

Saurashtra University

Re – Accredited Grade 'B' by NAAC
(CGPA 2.93)

Ajmeri, M.Ahesan A., 2011, “ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સામાજિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન : એક અધ્યયન (વીસમી સદીના સંદર્ભમાં)”, thesis PhD, Saurashtra University

<http://etheses.saurashtrauniversity.edu/id/eprint/715>

Copyright and moral rights for this thesis are retained by the author

A copy can be downloaded for personal non-commercial research or study, without prior permission or charge.

This thesis cannot be reproduced or quoted extensively from without first obtaining permission in writing from the Author.

The content must not be changed in any way or sold commercially in any format or medium without the formal permission of the Author

When referring to this work, full bibliographic details including the author, title, awarding institution and date of the thesis must be given.

Saurashtra University Theses Service
<http://etheses.saurashtrauniversity.edu>
repository@sauuni.ernet.in

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સામાજિક, આર્થિક અને
સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન: એક અધ્યયન (વીસમી સદીના સંદર્ભમાં)

**The Social, Economic and Cultural Contribution
by Ajmeri Community of Gujarat
A Study (In the Context of 20th Century)**

A Thesis Submitted to
The Saurashtra University, Rajkot
for the award of the Degree of

Doctor of Philosophy
in
History

By
M.Ahesan A. Ajmeri
(M.A., P.T.C.)

Under the Guidance of
Dr. Prafullaben J. Raval
Professor and Head,
P.G. Department of History,
Saurashtra University, Rajkot.

April - 2011

તારીખ : - 4 - 2011

પ્રમાણપત્ર

આથી પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવે છે કે અજમેરી મહંમદ અહેસાન અબ્દુલભાઈ એ મારા માર્ગદર્શન હેઠળ અને સલાહ સૂચન પ્રમાણે “ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સામાજિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન: એક અધ્યયન (વીસમી સદીના સંદર્ભમાં)” શિર્ષકવાળો મહાનિબંધ ઇતિહાસ વિષયમાં પીએચ.ડી.ની પદવી માટે તૈયાર કર્યો છે.

વિશેષમાં આ મહાનિબંધ કે તેના કોઈ અંશ પ્રકાશિત થયા નથી કે કોઈ પણ પદવી માટે કોઈ યુનિવર્સિટીમાં રજૂ થયો નથી.

ક્ષેત્રિય માહિતી તેમજ અનુભવજન્ય માહિતી ઉપર આધારિત આ મૌલિક સંશોધન પ્રથમ વખત આ યુનિવર્સિટીમાં “ઇતિહાસ” વિષયમાં પીએચ.ડી.ની પદવી માટે રજૂ કરવામાં આવે છે.

રાજકોટ,

તારીખ :

ડૉ. પ્રફુલ્લાબેન જે. રાવલ

પ્રોફેસર અને અધ્યક્ષ,

ઇતિહાસ અનુસ્નાતક ભવન,

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,

રાજકોટ

ઋણસ્વીકાર

છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી ઇતિહાસમાં થતા સંશોધનોનાં પરિણામો બદલાતા જાય છે. ઇતિહાસ લેખન પદ્ધતિ અને તેનો અભિગમ પણ બદલાયો છે. રાજા મહારાજાઓ, ધર્મગુરુઓ, વંશાવલી, યુદ્ધો અને વિજયોના રસપ્રદ વર્ણનો એટલે ઇતિહાસના બદલે હવે ઇતિહાસનો દૃષ્ટિકોણ સમૂળો બદલાઈ ગયો છે. ઇતિહાસની બદલાયેલી વિભાવનામાં માનવીને કેન્દ્ર સ્થાને મૂક્યો છે. રાષ્ટ્રના ઇતિહાસના સંશોધન અને આલેખનની સાથે સાથે સ્થાનિક ઇતિહાસનું સંશોધન, જુદા જુદા ધર્મ, જુદી જુદી જાતિઓનું સંશોધન અને આલેખનનું મહત્વ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. સમાજના દરેક પ્રકારના લોકોને કેન્દ્રમાં રાખી ઇતિહાસ લેખન થઈ રહ્યું છે. ગુજરાતમાં વસતી મુસ્લિમ કોમોમાં શેખ, સૈયદ, પઠાણ, મોમીન, વોરા, છીપા, મનસુરી, મલેક, મુખ્ય છે. જેમાં એક નાનકડો મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. અન્ય મુસ્લિમ જાતિઓની જેમ આ સમાજ પણ કાળક્રમે ધર્મપરિવર્તન કરી મુસ્લિમ બન્યો હતો. અન્ય જાતિઓની જેમ ગુજરાતના અજમેરી સમાજે પણ પોતાની આગવી લાક્ષણિકતાઓના કારણે એક અલગ ઓળખ ઊભી કરી છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ભવ્ય ભૂતકાળથી વાકેફ થવા માટે, તેના કુરિવાજો, દૂષણોનો, અજમેરી સમાજના પ્રદાનનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરવો મને ખૂબ જરૂરી લાગ્યું. વળી, હું પોતે આ સમાજમાંથી આવું છું આથી મને આ શોધક્ષેત્રમાં સંશોધન કરવાની ઈચ્છા થતાં મેં મારા માર્ગદર્શક ડૉ. પ્રફુલ્લાબેન રાવલ સાથે ચર્ચા કર્યા પછી આ મહાનિબંધનું શિર્ષક “ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સામાજિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન : એક અધ્યયન (વીસમી સદીના સંદર્ભમાં) ” નક્કી કર્યું.

ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ ૧૩મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં અજમેર આસપાસના વિસ્તારમાં વસવાટ કરતી રાજપૂત જાતિ કે અન્ય હિન્દુ જ્ઞાતિમાંથી ધર્માતરણ કરી ઈસ્લામ ધર્મ અંગીકાર કરી બસો-અઢીસો વર્ષના રાજસ્થાનમાં વસવાટ બાદ મહેમુદ બેગડાના શાસનકાળ દરમિયાન ગુજરાતમાં રોજીરોટીની શોધમાં સ્થળાંતર કર્યું. ગુજરાતમાં આવ્યા બાદ તે સૌરાષ્ટ્ર, ખાનદેશ અને મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત એમ ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાઈ ગયો. ભૌગોલિક અંતરના કારણે ત્રણે વિભાગોએ અજમેરી સમાજ તરીકે અલગ અલગ જગ્યાએ પોતાનો વિસ્તાર કર્યો. વર્ષોથી જુદી જુદી જગ્યાએ વસવાટ કરતા હોવાથી, લગ્ન સંબંધો પણ ન હોવા છતાં તેમના રિવાજોમાં,

પેટા શાખોમાં સામ્યતા નજરે પડે છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજ પર ગુજરાતના હિન્દુ સમાજની ગાઢ અસર દેખાય છે. તો રાજસ્થાનના રાજપુત રિવાજો, કુળદેવી, અંધશ્રદ્ધાઓ પણ તેણે પકડી રાખ્યા છે. ગુજરાતી પહેરવેશ, ગુજરાતી બોલી, દેશ તેવો વેશ કરવો અને વેપારી કૂનેહના કારણે અજમેરી સમાજે હિન્દુ બહુમતી ધરાવતા ગામોમાં સહેલાઈથી, સલામતીથી વસવાટ કર્યો. સમૂહલગ્ન મહોત્સવો કરી, એજ્યુકેશન અને ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સ્થાપના કરી બદલાતા સમાજ સાથે અજમેરી સમાજે પણ કદમ મીલાવ્યા છે. નાના ઉદ્યોગ ધંધાઓ તેમજ વેપાર કરતા અજમેરી સમાજનું આર્થિક પ્રદાન આ શોધ નિબંધમાં આલેખવા પ્રયત્ન કર્યો છે. અજમેરી સમાજના લોકોનું સામાજિક, શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક પ્રદાન તેમજ સામાજિક ઉત્કર્ષ કરનાર સમાજ સેવકો, સંસ્થાઓની પ્રવૃત્તિઓનું મૂલ્યાંકન કરવાનો નમ્ર પ્રયાસ આ શોધનિબંધમાં કરવામાં આવ્યો છે.

આ મહાનિબંધમાં અજમેરી સમાજનો ઉદ્ભવ અને રાજસ્થાનમાં તેનું મૂળ શોધવા મેં અજમેર, કિશનગઢ અને તેના ગ્રામ્ય વિસ્તારના લોકો, યુનિવર્સિટી, અજમેરની કોલેજો, ઇતિહાસવિદો, અજમેર દરગાહના સંચાલકો, મુસ્લિમ વિદ્વાનોની વારંવાર મુલાકાતો લીધી છે. અલીગઢ મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીની ઇતિહાસ વિભાગની લાયબ્રેરીની મુલાકાત લઈ પ્રાચિન ફારસી, અરબી અને ઉર્દૂ પુસ્તકોમાં ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું મૂળ શોધવા પ્રયત્નો કર્યા છે. અજમેરી સમાજના ત્રણ ફાંટાઓમાંનો એક ખાનદેશી અજમેરી સમાજ વિશે સંશોધન કરવા મહારાષ્ટ્રમાં ખાનદેશના દહીંવેલ, સાકરી, ધૂલિયા, શાહદા અને નંદુરબારની રૂબરૂ મુલાકાત લઈ આધારભૂત માહિતી શોધવા મેં પ્રયાસ કર્યો છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકો વિશે માહિતી એકઠી કરવા મોરબી, આમરણ, રાજકોટ, ધોળકા, ધંધુકાની પણ મુલાકાત લીધી છે. આમ, છતાં, અજમેરી સમાજના ઉદ્ભવ અને સામાજિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક પ્રદાન વિશે પ્રથમ પ્રકારના ઐતિહાસિક સ્ત્રોત ન મળતાં મારા માર્ગદર્શક ડૉ. પ્રફુલ્લાબેન રાવલ સાથે ચર્ચા કરતા રૂબરૂ મુલાકાત, પ્રશ્નાવલી અને ઓડિયો-વિડીયો ઇન્ટરવ્યુ વડે ઇતિહાસનું આલેખન કરવાનો નમ્ર પ્રયાસ કર્યો છે. આ સિવાય પ્રકાશિત અને અપ્રકાશિત સાહિત્ય, દસ્તાવેજ પુરાવા, સંસ્થાના વાર્ષિક રિપોર્ટ, આંકડાકીય માહિતી અને અન્વેષણ સહિતના આધારો લેવામાં આવ્યા છે. મારા આ અભ્યાસને જેમ બને તેમ આધારભૂત, વિશ્વસનીય અને વૈજ્ઞાનિક બનાવવાનો મારો પ્રયત્ન રહ્યો છે. આથી, પ્રસ્તુત સંશોધન કાર્ય

એક વિશ્લેષણાત્મક તેમજ નવીન દૃષ્ટિકોણ પર આધારિત રહેશે તેવી મને શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ છે.

પ્રસ્તુત મહાનિબંધમાં સંશોધનના દરેક તબક્કે ઊભી થતી મુશ્કેલીઓનું સરળતાથી નિરાકરણ કરી આપનાર તેમજ મારા આ સંશોધનકાર્યને સતત પ્રેરણા, પ્રોત્સાહન અને માર્ગદર્શન તેમજ વૈજ્ઞાનિક અભિગમ તરફ દોરી જવા માટે મારા માર્ગદર્શક ડૉ. પ્રફુલ્લાબેન રાવલનો હું અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. આદરણીય ડૉ. પંકજ કુમાર વલવાઈ (આસી.પ્રોફેસર શ્રી ઇતિહાસ ભવન, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ) તથા આદરણીય ડૉ. લક્ષ્મણભાઈ વાઢેર (વિભાગાધ્યક્ષશ્રી શામળદાસ કોલેજ, ભાવનગર) પ્રો. ડૉ. મહેબુબભાઈ દેસાઈ (પ્રોફેસર અને અધ્યક્ષશ્રી, ભાવનગર યુનિવર્સિટી, ભાવનગર) જેવા મહાનુભાવોએ મને આ મહાનિબંધના વિષય અને તેને લગતી સાધન સામગ્રી, સંશોધન પદ્ધતિ અને દિશા સૂચન આપવા બદલ કૃતજ્ઞતાની લાગણી વ્યક્ત કરું છું.

મારા આ સંશોધનકાર્યમાં મને સતત જરૂરી અને ઉપયોગી માર્ગદર્શન આપનાર ડૉ. દાઉદભાઈ ઘાંચી (પૂર્વ કુલપતિશ્રી, ઉ.ગુ. યુનિવર્સિટી) તથા રાજસ્થાનના પ્રવાસ દરમિયાન મને જરૂરી ઉપયોગી ગ્રંથો અને વિદ્વાનો સાથે મુલાકાત ગોઠવી આપનારા પ્રો.ડૉ. નવલ ઉપાધ્યાય (પ્રોફેસરશ્રી, અજમેર સરકારી કોલેજ), જમશેદ એહમદ દબુક (આચાર્યશ્રી, રાજકીય પ્રા. વિદ્યાલય, ઉંટરા), અલીગઢ મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીની મુલાકાત દરમિયાન યોગ્ય અને જરૂરી માર્ગદર્શન આપનાર ઇતિહાસવિદો પ્રો.ડૉ. શ્રી લિયાકાત અલી મોઈની , પ્રો. ડૉ. શ્રીઈકબાલ સાબીર તથા વિદ્વાન ઇતિહાસવિદ પ્રો. ડૉ.શ્રી ઈરફાન હબીબ નો પણ ખૂબ ખૂબ આભારી છું. અલીગઢ મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીની લાયબ્રેરીમાં જરૂરી અરબી, ફારસી અને ઉર્દૂ ગ્રંથો અને ભાષાંતરકર્તા ઉપલબ્ધ કરાવનાર લાઈબ્રેરીયનશ્રી શકીલ અહેમદખાનનો પણ ઋણી છું. ધર્માતરણ પર જરૂરી માર્ગદર્શન આપનાર માનનીય ઝહુરખાન મેહર (નિવૃત્ત પ્રોફેસરશ્રી , જોધપુર યુનિવર્સિટી, જોધપુર) અને માનનીય હુકમસિંહ ભાટી (શોધ સંસ્થાનના ડાયરેક્ટરશ્રી, જોધપુર) નો તથા શોધનિબંધ આલેખનની પદ્ધતિનો તથા અમદાવાદની લાયબ્રેરીઓની રૂબરૂ મુલાકાત કરાવી આપનાર ડૉ. રીઝવાન કાદરી (પ્રાધ્યાપકશ્રી, ઇતિહાસ,સ્વામીનારાયણ કોલેજ, અમદાવાદ)નો પણ હૃદયપુર્વક આભાર માનું છું.

મારા સ્વ. પિતાશ્રી અબ્દુલભાઈ અજમેરીને પણ અત્રે યાદ કરવા જ રહ્યા કે જેઓ ધો-1 થી 7 દરમિયાન મારા વર્ગ શિક્ષક પણ રહ્યા હતા. મારામાં હિંમત, આત્મવિશ્વાસ અને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણ લાવવામાં તેમનો પણ ખૂબ મોટો ફાળો રહ્યો છે. મારા કુટુંબીજનોમાં પૂજ્ય માતુશ્રી મદીનાબેન અજમેરી, અનુજ બંધુ ઈમ્તીયાઝ અજમેરી, મારી અગ્રજ બહેનો-જીજીજીઓ, મારા ધર્મપત્ની સુહાના અજમેરીનો મને આ સંશોધનકાર્યમાં સતત પ્રેરણા, હૂંફ અને પ્રોત્સાહન આપવા બદલ સર્વ કુટુંબીજનોનો ખૂબ ખૂબ આભારી છું. ચિ.પુત્ર અનીક તથા ચિ.પુત્રી અનુશી પણ મારા સંશોધનકાર્યમાં ક્યારેય બાધક બન્યા નથી. તેઓની પ્રેમાળ વાણી મારા કાર્યમાં ઉત્સાહપ્રેરક રહી છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ અને મારા કુઆ જનાબ અલાઉદ્દીનભાઈ અજમેરી (U.S.A.) નો પણ ખૂબ ખૂબ આભારી છું કારણકે સમગ્ર સંશોધનકાર્યમાં રાજસ્થાન, અલીગઢ, સૌરાષ્ટ્રના પ્રવાસો દરમિયાન સતત સાથે રહી મને પ્રેરણા, હૂંફ અને માર્ગદર્શન આપી મારા ઉત્સાહને ઓછો થવા દીધો નથી. સમાજના પ્રમુખશ્રી દાઉદભાઈ અલીભાઈ અન્ય આગેવાનો રસુલભાઈ પટેલ, ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ ગુલામનબી સીવીલવાળા, ગુલામઅલીભાઈ, ગુલામહુસેનભાઈ જમાલપુર, અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટના પ્રમુખશ્રી યુસુફભાઈ અજમેરી, સેક્રેટરીશ્રી એહમદભાઈ અજમેરીનો તથા કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખો શ્રી હબીબભાઈ રાજદીપ ફર્નીચર, એમ.કે. અજમેરી વટવા તથા દીલાવરભાઈ આલવી અને તેમના મિત્રોએ રૂબરૂ મુલાકાતો દરમિયાન મને ખૂબ જ સાથ અને સહકાર આપ્યો છે. અંતે નામી અનામી એવી તમામ વ્યક્તિઓ કે જેમણે મારા આ કાર્યમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે સહાય કરી છે. તેઓનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. અરબી અને ઉર્દૂ ભાષાંતરકર્તા મોલવી શફીક રસુલપુરી તથા અંગ્રેજી ભાષાંતરકર્તા જનાબ યાકુબભાઈ લોખંડવાલાનો પણ ઋણ સ્વીકાર કરું છું.

“ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સામાજિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન વીસમી સદીના સંદર્ભમાં એક અધ્યયન” મહાનિબંધમાં તમામ પાસાઓને આલેખવાનો મેં પ્રયત્ન કર્યો છે. ઈતિહાસના અભ્યાસ સંદર્ભે તે ઉપયોગી પ્રદાન બની રહેશે તેવી આશા રાખું છું.

સ્થળ : રાજકોટ,

(મ. અહેસાન એ. અજમેરી)

તારીખ: - 4- 2011

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણનું નામ	પેજ ક્રમાંક
1	ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો ઉદ્ભવ.	1 - 80
2	ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સામાજિક ક્ષેત્રે પ્રદાન.	81 - 138
3	ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું આર્થિક ક્ષેત્રે પ્રદાન.	139 - 173
4	ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન.	174 - 257
5	તારતમ્ય અને તારણો	258 - 283
	● સંદર્ભસૂચિ.	284
	● પરિશિષ્ટની યાદી	
	● ફોટોગ્રાફ્સ	
	● વ્યક્તિ વિશેષની મુલાકાત	

પ્રકરણ -1

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો ઉદ્ભવ.

પ્રકરણ- 1

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો ઉદભવ

1.1	♥ પ્રસ્તાવના :	3
	1.1.1 ♦ અજમેરી સમાજના ઉદભવ અંગેના મતમતાંતરો :	4
	1.1.2 ♦ અજમેરી સમાજનું ગુજરાતમાં સ્થળાંતર વિશેની માન્યતાઓ:	8
	1.1.3 ♦ પીંજરા સમાજ સાથે સામ્યતા :	13
1.2	♥ ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન હસન ચિશ્તી નો પરિચય. :	15
	1.2.1 ♦ ચિશ્તી સિલસિલા સિવાયના અન્ય સિલસિલા :	20
	1.2.2 ♦ સુફી શબ્દનો અર્થ :	20
	1.2.3 ♦ સુફી મતના સિધ્ધાંત :	21
	1.2.4 ♦ ચિશ્તી સંપ્રદાયના ભારતમાં લોકપ્રિયતાના કારણો :	22
1.3	♥ ઈસ્લામ ધર્મનો ઉદય અને તેના સિધ્ધાંતો :	22
	1.3.1 ♦ ઈસ્લામ પહેલાનું અરબ :	22
	1.3.2 ♦ અરબસ્તાન પર પ્રભાવ :	24
	1.3.3 ♦ ધાર્મિક સિધ્ધાંતો :	25
	1.3.4 ♦ સમાજ પર પ્રભાવ અને તેના કારણો :	26
	1.3.5 ♦ અરબોના આક્રમણ સમયનું ભારત :	28
	1.3.6 ♦ અરબોનું સિંધ પર આક્રમણ અને વિજય :	29
1.4	♥ ઈ.સ.1000 થી ઈ.સ. 1200 સુધીની ઉત્તર ભારતની સ્થિતિ	30
	1.4.1 ♦ રાજકીય સ્થિતિ :	30
	1.4.2 ♦ સામાજિક સ્થિતિ :	31
1.5	♥ અજમેરી સમાજના ઉદ્ભવથી સ્થળાંતરના સમય સુધી ગુજરાતની રાજકીય પરિસ્થિતિ :	32
	1.5.1 ♦ ગુપ્તવંશ, મૈત્રકવંશ, ચાવડાવંશ, સોલંકીવંશ, વાઘેલાવંશનું શાસન :	32
	1.5.2 ♦ દિલ્હી સલ્તનત અને સ્વતંત્ર સુલતાનોનું શાસન :	34

1.6	♥ ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સ્થળાંતર સમયનું અમદાવાદ શહેર :	42
	1.6.1 ♦ સ્થાપના :	42
	1.6.2 ♦ શહેરનો વિકાસ :	42
	1.6.3 ♦ આર્થિક સ્થિતિ :	46
1.7	♥ ગુજરાતના મુસલમાનો અને તેની જુદી જુદી જાતિઓ :	47
	1.7.1 ♦ ગુજરાતના મુસલમાનો :	47
	1.7.2 ♦ ગુજરાતના મુસલમાનોની જુદી જુદી જાતિઓ :	52
	1.7.3 ♦ મુસલમાનોના મુખ્ય પેટા વિભાગો	54
1.8	♥ રાજસ્થાન અને રાજપૂતોની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ :	55
	1.8.1 ♦ રાજસ્થાનનો પરિચય :	55
	1.8.2 ♦ રાજસ્થાનની આબોહવા :	56
	1.8.3 ♦ રાજસ્થાનની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ :	57
	1.8.4 ♦ રાજપૂતોની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ :	58
	1.8.5 ♦ રાજપૂતોના જુદા જુદા વંશોનો ઇતિહાસ :	59
1.9	♥ અજમેરનો ભૌગોલિક પરિચય અને રાજકીય ઇતિહાસ :	67
	1.9.1 ♦ અજમેરનો ભૌગોલિક પરિચય :	67
	1.9.2 ♦ અજમેરનો રાજકીય ઇતિહાસ :	68
1.10	♥ ઉપસંહાર :	79

પ્રકરણ- 1

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો ઉદભવ

1.1 ♥ પ્રસ્તાવના :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો ઉદ્ભવ ક્યારે થયો, ક્યાં થયો ? એ અંગે જુદા જુદા મતમતાંતરો છે. અજમેરી સમાજના ઉદ્ભવ વિશે કોઈ ઐતિહાસિક નોંધ કે દસ્તાવેજ પુરાવા ઉપલબ્ધ થયા નથી. આમ છતાં, ગુજરાતના અજમેરી સમાજના વયોવૃદ્ધ લોકો પાસેથી, જુદી જુદી જગ્યાએ વસતા અજમેરી સમાજના લોકો પાસેથી જે માહિતી મળે છે તેને આધારે કેટલીક વિગતો પ્રાપ્ત થઈ છે. અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓ પાસેથી મળેલી માહિતી બાપ-દાદાઓ પાસેથી જાણેલી તેમજ અજમેરી સમાજના ‘બારોટ’ પાસેથી વંશાવલી આધારિત છે. અજમેરી સમાજના છેલ્લા બારોટ શ્રી અલીભાઈ કાયમભાઈ મફાભાઈ બારોટ હતા. જે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજ, કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ અને ખાનદેશના અજમેરી સમાજના વારસાગત બારોટ કે ભાટ હતા. તેમની પાસેની વંશાવલી કે વહીવંચા ખૂબ જ જૂના પુરાણા હતા. તેમની પાસેથી દરેક કુટુંબની જન્મ મરણની નોંધ તેમજ પેટાશાખ અને સમાજનો ઇતિહાસ મળતો.

ગુજરાત રાજ્યમાં હાલમાં અજમેરા અટક ધરાવતા જૈન, અજમેરવાલા અટક ધરાવતા મુસ્લિમ છીપા અને અજમેરી લુહાર વસે છે. તેઓ દરેક ભૂતકાળમાં અજમેરમાંથી આવીને જ ગુજરાતમાં વસ્યા છે તેવું માહિતીના આધારે કહી શકાય. આમ છતાં, તેમનો આખો સમાજ અજમેરી સમાજ તરીકે ઓળખાતો નથી. તેઓ અટકના આધારે નહિ પરંતુ તેઓ જાતિના આધારે અન્ય સમાજમાં ઓળખાય છે. જેમ કે અજમેરા અટક ધરાવતા લોકો અન્ય સમાજમાં જૈન સમાજ તરીકે, અજમેરવાલા અટક ધરાવતા લોકોનો સમાજ છીપા સમાજ તરીકે અને કેટલાક અજમેરથી ગુજરાતમાં આવેલા લુહાર અજમેરી અટક લખાવે છે, પરંતુ અન્ય સમાજમાં તેઓ લુહાર સમાજ તરીકે જ ઓળખાય છે. પરંતુ ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ અન્ય કોઈપણ સમાજમાં તે “અજમેરી સમાજ” તરીકે પ્રખ્યાત બન્યો છે.

સામાન્ય રીતે સ્થળાંતરીત લોકો જ્યારે બીજી જગ્યાએ જઈ વસે છે ત્યારે તેઓ પોતાના મૂળ પ્રદેશ પરથી ઓળખાય છે. ખાસ કરીને મુસ્લિમ સમાજમાં બરેલવી, સંજરી, નાગોરી, સીંધી, અમરોહી, બદાયુની, ઝાલોરી વગેરે અટકો જે તે મૂળ પ્રદેશ પરથી જોવા મળે છે.¹

1. મુહમ્મદ યાસીન, ઈસ્લામી ભારત કા સામાજિક ઇતિહાસ, એટલાન્ટીક પબ્લિશર્સ, ન્યુ દિલ્હી, 1988, પેજ- 7

તેવી જ રીતે અજમેરી સમાજ અજમેરથી ગુજરાતમાં આવીને વસ્યો હોય તેવું જાણવા મળે છે. ભારતમાં ધર્માતરણ કરેલા લોકોના ધાર્મિક વાતાવરણમાં કોઈ જ ફરક પડ્યો નહતો તેઓ પોતાના મુસ્લિમ નામ સાથે મૂળ કબીલાનું નામ પણ લખતા હતા.² ગુજરાતના અજમેરી સમાજને મુખ્યત્વે ત્રણ વિભાગમાં વહેંચી શકાય. (1)મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ (2) સૌરાષ્ટ્ર સ્થિત કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ (3) મહારાષ્ટ્ર સ્થિત ખાનદેશનો અજમેરી સમાજ.

1.1.1 ♦ અજમેરી સમાજના ઉદ્ભવ અંગેના મતમતાંતરો :

એક મત પ્રમાણે ઉત્તર અને મધ્યગુજરાતનો અજમેરી સમાજ, સૌરાષ્ટ્ર- કાઠિયાવાડનો અજમેરી સમાજ અને ખાનદેશના અજમેરી સમાજનું મૂળ એક છે. આ સમાજનું મુખ્ય ઉદ્ભવ સ્થાન રાજસ્થાનમાં છે. દિલ્હીની ગાદી ઉપર શાસન કરતા પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ પર ઈ.સ. 1191માં શાહબુદ્દીન મહેમુદ ઘોરીએ આક્રમણ કર્યું પરંતુ તેને સફળતા મળી નહી. આથી બીજા જ વર્ષે ઈ.સ. 1192 માં તેણે ફરીવાર ચડાઈ કરી અને તરાઈની બીજી લડાઈમાં શાહબુદ્દીન ઘોરી જીત્યો અને અજમેરમાં મુસ્લિમ શાસન સ્થપાયું. આજ સમયમાં ઈસ્લામ ધર્મના ચિશ્તી સંપ્રદાયના જગપ્રસિધ્ધ મહાન સુફી સંત હઝરત ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન હસન ચિશ્તી (ર.અ.) અજમેરમાં આવ્યા. તેઓ જનસેવા, આત્મકલ્યાણની આધ્યાત્મિક વાતો કહેતા અને ઈસ્લામનો પ્રચાર કરતા. આ સમયમાં રાજસ્થાનની સામાજિક પરિસ્થિતિ ખૂબ જ દયનીય હતી. ઊંચનીચના ભેદભાવો, દીકરીને દૂધપીતી કરવાનો રિવાજ, દહેજ પ્રથા, પરાકાષ્ઠાએ હતી.આથી આવા સમયે ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી(ર.અ.) એ સાદી અને સરળ ભાષામાં લોકોને ઈસ્લામ ધર્મનો મહિમા સમજાવ્યો હતો.³

ખ્વાજા સાહેબ કે ગરીબ નવાઝ તરીકેવધુ પ્રસિધ્ધ થયેલા આ સંત અસરની નમાઝથી મગરીબની નમાઝ સુધી (સંધ્યાકાળથી સૂર્યાસ્ત સુધીનો સમય) પોતાના ખાનકાહ (મઠ) પર પુનિત અને પવિત્ર, સરળ અને મીઠી વાણીમાં લોકોને ભાઈચારો, આત્મકલ્યાણની આધ્યાત્મિક વાચન-તકરીક (ભાષણ) કરતા. આ સાંભળવા અજમેર શહેર અને તેની આજુબાજુના ગામડાઓમાંથી લોકો ગાડામાં, ઘોડા ઉપર, પગપાળા કે ઊંટ ઉપર આવતા. અંધશ્રદ્ધાળુ લોકો તેમને ચમત્કારિક પુરુષ ગણીને જોવા આવતા. વળી ખ્વાજા સાહેબના ખાનકાહ (મઠ)

2. એજન પેજ નં- 8

3. અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ , ગાંધીનગર, ઈ.સ. 2000, ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી પિજરા જમાતનો ઐતિહાસિક અહેવાલ પેજ નં -1

પર લંગર ચાલતું હોવાથી લોકોને જમવાનું પણ મફત મળતું જેનો લાભ એ સમયે ઘણા લોકો લેતા હતા તેવું માહિતીના આધારે જાણી શકાય છે.⁴

એવી પણ માહિતી મળે છે કે, અજમેર અને કિશનગઢ આસપાસના કેટલાક લોકો ખ્વાજા સાહેબને સાંભળવા આવ્યા. તેમની વાણીથી તેઓ ખૂબ જ પ્રભાવિત થઈ કેટલીક વ્યક્તિઓએ ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકાર્યો. તેમણે તેમના કુટુંબ-કબીલાઓને લઈને આ વાણીનો લાભ અપાવ્યો આથી કેટલાક કુટુંબો મુસ્લિમ બન્યા. આથી બાકીના સમાજે આ વટલાયેલા કુટુંબોની અવગણના કરી, સમાજમાંથી બહિષ્કૃત કર્યા આથી આ નવમુસ્લિમ કુટુંબો ખ્વાજા સાહેબ પાસે આ અંગે ફરીયાદ કરી આથી ખ્વાજા સાહેબે વટલાયેલા કુટુંબોને તેમની શાખાઓ જેવી કે ચૌહાણ, તોમર, સાંખલા, ભાટી, ગેહલોત, ચંદેલ, ડોડીયા, અગવાન મઘવા, ટાંક, સુમરા, તીરગર કે તગાળામાં પરસ્પર લેવડ દેવડ કરવાની છૂટ આપી અને આ રીતે એક લઘુમતી મુસ્લિમ સમાજ અજમેર આસપાસના વિસ્તારમાં અસ્તિત્વમાં આવ્યો. આ ઘટના ઈસ. 1200 થી ઈસ.1235 સુધીમાં બની હોય એવી માન્યતા છે.⁵ (જુઓ પરિશિષ્ટ નં.-1)

અજમેરની રાજકીય પરિસ્થિતિમાં સતત ચઢાવ-ઉતાર આવતો રહ્યો તેમજ રાજસ્થાનમાં વારંવાર પડતા દુષ્કાળથી આ સમાજના અલગ અલગ શાખ કે ખાનદાનના અનુભવી વૃધ્ધો ભેગા થઈ પોતાની ગરીબી અને દયનીય પરિસ્થિતિની ફરિયાદ અજમેર ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી (ર.અ.) ની દરગાહના નાઝીમ કે વહીવટદાર કે તેમના કોઈ મુરીદને કરી.⁶ ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી (ર.અ.)ના શિષ્ય હઝરત હમીદુદ્દીન નાગોરી (મૃત્યું ઈ.સ.1274)હતા.જેઓ ચિશ્તી સંપ્રદાયના સંત હતા અને નાગોરના હતા. હઝરત હમીદુદ્દીન નાગોરીના શિષ્ય હઝરત બાવા બારકુલ્લા ચિશ્તી,(ર.અ.) અમદાવાદ ખાતે ચિશ્તી સંપ્રદાયનો ફેલાવો કરતા હતા. આથી ચિશ્તી સંપ્રદાયના કોઈ સંતે તેમને અમદાવાદ જઈ મહેમુદ બેગડાના શાસનકાળમાં રોજરોટી અને સુખશાંતિ મળશે એવી વાત કરી. મહેમુદ બેગડા કે તેમના ગુરૂ અને માસા હઝરત શાહઆલમ (ર.અ.) પર એક રૂકકો(ભલામણ ચિઢી) લખી આપ્યો. આ ચિઢીમાં આવેલ કાફલાને ધંધો-રોજગાર આપવા અને ગુજરાતમાં વસાવવા ભલામણ કરી હતી તેવું જાણવા મળે છે.⁷

4. Dr.Moini Liyaqat H. , The Chishti Shrine of Ajmer, Publication Scheme,Jaipur, ઈ.સ. 2000, page no.-120

5. રૂબરૂ મુલાકાત, શ્રી અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, ગાંધીનગર,તા. 20-6-08.

6. એજન, રૂબરૂ મુલાકાત, શ્રી અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ,

7. એજન, રૂબરૂ મુલાકાત, શ્રી અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ,

પરંતુ એક મત એવો છે કે ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ ખ્વાજા સાહેબથી નહિ પરંતુ તેમના કોઈ મુરીદથી (શિષ્યથી) મુસ્લિમ બન્યો અજમેરી સમાજ ગુજરાતમાં જ વર્ષોથી રહેતો હતો અને ઈસ્લામ સ્વીકાર્યા પહેલાં પણ તે પીંજવાનું કાર્ય કરતો હતો.⁸

બીજા એક મત પ્રમાણે ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું ઉદ્ભવસ્થાન રાજસ્થાનમાં છે અને તે જુદી જુદી જ્ઞાતિઓમાંથી ધર્માતરણ કરી મુસ્લિમ બન્યો હતો. અને તે સૌ પ્રથમ સૌરાષ્ટ્રમાં વસ્યો અને ત્યાં પીંજારા કરિયાણાંનો, ધાંચીનો ઘાણી ચલાવવાનો ધંધો કરવા ક્ષત્રિય લોકોએ તેમનું પૂરક કાર્ય કરવા ગામડામાં વસાવ્યા. તેમને ક્ષત્રિય-રાજપૂતોએ ઘર, વાડો ખેતીની જમીન મફત આપી આથી તેઓ “વસવાયા” કહેવાયા. તેઓ ત્યારે અજમેરી તરીકે ઓળખાતા ન હતા. પરંતુ સૌરાષ્ટ્રના સાવરકુંડલામાં સૈયદ ગુલામઅલી બાપુના મુરીદ (શિષ્ય) બન્યા ત્યાં સુધી ધાંચી, વોરા, પીંજારા તરીકે ઓળખાતા આ સમાજને ઈ.સ.1940 થી 1949 વચ્ચે સંગઠીત કરી અજમેરી સમાજ એવું નામ આપ્યું અને ત્યારબાદ અજમેરી સમાજનું બંધારણ બન્યું. વળી, અજમેરી સમાજની જુદી જુદી શાખો જેમ કે, અગવાન અરબી જાતિમાંથી બેહલીમ અન્ય મુસ્લિમ જાતમાંથી, દાયમા વાણિયા કે વણીકમાંથી, જંદરાણ રાજપૂતમાંથી, તગારા કે તગાળા, નટ બજાણિયામાંથી, પિરઝાદા સૈયદમાંથી, ગોરી પઠાણ જાતિમાંથી, મંધવા એટલે કે મમ્+ધવા (મમ્ = પાપ, ધવા = મારનાર કે હણનાર) પાપને હણનાર, બ્રાહ્મણ જાતિમાંથી મુસ્લિમ બની “અજમેરી સમાજ” માં સ્થાન પામી.⁹

કેટલાક લોકો અજમેરી સમાજને અજમેર આસપાસના રાજપૂતો નહિ પરંતુ જેસલમેર આસપાસના સૂર્યવંશી રાજપૂતો ગણે છે. તેઓનું એવું માનવું છે કે જેસલમેરમાં આ રાજપૂતોનું એક નાનકડું રજવાડું હતું. ગુજરાતના અજમેરી સમાજના બારોટ તેમને તેમના પૂર્વજોએ હાથી ઓનું દાન કર્યું છે એવું કહેતા. પરંતુ મુસ્લિમ સેનાઓ સામે હારી જવાથી કે ખ્વાજા સાહેબના હાથે ઈસ્લામ કબૂલ કરવાથી વતન છોડવું પડ્યું અને ગુજરાતમાં આવી વસવાટ કર્યો હોય એવું માને છે.¹⁰

જ્યારે અન્ય એક મત પ્રમાણે ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી (ર.અ.) અજમેરમાં આવ્યા ત્યારે તેમની સાથે તેમના કેટલાક અંગત મુરીદો (શિષ્યો) નો કાફલો લઈને આવ્યા હતા.

8. રૂબરૂ મુલાકાત, તેલી બાબુભાઈ, ધુલિયા (મહારાષ્ટ્ર) તા.15-8-09

9. રૂબરૂ મુલાકાત, પ્રો. અજમેરી સુમનભાઈ (U.S.A) ખાનપુર, અમદાવાદ, તા. 20-8-10

10. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી મહંમદભાઈ કાસમભાઈ (દિલ્હીદરવાજા બહાર, અમદાવાદ) 17-6-09

ભારતમાં આવી જે લોકો મુસ્લિમ બન્યા તેમને લઈ ખ્વાજા સાહેબના આદેશથી આ મુરીદો (શિષ્યો) ઈસ્લામનો પ્રચાર કરવા એક જમાત (સંઘ) લઈ રાજસ્થાન, મધ્યપ્રદેશ, ઓરિસ્સા, આંધ્રપ્રદેશ, કર્ણાટક, કેરાલા, મહારાષ્ટ્ર, ગુજરાત થઈ ફરી પાછા અજમેર ગયા. તેમણે હજારોની સંખ્યામાં લોકોને ઈસ્લામમાં દાખલ કર્યા. શક્ય છે કે ગુજરાતમાં જ આવા કોઈ શિષ્ય - મુરીદના હાથે અજમેરી સમાજ મુસ્લિમ બન્યો હોય અને ખ્વાજા સાહેબના મુરીદ હોવાના કારણે તેમને “અજમેરી” એવું નામ મળ્યું હોય.¹¹ જો કે હાલમાં પણ અજમેર કિશનગઢ વિસ્તારના ગ્રામ્ય વિસ્તારની મુલાકાત લેતાં ખ્વાજા સાહેબ કે તેમના શિષ્યોથી ઈસ્લામ કબૂલ કરી ત્યાં જ વસેલા રાજપૂતો રહે છે અને હાલમાં પણ તેમની અટકો સાંખલા, તુંવર-તોમર, અગવાન, ભાટી, પઢિયાર, સોલંકી, હાડા (હડૌતી દરબારના રાજપૂતો) ગુંજ, ખીચી, ખીલજી, જેડ, આસામ, દબુંક, ગેહલોત, રાઠોડ, હરસોરી, મૌલાના, મુલ્તાની, પઠાણ, દાયમા, ખત્રી, જીન્દરાલ કે જદરાણ, ગૌડ, મેસરી, પવાર, ખોખર, બાવલા,¹² આ માંથી મોટાભાગની અટકો-શાખો અજમેરી સમાજમાં અસ્તિત્વમાં છે. જે શાખો રાજસ્થાનમાં જોવા મળતી નથી અને અજમેરી સમાજમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેવી શાખ મંઘવા કે મઘવા છે તેઓ મગુઆ, કે મગવા પરથી કે તે નામના પ્રદેશ પરથી મઘવા તરીકે ઓળખાતા હોય અથવા મંગરાલ રાજપૂત પરથી મંઘવા અટક આવી હોય અથવા મઘવા ભગવાન ઈન્દ્રનું એક નામ છે અને પરમાર જાતિના મઘવા રાજપૂત આ અટકને યથાવત રાખી મુસ્લિમ બન્યા એવી માન્યતા છે. આ શાખ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં મંઘવા તરીકે અને મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં મઘવા તરીકે ઓળખાય છે. કારણ કે સૌરાષ્ટ્રમાં ઘણાં શબ્દોમાં પ્રથમ અક્ષર પર મીડુ, અનુસ્વાર મૂકવાની લઢણ છે. તેઓ પોતાને રાજપૂતમાંથી મુસ્લિમ બન્યા હોય એવું માને છે.¹³

મળતી માહિતી પ્રમાણે જાણવા મળે છે કે, ત્રીજી ચોથી પેઢીએ ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓ રાજપૂતણ જેવો ઘેરવાળો ઘાઘરો, કાંચળી તેમજ ઓઢણી અને પુરુષો ધોતિયું, પહેરણ અને માથે રાજપૂત જેવી આંટાવાળી પાઘડી પહેરતા. હાલના વયોવૃદ્ધ લોકોએ તેમના બાપ-દાદાઓને નજરે આ પહેરવેશ પહેરેલો જોયો છે. વળી તેમના કેટલાક રિવાજો ગોચણી, ગોત્રજ, પીઠી, તેમજ જન્મ, લગ્નના રિવાજો પણ રાજપૂતોને મળતા આવે છે. અજમેરી સમાજમાં હાલ પણ કેટલાકના ઘરમાં તલવાર, મ્યાન, ઢાલ કે કટાર દિવાલ પર લટકતી જોવા મળે છે.¹⁴

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લોકો એવું માને છે કે, અજમેરી સમાજે

11. રૂબરૂ મુલાકાત, દબૂક જમશેદ એહમદ. આચાર્ય, કિશનગઢ (રાજ.) તા- 14-1-09

12. એજન, રૂબરૂ મુલાકાત, દબૂક જમશેદ એહમદ.

13. રૂબરૂ મુલાકાત, મંઘવા અજિતભાઈ જમાલભાઈ, શાહપુર, અમદાવાદ, તા.17-6-09

14. રૂબરૂ મુલાકાત, ડૉ. મનસુરી, હબીબભાઈ શકુરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા. 12-8-09

પીંજવાનો ધંધો ગુજરાતમાં સ્થળાંતર બાદ સ્વીકાર્યો છે જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના બહુમતી લોકોમાં એવી લોક માન્યતા છે કે રાજપૂતમાંથી મુસ્લિમ બન્યા બાદ ખ્વાજા સાહેબ પાસે ગયા અને કામધંધો માંગ્યો ત્યારે ફક્ત લશ્કરમાં સિપાહી સિવાયનો અન્ય કોઈ જ હુન્નર આવડતો ન હતો. આથી ખ્વાજા સાહેબે તેમને પીંજણ આપ્યું અને તેમને આ કામ આવડી જશે તેમજ તમારું ગુજરાન ચાલશે એવા આશીર્વાદ પણ આપ્યા. ટૂંકમાં તેઓ એવું માને છે કે પીંજવાનો ધંધો લઈને જ ગુજરાતમાં સ્થળાંતર કર્યું. હાલમાં પણ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજ કરતાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના મોટાભાગના લોકો આ ધંધા સાથે સંકળાયેલા છે. પીંજવાનો ધંધો બારેમાસ ગુજરાન માટે વિશ્વાસ પાત્ર ન હોઈ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરીઓ અન્ય ધંધા-મજૂરી પર વધુ ધ્યાન આપે છે.¹⁵ પરંતુ રાજસ્થાનમાં તૈલી તરીકે ઓળખાતા પીંજારાઓમાં પણ ગુજરાતના અજમેરી સમાજ જેવી જ પેટા શાખો જોવા મળે છે. રાજસ્થાનના આ તૈલી પીંજારા મધ્ય પ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર અને ગુજરાતમાં પણ વસે છે. તેઓની પેટા શાખો અજમેરી સમાજને મળતી આવે છે. પરંતુ તેઓ રાજસ્થાનમાં તેમનું મૂળવતન જેસલમેર, બાડમેર, નાગોર કે બડાગુડા તરફ બતાવે છે. તેઓ પણ પોતાને રાજપૂતમાંથી મુસ્લિમ બનેલા ગણાવે છે અને વતન રાજસ્થાન સાથે હાલમાં પણ સંબંધ જાળવી રાખ્યો છે. કુળદેવીની વિધિ કરવા કે અન્ય વિધિ કરવા આજે પણ રાજસ્થાન જાય છે. તેમના સમાજના બારોટ કે ભાટ રાજસ્થાનથી જ તેમના ત્યાં વર્ષમાં એકવાર આવે છે.¹⁶ અજમેર કિશનગઢ વિસ્તારમાં ગુજરાતના અજમેરી સમાજ જેવી શાખો ધરાવતા તૈલી પીંજારા જોવા મળતા નથી.

1.1.2 ♦ અજમેરી સમાજનું ગુજરાતમાં સ્થળાંતર વિશેની માન્યતાઓ:

મહેમુદ બેગડાનો શાસનકાળ ઈસ.1459 થી ઈસ.1511 સુધીનો છે. મહેમુદ બેગડાના શાસનકાળમાં ગુજરાતમાં સુખ શાંતિ હતા. વેપાર ધંધા- રોજગાર સારા હતા. વળી સિંધના પૂર્વ-દક્ષિણ પ્રદેશ કચ્છ, કાઠિયાવાડ, ગુજરાત માળવાથી દક્ષિણ ગુજરાતના પ્રદેશ, પૂર્વમાં મહારાષ્ટ્રના ખાનદેશ સુધી દક્ષિણમાં રત્નાગીરી, ઉત્તરમાં આબુ સુધી તેની આણ પ્રવર્તતી હતી. ગુજરાતનો મોટો વિશાળ સમુદ્રતટ, વિદેશો સાથેનો વેપાર, મુસ્લિમ શાસન ને કારણે ધર્માતરણ થયેલા મુસ્લિમોનો આ કાફલો અજમેર છોડી ગુજરાત તરફ આવ્યો હતો.¹⁷ ગુજરાતમાં સ્થળાંતર કરવા પાછળનું કારણ રોજરોટી, ધંધો રોજગારની શોધ હોય તે વધુ શક્ય છે કારણ કે મુસ્લિમ બન્યા બાદ બસોથી અઢીસો વર્ષ પછી સ્થળાંતરનું કારણ સામાજિક બહિષ્કાર થયો

15. રૂબરૂ મુલાકાત, આલ્વી દિલાવરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, 2-3-10.

16. રૂબરૂ મુલાકાત, પીંજારા મો. શફી અબ્દુલભાઈ, ધુલિયા, મહારાષ્ટ્ર- તા.15-8-09

17. અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ પૂર્વોક્ત પેજ -2

હોય એવી શક્યતા ઓછી છે. ધર્માતરણ થયેલા લોકોનો બહિષ્કાર જે તે સમયે થોડા વર્ષ સુધી જ થયો હોય તેવું જાણવા મળે છે. ઈસ.1398 પછી અજમેર રાજકીય સમીકરણ બદલાયા હતા. અજમેરની પરિસ્થિતિ વણસી ગઈ હતી. ઈસ.1455માં માંડુના સુલતાને અજમેર પર કબજો કર્યો ત્યાર પછી થોડા વર્ષો બાદ પરિસ્થિતિ થાળે પડી.¹⁸ જો અજમેરી સમાજે સ્થળાંતર કર્યું હશે તો ઈસ.1455 પહેલાં કર્યું હશે અને ત્યારબાદ જો સ્થળાંતર કર્યું હશે તો સ્થળાંતરનું કારણ રાજકીય નહિ પરંતુ સામાજિક હોઈ શકે તેવું કહી શકાય.

એક મત પ્રમાણે આબુથી બિયાવર સુધી આબુના રાજાનું રાજ હતું. જે ગુજરાતના સુલ્તાન મહેમુદબેગડાને ખંડણી ભરતો હતો આથી આ કાફલો આબુના રાજ્યમાંથી પસાર થઈ બિયાવર, મારવાડ, ભીનમાલ, રાણીવાડા, ભિલડી સુધી રસ્તામાં રોકાતો, પડાવ નાંખતો પાટણ આવ્યો. પાટણથી અમદાવાદ આ કાફલો આવ્યો ત્યારે લોકવાયકા એવી છે કે મહેમુદ બેગડો (ઈસ.1467 થી ઈસ.1469) જૂનાગઢની લડાઈમાં વ્યસ્ત હતો આથી આ કાફલાના આગેવાનો એ અમદાવાદમાં શાહઆલમ રસુલાબાદ ખાતે પોતાનો પડાવ નાખ્યો. અજમેરથી લાવેલ રૂકો(ભલામણ ચિઠ્ઠી) હઝરત શાહઆલમ (ર.અ.)ને સુપ્રત કરી. આથી અત્યંત કંગાળ હાલતમાં અજમેરથી આવેલા આ કાફલાને હઝરત શાહેઆલમ (ર.અ.) તેમના અંગત શિષ્ય અને મહેમુદ બેગડાના રાજ્યના મુખ્ય અમીરોમાંથી એક મલીક અબ્દુલ લતીફ બીન મલીક મહંમદ દાવરૂલ મુલ્ક ઉર્ફે હઝરત દાવલશા પીરને રાહત છાવણીના વડાનું કામ સોંપ્યું હતું.¹⁹

મલીક અબ્દુલ લતીફ બીન લતીફ મહંમદ દાવરૂલ મુલ્કે પોતાના ગુરૂ હઝરત શાહઆલમ (ર.અ.) ના આદેશને માન્ય રાખી અજમેરથી આવેલ કાફલામાંના કેટલાક પુરુષોને લશ્કરમાં સિપાહી તરીકે નિમણૂક આપી અને બાકીનાઓને અને ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને અમીર ઉમરાવો અમલદારોના ગાદલાં, ગોદડાં, રજાઈ, ઓશીકા બનાવવાનો ગૃહઉદ્યોગનું કામ સોંપ્યું. આ કામ સોંપવા પાછળનો તર્ક એવો છે કે આવેલા કાફલાને કોઈ જ હુન્નર આવડતો ન હતો. બાદશાહની ગેરહાજરીમાં તાત્કાલિક પેટગુજારો કરવા તેમને આ કામ સોંપ્યું જેથી સ્ત્રી પુરુષ બંને સાથે મળી આ કામ કરી પેટ ગુજારો કરી શકે. ગુજરાતમાં આથી તેઓ અજમેરી પીંજરા તરીકે પ્રસિધ્ધ થયા હશે તેવું માહિતીના આધારે જાણી શકાય છે.²⁰

જ્યારે જૂનાગઢ જીતી મહેમુદ બેગડો ઈસ.1469-70 માં રાજધાની અમદાવાદ પાછો

18. Dr. moini S. Liyaqat , op. cite, Page-126

19. અજમેરી અલાઉદ્દીનબાઈ પૂર્વોક્ત પેજ -2

20. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હાજી ગુલામનબી શકુરબાઈ , દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ, તા. 19-6-2009

ફર્યો ત્યારે ફતેહ મેળવવા બદલ ગુરૂ અને માસા હઝરત શાહઆલમના દીદાર (દર્શન) કરવા ગયો ત્યારે હઝરત શાહ આલમે (ર.અ.) મહેમુદ બેગડાને અજમેરથી આવેલા કાફલા વિશે વાત કરી, આથી મહેમુદ બેગડાએ જૂનાગઢની જીત બાદ ત્યાં “મુસ્તફાબાદ” નામનું નવું નગર વસાવ્યું હતું ત્યાં આ અજમેરીઓને વસાવવાનું નક્કી કર્યું. આથી અમદાવાદના કાફલામાંથી કેટલાક કુટુંબ જૂનાગઢ તરફ જઈ ત્યાં રૂ પીંજવાનું કામ કરવા લાગ્યા. ત્યાં જઈ સૌરાષ્ટ્રમાં વસેલા આ અજમેરી લોકો કાઠિયાવાડી અજમેરીઓ તરીકે ઓળખાયા અને હાલમાં આ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના 1000 થી 1100 કુટુંબો કાઠિયાવાડ અને ગુજરાતના અન્ય ભાગોમાં વસે છે. તેઓ અમદાવાદમાં બાકી રહેલાં પોતાના કાફલાથી દૂર જતાં ત્યાં પોતાની અલગ ઓળખ ઊભી કરી ત્યાં જ અંદર અંદર લગ્ન વ્યવહારો શરૂ કર્યા અને ત્યાં એક નવો અજમેરી સમાજ ઊભો થયો.²¹

બીજા એક મત પ્રમાણે સૌરાષ્ટ્રમાં કચ્છની સરહદ પર મોરબીથી દસ કોસ દૂર આનબરૂનના (આમરણ-મોરબીના) કેટલાક જમીનદારો વારંવાર મહેમુદ બેગડા સામે બંડ પોકારી ઉત્પાત મચાવતા હોઈ સુલતાન મહેમુદ બેગડાએ પોતાના અમીર સેનાપતિ અબ્દુલ લતીફ દાવરૂલ મુલ્કને આ બંડ દબાવવા મોરબીથી દસ કોસ દૂર ઝાલાવાડ પ્રાંતની હદમાં મોકલ્યા. ત્યારે ગુજરાતમાં અજમેરી સમાજના રાહત કેમ્પના અમીર (વડા) અબ્દુલ લતીફ દાવરૂલ મુલ્ક હતા. આથી તેઓ મોરબી જતાં અજમેરથી આવેલા કાફલામાંથી અમુક વિશ્વાસુ વ્યક્તિઓને પોતાની સાથે લઈ ગયા જે હઝરત અબ્દુલ લતીફ દાવરૂલ મુલ્કના મૃત્યુ બાદ મચ્છુ-મોરબીના વિસ્તારમાં(સૌરાષ્ટ્ર)માં ધંધો રોજગારની શોધમાં ફેલાયા અને તેઓ કાઠિયાવાડી સમાજમાં સમય જતાં મચ્છુ મોરબી કાંઠાના અજમેરી સમાજ તરીકે ઓળખાયા.²² “દાવરૂલ મુલ્ક” હઝરત શાહ આલમના અંગત વિશ્વાસુ શિષ્ય હતા તેઓ હઝરત શાહ આલમ બુખારીની દોરવણીથી સંતની પદવીએ પહોંચ્યા હતા અને મહેમુદ બેગડાના વિશ્વાસુ અમીરમાંથી એક હતા.²³ ગુજરાતમાં આવ્યા બાદ હઝરત અબ્દુલ લતીફ દાવરૂલ મુલ્કે તેમના ધંધા રોજગારની વ્યવસ્થા કરી. તેમના રાહત કેમ્પના વડા હોવાનો ઉપકાર અજમેરી સમાજ પર છે અને આથી જ સમગ્ર અજમેરી સમાજ મોરબી પાસે આમરણ ગામમાં આવેલી તેમની દરગાહ પર અતૂટ શ્રદ્ધા ધરાવે છે. અજમેરી સમાજમાં એક એવી શ્રદ્ધાત્મક માન્યતા છે કે જો તમારે

21. અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ, પૂર્વોક્ત પેજ -4

22. રૂબરૂ મુલાકાત, આલ્વી દિલાવરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ. તા. 2-3-10

23. પટેલ અબ્દુલ્લાહ, અવલિયા એ ગુજરાત, દારૂલ ઉલુમ ભરૂચ, 1990, પેજ-295

તમારી વેળા વાળવી હોય તો અર્થાત્ તમારી આર્થિક સ્થિતિ સુધારવી હોય તો સૌ પ્રથમ અજમેર ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તીની દરગાહની જીયારત (દર્શન) કરવા ન જતાં પ્રથમ મોરબી આમરણ દાવરૂલ મુલક ઉર્ફે દાવલશા પીરની જીયારત (દર્શન) કરવા જવું અને તેમની જીયારત (દર્શન) બાદ તમે અજમેર જીયારત(દર્શન) કરવા જશો તો તમારી મુરાદ (ઈચ્છા) પૂર્ણ થશે.²⁴ આ પાછળ દાવરૂલ મુલકની અજમેરી સમાજને ગુજરાતમાં ધંધો રોજગાર આપવાનો ઉપકાર જ મુખ્ય કારણ માનવામાં આવે છે. હઝરત શાહઆલમ (ર.અ.)નો પણ અજમેરી સમાજ પર મોટો ઉપકાર છે. હઝરત શાહઆલમ (ર.અ.) અજમેરથી નિરાશ્રિત બનીને આવેલા અજમેરીઓને સહારો આપવા ખાસ આદેશ કરેલા. આજે પણ તેમની દરગાહના ઉર્સ પ્રસંગે પ્રસાદી રૂપે વહેંચવામાં આવતાં લાડુ અન્ય મુસ્લિમને એક લાડુ મળે છે. પરંતુ શ્રદ્ધાળુ પોતાની ઓળખ અજમેરી તરીકે આપે તો તેને બે લાડુ પ્રસાદી રૂપે મળે છે તેવું જાણવા મળે છે.²⁵

અમદાવાદમાં બાકી રહેલાં અજમેરી કુટુંબોમાંથી કેટલાક અજમેરી ભાઈઓએ મહેમુદ બેગડાની ઈસ.1482માં ચાંપાનેર પરની ચઢાઈમાં ભાગ લીધો. ઈસ.1484માં ચાંપાનેર ફતેહ કરી મહેમુદ બેગડાએ ચાંપાનેરને પોતાનું પાયતખ્ત બનાવ્યું આથી કેટલાક અજમેરી કુટુંબો ચાંપાનેરમાં અને તેની આસપાસનો પ્રદેશ જે ખાનદેશ તરીકે ઓળખાય છે, ત્યાં સ્થાયી થયા અને આ અજમેરીઓ તેઓ ખાનદેશના અજમેરીઓ તરીકે ઓળખાયા. તેમણે ખાનદેશમાં પોતાનો આગવો અને અલગ સમાજ બનાવી પોતાની અલગ ઓળખ ઊભી કરી. આ સમાજ મહારાષ્ટ્રના નંદુરબાર, શાહદા, ધુલિયા વિસ્તારમાં વસવાટ કરતો હતો.²⁶

આમ અજમેરથી એક જ કાફલામાં આવેલા ધર્માતરણ થયેલા મુસ્લિમો ગુજરાતમાં અજમેરી તરીકે ઓળખાયા અને ત્રણ ભાગમાં વહેંચાઈ ગયા. ત્રણેય સમાજના એક જ ભાટ કે બારોટ હતા. જે સમાજની વંશાવલી પોતાની પાસે રાખતા. દરેક સમાજ ફક્ત પોતાના સમાજમાં લગ્નવ્યવહારો ચાલુ કર્યા. વળી ભૌગોલિક દૂરીના કારણે તેઓ એ એકબીજા સાથે સંપર્ક ગુમાવી દીધા.²⁷ ત્યારબાદ અમદાવાદમાં બાકી રહેલા અજમેરીઓ અમદાવાદમાં રૂ પીજવાનું, કરિયાણાની નાની હાટડીઓ, ઘાણી પીલવાનું કામ અને વાસણ વેચવાનું કામ ચાલું કર્યું. એવું માનવામાં આવે છે કે દિલ્હી સલ્તનત, ગુજરાતની સ્વતંત્ર સલ્તનતના સમય દરમિયાન અને મુઘલ સલ્તનત

24. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ખાતુનબેન બી., કલોલ.જિ-ગાંધીનગર, તા.1-10-08.

25. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી શકીનાબેન રમજાનીભાઈ (દિલ્હીચકલા, અમદાવાદ)તા.17-12-08.

26. એજન, રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ ,

27. રૂબરૂ મુલાકાત, તગાળા કરીમભાઈ વલીભાઈ , જુહાપુરા, અમદાવાદ તા.2-6-10

દરમ્યાન આ સમાજ અમદાવાદમાં જ રહ્યો. ²⁸ પરંતુ ઈસ.1748 થી 1758 દરમ્યાન મુઘલ સેના અને મરાઠા સરદાર વચ્ચે થયેલા સંઘર્ષને કારણે અમદાવાદની જાહોજલાલીના દિવસો પૂરા થયા. ²⁹ આથી ફરી એકવાર રોજીરોટીની શોધમાં આ સમાજ અમદાવાદની નજીકના ઉત્તર ગુજરાત અને મધ્ય ગુજરાતના ગામડાઓમાં નીકળી પડ્યો. મહેસાણા આસપાસના કડી, કલોલ, વિજાપુર, ખોરજ, વડુ, પલીયડ, કરજીસણ, ડાંગરવા, સમી માણસા, ઈન્દ્રપુરા, ખરણા, બોરૂ, વાલમ, જોટાણા, આંબલિયાસણ, લીંચ, ધોળાસણ જેવાં ગામડાં તથા ખેડા જિલ્લાના અમુક અમુક ગામડાંમાં જઈ રૂં પીંજવાનું, કરિયાણાની દુકાનો, વાસણ વેચવાનું, ઘાણી પીલવાનું કે ખેત મજૂર તરીકે કામ કરી ગુજરાત કરતા. ³⁰ કેટલાક કુટુંબોએ અમદાવાદ ન છોડ્યું આથી મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં આજે પણ આ કુટુંબો “શહેરી” કુટુંબો તરીકે જાણીતા છે. ³¹ ઉત્તર અને મધ્ય ગુજરાતનો અજમેરી સમાજના બહુમતી કુટુંબો ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં જઈ વસી ગયા. પરંતુ ઈસ.1850 પછી વિશ્વમાં ઔદ્યોગિક ક્રાંતિના ભાગરૂપે અમદાવાદમાં કાપડની મિલો શરૂ થતાં તેમજ શહેરીકરણના કારણે ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં રહેતા અજમેરીઓ કામધંધા-રોજગારી માટે ફરીવાર અમદાવાદ આવી વસવા લાગ્યા. અમદાવાદના કોટ વિસ્તારના જમાલપુર, દિલ્હીચકલા વિસ્તારમાં તેમના રહેણાંક બનવા લાગ્યા અને મિલમાં મજૂરી જવાનું ચાલુ કર્યું. અમદાવાદના જમાલપુર અને દિલ્હી ચકલા વિસ્તારથી મિલો વધુ નજીક હતી. વળી આ વિસ્તારમાં મુસ્લિમોનું પ્રમાણ વધારે હોવાથી અજમેરીઓ અહીં અનુકૂળતાને કારણે વસી ગયા. વળી ઈસ.1969-70 પછી અમદાવાદનો વિકાસ થતાં જુહાપુરા નામનો નવો વિસ્તાર મુસ્લિમો માટે રહેણાંકનો વિસ્તાર વિકસવા લાગ્યો. ઈસ.1992 અને ઈસ.2002 ના કોમી તોફાનોમાં કાઠિયાવાડ અને મધ્ય ઉત્તર ગુજરાતમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતા અજમેરીઓને ખૂબ જ નુકસાન પહોંચ્યું આથી તેઓ મોટા પાયે સ્થળાંતર કરી જુહાપુરા વિસ્તારમાં આવીને વસ્યા. ³²

પીંજવાનું કામ યંત્રો આવ્યા એ પહેલાં લાકડામાંથી બનેલા હાથના પીંજણથી થતું. આ પીંજણ ચામડાની દોરી એટલે કે “તાંત” જે ઘેટાં બકરાના આંતરડામાંથી બનતી. ચામડાનો વપરાશ અસ્પૃશ્ય ગણાતો હોવાથી સૂગ પેદા થતી જેથી ભદ્ર સમાજના લોકો આ ધંધાને હલકો ધંધો ગણતા. વળી પીંજવાનું કામ બારેમાસ ચાલતું ન હોવાથી તેલીબિયાંની મોસમમાં એક જ કુટુંબ તેલીબિયાં પીલવાની ઘાણી ચલાવવાનું કામ કરે અને કપાસની મોસમમાં આજ કુટુંબ રૂ

28. અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ, પૂર્વોક્ત પેજ-6

29. પરીખ સંપાદક રસીકલાલ છોટાલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ ગંગાશંકર ગુજરાતનો રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ ભાગ-6 બી.જે.અધ્યયન-સંશોધન વિદ્યાભવન, અમદાવાદ, 1977 પેજ-65.

30. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ, ગાંધીનગર-20-6-08

31. રૂબરૂ મુલાકાત, શહેરી લતીફભાઈ ઉસ્માનભાઈ, પાલડી, અમદાવાદ.તા.-26-9-08

32. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અબ્દુલભાઈ મહંમદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.7-12-08

પીંજવાનું, કપાસ લોઢવાનું કામ કરે તો જ તેનું ગુજરાન ચાલે આમ આ ધંધો સ્વીકારવાના કારણે ગુજરાન ચાલતું પરંતુ આર્થિક રીતે પગભર થવું મુશ્કેલી ભર્યું રહેતું.³³

ખાનદેશમાં જઈ વસેલો અજમેરી સમાજ હાલમાં ગુજરાતના અજમેરી સમાજ સાથે કોઈ જ જાતના સંપર્કમાં નથી. મહારાષ્ટ્રમાં ધુલિયા, નંદુરબાર, શાહદા જેવા વિસ્તારમાં જઈને તેઓ વસ્યા હતા. હઝરત અબ્દુલ લતીફ દાવરૂલ મુલક ઉર્ફે દાવલશાહ પીર ઈસ. 1483-84 માં મહેમુદ બેગડાના લશ્કરના અગ્રણી સેનાપતિ હતા ત્યારે તેમની સાથે તેઓ ખાનદેશ ગયેલા અને પાવાગઢની જીત બાદ તેઓ ત્યાં જ વસી ગયા. તેઓ પણ આમરણ-મોરબી ખાતે વર્ષમાં એકવાર તેમની દરગાહ પર જીયારત (દર્શન) કરવા જરૂર આવે છે.³⁴ ગુજરાતના અજમેરી સમાજના બારોટ વર્ષનાં ત્રણ માસ ત્યાં જઈ તેમનો હક માગતા અને ખાનદેશના અજમેરી સમાજની વંશાવલી રાખતા. બારોટ જ્યારે ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મહેમાન બને ત્યારે તેમના ભાઈઓ ખાનદેશમાં વસે છે તેવી માહિતી આપતા પરંતુ બારોટ ગુજરી ગયા બાદ તેઓ કઈ હાલતમાં જીવે છે તેની કોઈ જ માહિતી નથી.³⁵ ધુલિયા, નંદુરબાર, શાહદા વિસ્તારની રૂબરૂ મુલાકાત દરમિયાન આવો કોઈ અજમેરી સમાજ ધ્યાનમાં આવેલ નથી. સમય જતાં તેઓ મહારાષ્ટ્રના અન્ય મુસ્લિમ સમાજ સાથે વિલિન થઈ ગયા હશે એવું માનવામાં આવે છે.

સૌરાષ્ટ્રમાં વસતો કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ પણ હાલમાં સૌરાષ્ટ્ર છોડી મધ્ય ગુજરાત અને દક્ષિણ ગુજરાતના ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તાર તરફ રોજગારની શોધમાં ગયો છે. જ્યારે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારો છોડી અમદાવાદ તરફ પ્રયાણ કર્યું છે. ટૂંકમાં આ સમાજ ધંધા-રોજગારની શોધમાં સતત સ્થળાંતર કરતો રહ્યો છે.³⁶

1.1.3 ♦ પીંજરા સમાજ સાથે સામ્યતા :

ગુજરાતમાં રૂ પીંજનારા મુસ્લિમ પીંજરાઓ પણ વર્ષોથી રહે છે. જેઓ મનસુરી-પીંજરા તરીકે ઓળખાય છે. તેમનું કામ પણ જીનીંગ ફેક્ટરીઓમાં કપાસમાંથી રૂ જુદું પાડવાનું, ગાદલાં ગોદડાં ભરવાનું છે. ગુજરાતમાં આ જ કામ તેમની પહેલા સુન્ની વહોરાઓ કરતા

33. અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ, પૂર્વોક્ત પેજ-7

34. સૈયદ મોતીમીયા હામેદમીયા, કામીલ સવાને ઉમરી, પ્રકાશક-લેખક, આમરણ-1996, પેજ-20

35. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અલાઉદ્દીન મહંમદભાઈ, ગાંધીનગર, તા. 20-6-08

36. રૂબરૂ મુલાકાત, ખાનજાદા કાળુભાઈ મહંમદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા. 2-6-10.

તેઓ ગોદડા ભરતા અને રૂ પીંજી આપતા. તેઓ વહોરા- પીંજરા તરીકે ઓળખાતા.³⁷

ઈસ્લામના મહાન સુફી સંત હઝરત મન્સુર(ર.અ.) જેમણે ‘અનલ હક્ક’ (અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ) એટલે કે હું ખુદા છું નો દાવો કર્યો હતો. તેઓ રૂ પીંજવાનો ધંધો કરતા હતા. આથી આ આડનામ ઉપરથી આજે એ ધંધો કરનારા ઘણાં પોતાને મન્સુર પરથી “મન્સુરી” કહેવડાવે છે. અમદાવાદમાં આ અટક અખત્યાર કરવાની પહેલ કરનાર મહુમ ખા.સા. ડૉ. અલીભાઈ મનસુરી હતા. તેઓ લાંબા સમય સુધી મુંબઈની ધારાસભામાં સભ્ય હતા. ત્યારપછી ઘણાં લોકોએ આ અટક અપનાવેલી છે. પંચમહાલ, ગોધરા, દાહોદ જેવા મોટા ગામોમાં જ્યાં શીઆ વહોરાઓની વસ્તી વધારે છે ત્યાંના સુન્ની વહોરાઓને અગાઉ “ઘાંચી” કહેવાતા હતા. અને ત્યાં વસતા ખેડા જિલ્લાના સુન્ની વહોરાઓને પહેલા “પીંજરા” કહેવાતા હતા. તેમનામાંના ઘણાંએ હવે તેમની અટક “શેખ” કે “મનસુરી” રાખેલી છે.³⁸

મળતી માહિતી પ્રમાણે ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં પણ આઝાદીના બે દશકા પહેલાથી જ “અજમેરી” અટક પ્રચલિત બની છે. એ અગાઉ અજમેરી સમાજ પણ પીંજરા કે વહોરા તરીકે ઓળખાતો હતો.³⁹ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં હાલ પણ ઘણાં લોકોની અટક મનસુરી, વહોરા કે પીંજરા જ છે. શક્ય છે કે અન્ય સમાજના લોકો પીંજવાનું કામ કરતા તમામને એક જ સમાજ તરીકે ઓળખતા હશે. વળી મનસુરી પીંજરા અને ગુજરાતના અજમેરી સમાજ વચ્ચે કેટલીક સામ્યતા પણ સ્પષ્ટ નજરે પડે છે. જેમ કે, બંને સમાજની માતૃભાષા ગુજરાતી છે. ભાષા અને બોલી વચ્ચે બહુ અંતર કે ફરક જોવા મળતો નથી. બંને સમાજની સ્ત્રીઓ સાડી, ચણિયો અને બ્લાઉઝ પહેરે છે. પુરુષોનો પહેરવેશ પણ સરખો જોવા મળે છે. ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ અને મનસુરી- પીંજરા સમાજના ધંધાઓ- રહેણીકરણી એકસરખી હોવાથી અને બંને સમાજના લગ્ન- જન્મ મરણના કેટલાક રિવાજોમાં હિંદુ સમાજની અસરો જોવા મળે છે. આથી ગુજરાતની અન્ય પ્રજાને તેમના વચ્ચે કોઈ જ ફરક દેખાતો નથી. અને આથી જ તેઓ બંને સમાજને મનસુરી પીંજરા કે વહોરા તરીકે ઓળખે છે. ગુજરાતના અન્ય પીંજરા સમાજમાં ગુજરાતના અજમેરી સમાજની મઘવા, ભઠી, તગાળા, બેહલીમ, ખોખર, ડોંઢયા, ચંદેલ, ચૌહાણ અગવાન, ગેહલોત, ગોરી, સુમરા, જોયા, તાંપ, આલ્વી, ગઢવાળા, જેવી પેટા શાખ જોવા મળતી નથી. ગોત્રજ, ગોયણી, જીયા કે જસાના

37. માસ્ટર કરીમ મહંમદ , મહાગુજરાતના મુસલમાનો, એમ.એસ. યુનિવર્સિટી, વડોદરા- 1969, પેજ નં - 395

38. એજન, પેજ-નં. 396

39. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી એમ.કે. વટવા, અમદાવાદ.તા 2-2-10

ફાતિહા- દીવા જોવા મળતા નથી. તેમની વચ્ચે લગ્નસંબંધો પણ થતા નથી. આમ હકીકતમાં બંને સમાજ જુદાં જુદાં હોવા છતાં અન્ય સમાજની નજરે એક જ છે. ⁴⁰

મળતી માહિતી પ્રમાણે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ ઈસ.1948 માં સાવરકુંડલા અલ્હાઝ પીર સૈયદ મોહમદ ગુલામ અલી બાપુ નામના ગુરૂના મુરીદ (શિષ્ય) બન્યા. તેમણે જ તેમને “અજમેરી” એવી એક જ અટક અપનાવવા પ્રોત્સાહિત કર્યા. તેમના દીકરા અલ્હાઝ પીર સૈયદ દાદાબાપુ હાલમાં હયાત છે અને હાલમાં પણ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ તેમનો મુરીદ (શિષ્ય) છે. અલ્હાઝ પીર સૈયદ દાદાબાપુ સાવરકુંડલા જિ. અમરેલીમાં ધાર્મિક અને શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સમૂહલગ્નો તેમના માર્ગદર્શન નીચે થાય છે. કોઈપણ સામાજિક પ્રવૃત્તિ કરતા પહેલા તેઓ ગુરૂનું માર્ગદર્શન અને આર્શિવાદ મેળવે છે.

ઈ.સ. 1947માં ભારતના ભાગલા થતાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના કેટલાક કુટુંબો સૌરાષ્ટ્રમાંથી પાકિસ્તાનમાં જઈને વસ્યા છે. ભાગલા પહેલાં સૌરાષ્ટ્રથી પાકિસ્તાન સાથે તેમના વેપારી સંબંધો હતા. ભાગલા સમયે અજમેરી સમાજના 50 જેટલા કુટુંબ પાકિસ્તાનમાં જતા રહ્યા હતા. હાલમાં પણ પોતાના નજીકના સગા સંબંધી સાથે તેમણે સંબંધ જાળવી રાખ્યા છે. જો કે લગ્ન સંબંધો અંદરોઅંદર અથવા પાકિસ્તાની અન્ય મુસ્લિમ કોમો સાથે કર્યા છે તેવું જાણવા મળે છે. ⁴¹

1.2 ♥ ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન હસન ચિશ્તી નો પરિચય. :

સુફી સંત ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન હસન ચિશ્તી (ર.અ.)નું અસલી નામ મુઈનુદ્દીન હતું તેમના પિતાનું નામ સૈયદ ગ્યાસુદ્દીન હસન હતું, તથા માતાનું નામ સૈયદા બીબી હતું. ઝવાહીર ફરીદી પ્રમાણે તેમની વંશાવલી ઈસ્લામના ચોથા ખલીફા હઝરત અલી (ર.અ.) ને મળતી આવે છે. ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તીનો જન્મ ઈરાનના સબહસ્તાન કે સીસ્તાનના સંજર પ્રદેશમાં 18 એપ્રિલ ઈ.સ. 1143 માં થયો હતો. તેમના જન્મ બાબતે મુસ્લિમ ઇતિહાસકારો અલગ અલગ વર્ષ ગણાવે છે. ⁴²

40. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી દાઉદભાઈ અલીભાઈ, બોરૂ, જિ. ગાંધીનગર, તા. 9-1-10

41. રૂબરૂ મુલાકાત, પ્રો. અજમેરી સુમનભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ, તા. 20-8-10

42. ખ્વાજા ગરીબનવાઝ ઔર અજમેર શરીફ જુલાઈ - 08 નો અંક દરગાહ કમિટી, અજમેર, પેજ નં.- 7

તેમની તાલીમ અને ઉછેર ખુરાસાનમાં થયો. પરંતુ 15 વર્ષની ઉંમરે પિતાનું અવસાન થયું. તેમને પિતાના કેટલાક બાગ અને પવનચક્કી વારસામાં મળ્યા. જેમાંથી તે જીવનનિર્વાહ કરતા. એક વખત તેઓ બાગની રખેવાળી કરતા હતા ત્યાં તેમના બાગમાં એક મજજૂબ (અવધૂત) આવ્યા. તેમનું નામ ઈબ્રાહીમ કંદોઝી હતું. તેમની સેવામાં ખ્વાજા સાહેબે દ્રાક્ષ મૂકી. મહેમાને કેટલીક દ્રાક્ષ ખાધી, ચાવેલી દ્રાક્ષ ખ્વાજા સાહેબના મોંમાં મૂકી દીધી. ત્યારે જ તેમના હૃદયમાં દિવ્ય પ્રકાશ પ્રગટ થયો અને આ નાશવંત દુનિયા છોડી તેઓ પરમાત્માની શોધમાં નીકળી પડ્યા. પોતાની મિલકત વેચી ગરીબોને વહેંચી દીધી. એક મત એવો છે કે તેમના શહેર પર તાતારી લોકોએ હુમલો કરી એટલો ઝુલમ ગુજાર્યો કે આ બધું જોઈ તેમનું મન સંસારમાંથી ઊઠી ગયું.⁴³

ઘર છોડી તેઓ બુખારા અને સમરકંદ પહોંચ્યા. ત્યાં જઈ કુરાન હાફિઝ (કુરાનને કંઠસ્થ કરવું) થયા અને દુન્યવી તાલીમ પણ લીધી. સમરકંદથી ઈરાક તરફ રવાના થયા. ત્યાં હાફિઝ નામના શહેરમાં ખ્વાજા ઉસ્માન હાફિઝી ચિશ્તીની સેવામાં હાજર થયા અને તેમના શિષ્ય બન્યા. ગુરૂએ તેમને નમાઝ પઢાવી જરૂરી વિધિ કરી. હઝરત ખ્વાજા અબુ ઈશ્હાક ચિશ્ત પ્રાંતના હતા. ખુરાસાન હેરાતમાં આવેલું છે અને તેમના તમામ શિષ્યો ચિશ્તી તરીકે ઓળખાયા. ખ્વાજા સાહેબના ગુરૂ શેખ ઉસ્માન હાફિઝી પણ તેમાંના એક હતા અને ગુરૂના કારણે તેઓ પણ ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી તરીકે ઓળખાયા.⁴⁴ અનીસુલ અરવાહ પુસ્તક પ્રમાણે શેખ ખ્વાજા ઉસ્માન હાફિઝી પાસે તેઓ વીસ વર્ષ રહ્યા. મુસાફરીમાં તેઓ ગુરૂની ગુલામ જેવી સેવા કરતા. ગુરૂની સાથે તેઓ સીસ્તાન, દમિષ્ક, ઉવૈશ, બદખશાં, બગદાદ, મક્કા અને મદીના ગયા. ગુરૂની સાથે રહી ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તીએ આધ્યાત્મિક શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી. ⁴⁵ ગુરૂની સાથે મદીના શહેરમાં હઝરત મુહંમદ પયગંબર સાહેબની મઝાર શરીફ (સમાધિ સ્થળ) પર ગયા અને ત્યાં જ તેમને ભારત આવવાનો આધ્યાત્મિક ઈશારો થયો. ગુરૂ શેખ ઉસ્માન હાફિઝીને મોઈનુદ્દીન પર એટલો વિશ્વાસ અને પ્રેમ હતો કે તે કહેતા “મારો શિષ્ય ખુદાને પણ પ્યારો છે, મને તેના પર ગર્વ છે” એવું કહેવાય છે કે તેમને છોડી ખ્વાજા સાહેબ ભારત આવ્યા તો શિષ્યનો વિરહ સહન ન થતાં ગુરૂ ઉસ્માન હાફિઝી તેમને મળવા ભારત આવી અને ઘણાં ધાર્મિક ગુરૂઓની મુલાકાત કરી હતી. ⁴⁶

43. શેખ મોહંમદ ઈક્રામ, આબે કોસર (ઉદ્દી) ઈદારએ શકાફતે ઈસ્લામીયા, લાહોર પાકિસ્તાન, 1986, પેજ નં.- 196

44. સૈયદ સલાઉદ્દીન અ. રહેમાન, હાફિઝ મુસન્નીફિન આઝમગઢ (યુ.પી.), બઝમે સુફિયા (ઉદ્દી) ત્રીજી આવૃત્તિ, 1979, પેજ નં.- 48

45. એજન પેજ નં.- 50

46. મૂળ લેખક: શેખ અબ્દુલહક મોહદીશ દહેલવી, (અરબી) ભાષાંતર : મોલાના સુબ્હાન મહેમુદ, અદબી દુનિયા દિલ્લી, 1981 અખબારઝલ અખિયાર (ઉદ્દી) પેજ નં.- 55

ગુરૂથી છૂટા પડી શિયરૂલ આરેફીન પ્રમાણે તેઓ સંજાન, જીલ અને બગદાદ, હરીશબદદાદ, હિસ્સાર, બલખ થઈ ગઝની પહોંચ્યા. હમદાનથી તબરેઝ, ખરકાન, ઉસ્તરાબાદ ગયા. અંતે ગઝનીથી ભારત આવવા પ્રયાણ કર્યું. ગુરૂ પાસેથી છૂટા પડ્યા ત્યારે તેમની ઉંમર 52 વર્ષ હતી. સંજાનમાં શેખ નઝમુદ્દીન કુબ્રા (હિજરી 618) પાસે અઢી વર્ષ, ઝીલ આવીને શેખ મોહિયુદ્દીન અબ્દુલ કાદીર જીલાની પાસે સત્તાવન દિવસ રહ્યા. બગદાદ આવી શેખ શાહબુદ્દીન સુહરવર્દીના ગુરૂ જ્યાઉદ્દીન પાસે પણ રહ્યા. કિરમાનમાં પણ તેમણે એક વૃધ્ધ સંતની મુલાકાત કરી. તબરેઝમાં શેખ અબુ સઈદ તબરેઝીની મુલાકાત કરી. અશફહાનમાં શેખ મહેમુદ અશફહાની પાસેથી આધ્યાત્મિક શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી. ગઝનીમાં શેખ નિઝામુદ્દીનના ગુરૂ શેખ અબ્દુલ વાહીદ ગઝનવીની જ્યારત કરી. તમામ સંતોની મુલાકાત, જ્યારત કરી આધ્યાત્મિક શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો.⁴⁷

ખ્વાજા સાહેબની હિંદની મુસાફરી બાબતે ફારસી અને ઉર્દૂ ઇતિહાસકારોમાં મતભેદો છે. કેટલાકના મતે તેઓ ઘણીવાર ભારત આવ્યા હશે અને ગયા હશે એવું માને છે જ્યારે કેટલાક ફક્ત એક જ વખત ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો અને ત્યાર પછી વતન તરફ પાછા ગયા નથી તેવું માને છે.⁴⁸

મોલાના રૂમના ખલીફા શેખ હુસામુદ્દીનના લખાણ મુજબ શેખ અવહુદ્દીન ખ્વાજાએ ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી પાસેથી આધ્યાત્મિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. અશફહાનમાં તેમને કુતુબુદ્દીન બખ્ત્યારકાકી સાથે મુલાકાત થઈ તે સમયે કુતુબુદ્દીન બખ્ત્યારકાકી આધ્યાત્મિક ગુરૂની શોધમાં હતા. આથી તેમણે ખ્વાજા મોઈનુદ્દીનને ગુરૂ બનાવ્યા. ત્યારપછી ગઝનીના રસ્તે તેઓ લાહોર પહોંચ્યા. ત્યાં દાતાગંજબક્ષના મઝાર (સમાધિ સ્થળ) પર 40 દિવસ રહ્યા. લાહોરથી તેઓ મુલતાન ગયા તેવું ઇતિહાસકારોનું માનવું છે. મુલતાનમાં આવી ભારતીય ભાષા શીખ્યા અને ત્યારબાદ દિલ્હી આવ્યા. દિલ્હીમાં રોકાણ કર્યા બાદ અજમેરમાં આવ્યા હતા.⁴⁹

અજમેરમાં આવવાનો સમય બાબતે પણ ઇતિહાસકારોમાં મતભેદ છે. કેટલાક પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ અને શાહબુદ્દીન મહેમુદ ઘોરીના ઈસ.1192ના યુધ્ધ પહેલા અજમેરમાં સ્થાયી થયા હોવાનું માને છે. પૃથ્વીરાજને રાયપીથોરા તરીકે વર્ણવતા ફારસી ઇતિહાસકારો કહે છે કે

47. સૈયદ સલાઉદ્દીન અ. રહેમાન, બઝમે સુફિયા (ઉર્દૂ) પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 55-60

48. શેખ મહેમુદ ઈકરામ પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 202

49. સૈયદ સલાઉદ્દીન અ. રહેમાન, બઝમે સુફિયા (ઉર્દૂ) પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 57

ખ્વાજા સાહેબનું અજમેરમાં રોકાવું રાયપીથોરાને પસંદ ન પડતાં તેમને હેરાન કરવાનું શરૂ કર્યું ત્યારે ખ્વાજા સાહેબે છંછેડાઈને શાપ આપ્યો કે મેં રાયપીથોરાને મુસલમાનોના હવાલે કર્યા. અને બીજા ૪ વર્ષે પૃથ્વીરાજ પર શાહબુદ્દીન ઘોરી ચડી આવ્યો. જ્યારે તબકાતે નાસીરીમાં લખે છે કે ખ્વાજા સાહેબ શાહબુદ્દીન ઘોરીના લશ્કર સાથે ૪ ભારતમાં પ્રવેશ્યા. ઈ.સ. 1192ની તરાઈની લડાઈ વખતે તેઓ ઘોરીની સાથે હતા. જ્યારે જમાલી લખે છે કે ખ્વાજા સાહેબ શાહબુદ્દીન ઘોરીની જીત બાદ વતન પાછા જઈ રહ્યા હતા ત્યારે દિલ્હીમાં આવ્યા. અકબરનામા માં પણ પૃથ્વીરાજ ચૌહાણના રાજ્યકાળ દરમિયાન અજમેરમાં સ્થાયી થયા તેવું લખે છે. ⁵⁰ આ સિવાય મતર્તુલ અસરારમાં પણ અકબરનામાને સમર્થન મળે છે. ખઝીનતુલ અશ્ફીયાહમાં 10 મોહરમ હીજરી 561 માં ગઝનીથી લાહોર, દિલ્હી થઈ અજમેરમાં આવ્યા એવું નોંધે છે. સીયરુલ આરેફીનમાં લખે છે કે, ખ્વાજા સાહેબને દિલ્હીની ભીડ પસંદ ન પડતાં અજમેર ગયા. ⁵¹

અજમેરમાં આવીને ધર્મ પ્રચાર કરતાં જયપાલ જોગીએ ખ્વાજા સાહેબને હંફાવવા પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ ખ્વાજા સાહેબની આધ્યાત્મિક શક્તિઓ સામે ઝૂકી જઈ તેણે ઈસ્લામ કબૂલ કર્યો અને આ ઘટનાથી ત્યાંની પ્રજા પર ખૂબ અસર થઈ. આ સિવાય બ્રાહ્મણ અને ખ્રિસ્તી ધર્મ પ્રચારકો ચિંતિત થઈ ઉઠ્યા તેમને અજમેરથી કાઢવા એક આંદોલન ચલાવ્યું. ખ્રિસ્તી પ્રચારકોએ અજમેરના શાસકને ફરિયાદ કરી. આથી રાજાએ પોતાના પ્રધાન પુરોહિત રામદેવને ખ્વાજાને કાઢી મૂકવાની આજ્ઞા કરી. પરંતુ રામદેવ મોઈનુદ્દીન ચિશ્તીના ચરિત્ર અને વ્યક્તિત્વથી એટલો પ્રભાવિત થયો કે તે જ સમયે તેમનો શિષ્ય બની બાકીની જીંદગી તેમની સેવામાં ગુજારી. ખ્વાજા સાહેબ અજમેરમાં આવ્યા ત્યારે અજમેરમાં જાતિ ભેદભાવની બોલબાલા હતી. અજમેરમાં તેમને ખૂબ તકલીફો ઉઠાવવી પડી. તેમને પાણી પીવા ઉપર પણ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો. પરંતુ બધી જ સમસ્યાઓનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી ધર્મ પ્રચાર ચાલુ રાખ્યો. ⁵²

શાહબુદ્દીનની જીત પછી મુસ્લિમોની રાજકીય શક્તિ વધી અને ઈસ્લામના ફેલાવામાં ઝડપ આવી. ખઝીનતુલ અશ્ફીયાહમાં લખે છે કે, તેઓ દિલ્હીથી અજમેર જતાં રસ્તામાં 700 જેટલી વ્યક્તિઓને ઈસ્લામમાં દાખલ કરી. અજમેરના રોકાણ દરમિયાન ખ્વાજા સાહેબે બે લગ્નો કર્યા. એક તો સૈયદ વજહુદ્દીન મશહદી જે અજમેરના હાકેમ હતા તેમની પુત્રી અસ્મતુલ્લાહ

50. શેખ મહમદ ઈક્રામ પૂર્વોક્ત પેજ - 205

51. સૈયદ સલાઉદ્દીન અ. રહેમાન, બઝમે સુફિયા (ઉર્દૂ) પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 61

52. ડૉ. સિંહા વીપીનબિહારી, મધ્યકાલીન ભારતીય સભ્યતા એવં સંસ્કૃતિ (હિન્દી) જ્ઞાનદા પ્રકાશન, દિલ્હી- 2004, પેજ- 112

બીબી અને બીજા કોઈ હિંદુ રાજાની પુત્રી બીબી ઉમ્મતુલ્લા હતા. તેમને ત્રણ પુત્રો હતા. હઝરત સૈયદ ફકરુદ્દીન, હઝરત સૈયદ ઝીયાઉદ્દીન અબુ સઈદ અને હઝરત સૈયદ હીસામુદ્દીન તેમજ એક જ પુત્રી બીબી હાફ્સા જમાલ હતા. તેમના પુત્રી પણ લોકોને આધ્યાત્મિક અને ઈસ્લામના કાનૂનની તાલીમ આપતા. ⁵³

ખ્વાજા સાહેબ ખૂબ જ આકરી તપશ્ચર્યા અને આરાધના કરી જીવન વ્યતીત કર્યું અને બધા જ પ્રકારના સાંસારિક સુખોથી દૂર રહેતા. તેમણે ક્યારેય પેટ ભરી ખાવાનું નથી ખાધું. તેઓ કેટલાક દિવસો સુધી ભૂખ્યા રહેતા અને જ્યારે કંઈક ખાતા તો પાણીમાં પલાળેલી રોટલી ખાતા. તેમના શિષ્ય અને વીસ વર્ષ સુધી ખ્વાજા સાહેબની સેવામાં રહેલા ખ્વાજા કુતુબુદ્દીન બખ્ત્યારકાકી કહે છે કે, “મેં ક્યારેય ખ્વાજા સાહેબના પોતાના સ્વાસ્થ્ય માટે દુવા માગતા જોયા નથી તેઓ હંમેશા લોકોની તકલીફો અને દર્દ-દુઃખો માટે અલ્લાહ પાસે દુઆ કરતા. જ્યારે પોતાના ગુરૂ પાસેથી નીકળ્યા ત્યારે ગુરૂની શિખામણ આખી જિંદગી પાલન કરી બતાવી.” ગુરૂએ કહ્યું હતું કે, “અય મોઈનુદ્દીન હવે તમે ફકીરી ધારણ કરી ચૂક્યા છો માટે ફકીરોની જેમ જ કાર્ય કરજો. ગરીબોની સાથે પ્રેમથી વર્તવ કરજો. દીન દુઃખીયાની સેવાને ધર્મ સમજજો. અને દુનિયાની બુરાઈઓથી બચીને તકલીફો ઉઠાવવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરજો.”⁵⁴

ખ્વાજા સાહેબનો દરેક ધર્મના લોકો પ્રત્યેનો વહેવાર ખૂબ જ ઉદાર દષ્ટિકોણવાળો હતો. માનવસેવા એ જ ઉચ્ચકોટિની પ્રભુ સેવામાં માનવાના કારણે જ તેઓ ખૂબ જ લોકપ્રિય બન્યા અને હિન્દુઓ પર આથી જ તેનો ખૂબ જ પ્રભાવ પડ્યો. નીચા વર્ગના હિન્દુઓએ તો મોટી સંખ્યામાં ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો પણ કેટલાક બ્રાહ્મણો પણ તેમના શિષ્યો બન્યા જે આજે “હુસૈનીબ્રાહ્મણ” નામથી પ્રસિધ્ધ છે. તેમના મૃત્યુ બાદ તેમના શિષ્યોએ ધર્મ પ્રચારનું કામ ચાલુ રાખ્યું. ભારતમાં ચિશ્તી સંપ્રદાયનો પ્રભાવ રાજસ્થાન, પંજાબ, ઉત્તરપ્રદેશ, બિહાર, બંગાળ, ઓરિસ્સા તથા દક્ષિણના રાજ્યોમાં વધારે જોવા મળે છે. ⁵⁵

એકવાર હઝરત ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તીને કોઈએ પૂછ્યું કે ખુદાની ભક્તિનું સર્વોચ્ચ સ્વરૂપ કેવું હોવું જોઈએ? ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો કે, “એ બીજું કંઈ નહિ પણ દુઃખીઓના દુઃખ ઘટાડવા, નિરાધારોની જરૂરિયાતો પૂરી કરવી, ભૂખ્યાને ખવડાવવું એ છે. ” તેઓએ

53. બઝમે સુફિયા (ઉર્દૂ) પાના નં.- 64

54. ખ્વાજા ગરીબ નવાઝ ઓર અજમેર શરીફ દરગાહ કમેટી, અજમેરનો જુલાઈ નો 08, અંક પૂર્વોક્ત પાના નં.- 2

55. ડૉ. સિદ્ધા વીપીનબિહારી, પૂર્વોક્ત પેજ-112

પોતાના શિષ્યોને સરિતા જેવી ઉદારતા, સૂર્ય જેવી પ્રીતિ, પૃથ્વી જેવી આતિથ્યોનો વિકાસ કરવાની પ્રેરણા આપી. ⁵⁶

અંતિમ ક્ષણ : ખ્વાજા સાહેબ અજમેરમાં ઈસ.1191 આસપાસના વર્ષોમાં આવી ઈસ.1235 સુધી અજમેરમાં જ રોકાયા અને ચિશ્તી સંપ્રદાયનો ફેલાવો કર્યો. એક દિવસ પોતાના ઓરડામાં અલ્લાહની ઈબાદત કરતા હતા તે ઓરડામાં જ દરવાજો બંધ કરી ખુદાની યાદમાં મગ્ન થઈ ગયા. સવારે ઓરડાનો દરવાજો ખોલતા જ તેઓ ખુદાને પ્યારા થઈ ગયેલા માલૂમ પડ્યા. આ દિવસ હીજરી 627 મુસ્લિમ માસ રજજબના છઠ્ઠા ચાંદે બન્યો હતો. તેઓ 97 વર્ષ જીવન જીવ્યા. મૃત્યુના વર્ષોમાં પણ ઈતિહાસકારોમાં મતભેદ છે. કેટલાક ઈતિહાસકાર ઈ.સ.1223માં તો કેટલાક ઈ.સ.1235 માં મૃત્યુ થયું બતાવે છે. ⁵⁷

1.2.1 ♦ચિશ્તી સિલસિલા સિવાયના અન્ય સિલસિલા :-

- સુહરાવર્દી સિલસિલા : હઝરત શેખ શિહાબુદ્દીન સુહરાવર્દી(મૃત્યુ ઈ.સ.1234) તેના સ્થાપક હતા. મુલતાનમાં તેમનું ખાનકાહ (મઠ) હતું.
- ફિરદૌસી સિલસિલા : શેખ સૈફુદ્દીન બાખરઝીના શિષ્ય અને સમરકંદના વતની હઝરત શેખ બદરુદ્દીને દિલ્હીમાં તેની સ્થાપના કરી.
- સત્તારી સિલસિલા : હઝરત શાહ નિયામતુલ્લાહ કાદરી (મૃત્યુ ઈ.સ.1430) આ પંથના હિંદમાં આવનાર સંભવત્ : પહેલા નામાંકિત સંત હતા. પરંતુ તેને અસરકારક રીતે સ્થાપવાનું શ્રેય સૈયદ મખદૂમ મુહમ્મદ ગિલાની (મૃત્યુ ઈ.સ. 1517) ને ફાળે જાય છે.
- નકશબંદી સિલસિલા : અકબરના શાસનમાં ઉત્તરકાલીન વર્ષો દરમિયાન કાબુલથી દિલ્હી આવી સ્થાયી થયેલા ખ્વાજા બાકી લિલ્લાહે (મૃત્યુ ઈ.સ. 1603) માં આ સિલસિલો દાખલ કર્યો. ⁵⁸

1.2.2 ♦સુફી શબ્દનો અર્થ : સુફી શબ્દ માટે વિદ્વાનોમાં ખૂબ જ મતભેદ છે. કેટલાક વિદ્વાનોનું માનવું છે કે મદીનાની મસ્જિદની સામે એક સુફ્ફા (ચબૂતરો) હતો એના પર જે સંત ફકીર આસન લગાવતા હતા તે જ આગળ જતાં સુફી કહેવાયા. કેટલાક લોકો સુફી શબ્દને

56. સંપાદક- ડૉ. ચોપરા પી. એન.,ભારતનું ગેઝેટિયર (ઈતિહાસ એવં સંસ્કૃતિ (હિન્દી)) યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ- 1984, 354

57. Dr. Moini S. Liyaqat op.cit. page no.- 42

58. સંપાદક: ડૉ.ચોપરા પી.એન. પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 354

યુનાની શબ્દ સોફિયા (જ્ઞાન) નું રૂપાંતર માને છે. કેટલાકના મત અનુસાર સુફી આચરણમાં પવિત્રતા અને સ્વચ્છતાનું વિશેષ ધ્યાન રાખતા હતા તેથી તે સફા અથવા સુફી કહેવાયા. અબુનસ્ર અલ સિરાજના મતાનુસાર સુફી શબ્દની ઉત્પત્તિ સુફ અર્થાત્ ઊનથી થઈ કારણ કે આવા સંતો ઊનની કામળી ઓઢતા, ખૂબ જ સાદું જીવન જીવતા અને ગરીબીમાં રહેતા તેમજ જમીન પર આસન જમાવી બેસતા. સુફી સંતોના અનુસાર જીકર, હાલ, તમુખ, નનક્સ, તરીકત, મારેફત અને હકીકત બધા સિદ્ધાંતોથી ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. તેમનો વિશ્વાસ છે કે મનુષ્યમાં ત્રણ પ્રવૃત્તિઓ હોય છે. શારીરિક, બૌદ્ધિક અને આત્મિક પ્રવૃત્તિને શુદ્ધ રાખવાથી મનુષ્ય ઉચ્ચ અને પવિત્ર બને છે. તેમના ખાનકાહ (મઠ) ખાસ કરીને માટીના બનાવેલ હતા. એની છત પર ઘાસ નાખવામાં આવતું. મોટા ભાગના સુફી સંતો નિર્ધન હતા. તેમના ખાનકાહમાં લંગરની વ્યવસ્થા રહેતી જ્યાં શિષ્યોને મફત ભોજન મળતું. ⁵⁹

1.2.3 ♦ સુફી મતના સિધ્ધાંત :

- (1) અલ્લાહ એક અને તે સર્વવ્યાપી છે. અલ્લાહ મસ્જિદ કે મંદિરોમાં નહિ મનુષ્યના હૃદયમાં રહેલો છે.
- (2) મુક્તિ મેળવવા મન પવિત્ર રાખો કારણ કે અલ્લાહ શુદ્ધ મનમાં રહે છે.
- (3) અલ્લાહને મળવા અહંકાર મીટાવી દેવો જરૂરી છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યમાં “હું” ની ભાવના રહે છે ત્યાં સુધી તે ક્યારેય અલ્લાહને મળવા યોગ્ય નથી.
- (4) સુફી સંતો અલ્લાહના નામને પ્રેમથી યાદ કરવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા તેઓ એવું માનતા હતા કે મનુષ્યએ અલ્લાહની બંદગીમાં એટલા તલ્લીન થઈ જવું જોઈએ કે તેને સુઝ બુઝ ન રહે.
- (5) બધા જ મનુષ્યો અલ્લાહના સંતાનો છે. આથી બીજી તરફ નફરત કરવી એ અલ્લાહને નારાજ કરવા બરાબર છે. જે લોકો માનવજાતિને પ્રેમ કરતા નથી તે ક્યારેય અલ્લાહને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.
- (6) સુફી લોકો મુરશીદ (ગુરુ) ને ધારણ કરવા ઈશ્વર પ્રાપ્તિ માટે આવશ્યક માનતા, વગર ગુરુએ ગતિ અશક્ય છે.
- (7) સુફી સંતો સંગીત પ્રેમી હતા. ભક્તિ સંગીત સાંભળી મનુષ્યનું હૃદય પવિત્ર થાય છે અને પછી ધીરે ધીરે તે અલ્લાહને પ્રેમ કરે છે. તેઓ માનતા કે સંગીતથી મનુષ્યનું મન કેન્દ્રીત થાય છે અને પછી ઈશ્વર તરફ આકર્ષાય છે. ⁶⁰

59. ડૉ.સિદ્ધા વીધીનબિહારી ,પૂર્વોક્ત પેજ- 113

60. ડૉ.નાગોરી એસ.એલ. , ભારતીય સંસ્કૃતિ કે મૂલ આધાર (હિન્દી) સબ લાઈમ પબ્લિકેશન, જયપુર, 2001, પાના નં.- 180

1.2.4 ♦ ચિશ્તી સંપ્રદાયના ભારતમાં લોકપ્રિયતાના કારણો :

- (1) ચિશ્તી સંપ્રદાયના સાદગી, આધ્યાત્મિકતા તથા ઉત્કૃષ્ટ પ્રેમભાવના, ઉદારતા સમાજ સેવાથી લોકો પ્રભાવિત થયા. તેઓ જરૂરતમંદોને સહાય પહોંચાડતા.
- (2) ચિશ્તી સંપ્રદાયના સંતો દુઃખી અને સંકટગ્રસ્તોની સેવા કરવી પોતાનું કર્તવ્ય સમજતા, પોતાની ગરીબ રહેણીકરણીથી જનતાની શ્રદ્ધા તેમનામાં ખૂબ જ વધી ગઈ. તેમની ઉદારતા અને ધીરજથી લોકો ખૂબ આકર્ષાયા. તેઓએ શિષ્યોમાં માનવતા, ઉદારતા, દયાળુતા, ક્ષમા જેવા માનવીય ગુણોનો વિકાસ કર્યો.
- (3) ચિશ્તી સંતોએ ઘણાં હિન્દુ રિવાજ અને ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોને અપનાવ્યા. ભારતીય પરિસ્થિતિઓ તથા ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓનું તેમને ઉચિત જ્ઞાન હતું.
- (4) હિન્દુઓના નિર્ગુણ સંપ્રદાય સાથે સુફી સંપ્રદાયની સમાનતા.
- (5) ચિશ્તી સંતોનું આકર્ષક વ્યક્તિત્વ, અત્યંત મધુર વાણી, નિસ્વાર્થ સેવાભાવના.
- (6) સ્થાનિક શાસક વર્ગ, સુલતાનો પોતે સન્માન કરતા, શ્રદ્ધા રાખતા જો કે આ સંતોએ તેમની પાસેથી કોઈ જ સહાયતા લીધી નહિ આથી લોકોમાં તેની સકારાત્મક અસર થઈ.
- (7) મોટી સંખ્યામાં શાસક વર્ગના લોકો, સામંતો સૈનિકો તથા પદાધિકારીઓ વિદ્વાનો તેમના ભક્ત બન્યા આથી સામાન્ય જનતાએ તેનું અનુકરણ કર્યું.
- (8) ચિશ્તી સંપ્રદાયના સંતોએ લોકોની ભાષામાં જ ઉપદેશ આપ્યો.
- (9) ધર્મની કટ્ટરતાને બદલે ઉદારતા ભર્યો વહેવાર પ્રજામાં વધુ અસરકારક રહ્યો.⁶¹

1.3 ♥ ઈસ્લામ ધર્મનો ઉદય અને તેના સિદ્ધાંતો :-

એશિયાના ત્રણ પ્રમુખ પ્રાયદ્વીપમાં અરબ એક છે. તે એશિયાના પશ્ચિમી વિસ્તારમાં છે. જ્યાં વરસાદ ખૂબ ઓછો અને મોટાભાગની જમીન રણ વિસ્તારની છે. ખજૂર અને ખનીજતેલ તેની મુખ્ય ઉપજ અને ઊંટ તેનું મુખ્ય વાહન છે. ઈરાક, ઈરાન (ફારસ), મિસ્ર, યુનાન તેના પાડોશી દેશો છે. ⁶²

1.3.1 ♦ ઈસ્લામ પહેલાનું અરબ :

ઈસ્લામના ઉદયના પહેલા લોકો અનેક કબીલાઓમાં વિભાજિત હતા. મુખ્યત્વે પશુપાલન કરી જીવન ગુજારતા હતા. તે જમીન અને પશુઓના ચરાવવાની (ચારાગાહો)

61. એજન પેજ નં.- 181

62. પાઠક રશ્મિ , દિલ્લી સલ્તનત કા ઇતિહાસ, અર્જુન પબ્લિકેશીંગ હાઉસ, દિલ્લી- પેજ નં.-2 .

માલિકીની જગ્યા માટે હંમેશા પરસ્પર લડતા, દીકરીઓને જીવતી દાટી દેતા, વ્યાભિચાર, લૂંટફાટ, વેરઝેરમાં વ્યસ્ત હતા.⁶³ ઈસ્વીસનના છેલ્લાં છસો વર્ષો દરમિયાન અન્ય દેશોની સાથે વેપાર પણ જીવનનિર્વાહ કરવાનું મુખ્ય સાધન બની ગયું. ચોકક્સ આવક અને વિદેશી વેપારના કારણે અરબના લોકો નવી સભ્યતા તથા વિચારોના સંપર્કમાં આવ્યા. મોટાભાગના અરબવાસી મૂર્તિપૂજક હતા. તેમની પાસે કોઈ ધાર્મિક ગ્રંથ ન હતો કે ન હતું ગહન ચિંતન પર આધારિત પૌરાણિક કથાઓ. આખા અરબસ્તાનમાં અજ્ઞાનતા અને અંધવિશ્વાસની બોલબાલા હતી.⁶⁴

કુરેશ જનજાતિના હાશિમના પુત્ર અબ્દુલ્લાહના ત્યાં મુહમ્મદ (સ.અ.વ.)નો જન્મ લગભગ ઈ.સ. 570 માં અરબના મક્કા નામના સ્થળે થયો. તેમના જન્મ પહેલાં જ પિતાનું મૃત્યુ થઈ ચૂક્યું હતું અને તેમની છ વર્ષની ઉંમરે માતા આમિના પણ જન્મતનશીન થયા. તેમના કાકા અબુતાલીબે તેમનું પાલનપોષણ કર્યું. જો કે તેમના કાકા અબુતાલીબની આર્થિક સ્થિતિ સારી ન હતી એટલે જ બાળપણમાં જ મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) ને બકરીઓ ની દેખરેખ કરવી પડી. જ્યારે તેઓ 25 વર્ષના થયા તો ચાલીસ વર્ષના ધનવાન મહિલા ખદીજા (ર.અ.) થી લગ્ન કર્યા.⁶⁵ દુઃખની વાત એ છે કે, તેમની શરૂઆતના ચાલીસ વર્ષો વિશે આપણી જાણકારી ખૂબ ઓછી છે. ચાલીસ વર્ષે મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) એક દીર્ઘકાલીન દિવ્ય આધ્યાત્મિક અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યો. જેને સત્યના દિવ્ય દર્શન પણ કહેવામાં આવે છે. જેના ફળ સ્વરૂપે એ નિશ્ચિત થયું કે તેઓ એક નબી (સિધ્ધ પુરુષ) અને ખુદાના રસુલ(દિવદૂત) છે. ⁶⁶ હવે તેમણે જાહેર કર્યું કે અલ્લાહ જ એકમાત્ર ઈશ્વર-ખુદા છે અને તે પોતે જ અલ્લાહના પેગમ્બર છે. તેમણે લોકોને કહ્યું કે હુબુલમુતિને તથા તમે જે ત્રણ દેવીઓ (લાત, મનાત, ઉજજા) ને અલ્લાહની પુત્રીઓ અથવા મધ્યસ્થ માની આરાધના કરો છો તેમનું કોઈ જ અસ્તિત્વ જ નથી. તેમણે લોકોને કહ્યું કે અલ્લાહની સીધી જ આરાધના કરો.⁶⁷ શરૂઆતના ત્રણ વર્ષ સુધી તેમણે ઈસ્લામનો પ્રચાર ગુપ્ત રીતે કર્યો અને ત્યારબાદ તેમણે દૈવી આદેશ પ્રમાણે ઈસ્લામનો ખુલ્લો પ્રચાર કર્યો. તે સમયે તેમને કુરેશ ખાનદાનનું સંરક્ષણ પ્રાપ્ત હતું. પરંતુ ઈ.સ. 619 માં તેમના પત્ની ખદીજા અને કાકા અબુતાલીબનું મૃત્યુ થયું અને કુરેશ ખાનદાનના નવા પ્રધાન અબુ જહલે તેમને સંરક્ષણ આપવાનું બંધ કર્યું, કારણ કે તે અંધવિશ્વાસુ અને મૂર્તિપૂજક હતા.⁶⁸ તેણે મુહમ્મદ

63. દમીષ્કી હાફિઝે ઈબ્ને કશીર , અલ બિદાયતુ વન નિહાયતુ (અરબી) દારૂલ કુતુબ અલ ઈલ્મીયા, બેરૂત, લેબેનોન-1997 પેજ નં.- 150

64. પ્રો. દેસાઈ મહેશ્વરીસા, ઈસ્લામે આપેલ મહિલાઓના કૌટુંબિક અધિકારો અને તેની વાસ્તવિકતા M.Phil, શોધનિબંધ, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ. પેજ નં.-10

65. ભાષાંતરકર્તા- ઈલાહાબાદી અલ્લામા હકીમ અહમદ હુસેન, તારીખ ઈબ્ને ખલ્લૂન (ઉદ્) ઈદારતુર રશીદ દેવબંદ (યુ.પી.)1989,-ભાગ-2, પેજ નં 32

66. એજન પેજ નં.- 35

23 67. દમીષ્કી હાફિઝ, પૂર્વોક્ત ભાગ -2 પેજ નં- 2

68. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત પેજ નં- 2

(સ.અ.વ.)ને ત્રાસ આપવાનું શરૂ કર્યું આથી તેમણે 28 જૂન ઈ.સ. 622 માં મક્કા છોડી મદીના હિજરત કરી આથી મુસ્લિમોની હિજરી સનની શરૂઆત થઈ તેને મુસ્લિમ પંચાગનું પહેલું વર્ષ માનવામાં આવે છે. ⁶⁹ મદીના પહોંચી મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) એક મસ્જિદનું નિર્માણ કર્યું. જેમાં તેઓ અને તેમના અનુયાયી નમાજ પઢતા. ધીરે ધીરે તેમના અનુયાયીઓની સંખ્યા વધવા લાગી તેમનું વ્યક્તિત્વ અને ચમત્કારો અને શાન્તિપૂર્ણ વિજયોના કારણે હજરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) લોકપ્રિય થતા ગયા. તેમણે ઈસ્લામના વિરોધીઓના ત્રણ આક્રમણોને વિફળ બનાવ્યા અને શાન્તિપૂર્ણ રીતે મક્કા પર કબજો પણ કરી લીધો. ધીરે ધીરે આખું અરબસ્તાન તેમનું અનુયાયી થઈ ગયું. ⁷⁰

1.3.2 ♦ અરબસ્તાન પર પ્રભાવ :

ઈસ્લામનો ઉદય થયો તેના થોડા જ સમયમાં અરબસ્તાનમાં ફક્ત વિરોધી કબીલા જ નહિ પરંતુ આખા અરબસ્તાનમાં એકતા સ્થાપિત થઈ તેના પરિણામ સ્વરૂપે એક મોટા સામ્રાજ્યની સ્થાપના થઈ અને નવી સભ્યતાનો ઉદય થયો. જે તે સમયની ઉત્કૃષ્ટ સભ્યતા હતી. અરબસ્તાનથી ઈસ્લામ જલદીથી દુનિયાના અનેક વિસ્તારોમાં ફેલાઈ ગયો. અરબ સામ્રાજ્ય ઈ.સ. 750 માં સ્પેન, ઉત્તર આફ્રિકા, મીસર, રાતા સમુદ્રના તટવર્તી ક્ષેત્રથી ભારતના સિંધ અને અરબસાગરના કિનારા સુધી ફેલાઈ ગયો. સીરીયા, આર્મીનિયા તથા ઈરાન (ફારસ) પણ આ વિશાળ સામ્રાજ્યના અંગ બની ગયા. ⁷¹ હજરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) ઈ.સ. 632 મદીનામાં જન્મતનશીન થયા. પછીના ત્રણ ખલીફાઓની રાજધાની મદીના હતી. તેના પછી હજરત અલીને કુફાને (બેબીલોન પાસે) તથા મુઆવીયાએ દમિશ્કને રાજધાની બનાવી દીધી. ઈ.સ. 750 માં અરબ સામ્રાજ્યની સત્તા ઉમવી કે ઉમય્યદવંશથી અબ્બાસી વંશ પાસે આવી ગઈ. આ વંશના શાસકોએ પોતાની રાજધાની બગદાદ બનાવી. આ વંશે અરબસ્તાન પર 300 વર્ષ રાજ્ય કર્યું. તેના પછી સેલ્જુક તુર્કોએ બગદાદ પર અધિકાર કરી લીધો અને અરબ રાજ્ય સમાપ્ત થઈ ગયું. ત્યારબાદ 400 વર્ષ સુધી ઈસ્લામી રાજ્ય પર તુર્કોનો અધિકાર સ્થાપિત થયો. ⁷²

ઈસ્લામના ઉદયની સાથે અરબસ્તાનના લોકોને ઈસ્લામ ધર્મના રૂપમાં એક નવો ધર્મ મળ્યો. તેમણે મૂર્તિપૂજા છોડી દીધી તથા એકેશ્વરવાદના સિધ્ધાંતોમાં વિશ્વાસ કર્યો. તેમણે

69. દમિષ્કી હાફિઝ, પૂર્વોક્ત ભાગ-2 પેજ નં- 133

70. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત પેજ નં- 2

71. ભાષાંતરકર્તા- અલ્લામા હકીમ અહમદ હુસેન, પૂર્વોક્ત ભાગ-2, પેજ નં.- 225

72. એજન, પેજ નં.- 35

હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) ને તેમના અંતિમ પયગમ્બર માની લીધા અને તેમણે આપેલા બોધમાં વિશ્વાસ રાખવાનું શરૂ કર્યું અને આજ બોધ આકાશીગ્રંથ કુરાનમાં છે અને તેને જ ઈસ્લામના સિધ્ધાંત કહે છે. હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) ના અનુસાર દરેક મુસ્લિમે નીચેના સિદ્ધાંત અનુસાર ચાલવું જોઈએ.⁷³

1.3.3 ♦ ધાર્મિક સિધ્ધાંતો :

- (1) એકેશ્વરવાદ : દરેક મુસલમાને એક અને માત્ર એક અલ્લાહમાં જ દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ. તેણે અલ્લાહની અખંડતા અને હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) ના પયગમ્બર હોવાની ઘોષણા કરતો કલેમા વિશ્વાસ સાથે પઢવો જોઈએ. “લાઈલાહ ઈલલ્લાહ મુહમ્મદુર રસુલુલ્લાહ” અર્થાત અલ્લાહ સિવાય કોઈ ઈશ્વર નથી અને મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) તેના પયગમ્બર છે. અલ્લાહ સર્વોદય અને મહાન છે. તેની મહિમા અપાર છે અને તે ખૂબ જ દયાળુ અને સર્વશક્તિમાન છે.⁷⁴
- (2) નમાઝ : દરેક મુસલમાને દિવસમાં પાંચ ટાઈમ નિમમિત નમાઝ પઢવી જોઈએ. ફરજ (સૂર્યોદય થતા પહેલાં) જોહર (મધ્યાહ્ન સમયે) અસર (સાંજના સમયે) મગરીબ (સૂર્યાસ્ત પછી તરત) ઈશા (રાત્રે)⁷⁵
- (3) ઝકાત : આર્થિક રીતે દરેક મુસલમાને પોતાની જીવન જરૂરિયાતની વસ્તુઓ છોડી બાકીની બચત પર વાર્ષિક 2.5 ટકાના દરે ઝકાત કાઢવી ફરજિયાત છે. જે તેણે દાન તેમજ પોતાની ફરજ સમજી ગરીબોને આપવી જોઈએ. આર્થિક રીતે સધ્ધર મુસ્લિમ તેને ગણવો કે જેની પાસે સાડા સાત તોલા સોનું અને સાડા બાવન તોલા ચાંદી અથવા તેટલી રકમથી વધારે રકમ હોય, તેના પર એક વર્ષ સુધી પોતાની માલિકી રહી હોય.⁷⁶
- (4) રોજા : ઈસ્લામના પવિત્ર મહિના રમજાનમાં 30 દિવસ સુધી રોજા રાખવા જોઈએ. આ રોજો સૂર્યોદય પહેલાથી સૂર્યાસ્ત સુધી હોય છે અને આ સમયમાં કંઈ જ ખાવું પીવું નહીં. સમગ્ર માસમાં પૂણ્ય કાર્યો કરવા અને અલ્લાહની સાચા દિલથી બંદગી કરવી.⁷⁷
- (5) હજ : દરેક મુસ્લિમને જીવનમાં એકવાર મક્કાની તીર્થયાત્રા કરવાની ઈચ્છા હોય છે. ત્યાં જઈ ચોક્કસ વિધિ કરનારને હજ કહે છે અને આ યાત્રા સફળતાપૂર્વક પૂરી કરનારને હાજી કહે છે.⁷⁸

73. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં- 22

74. તબરી અલ્લામા અબુ જફર મોહમ્મદ બની ઝરીર ,તારીખે તબરી (ઉદ્દૃ) નફીસ એકેડેમી, કરાંચી પાકિસ્તાન, 1988, ભાગ- 1, પેજ નં.- 73

75. એજન પેજ નં.- 79

76. સૈયદ અલ્લામા મૌલાના અમીરઅલી,ફતાવા આલમગીરી(ઉદ્દૃ))

કુતુબખાના સીદ્દીકીયા, નવી દિલ્હી 1996 ભાગ-1 પાના નં.- 270

77. તબરી અલ્લામા અબુજફર પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 158

78. સૈયદ અલ્લામા અમીરઅલી પૂર્વોક્ત ભાગ - 2 પેજ. નં.- 39

આ સિવાય મૂર્તિ પૂજા પર પ્રતિબંધ, દારૂ અને વ્યાજ પર પ્રતિબંધ, લગ્ન અને છૂટાછેડા માટેના ચોક્કસ નિયમો, ક્યામતના દિવસ પર વિશ્વાસ અને માનવ માત્રમાં સમાનતા તેના મુખ્ય સિધ્ધાંતો છે.

હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) નૈતિકતા અને સદાયરણમાં દ્રઢ વિશ્વાસ રાખતા હતા. પવિત્ર કુરાનમાં કહ્યું છે કે, યુદ્ધ બંદીઓને મુક્ત કરો અને દુષ્કાળના દિવસોમાં પોતાના સગાઓને તથા જમીન પર પડેલા બેબસ, લાચારોને ખાવાનું આપો. માણસને જીવનમાં અન્ય મનુષ્યની, સમાજની સેવા કરવી, સત્ય બોલવું, ચોરી ન કરવી, સચ્ચાઈ અને ઈમાનદારી માટે જીવન અર્પણ કરી દેવું, ઉદારતા અને સદ્ગુણો પર ભાર આપવાના કારણે ઈસ્લામ સંસારનો મહાન માનવીય ધર્મ બની ગયો. ⁷⁹

1.3.4 ♦ સમાજ પર પ્રભાવ અને તેના કારણો :- ઈસ્લામ ધર્મનો આરબોના જીવન પર ક્રાંતિકારી પ્રભાવ પડ્યો. હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.) ને સમાજમાં સર્વોચ્ચ સન્માન અને શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ. તેમને બધા જ સર્વોચ્ચ ધાર્મિક તથા રાજનીતિક અધિકારો મળ્યા. તેમની નીચે આજ સ્થિતિ ખલીફાઓને પ્રાપ્ત થઈ. તેમના નીચે ક્રમશઃ વિદ્વાન, લેખક, વેપારી, હકીમ, કાજી અને શિક્ષક મધ્યમવર્ગમાં, ખેડૂત અને કારીગર ત્રીજા વર્ગમાં અને ગુલામ ચોથા વર્ગમાં આવતા હતા. જો કે ગુલામને તેના ગુણોના આધારે આગળ વધવાની તક મળતી. ગુલામ અદ્દૂત કે ધૂણાસ્પદ ન ગણાતો. ⁸⁰ પ્રસિધ્ધ ઇતિહાસકાર વી.એ. સ્મિથ આ બાબતમાં જણાવે છે કે, મુહમ્મદ સાહેબના ઈસ્લામ ધર્મનો જે તીવ્ર ગતિએ ફેલાવો થયો અને જે નાટકીય આકસ્મિકતાથી તેમના અનુયાયી એક પ્રભુત્વશાળી પ્રભુસત્તાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શક્યા તે આશ્ચર્યજનક વાતોમાંથી એક કહી શકાય અથવા તેને એક ઐતિહાસિક ચમત્કાર પણ કહી શકાય. ⁸¹

ઈસ્લામનો ફેલાવો ખૂબ તીવ્ર ગતિએ થયો. પયગમ્બર સાહેબના મૃત્યુ (ઈ.સ.632) સુધીમાં લગભગ આખા અરબસ્તાને ઈસ્લામનો સ્વીકાર કરી લીધો હતો અને તેમના મૃત્યુ બાદ 100 વર્ષોની અંદર જ ખલીફાઓ અને તેમના સેનાપતિઓએ ઈરાન (ફારસ), મિસ્ર, મધ્ય એશિયા, પશ્ચિમ અને ઉત્તર આફ્રિકા તથા સ્પેન જીતી

79. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.- 4

80. એજન પેજ નં- 4

81. એજન પેજ નં- 3

લીધું. તે ભારતના સિંધ પ્રદેશમાં પણ આવ્યા તેઓ જ્યાં ગયા સાથે ઈસ્લામ પણ ગયો.⁸²

હઝરત મુહમ્મદ (સ.અ.વ.)એ તેમનું આખું જીવન પયગમ્બરની જેમ વિતાવ્યું. તેમનો સત્ય સ્વભાવ બધા જ પ્રકારના રાજપાટના ઠાઠથી નફરત કરતો હતો. પોતાની પાસે અંગરક્ષકો ન હતા કે ન હતા પોતાના અંગત ખજાનો. પ્રસિધ્ધ ઇતિહાસકાર ગિબન તેમના વિશે લખે છે કે, “ઈશ્વરના દૂત ધરનું નાનામાં નાનું કાર્ય કરવામાં ખચકાટ અનુભવતા નહિ. તે પોતે અગ્નિ સળગાવતા, ઘેટાં બકરાં દોહતા, અને જાતે જ ફાટેલા કપડા અને ફાટેલા જૂતા સીવતા, અને આજ તેમની મહાનતાના પૂરાવા છે.”⁸³

પયગમ્બર સાહેબે લોકોને એક જ અલ્લાહમાં વિશ્વાસ રાખવાનું કહ્યું, તેમણે પોતાની જાતને ઈશ્વરના દૂત કહ્યા નહીં કે ઈશ્વરનું દૈવી સંતાન. તેઓ પોતાને બીજા મનુષ્યની જેમ મનુષ્ય જ કહેતા. તેમણે લોકોને સીધા જ પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ અલ્લાહની બંદગી કરવાનું કહ્યું. કોઈપણ ધાર્મિક કાર્ય માટે મધ્યસ્થીની આવશ્યકતા ને સમર્થન આપ્યું નહિ. તેઓ દરેક પ્રકારના ક્રિયાકાંડના વિરોધી હતા. તેમણે લોકોને કહ્યું કે તમો મક્કામાં આવેલા કાબા (પવિત્ર પથ્થર) તરફ મોં રાખી કોઈ પણ જગ્યાએથી નમાઝ પઢી શકો છો. તેમણે મુસ્લિમોને માનવતા, ભાઈચારા, અને સમાનતાનો સંદેશો આપ્યો. લોકોને પવિત્ર, સરળ જીવન વ્યતિત કરવા બોધ આપ્યો. તેમના આ સરળ અને પ્રભાવશાળી બોધનો એટલો પ્રભાવ પડ્યો કે બધા જ અરબસ્તાન નિવાસી એક રાજનીતિક સંગઠનમાં બંધાઈ ગયા અને એક જ ધર્મના અનુયાયી હોવાના આધાર પર એક રાષ્ટ્ર બની ગયું.⁸⁴

પયગમ્બર સાહેબના મૃત્યુ બાદ અરબ લોકોએ હઝરત અબુબક્કર સીદીક (ર.દી.) ઈ.સ.632 - 34 ને તેમના ઉત્તરાધિકારી (ખલીફા) તરીકે સ્વીકાર્યા. જો કે તેઓ પયગમ્બર સાહેબના સસરા હતા પરંતુ ખિલાફત મળવાનો આધાર લોકમત હતો. તેમનું અંગત જીવન ખૂબ જ સાદું અને પવિત્ર હતું. ફક્ત બે વર્ષના તેમના

82. નઝીબબાદી મૌલાના અકબરશાહ, તારીખે ઈસ્લામ, મક્તબે રેહમત, દેવબંદ (યુ.પી.) 1999 ભાગ - 1, પેજ નં.- 227

83. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત પેજ-5

84. એજન પેજ નં.-6

કાર્યકાળમાં તેમણે જોશ અને યુધ્ધથી ઈરાક અને સીરિયામાં ઈસ્લામનો ફેલાવો કરવામાં સફળતા મળી.⁸⁵ તેમના પછી ખિલાફત હઝરત ઉમર ફારૂક (રદી.)ને (ઈ.સ. 634 - 44) ને મળી. તેઓ પયગમ્બર સાહેબના સસરા તથા તેમના પરિવારના સૌથી મોટા સભ્ય હતા. તેમણે તેમની વિશાળ સેનાઓ વડે ઈરાન, ઉત્તર આફ્રિકાના શાસકોને હરાવ્યા અને ઈસ્લામનો ફેલાવો કર્યો. તેમના પછી ત્રીજા ખલીફા હઝરત ઉસ્માન (ર.અ.) (ઈ.સ. 644 - 656) બન્યા. તેમની સેનાઓએ કાબુલ, ગઝની, બલ્ખ અને હૈરાત, તુર્ક જીતી ઈસ્લામ ફેલાવ્યો. તેમના મૃત્યુ બાદ હઝરત અલી (રદી.) (ઈ.સ. 651 - 661) ચોથા ખલીફા બન્યા ત્યારબાદ મુઆવીયા નવા ખલીફા બન્યા. જેમનો વંશ ઉમવી વંશ તરીકે ઓળખાય છે.⁸⁶ તેમણે મદીનાના સ્થાને નવી રાજધાની દમિશ્ક બનાવી. તેમના વંશજોએ 100 વર્ષ સુધી ઈસ્લામનો ફેલાવો કર્યો. આ વંશે ભારતના સિંધ અને ચીન સુધી ઈસ્લામનો વિસ્તાર વધાર્યો. આફ્રિકાના ટ્યૂનિસ અને મોરોક્કો તથા યુરોપનું આખું સ્પેન અને ફ્રાંસનો એક ભાગ પણ ઈસ્લામનું અનુયાયી બની ગયું.⁸⁷

અરબસ્તાનવાસી શ્રેષ્ઠ યોધા હતા, અરબસ્તાનની જમીન બીન ઉપજાઉ હતી આથી ઉપજાઉ જગ્યા અને સમૃદ્ધ દેશની શોધ માટે તેમણે આક્રમણો કર્યા. તેમણે જ્યાં આક્રમણ કર્યું ત્યાંની પ્રજાએ તેમને આવકાર્યા કારણ કે તેઓ સ્થાનિક અત્યાચારી શાસકોથી ત્રાસી ચૂક્યા હતા. વળી આરબો સાથે શાંતિ અને અમન ફેલાવતો ધર્મ ઈસ્લામ પણ આવવાનો હતો અને ઈસ્લામ ધર્મ જાતિ પ્રથા અને ઊંચ નીચના ભેદભાવના વિરોધી હતા. આથી જ ઘણાં દેશોની મોટાભાગની પ્રજા સ્વેચ્છાએ જ આ ધર્મ સ્વીકારી લીધો. આથી જ પ્રસિધ્ધ ઇતિહાસકાર એચ.જી. વેલ્સ લખે છે કે, ઈસ્લામ સંસારમાં એટલા માટે ફેલાયો છે કે તે એ સમયની સર્વશ્રેષ્ઠ સામાજિક તથા રાજનીતિક વ્યવસ્થા હતા.⁸⁸

1.3.5 ♦ અરબોના આક્રમણ સમયનું ભારત : બહુ જ પ્રાચીન સમયથી ભારત અને અરબ વચ્ચે વ્યાપારી સંબંધો વિકસેલા હતા અને બંને દેશો વચ્ચે થોડું ઘણું આદાન પ્રદાન પણ હતું. પરંતુ ઈસ્લામના ઉદય બાદ અરબોએ ઈરાન જીતી લીધું અને ત્યારબાદ ભારતના સિંધ પ્રદેશ જીતવાનો પ્રયાસ કર્યો. ઈ.સ. 636 માં ખલીફા હઝરત ઉમર

85. મૌલાના અકબરશાહ, પૂર્વોક્ત, ભાગ - 1, પેજ નં-246
86. એજન પેજ નં.- 309

87. મૌલાના અકબરશાહ, પૂર્વોક્ત, ભાગ - 2, પેજ નં-20
88. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં-7

ફારૂક (રદી.) ના સમયમાં જ સિંધ જીતવા નિષ્ફળ પ્રયાસ થયેલો. અંતે આરબો ઈ.સ.712 માં સિંધ જીતવામાં સફળ રહ્યા.

અરબોએ જ્યારે સિંધ પર આક્રમણ કર્યું ત્યારે ભારતની રાજકીય પરિસ્થિતિ સારી ન હતી.⁸⁹ કોઈ શક્તિશાળી કેન્દ્રીય સરકાર ન હતી. દેશ નાના નાના રાજ્યોમાં વિભાજિત હતો વળી તેઓ અંદર અંદર લડતા ઝઘડતા હતા. તે સમયે ભારતના મુખ્ય રાજ્યોમાં ગાંધાર (અફઘાનિસ્તાન), અસમ, બંગાળ, કાશ્મીર, સિંધ, કન્નોજ, માળવા, વાકાટકવંશ, પલ્લવવંશ, ચોલવંશ, ચેરવંશ અને પાંડ્ય રાજ્ય મુખ્ય હતા.

સામાજિક દૃષ્ટિએ પણ ભારતની પરિસ્થિતિ સારી ન હતી. આખું ભારત બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ર નામના ચાર વર્ણોમાં વિભાજિત હતું. અસ્પૃશ્યતા તથા ઊંચનીચના ભેદભાવ પરાકાષ્ઠાએ હતા. આ સમયે જ રાજપૂત નામે નવી જાતિનો ઉદય થયો. સ્ત્રીઓની સ્થિતિ પણ દયનીય હતી. બાળલગ્ન, દૂધપીતી કરવાનો રિવાજ, બહુપત્નીત્વ, સતી પ્રથા, વિધવા પુનઃ લગ્ન પર પ્રતિબંધ જેવી બદીઓથી ખદબદતો હતો.

આમ છતાં, ભારતની આર્થિક સ્થિતિ સારી હતી વિદેશ સાથે વેપાર ધમધમતો હતો. જો કે આંતરિક વેપારની સ્થિતિ સારી ન હતી. ખેતીની દશા સારી પરંતુ નાનો ખેડૂત સુખી ન હતો. ખેતીની સારી દશાનો સીધો લાભ જમીનદાર જેવા મોટા ખેડૂતોને થતો. આ સમયે ભારતમાં જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મનો દ્વાસ અને બ્રાહ્મણ ધર્મનો વિસ્તાર થયો હતો. ભારતની પ્રજા, શિવ, વિષ્ણુ, રામ, કૃષ્ણ જેવા દેવતાઓની પૂજા કરતી.⁹⁰

1.3.6 ♦ અરબોનું સિંધ પર આક્રમણ અને વિજય : અરબોએ સિંધ પર આક્રમણ કર્યું તે પહેલાં ભારત જીતવાના કેટલાક નિષ્ફળ પ્રયાસ કર્યા હતા. પરંતુ ઈ.સ. 708 માં એક દરિયાઈ જહાજ શ્રીલંકાથી ઈરાક જતું હતું જેમાં કેટલીક મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પણ હતી. આ જહાજને સિંધના દેવાલ બંદરે કેટલાક લુંટારાઓએ લૂટી લીધું. ઈરાકના ગવર્નર હઝરત મકરાને સિંધના રાજા દાહિરને આ માટે પગલા લેવા જણાવ્યું પરંતુ

89. એજન પેજ નં.- 7

90. એજન પેજ નં.- 8 થી10

દાહીર પગલા ન લેતાં ઈરાકના શાસક હજજાજે એક પછી એક ત્રણ ખલીફા મોકલ્યા. પહેલા બે સેનાપતિને દાહિરે તગેડી મૂક્યા. પરંતુ ત્રીજા સેનાપતિ મુહમ્મદ બિન કાસિમને ઈ.સ.711 માં મોકલ્યો. જે હજજાજનો ભત્રીજો તથા જમાઈ પણ હતો. તેને રસ્તામાં જાટ અને બૌદ્ધ જાતિના લોકોએ પણ સાથ આપ્યો. સિંધ કબજે કરી હૈદરાબાદ (પાકિસ્તાન) નજીકનો નીરૂન કિલ્લો પણ કબજે કર્યો. ત્યાર પછી જાટ લોકોની રાજધાની શીસમ, બ્રાહ્મણાવાદ, એલૌર, મુલતાન, સહવાન પણ કબજે કરી ભારત પર મુસ્લિમોએ પહેલો વિજય મેળવ્યો. આથી જ ડૉ. એ.એલ. શ્રીવાસ્તવ લખે છે કે, “તે સમજવું ખોટું છે કે અરબ વિજયથી ભારતવાસીઓને કોઈ જ અસર ન હતી થઈ. આ વિજયથી જ ભારતમાં ઈસ્લામનું બીજ રોપાયું” ⁹¹

1.4 ♥ ઈ.સ. 1000 થી ઈ.સ. 1200 સુધીની ઉત્તર ભારતની સ્થિતિ :

ગુજરાતનો અજમેરી સમાજનું ધર્માતરણ ઈ.સ. 1200 થી ઈ.સ.1235 આસપાસ થયું હોય એવું માનવામાં આવે છે. ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી પણ આજ અરસામાં ભારતમાં આવ્યા છે ત્યારે આ પહેલાનાં બસો વર્ષની ભારતની સ્થિતિ કેવી હતી તે જાણવું અત્યંત જરૂરી છે.

1.4.1 ♦ રાજકીય સ્થિતિ : ઈ.સ. 1000 થી ઈ.સ. 1200 સુધીની ભારતની રાજકીય પરિસ્થિતિ સારી ન હતી. દેશ અનેક નાના નાના રાજ્યોમાં વહેંચાયેલો હતો. વળી તે એકબીજા પ્રત્યે ઈર્ષા અને વેરઝેરથી ખદબદતો હતો. તેમનામાં દેશભક્તિ કે રાષ્ટ્રીય એકતાની ભાવનાનો પૂરેપૂરો અભાવ હતો. વિદેશી આક્રમણકારોનો એક સાથે સંપીને મુકાબલો કરવાની ભાવના ન હતી. ઉત્તર ભારતમાં કન્નોજ, કાલીંજર, ગુજરાત, બુંદેલખંડ, માળવા, બંગાળ, કાશ્મીર વગેરે પ્રસિધ્ધ રાજ્યો હતા. આ સિવાય મુલતાન શિયા મુસ્લિમોના પ્રભુત્વવાળું જેનો શાસક ફતેહ દાઉદ હતો. મન્સુરા (સિંધ) નું અરબવંશી રાજ્ય હતું. હિન્દુશાળી રાજ્ય કાશ્મીરમાં મુલતાન અને તમગાનથી સરહિંદ સુધી ફેલાયેલું હતું. આ રાજ્યનો શાસક બ્રાહ્મણ રાજવંશનો શાહિયા હતો. આ રાજ્યના મુખ્ય શહેરો કાબુલ, ઔહિન્દ, લાહોર હતા. મહેમુદ ગઝનીએ આ રાજ્યને પરાજીત કર્યું. કાશ્મીરમાં ઉત્પલવંશનું રાજ્ય હતું. કન્નોજમાં પ્રતિહારોનું શાસન હતું જેમાં મિહિરભોજ, મહેન્દ્રપાલ, મહીપાલ, દેવપાલ, વિજયપાલ જેવા રાજાઓ મુખ્ય હતા. જે તુર્કી આક્રમણ સામે હારી ગયા. આ સિવાય બંગાળમાં પાલ વંશનું શાસન હતું. જો કે

91. એજન પેજ નં.- 16

દૂર હોવાના કારણે મહેમુદ ગઝનીથી બચી ગયું હતું. આ સિવાય અલાવા, કાલિંજર, ગુજરાત, માળવા, થાણેશ્વર, કાંગડા અને ગ્વાલિયર નાના રાજ્યો હતા. કલ્યાણીમાં ચાલુક્યવંશનું રાજ્ય હતું ત્યારે તાંજોરમાં ચોલવંશનું રાજ્ય હતું. ટૂંકમાં ઉત્તર ભારતમાં બે રાજ્યો છોડીને બાકીના મોટા ભાગના રાજ્યો પર રાજપૂતો રાજ્ય કરતા હતા.⁹²

આ બસો વર્ષનો શાસનકાળ ઉત્તર ભારતમાં રાજપૂતોનો શાસનકાળ ગણાય છે. જેમાં નાના રાજ્યોનું પ્રમાણ વધારે હતું. જેમાં રાજનીતિક એકતા અને સામાજિક સંગઠનનો અભાવ હતો. દરેક રાજ્ય પોતાની સીમાના વિસ્તાર માટે મોટું સૈન્ય રાખતા અને તેના પાછળ અઢળક ખર્ચ કરતા. વળી રાજપૂત રાજ્યોમાં મોટો પુત્ર અથવા સૌથી પ્રિય રાજકુમારને યુવરાજ ઘોષિત કરવામાં આવતા. રાજાઓ પોતાની સેનામાં મોટાભાગે રાજપૂતોની જ ભરતી કરતા. તેઓ યુધ્ધમાં હાથીઓ પર વધારે વિશ્વાસ રાખતા. આ સિવાય ઘોડા, ઊંટ, પાયદળ, રથ સેનાના ભાગ ગણાતા. યુધ્ધમાં આદર્શ નૈતિકતાનું પાલન કરવામાં આવતું.⁹³

1.4.2 ♦ સામાજિક સ્થિતિ : આ બસો વર્ષના સમયગાળામાં સામન્ત, રાનક કે રોત અથવા રાજપૂતોના વર્ગની ઉત્પત્તિ થઈ. તેમાંથી કેટલાક વંશાનુગત બહાદૂર સૈનિક અથવા સરદાર હતા. આ સમયમાં મુખ્ય વર્ણ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને શુદ્ર સિવાય અનેક નવી ઉપજાતિઓનો પ્રાદુર્ભાવ થયો જેમ કે, બ્રાહ્મણોએ પોતાનો ગોડ વશિષ્ઠ, કાન્યકુબ્જ, સારસ્વત, કૌશિક કહેવું શરૂ કર્યું. ક્ષત્રિયોએ વિભિન્ન શાખાઓમાં વહેંચાઈને ચંદેલ, પરમાર, ચૌહાણ, પ્રતિહાર, ગહડવાલ વગેરે કહેવાનું શરૂ કર્યું. વૈશ્ય પણ પોતાને અગ્રવાલ, વૈશ્ય ખંડેલવાલ કહેવા લાગ્યા અને શુદ્રો પણ સ્પૃશ્ય અને અસ્પૃશ્યમાં વહેંચાઈ ગયા. ઉત્તર વૈદિકકાળમાં ઉત્પન્ન છૂઆછૂતની ભાવના આ સમયે પણ ચાલુ રહી અને આ છૂઆછૂતના કલંકના કારણે અનેક હિંદુઓએ ધર્મને છોડી ઈસ્લામ ધર્મ પણ સ્વીકાર્યો. બ્રાહ્મણોને અનેક વિશેષાધિકાર પ્રાપ્ત થયા. આ સમયમાં બાળલગ્નો વધારે થવા લાગ્યા. સામાન્ય લોકો અનેક પત્ની રાખતા જ્યારે રાજવંશ અને ધનવાનોમાં બહુપત્નીત્વ પ્રથા હતી. સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સારી ન હતી. ખાસ કરીને રાજપૂતોમાં પુત્રી જન્મને અશુભ અને દુઃખદાયક ગણવામાં આવતો. રાજપૂતો જ્યારે શત્રુઓથી ઘેરાઈ જતા અને બચવાની કોઈ આશા ન રહેતી ત્યારે સ્ત્રીઓ પોતાના સતીત્વની રક્ષા માટે સામૂહિક રીતે સળગી મરતી. (જેને જૌહર કહેવાય છે.) ટૂંકમાં રાજપૂત કાલીન ભારતીય સમાજ પ્રગતિશીલ સમાજ ન હતો.⁹⁴

92. Watson c.c.Ajmer-Merwara district gazetteer, No Publisher, 1904, Page No.- 32

93. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં- 23

94. એજન, પેજ નં.- 25

ઈ.સ. 1000 થી ઈ.સ. 1200 ના સમયગાળામાં ઈસ્લામ ધર્મ ભારતમાં આરબો દ્વારા સિંધના વિજયની સાથે સાથે ભારતમાં આવ્યો. જો કે આરબ શાસન ફક્ત મુલતાન અને સિંધના એક ભાગ સુધી સીમિત રહ્યો પરંતુ આ વિજયથી એક હદ સુધી ભારતમાં ઈસ્લામનો પ્રચાર શરૂ થયો. દક્ષિણ ભારતના રાષ્ટ્રકૂટોએ તુર્કોના આગમન પહેલા જ ઘણા આરબ વેપારીઓને અનેક ધાર્મિક સુવિધાઓ આપી હતી. આમ આ સમયે ઈસ્લામ ભારત માટે નવો ન હતો. નવમી અને દસમી સદી માં દેશના અનેક ભાગોમાં આરબ યાત્રી અને સુફીસંતો ભ્રમણ કરતા હતા. મહેમુદ ગઝનવીના આક્રમણ તથા પંજાબ વિજય પછી ઈસ્લામના પ્રચારની રીત-ભાતમાં બદલાવ આવ્યો હતો. અનેક સુફી સંતોએ ભારતના જીવનને પ્રભાવિત કર્યું હતું. જો કે તુર્કી શાસકોનું પ્રોત્સાહન પણ તેમને મળ્યું હતું.⁹⁵ બારમી સદીની શરૂઆતમાં સુફીઓ બાર સિલસિલામાં વિભાજિત થઈ ગયા. વિદ્વાનો આ બાર વર્ગોને મુખ્ય બે વિભાગોમાં વહેંચે છે. એક બા-શર અર્થાત્ એ લોકો જે ઈસ્લામના વિધાનને માનીને ચાલે છે અને બીજા બે-શર અથવા તેઓ ઈસ્લામી વિધાનથી બંધાયેલા નથી. બા-શર સિલસિલામાં ફક્ત બે જ ઉત્તર ભારતમાં વધુ પ્રચલિત થયા. જેમાં ચિશ્તી અને સુહરવર્દી મુખ્ય છે. તેરમી ચૌદમી સદીમાં તેમના અનુયાયીઓની સંખ્યા ખૂબ જ વધી ગઈ. ભારતમાં અનેક સુફી સંતો આવ્યા જેમાં બારમી સદીના અંત ભાગમાં ઈરાનથી આવેલ અજમેરના ખ્વાજા મુઈનુદ્દીન ચિશ્તી ખૂબ જ પ્રસિધ્ધ થયા. ⁹⁶

1.5 ♥ અજમેરી સમાજના ઉદ્ભવથી સ્થળાંતરના સમય સુધી ગુજરાતની રાજકીય પરિસ્થિતિ :

1.5.1 ♦ ગુપ્તવંશ, મૈત્રકવંશ, ચાવડાવંશ, સોલંકીવંશ, વાઘેલાવંશનું શાસન :

સ્કંદ ગુપ્તના મૃત્યુ પછી એટલે કે ઈ.સ. 467 પછી ગુપ્ત સામ્રાજ્યનું શાસન લુપ્ત થતાં વલ્લભીમાં મૈત્રક વંશની રાજસત્તા સ્થપાઈ. પાંચમી સદીથી ગુજરાતના ઇતિહાસનું કેન્દ્ર હવે ગિરિનગરમાંથી વલભીપુરમાં ખસ્યું.⁹⁷ વલભી હાલમાં ભાવનગર જિલ્લામાં આવેલું છે. મૈત્રકવંશની સ્થાપના આ કુળના સેનાપતિ ભટ્ટાર્કે ઈ.સ. 470 માં કરી. વલભી બૌદ્ધ ધર્મનું એક મોટું વિદ્યાધામ હતું. ⁹⁸ આ વંશના કુલ 19 રાજાઓ થયા એમના છેલ્લા રાજા શિલાદિત્ય સાતમાના સમયમાં મૈત્રક રાજ્યનો અંત આવ્યો હોય એવું લાગે છે. જૈન પ્રબંધ પ્રમાણે રાજાના જુલમી વર્તનથી ત્રાસેલા કાકૂ શેઠે મલેશ્વરમંડલ જઈ ત્યાંના રાજાને વલભી પર દરિયાઈ હુમલો કરવા પ્રેરણા આપી

95. પ્રો. દેસાઈ મહેશ્વરીસા , પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 11

96. પાઠક રશ્મિ , પૂર્વોક્ત, પેજ નં.- 39

97. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ છોટલાલ , શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ , ગુજરાતનો રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ ગ્રંથ-3, શેઠ ભોળાભાઈ જે. વિદ્યાભવન, અમદાવાદ, 1974, પેજ-6

98. એજન, પેજ નં.- 14

અને મલેઝીએ રાજાને હણી વલભીનો નાશ કર્યો. અલબેરૂનીના જણાવ્યા પ્રમાણે આ મલેઝીપતિએ સિંધનો અરબ સૂબો હતો અને આ ઘટના ઈ.સ. 788 માં બની હતી.⁹⁹

મૈત્રક વંશ બાદ ગુજરાતમાં ચાવડા વંશનો ઉદય થયો. આ વંશનું એક રાજ્ય મિલ્લમાલમાં ઈ.સ. 628 માં હતું એવું અનુમાન છે.¹⁰⁰ ત્યારબાદ ઈ.સ.805 ની આસપાસ નવમી સદીના પૂર્વાર્ધમાં વઢવાણમાં ચાપ વંશનો એક રાજવંશ સત્તારૂપ થયો અને સૌરાષ્ટ્રમાં પણ દીવ, સોમનાથ, પાટણ, કચ્છમાં પણ આ વંશની હાજરી હોય એવા પુરાવા છે. અણહીલવાડ પાટણનો ચાવડા વંશ વનરાજ ચાવડાથી ઈ.સ. 846 થી શરૂ થયો.¹⁰¹ વનરાજ ચાવડાએ પાટણની સ્થાપના અનુજાતિ પ્રમાણે સંવત ઈ.સ. 802 (ઈ.સ. 756) માં કરી એવું માનવામાં આવે છે.¹⁰² તેણે પોતાની રાજધાની અણહીલપુર પાટણ રાખી. પાટણ તે સમયે વિદ્યાનું, સાહિત્ય અને વેપારનું કેન્દ્ર હતું. પાટણમાં સોલંકીવંશના મૂળરાજ - ૧લો (ઈ.સ.942 થી ઈ.સ.997 સુધી) ચામુંડરાજ, ભીમદેવ પહેલો, કર્ણ - ૧લો (ઈ.સ. 1093 સુધી), સિધ્ધરાજ જયસિંહ (ઈ.સ. 1143 સુધી), કુમાર પાલ (ઈ.સ. 1172 સુધી), જેમાં સોલંકી રાજા અજયપાલ (ઈ.સ.1175 સુધી), મૂલરાજો બીજા (ઈ.સ.1178 સુધી), ભીમદેવ બીજો (ઈ.સ.1242 સુધી), ત્રિભુવન પાલ (ઈ.સ. 1244 સુધી) કુલ સોલંકી વંશે 302 વર્ષ રાજ કર્યું. જેમાં સોલંકી રાજા ભીમદેવ પહેલાનાં સમયમાં મહેમુદ ગઝનવી એ ગુજરાત પર ચડાઈઓ કરી હતી જેમાં સોમનાથ પર ઈ.સ. 1025 ની ચડાઈ મુખ્ય છે.

ઈ.સ.1195 માં આબુ વગેરે સ્થળોના રાજપૂતોએ ભીમદેવ બીજા સાથે મળીને મુસલમાનો પાસેથી અજમેર છીનવી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ શાહબુદ્દીન ઘોરીની સિપેહ-સાલાર કુતુબુદ્દીન ઐબક એ તરફ પહોંચ્યો પરંતુ તેના સૈન્યને તગેડી મૂક્યું. આથી ઈ.સ. 1197 માં ફરીવાર ગઝનીથી આવેલા નવા લશ્કરને લઈ કુતુબુદ્દીને અણહીલવાડ પર હુમલો કર્યો. પાટણ જીત્યું અને લૂંટ્યું પરંતુ તે પાછો ફરતા જ ભીમદેવ ફરી ગાદીએ બેસી ગયો.¹⁰³ ત્યાર બાદ ઈ.સ. 1244 થી વાઘેલા વંશની શરૂઆત ધોળકાના ચૌલુક્ય રાણા વિસલ દેવે અણહીલવાડ પાટણમાં પોતાની સત્તા સ્થાપી. વિસલદેવ, અર્જુનદેવ, રામદેવ, સારંગદેવ, કણદેવ ગાદીએ આવ્યા. સારંગદેવ બાદ એના મોટા ભાઈ રામદેવનો પુત્ર કણદેવ બીજો ગુજરાતની ગાદીએ (ઈ.સ. 1296-97) આવ્યો. જે કરણધેલા તરીકે ઇતિહાસમાં પ્રસિધ્ધ છે. કણદેવના સમયમાં

99. એજન, પેજ નં.- 16

100 એજન, પેજ નં.- 17

101. એજન, પેજ નં.-114

102. એજન, પેજ નં.- 128

103. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ છોટલાલ , શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ગુજરાતનો રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ ગ્રંથ-4, શેઠ ભોળાભાઈ જે. વિદ્યાભવન, અમદાવાદ, 1976, પેજ-376

દિલ્હીના બાદશાહ અલાઉદ્દીન ખલજીએ ગુજરાત પર આક્રમણ કર્યું. કણદેવ હારીને દેવગીરી નાસી ગયો. તેની પત્ની રાણી કમલા દેવી પકડાઈ ગઈ તેને દિલ્હી મોકલી. જ્યાં તે બાદશાહની માનીતી બેગમ બની અને તેની પુત્રી દેવલદેવીને અલાઉદ્દીન ખલજીના પુત્ર ખીજ ખાન સાથે પરણાવી.¹⁰⁴ આમ વાઘેલા વંશનો ઈ.સ. 1304 માં અંત આવ્યો અને ગુજરાત દિલ્હીના સુલતાનોના હાથમાં આવ્યું.

1.5.2 ♦દિલ્હી સલ્તનત અને સ્વતંત્ર સુલતાનોનું શાસન :

ગુજરાતના ઇતિહાસમાં ઈ.સ. 1300 ના અરસામાં સોલંકી વાઘેલા વંશની સત્તાનો અસ્ત અને દિલ્હી સલ્તનતની મુસ્લીમ સત્તાનો ઉદય થતાં રાજકીય તથા સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પણ પલટા જેવું વિપુલ તથા વ્યાપક પરિવર્તન આવ્યું. આવું ક્રાંતિકારી પરિવર્તન વહેલું મોડું ભારતમાં ઘણાં અન્ય પ્રદેશોમાં પણ આવ્યું હતું. આથી ભારતના ઇતિહાસમાં આ ઘટના પ્રાચીનકાલ અને મધ્યકાલ વચ્ચેનું સીમાચિહ્ન ગણાય છે. અલાઉદ્દીન ખલજીના સમયમાં ઈ.સ. 1299 થી 1304 ના સમયગાળામાં ગુજરાત પર દિલ્હી સલ્તનતની હકૂમત પ્રસરીને એ તુઘલક સુલતાન નાસીરુદ્દીન મહેમુદ શાહના અમલ દરમિયાન ઈ.સ. 1403 થી ઈ.સ. 1407 સુધી અર્થાત્ એકસો વર્ષ સુધી ચાલુ રહી અને વળી અહીં ગુજરાતના સુલતાનોના વંશની સત્તા પ્રવર્તી. જે ઈ.સ. 1572-73 સુધી દોઢ સદીથી વધુ સમય ચાલી. આમ બંને સલ્તનતે 269 વર્ષ સુધી ગુજરાતમાં રાજ કર્યું.¹⁰⁵

દિલ્હીના સુલતાન અલાઉદ્દીન ખલજીએ ગુજરાત જીતી ત્યાં પોતાના સાળા મલેક સંજરને અલ્પખાનનો ખિતાબ એનાયત કરી નાઝીમ તરીકે ઈ.સ. 1304 માં નિમણૂંક આપી. તેણે ઈ.સ. 1315 સુધી ગુજરાતના પાટણને રાજધાની બનાવી વહીવટ કર્યો. ઈ.સ. 1315 માં અલ્પખાનનું દિલ્હીમાં ખૂન થતાં ગુજરાતમાં બળવો થયો.¹⁰⁶ આથી સુલતાને કમાલુદ્દીન ગર્ગને ગુજરાતનો નાઝિમ નીમી મોકલ્યો પરંતુ બળવાખોરોએ તેને મારી નાંખ્યો અને ત્યારબાદ ઈ.સ. 1316 માં અલાઉદ્દીન ખલજીનું પણ જલંદરના રોગને કારણે મૃત્યુ થયું અને દિલ્હી સલ્તનત પર તેનો પુત્ર મુબારક ખાન સુલતાન કુતબુદ્દીન મુબારકશાહનો ખિતાબ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો. તેણે એનુલમુલક મુલ્તાનીને બળવો દબાવવા ઈ.સ. 1316-17 માં મોકલ્યો. બળવો દબાવી દીધા બાદ સુલતાને પોતાના સસરા મલેક દીનાર

104. એજન, પેજ નં.- 1

105 એજન, પેજ નં.- 2

106. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ છોટલાલ , શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ગુજરાતનો રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ ગ્રંથ-5, શેઠ ભોળાભાઈ જે. વિદ્યાભવન, અમદાવાદ, 1977, પેજ નં.- 96.

ઝફરખાનને ઈ.સ. 1317 માં નાઝિમ બનાવી મોકલ્યો. તેણે છ માસ, મલેક હુસામુદ્દીન એક વર્ષ, વહીદુદ્દીન કુરેશી (ઈ.સ. 1318-19) ખુસરોખાન (ઈ.સ. 1320) ગુજરાતના નાઝિમ તરીકે ફરજ બજાવી. ¹⁰⁷

ઈ.સ. 1320માં દિલ્હીમાં ફરી એક વાર સત્તા પલટો થયો. ખલજીવંશનો અંત આવ્યો અને તુગલકવંશનો સુલતાન ગ્યાસુદ્દીન તુગલક ગાદીએ આવ્યો. તે સમયે તાજુદ્દીન તુર્ક (ઈ.સ. 1320-25) ગુજરાતનો નાઝિમ હતો. ઈ.સ. 1325 માં ગ્યાસુદ્દીન તુગલકનું મૃત્યુ થતાં દિલ્હી સલ્તનતના તખ્ત પર તેનો પુત્ર મહંમદ તુગલક ગાદીએ બેઠો. તેણે પોતાના ગુરૂ કુતલુગખાનના પુત્ર મલેક મુહમ્મદ શરફુલમુલકને અલ્પખાનનો ખિતાબ એનાયત કરી ગુજરાતનો નાઝિમ નીમ્યો. તે ઈ.સ. 1325થી ઈ.સ. 1339 સુધી નાઝિમ રહ્યો. ¹⁰⁸ ત્યારબાદ મુકબીલ તિલંગી ઈ.સ. 1339 થી ઈ.સ. 1345 સુધી ગુજરાતનો નાઝિમ રહ્યો. આ સમયમાં ગુજરાતમાં તેની સામે બળવો ફાટી નીકળ્યો. સુલતાન મહંમદ તુગલક પોતે નહરવાલ (પાટણ) તરફ કૂચ કરી શેખ મુઈઝુદ્દીનને (ઈ.સ. 1345-50) માં નાઝિમ બનાવી સુલતાને બળવાને દબાવી દીધો. ઈ.સ. 1345 માં મલેક તગીએ બળવો કર્યો અને મુઈઝુદ્દીનની કતલ કરી ઈ.સ. 1347 માં સુલતાન મહંમદ તુગલક ફરી ગુજરાત આવી મલેક તગીનો પીછો કર્યો. તગીનો પીછો કરતાં જ સુલતાન બીમાર પડી ઈ.સ. 1351 માં મૃત્યુ પામ્યો આથી દિલ્હી સલ્તનતની ગાદી પર ફિરોઝશાહ તુગલક ઈ.સ. 1351 માં તખ્તનશીન થયો. ફિરોઝ શાહના સમયમાં નાઝિમ નિઝામુલમુલક (ઈ.સ. 1351 થી ઈ.સ. 1362) ગુજરાતનો નાઝિમ ચાલુ રહ્યો. ¹⁰⁹ અને સુલતાન મહંમદ તુગલકને હંફાવનાર મલેક તગીને માર્યો. પરંતુ સુલ્તાન ફિરોઝશાહને ઠઠામાં જામ સાથે લડવામાં સાધન સામગ્રી સમયસર ન પહોંચાડી આથી સુલતાને તેને બરતરફ કરી ઝફરખાન ફારસી ને નાઝિમ નીમ્યો. (ઈ.સ. 1362 થી 1372) આ ઝફરખાને ઈ.સ. 1367માં ઉના (જિ. જૂનાગઢ) માં મસ્જિદ બનાવી હતી. એનો વહીવટ એકંદરે સારો હતો. તે કુરાનનો હાફિઝ હતો. તેના મૃત્યુબાદ તેનો પુત્ર દરિયાખાન ઉર્ફ ઝફરખાન બીજો (ઈ.સ. 1372 થી ઈ.સ. 1374) ને ગુજરાતનો નાઝિમ નીમ્યો. તેની વ્યવસ્થા શક્તિ અદ્ભૂત હતી. તેના સમયમાં ગુજરાતમાં સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરી હતી. ¹¹⁰ પરંતુ તેને દિલ્હી પરત બોલાવડાવી શમસુદ્દીન દામગાનીને

107. એજન પેજ. નં.28

108. એજન પેજ. નં.29

109. એજન પેજ નં.- 38

110. સિકંદર ઈબ્ને મોહંમદ, મીરાતે સીકંદરી (ગુજરાતી) સરખેજ રોજા કમિટી, અમદાવાદ. 2006 પેજ નં.-12

(ઈ.સ. 1374 થી ઈ.સ. 1380) નાઝિમ પદ સોંપ્યું. તેણે ગુજરાતના લોકો પર ભારે કરવેરા નાખ્યા અને તેની કતલ થઈ. ¹¹¹ ત્યાર બાદ ફર્હતુલમુલ્ક (ઈ.સ. 1380 થી ઈ.સ. 1391) સુધી નાઝિમ નીમાયો. તેણે સુંદર વહીવટ કર્યો. તેના સમયમાં પ્રદેશમાં શાંતિ રહી. સુલતાન ફિરોઝશાહ તુગલકે વૃધ્ધાવસ્થાના કારણે શાહજાદા મુહમ્મદખાનને નાસિરુદ્દીન મુહમ્મદશાહનો ખિતાબ આપી પોતાના વારસદાર તરીકે નિયુક્તિ કરી. સુલ્તાન નાસિરુદ્દીન મહેમુદશાહ ગાદી પર બેસવાથી ખાનદાનની ખાનાજંગીનો ફર્હતુલમુલ્કે પૂરેપૂરો ફાયદો ઉઠાવી આ પ્રદેશના રાજપૂતો, ઠાકોરો અને રાજાઓની સાથે મળી જઈ આપખુદ સત્તા સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ¹¹² આથી સુલતાને સૌથી પ્રતિજિત અમીરોમાંના એક એવા વજીરુલમુલ્કના પુત્ર ઝફરખાન ને (ઈ.સ. 1391 થી ઈ.સ. 1407) વજીરુલમુલ્કનો ખિતાબ આપી ગુજરાતનો નાઝિમ નીમ્યો. આ વજીરુલમુલ્ક અને તેનો ભાઈ સમશેરખાન મૂળ ટાંક જાતિના રાજપૂત હતા. તેમનું મૂળ નામ અનુક્રમે સધારન અને સાધુ હતું. તેઓએ પોતાની બહેનના લગ્ન શાહજાદા ફિરોઝ તુગલક સાથે કર્યા આથી તેમને મુસ્લિમ બનાવી દિલ્હીમાં વસાવવામાં આવ્યા. ત્યારબાદ ફિરોઝ તુગલક ગાદીએ બેઠો પછી પોતાના સાળાના દીકરા ઝફરખાનને ગુજરાતનો નાઝિમ બનાવ્યો અને તેના પુત્રો એ ગુજરાતમાં સ્વતંત્ર સલ્તનતની સ્થાપના કરી. ઝફરખાને ફર્હતુલમુલ્કને મારી દરેક ઠેકાણે પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને મૂકી ગુજરાતમાં શાંતિ સ્થાપવા પ્રયત્નો કર્યા. ઈ.સ. 1393 માં દિલ્હીના સુલતાન નાસિરુદ્દીન મુહમ્મદશાહનું મૃત્યુ થયું. ¹¹³ ત્યારબાદ દિલ્હી સલ્તનતની પડતીના દિવસો શરૂ થયા. વળી ઈ.સ. 1398 માં તૈમુરલંગે સંપત્તિ લૂંટવા હિન્દુસ્તાન પર આક્રમણ કર્યું. તેણે દિલ્હી લૂંટી હાહાકાર મચાવ્યો. સુલતાન મહેમુદશાહ ભાગીને ગુજરાત થઈ માળવા ગયો. ઈ.સ. 1401 માં તે દિલ્હી પાછો ફર્યો. ¹¹⁴ ત્યારે હાકેમો અને નાઝિમો સ્વતંત્ર શાસકો થઈ બેઠા અને ગુજરાતમાં નાઝિમ ઝફરખાનનો પુત્ર તાતારખાને (ઈ.સ. 1403માં) સ્વતંત્ર સત્તા ધારણ કરી આમ ગુજરાત અને દિલ્હી વચ્ચેનો સંબંધ તૂટી ગયા. ઝફરખાનનો પુત્ર તાતારખાન દિલ્હી સલ્તનતની અંધાધૂંધીમાં ભાગ લઈ દિલ્હી સલ્તનતનું તખ્ત હાંસલ કરવાની મહત્વાકાંક્ષા રાખતો હતો. તાતારખાન ઈ.સ. 1398 ના ઓગસ્ટ માસમાં પાટણ આવ્યો અને પિતાને લશ્કર તૈયાર કરી દિલ્હી જીતી લેવા સમજાવ્યા પરંતુ પિતા ઝફરખાન મુત્સદ્દી હોઈ ના પાડી.

111. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 05, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-40

112. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 05, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-41

113. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 05, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-42

114. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 05, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-44

ફરીથી ઈ.સ. 1403 માં પિતા ઝફરખાનને પુત્ર તાતારખાન સમજાવ્યું કે દિલ્હીના લોકો મને શાસક તરીકે જરૂર સ્વીકારશે તમો આક્રમણ કરો પરંતુ ઝફરખાન ના પાડી આથી બુદ્ધો બાપ કોઈ રીતે એની જીદ છોડશે નહિ એવું તાતારખાનને લાગતાં નારાજ પુત્ર એ પિતાને અસાવલ માં કેદ કર્યો અને પુત્ર તાતારખાન ઈ.સ. 1404 નાં જાન્યુઆરીમાં “મુહમ્મદશાહ ૧લો” નામ ધારણ કરી ગુજરાતનો પ્રથમ સ્વતંત્ર સુલ્તાન બન્યો.

કેદમાં રહેલા ઝફરખાન પોતાના નાનાભાઈ શમ્સખાન દમદાનીને વિશ્વાસુ વ્યક્તિ દ્વારા ખરાબ હાલતની વાત કરી. શમ્સખાન તે વખતે તાતારખાન (મુહમ્મદ શાહ ૧લો) ની સાથે શિનોર નજીક છાવણીમાં હતો. પોતાના મોટાભાઈને કેદમાંથી છોડાવવા ભત્રીજા તાતારખાનને શરાબમાં ઝેર આપી મારી નાંખ્યો. આમ તાતારખાન બે મહિના જ સુલતાનપદ ભોગવ્યું. તેને પાટણમાં દફન કરવામાં આવ્યો. ઝફરખાન કેદમાંથી બહાર આવી પુત્રને મારી નંખાવવાના પસ્તાવા બદલ જીંદગી આખી રડતો રહ્યો.¹¹⁵ તાતારખાનના અવસાન બાદ ત્રણ વર્ષ અને ચાર માસ બાદ અમીરો અને સરદારોના આગ્રહને વશ થઈ ઝફરખાન સુલતાન મુઝફ્ફરશાહ ૧લો નામ ધારણ કરી (ઈ.સ. 1407) માં ગાદીએ બેઠો અને પોતાના પુત્ર તાતારખાનના પુત્ર અહમદખાનને પોતાના રાજ્યનો વારસ નીમી રાજ્યવહીવટની તાલીમ આપવા માંડી.¹¹⁶ વૃદ્ધાવસ્થાની નબળાઈને કારણે પોતાના પૌત્ર અહમદખાનને ઈ.સ. 1410 માં ગાદીએ બેસાડ્યો. મિરાતએ સિકંદરીના કર્તા “તારીખે બહાદુરશાહી”નો આધાર આપી જણાવે છે કે જ્યારે દાદા ઝફરખાન અસાવલના કોળી લોકોના બંડને સમાવવા અહમદખાનને ફોજ આપી રવાના કર્યો. અહમદખાને પાટણની બહાર જઈ ઉલેમાઓને પૂછ્યું કે જો કોઈ વ્યક્તિ બીજાને અન્યાયી રીતે મારી નાંખે તો મરનાર શખ્સનો પુત્ર એના બાપનું વેર લેવું કાયદેસર છે કે કેમ ? ઉલેમાઓએ હા પાડી ત્યારે અહમદખાન પાટણ પાછો આવી દાદા ઝફરખાન (મુઝફ્ફરખાન ૧લો) ને પકડીને ઝેરનો પ્યાલો પી જવા ફરજ પાડી અને પિતાનું વેર લઈ 19 વર્ષની ઉંમરે સુલતાન અહમદશાહ ૧ લો નામ ધારણ કરી (ઈ.સ. 1411માં) ગાદીએ બેઠો. ગાદીએ બેસતાં જ તેના કાકાઓ અને પિત્રાઈઓએ બળવો કર્યો.¹¹⁷ આ બળવો શાંત કર્યા પછી અહમદશાહ અસાવલમાં આવ્યો અહીંના હવા પાણી તેને પસંદ આવ્યા. આથી તેણે પોતાના પીર હઝરત શેખ અહમદ ખટ્ટુ ગંજબક્ષની પરવાનગી લઈ અસાવલની ઉત્તરે નવું નગર ઈ.સ.1411માં વસાવ્યું અને તેનું નામ અહમદશાહ પરથી ‘અહમદઆબાદ’

115. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 05, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-51

116. સિકંદર ઈબ્ને મોહમ્મદ પૂર્વોક્ત પેજ નં.-70

117. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ શાહ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 05, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-54

રાખવામાં આવ્યું. એવું કહેવાય છે કે જ્યારે અહમદશાહે પોતાના પીર ગંજઅહમદખટ્ટ (ર.અ.) સમક્ષ નવું નગર વસાવવાની પરવાનગી માંગી ત્યારે તેમના પીરે એવું કહ્યું કે એવા ચાર અહમદ લાવો જેમની એક પણ નમાઝ છુટી ન હોય ત્યારે બે અહમદની શોધ કરવામાં આવી. અંતે કાજી અહેમદ અને મલેક અહેમદ મળી આવ્યા અને આ રીતે ચાર અહમદ અને બાર બાબા મળી ખાત મુહુત કરવામાં આવ્યું. જે પાછળથી અમદાવાદ તરીકે પ્રસિધ્ધ થયું. અહમદશાહે હવે પોતાનું પાયતપ્ત અણહિલવાડ પાટણથી અમદાવાદ ખસેડ્યું.¹¹⁸ સુલતાન અહમદશાહ પોતે ધર્મચુસ્ત મુસલમાન હતો, ઈસ્લામનો ફેલાવો કરવો તેની ફરજ ગણતો. તેમજ ન્યાયપ્રિય પણ હતો. અહમદશાહે પોતાના જમાઈને નિર્દોષ માણસની હત્યા બદલ મોતની સજા ફરમાવી હતી.¹¹⁹ અહમદશાહની સામે ઈડરનો રાવ પૂંજો, ચાંપાનેરનો રાજા ત્ર્યંબકદાસ, ઝાલાવાડનો રાજા છત્રસાલ, નાંદોદનો રાજા અને માળવાના હુશંગશાહે માથું ઉચક્યું પરંતુ દરેકને અહમદશાહે કુનેહથી હરાવ્યા. 32 વર્ષના શાસન દરમિયાન તેણે ઘણાં બાંધકામો પણ કરાવ્યાં.¹²⁰

સુલતાન અહમદશાહ પછી એનો સૌથી મોટો પુત્ર મુહમ્મદખાન “ગ્યાસુદ્દીનશાહ મુહમ્મદશાહ” નામ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો, જે ઈતિહાસમાં મુહમ્મદશાહ બીજા તરીકે ઓળખાય છે. તેણે ઈ.સ. 1443 થી ઈ.સ. 1451 સુધી સત્તા ભોગવી તેણે ઈ.સ. 1446 માં ઈડરના રાવને, વાગડ, ડુંગરપુર, ચાંપાનેરના રાજાઓ પર ચડાઈ કરી હતી. જો કે પિતા જેવું તેનું ચરિત્ર ન હતું કે ન હતી લશ્કરી કાબેલિયત.¹²¹ પરંતુ તે આનંદ પ્રિય અને ખૂબ જ ઉદાર હતો. ઈ.સ. 1451 માં તેનું મૃત્યુ થતાં તેના સૌથી મોટા શાહજાદા જલાલખાનને “કુત્બુદ્દીન અહમદશાહ” નો ખિતાબ આપી 20 વર્ષની ઉંમરે ગાદીએ બેઠો. જે અહમદશાહ બીજા તરીકે પ્રખ્યાત થયો. અહમદશાહ બીજા ઉર્ફે સુલતાન કુત્બુદ્દીને માળવાના સુલતાન મહેમુદશાહ ખલજીને હરાવ્યો. તેમજ ચિત્તોડના રાણા કુંભા સાથે પણ લાંબી લડાઈ લડવી પડેલી. ઈ.સ. 1459 માં 28 વર્ષની ભરજુવાનીમાં તેનું મૃત્યુ થયું. તે ઘણો બહાદૂર હતો. પરંતુ દારૂના નશામાં ભાન ભૂલી કૂર કાર્યો પણ કરતો. તેણે ઈ.સ. 1451 કાંકરિયા તળાવ, નગીનાવાડી, સરખેજ, વટવા અને અન્ય મસ્જીદોનું બાંધકામ કરાવ્યું હતું.¹²²

સુલતાનના અવસાન બાદ અમીરોએ તેના કાકા દાઉદખાનને ઈ.સ. 1459 માં થોડા સમય માટે ગાદીએ બેસાડ્યો. પરંતુ ત્યાર બાદ સુલતાન મુહમ્મદશાહ બીજાના નાના પુત્ર તથા

118. સિકંદર ઈબ્ને મોહમ્મદ પૂર્વોક્ત પેજ. નં. 22

119. એજન, પેજ નં. -38-39

120. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ- 05.,

પૂર્વોક્ત પેજ નં.-84

121. સિકંદર ઈબ્ને મોહમ્મદ, પૂર્વોક્ત પેજ. નં.-42-43

122. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 05, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-88

સુલતાન કુત્બુદ્દીનના ભાઈ ફતેહખાનને ગાદીએ બેસાડ્યો તે વખતે ફતેહખાનની ઉંમર માત્ર 13 વર્ષની જ હતી. જે ઇતિહાસમાં “મહેમુદશાહ બેગડા” તરીકે ઓળખાયો.¹²³ મહેમુદશાહ વિચક્ષણ ગુણોવાળો સુલતાન હતો. બાળપણથી જ અસાધારણ હિંમત અને ચાલાકી ધરાવતો હતો. તેના મોટા ભાઈ કુત્બુદ્દીન અહમદશાહ બીજાએ તેને મારી નાખવાના અનેક પ્રયત્નો કરેલા. અંતે ફતેહખાનને બચાવવા તેના માતા મુઘલી બીબી સુફી સંત હઝરત શાહઆલમ (ર.અ.)ની ખાનકાહ (મઠ) માં જવું પડ્યું હતું. સુફી સંત હઝરત શાહઆલમ ફતેહખાનના સગા માસા થતા હતા. વળી તે ફતેહખાન ઉર્ફે મહેમુદ બેગડાના રાજકીય, આધ્યાત્મિક સલાહકાર પણ હતા. ¹²⁴

મુસલમાનોએ લખેલા ઇતિહાસમાં એને ગુજરાતના સુલતાનોમાં સૌથી મહાન અને સૌથી વિશેષ પ્રજાપ્રિય ગણવામાં આવે છે. તે ખૂબ ઉત્સાહી, મહત્વાકાંક્ષી સુલતાન તરીકે પ્રખ્યાત છે. તે અપરિમિત ઉદારતા તથા ન્યાયપ્રિયતામાં, ગાઝી ગણવા માટે, યુધ્ધ કરવાની પ્રવૃત્તિઓમાં, શરિયતના પ્રચારમાં અને બાળવય, યુવાવસ્થા અને વૃદ્ધાવસ્થામાં એક સરખી વિવેક બુદ્ધિમાં અને વિજયમાં એક ઉત્તમ નમૂનો હતો. તે સુફીઓ અને મુસ્લિમ સાહિત્યકારોને આશ્રય આપતો હતો. એના સમયમાં ઉલેમાઓ મજહબના પ્રચાર અર્થે મોટી સંખ્યામાં ગુજરાતમાં આવ્યા હતા. એને પરિણામે સૌરાષ્ટ્રમાં ઈસ્લામને કામચને માટે સ્થાન મળી ગયું હતું.¹²⁵ ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ અજમેર તરફથી મહેમુદ બેગડાના શાસનકાળમાં જ ગુજરાતમાં આવ્યો હતો એવું માનવામાં આવે છે.

મહેમુદ બેગડા અને માળવાના સુલતાન મહમુદશાહ ખલજી વિરૂધ્ધ બહમની સુલતાનને મદદ કરી હતી. આ સિવાય વલસાડ પાસે આવેલા પારડીના હિંદુ રાજાને 1464 માં ખંડણી ભરતો કર્યો હતો. ઈ.સ. 1467 માં સુલતાન જૂનાગઢના ચૂડાસમા રાજા માંડલિકના પ્રદેશ ઉપર આક્રમણ કરવા ભારે તૈયારી સાથે નીકળ્યો. ગિરનાર પરના ઉપરકોટ પાસે પહોંચ્યો. રાજા માંડલિક સબળ સામનો કરતાં ઘવાયો અને ખંડણી ભરવા તૈયાર થયો. બીજા વર્ષે ઈ.સ. 1468 માં ફરી લશ્કર જૂનાગઢ તરફ રવાના કર્યું. ગભરાયેલા માંડલિક છત્ર અને કિંમતી હીરાજડિત શૂંગારની વસ્તુઓ, દાગીના સુલતાનને મોકલ્યા. આથી સુલતાને લશ્કર પાછું બોલાવી લીધું. ઈ.સ. 1469 માં સુલતાને ફરી જૂનાગઢ પર આક્રમણ કર્યું અને સોરઠનો પ્રદેશ લૂંટીને વેરાન કર્યો. માંડલિકે નિયમિત ખંડણી ભરતો હોવા છતાં તેમજ તાબેદારી સ્વીકારવા

123. સિકંદર ઈબ્ને મોહમ્દ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-81-82

124. જોટે રત્ન મણીરાવ ભીમરાવ, ઐતિહાસિક નગરી અમદાવાદ, અકદસ પ્રકાશન સુરત-2006, પેજ નં. 22-23

125. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ-05, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-98-99

છતાં હુમલો કરવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે સુલતાને કહ્યું કે “હું પૈસા માટે આવ્યો નથી પરંતુ સૌરાષ્ટ્રમાં ઈસ્લામના પ્રચાર માટે આવ્યો છું.” મુસ્લિમ ઇતિહાસ પ્રમાણે રાજા માંડલિકને હરાવી માંડલિકને ઈસ્લામ કબૂલ કરાવી જૂનાગઢ જીત્યું અને ગિરનાર પર્વતની તળેટીમાં માંડલિકને “મુસ્તુફાબાદ” શહેર વસાવી તેને રાજધાની બનાવી અમીરોએ પણ મકાન બંધાવ્યા. તેથી મુસ્તુફાબાદ અમદાવાદની નકલ જેવું થઈ ગયું. મોટા કાજીઓ અને સૈયદોને પણ વસાવ્યા, સુલતાને પોતે પણ જૂનાગઢમાં રહેવાનું પસંદ કરી ત્યાં ટંકશાળ કરી મુસ્તુફાબાદના સિક્કા પડાવ્યા. આમ કરવાનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ સૌરાષ્ટ્રમાં ઈસ્લામનો પ્રચાર કરવાનો હતો. ¹²⁶

આ સિવાય ઈ.સ. 1472 માં સિંધમાં હિંદુઓએ મુસલમાનો ઉપર જૂલમ ગુજાર્યાની ફરિયાદ મળતાં નાનું પરંતુ કેળવાયેલ લશ્કર લઈ કચ્છનું રણ ઓળંગી થર- પારકર જિલ્લામાં પહોંચી સુમરા અને સોઢાના 24 હજારના લશ્કરને હરાવ્યું. જે લોકોએ ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો તેમને સોરઠમાં લાવી વસાવ્યા અને ઈસ્લામી શરિયતના જ્ઞાન માટે પ્રબંધ કર્યો. આ સિવાય દ્વારકા અને બેટના રાજા વાઢેર ભીમજીને હરાવ્યો અને મારી નાંખ્યો કારણ કે વિદ્યાવાન કવિ અને વેપારી મુલ્લા મહમૂદ સમરકંદીના કુટુંબ કબીલાને ત્યાંના ચાંચિયાઓએ લૂંટી લીધા હોવા છતાં ત્યાંના રાજાએ કોઈ જ પગલાં લીધા ન હતા.

ઈ.સ. 1482 માં ગુજરાતમાં અનાવૃષ્ટિ અને દુકાળ ફેલાયા હતા. પરંતુ ચાંપાનેર રાજ્યમાં તેની અસર ખૂબ ઓછી થઈ હતી. ત્યાં જયસિંહ રાવળ રાજ્ય કરતો હતો. જે પતાઈ રાવળ ના નામથી ઇતિહાસમાં પ્રખ્યાત છે. બેગડાએ ચાંપાનેર પર ઈ.સ. 1482-83 માં ચડાઈ કરી. વીસ મહીના ઘેરો ચાલુ રહ્યો અંતે 21 મી નવેમ્બર ઈ.સ. 1484 ના દિવસે મહેમુદ બેગડાની સેનાને પાવાગઢમાં પ્રવેશ કરવામાં સફળતા મળી. ¹²⁷ ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં એવી લોક માન્યતા છે કે, રાજસ્થાનથી રાજપૂતમાંથી મુસ્લિમ થઈને આવેલા અજમેરીઓ એ સમયે લશ્કરમાં જોડાઈને આ યુધ્ધમાં ભાગ લીધેલો અને ફતેહ બાદ પાવાગઢ આસપાસના વિસ્તારમાં અને ખાસ કરીને ખાન દેશમાં વસવાટ શરૂ કર્યો હતો. ¹²⁸

ચાંપાનેરના હવાપાણી સુલતાનને ઘણાં માફક લાગતાં પોતાનું પાયતખ્ત રાખ્યું અને પચાસ વર્ષ સુધીએ એમ રહ્યું અને તેનું નામ “મુહમ્મદાબાદ” રાખવામાં આવ્યું. આ સિવાય

126. સિકંદર ઈબ્ને મોહમ્દ, પૂર્વોક્ત પેજ. નં.-86

127. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ-5, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-95

128. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અલાઉદ્દીભાઈ, ગાંધીનગર, પૂર્વોક્ત, તા. 20-6-08

મહેમુદશાહ બેગડાએ આબુ પહાડની તળેટીમાં વેપારીઓને લૂંટવા બદલ શિરોહીના રાજાને , બહમની સલ્તનતના અમીર બહાદુરશાહ ગીલાનીને અને ફિરંગીઓ સાથે સંઘર્ષ થયેલો. ખાનદેશના સુલતાનો ગુજરાતની સલ્તનતના મિત્રો હતા વળી તે લગ્નસંબંધથી પણ જોડાયેલા હતા. આથી ખાનદેશ પર ગુજરાતના સુલતાનોનું વર્ચસ્વ રહેતું. ઈ.સ.1511ની નવેમ્બરની 23 મીએ સુલતાન મહેમુદશાહ બેગડાનું અવસાન થયું. ¹²⁹

સુલતાન મહેમુદશાહ બેગડાના અવસાન બાદ તેનો ચોથો અને સૌથી નાનો શાહજાદો ખલીલખાન “મુઝફ્ફરશાહ બીજો” ખિતાબ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો, તે ઈ.સ.1511 થી ઈ.સ.1526 સુધી સત્તાધીશ રહ્યો. સુલ્તાન મુઝફ્ફરશાહે ઈડરની રાજ્ય ખટપટમાં, માળવાના રાજકારણમાં ભાગ ભજવેલો. તેના સમયમાં જ ચિત્તોડના મહારાણા સંગ્રામસિંહે ઈ.સ.1520માં ગુજરાત પર આક્રમણ કરી ઈડર, હિંમતનગર, વડનગર કબજે કરી, વીસનગર સુધી લૂંટ ચલાવી હતી. આનો બદલો લેવા સુલતાને ઈ.સ.1521 માં મેવાડ પર ચડાઈ કરી હોવાના પુરાવા મળ્યા છે. ઈ.સ.1525 માં ગુજરાતમાં ભીષણ દુકાળ પડ્યો એ પછી થોડા જ સમયમાં ઈ.સ.1526 માં મુઝફ્ફરશાહનું મૃત્યુ થયું. મુઝફ્ફરશાહ બીજો વિદ્વાન, પવિત્ર, સંયમી, નિઃવ્યસની અને કુરાન હાફિઝ હતો.

મુઝફ્ફર બીજાના અવસાન બાદ તખ્ત માટે શાહજાદાઓમાં ઝઘડા થયાં અને શાહજાદા બહાદુરખાન (ઈ.સ.1526 થી ઈ.સ.1537) બહાદુરશાહનો ખિતાબ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો. આ જ સમયે દિલ્હીના તખ્ત પર સત્તા પલટો થયો અને બાબરે દિલ્હીના સુલતાન ઈબ્રાહીમ લોદીને પાણીપતના મેદાનમાં હરાવીને દિલ્હી પર મુઘલ સલ્તનતની શરૂઆત કરી. ગુજરાતનો સુલતાન બહાદુરશાહ દિલ્હીના સુલતાન હુમાયુને ખૂબ હંફાવ્યો હતો. સુલતાન બહાદુરશાહ અભણ, કૂર અને મોજીલો હતો. તેનો નૌકા કાફલો બળવાન હતો. તેણે રાજ્યનો ઝડપી વિકાસ કર્યો. પરંતુ જેટલા ઝડપથી પ્રદેશો જીત્યા તેટલા જ ઝડપથી ગુમાવ્યા. ¹³⁰

બહાદુરશાહના પુત્ર મહમુદખાન સુલતાન સઅદુદ્દીન મહમુદશાહ ત્રીજો (ઈ.સ.1537 થી ઈ.સ.1554) ગાદીએ બેઠો. ત્યારપછી સુલતાન અહમદશાહ ત્રીજો (ઈ.સ.1554 થી ઈ.સ.1561) સુલતાન મુઝફ્ફરશાહ ત્રીજો (ઈ.સ.1561 થી ઈ.સ.1573) ગાદીએ બેઠો.

129. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5 પૂર્વોક્ત પેજ નં.-97-98

130. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5 પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 109

ઈ.સ.1572 માં અકબરે ગુજરાત પર ચઢાઈ કરી જીતી લીધું. સુલતાન મુઝફ્ફર ત્રીજો અંધાધૂંધીનો લાભ લઈ કડી નજીક જોટાણામાં અનાજના કોઈ એક ખેતરમાં સંતાયો અને ત્યાં અકબરના સૈન્યના હાથે પકડાયો. આમ, આ સમય દરમિયાન ગુજરાતમાં અંધાધૂંધી રહી.¹³¹ મુઝફ્ફર ત્રીજો અને શહેનશાહ અકબરના સૈન્ય વચ્ચે વારંવાર લડાઈઓ થતી રહી. અંતે ઈ.સ.1591 થી ઈ.સ.1592 માં ગુજરાતના છેલ્લા સુલતાને એ સમયની હિંદના જબરદસ્ત શહેનશાહ સામે વર્ષો સુધી ઝઝૂમી આ દુનિયાનો ત્યાગ કર્યો પરંતુ નમતું ન જોખ્યું.¹³²

1.6 ♥ ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સ્થળાંતર સમયનું અમદાવાદ શહેર :

ગુજરાતમાં સ્વતંત્ર સલ્તનત સ્થાપતાં થોડા જ વર્ષોમાં એનું પાયતપ્ત નહરવાલા (અણહિલવાડ પાટણ) ને બદલે અમદાવાદ રાખવામાં આવ્યું. જે સલ્તનતના અંત સુધી ત્યાં રહ્યું. તેમજ મુઘલકાળ, મરાઠાકાળ અને બ્રિટીશકાળ સુધી અમદાવાદ જ વડુંમથક તથા મહત્વનું રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક કેન્દ્ર રહ્યું.

1.6.1 ♦ સ્થાપના :

અમદાવાદની સ્થાપના માટે અહમદશાહ બાદશાહે તેમના પીર હઝરત શેખ ગંજ અહમદ ખટ્ટુ મારફતે દુઆ મંગાવી. ત્યારે ખટ્ટુ સાહેબે જેની એક પણ નમાઝ કઝા ન થઈ હોય એટલે કે એક પણ નમાઝ પઢવાની રહી ન ગઈ હોય તેવા ચાર અહમદ ભેગા થઈ ખાતમુહુત કરે તો શહેર આબાદ થાય તેવી આગાહી કરી આથી શેખ અહમદ ખટ્ટુ (ર.અ.) અને સુલતાન અહમદશાહ એવા બે સુલતાન તો હતા જ આથી સુલતાનો બીજા બે અહમદ શોધી કાઢ્યા જેમાં કાજી અહમદ અને મલેક અહેમદ ઉપરાંત 12 બાબાઓનો પણ સાથ હતો. કોટ (રાજગઢ)ની દિવાલના પાયામાં પહેલી ઈંટ દક્ષિણ પશ્ચિમ ખૂણામાં મૂકાઈ જે મુસ્લિમ તારીખ પ્રમાણે હિ.સ. 813 ના ઝિલકદ મહિનાની બીજી તારીખ અને ગુરૂવાર તા. 26 ફેબ્રુઆરી ઈ.સ. 1411 ના દિવસે અહમદાબાદનું ખાતમુહુત થયું જે અમદાવાદ તરીકે પ્રસિધ્ધ થયું.¹³³

131. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5 પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 122-129

132. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5 પૂર્વોક્ત પેજ નં.-132

133. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5 પૂર્વોક્ત પેજ નં.-39

1.6.2 ♦ શહેરનો વિકાસ :

અહમદશાહે ભદ્રનો કિલ્લો બાંધવા માંડ્યો ને બીજા જ વર્ષે એ કિલ્લાથી પૂર્વમાં થોડે અંતરે શહેરની મુસ્લિમ જનતા માટે જુમ્મા મસ્જિદ બાંધવાની શરૂઆત કરી. જે ઈ.સ. 1424માં તૈયાર થઈ હતી. માણેકચોકમાં મુરહતપોળમાં પહેલી પોળ સ્થપાઈ અને ત્યાં વેપારીઓને વસાવ્યા હોય એવું મનાય છે.¹³⁴ મહેમુદશાહ બેગડાના મરણ બાદ બે ત્રણ વર્ષ બાદ ગુજરાત આવેલા યુરોપીય મુસાફર બારબોસાએ નોંધ્યું છે કે, “અમદાવાદ ચાંપાનેરથી મોટું છે. ઘણું સમૃદ્ધિમાન છે. એમાં ઘણી વાડીઓ, બગીચાઓ છે. રસ્તા મોટા છે અને સુંદર છે. યોગાન સારાં છે. પથ્થર અને ઈંટ ચૂનાના ધોળાયેલા છે અને છાપરાવાળાં છે. એના કુવા અને તળાવોમાં ઘણું પાણી છે.”¹³⁵ મહમૂદશાહ બેગડાના સમયથી ગુજરાતના સુલતાને વધુ સમય ચાંપાનેરમાં રહેતા થયા એ અમદાવાદ આવતા ત્યારે કાંકરિયા પાસે ઘટામંડળના મહેલોમાં ઉતારો કરતા. બહાદુરશાહના સમયમાં મુઘલ બાદશાહ હૂમાયુ લશ્કર સાથે અમદાવાદમાં કાંકરિયા તળાવ આગળ પડાવ નાંખ્યો ત્યારે તેણે આ સુંદર શહેરને કંઈ નુકશાન ન થાય તેની ખાસ કાળજી રાખી હતી. અમદાવાદના નામવાળા સિક્કાઓમાં અમદાવાદ શહેરને શહેરે મુઆઝમ એટલે કે મહાન શહેર કહ્યું છે.

મુઘલ બાદશાહ અકબરે ગુજરાત જીતી લીધું ત્યારથી મુઘલ બાદશાહોના સુબેદારોનો વહીવટ શરૂ થયો. તેઓનું વડું મથક અમદાવાદ હતું. અકબરના સમયના અબુલ ફઝલે આઈને અકબરીમાં નોંધ્યું છે કે, “અમદાવાદ સાબરમતી ઉપર સારી રીતે બંધાયેલું સૌથી મોટું શહેર છે, સ્થળ આરોગ્યવાળું છે. ત્યાં આખી દુનિયામાં બનતી ચીજો મળી શકે છે અને બે કિલ્લા છે ને એની બહાર પણ શહેર છે. એમાં પહેલા 360 પરા હતા. પણ હવે 84 પરા સારી હાલતમાં છે. પથ્થરની એક હજાર મસ્જિદ છે ને એ દરેકને બબ્બે મિનારા છે.”¹³⁶

સીઝર ફેડરોકે ઈ.સ. 1598 માં નોંધ્યું છે કે, અમદાવાદ ઘણું વિશાળ અને મોટું વસ્તીવાળું શહેર છે. અકબરની જેમ જહાંગીરે પણ અમદાવાદની મુલાકાત લીધી હતી. અને તેને કાંકરિયા તળાવ ખૂબ ગમ્યું હતું. જહાંગીર કાંકરિયામાં રોશની અને આતશબાજીની મોજ પણ માણતો. બેગમ નૂરજહાં સાથે એ શહેરના બાગમાં બેસતો ને મછવામાં બેસી નદીની સહેલ પણ કરતો. શાહજાદા શાહજહાં જ્યારે અમદાવાદનો સૂબો હતો ત્યારે દુકાળના રાહતકામ તરીકે ઈ.સ. 1621-22 માં શાહીબાગ બાંધવામાં આવ્યો હતો. અમદાવાદના કારીગરો ઘણાં

134. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5 પૂર્વોક્ત પેજ નં.-61

135. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5 પૂર્વોક્ત પેજ નં.-63

136. જોટે રત્નમણિરાવ ભીમરાવ પૂર્વોક્ત પેજ નં.-34

કુશળ હતા ને દિલ્હીના રાજકુટુંબ માટે તથા દરબાર માટે અમદાવાદની કારીગરીની ઘણી ચીજો જતી. ઈ.સ. 17 મી સદીની શરૂઆતમાં આવેલા અંગ્રેજ વેપારીઓને અમદાવાદ લંડન જેવું મોટું શહેર લાગ્યું હતું અને પસંદ પણ આવ્યું હતું. ¹³⁷

શાહજહાંના સમયમાં ગુજરાતમાં વિક્રમ સંવત 1687 અને ઈ.સ. 1631-32 માં સત્યાશિયા કાળ તરીકે ઓળખાતો મોટો દુકાળ પડ્યો. ત્યારે અમદાવાદમાં બાદશાહના હૂકમથી ગરીબોને અન્ન વહેંચવા લંગરખાના ખોલવામાં આવ્યા હતા.

શાહજહાદા ઔરંગઝેબની સુબાગીરી (ઈ.સ.1644 થી 1646) દરમિયાન અમદાવાદમાં હિંદુ-મુસ્લિમનું હુલ્લડ થયું. બીજું હુલ્લડ મુસલમાનોમાં મહેદવી પંથ સામે થયું હતું. ઔરંગઝેબ બાદશાહ બનતા અમદાવાદના શ્રીમંતોને ખુશાલીનું ફરમાન મોકલ્યું હતું. ઈ.સ. 1664 માં તેણે અમદાવાદમાં ચાલતા કેટલાક અનિષ્ટ રિવાજ બંધ કરવા ફરમાવ્યું હતું.

ઈ.સ. 1681માં અમદાવાદમાં દુકાળને લીધે મોટું હુલ્લડ થયું હતું ને લોકોનું ટોળું સૂબેદાર અમીનખાનની આસપાસ ફરી વળ્યું હતું. ઈ.સ. 1683 માં સાબરમતીમાં મોટી રેલ આવી ને શહેરના કોટની તથા ભદ્રના કિલ્લાની દીવાલો ઘણી જગ્યાએ તૂટી ગઈ હતી. ઈ.સ. 1684 માં મોટો દુકાળ પડ્યોને શહેરમાં એ વર્ષનું અનાજ મહેસૂલ માફ થયું. ઔરંગઝેબના મરણ (ઈ.સ. 1707) પછી મુઘલ સત્તા નબળી પડતી ગઈને અમદાવાદ શહેરની પણ પડતી થઈ ગઈ. ઈ.સ. 1714 માં હોળી નિમિત્તે મદનગોપાલની હવેલી પાસે હિંદુ-મુસ્લિમોનું ભારે હુલ્લડ થયું અને એ જ વર્ષે સાબરમતીમાં પૂર આવ્યું હોવાથી શહેરના કોટની મરામત કરાવી પડી. જૂના અને નવા સૂબાઓ વચ્ચે સત્તાની સાઠમારી ચાલતીને એમાં મરાઠાઓને અમદાવાદનો અડધો ભાગ રાયખડ ખાનજહાનથી આસ્ટોડીયા રાયપુર સુધીનો મળ્યો. મુઘલ બાદશાહોના સૂબાઓ અને મરાઠા વચ્ચે ઈ.સ. 1748 થી ઈ.સ. 1758 દરમિયાન ઘર્ષણ ચાલ્યા કરતું. ¹³⁸ આખરે મુઘલ સૂબાની રહી સહી સત્તા નાબૂદ થઈને આખું અમદાવાદ મરાઠાઓના કબજામાં આવ્યું. મરાઠા સત્તાના બે ભાગીદાર હતા એક પૂનાના પેશ્વાના પ્રતિનિધિની સત્તા અમદાવાદના બીજા બધા દરવાજે હતી. જ્યારે વડોદરાના ગાયકવાડની સત્તા જમાલપુર દરવાજે હતી. પેશ્વાનો સૂબો ભદ્રના કિલ્લામાં ને ગાયકવાડનો પ્રતિનિધિ ગાયકવાડની હવેલીમાં રહેતો હતો તેવું મળતી માહિતીના આધારે કહી શકાય.

137. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.- 64

138. જોટે રત્નમણિરાવ ભીમરાવ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં. 35-36

અમદાવાદમાં હિંદુ ધર્મના નાગર, ઔદીત્ય, મોઢ, શ્રીગોડ વગેરે જ્ઞાતિઓના બ્રાહ્મણો, ઓસવાલ વગેરે જ્ઞાતિઓના મેશરી અને શ્રાવક વાણિયા, રાજપૂતો, વણકરો, ચમારો વગેરે હતા. મિરાતે અહેમદીમાં બ્રાહ્મણોની 84 નાત 84 ગચ્છો અને વણિકોની 84 નાતોની યાદી આપી છે. મુસલમાનોમાં સૈયદો, સુફીઓ, ઉલેમાઓ, દેશદેશાવરના વેપારીઓ, જાગીરદારો વગેરે હતા. વેપારીઓમાં મુખ્ય વહોરા હતા.¹³⁹ અજમેરી સમાજના કેટલાક લોકો વોરા અટક લખાવે છે તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે, ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં જઈ તેઓ છૂટક વેપાર કરતા છૂટક વેપાર કરનારને ગ્રામ્ય પ્રજા તેમને વહોરા કહેતી આથી કાળક્રમે તેઓ વહોરા અટક લખાવતા થયા.¹⁴⁰ તે સમયે અમદાવાદમાં સુન્નીઓ મોટી કોમ અને શિયાઓ નાની કોમ તરીકે રહેતા. મળતી માહિતી પ્રમાણે પેશ્વાના સૂબા શેલુકરે શહેરમાં ઘણાં જુલમ કર્યા હતા. એણે ગાયકવાડની હવેલી પર ચડાઈ કરી હવેલી લઈ લીધી. ગાયકવાડના લશ્કરે જમાલપુરના દરવાજેથી દાખલ થઈ ભદ્રના કિલ્લા પર હુમલો કર્યો ને નાયગાનમાં મશગૂલ રહેલા શેલુકરને કેદ કરી પૂના ઈ.સ. 1800 માં મોકલ્યો. આમ, શેલુકરે હવેલી લેતાં ગુજરાત ખોઈ કહેવતની શરૂઆત થઈ. પેશ્વાએ વાર્ષિક આવક આપવાની શરતે અમદાવાદનો ઈજારો ગાયકવાડને આપ્યો તેવું જાણવા મળે છે.

ઈ.સ. 1812 માં અતિવૃષ્ટિ થઈને તીડ પડ્યાં આથી અનાજનું ઓછું ઉત્પાદન થતાં મોંઘવારી વધી. ઈ.સ. 1813 માં “અગોણતરો” કાળ પડ્યોને રોગચાળો ફાટી નીકળ્યો. આથી શહેરની વસ્તી અડધી થઈ ગઈ.¹⁴¹ મરાઠાકાળમાં તો જાનમાલની સલામતી પણ નહોતી આથી શહેરમાં દાણનું અને કરવેરાનું જોર વધ્યું હતું. પરિણામે અમદાવાદની અંદર વેપાર ઘણો ઓછો થઈ ગયો.

પેશ્વા અને ગાયકવાડ વચ્ચે ઈજારા માટે સંઘર્ષ થયો. અંગ્રેજોની મદદથી ઈ.સ. 1817માં સુલેહ થઈ તે મુજબ ગાયકવાડને અમદાવાદનો ઈજારો કાયમ માટે મળ્યો. પરંતુ ગાયકવાડે અમદાવાદના બદલામાં ડભોઈ પરગણું લઈ અમદાવાદ અંગ્રેજોને સોંપી દીધું. ખેડાના કલેક્ટર મિ. ડનલોપે ઈ.સ. 1817 ના નવેમ્બરમાં અમદાવાદનો કબજો લીધો. હવે અમદાવાદ ગુજરાતનું પાટનગર ન રહેતાં મુંબઈ ઈલાકાના એક જિલ્લાનું વડુંમથક બની ગયું.¹⁴²

139. સંપાદક: શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ-5, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-66

140. રૂબરૂ મુલાકાત, વહોરા હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ - ગાંધીનગર.તા. 2-4-09

141. જોટે રત્નમણિરાવ ભીમરાવ પૂર્વોક્ત પેજ નં.-49

142. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ-5, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-67

ઈ.સ. 1818 પછી અમદાવાદ વેરાન બન્યું. પહેલાં જેવા રસ્તા, સુંદર મકાનો રહ્યા નહિ. જ્યાં જુઓ ત્યાં ખંડેરો નજરે પડતા. શહેરમાં શિયાળ, અજગર, વાઘનો ત્રાસ વધ્યો હતો. સર્વત્ર સ્મશાન જેવી ભયંકરતા શૂન્યતા અને શાંતિ વ્યાપી હતી. ટૂંકમાં અમદાવાદ આવો તો પાટનગરમાં આવ્યા હોય તેવું જરાય લાગતું નહોતું.¹⁴³

1.6.3 ♦ આર્થિક સ્થિતિ :

ગુજરાતના સુલતાનો અને મુઘલ સમયમાં અમદાવાદ વેપારનું મુખ્ય મથક હતું કારણ કે, ખંભાત ધોળકાના મુખ્ય રસ્તા પર આવેલું હોઈ સૌરાષ્ટ્ર, અણહીલવાડ પાટણ અને ભરૂચ તરફના વેપારનું મથક હતું. અમદાવાદનાં કિનખાબ, મશરૂ અને સુતરાઉ કાપડ ખંભાતથી દેશાવર જતાં અને કેરોથી પેકિંગ સુધીના પૂર્વના શહેરોનાં બજારોમાં ખૂબ ખપતા. આફ્રિકાના કિનારા ઉપર એ કાપડ સોનાના બદલામાં વેચાતું અને ઘણીવાર તેની સો ગણી કિંમત ઉપજતી હતી તેવું માહિતીના આધારે જાણી શકાય છે.

ઈ.સ.ની 16 મી સદીની શરૂઆતમાં ખંભાતનાં અખાતનો ઉપલો ભાગ પુરાઈ જવાથી ખંભાતનું બંદર તરીકે મહત્વ ઘટ્યું ને પરિણામે અમદાવાદના વેપારને જરા ધક્કો લાગ્યો. આમ છતાં, અમદાવાદથી દર દસ દિવસે નિકાસ માટે કિંમતી સામાન ભરેલાં 200 ગાડાં ખંભાત જતાં. ઈ.સ. 1588 માં સીઝર ફેડરિક નામે મુસાફર લખે છે કે, “મેં નજરે ન જોયું હોત તો અમદાવાદનો આવડો મોટો વેપાર છે એ હું ન માનત.” ઈ.સ. 1638 માં મેન્ડેલ્સલો લખે છે કે, “અહીંના વેપારીઓના આડતિયા એશિયાના દરેક ભાગમાં તેમજ કોન્સ્ટન્ટિનોપલમાં હોવાથી હૂંડિયામણ સરસ અને ફાયદાકારક રહ્યું છે. આખા એશિયામાં કોઈ પ્રજા કે કોઈ માલ એવો ભાગ્યે જ છે કે જે અમદાવાદમાં જોવા ન મળે.” ઈ.સ. 1666 માં થેવેનો લેખે છે કે, ગળીની નિકાસ બહુ મોટી છે, દિલ્હી અને લાહોરથી ઘણું કાપડ આવે છે. શહેરમાં બનેલ સાટીન, મખમલ, ટાફેટો, મશરૂ, કિનખાબ અને ઊનનો માલ પણ ચડે છે.” ઈ.સ. 1695 માં જેમીલી કેરેરી લખે છે કે, “અમદાવાદ ઉદ્યોગોનું વડું મથક છે, હિંદમાં સહુથી મોટું શહેર છે ને પંખીઓ તથા ફૂલોની અદ્ભુત ભાતવાળા એના કિનખાબ માટે એ વેનીસથી જરાય ઉતરતું નથી.”¹⁴⁴

143. જોટે રત્નમણિરાવ ભીમરાવ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-49

144. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 5, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-68

ખંભાતને બદલે સુરતનું બંદર ખીલતાં અમદાવાદના મોટાં વેપારીઓએ સુરતમાં પણ પેઢીઓ કાઢી. એવું કહેવાય છે કે એક વખતે અમદાવાદમાં સો કોટિધ્વજ (કરોડપતિ) હતા. અમદાવાદ એશિયામાં નાણાવટનું મોટું કેન્દ્ર હતું. અમદાવાદના વેપારીઓના આડતિયા એશિયા યુરોપના દરેક મોટાં શહેરોમાં હતા. અમદાવાદની હૂંડી ગમે તે શહેરોમાં ખપતી ને ગમે તે શહેરમાં અમદાવાદ ઉપરની હૂંડી મળી શકતી.

અમદાવાદ ઉદ્યોગ પ્રધાન શહેર હતું. એ પહેલેથી જ કાપડના ઉદ્યોગનું કેન્દ્ર છે. અહીં રેંટિયા અને હાથશાળોના કારખાના હતા, અહીં જાડું તેમજ ઝીણું બંને જાતનું સૂતર કંતાતું અને વણાતું. સરકારી કાપડવણાટનું ખાતું હતું તે રેશમી અને કસબી વણાટ માટેનું લાગે છે. જાડા અને મધ્યમ પોતના કાપડ પર રંગાટીનું અને છાપવાનું કામ ઘણું ચાલતું જો કે અઢારમી સદીમાં ઈંગ્લેન્ડના લોકોએ અહીંનું કાપડ આયાત થતું ઓછું કરી નાખ્યું. રેશમી કાપડ માટે અમદાવાદ આખા દેશમાં મશહૂર હતું. અહીંનું રેશમી કાપડ ટકાઉ હતું તેમજ તેની ઉપર જરી કસબનું મનોહર કામ થતું. જો કે મરાઠા વહીવટમાં રેશમ ઉદ્યોગની દરેક ક્રિયા ઉપર જકાત લેતાં એની નિકાસ મંદ પડીને એ ઉદ્યોગને ઘણો મોટો ધક્કો લાગ્યો.¹⁴⁵ અમદાવાદના કિનખાબના કામમાં ખાસ ખ્યાતિ ધરાવતું હતું વળી, મખમલનું કામ પણ અમદાવાદમાં સારું હતું. એક મુસાફર લખે છે કે, વેનીસના જેવો કસબ અને રેશમનો માલ અમદાવાદમાં બને છે ને એમાં ફૂલવેલની તથા પંખીઓની સુંદર વિચિત્ર ભાતો કરવામાં આવે છે. રંગાટીકામ પણ અહીં સારૂ થતું હતું. સુતરાઉ કાપડ તથા રેશમી કાપડ પર બાંધણી બાંધવાનો હુન્નર અમદાવાદમાં સારો ચાલતો. રેશમી તથા ઊનના ગાલીયા પણ અહીં સારા બનતા હોવાનું જાણવા મળે છે.¹⁴⁶

1.7 ♥ ગુજરાતના મુસલમાનો અને તેની જુદી જુદી જાતિઓ :

1.7.1 ♦ ગુજરાતના મુસલમાનો :

હઝરત મુહમ્મદ પયગમ્બર સાહેબના અવસાન પછી એમના ખલીફાઓ એટલેકે ઉત્તરાધિકારીઓના જમાનામાં અરબ મુસલમાનોએ ધર્મના આવેશ, ઝનૂન અને જુસ્સામાં ચારે તરફ ચડાઈઓ કરવા માંડી. એમનો મૂળ મંત્ર હતો દુનિયામાં ઈસ્લામનો ફેલાવો કરવાનો. જ્યાં જ્યાં તેઓ ગયા ત્યાં તેઓને ફતેહ મળી તેમણે શામ (સીરિયા) પેલેસ્ટાઈન અને મિસર જીત્યા. ઉત્તર આફ્રિકા, સ્પેન અને ઈરાન પણ એમને કબજે કર્યા. તેમણે ઉત્તર ભારતના પ્રદેશો પર પણ આક્રમણ કરવાનું શરૂ કર્યું.

145. જોડે, રત્નમણિરાવ ભીમરાવ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-61

146. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ-5 પૂર્વોક્ત પેજ નં.-70

અરબોએ ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો એ અગાઉ ઘણી સદીઓથી એમના દેશ અરબસ્તાન અને ભારત વચ્ચે જળમાર્ગે વેપારી સંબંધો હતા. પશ્ચિમ ભારતના સમુદ્ર કાંઠા ઉપરના બંદરી મથકો ઉપર આવતા જતા હતા. એ સંબંધની શરૂઆત ગુજરાતની ભૂમિ ઉપર જ થઈ હતી. અરબોનાં હિંદ તથા ગુજરાત સાથે જૂના વેપારી સંબંધો હતા. તેના આધાર પુરાવાઓ બાઈબલમાંથી જોવા મળે છે. ઈ.સ. પૂર્વે 2000 માં આ સંબંધો ચાલુ હતા એવા આધાર આપણને જોવા મળે છે. ઈ.સ. પૂર્વે 170-100 માં મલબાર કાંઠામાં અરબો એટલી બધી સંખ્યામાં વસ્યા હતા અને તેઓ મલબાર કાંઠાની પ્રજાના એટલા બધા ગાઢ પરિચયમાં આવ્યા હતા કે લગભગ મલબાર કાંઠાની સઘળી જનતાએ તેમનો ધર્મ સ્વીકારી લીધો હતો. ¹⁴⁷

ગુજરાતની સમૃદ્ધિ અંગે અરબો વાકેફ હતા જ. તેમણે ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકારતા જ મૂર્તિપૂજાને તિલાંજલી આપી હતી. પરંતુ તેથી ભારત પ્રત્યેના સંબંધમાં કોઈ તફાવત પડ્યો ન હતો. બીજા ખલીફા હઝરત ઉમર ફારૂક (રદી.) ની ખિલાફત (ઈ.સ.634 થી 644) દરમિયાન મુસલમાન અરબ આક્રમણકારીઓનું ધ્યાન ગુજરાત તરફ ખેંચાયું હતું. બન્યું એવું હતું કે, આ ખલીફા એ ઉસ્માન બીન અબીઆસ સફફી ને બહેરીન અને ઓમાનનો હાકેમ નીમ્યો હતો. તેણે ખલીફાની પરવાનગી મેળવ્યા વિના પોતાના ભાઈ હકમની સરદારી નીચે હિ.સ.17 (ઈ.સ.636) માં એક નૌકા ફોજ કોંકણ તરફ રવાના કરી. હકમે હાલના મુંબઈ પાસે આવેલા થાણા બંદર પર આક્રમણ કરી અને લૂંટફાટ કરી ઓમાન પાછો ફર્યો. અરબોનો પશ્ચિમ ભારત પરનો આ પહેલો હુમલો હતો.

નૌકા ફોજ લઈ દૂર દૂરના પ્રદેશો પર ચડાઈ કરવામાં પરાજય પામવાનો ખતરો હોવાથી હઝરત ઉમર (રદી.) ને એમ કરવામાં નફરત હતી. આથી તેઓ આ આક્રમણથી પણ ખૂબ જ નારાજ થયા હતા. આમ છતાં થોડા સમય બાદ આ હકમે ભરૂચ પર ચડાઈ કરી એમાં પણ તેને સારો લાભ થયો. ત્યાર પછી ગુજરાતના ઘોઘા બંદર પર પણ હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો. ઈ.સ. 711 માં મુહમ્મદ બીન કાસિમે સિંધ જીતી લીધું અને ત્યાંની શાસન વ્યવસ્થા બરાબર કર્યા બાદ ઈ.સ. 713-14 માં એણે એક ફોજ ભીનમાલ તરફ રવાના કરી ત્યાંના લોકો લડાઈ કર્યા વગર શરણે થયા. ઈ.સ. 714 માં મુહમ્મદ બીન કાસીમે સૌરાષ્ટ્રના રહેવાસીઓ સાથે સુલેહ કરી એમાં મેર લોકોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે અને આ જ વર્ષે મુહમ્મદ બીન કાસિમની બરતરફી થઈ. ત્યારપછીના હાકેમો અંદર અંદર વિગ્રહોમાં પડ્યા અને ભીનમાલ તેનો લાભ લઈ અરબોની હુકૂમતમાંથી

મુક્ત થયું. ¹⁴⁸

147. પટેલ અબ્દુલ્લાહ એમ. પૂર્વોક્ત પેજ નં.-10

148. એજન પેજ નં.-18

ઈ.સ. 725 માં સિંધના હાકેમ તરીકે જુનૈદ બીન અબ્દુરહેમાન આવ્યો અને હુકૂમતનું સુકાન સંભાળ્યા બાદ તેણે આજુબાજુના પ્રદેશો ઉપર આક્રમણો કરવાનો આરંભ કર્યો. કચ્છના રણને રસ્તે એ મારવાડ પહોંચ્યો. ત્યાંથી માંડલ થઈ તે ધીણોજ જઈ પંચાસરનો કબજો લીધો. આ વિજયયાત્રા ચાલુ રાખીને એ ભરૂચ પહોંચ્યો અને ભરૂચ જીતીને પોતે સિંધથી ઘણો દૂર નીકળી ગયો છે તેનો ખ્યાલ આવતાં લૂંટના માલ સાથે તે ભીનમાલ થઈ સિંધ પહોંચ્યો. ઈ.સ. 758 માં સિંધના હાકેમ હિસામ બિન ઉમર તગ્લગી એ ઉમર બિન જમાલ નામના સરદારને એક નૌકા ફોજ આપી ગુજરાતના કિનારા તરફ પરિસ્થિતિની માહિતી મેળવવા રવાના કર્યો. ત્યારબાદ હિસામે નૌકા ફોજ લઈ ભરૂચથી થોડે દૂર આવેલા ગંધાર બંદર પર આક્રમણ કર્યું અને જીતી લીધું.¹⁴⁹

ખલીફા અલૂમહદી અબ્બાસી (ઈ.સ. 775-785) એ અબ્દુલ મલેક બિન શિહાબની સરદારી નીચે એક નૌકા ફોજ રવાના કરી તે ઈ.સ. 776 માં ભાડભૂત બંદરે ઊતરી. એણે એના ઉપર આક્રમણ કર્યું. આ આક્રમણ બાદ વલભીનો વિનાશ થયો હોય એવું માનવામાં આવે છે.¹⁵⁰ આ પછી મુહમ્મદ બિન ફઝલે મેર લોકો સામે દરિયાઈ જહાજોનો કાફલો લઈ આક્રમણ કર્યું. ઈ.સ. 713 થી ઈ.સ. 833 દરમિયાન દમણ પાસેના સિંદાનનો તે હાકેમ નિમાયો હતો. આમ અરબોના આક્રમણો ઈસ્લામના ઉદય સાથે જ ગુજરાત- ભારત પર શરૂ થઈ ચૂક્યા હતા તેવું મળતી માહિતીના આધારે કહી શકાય.

ઈ.સ. 760 માં પછી થોડા વખતમાં ગંધાર બંદર (જે ઢાઢર નદીના મુખ પાસે આવેલું હતું) માં મસ્જિદ બંધાઈ હતી આથી અનુમાન લગાવી શકાય છે કે, ત્યારે ત્યાં મુસ્લિમોની વસ્તી હતી. અરબ વેપારીઓ વિવિધ કદના સઢવાળા જહાજો લઈ ચીનના પૂર્વ કિનારા સુધી જતા. જતાં આવતાં તેઓ સૌરાષ્ટ્ર અને ગુજરાતના બંદરો ઉપર વેચાણ, ખરીદી, સાધન સામગ્રી અને મીઠા પાણી માટે તેઓ થોભતા અને ભરૂચથી લાખ અને ગણી લઈ જતા હતા.¹⁵¹ જો કે ગુર્જર રાજાઓ સાથે અરબોના સંબંધ સારા ન હતા. પરંતુ ગુર્જર પ્રતિહારોના પ્રતિસ્પર્ધી રાષ્ટ્રકૂટો સાથે તેઓ ભલાઈનો ગાઢ સંબંધ ધરાવતા હતા તેવું જાણવા મળે છે. રાષ્ટ્રકૂટોની સત્તા ખંભાતથી ચેમુર સુધીના કાંઠા ઉપરના શહેરોમાં વર્તમાન ગુજરાતના કેટલાક બંદરોનો સમાવેશ થતો હતો. એ સર્વેમાં હિંદુઓની મોટી સંખ્યાની સરખામણીમાં મુસલમાનો પણ

149. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 4 પૂર્વોક્ત પેજ નં.-172

150. સંપાદક : શાહ રસિકલાલશાહ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 4 પૂર્વોક્ત પેજ નં.-173

151. પટેલ અબ્દુલ્લાહ એમ. પૂર્વોક્ત પેજ નં.-20

થોડા પ્રમાણમાં રહેતા. તેઓ ઉપર ખુદ મુસલમાનોની હુકૂમત હતી એટલે કે રાજા તરફથી એમને માટે હાકિમની નિમણૂક થતી હતી. ખંભાતના વલ્લભરાયની સત્તા નીચેના પ્રદેશોમાં મસ્જિદો પણ હતી. જેમાં જુમ્માની તેમજ અન્ય નમાજો થતી. આ વખતના આ પ્રદેશમાં રહેતાં મુસ્લિમોનો પહેરવેશ હિંદુઓ જેવો જ હતો અને અતિ ગરમીને કારણે તેઓ લૂંગી કે ધોતી અને ખમીસ પહેરતા અને હિંદુઓ જેવા વાળ રાખતા.¹⁵²

ઈ.સ.ની 8મી સદીથી મુસ્લિમ સંતો, સુફીઓ, ફકીરો અને દરવેશો અરબસ્તાન તથા ઈરાનમાંથી જળમાર્ગે તેમજ જમીનમાર્ગે દક્ષિણ અને પશ્ચિમ ભારતવર્ષમાં આવતા હતા. એમાંના કેટલાકે ગુજરાતમાં આવીને પણ વસવાટ કર્યો હતો. એમ કરવામાં તેમનો ઉદ્દેશ ઈસ્લામનો પ્રચાર કરવાનો હતો. તેઓ એમના કાર્યમાં પ્રવીણ હતા તે સાથે એમના ત્યાગ, ચારિત્ર્ય અને ભક્તિમય જીવન જોઈને સ્થાનિક લોકો પ્રભાવિત થતા હતા અને કેટલાક ઈસ્લામ અંગીકાર પણ કરતા હતા.¹⁵³

ચાવડા, સોલંકી અને વાઘેલા કાળમાં પણ અરબ વેપારીઓ ગુજરાતમાં આવતા અને વસવાટ કરતા. ભરૂચ, ખંભાત, કાવી, ઘોઘા, ગંધાર અને પીરમ જેવા બંદરો પર મુસલમાનોની વસ્તી ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં હતી. ઈ.સ. 1067 માં પ્રથમ શિયા પ્રચારક મુહમ્મદ અલી કે મુલ્લા મુહમ્મદ અલી ખંભાતમાં શિયા મઝહબનો પ્રચાર કરવા ખંભાતમાં આવ્યા હતા. એ સમયે અહીં કણદિવનું (ઈ.સ. 1064 થી 1094) નું શાસન ચાલતું હતું. આજ સમયમાં વહોરાઓના પંથે પણ વેગ પકડ્યો હતો. સુલતાન હાજી હૂદ નામના એક સુફી ઈ.સ. 1093માં પાટણ ગયા હતા. ત્યાં ઘણા હિંદુઓને તેમના પ્રભાવથી ઈસ્લામ તરફ આણ્યા હતા તેવી માહિતી મળે છે. રાજા કણદિવે તેમના પોતાના રસાલા સાથે મળવા જઈ અને પ્રસન્ન થઈ મદ્રેસા અને ખાનકાહ બાંધવાની પરવાનગી આપી. દિલ્હીના શેખ અહમદ દહેલવી ઉર્ફે બાબા દેહલીયા ઈ.સ. 1138 માં અણહીલવાડ પાટણમાં આવી સિધ્ધરાજ જયસિંહને મળ્યા અને રાજાના આદર સત્કાર મેળવ્યા હતા.¹⁵⁴ શેખ અહમદ અરફાતી (ઈ.સ. 1247 માં મૃત્યુ) નામના સુફી સંત ઈ.સ. 1165 થી પાટણમાં વસવાટ કર્યો હતો. ખંભાતમાં વસતા પારસીઓએ હિંદુઓને મુસલમાનો પર હુમલો કરવા ઉશ્કેર્યા. એમણે મસ્જિદનો મિનારો તોડી નાંખ્યો અને એ બાળી મૂકી અને 80 જેટલા મુસલમાનોને મારી નાંખ્યા. મસ્જિદના ખતીબ પાટણ આવી સિધ્ધરાજ

152. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 4, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-269

153. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 4, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-270

154. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ - 4, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-378

જયસિંહને ફરિયાદ કરતાં રાજા પોતે ખંભાત આવી ગુનેગારોને સજા કરી અને મસ્જિદ-મિનારા ફરી બાંધી આપવા હુકમ કર્યો અને ખતીબને ઈનામ આપી કાર્યની કદર કરી. આમ, અણહીલવાડ પાટણ પર રાજ્ય કરતા રાજાઓ ધર્મ સહિષ્ણુ હતા તેવું જાણવા મળે છે.¹⁵⁵

ઈ.સ. 11મી સદીના અંત ભાગથી જ સંખ્યાબંધ મુસ્લિમ સંતો ગુજરાત તરફ ઉતરી આવ્યા હતા. પરિણામે સમય જતાં ગુજરાતમાં વહોરા, ખોજા, મેમણ વગેરે જાતિઓ મુસ્લિમ પ્રચારકોના સિધ્ધાંતો પસંદ પડવાથી ઉદ્ભવી હતી. એવું મનાય છે કે, અમદાવાદમાં આવેલા આશાવલની આસપાસના ભાગમાં અગિયારમી સદીના આરંભમાં મુસલમાનોની વસ્તી હતી, અને ત્યાં તેમણે મસ્જિદો બાંધી હતી. એક શિલાલેખ પરથી એમ જણાય છે કે એ મસ્જિદ ઈ.સ. 1053માં બાંધવામાં આવી હતી.¹⁵⁶

અન્ય કારણોસર પણ મુસલમાનોનો વસવાટ ગુજરાતમાં થયો હતો જેમ કે, શાહબુદ્દીન મહંમદ ઘોરીનું લશ્કર પરાજીત થઈ પાછું ગયું તે સમયે કેટલાક મુસલમાન સૈનિકો કેદ પકડાયા હતા, તેમને ગુજરાત તથા સૌરાષ્ટ્રની પ્રજામાંની કેટલીક જ્ઞાતિઓમાં વહેંચી દેવાની તથા ધંધો આપવાની વ્યવસ્થા રાજા તરફથી કરવામાં આવી હતી. તેઓ ધંધો કરનારી વિવિધ જ્ઞાતિઓમાં ‘વસવાયા’ કહેવાયા હતા. આ રીતે મિશ્રિત થયેલા મુસલમાનોએ પોતાના રિવાજો, પોતાના નામ અને પોતાના પંથ ચાલુ રાખ્યા હતા.¹⁵⁷ એક દંતકથા અનુસાર રાધનપુર પાસે આવેલા સમીના કસબાતીઓ સુલતાન મહેમુદ ગઝનવી સાથે આવેલ સૈયદ સિપાહીઓના વંશજો છે. એક બીજી કથા અનુસાર દિલ્હીના સુલતાન શમસુદ્દીન અલ્તમશ (ઈ.સ.1211 થી ઈ.સ.1236) ના શાસન દરમિયાન બે સૈયદ ભાઈઓ ગઝનીથી હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા હતા. તેમાંથી એક અઝીઝુદ્દીન પાટણના હિંદુ રાજાના ઉંઝામાં રહેતા અમલદારના હજૂરિયા તરીકે સમી-જિ. પાટણમાં કાયમી વસવાટ કર્યો હતો.¹⁵⁸ તો વળી, કેટલાક મુસલમાનો રાજાઓના સૈન્યમાં પણ જોડાયા હતા. એમાંનું એક ઉદાહરણ છે અમદાવાદના કસબાતી લોકો, જે પોતાને વાઘેલા રાજાઓના ખુરાસાની સૈનિકોના વંશજો તરીકે ઓળખાવે છે. ટૂંકમાં સોલંકી કાલમાં ગુજરાતમાં મુસ્લિમોની વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હતી અને તેઓ શાંતિભર્યા વસવાટ કરતા હતા.¹⁵⁹

155. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ-4, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-379
156. માસ્તર કરીમ મહંમદ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-5
157. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ-4, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.- 378

158. માસ્તર કરીમ મહંમદ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-290
159. સંપાદક : શાહ રસિકલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ, ભાગ- 4
પૂર્વોક્ત, પેજ નં.- 381

1.7.2 ♦ ગુજરાતના મુસલમાનોની જુદી જુદી જાતિઓ :

ગુજરાતમાં બે પ્રકારના મુસ્લિમો હતા. એક વિદેશી મુસ્લિમો જેઓ વિદેશથી એટલે કે અરબસ્તાન, ઈરાન, મકરાન, અફઘાનિસ્તાન, તથા અન્ય દેશોમાંથી વેપારીઓ, સૈનિકો કે ધાર્મિક ઉપદેશકોના રૂપમાં ગુજરાતમાં આવી વસ્યા હતા. જ્યારે દેશી મુસ્લિમો કેટલાક સ્વેચ્છાએ ઈસ્લામના ઉત્તમ ઉસૂલોથી પ્રભાવિત થઈને ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો તો કેટલાક રાજકીય લાભ ખાતર અથવા તો કેટલાકે બળજબરીથી ઈસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો.

સુલતાન મહેમૂદ બેગડાના સમયમાં હઝરત શાહઆલમ સાહેબ અને સુલતાન મુઝફ્ફરશાહ બીજાના સમયમાં પીર શાહ તાહીર સાહેબે ઘણાં લોકોને ઈસ્લામમાં લાવ્યા હતા. સુલતાન અહમદશાહ ૧લો, મહેમુદ બેગડો અને મહેમુદ બીજો આ ત્રણ સુલતાનોએ ઈસ્લામનો ફેલાવો કરવા ખાસ પ્રયત્નો કર્યા હતા.¹⁶⁰ મહેમુદ બેગડા એ ઘણાં રાજપૂત રાજાઓને ઈસ્લામમાં આણ્યા હતા. જૂનાગઢનો રો' માંડલિક મુસલમાન થયા પછી બેગડાના દરબારનો ખાનજહાન થયો હોવાનું નોંધાયું છે. એના ધર્માતર પછી સૌરાષ્ટ્રમાં ઈસ્લામનો પ્રચાર ખૂબ જોરથી થયો હતો. ભારતના હિંદુઓમાંથી ઈસ્લામનો સ્વીકાર કરી જે લોકો ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ મુસ્લિમ બન્યા હતા તેઓ એ હિંદુઓના ઘણાં રિવાજો જાળવી રાખ્યા હતા. એને જ કારણે ઈસ્લામના વિશાળ ક્ષેત્રમાં જ્ઞાતિના નાના મોટા વાડા જોવા મળે છે.¹⁶¹

ગુજરાતમાં સંપૂર્ણ પરદેશી અને ઓછા વત્તે અંશે પરદેશી એમ બે પ્રકારના મુસ્લિમો વસે છે. ચાર મુખ્ય નિયમ બધ્ધ વર્ગોમાં સૈયદ, શેખ, મોગલ, પઠાણ અને 17 ખાસ કોમો છે જેમનામાં વિદેશી લોહી વત્તે ઓછે અંશે છે.¹⁶² હિંદુમાંથી મુસ્લિમ બનેલા મુસલમાનોની 78 જાતો છે. જેને છ પેટા વિભોગોમાં વહેંચી શકાય

- (1) ધાર્મિક
- (2) વેપારી
- (3) ખેડૂત
- (4) કારીગર
- (5) નોકરી કરનાર
- (6) મજૂરી કરનાર

160. Mishra Satish, Muslim Communities in Gujarat, M.S. University, baroda, 1964, Page No.14

161. Dr. Mishra, Ibid, Page no.15

162. માસ્તર કરીમ મહંમદ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-35-36

(1) ધાર્મિક જાત :- ફકીર, મદારી, રફાઈ, રસુલશાહ, ફકીર અમલદારો, હીજડા, હુસેની બ્રાહ્મણ, મુસા સુહાગ, બેનવા અને કલંદરો

સુફીઓ :- કાદરીયા, નકશબંદી, બદવી, બેકતાશી, મૌલાઈ, રફાઈ, શાધીલી, સત્તારી, સનૂસી.¹⁶³

(2) વેપારી વર્ગ :- વહોરા, ખોજા, મેમણ, ગાડિત અને ગવલી

(3) ખેતી કરનાર:-

- (1) બેહલીમ (2) વહોરા (3) ચાવડા (4) ચૌહાણ (5) ગામેતી
(6) ગયૂર (7) મહેંદી (8) ગોહિલ (9) જેટા (10) કાકાપુરી
(11) કસ્બાતી (12) ખોખર (13) મકવાણા (14) મલેક (15) મતીયા
(16) મોલે સલામ (17) પરમાર (18) રાઠોડ (19) સમા (20) શેખડા
(21) સોલંકી (22) સુમરા (23) ટાંક

આ સિવાય કચ્છ, કાઠિયાવાડમાં મુસલમાન અથવા અર્ધ મુસલમાન ખેડૂત કોમો આ પ્રમાણે છે.

- (1) કાઠિયા (2) કેર (3) જેટ (4) મતવા (5) મિયાણા
(6) વાધેર (7) સમ્મા (8) સંધાર (9) સુમડા (10) સોઢા ¹⁶⁴

(4) કારીગર વર્ગ :-

- (1) રેશમ બાંધનાર- બંધારા, (2) અનાજ શેકનાર- ભાડભૂંજા (3) સુતરાઉ કાપડ છાપનાર - છીપા (4) રેશમી કાપડ છાપનાર- ચુંદરીગરા (5) ચૂનો બનાવનાર-ચૂનારા, (6) ચૂડીઓ બનાવનાર- ચૂડીગર (7) ઘાણી કરનાર- ઘાંચી (8) કાગળ બનાવનાર- કાગદી (9) ઈંટો ચણનાર- કડિયા (10) ગોશ્ત તૈયાર કરનાર -કસાઈ (11) લક્કડ કામ કરનાર- ખરાદી (12) ચામડા કેળવનાર - ખાટકી, (13) લોખંડ કામ કરનાર - લુહાર (14) હાથી દાંતનું કામ કરનાર - મણિયારા, (15) કપડાં વેચનાર- મોમના (16) જોડા બનાવનાર- મુલ્તાની મોચી (17) ઘોડાની નાળ જડનાર- નાળબંધ (18) કપડાંને આર પાનાર- પાંજણીગરા (19) કપડાં રંગનાર - રંગરેજ (20) પથ્થર ઘડનાર- સલાટ (21) સોની કામ કરનાર- સોની (22) કપડાં વણનાર- તાઈ (23) માટીના વાસણો બનાવનાર- કુંભાર (24) કપડાં ધોનાર- ધોબી.

163. એજન પેજ નં. 122-126

164. એજન પેજ નં.-126 થી 170

(25) કપડાં રંગનારા - ખત્રી (26) રૂ પીંજનારા - પીંજારા (27) કચ્છ કાઠિયાવાડના લાડક ¹⁶⁵

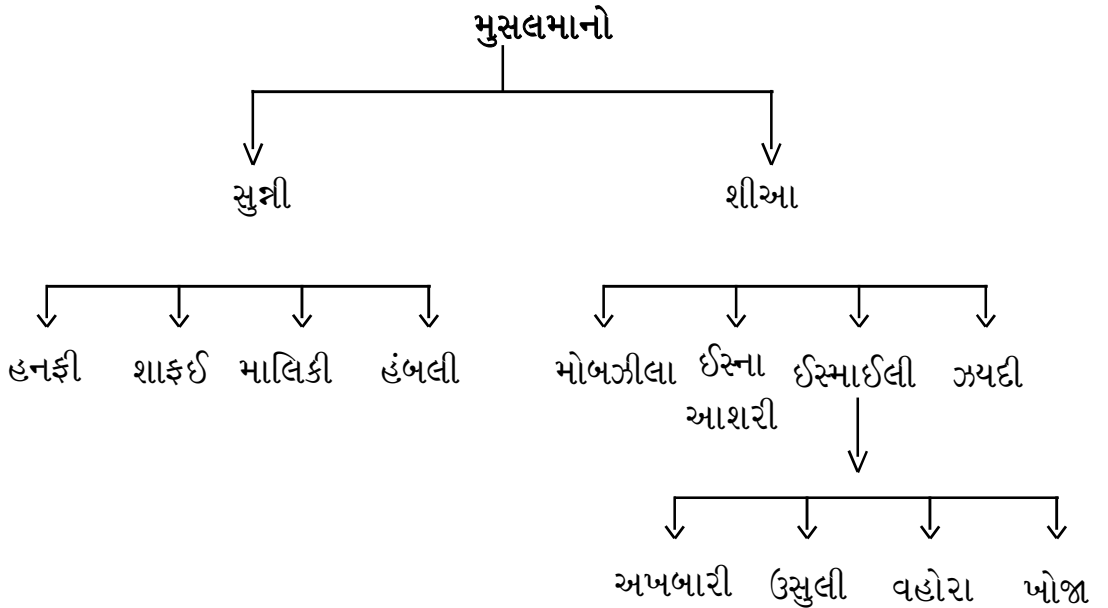
(5) નોકરી કરનારા :-

(1) કમાલિયા (2) ગંધપ (3) તાંસચી (4) તુર્કી હજમ (5) બહુરૂપિયા (6) ભટ્ટી (7) ભવૈયા (8) ભાંડ (9) ભિસ્તી (10) મદારી (11) મીર અથવા મીરાસી (12) લંઘા (13) સિપાહી ¹⁶⁶

(6) મજૂરી કરનારા :-

(1) કઠિયારા (2) ઘોરખોદિયા (3) ચાટલા (4) ચામઠા (5) છારા (6) ઘોરી (7) ધૂળધોયા (8) નટ (9) નાગોરી (10) પખાલી (11) બજાણીયા (12) મપારા (13) માછીઓ (14) માળીઓ (15) વણજારા (16) વાદીઓ (17) શીશગર ¹⁶⁷

1.7.3 ♦ મુસલમાનોના મુખ્ય પેટા વિભાગો ⁽¹⁶⁸⁾

ગુજરાતમાં જયારથી સ્વતંત્ર મુસ્લિમ રાજ્યનો ઉદય થયો ત્યારબાદ દેશી અને વિદેશી મુસ્લિમો મોટા પાયા પર આવીને વસ્યા. ગુજરાતના સુલતાનોએ તેમને પોતાના રાજ્યોમાં સમાવવાની ખૂબ જ ઉદારતાપૂર્વક સંમતિ દર્શાવી. ગુજરાતના સુલતાનોના રાજ્યકાળની શરૂઆતથી જ મોટી સંખ્યામાં રાજપૂતોએ ઈસ્લામ ધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો. સલ્તનત કાળના અંત સુધી આ ક્રમ ચાલુ રહ્યો હતો. ગુજરાતની જાગીરદાર રાજપૂત કોમોએ પણ ઈસ્લામ ધર્મ કબૂલ કર્યો હતો જેનો એક દાખલો મોલે સલામ ગરાશીયાનો લઈ શકાય. ¹⁶⁹

165. એજન પેજ નં.-377

166. એજન પેજ નં.-444

167. એજન પેજ નં.- 429

168. એજન પેજ નં.-447

169. Satish Mishra, op.cit. Page. no. 14.

1.8 ♥ રાજસ્થાન અને રાજપૂતોની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ :

1.8.1 ♦ રાજસ્થાનનો પરિચય :

રાજસ્થાનનું નામ લેતાં જ આપણા મગજમાં બે વાતો ઉભરી આવે છે. એક તો તેનો મોટો રણ વિસ્તાર અને બીજું શૌર્ય અને વીરતાથી ભરેલો ઇતિહાસ. આ બે વચ્ચે ગાઢ સંબંધ પણ છે. રાજસ્થાનને જાણવા માટે તેનો ઇતિહાસ અને ભૂગોળ બંને જાણવા ખૂબ જરૂરી છે. ભારતમાં પંજાબ અને રાજસ્થાન બે એવા પ્રદેશ છે જેને દુનિયા અને અન્ય દેશ, સૈન્ય દળો તેમજ સંસ્કૃતિ પર સૌથી વધારે આક્રમણ સહન કરવું પડ્યું. યુનાની, શક, કુષાણ, હુણ, સિથિયન, બલોચ, તૂર્ક, મોગલ તેમજ આરબ જાતિઓના કેટલાય આક્રમણ રાજસ્થાનની ધરતી પર થયા. સિકંદર, અહમદ શાહ અબ્દાલી, તૈમુરલંગ, ચંગીઝખાન, મુહમ્મદબીન કાસીમ, મહમુદ ગઝનવી, મહેમુદ ઘોરી, બાબર, હુમાયુ, તાર્ગી, તુગલક ખ્વાજા તથા તમોશિરીન જેવા કેટલાય આક્રમણોનો સામનો રાજસ્થાને કર્યો છે. ¹⁷⁰

જ્યારે વિદેશી આક્રમણોના કારણે સંસ્કૃતિના અપભ્રંશનો ખતરો ઉત્પન્ન થયો તો રાજસ્થાનના શાસકોએ મળીને નક્કી કર્યું કે, પોતાની સ્વતંત્રતાને અખંડ બનાવી રાખવા હંમેશા લડતા રહીશું. અને લોહીની શુદ્ધતા બનાવી રાખવા ફક્ત અને ફક્ત આપસમાં જ અંદરો અંદર લગ્ન કરીશું. સાંસ્કૃતિક શુદ્ધતા બનાવી રાખવા સ્ત્રી ગાય અને બ્રાહ્મણની રક્ષા કરીશું. આ બધા કાર્યોને ધર્મની રક્ષા કહેવામાં આવ્યા અને ધર્મની રક્ષા કરવા પ્રાણ આપવો જીવનનો આદર્શ માનવામાં આવ્યો. આ ધર્મની રક્ષા કરવા કેટલી વિકટ જયોતિ એ દિવસોમાં પ્રજાવલિત થઈ હશે તેનું અનુમાન એ તથ્ય પરથી લગાવી શકાય છે કે બાર વર્ષ કે તેની ઉપરના કોઈપણ ક્ષત્રિય બાળક, સ્ત્રી, ગાય કે બ્રાહ્મણ પ્રજાનું રક્ષણ કરતાં કરતાં યુદ્ધ ક્ષેત્રમાં પોતાના પ્રાણ આપી દેતો. આવા સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવાની શપથ લેવા વાળા રાજા અને તેમના પુત્રો રાજપૂત કહેવાયા. વીસમી સદીના ચાર દશકા સુધી વર્તમાન રાજસ્થાનનું રાજનીતિની દૃષ્ટિએ કોઈ અસ્તિત્વ ન હતું. પરંતુ ભૌગોલિક સંજ્ઞામાં રાજપૂત અધિશાસિત આ પ્રદેશ “રાયથાન” ના નામથી જાણીતો હતો. મુઘલકાળ અને બ્રિટીશકાળમાં તેના રજવાડા અથવા રાજપૂતાના પણ કહેવાતા. ¹⁷¹

આ પ્રદેશ 8⁰ અક્ષાંશ અને 9⁰ દેશાન્તરનો સમાવેશ થાય છે. જે 22⁰ થી 30⁰ ઉત્તર અક્ષાંશ અને 69⁰ થી 78⁰ પૂર્વ દેશાન્તર સુધી 3,50,000 વર્ગ મીલના ક્ષેત્રમાં ફેલાયેલો

170. ગુપ્તા મોહનલાલ, રાજસ્થાન જિલ્લેવાર સાંસ્કૃતિક એવં ઐતિહાસિક અધ્યયન, પ્રથમખંડ, રાજસ્થાની ગ્રંથાગાર, જોધપુર, 2004 પેજ નં. -18

171. ડૉ. ગુપ્તા કે.એસ., ડૉ. વ્યાસ ગોપાલ, ડૉ. ઓઝા જે.કે., રાજસ્થાન કા ઇતિહાસ, શિવા પબ્લિશર્સ, ઉદયપુર, 1996 પેજ નં.-2

છે.¹⁷² રાજપૂતોના આધીન આવેલું ક્ષેત્ર રાજપૂતાના કહેવાયું. અંગ્રેજી વિદ્વાન જેમ્સ ટોડે આ ક્ષેત્ર માટે રાજસ્થાન શબ્દ કામમાં લીધો. આઝાદી બાદ આ ક્ષેત્ર માટે રાજસ્થાન શબ્દ જ સર્વાધિક યોગ્ય સમજવામાં આવ્યો.¹⁷³

શત્રુ બળનો સામનો કરવા માટે આખા પ્રદેશમાં થોડા થોડા અંતરે મજબૂત કિલ્લા બાંધવામાં આવ્યા. જેમાં રાજા પ્રજા તથા સેના ઘણાં વર્ષો સુધી તેમાં બંદ રહીને શત્રુની સેના સામે લડતા રહેતા હતા. આ કિલ્લાઓ એક વિશાળ અને ગૌરવમયી ઇતિહાસના સાક્ષી છે. યુધ્ધના મેદાનમાં પુરુષ પ્રાણ ત્યજી દે તો તેની પત્ની તેની પાછળ સતી થતી અથવા તો “જોહર” કરતી.¹⁷⁴

રાજસ્થાન પોતાની જટિલ ભૂજૈવિકીય સંરચના માટે જાણીતું છે. અરવલ્લીની પર્વતમાળા તેને બે ખંડોમાં વહેંચે છે. તેનો પૂર્વભાગ હર્યોભર્યો છે તો પશ્ચિમભાગ રેગિસ્તાન. રાજસ્થાનમાં અરવલ્લીની પર્વતમાળા વિસ્તરેલી છે. મેદાન અને રેતીલા ઢૂંવાને તોડીને જાણે પર્વતો નીકળી આવ્યા હોય એવું લાગે છે. આ પહાડોમાં ઝરણાં, વનસ્પતિ અને વન્ય પશુઓની ભરમાર છે. એવું નથી કે રાજસ્થાનમાં ફક્ત તલવારો જ ચાલી છે અહીં રેતીલા પ્રદેશ પહાડીઓમાં ઢોલા મારું, રામુચંણાની પ્રેમકથાઓ પણ પાંગરી છે.¹⁷⁵ આવું રાજસ્થાન જે રાજપૂતાના તરીકે ઓળખાયું. તે આઠ વિભાગોમાં વહેંચાયેલું છે. (1) મેવાડ વા ઉદયપુર (2) મારવાડ વા જોધપુર (3) બિકાનેર વા કિશનગઢ (4) કોટા (5) બૂંદી (કોટા તથા બૂંદી ઉભય હારાવતી એવા એક જ નામથી પણ ઓળખાય છે.) (6) આમેર વા જયપુર (7) જેસલમેર (8) ભારતવર્ષની મરુભૂમિ. આ આઠ ભાગમાં રાજસ્થાનના મેવાડ અને જેસલમેર રાજ્યો પ્રાચીનતા અને ગૌરવ માટે વધુ પ્રસિધ્ધ છે.¹⁷⁶

1.8.2 ♦ રાજસ્થાનની આબોહવા :

રાજસ્થાનના વાતાવરણમાં આખું વર્ષ તીવ્ર ઉતાર ચઢાવ આવે છે. દરેક મોસમમાં આ પ્રદેશને જોવાનો એક અલગ આનંદ છે. આમ છતાં, એપ્રિલ થી જૂન સુધી ભયાનક ગરમી હોય છે. આખાય રાજસ્થાનમાં ગરમ હવાઓ (લૂ) ચાલે છે. અને તાપમાન 49° ડિગ્રી સેલ્સિયસ સુધી પહોંચી જાય છે. આવા વાતાવરણમાં ઘરથી નીકળવું ખૂબ કઠીન હોય છે. આ

172. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ -10

173. એજન પેજ નં.-6

174. એજન પેજ નં.-8

175. ટોડ કર્નલ જેમ્સ , અનુવાદ.સ્વ.પરમાર રત્નસિંહ, રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ ગ્રંથ ૧લો, ભિશ્વ, અખંડાનંદ, અમદાવાદ, પેજ નં.-7

176. એજન પેજ નં.-22

દિવસોમાં રાત્રે ઠંડી હોય છે. આ દિવસોમાં ગંગાનગર, બીકાનેર અને જોધપુર ક્ષેત્રમાં ધૂળથી ભરેલી આંધીઓ ચાલે છે. જુલાઈથી સપ્ટેમ્બર ઓક્ટોબર સુધી ચોમાસું હોય છે. રાજસ્થાનમાં વરસાદ અનિયમિત હોય છે. ઓક્ટોબરથી માર્ચ મહિના સુધી વાતાવરણ ઠંડું હોય છે. ડિસેમ્બર અને જાન્યુઆરીમાં ઘણીવાર ઠંડીનું પ્રમાણ વધુ પ્રમાણમાં હોય છે.¹⁷⁷

1.8.3 ♦ રાજસ્થાનની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ :

રાજસ્થાન પ્રદેશમાંથી જે પાષાણ ઉપકરણ હસ્તગત થયા છે તે પરથી એવું અનુમાન કરવામાં આવે છે કે તે લગભગ દોઢલાખ વર્ષ જૂના છે. રાજસ્થાન પ્રદેશમાં માનવ સભ્યતા પુરાપાષાણ, મધ્ય પાષાણ તથા ઉત્તર પાષાણ કાળથી ગુજરી છે. આજે જ્યાં બાંસવાડા, ડુંગરપુર, ભીલવાડા, બૂન્દી, કોટા, ઝાલાવાડ તથા જયપુર જિલ્લાઓ છે, ત્યાં એ સમયમાં આદીયુગના માનવ ચિહ્નો મળ્યા છે. તેમના હથિયારો અનેક સ્થાનેથી મળ્યા છે. આ આધાર પર કહી શકાય કે એ સમયમાં આખા પ્રદેશમાં માનવ ફેલાઈ ગયો હશે.

ઋગ્વેદ કાળના હજારો વર્ષો પૂર્વ આહડ (ઉદેપુર નજીક) ઈ.સ. પૂર્વે ત્રણસો વર્ષ સુધી આ કાળ જનપદ તરીકે ઓળખાયો. સિકંદરના આક્રમણના કાળમાં અને ત્યારબાદ ગુપ્તકાળ સુધી રાજસ્થાનમાં અનેક નાના નાના જનપદનો ઉલ્લેખ મળે છે. આ કાળથી ચોથી સદી સુધી માલવ, અર્જુનાયન તથા ચૌધેયો ની પ્રભુતાનો કાળ છે. માલવો જયપુરના આસપાસના ક્ષેત્રમાંથી અજમેર, ટાંક તથા મેવાડના ક્ષેત્ર સુધી ફેલાયા. માલવોએ અર્જુનાયનોની સાથે મળી કુશાણ ક્ષત્રિયોને હરાવ્યા અર્જુનાયન ભરતપુર અલવર ક્ષેત્રમાં ફેલાયેલા હતા.

ગુપ્તોની હાર બાદ હૂણ જાતિએ લગભગ છઠ્ઠી સદી સુધી તમામ રાજસત્તાઓને ઇન્ન ભિન્ન કરી દીધી. માળવાના રાજા યશોવર્મન અથવા યશોધર્મને ઈ.સ. 532 માં આ હૂણોને હરાવી રાજસ્થાનમાં શાંતિ સ્થાપિત કરવા પ્રયત્ન કર્યો. સાતમી સદીમાં રાજા હર્ષવર્ધન પ્રતાપી સમ્રાટ થયો. પરંતુ તે પોતે કે તેના ઉત્તરાધિકારીઓને વિશેષ સફળતા મળી નહિ. આ કાળમાં રાજસ્થાનમાં અનેક રાજપૂત વંશોએ પોતાની સત્તા સ્થાપિત કરી જેમાં ચૌહાણ, ગોહિલ, પ્રતિહાર, પરમાર, ચાવડા, ગુર્જર તથા રાઠોડ મુખ્ય હતા.¹⁷⁸

177. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ નં. -14

178. એજન પેજ નં.-16

1.8.4 ♦ રાજપૂતોની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ :

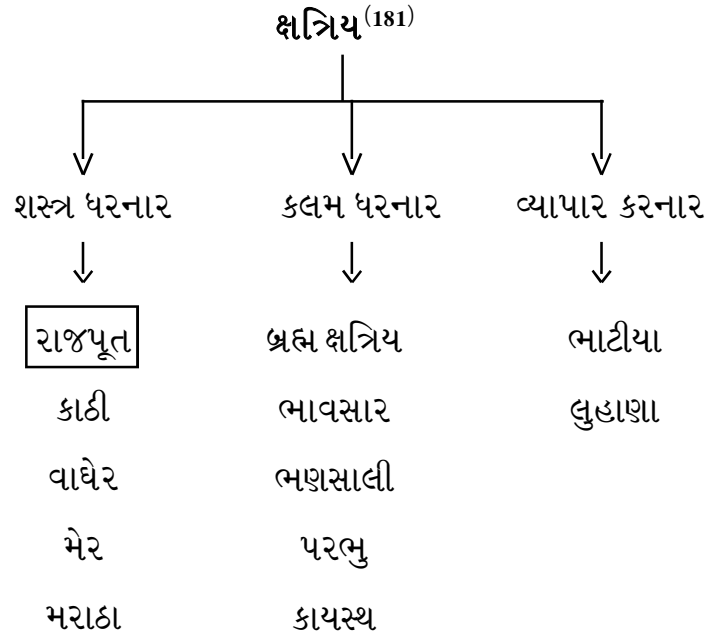
રાજપૂતોને પોતાની સત્તા સ્થાપિત કરવા તથા તેને બનાવી રાખવા, ભીલ, મીણા, મેવ, મેવાતી, વગેરે જનજાતિ સમૂહોથી હંમેશા સંઘર્ષ કરવો પડ્યો. રાજપૂતોએ તેમને હરાવી તેમની જાતિઓ નષ્ટ કરી દીધી. અથવા તેમને દબાવી પોતાના અર્ધ આશ્રિત રૂપમાં રાખ્યા. ક્યાંક ક્યાંક તેમનાથી લાંબો સમય ઝઘડાઓ ચાલતા રહ્યા. આ રાજપૂતોને કેટલાક વિદ્વાન વિદેશી જાતિના, હૂણ, કુષાણ, શક, સીથિયન તથા ખિજરોના સંતાન માને છે. કેટલાક વિદ્વાન તેને પ્રાચીન ક્ષત્રિયોના સંતાન માને છે. કેટલાક વિદ્વાન રાજપૂતોને વિદેશી અને દેશી ક્ષત્રિય મિશ્રિત લોહી માને છે.

આ રાજપૂત વંશો એ પોતાને સૂર્યવંશી અથવા ચંદ્રવંશી ઘોષિત કર્યા જેમ કે પ્રાચીન ભારતીય ક્ષત્રિયોએ કર્યું હતું. એક જનશ્રુતિ અનુસાર જ્યારે પરશુરામે ક્ષત્રિયોનો વિનાશ કરી દીધો તો સમાજમાં અવ્યવસ્થા ફેલાઈ ગઈ લોકો કર્તવ્ય ભ્રષ્ટ થઈ ગયા. આથી દેવતાઓ ખૂબ દુઃખી થયા અને આબુ પર્વત પર એક વિશાળ અગ્નિકુંડ થી દેવતાઓએ ચાર યોધાઓ પ્રતિહાર, ચૌલુક્ય, ચાહમાન તથા પરમાર ઉત્પન્ન કર્યા. જેમણે પોતાનું શાસન સ્થાપિત કરી ધર્મ તથા દેશનું રક્ષણ કર્યું. કેટલાક વિદ્વાન તેમને હૂણ અને સીથિયાઈ જેવી વિદેશી આક્રમણકારી જાતિ ના વંશજ માને છે. કેટલાક તેમને વૈશ્ય, ક્ષત્રિય તથા બ્રાહ્મણોના સંતાન માને છે. મોટાભાગના વિદ્વાન માને છે કે, વીર સૈનિકોને રાજાઓએ રાજપુત કહ્યા જે આગળ જતાં રાજપૂત શબ્દ બની ગયો.¹⁷⁹

અન્ય એક મત અનુસાર જ્યારે બૌદ્ધ ધર્મના પ્રચાર-પ્રસાર ના કારણે જાતિ વ્યવસ્થા તૂટવા લાગી. વર્ણશ્રમ ધર્મ પાલનમાં શિથિલતા આવી ગઈ અને ચારે તરફ આંતર જ્ઞાતિય લગ્ન થવા લાગ્યા ત્યારે રાજસ્થાનના ક્ષત્રિયો એ પોતાની લોહીની શુદ્ધતા બનાવી રાખવા ફક્ત રાજસ્થાનના વંશોમાં જ વિવાહ સંબંધ શરૂ કર્યો. આ પ્રકારે બાકીના ભારતના અન્ય ક્ષત્રિયોથી અલગ રાજસ્થાનના ક્ષત્રિયોની એક વિશિષ્ટ શાખા બની ગઈ અને આ ક્ષત્રિયો રાજપૂત કહેવાયા.

179. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-10

એક મત એવો પણ છે કે, સમ્રાટ હર્ષ વર્ધનના મૃત્યુ પછી કોઈ કેન્દ્રીય સત્તા ન રહી આ સમય દરમિયાન ઈસ્લામના આક્રમણોનો સામનો કરવા રાજસ્થાનના ક્ષત્રિયો ભેગા મળી અરબ તથા મુસ્લિમ આક્રમણોનો સામનો કરવા માટે આબુ પર્વત પર સંમેલન બોલાવ્યું જેનું નેતૃત્વ પ્રતિહાર, પરમાર, ચાહમાન અને ચૌલુક્ય નામના ચાર વીરોએ કર્યું અને યજ્ઞ કરી અગ્નિની સામે રાષ્ટ્રની સ્વતંત્રતા અને ધર્મની રક્ષા કરવા માટે આજીવન સંઘર્ષ માટે સોગંધ લીધા અને તેમના વંશજો રાજપૂત કહેવાયા. બધા જ મતમાં આ મત સત્યની નજીક લાગે છે કારણકે, રાજપૂતોએ છ સદી સુધી મુસ્લિમ આક્રમણોનો સામનો કર્યો અને ઈ.સ. 1206 સુધી દિલ્હી પર મુસ્લિમ શાસનને અટકાવી રાખ્યું. અરબસ્તાનથી ઉઠેલી ઈસ્લામની આંધીમાં જ્યારે પૂરું મધ્ય એશિયા તણાઈ ચૂક્યું. દેશના દેશ ઈસ્લામના અનુયાયી થઈ ગયા પરંતુ ભારતમાં બારમી સદી સુધી ઈસ્લામીક શાસનને અટકાવવામાં રાજપૂતો સફળ રહ્યા. ¹⁸⁰

1.8.5 ♦ રાજપૂતોના જુદા જુદા વંશોનો ઇતિહાસ :

- **ગુહિલ અથવા ગોહિલ :** હૂણોના પરાજય બાદ રાજસ્થાનમાં જે ક્ષત્રિય રાજપૂત વંશોએ પોતાનું રાજ્ય સ્થાપિત કર્યું તેમાં ગોહિલ વંશ મુખ્ય છે. ડૉ. ઓઝાએ તેમને વિશુદ્ધ સૂર્યવંશી ક્ષત્રિય માન્યા છે. શરૂઆતમાં ગોહિલ મેવાડમાં શક્તિશાળી બન્યા અને ત્યાંથી તે રાજસ્થાનના અન્ય ભાગોમાં જઈ વસ્યા. પોતાના વંશમાં “ગુહિલ” કે “ગોહિલ” નામનો પ્રતાપી રાજા થવાથી તેમણે પોતાના વંશને ગુહિલ કે ગોહિલ વંશના માન્યા. ઈ.સ. 1274

180. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ -16-17

181. ભાવસાર ઉર્વી અરૂણકુમાર, ગુજરાતની ભાવસાર જ્ઞાતિ : ઐતિહાસિક અધ્યયન, Ph.D. શોધ નિબંધ, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ, પેજ-34

અને વિક્રમ સંવત 1331 માં ગુહિલ વંશની ઘણી શાખાઓ ધ્યાનમાં આવે છે. કર્નલ ટોડ આવી 24 શાખાઓનું વર્ણન કરે છે. જેમાં કલ્યાણપુરના ગોહિલ, ચાટસુના ગોહિલ, માળવા, વાગડ, ધોડ, કાઠિયાવાડ, મારવાડ તથા મેવાડના ગોહિલ મુખ્ય છે.¹⁸²

- **પ્રતિહાર :** આઠમીથી દસમી સદી સુધી રાજસ્થાનમાં પ્રતિહારોની તુલનામાં કોઈ જ હિંદુ પ્રતાપી વંશ રહ્યો નહિ. આ રાજવંશે રાજસ્થાનથી લઈ બંગાળ સુધી શાસન કર્યું. આ રાજાઓની કીર્તિ ગુર્જર પ્રદેશ સુધી ફેલાઈ હતી. આ કારણથી તેમને ગુર્જર પ્રતિહાર કહેવામાં આવે છે. તેમની શરૂઆતની રાજધાનીઓ ભીનમાલ અને જાલોર હતી. મંડોર, કનોજ, ઉજજૈન, ભરૂચ તથા રાજગઢ તેની રાજધાનીઓ રહી ચૂકી હતી. ગૌરી શંકર હીરાચન્દ્ર ઓઝા ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, રાજસ્થાન, મધ્યભારત અને સતલુજથી લઈ બિહાર સુધી પ્રતિહારોના આધીન બતાવે છે. કર્નલ ટોડે લખ્યું છે કે પ્રતિહારોએ રાજસ્થાનના ઇતિહાસમાં કોઈ નામ થાય તેવું કાર્ય કર્યું નથી. તે સદા પરાધીન રહ્યા અને દિલ્હીના તુલર અથવા અજમેરના ચૌહાણના જાગીરદાર થઈ કાર્ય કર્યું.¹⁸³

- **મંદોરના પ્રતિહાર :** ઘટિયાલાથી પ્રાપ્ત શિલાલેખ અનુસાર હરિશ્ચંદ્ર અથવા રોહિલાદિ નામના બ્રાહ્મણના લગ્ન ક્ષત્રિય કન્યા ભદ્રાથી થયા તેનાથી જે સંતાન થયા તે પ્રતિહારોના નામથી પ્રસિદ્ધ પામ્યા. આજ બ્રાહ્મણની બીજી પત્નીથી જે સંતાનો થયા તે બ્રાહ્મણ પ્રતિહાર કહેવાયા.¹⁸⁴

- **જાલોર પ્રતિહાર :** જાલોર અવન્તિ તથા કનોજના પ્રતિહારોની નામાવલી નાગભટ્ટથી શરૂ થાય છે. તે નાગભટ્ટ નાગાવલોક તથા નાહડરાવ વગેરે નામોથી પણ ઓળખાય છે. મંદોરના પ્રતિહાર તેના આધીન સામંત હતા. આ નાગભટ્ટ મંદોર શાખાના પ્રતિહારોમાંથી હતો જેણે જાલોર, ભીનમાલ ક્ષેત્ર પર અધિકાર કરી લીધો. આથી પ્રતિહારોની વાસ્તવિક સત્તાનું કેન્દ્ર મંદોરથી હટીને જાલોર ભીનમાલ થઈ ગયું. આ શાખાના પ્રતિહારોએ ચાવડાઓનો લગભગ બધો જ પ્રદેશ પડાવી લીધો. જે પ્રદેશ ચાવડાઓએ ગુર્જરો પાસેથી પડાવ્યો હતો અને ગુર્જરાત્રા ક્ષેત્રમાં આવી જવાના કારણે આ પ્રતિહારો ગુર્જર પ્રતિહારોથી ઓળખાયા. આ રાજાઓએ ધીરજ, પરાક્રમ અને બળથી ફક્ત પોતાનું અસ્તિત્વ તો ટકાવી રાખ્યું નહિ પરંતુ

182. xગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ નં. -17

183. ઓઝા રાયબહાદુર ગૌરીશંકર, રાજપૂતાને કા ઇતિહાસ, રાજસ્થાનની ગ્રંથાગાર, જોધપુર, 1997, પેજ નં.- 188

184. એજન પેજ નં.- 189

ગુજરાતથી બંગાળ સુધી રાજ્ય વિસ્તાર કર્યો. આ રીતે નાગભટ્ટે ભીનમાલ, જાલોર, ગુજરાત, આબુ અને મધ્ય ભારતના કેટલાક ક્ષેત્રો પર અધિકાર કરી લીધો. નાગભટ્ટ બાદ દેવરાજ, વત્સરાજ, નાગભટ્ટ બીજો, રામભદ્ર અને રાજા ભોજ ક્રમાનુસાર ગાદીએ બેઠા જે બધા જ પરાક્રમી હતા. ¹⁸⁵

● **પરમાર :** પરમારનો શાબ્દિક અર્થ શત્રુ ને મારનાર એવો થાય છે. શરૂઆતમાં પરમાર આબુની આસપાસ રહેતા હતા. જેમ જેમ પ્રતિહાર નબળા થતા ગયા પરમાર પોતાનો પ્રભાવ વધારતા ગયા. ધીરે ધીરે તેમણે મારવાડ, સિન્ધ, ગુજરાત, વાગડ અને માળવા જેવા પ્રદેશો પર પોતાનું રાજ્ય સ્થાપિત કરી લીધું. પરમારોમાં આબુ, જાલોર, કિરાડુ, માળવા તથા વાગડના પરમાર વધારે પ્રખ્યાત છે. ¹⁸⁶

- **આબુના પરમાર :** આબુના પરમારોનું કુળ પુરુષ ધૂમરાજના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેમને પોતાની સત્તા સ્થાપિત કરવા પડોશી ચૌલુક્યોથી સતત સંઘર્ષ કરવો પડ્યો હતો. આ શાખાના ચોથા શાસક ધરણીવરાહ પર ચૌલુક્ય શાસક મૂળરાજે દસમી સદીની શરૂઆતમાં આક્રમણ કર્યું. ધરણીવરાહ બાદ મહીપાલ અને તેના પછી ધંધુક ગાદી પર બેઠો. ઈ.સ. 1060માં પરમાર કૃષ્ણદેવનો સબંધ ચૌલુક્ય ભીમદેવથી બગડ્યો અને તેને કેદ કર્યો હતો. કૃષ્ણદેવરાય પછી વિક્રમસિંહ, ધારાવર્ષ વગેરે ગાદી પર બેઠા. ¹⁸⁷ ધારાવર્ષ આબુના પરમારોમાં પ્રસિદ્ધ રાજા હતો તેને કુતુબુદ્દીન ઐબક સાથે ઈ.સ. 1206 માં આબુ પાસે લડવું પડ્યું હતું ત્યારે તે સેનાપતિ પદે હતો. ધારાવર્ષ ખૂબ બળવાન રાજા હતો તે એટલો બાણાવટી હતો કે એક તીરથી ત્રણ ત્રણ ભેંસો ને વીંધી શકતો. આથી જ માઉન્ટ આબુ પર અચલેશ્વરમાં ત્રણ ભેંસો પથ્થરની બનાવી તેની શક્તિના પ્રતિક સમી મૂકેલી છે. ધારાવર્ષના ભાઈ પ્રહ્લાદને પાલનપુર નામનું શહેર વસાવ્યું હતું. ઈ.સ. 1311 ની આસપાસ રામ લુખ્યાએ પરમારોને હરાવ્યા અને ત્યારથી તેમના શાસનનો અંત આવ્યો. આબુના પરમાર તથા નાડોલના ચૌહાણ પહેલેથી જ ગુજરાતના રાજાઓના આધીનતામાં જતા રહ્યા હતા. ¹⁸⁷

- **માળવાના પરમાર :** માળવાના પરમારોનું મૂળ સ્થાન પણ અજમેર હતું. તેમની રાજધાની ઉજજૈન અથવા ધારાનગરી હતી. માળવાના પરમાર રાજા મુજ્જ પ્રતાપી રાજા

¹⁸⁵. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ નં. -18, 19

¹⁸⁶. એજન પેજ નં-20

¹⁸⁷. ઓઝા રાયબહાદુર ગૌરી શંકર, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-244

હતો. પ્રબંધ ચિંતામણી અનુસાર રાજા સિયક બીજાને પુત્ર ન હતો. એક દિવસ એક બાળક મુજજ નામના ઘાસ પર પડેલું હતું. આથી રાજાએ તેને દત્તક લઈ ગાદી સોંપી તેનું નામ મુજજ પાડ્યું અને પોતાનો ઉત્તરાધિકારી બનાવ્યો. મુજજ બાદ સિન્ધુરાજ અને ત્યારબાદ ભોજ પ્રસિધ્ધ રાજા થયા. ભોજ માળવાના પ્રખ્યાત કવિ, સાહિત્ય પ્રેમી રાજા ગણાય છે. ઈ.સ. 1335 માં માળવા પરમારોના હાથમાંથી જતું રહ્યું. ખીલજીઓના આતંકથી બચવા તેઓ ભાગીને અજમેર જતા રહ્યા. તેમના વંશમાં મહાપા પંવાર કુંભાના સમકાલીન તથા કર્મચંદ્ર પંવાર રાણા સાંગાના સમકાલીન હતા જે અજમેરની આસપાસ નાના સામંતના રૂપમાં રહેતા.¹⁸⁸

- **વાગડના પરમાર :** માળવાના પરમાર કૃષ્ણરાજના બીજા પુત્ર ડમ્બરસિંહ વાગડના પરમાર થયા. તેમનું રાજ્ય ડુંગરપુર બાંસવાડાનો ભાગ હતું જેને વાગડ કહે છે. આ વંશમાં ધનિક, કંકદેવ, સત્યરાજ, મંડલીક, પ્રતાપી રાજા હતા. ઈ.સ. 1179 ની આસપાસ ગોહિલોએ પરમાર પાસેથી આ પ્રદેશ પડાવી લીધો. એની સાથે જ વાગડના પરમાર ઇતિહાસના નેપથ્યમાં જતા રહ્યા.¹⁸⁹

- **જાલોરના પરમાર :** જાલોરના પરમાર શાસક માળવાના પરમારના વંશના જ હતા અને તેમના સામંત હતા. મુજજ આબુના પરમારોનો વંશ જ હતો. આથી જાલોર ના પરમાર આબુના શાસક પરમારોમાંથી જ હતા. જાલોરના પરમારોને આબુના પરમાર શાસક ધરણીવરાહ ના વંશજ પણ માનવામાં આવે છે. મુજજ ધરણીવરાહની ત્રીજી પેઢીમાં હતો. માળવાના રાજા ભોજ બાદ પરમારો નિર્બળ બન્યા અને ચૌલુક્યના શરણે થયા. ઈ.સ. 1181 માં જ્યારે ચૌહાણ રાજા કીર્તિપાલે જાલોર પર કબજો કર્યો ત્યારે જાલોર પર પરમાર કુમ્ભટપાલ રાજા રાજ કરતો હતો જે ગુજરાતના ચૌલુક્યને આધીન હતો.¹⁹⁰

● **તંવર કે તોમર :** આ વંશને યદુકુળની ઉપશાખા માનવામાં આવે છે. પરંતુ વંશાવલી રાખવાવાળા તેને છત્રીસ રાજકુળોમાં સ્થાન આપે છે. દરેક જાતિના સંબંધનો તેનો મૂળ અર્થ મળે છે. પરંતુ તંવર-તોમરનો મૂળ અર્થ માટે કોઈ શબ્દ મળતો નથી. આથી કવિ ચંદબરદાઈના કથનથી સંતોષ માનવો જોઈએ કે તેમનો વંશ પાંડવોથી જોડાયેલો છે. આ વંશનો છેલ્લો રાજા અનંગપાલ હતો જે પૃથ્વીરાજ ચૌહાણના નાના થતા હતા.¹⁹¹

188. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત પેજ નં.-21, 22
189. એજન પેજ નં.-21

190. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત પેજ નં.-22, 23

191. પાલીવાલ દેવીલાલ, રાજસ્થાન ગ્રંથાગાર, જોધપુર, 2005, રાજપૂત જાતિયોકા ઇતિહાસ, પેજ નં. 148

● **રાઠોડ :** રાઠોડોને સંસ્કૃતમાં રાષ્ટ્રકૂટ કહે છે. જેનું પ્રાકૃત રટ્ટ ઉડ છે. કેટલાક ભાટોની માન્યતા છે કે, રાઠોડ હિરણ્યકશ્યપના સંતાન છે. જોધપુર રાજ્યની ખ્યાતિમાં તેમને રાજા વિશ્વતમાનના પુત્ર બુહદબદથી પેદા થયા એવું લખે છે. તેમને સૂર્યવંશી તથા બ્રાહ્મણવંશી પણ બતાવ્યા છે. નૈણસી તેમને કનૌજના શાસક જયચન્દ્રની સંતાન માને છે. રાજસ્થાનના રાઠોડ હસ્તિકુંડી, ધનોપ, વાગડ, જોધપુર તથા બિકાનેરના રાઠોડ બહુ પ્રસિધ્ધ છે. મારવાડના રાઠોડ પોતાને ભગવાન રામના પુત્ર કુશના સંતાન ગણાવે છે. મારવાડના રાઠોડ કનૌજ આવ્યા હતા જ્યાં તેમણે બે સદી સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. પહેલા તે દક્ષિણમાં રાજ કરતાં હતાં.¹⁹²

- **બીકાનેરના રાઠોડ :** જોધાના પાંચમાં પુત્ર બીકા એ જોધપુર રાજ્યના ઉત્તરમાં જાંગલ પ્રદેશમાં વસેલા સેંકડો ગામોને જીત્યા અને ત્યાં બીકાનેર રાજ્યની સ્થાપના કરી અને અહીંથી રાઠોડોની બીકાનેર શાખા શરૂ થઈ. બીકાએ પિતાની રજા લઈ નવા રાજ્યની સ્થાપના કરવા ભાટી, કાયમખાની, જોહિયાં, મોહિલ, ચૌહાણ, ચોયલ અને ખીચી સરદારો નાના નાના ઠેકાણે હુમલા કરી 23 વર્ષની મહેનત પછી પોતાના સ્વતંત્ર રાજ્યની સ્થાપના કરી. ઈ.સ. 1504 માં તે માર્યો ગયો.¹⁹³

● **ચૌહાણ :** ચાહુમાન તરીકે આ જાતિ સમગ્ર રાજપૂત જાતિમાં સૌથી વધુ શૂરવીર ગણાય છે. ચૌહાણોની કુલ 24 શાખાઓ છે. આ 24 શાખાઓમાં ચૌહાણ, હાડા, ખીચી, સોનગરા, દેવડા, પ્રાબિયા સંચોરા, ગોએલવાલ, ભદોરિયા, નિર્વાણ, માલાણી, પૂરબીયા સૂરા, માદડેયા, સંકરેયા, બાલેયા, તસ્સેરા, ચાચેરા, રોસિયા, ચાંદુ, નિકુંપ ભાવર અને બંકટ.¹⁹⁴ કવિઓ ભાટ ચૌહાણને અગ્નિવંશના માને છે. પૃથ્વીરાજ વિજય, હમ્મીર મહાકાવ્યોમાં સૂર્યવંશી માને છે. ડૉ. ગૌરીશંકર ઓઝા પણ ચૌહાણને સૂર્યવંશી માને છે. ડૉ. દશરથ શર્મા ચૌહાણોને બ્રાહ્મણોથી ઉત્પન્ન થયેલા માને છે પરંતુ સર્વાધિક વિશ્વસ્ત માન્યતા અનુસાર ચાહમાન અથવા ચૌહાણ સપાદલક્ષ ઝરણાની આસપાસ રહેતા હતા. તેમનું પ્રારંભિક રાજ્ય બિકાનેર, જયપુર તથા ઉત્તરી મારવાડ જે જાંગલદેશ કહેવાતું હતું. નાગૌર (અહિછત્રપુર) તેમની રાજધાની હતી. સપાદલક્ષના ચાહમાનોના આદિ પુરુષ વાસુદેવ હતા. વિંધ્યરાજ, સિંહરાજ, વિગ્રહરાજ પહેલો-બીજો, ગોવિંદરાજ પહેલો- બીજો-ત્રીજો, દુર્લભરાજ પહેલો- બીજો-ત્રીજો, અજયપાલ જેણે અજમેર વસાવ્યું. અજયરાજ અને પૃથ્વીરાજ જેવા રાજાઓ આ વંશમાં થઈ ગયા.¹⁹⁵

192. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત પેજ નં.-23, 24

194. પાલીવાલ દેવીલાલ, રાજપૂત જાતિયોકા ઇતિહાસ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં. - 158

193. ડૉ.ગુપ્તા કે.એસ. અને બીજા બે લેખક પૂર્વોક્ત પેજ નં. - 148

195. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-24

● **ભાટી** : દન્તકથાઓ, ખ્યાતો અને વંશાવલિઓમાં ભટ્ટી વંશના મુખ્ય પ્રવર્તક રજ અને ગજનું નામ આવે છે. જે છટ્ટી સદીમાં પંજાબના શાસક હતા. ભટ્ટી અથવા ભાટી રાજપૂતોની ચંદ્રવંશીય યાદવોની શાખામાં છે જેનું મૂળ પુરુષભટ્ટી અથવા ભાટી હતું. સાતમી સદીમાં આ વંશના શાસક શાલીવાહન તથા બલંદ હતા. એના પછી ભાટી મંગળરાવ, મંજસરાવ, કેહરજી તથા તન્નુજી વિજયરાજ, કેલ્હણ, ચાયકદેવ, લાખનસેના, પુણ્યપાલ, જૈતસિંહ વગેરે જેસલમેરની ગાદી પર બેઠા. ¹⁹⁶

● **ગૌડ** : એક સમયે રાજસ્થાનમાં આ જાતિની ખૂબ પ્રતિષ્ઠા હતી. બંગાળના પ્રાચીન રાજા આ જાતિના હતા. આ જાતિ પાસેથી ચૌહાણોએ સત્તા પડાવી લીધી હતી. ભારતના મધ્યમાં એક નાનું રાજ્ય સ્થાપિત કર્યું હતું. જે ઈ.સ. 1809 માં મરાઠા સરદાર સિંધીયાએ ગૌડ રાજા પાસેથી રાજધાની શોપુર પર અધિકાર કર્યો હતો. જે અંગ્રેજોએ કબજે કર્યું. આ જાતિની પાંચ શાખાઓ છે. અંતહિર, સિલ્હાલા, તૂર, દુસેના અને બોડાના. ¹⁹⁷

● **દાહિમા અથવા દાયમા** : એક સમયે ભાટ ચારણોના ગીતોના વિષય બનેલી આ જાતિના પોતાના મોટા નામ લુપ્ત થઈ ગયા છે. દાહિયા બયાનાના સ્વામી અને પૃથ્વીરાજ ચૌહાણના શક્તિશાળી સ્તંભોમાંથી એક હતા. આ કુટુંબના ત્રણ ભાઈ આ સમ્રાટની સેવામાં ઉચ્ચ પદો પર હતા. જેમાં મોટો ભાઈ કેમાસ પૃથ્વીરાજનો મંત્રી, બીજો ભાઈ પુંડીર સેનાપતિ અને ચાવંડરાય અંતિમ યુદ્ધનો મુખ્ય સેનાપતિ હતો. બે ભાઈ માર્યા ગયા બાદ ચાવંડરાય માટે શાહબુદ્દીન ઘોરીના ઇતિહાસકારો એ નોંધ્યું છે કે, તેની વીરતાના કારણે શાહબુદ્દીન ઘોરી મરતાં મરતાં થોડા માટે બચી ગયો હતો. ચૌહાણ સામ્રાજ્યની સમાપ્તિ સાથે જ આ જાતિ લુપ્ત થઈ ગઈ. પૃથ્વીરાજનો એક માત્ર પુત્ર રેણસી ચાવંડરાયની બહેનથી થયેલો પુત્ર હતો. દાહિમાઓના વખાણ પૃથ્વીરાજ રાસોના કવિ ચંદબરદાઈએ ખૂબ કર્યા છે. ¹⁹⁸

● **સાંખલા** : સાંખલા પરમારોની જ એક શાખા છે. વિક્રમ સંવત 1318 માં એક શિલાલેખમાં શંખકૂલ શબ્દ પ્રયોગ થયો છે. ધરણીવરાહ જૂના કિરાડના રાજા હતા. ધરણીવરાહની સત્તામાં મારવાડ પણ હતું. ધરણીનો પુત્ર બાહડ હતો તેના બે પુત્રો સોડ અને બાધ હતા. સોડના વંશજ સોડા કે સોઢા પરમાર કહેવાયા અને બાધ કે વાઘ જયચંદ્ર પરિહારના

196. ડો.ગુપ્તા કે.એસ. તથા બીજા બે લેખક, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-50

197. પાલીવાલ દેવીલાલ, રાજપૂત જાતિયોંકા ઇતિહાસ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં. - 180

198. પાલીવાલ દેવીલાલ, રાજપૂત જાતિયોંકા ઇતિહાસ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-184

હાથે યુદ્ધમાં મરાયો. આથી બાધ કે વાઘના પુત્ર વૈરસિંહે પિતાના મોતનો બદલો લેવા ઓસિયાંની સચિયાય માતાથી વરદાન પ્રાપ્ત કર્યું. સચિયાય માતા તેને દર્શન આપ્યા અને એક શંખ આપ્યો ત્યારબાદ વૈરસિંહે વેર વાળ્યું. આથી તેના વંશજ શંખલા કે સાંખલા કહેવાયા. આ સાંખલા વંશના ચાચગે માંડુના સુલતાનને હરાવી નગારૂ અને નિશાન પડાવી લીધા હતા. મહારાણા કુંભા આ વંશના દોહિત્ર હતા. આ વંશમાં હરભૂજ સાંખલા તથા નાપા સાંખલા નામના બીજા બે વંશ પણ બન્યા. ¹⁹⁹

● **ગેહલોત :** ક્ષત્રિયોના 36 રાજકૂળોમાં ગેહલોત વંશ બધાથી વધારે મહત્ત્વશાળી છે. તે ભગવાન રામના મોટા પુત્રના વંશમાંથી હોય એવું માનવમાં આવે છે. ભાગવત મહાપુરાણમાં અતિથિથી સુમિત્ર સુધી 124 રાજાઓનો કુશ સાથે વંશમાં હોવું લખેલું છે. વિક્રમ સંવત 625 અને ઈ.સ. 568 આસપાસ મેવાડમાં ગુહિલ નામના એક પ્રતાપી સૂર્યવંશી રાજા હતો. જેના નામથી આ વંશ ગુહિલવંશ અને ત્યારબાદ ગેહલોત કહેવાયો. મેવાડ કે રાજસ્થાનમાં પહેલા આ વંશના રાજાઓનું નિવાસસ્થાન ક્યાં હતું તે બાબતે જુદા જુદા મત પ્રવર્તે છે. કર્નલ ટોડના મતે તે વલભીપુર (કાઠિયાવાડ) થી આવ્યા છે. મેવાડના સિસોદિયા રાજપૂતો આ ગેહલોત વંશના છે. ગેહલોત કુલ 24 શાખાઓમાં વિભાજિત છે. જેમાં, અહારિયા, માંગલિયા, સીસોદિયા, પીપાડા, કૈલામ, ગહોલ, ધોરણિયા, ગોધા, મગરોષા, ભીમલા, કૈકોટક, કોટેચા, સોરા, ઉહડ, ઉસેબા, નિરૂપ, નાદોડયા, નાધોતા, ઔજવરા, કુટચરા, દસોદ, ભટેવરા, પાહા અને પુરોત. રાજસ્થાનમાં ઉદેપુર, મેવાડ, ડુંગરપુર અને બાંસવાડામાં તથા ગુજરાતમાં ભાવનગર, ધર્મપુર, રાજપીપળા, પાલીતાણા અને લાઠીના રાજવીઓ ગેહલોત વંશના હતા એવું કહેવાય છે. ²⁰⁰

● **મંગરાલ કે મંઘરાલ :** મંગરાલ કે મંઘરાલ રાજસ્થાન જંગલદેશ પ્રદેશના (હાલનું બિકાનેર) મૂળ રાજપૂત યોધ્યાઓ હતા. પુંછ અને કોટલી પંજાબનું હિલસ્ટેશન છે. તેના ઐતિહાસિક રાજ્યકર્તાઓ હતા. તેમના પૂર્વજ રાજા મંગરપાલ હાલના પાકિસ્તાનમાં આવેલા આઝાદ કાશ્મીરના કોટલી શહેરના સ્થાપક હતા. તે લોકો મંગરપાલ પરથી મંગરાલ તરીકે ઓળખાય છે. મંગરપાલ પછીના એક રાજા જેનું નામ રાજા સેન્સપાલખાન હતું અને તેણે સૌ પ્રથમ આ કુટુંબમાંથી ઈસ્લામ અંગીકાર કર્યો હતો. તેણે શેનશા શહેર વસાવ્યું હતું.

199. મંડાવા દેવીસિંહ, રાજપૂત શાખાઓ કા ઇતિહાસ, રાજસ્થાની ગ્રંથાગાર, જોધપુર, 2002 પેજ નં.- 45,46

200. ગેહલોત જગદીશસિંહ, રાજસ્થાન કે રાજવંશો કા ઇતિહાસ, રાજસ્થાન મંચ જોધપુર, 1980 પેજ નં.- 26, 27

મંઘરાલોએ કોટલી રાજ્ય પર ઈ.સ.1850 સુધી રાજ્ય કર્યું અને કોટલી પર ઈ.સ.1819 સુધી રાજ્ય કર્યું. શીખ રાજા રણજીતસિંહ પછીથી આ બે રાજ્યોને જમ્મુ સાથે જોડી દીધા. આજે પણ મંઘરાલો કશ્મીરના પુંછ, કોટલી અને રાવલકોટ જિલ્લામાં વસે છે. પાકિસ્તાનના રાવલપીંડીના કોટા તાલુકામાં પણ તેમની વસ્તી છે અને ઘણા મંઘરાલો યુરોપ અને અમેરીકા જઈને વસ્યા છે.

બારમી સદીની અંદર ઉત્તર રાજસ્થાનના જંગલાદેશ પ્રદેશના સિયાલકોટ તરફ હનીદેવના પુત્ર રાજા મંગરપાલ કૂચ કરી ગયા. જે મંઘરાલ ચંદ્રવંશી રાજપૂતો પૈકીના ઉત્તરાધિકારી હતા. હનીદેવના ભાઈ નિર્મલદેવે જંગલાદેશમાં રહેવાનું ચાલુ રાખ્યું. 15મી સદી પહેલા જંગલા દેશ એક નિર્જન વિસ્તાર હતો. રાઠોડ રાજપૂત રાવ બીકાએ પાછળથી તેને જીતીને તેનું નામ બિકાનેર પાડ્યું. હિન્દુ પુરાણ મુજબ ક્ષત્રિય જ્ઞાતિના ત્રણ કુળ (સૂર્યવંશી, ચંદ્રવંશી અને અગ્નિવંશી) પૈકી માંથી મંઘરાલો ચંદ્રવંશી રાજપૂત છે. ઈ.સ.1931 માં અંગ્રજો દ્વારા કરવામાં આવેલી વસ્તી ગણતરી પ્રમાણે મંઘરાલોની વસ્તી 4500 પુખ્ત પુરુષ હતી. આમ, મંઘરાલોની કુલ વસ્તી તે સમયે 10,000 આસપાસ હશે.²⁰¹

ખોખર : ખોખર મૂળ રાજપૂત જાટ ગોત્રના છે અને તેઓ ભારત પાકિસ્તાન બંને દેશોમાં વસે છે. કેટલાક મુસ્લિમ ખોખર કુતબશાહી ખોખર તરીકે જાણીતા છે. જેઓ કુતુબશાહના વંશજો છે. જેઓ મહેમુદ ગઝનીના વતન “ગઝની”ના છે એવા કુતબશાહી ખોખર હરિયાણા, રાજસ્થાન અને ઉત્તરપ્રદેશમાં વસે છે અને લશ્કર અને ખેતીના વ્યવસાય સાથે જોડાયેલો છે. કુતુબશાહ અને તેના છ પુત્રોએ મહેમુદ ગઝનીને મદદ કરી અને તેમણે સ્થાનિક સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરી ભારતમાં જ વસવાટ કર્યો. હિંદુ અને શીખ ખોખરોનું મૂળ ક્ષત્રિય છે. હિન્દુ અને મુસ્લિમ ખોખરોની મૂળ અટકની સામ્યતા બતાવે છે કે તેઓ આર્યજ્ઞાતિના હતા અને ચંદ્રવંશી હતા.²⁰²

આમ, પ્રાચીન રાજવંશોમાં ચાવડા લોકો ભીનમાલ અને કાઠિયાવાડ તથા પાટણમાં રાજ્ય કર્યું હતું. આ સિવાય નાગવંશની રાજધાની નાગોર હતી. ચૌધેય પણ પ્રાચીન ક્ષત્રિય હતા. ઈસવીસનની પૂર્વ ચોથી સદીમાં પાણીની એ આ જાતિ જંગલ પ્રદેશ (બીકાનેર, ગંગાનગર, ચૂરુ અને તેની આસપાસ) રહેતી હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેમનામાં ગણતંત્રાત્મક સત્તાની

201. Mangral : Wiki pedia the free encyclopedia. Page 1 to 17.

202. Khokhar :- Wiki pedia the free encyclopedia. Page 1 to 4.

પરંપરા હતી. પાછળથી તેઓ મુસ્લિમ ધર્મ સ્વીકાર્યો આજે જોહિયા મુસલમાન તથા દહિયા રાજપૂત યૌધેયના સંતાન છે.

પ્રાચીન ક્ષત્રિય વંશોમાં રાજસ્થાનમાં શાસન કરવાવાળા રાજવંશોમાં દહિયા, દાહિમા, તંવર કે નિકુંપ, ડોડિયા, ગૌડ તથા યાદવ વંશ મુખ્ય છે. તંવર કે તોમરો એ દિલ્હી પર રાજ્ય કર્યું છે. ચૌહાણને હરાવીને આ વંશના વીર ઘણીવાર રાજસ્થાન આવ્યા ને જયપુર આસપાસ વસી ગયા. ડોડિયા ચૌહાણોના સામન્ત હતા તથા આંવલદા ગાગરૌન વગેરે સ્થળો પર વસ્યા હતા.²⁰³

1.9 ♥ અજમેરનો ભૌગોલિક પરિચય અને રાજકીય ઇતિહાસ :

1.9.1 ♦ અજમેરનો ભૌગોલિક પરિચય :

રાજસ્થાનના મધ્યભાગમાં અજમેર જિલ્લો આવેલો છે. અજમેર જિલ્લામાં પાંચ તાલુકા છે. અજમેર, બિયાવર, કેકડી, સરવાડ તથા કિશનગઢ. ભારતના પશ્ચિમ ભાગમાં આવેલા રાજસ્થાન રાજ્યનો તે અગત્યનો જિલ્લો છે. સ્વતંત્રતા પ્રાપ્તિ પહેલા અજમેર અને મેરવાડા નામના બે જિલ્લા બ્રિટીશ રાજ્યના આધીન સીધા કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશના રૂપમાં હતા. ઈ.સ. 1956 થી અજમેર મેરવાડાથી અલગ કરી નવો જિલ્લો બનાવી રાજસ્થાન પ્રદેશમાં સમાવી લીધો.²⁰⁴ હાલમાં અજમેર જિલ્લો 25°38`થી 26°58` ઉત્તર અક્ષાંશ તથા 73°54` થી 75°22` પૂર્વ દેશાન્તરની વચ્ચે આવેલો છે. અજમેરની પૂર્વમાં જયપુર અને ટોંક, પશ્ચિમમાં પાલી અને ઉત્તરમાં નાગોર તથા દક્ષિણમાં ભીલવાડા જિલ્લો છે. અજમેર જિલ્લાની વસ્તી ઈ.સ. 2001 અનુસાર 21,80,526 છે.²⁰⁵

અજમેર શહેર હાલ જે ભાગ પર છે તે ભારતનો સર્વોચ્ચ મેદાની ભાગ છે. અજમેર શહેર અરવલ્લી પર્વતમાળાની વચ્ચે આવેલી તારાગઢ પર્વતની તળેટીમાં વસેલું શહેર છે. અહીંથી દેશનો ઢાળ શરૂ થાય છે. અજમેર શહેર સમુદ્રની સપાટીથી 1300 ફૂટ ઊંચાઈ પર છે. અજમેર જિલ્લામાં બનાસ, ખારી, સાબરમતી, સરસ્વતી તથા રૂપનગર નદીઓ વહે છે. જે ઉનાળામાં સુકાઈ જાય છે અને ચોમાસામાં ઉગ્ર રૂપ ધારણ કરે છે. અજમેર નજીક પુષ્કર, બૂઢા, પુષ્કર સરગાંવ તથા કરાંતિયા નામના કુદરતી ઝરણાં, તળાવ છે. કૃત્રિમ તળાવોમાં આનાસાગર,

203. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-28, 29

204. ચૌહાણ કુમારી વીણાદેવી, અજમેર જિલ્લા ઐતિહાસિક અધ્યયન M.Phil, શોધનિબંધ, મહર્ષિ દયાનંદ સરસ્વતિ યુનિવર્સિટી, અજમેર, 2001 પેજ નં.-2

205. એજન પેજ નં.-6

ફાયસાગર, ફૂલસાગર, બિસાલા રામ સર, દિલવાડ, કાલિંજર, જવાજા તથા મકરેડા મુખ્ય છે. ²⁰⁶

અજમેરનું વાતાવરણ ગરમ અને સૂકું છે. મે મહિનો સૌથી વધુ ગરમ હોય છે. મે મહિનામાં તાપમાન કોઈવાર 45°C કે તેથી વધુ હોય છે. ડિસેમ્બર-જાન્યુઆરીનો મહિનો ઠંડો હોય છે. એ દિવસોમાં તાપમાન 7-8°C થઈ જાય છે. નીચું તાપમાન 3°C સુધી જાય છે. વરસાદ વાર્ષિક 48.5° સેન્ટીમીટર રહે છે. લુપ્ટન સેટલમેન્ટ રિપોર્ટ અનુસાર સને- 2001 ની વસ્તી ગણતરી પ્રમાણે અજમેરમાં વસ્તીનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે.

હિન્દુ	-	4,54,006
મુસ્લિમ	-	97,133
ક્રિશ્ચિયન	-	6,947
શીખ	-	341
પારસી	-	301
અન્ય	-	1,564 ²⁰⁷

અજમેરની સુંદરતા બાબતમાં ફ્રેંચ પ્રકૃતિ વિદ્વાન વિક્ટર જેકમોન્ટ જેણે ઈ.સ. 1832 માં અજમેરની મુલાકાત લીધી હતી. “ચારેબાજુ પર્વતો, સુંદર વાતાવરણ ઐતિહાસિક યુદ્ધોની નજીક, ભારતના મેદાની પ્રદેશમાં અજમેર સૌથી સોહામણી જગ્યા છે.” શ્રીમાન કેન કહે છે કે “આ એક પ્રાચીન અને સુંદર શહેર છે. જે ઐતિહાસિક, પુરાતત્ત્વ દૃષ્ટિએ પથ્થરની સુંદર દિવાલો તથા શહેરના સુંદર પાંચ દરવાજા શહેરની શોભા વધારે છે.” ²⁰⁸

1.9.2 ♦ અજમેરનો રાજકીય ઇતિહાસ : અજમેરથી 58 કિલોમીટર દૂર આવેલા બારલી ગામના ભીલોત માતા મંદિરમાંથી 132 ઈ.સ.પૂર્વથી 72 ઈ.સ. પૂર્વ થી પહેલાનો બ્રાહ્મી લિપિનો એક શિલાલેખ મળી આવ્યો છે. આ શિલાલેખ કોઈ જૈન રાજાનો છે. સ્થાનિક આખ્યાન અનુસાર આ રાજા પદ્મસેન હતો. જેણે તારાગઢ પહાડ પર પદ્માવલી નામનું શહેર વસાવ્યું હતું. આ ઉપરથી અજમેરનો ઇતિહાસ કેટલો પ્રાચીન છે તે જાણી શકાય છે. સિકંદરના આક્રમણોએ અને તેના બાદ સિથિયનના નિરંતર થયેલા આક્રમણો એ માલવ જાતિને ઉપરના પંજાબમાંથી રાજસ્થાનમાં આવી જવા મજબૂર કરી. માલવ જાતિએ જયપુર તથા ટોંકની

206. Sharda Harvilas, Ajmer historical and descriptive, Books Treasure, Jodhpur, 2002, Page No.-6

207. Sharda Harvilas, Ibid, Page No.6

208. Sharda Harvilas, Ibid, Page No.7

આસપાસ પોતાનો અધિકાર જમાવ્યો. પહેલી સદીના અંત સુધીમાં તેમણે અહીં પોતાનું ગણરાજ્ય સ્થાપિત કર્યું. આ માલવોનો ઝઘડો અજમેર પુષ્કર ક્ષેત્રના ઉત્તમ ભદ્રોથી થયો. ઋષભદત્તના લેખ અનુસાર અજમેરનું ક્ષેત્ર શકની ક્ષહરાત શાખાના નહપાનના આધીન હતું. ²⁰⁹

અજમેર બૌદ્ધ ધર્મનું પણ કેન્દ્ર હતું કારણ કે જ્યારે બૌદ્ધ ધર્મ યુવાવસ્થાએ હતો ત્યારે બનારસ ગયા મથુરાની જેમ પુષ્કર પણ બૌદ્ધ ધર્મની ગતિવિધિઓનું કેન્દ્ર હતું. પુષ્કરમાંથી બૈકિદ્રયન, યુનાની, શક, ક્ષત્રપ તથા ગુપ્ત શાસકોના સોના, ચાંદીના, તાંબાના સિક્કા મળી આવ્યા છે. ²¹⁰

ઈ.સ.ની છઠ્ઠી સદીની આસપાસ ચૌહાણોનો ઉદય થયો અને તેમણે સાંભરના આસપાસ પોતાની શક્તિ વધારી, ચૌહાણ શાસકોમાં વાસુદેવ પહેલો શાસક હતો જેણે ઈ.સ.551 માં સપાદલક્ષ (સાંભર) માં શાસન કર્યું. તેના વંશજ પ્રતિહાર શાસકોને આધિન રહીને રાજ કરતા હતા. પરંતુ ઈસવીસનની અગિયારમી સદીની આસપાસ તેમણે પોતાને પ્રતિહારોથી સ્વતંત્ર કરી લીધા. ²¹¹ ઈ.સ.1113 માં ચૌહાણ અજયરાજે અજમેરને પોતાની રાજધાની બનાવી ત્યારે અજમેરનું નામ અજયસર ગામ હતું. અજયરાજનો પુત્ર અર્ણોરાજ પણ શક્તિશાળી શાસક હતો. તેણે અજમેરમાં અનાસાગર તળાવ બનાવ્યું. કહેવામાં આવે છે કે, અર્ણોરાજના સમયમાં મુસલમાનો એ અજમેર પર મોટું અને ભયાનક આક્રમણ કર્યું. અર્ણોરાજે મુસ્લિમ સેનાને ખૂબ જ ખરાબ રીતે હરાવી. જ્યાં આ યુદ્ધ લડાયું હતું ત્યાંની જમીન લોહીથી લથબથ થઈ ગઈ હતી. પછીથી આજ જગ્યાએ અર્ણોરાજે આનાસાગર તળાવ બનાવી દીધું અને બાન્ડી નદીના પાણીથી ભરી દીધું. અર્ણોરાજે હરિયાણા, દિલ્લી તથા વર્તમાન ઉત્તર પ્રદેશના બુલંદ શહેર (તાત્કાલિન વરાણા રાજ્ય) પર પણ કબજો કર્યો. ²¹²

શાકંભરી 23 માં ચૌહાણ રાજાનું નામ અજયદેવા બીજો હતું. એણે શહેર વસાવ્યું અને તેના પછી એણે આ શહેરનું નામ અજમેર આપ્યું. આવું ડૉ. બુલરના “અજમેર” નામના લેખમાં ઈન્ડિયન એન્ટીક્વરી વોલ્યુમ- 26 પેજ 162-63 પર લખેલું છે. ²¹³

ઈ.સ.1150 માં ચૌલુક્યકુમાર પાલે અજમેર પર અધિકાર જમાવ્યો. પરાજિત અર્ણોરાજે વિજેતા કુમારપાલની સાથે પોતાની પુત્રીના લગ્ન કરાવવા પડ્યા. અર્ણોરાજના

209. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં. 3

210. ડૉ. ગુપ્તા કે.એસ. તથા બીજા બે લેખક પૂર્વોક્ત પેજ નં.-36

211. Sharda Harvilas, op.cit, Page No.-29

212. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-4

213. Sharda Harvilas, op.cit, Page No.-29

આ પરાજય બાદ જગદેવ નામના તેના પુત્રે પિતા અર્જોરાજની હત્યા કરી અજમેરની ગાદી પર બેસી ગયો. પરંતુ આમ કરતાં તેના નાના ભાઈ વિગ્રહરાજ ચોથાએ તેને ગાદી પરથી હટાવી દીધો અને તે વિસલદેવ નામ ધારણ કરી ઈ.સ.1153 થી ઈ.સ.1163 સુધી અજમેરનો રાજા રહ્યો. તેણે તોમર-તુંવર પાસેથી દિલ્હી તથા હાંસી પડાવી લીધા. તેણે ચૌલુક્ય અને તેના આધીન પરમાર રાજાઓથી મોટા યુદ્ધ કરી તેમને હરાવી નાડોલ, પાલી અને જાલોર પડાવી લીધા. તેણે જાલોરના પરમાર સામંત કુમાર પાલને દંડ કરવા જાલોર શહેરને સળગાવી રાખ કરી દીધું. ચૌલુક્ય કુમાર પાલને પણ તેણે હરાવ્યો. વિગ્રહરાજ ચોથો ઉર્ફ વિસલદેવ મુસ્લિમો સાથે પણ ઘણાં યુદ્ધો કર્યા. આમ વિસલદેવના સમયમાં ચૌહાણ રાજ્યની ચોતરફ પ્રગતિ થઈ. હિમાલયથી લઈ નર્મદા નદી સુધી તેનું નામ આદરથી લેવામાં આવતું.²¹⁴

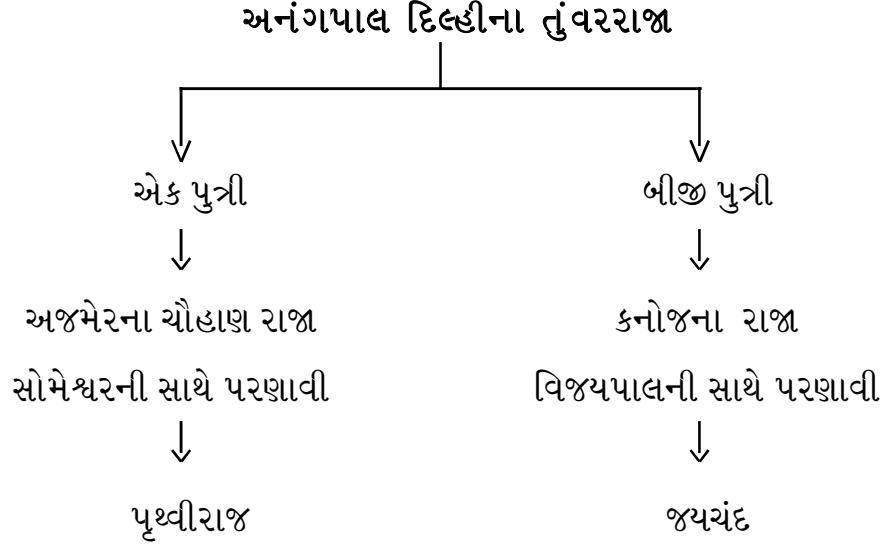
વિસલદેવના મૃત્યુ બાદ તેનો પુત્ર અમરગંગેય અથવા અપરગંગેય અજમેરની ગાદી પર બેઠો. તે માત્ર છ વર્ષ શાસન કરી શક્યો અને તેને તેના પિત્રાઈ (કાકાનો છોકરો) પૃથ્વીરાજ બીજા (જે જગદેવનો પુત્ર હતો) એ હટાવી દીધો. પૃથ્વીરાજ બીજાના નિઃસંતાન મરવાના કારણે અર્જોરાજના એકમાત્ર જીવિત પુત્ર સોમેશ્વર અજમેરની ગાદી પર બેઠો. સોમેશ્વર ચૌલુક્ય રાજા સિધ્ધરાજ જયસિંહ (જે ગુજરાતની પાટણની ગાદી પર રાજ્ય કરતો હતો.) ની પુત્રી કંચન દેવીનો પુત્ર હતો. ગુજરાત પાટણના રાજા સિધ્ધરાજ જયસિંહે પોતાની એક પુત્રી કંચનદેવીને અજમેરના રાજા અર્જોરાજ સાથે પરણાવી હતી. આમ, સિધ્ધરાજ જયસિંહનો દોહિત્ર સોમેશ્વર અજમેરની ગાદી પર બેઠો.²¹⁵ આ સોમેશ્વર દિલ્હીના તોમર કે તુંવર રાજા અનંગપાલની પુત્રી સાથે પરણ્યો હતો.

દિલ્હીનો રાજા અનંગપાલ અતિ બળવાન રાજા ગણાતો. અનંગપાલ અને કનોજના રાઠોડોની વચ્ચે ઘોર સંગ્રામ થયો તે સમયે અજમેરના સિંહાસન પર સોમેશ્વર ચૌહાણ રાજા હતો. આ વખતે મહારાણા સોમેશ્વરે અનંગપાલને સહાય કરી આથી ખુશ થઈ અનંગપાલે પોતાની પુત્રી સોમેશ્વરને પરણાવી અને આ પુત્રીથી સોમેશ્વરને એક પુત્ર થયો તેનું નામ પૃથ્વીરાજ હતું. આ બનાવ પહેલાં અનંગપાલે પોતાની બીજી એક પુત્રીના લગ્ન કનોજના રાજા વિજયપાલની સાથે કર્યા હતા અને વિજયપાલ સાથે પરણાવી. પુત્રીથી જયચંદનો જન્મ થયો. આમ, પૃથ્વીરાજ અને જયચંદ દિલ્હીના તુંવર રાજા અનંગપાલના દોહિત્ર હતા.²¹⁶

214. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-4

215. એજન પેજ નં.-4

216. ટોડ કર્નલ જેમ્સ અધ્યાય- ચોથો પૂર્વોક્ત પેજ નં. 28 થી 30

પૃથ્વીરાજ રાસો પ્રમાણે આ સંબંધ દર્શાવ્યો છે પણ એક મત પ્રમાણે પૃથ્વીરાજની માતા દિલ્હીના અનંગપાલની પુત્રી કમલાદેવી નહીં પરંતુ ચેદિ દેશના રાજાની પુત્રી કર્પુર દેવી હતી. ²¹⁷ જયચંદ કરતાં પૃથ્વીરાજ ઉંમરમાં નાના હતા. પૃથ્વીરાજને માતાનો પ્રેમ ખૂબ જ મળ્યો હતો જ્યારે જયચંદ માતાના પ્રેમથી વંચિત હતો. અનંગપાલ વૃધ્ધાવસ્થાએ અપુત્ર મરણ પામ્યો તેથી તેમનું દિલ્હીનું વિશાળ રાજ્ય દોહિત્ર પૃથ્વીરાજને સોંપ્યું. આથી જયચંદ નારાજ થયો. પોતે અનંગપાલનો જયેષ્ઠ કુંવરીનો જયેષ્ઠ દોહિત્ર હોવાના કારણે તે સિંહાસન મેળવવા આશાવાદી હતો. પૃથ્વીરાજને માત્ર આઠ કે અગિયાર વર્ષની ઉંમરે દિલ્હીનું શાસન મળ્યું. આ અન્યાયને જયચંદ સહન ન કરી શક્યો. ²¹⁸ આ બાજુ જયચંદ દિલ્હીનું સિંહાસન પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. મંદોરના પરિહારો અને પાટણના ચૌલુક્યો ચૌહાણ કુળના શત્રુ બની ગયા હતા આથી તેઓ જયચંદના પક્ષે હતા. મંદોરના રાજાએ પૃથ્વીરાજ સાથે લગ્ન કરવા પોતાની પુત્રીને કહેણ મોકલ્યું. પૃથ્વીરાજે લગ્નની તૈયારી શરૂ કરી એટલે મંદોરના રાજાએ પોતાનો વિચાર બદલી પુત્રી પરણાવવાની ના કહી આથી બંને વચ્ચે વેર બંધાયું. ચિત્તોડના રાજા સમરસિંહ પૃથ્વીરાજની બહેન પૃથ્થા સાથે પરણ્યા હતા આથી તેમણે જીવનપર્યંત પૃથ્વીરાજને સાથ આપ્યો. ²¹⁹

જયચંદ પૃથ્વીરાજથી વેર વાળવા માટે પોતાની પુત્રી સંયોગિતાના સ્વંયવરમાં પૃથ્વીરાજને આમંત્રણ ન આપ્યું પરંતુ તેનું પૂતળું બનાવી સભા મંડપની બહાર મૂક્યું. સંયોગિતા મનોમન પૃથ્વીરાજને પરણી ચૂકી હતી. પૃથ્વીરાજ પોતાના વિશ્વાસુ જાસૂસો સાથે છૂપાવેશ કનોજ

217. ઓઝા રાયબહાદુર ગૌરી શંકર પૂર્વોક્ત, પ્રકરણ- 7 પેજ નં.-267

218. ટોડ કર્નલ જેમ્સ પૂર્વોક્ત ગ્રંથ-૧ લો અધ્યાય ચોથો પેજ નં.-30

219. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-5

પહોંચ્યો અને સંયોગિતાએ પિતાના ક્રોધ વચ્ચે પૃથ્વીરાજની મૂર્તિના ગળામાં વરમાળા પહેરાવી. કનૌજની વિશાળ સેના પૃથ્વીરાજની નાની સેના સામે કશું કરી ન શકી અને પૃથ્વીરાજ સંયોગિતાને ઉઠાવી દિલ્હી લાવ્યો. પૃથ્વીરાજના વિશ્વાસુ સેનાપતિ સરદારોએ પૃથ્વીરાજનું રક્ષણ કરવા પોતાના બલિદાન આપી દીધા જેથી તેમના સ્વામી પૃથ્વીરાજ સહી સલામત દિલ્હી પહોંચી શકે. પ્રેમશૌર્ય અને બલિદાનની આ અમર કહાનીનો પૃથ્વીરાજ રાસો નામના ગ્રંથમાં કવિ ચંદબરદાઈએ ખૂબ સુંદર રીતે ચિત્રણ કર્યું છે.²²⁰ સુપ્રસિધ્ધ ઉપન્યાસકાર આચાર્ય ચતુરસેને પોતાના ઉપન્યાસ પૂર્ણાહુતિમાં પણ તેનું સુંદર આલેખન કર્યું છે. રોમીલા થાપર, આર.એસ. ત્રિપાઠી જેવા આધુનિક ઇતિહાસકારો તથા ગૌરીશંકર ઓઝા જેવા વિદ્વાનો આ ઘટના પર શંકા વ્યક્ત કરે છે.²²¹ જ્યારે ડૉ. દશરથ શર્મા આ ઘટનાને સત્ય ગણે છે. ડૉ. દશરથ શર્મા પૃથ્વીરાજ ચૌહાણને યોગ્ય અને રહસ્યમય ગુણોથી ભરેલો શાસક ગણે છે.

આજ સમયમાં શાહબુદ્દીન ઘોરી વિશાળ સૈન્ય લઈ દિલ્હી પર ચડી આવ્યો. પૃથ્વીરાજે જયચંદ અને ગુજરાત પાટણના રાજા ભીમદેવ બીજાને હરાવવા પણ જરૂરી હતા. આથી પોતાના બનેલી સમરસિંહ પર ચંડપુંડીર નામનો દૂત મોકલી જાણ કરી. સમરસિંહ પાટણ સાથે લગ્નગ્રંથીથી જોડાયા હોઈ તેમણે ઘોરીના સૈન્ય સામે કૂચ કરવા તૈયારી બતાવી. આથી પૃથ્વીરાજ પોતે પાટણ તરફ કૂચ કરી. પૃથ્વીરાજ પાટણના રાજાને હરાવી, દિલ્હી આવી સમરસિંહની સેના સાથે મળી શાહબુદ્દીન ઘોરી સામે યુદ્ધ કર્યું. બન્નેની સેના સામે ઘોરી ટકી શક્યો નહિ.²²² પૃથ્વીરાજને નગરકોટથી પુષ્કળ દ્રવ્ય ભંડાર મળ્યો. પૃથ્વીરાજે સમરસિંહને દ્રવ્યનો અડધો ભાગ આપ્યો. સમરસિંહે તે ન લેતાં સૈનિકોમાં વહેંચી દીધો. પૃથ્વીરાજ પોતાની પત્ની સંયુક્તા સાથે આનંદ ઉલ્લાસથી જીવન વ્યતિત કરવા લાગ્યો અને આળસુ અને અસાવધ બની ગયો.²²³

ઈ.સ.1189 માં શાહબુદ્દીન ઘોરીએ ભટીન્ડાનો કિલ્લો પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ પાસેથી પડાવી લીધો. પૃથ્વીરાજ તે સમયે તો ચૂપ બેસી રહ્યો પરંતુ ઈ.સ.1191માં શાહબુદ્દીન મુહંમદ ઘોરી ગજની તરફ આગળ વધ્યો ત્યારે પૃથ્વીરાજે તેની પાછળ જઈ ઘેરી લીધો. આ લડાઈ ઇતિહાસમાં તરાઈની પહેલી લડાઈના નામથી જાણીતી છે. આ યુદ્ધમાં મલેશ્વ સેનાનો ઘોર પરાજય થયો. શાહબુદ્દીન ઘોરી પકડાયો અને પૃથ્વીરાજના હાથે અપમાનિત થઈ છોડી દીધો. અડધા કચડાયેલા સાપની જેમ છંછેડાયેલો શાહબુદ્દીન ઘોરી ગજની પાછો ફર્યો. પોતાનું અપમાન, પરાજય અને

220. Sharda Harvilas, op.cit, Page No.-31

221. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-5

222. ટોડ કર્નલ જેમ્સ પૂર્વોક્ત ગ્રંથ-૧લો અધ્યાય ચોથો પેજ નં.-33

223. ટોડ કર્નલ જેમ્સ પૂર્વોક્ત ગ્રંથ-૧લો અધ્યાય ચોથો પેજ નં.-35

વિદેશની ભાવનાની જવાબા ભડકી રહી હતી. ઘોરીને ગુજરાત પરાજયથી દુઃખ નહતું થયું તેનાથી વધુ તેને તરાઈના યુદ્ધના પરાજયથી થયું. તેણે આ પરાજયનો બદલો લેવા ઈ.સ.1192 માં બીજા વર્ષે ફરી પૃથ્વીરાજ પર તૂટી પડ્યો. આ લડાઈ તરાઈના બીજા યુદ્ધના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.²²⁴

તરાઈના યુદ્ધમાં પડાવ નાંખીને શાહબુદ્દીન ઘોરીએ પૃથ્વીરાજને કહેવડાવ્યું કે તે યુદ્ધ કરવા નહિ પણ સંધી કરવા આવ્યો છે. આમ, અનાવશ્યક રૂપે પૃથ્વીરાજને ઉલઝાવી રાખી અચાનક ત્રિપાંખિયો હુમલો કર્યો. જેમાં રાજા ગોવિંદરાજ, પૃથ્વીરાજના બનેલી સમરસિંહ સમરસિંહનો પુત્ર કલ્યાણસિંહ, પૃથ્વીરાજનો પુત્ર રણસિંહ માર્યા ગયા. પૃથ્વીરાજનો ઘોર પરાજય થયો. પૃથ્વીરાજનું શું થયું તે બાબતે બે મત છે. કર્નલટોડ ના મત પ્રમાણે શત્રુઓએ પૃથ્વીરાજને પકડીને મારી નાખ્યો.²²⁵ જ્યારે કવિ ચંદબરદાઈના મત પ્રમાણે પૃથ્વીરાજને આંધળો કરવામાં આવ્યો અને પકડીને અજમેર અથવા ગોર લઈ જવામાં આવ્યો. કવિ ચંદબરદાઈ પણ તેની સાથે હતો. પૃથ્વીરાજનું મૃત્યુ નિશ્ચિત છે એવું જાણી તેણે શત્રુના વિનાશનો કાર્યક્રમ બનાવ્યો. ચંદબરદાઈએ ઘોરીને કહ્યું છે આંખો ફુટી ગઈ હોવા છતાં રાજા પૃથ્વીરાજ ભેદી નિશાન સાધી શકે છે. આ મનોરંજક દૃશ્ય જોવા માટે વિશાળ આયોજન કરવામાં આવ્યું. ઘોરી એક ઊંચા મંચ પર બેસીને પૃથ્વીરાજને લક્ષ્ય વેધ કરવા આદેશ આપ્યો અને ચંદબરદાઈએ દોહો ગાયો.

“ચાર બાંસ ચૌબીસ ગજ, અંગુલ અષ્ટ પ્રમાણ”

“તા ઉપર સુલતાન હૈ, મત ચૂકે ચૌહાન”

આ પ્રમાણે ઘોરી ક્યાં બેઠો છે તેનું ચિત્ર ઊભું કરી પૃથ્વીરાજે તીર છોડ્યું જેમાં શાહબુદ્દીન ઘોરી માર્યો ગયો અને ચંદબરદાઈએ પોતાની પાસેની કટાર પૃથ્વીરાજના પેટમાં ખોસી દીધી. જેથી તેને અપમાનિત થઈ દુશ્મનના હાથે મરવું ન પડે અને ત્યારબાદ તે જ કટારથી પોતે મોતને વહાલું કર્યું. જો કે કેટલાક ઇતિહાસકારો કર્નલ ટોડના મતને સત્યથી વધુ નજીક ગણે છે.²²⁶ ટૂંકમાં પૃથ્વીરાજની હાર બાદ ભારત મુસ્લિમ બાદશાહોના હાથે ગુલામ બન્યું. ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી (ર.અ.) ઘોરીના આ સૈન્ય સાથે ભારતમાં પ્રવેશ્યા હોય એવી ઘણી શક્યતાઓ છે કારણ કે ઘોરી તેના લશ્કરની સાથે કવિઓ, લેખકો, ઇતિહાસકારો અને સૂફી સંતોને સાથે રાખતો હતો.²²⁷

224. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-2

225. ટોડ કર્નલ જેમ્સ પૂર્વોક્ત પેજ નં.-42 થી 43

226. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-7

227. M.S. Ahluvalia, Muslim Expansion in Rajasthan, yugantar Prakashan Delhi, 1978, Page-76

પૃથ્વીરાજની હારથી હજારો યોદ્ધા માર્યા ગયા. ચૌહાણોની શક્તિ નષ્ટ થઈ ગઈ. દેશની અપાર સંપત્તિ મલેચ્છોના હાથમાં આવી. હિન્દુ રાજાઓનું મનોબળ તૂટી ગયું. અજમેર નગરમાં પણ મુસ્લિમ સેનાઓએ વિધ્વંસકારી તાંડવો કર્યા. પૃથ્વીરાજને મારી શાહબુદ્દીન ઘોરીએ પૃથ્વીરાજના અવયસ્ક પુત્ર ગોવિંદરાજને અજમેરની ગાદીએ બેસાડ્યો. પરંતુ પૃથ્વીરાજના ભાઈ હરિરાજે પોતાના ભત્રીજા ગોવિંદરાજને અજમેરથી ભગાડ્યો. ગોવિંદરાજ રણથંભોર ચાલ્યો ગયો. આ ઘટનાક્રમ વખતે શાહબુદ્દીન ઘોરી ગજની પાછો ચાલ્યો ગયો હતો અને પોતાના ગુલામ કુતુબુદ્દીન ઐબકને દિલ્હીમાં વ્યવસ્થા કરવા મોકલ્યો. ઈ.સ. 1194 માં કુતુબુદ્દીન અજમેર આવ્યો અને તેણે તારાગઢ ઘેરી લીધું. પોતાનો પરાજય નિશ્ચિત છે તેમ માની હરિરાજ અને તેના સેનાપતિ જૈત્રસિંહે જીવતા જ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી લીધો અને અજમેર પર મુસ્લિમોનો અધિકાર થઈ ગયો.²²⁸ કુતુબુદ્દીને અજમેરમાં ગવર્નરની નિમણૂક કરી તેનું નામ સૈયદ હુસેન મશહદી ખંગસવાર હતું. તબકાતે નાસીરીમાં એવું લખે છે કે, ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી(ર.અ.) શાહબુદ્દીન ઘોરીના લશ્કર પહેલા નહિ પરંતુ લશ્કર સાથે આવ્યા. તરાઈની બીજી લડાઈમાં તેઓ લશ્કરની સાથે હતા જ્યારે જમાલી નામના ઈતિહાસકાર એવું લખે છે કે , ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી (ર.અ.) ઘોરીની જીત બાદ જ્યારે તે વતન પાછો જઈ રહ્યો હતો ત્યારે દિલ્હી આવ્યા અને ત્યાંથી અજમેર આવ્યા કારણ કે દિલ્હીના શાસકની રાજધાની અજમેર હતી અને અજમેર રાજકીય પ્રવૃત્તિનું કેન્દ્ર હતું.²²⁹

પૃથ્વીરાજના મૃત્યુબાદ ભારતના ઈતિહાસે મધ્યકાળમાં પ્રવેશ કર્યો ને એ સમયે દિલ્હી, અજમેર તથા લાહોર મુખ્ય રાજનીતિના કેન્દ્ર હતા અને ત્રણે શાહબુદ્દીન મુહમ્મદ ઘોરી અને તેના ગવર્નર કુતુબુદ્દીન ઐબકના આધિન હતા. ઈ.સ. 1210 માં પોલોની રમત રમતાં રમતાં ઘોડા પરથી પડી જવાથી કુતુબુદ્દીનનું લાહોરમાં મૃત્યુ થયું.²³⁰ આથી કુતુબુદ્દીનનો એક સમયનો ગુલામ અને જમાઈ ઈલ્તુતમીશ કે અલ્તમશ દિલ્હીની ગાદી પર બેઠો ને દિલ્હીની ગાદી પર છવ્વીસ વર્ષ ઈ.સ. 1210 થી ઈ.સ. 1236 સુધી શાસન કર્યું.²³¹ તેના શાસનકાળમાં અજમેરના પૂર્વ ચૌહાણ શાસકો જે હવે રણથંભોરમાં કેન્દ્રીત હતા ઈ.સ. 1226 માં અજમેર પર ફરી અધિકાર કરી લીધો પરંતુ અલ્તમશે તાત્કાલિક આવીને ફરી અજમેર કબજે કર્યું અને લાહોરના ગવર્નર નાસિરુદ્દીન એતમુર બહાઈને ત્યાંનો શાસક નિયુક્ત કર્યો. ઈ.સ.1241 માં દિલ્હીના સુલતાન સલાઉદ્દીન મસુદને અજમેર, નાગોર અને મંદોરનું શાસન મલીક ઈજુદ્દીન બલબન કિશલુખાનને આપ્યું. આ સમય સુધી અજમેર પોતાની રાજનીતિક મહત્ત્વ

228. ઓઝા રાયબહાદુર ગૌરી શંકર, પૂર્વોક્ત પેજ નં. - 307
229. શેખ મહંમદ ઈકરામ પૂર્વોક્ત પેજ નં.-206

230. ઓઝા રાયબહાદુર ગૌરી શંકર, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-308
231. પાઠક રશ્મિ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-87

ખોઈને એક સામાન્ય પ્રદેશ જ રહ્યો હતો જ્યાં મુસ્લિમોએ પોતાની સૈનિક છાવણી સ્થાપિત કરી રાખી હતી. તે સમયે ભટિન્ડા, અજમેર તથા મંદોર નાગોર પ્રાંતમાં આવતા હતા. ઈ.સ. 1287 માં દિલ્હીમાં તે સમયના તાકાતવર સુલતાન બલબનના મૃત્યુ બાદ દિલ્હી સલ્તનતની પકડ ઢીલી થતાં જ હમ્મીર દેવ ચૌહાણે અજમેર પર ફરી પાછો કબજો જમાવી લીધો. ચૌદ વર્ષ પછી ઈ.સ. 1301 માં દિલ્હીનો સૌથી તાકાતવર સુલતાન અલાઉદ્દીન ખીલજીએ હમ્મીર દેવને મારી રણથંભોર તથા અજમેર કબજે કરી લીધું. ફરી ઈ.સ. 1364 થી ઈ.સ. 1382 ના વચ્ચે મેવાડના ક્ષેત્રસિંહે અજમેર પર અધિકાર કરી લીધો. ક્ષેત્રસિંહના મૃત્યુ બાદ ઈ.સ. 1405 માં ક્ષેત્રસિંહના પુત્ર લાખાએ આખા મેરવાડ પર અધિકાર જમાવ્યો તથા લાખાના સાળા (મારવાડના રાજા રણમલ) એ બીઠલી દુર્ગ પર અધિકાર જમાવી મેવાડને સોંપી દીધો. ઈ.સ. 1420 માં મેવાડની ગાદી પર રાણા મોકલ બેઠો. તેણે સાંભરના ખારા પાણીના સરોવર પર કબજો કર્યો. ઈ.સ. 1420 થી ઈ.સ. 1433 દરમિયાન અજમેર મહારાણા મોકલના શાસન હેઠળ રહ્યું.²³²

ઈ.સ. 1438 પછી મંદોરના રાઠોડોએ અજમેર પર અધિકાર કરી લીધો પરંતુ તાત્કાલિક માળવાના મુહમ્મદ ખિલજીએ રાઠોડો પાસેથી અજમેર પડાવી લીધું. થોડો સમય રાણાકુંભાએ અજમેર પર અધિકાર જમાવ્યો. ફરી પાછું થોડા સમયમાં જ અજમેર માળવાના ખલજી પાસે ચાલ્યું ગયું. ઈ.સ. 15 મી સદીના અંત સુધી તે માળવાના આધિન રહ્યું, ગર્વનર મલ્લુખાન અજમેરનો શાસક હતો.²³³ આ મલ્લુખાને ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી (ર.અ.) ની દરગાહની ઉપરની દિશામાં બાંધકામ કરાવ્યું. તેણે ત્યાં ઈ.સ. 1464 માં બે ટાંકીઓ અને એક બગીચો પણ બનાવેલો. આ બગીચો તારાગઢ પહાડીના પૂર્વભાગના તળિયે દક્ષિણ દિશામાં હતો.²³⁴ મલ્લુખાનને મહારાણા રાયમલના પુત્ર પૃથ્વીરાજે મારી નાખી બીઠલી દુર્ગ પર અધિકાર કર્યો. મહારાણા રાયમલના ત્રણ પુત્રોની વચ્ચે લડાઈ થઈ. રાયમલના બીજા પુત્ર સાંગાએ શ્રીનગરના પરમાર સરદાર રાવ કરમચન્દ્રના ત્યાં શરણ લીધું. ઈ.સ. 1509 માં જ્યારે સાંગા મેવાડની ગાદી પર બેઠો તો તેણે કરમચન્દ્રને અજમેરનો શાસક બનાવ્યો. ઈ.સ. 1533 સુધી અજમેર મેવાડના આધિન રહ્યું. ઈ.સ. 1535 માં મેડતાના રાવ વીરમદેવે અજમેર પર કબજો કર્યો.

ઈ.સ. 1536 માં જોધપુરના શાસક માલદેવને અજમેરનું શાસન કૂંપાવત મહેશને સોંપી દીધું. જ્યારે માલદેવે વીરમદેવને અજમેરથી હટાવી કૂંપાવત મહેશને રાજ્ય સોંપ્યું તો વીરમ માંડુના સુલતાન પાસેથી મદદ માંગવા ગયો, પરંતુ માંડુના સુલતાને ઈનકાર કર્યો. આથી તે

232. Sharda Harvilas, op.cit, Page No.-197

233. ગુપ્તા મોહનલાલ પૂર્વોક્ત, પેજ નં.-8

234. Sharda Harvilas, op.cit, Page No.-198

આગરાના સુલતાન શેરશાહ સુરી પાસે ગયો. શેરશાહ સુરીએ ઈ.સ.1544 માં 80 હજારના સૈન્યની ફોજ મારવાડના વિરૂધ્ધ મોકલી. શેરશાહ અજમેર પર અધિકાર કરી અજમેરથી 48 કિલોમીટર દૂર સુમેલના મેદાનમાં જઈ માલદેવને હરાવ્યો. શેરશાહે જોધપુરને પણ કબજે કર્યું અને ખ્વાસ ખાનને ત્યાંનો શાસક નિયુક્ત કર્યો. ઈ.સ.1544 માં શેરશાહે ખ્વાજા સાહેબની દરગાહની મુલાકાત લીધી, જ્યારે કરી તારાગઢનું સૌંદર્ય જોવા ગયો આ વાત ફક્ત તારીખે દાઉદીમાં જ લખી છે. ²³⁵ ઈ.સ.1545 માં શેરશાહનું મૃત્યુ થયું અને માલદેવે ફરીથી અજમેર પર અધિકાર જમાવી લીધો. ઈ.સ.1556 માં શેરશાહ સુરીના ગર્વનર અને મેવાડના શાસક હાજીખાને અજમેર પર અધિકાર કરી લીધો આથી માલદેવે અજમેર પર ચઢાઈ કરી હાજીખાને ઉદયપુરના રાણા ઉદયસિંહ, બુન્દીના હાડા રાવ સુરજન તથા મેડતાના રાવ જયમલ મેડતિયાને સહાયતા માટે બોલાવ્યા. બીકાનેરનો રાવ કલ્યાણમલ પણ માલદેવના વિરૂધ્ધ આવ્યો. આટલા બધા રાજાઓને પોતાની વિરૂધ્ધ જોઈને માલદેવ હિંમત હારી ગયો અને પોતાની સેનાને પાછી બોલાવી લીધી. જ્યારે જોધપુરની સેના પાછી ફરી ગઈ તો ઉદેપુરના રાણાએ હાજીખાન પાસે ચાર મણ સોનું તથા એક નર્તકીની માંગ કરી એના કારણે હાજી ખાન બગડ્યો. અને તેણે રાવ માલદેવ પાસે મેવાડ વિરૂધ્ધ સહાયતા માગી. માલદેવ તરત પોતાની સેના લઈ અજમેર આવ્યો. અજમેર પાસે હરમાડા નામની જગ્યાએ ધમાસાણ યુદ્ધ થયું. જેમાં મેડતા, મેતાડ, બીકાનેર અને બુન્દીની હાર થઈ અને જોધપુરના માલદેવ વિજયી બન્યા. અજમેર પર હાજીખાનનો અધિકાર રહ્યો. ²³⁶

ઈ.સ.1558 માં મુગલ સેનાએ અજમેર કિલ્લા પર અધિકાર કર્યો. હાજીખાન મુગલ બાદશાહ અકબરના સેનાપતિ સૈયદ મુહમ્મદ કાસિમ ખાન નિશાપુરીના હાથે પરાજિત થઈ મારવાડ ભાગી ગયો. અકબરના સમયે અજમેર મુગલ સામ્રાજ્યના 10 સૂબામાંથી એક હતું આ સુબાની સીમાઓ બીકાનેર, જેસલમેર, બાંસવાડા, દિલ્હી, આગ્રા, ગુજરાત, દિપાલપુર અને મુલતાન સુધી અડતી હતી અને અજમેર તેની રાજધાની હતી. અજમેરનો સુબેદાર, દીવાન, મુખ્ય કાઝી, સદર ફોજદાર મુગલ રાજ્યના ઉચ્ચ અધિકારી હતા. જેમનું મુખ્યાલય અજમેર હતું. ²³⁷ અકબરના સમયમાં અજમેર પોતાની ખોઈ દીધેલી પ્રતિષ્ઠા ફરી પાછી મેળવી. ઈ.સ.1567 માં અકબરે મોઈનુદ્દીન ચિશ્તીની દરગાહ માટે 18 ગામ ભેટમાં આપ્યા અને સાંભર સરોવરમાં નમક-મીઠાથી થતી આવકનો એક ટકો ભાગ દરગાહને આપવાનું ઠરાવ્યું. અકબરે જ્યારે ચિત્તોડ પર આક્રમણ કર્યું તો તેણે મન્નત (બાધા) માંગી કે તે ચિત્તોડ

235. Ibid, Page No.-201

236. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-9

237. Sharda Harvilas, op.cit, Page No. 206.

ફતેહ કરશે તો ખ્વાજા સાહેબની દરગાહ પર જશે. ચિત્તોડ વિજય બાદ ઈ.સ.1568 માં અકબર ફરી અજમેર આવ્યો અને મોટા ભાગનો રસ્તો તેણે પગે ચાલીને કાપ્યો. દરગાહના મુજાવર (પૂજારી) જ્યારે આ પગયાત્રા વિશે સાંભળી ઘોડા પર ચઢી અકબરને લેવા ગયા પરંતુ અકબરે પગપાળા તા.6 માર્ચ ઈ.સ.1568 ના રોજ અજમેર આવી નવ દિવસ અજમેર રોકાઈ આગ્રા પરત ફર્યો. 30 ઓગસ્ટ ઈ.સ.1569 ના રોજ અકબરને પુત્ર સલીમ (જહાંગીર) જન્મ્યો. આથી ફરી 20 જાન્યુ. ઈ.સ.1570 પગેથી ચાલતો અજમેર આવ્યો. જૂન - ઈ.સ.1570 માં બીજો પુત્ર મુરાદ જન્મ્યો તો સપ્ટેમ્બર ઈ.સ.1570 માં ફરીથી જીયારત કરવા અજમેર આવ્યો. આ વખતે તેણે અજમેર કિલ્લાનું રિપેરીંગ કરાવ્યું. અજમેરમાં પોતાનો મહેલ બનાવડાવ્યો. અકબરે અમીર ઉમરાવોને આદેશ કર્યો કે અહીં મોટી ઈમારતો, બગીચા બનાવો. અજમેર દરગાહ પરિસરમાં અકબરી મસ્જિદ બનાવી. આમ ઈ.સ.1570 થી ઈ.સ.1579 સુધી દર વર્ષે અજમેરની અકબરે જિયારત કરી. ઈ.સ.1573 માં આગ્રા- અજમેર વચ્ચે પાકા રસ્તા વિશ્રામગૃહો બનાવડાવ્યા. ઈ.સ.1579 પછી અકબર અજમેર આવ્યો નહિ. ²³⁸

ઈ.સ.1592 માં અકબરે સંપૂર્ણ સામ્રાજ્યને ચાર ક્ષેત્રોમાં વહેંચી દીધું. અજમેર-ગુજરાત માળવા મળીને એક ક્ષેત્ર બનાવ્યું. આ ક્ષેત્રનો ગવર્નર જગન્નાથ પછી રાયદુર્ગાને બનાવ્યા. ઈ.સ.1599 માં અકબરે શાહજાદા સલીમને અજમેરનો ગવર્નર બનાવ્યો જેથી અજમેરમાં રહી મેવાડના રાણા અમરસિંહ વિરુદ્ધ લડાઈ ચાલુ રાખી શકે. ઈ.સ.1605 માં અકબરનું મૃત્યુ થયું. અને સલીમ જહાંગીર નામ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો.

ઈ.સ.1613 માં અમરસિંહથી લડવા જહાંગીર અજમેર આવ્યો. ખ્વાજા સાહેબની દરગાહની જીયારત (દર્શન) કરી ત્રણ વર્ષ સુધી અજમેરમાં જ રહ્યો. અહીં જ અમરસિંહને સંધિ કરવા મજબૂર કર્યો. જહાંગીરની પૌત્રી જહાંગારા, બે પૌત્ર દારા અને શુજાનો જન્મ અજમેરમાં જ થયો. 10 જાન્યુ. ઈ.સ.1616 અંગ્રેજ રાજ્યનો દૂત સર ટોમસ રો અજમેરના દરબારમાં આવ્યો. શાહજાદા ખુર્મને શાહની પદવી આપવામાં આવી. પોતાના ત્રણ વર્ષના અજમેર વસવાટ દરમિયાન જહાંગીર નવ વખત ખ્વાજા સાહેબની જીયારત (દર્શન) કરવા ગયો. પંદર વખત પુષ્કર તળાવ જોવા અને અડત્રીસ વખત ચશ્મા એ નુર જોવા ગયો. અજમેરમાં તેણે કેટલાક મહેલો પણ બનાવડાવ્યા. ²³⁹

238. Dr.Moini S.Liyakat, op.cit. Page no.-34

239. Sharda Harvilas, op.cit, Page No.208

10 નવેમ્બર ઈ.સ.1616 ના રોજ જહાંગીર અજમેરથી માનડુ ચાલ્યો ગયો. ઈ.સ.1627 માં જહાંગીરનું મૃત્યુ રાજૌરી મુકામે થયું. તે સમયે શાહજહાં દક્ષિણ ભારતમાં હતો. પિતાના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળી તે અમદાવાદ, ગોગુન્દા થઈ અજમેર આવી આનાસાગર તળાવ કિનારે રોકાયો. અજમેરમાં જ તેને સમાચાર મળ્યા કે, તેના ભાઈ શહરયારને કેદ કરી લેવામાં આવ્યો છે જેને નુરજહાં બેગમ તખ્ત પર બેસાડવા માગતી હતી. શાહજહાં ખ્વાજા સાહેબની દરગાહની જિયારત કરી અને ત્યાં સંગેમરમરની મસ્જિદ બાંધવા આદેશ કર્યો. મહોબતખાનને અજમેરનો સુબેદાર બનાવી આગરા જઈ ગાદીએ બેઠો. શાહજહાં ઘણીવાર અજમેર આવ્યો અને દરગાહની જિયારત (દર્શન) કરી. ઈ.સ.1654 માં તેણે અજમેરની છેલ્લી મુલાકાત લીધી. ઈ.સ.1657 માં તે બિમાર પડ્યો અને તેના પુત્રોમાં ગાદી મેળવવા લડાઈ શરૂ થઈ. ધરમત અને સામૂગઢના પરાજય પછી દારા અજમેર આવી ગયો અને તારાગઢ કિલ્લાની તળેટીમાં સેના ગોઠવી. થોડા જ દિવસોમાં ઔરંગઝેબ પણ સેના લઈ દૌરાઈ આવી ગયો. અજમેરથી ચાર કિ.મી. દૂર બંને ભાઈઓની સેના વચ્ચે ભારે યુદ્ધ થયું. દારા ને સફળતા ન દેખાતાં અમદાવાદ તરફ ભાગ્યો અને ઔરંગઝેબ દ્વારા પકડાઈને અપમાનજનક મૃત્યુ પામ્યો. જો કે ઔરંગઝેબના સમયમાં અજમેરને અગાઉના મુગલ બાદશાહો જેટલું મહત્ત્વ ન મળ્યું. ઈ.સ.1707 માં ઔરંગઝેબનું મૃત્યુ થયું. ઔરંગઝેબે 49 વર્ષ શાસન કર્યું. તેના મૃત્યુબાદ તેના પુત્રો મુઅઝઝમ, આઝમ તથા કામબખ્શ વચ્ચે ઉત્તરાધિકારી માટે યુદ્ધ થયું. કામબખ્શે અજમેર આવી પોતાને બાદશાહ જાહેર કર્યો. ઈ.સ.1708 માં મુઅઝઝમ (બહાદુરશાહ નામ ધારણ કરી બાદશાહ બન્યો હતો.) અજમેર આવી સુજાતખાનને અજમેરનો સુબેદાર નિયુક્ત કર્યો. જ્યારે બહાદુર શાહ દક્ષિણ તરફ ચાલ્યો ગયો તો મેવાડ, મારવાડ, જયપુરના હિન્દુરાજાઓ સંઘ બનાવી મુગલ સામ્રાજ્યથી સ્વતંત્ર બની ગયા. ઈ.સ.1710 માં તેનું મૃત્યુ થયું.²⁴⁰ તેનો પુત્ર જહાંદાર શાહ તેના ત્રણ ભાઈઓને મારી ગાદી બેઠો. જહાંદારશાહના ભત્રીજા ફરૂખશિયરે કાકા જહાંદારશાહની હત્યા કરી અને સૈયદબંધુઓની સહાયતાથી દિલ્હીના તખ્ત પર બેઠો તેણે સૈયદ મુઝફ્ફરખાનને અજમેરનો સુબો બનાવ્યો. ફરૂખશિયરના મૃત્યુની સાથે જ અજિતસિંહે અજમેરે પર કબજો કરી લીધો. અજિતસિંહને હટાવી ઈ.સ.1721 માં સૈયદ મુઝફ્ફરખાનને અજમેરનો ગવર્નર બનાવ્યો.²⁴¹ અલીખાન વીસ હજારનું સૈન્ય લઈ અજમેર પહોંચ્યો પણ અજમેર અજિતસિંહે ખાલી ન કર્યું. ઈ.સ.1723 માં અજિતસિંહે મુસ્લિમ શિબિર પર આક્રમણ કરી 25 મુગલ સૈન્યના ઉચ્ચ અધિકારીઓને માર્યા આથી તાત્કાલિક ફત્તેખાન સેનાપતિને

240. ગુપ્તા મોહનલાલ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.-12.

241. એજન પેજ નં.-14

અજમેર પહોંચવા આદેશ કર્યો. સવાઈ રાજા જયસિંહ તેમજ અન્ય સરદારો કુલ 50 હજાર ઘોડા લઈ અજીતસિંહ વિરુદ્ધ ભેગા થયા. અંતે સમાધાન થયું. અજીતસિંહ સેના લઈ સન્માનપૂર્વક મારવાડ ચાલ્યો ગયો. ઈ.સ.1725 માં હુસેન ખાન બરહા અજમેરનો સુબેદાર નિયુક્ત થયો.²⁴²

ઈ.સ.1733 સુધી તો મુગલોની પકડ ઢીલી થતી ગઈ અને મરાઠાઓનો ઉત્કર્ષ પરાકાષ્ઠાએ હતો. તેમણે મારવાડની પ્રત્યેક સરકારને લૂંટી. ઈ.સ.1734 માં મલ્હાર રાવ હોલ્કરે અજમેર અને તેના આસપાસના વિસ્તારોને મન ભરીને લૂંટ્યા. આજ રીતે ઈ.સ.1737 માં મરાઠાઓએ દિલ્હી લૂંટ્યું. આમ છતાં, ઈ.સ.1743 સુધી અજમેર પરગણું જયપુર નરેશ જયસિંહ પાસે રહ્યું ત્યારબાદ તે જોધપુર નરેશ પાસે અને ત્યારબાદ મુગલ ગવર્નર સલાબત ખાન પાસે રહ્યું. જો કે સલાબત ખાન નામનો જ સુબેદાર હતો. ઈ.સ.1752 થી ઈ.સ.1756 સુધી ફરી તે જોધપુર નરેશ પાસે ત્યારબાદ ઈ.સ.1756 થી ઈ.સ.1787 સુધી મરાઠા પાસે તો કોઈવાર રાજપૂતો પાસે રહ્યું. ઈ.સ.1787 માં રાઠોડ સરદાર ભીમરાજસિંહે અજમેર પર કબજો કર્યો. ઈ.સ.1790 માં મરાઠા સરદાર મહાદેજ સિંધીયા અને જનરલ ડી બોગની એ અજમેરનો કબજો લીધો. ઈ.સ.1802 થી ઈ.સ.1806 સુધી જોધપુર નરેશ મહારાજ ભીમસિંહે અજમેર પર અધિકાર કર્યો. ઈ.સ.1806 માં ફરી અજમેર મરાઠાઓ પાસે ગયું અને ઈ.સ.1818 માં મરાઠા અને અંગ્રેજો વચ્ચે થયેલી સંધિ મુજબ અજમેર અંગ્રેજ શાસન નીચે આવી ગયું. 28 જુલાઈ 1818 ના રોજ જનરલ ડી. ઓચ્ટર લોની એ અજમેર શહેરને પોતાના અધિકારમાં કરી લીધું. ઈ.સ.1818 બાદ યુદ્ધોનો સમય સમાપ્ત થયો. અંગ્રેજ અધિકારીઓ શહેરના વિકાસ અને લોકોના જીવન ઉત્થાન માટે કાર્ય કર્યું.²⁴³

1.10 ♥ ઉપસંહાર :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો જન્મ રાજસ્થાનમાં થયો અને બસો વર્ષ બાદ ગુજરાતમાં આવીને વસવાટ કર્યો અને ગુજરાતમાં તે ત્રણ વિભાગોમાં વહેંચાઈ ગયો. ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી દ્વારા રાજપૂત જાતિમાંથી તેણે ધર્માતરણ કર્યું એવી માન્યતા છે. ભારત નાના નાના રાજ્યોમાં વિભાજિત, સામાજિક રીતે ચાર વર્ગોમાં વહેંચાયેલો અને સામાજિક રીતે બદીઓથી ખદબદતો હોવાથી ભારતમાં ઈસ્લામનો ફેલાવો થવામાં ખૂબ જ સરળતા રહી. ગુજરાતમાં ગુજરાતના સુલતાનોએ અને ત્યારબાદ મુઘલોએ ઈસ્લામને ફેલાવવામાં ખૂબ જ મદદ કરી. અમદાવાદની સ્થાપના બાદ વેપારી મથક તરીકે તથા ગુજરાતની રાજધાની તરીકે તેનો ખૂબ જ વિકાસ થયો આથી રોજીરોટીની શોધમાં આવેલા અજમેરી સમાજનો એક વર્ગ અમદાવાદમાં

242. એજન પેજ નં.- 15

243. એજન પેજ નં.-16

જ રોકાઈ ગયો જ્યારે બીજો વર્ગ સૌરાષ્ટ્રમાં અને ત્રીજો વર્ગ ખાનદેશમાં જઈને વસવાટ કર્યો. ગુજરાતમાં વસવાટ કરી તેણે રાજસ્થાનના રાજપૂત રિવાજોની સાથે સાથે ગુજરાતી પહેરવેશ, બોલી અને રિવાજો અપનાવી લીધા આમ, ગુજરાતમાં અજમેરી સમાજનું સામાજિક ક્ષેત્રે પ્રદાન ઘણું નોંધપાત્ર રહ્યું છે.

પ્રકરણ -2

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું
સામાજિક ક્ષેત્રે પ્રદાન.

પ્રકરણ- 2
ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સામાજિક ક્ષેત્રે પ્રદાન

2.1	♥ પ્રસ્તાવના :	84
2.2	♥ અજમેરી સમાજના રિવાજો અને વિધિઓ :	84
2.2.1	♦ જન્મ :	84
2.2.2	♦ નામકરણ :	85
2.2.3	♦ છઠ્ઠીનો રિવાજ :	86
2.2.4	♦ બિસ્મીલ્લાહ પઢાવવાનો રિવાજ :	88
2.2.5	♦ ખત્ના અથવા સુન્નત :	89
2.2.6	♦ બાબરી :	90
2.2.7	♦ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં સગાઈનો રિવાજ :	90
2.2.8	♦ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સગાઈનો રિવાજ :	91
2.2.9	♦ લગ્નની કંકોત્રી:-	92
2.2.10	♦ માંડવો :	93
2.2.11	♦ વરધની માટલી :	94
2.2.12	♦ પીઠી કરવાનો રિવાજ :	94
2.2.13	♦ હદિયો :- (કુરઆન પૂરું કરવાની વિધિ)	95
2.2.14	♦ મામેરું :-	96
2.2.15	♦ જાન:-	97
2.2.16	♦ વરરાજા (દુલ્હા)નો પહેરવેશ :-	98
2.2.17	♦ કન્યા (દુલ્હન)નો પહેરવેશ :-	98
2.2.18	♦ કન્યાની પેટીની વસ્તુઓ:-	99
2.2.19	♦ જાન પ્રસ્થાન :-	99
2.2.20	♦ જમણવાર :-	100
2.2.21	♦ નિકાહ :-	101
2.2.22	♦ લગ્નવિધિ બાદના વહેવાર :	102

	2.2.23 ♦ ગોત્રજ :	103
	2.2.24 ♦ વીટી રમાડવાની વિધિ :	105
	2.2.25 ♦ ગાંઠો છોડાવવાની વિધિ :	105
	2.2.26 ♦ અરસપરસ તેડવાની વિધિ :	106
	2.2.27 ♦ સીમંત વિધિ :	106
	2.2.28 ♦ તલ્લાક - છૂટાછેડા :	107
	2.2.29 ♦ મરણ :	108
2.3	♥ તહેવારોની ઉજવણી :	111
	2.3.1 ♦ ઈસ્લામી વર્ષના મહિના	112
	2.3.2 ♦ પવિત્ર દિવસો :	112
	2.3.3 ♦ મોહરમ :	112
	2.3.4 ♦ રમજાન :	113
	2.3.5 ♦ શબે કદ્ર :	113
	2.3.6 ♦ રમજાન ઈદ :	114
	2.3.7 ♦ બકરી ઈદ (ઈદુલઝહા) :	114
	2.3.8 ♦ ઈદે મિલાદુન્નબી :	114
	2.3.9 ♦ પીરાનપીરનો ઉર્સ :	115
	2.3.10 ♦ બડિયાદનો ઉર્સ :	115
	2.3.11 ♦ અજમેરનો ઉર્સ :	115
	2.3.12 ♦ શબે બરાત :	116
	2.3.13 ♦ શાહઆલમનો ઉર્સ :	116
2.4	♥ મુખ્ય ધાર્મિક સિદ્ધાંતો (મુખ્ય ફરજો) :	117
	2.4.1 ♦ મૌલવી :	118
	2.4.2 ♦ આલીમ (હાફિઝ) :	119
	2.4.3 ♦ શુકન-અપશુકન :	120
2.5	♥ અજમેરી સેવા સમાજની પ્રવૃત્તિઓનો ઇતિહાસ :	122
	2.5.1 ♦ ગોત્ર અને પંથોની વિગત :	123

	2.5.2 ♦ પંચોની ન્યાય પધ્ધતિ :	123
	2.5.3 ♦ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સામાજિક પ્રવૃત્તિઓનો ઇતિહાસ :	124
	2.5.4 ♦ વર્તમાન સમયમાં અજમેરી સેવા સમાજની પ્રવૃત્તિઓ :	130
2.6	♥ દેશ સેવા ક્ષેત્રે ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું પ્રદાન :	135
2.7	♥ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સામાજિક કાર્યકરો :	137
2.8	♥ ઉપસંહાર :	138

પ્રકરણ- 2

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સામાજિક ક્ષેત્રે પ્રદાન

2.1 ♥ પ્રસ્તાવના :

ગુજરાતમાં આવીને વસેલા અજમેરી સમાજે સામાજિક ક્ષેત્રે પોતાની આગવી છાપ ઊભી કરી છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ અને સૌરાષ્ટ્ર સ્થિત કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ ગુજરાતમાં વસવાટ કરે છે. ગુજરાતમાં વસતા અજમેરી સમાજના બંને ફાંટોઓના મોટાભાગના સામાજિક રિવાજો એક સરખા જોવા મળે છે. પરંતુ વર્ષોથી બંને સમાજનો વિકાસ જુદા જુદા પ્રદેશોમાં થયો હોવાથી જે તે પ્રદેશની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ તેમજ સ્થાનિક હિન્દુ સમાજના રિવાજોની તેમના પર ગાઢ અસર દેખાય છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજ અને કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ વચ્ચે લગ્નના અરસપરસ વ્યવહારો બિલકુલ ન હોવા છતાં મોટાભાગના સામાજિક રિવાજોમાં સામ્યતા નજરે પડે છે જ્યારે કેટલાક રિવાજોમાં નજીવી ભિન્નતા પણ જોવા મળે છે જે મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું રીતરિવાજો અને સામાજિક ક્ષેત્રે પ્રદાન નીચે મુજબ છે.

2.2 ♥ અજમેરી સમાજના રિવાજો અને વિધિઓ :

2.2.1 ♦ જન્મ :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં અન્ય સમાજના અને ખાસ કરીને હિન્દુઓમાં જે રિવાજ પ્રચલિત છે તે પ્રમાણે પ્રથમ પ્રસવ વહુના પિયરમાં થાય છે અને ત્યારબાદની સુવાવડો સાસરીમાં થાય છે. પ્રસવ બાદ તરત જ બાળકને ચોખ્ખા પાણી વડે નવડાવવામાં આવે છે. બાળકને આ રીતે “પાક” (સ્વચ્છ) કર્યા બાદ ઘરની અથવા બહારના સંબંધી મુસ્લિમ હોય તે, વરુ કરીને બાળકના પ્રથમ જમણા કાને અને ત્યારબાદ ડાબા કાનમાં સંભળાય તે રીતે “અઝાન” પઢે છે. અઝાન કરનાર તેના માથે ટોપી કે રૂમાલ ઓઢે છે. બાળકના કાનમાં અઝાન દેવાનું મુખ્ય કારણ બાળકને મુસ્લિમ સંસ્કારોનું સિંચન કરવાનું સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવે છે. ઈસ્લામિક શરિઅત પ્રમાણે દરેક મુસ્લિમમાં આ રિવાજ સામાન્ય પ્રમાણે જોવા મળે છે. બાળકને ત્યારબાદ ગળથૂંથી આપવામાં આવે છે. ગળથૂંથી માં ઘી, ગોળ, અને પાણીનું મિશ્રણ લેવામાં આવે છે.

ગોળના બદલે કોઈક જગ્યાએ મધ પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે. કેટલીક જગ્યાએ ઝમઝમ પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે. ગળથૂંથી કુટુંબની કોઈ સ્ત્રી આપે છે. એવું જાણવા મળે છે કે, બાળકને ગળથૂંથી આપનાર સ્ત્રીના સંસ્કારો તે બાળકમાં આવે છે.

મળતી માહિતી પ્રમાણે બાળકનો જન્મ પિયરમાં થાય ત્યારે બાળકના મામા અથવા તો નજીકના સંબંધી બાળકના પિતાના ઘરે વધામણી આપવા જાય છે. વાહનવ્યવહારની સગવડ નહોતી ત્યારે પત્ર લખી વધામણી આપવામાં આવતી હતી તેવું જાણવા મળે છે. પત્ર પર કંકુના છાંટા પણ કરવામાં આવતા હતા. વધામણી આપે ત્યારે ખુશખબરી આપવા બદલ તેને બાળકના પિતા-દાદા તેને ભેટ કે તે પેટે રોકડ રકમ આપે છે.¹

2.2.2 ♦ નામકરણ :

મુસ્લિમ સમાજમાં છઠ્ઠીના દિવસે સવારે બાળકનું નામ રાખવાની વિધિ કરવામાં આવે છે. પિતા, પિતામહ અથવા વૃદ્ધ વડીલ કુરઆને શરીફનું કોઈ પણ પૃષ્ઠ અચાનક ઉઘાડે છે અને તે પૃષ્ઠ ઉપરની ત્રીજી લીટીના પહેલા શબ્દના પહેલા અક્ષર પરથી શરૂ થતું કોઈ પણ નામ પાડવામાં આવે છે.² મળતી માહિતી પ્રમાણે અજમેરી સમાજમાં આ રીતે નામ પાડવામાં આવતું નથી. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં કેટલાક મા-બાપ જેમના છોકરાં જીવતાં ના હોય અથવા જેમને બહુ મોટી ઉંમરે છોકરું થયું હોય તેઓ કંઈક વિચિત્ર નામ પાડે છે. જેમાં કદરૂપતા અથવા અતિ નમ્રતા સૂચવાય છે. ઉદા. નથ્યું અર્થાત નાથેલો (નાક વીધેલો) આવું જ બીજું નામ પૂંજો અને કચરો છે. પૂંજો અર્થાત્ કચરો આ સિવાય ભીખો, જેઠો, માધો, અમથો, જીવો, બાબુ, જગો, કાળો વગેરે નામ પાડતા હતા.³ મળતી માહિતી પ્રમાણે આમ કરવાનું કારણ એ છે કે, તેથી ભૂત પલીત તે બાળકને હેરાન કરે નહીં. આ બાબતમાં એવી માન્યતા છે કે, કુટુંબોમાં મરી ગયેલા માણસો, ખાસ કરીને સુવાવડમાં મરી ગયેલી સ્ત્રીઓ ભૂત થયા હોય અને જેમ તેમના જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય અફળ ગયું હોય તેવી રીતે કુટુંબમાં જન્મતા નવા બાળકોને મારી નાંખી, તેમની જીંદગી એળે ગુમાવવા તેઓ કોશિશ કરે છે એવી માન્યતા ઘર કરી બેઠેલી જણાય છે. તે ઉપરાંત આવા નામો ભૂત ને છેતરવા કેટલાં સહેલાં હોય છે એનો અનુભવ થાય છે. બાળક જરા કદરૂપું હોય અથવા કૃત્રિમ રીતે તેને કદરૂપું કરેલું હોય, એટલે કે આવા

1. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી મહેમુદાબેન ઈબ્રાહીમભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ, તા.28-8-08

2. માસ્તર કરીમ મહંમદ , મહાગુજરાતના મુસલમાનો, એમ. એસ. યુનિવર્સિટી, વડોદરા, 1969, પેજ નં.- 354

3. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી રૂકયાબેન સમસુદીનભાઈ, દરિયાપુર. અમદાવાદ, તા.28-8-08

નમાલા શિકાર તરફથી ભૂત પલીત પોતાની નજર ઉઠાવી લઈ બીજી તરફ લક્ષ્ય સાધે છે તેવું મળતી માહિતીના આધારે કહી શકાય.⁴

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં સામાન્ય રીતે દીકરો-દીકરીનું નામ બાળકના ફોઈબા પાડે છે. જો કે હવે જમાના પ્રમાણે મા-બાપની પસંદગીને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. ફોઈ નામ પાડવા બદલ ભેટ માગે છે. કુટુંબની આર્થિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં લઈ જોડી કપડાં કે રોકડ રકમ ભેટ તરીકે આપવાનો રિવાજ છે. નામકરણમાં એ વાતનું ખાસ ધ્યાન રાખવામાં આવે છે કે, તે ઈસ્લામી હોય અથવા તેનો સારો (અર્થ) નીકળતો હોય. જો કે બહુમતી હિન્દુઓના ગામડામાં વસતા ઘણાં અજમેરી સમાજના લોકોના નામ હિન્દુ બાળકોના નામ જેવા જ હોય છે. અહીં એ પણ નોંધવું જરૂરી છે કે, ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતા અને હિન્દુઓ સાથે રહી કામ કરતાં અજમેરી સમાજમાં બીજી કે ત્રીજી પેઢીના નામ હિન્દુ સમાજ જેવા નામ હોય છે તેવું જાણવા મળે છે.⁵

2.2.3 ♦ છઠ્ઠીનો રિવાજ :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં એવી માન્યતા છે કે બાળકના જન્મના છઠ્ઠા દિવસે વિધાતા બાળકના લેખ લખે છે આથી તે દિવસે મા તથા બાળકને નવડાવવામાં આવતું નથી. બાળકને તે દિવસે પહેલીવાર ઝભલું પહેરાવવામાં આવે છે. કેટલાક ઘરોમાં તો તે દિવસે મહેમાન ઘર આવે તો તેને આવકારવા માટે મોટેથી “આવો” કહેવું પણ અપશુકન માને છે. એના પાછળ તર્ક એ છે કે તે દિવસે વિધાતા સિવાય અન્ય કોઈ “આવો” કહેવાના હક્કદાર નથી. બાળકના જન્મના દસમા દિવસે તેની માતાને “દસોડી” નવડાવવામાં આવે છે. મા તે દિવસે પ્રથમવાર પાણીમાં કંકોડીના મૂળનો પાવડર પાણીમાં નાખીને નહાય છે. આ રિવાજ કાઠિયાવાડી સમાજમાં નથી. આજ રીતે વીસ દિવસે વીસોડી મહિનો અને ચાલીસ દિવસે માતાને નવડાવવામાં આવે છે. આ સિવાય માતા માથું ધોઈ નહાતી નથી એવી માન્યતા છે કે, સુવાવડીના ઓશીકે ચપ્પુ કે લોખંડની વસ્તુ, દરવાજે લીમડો રાખવાથી સુવાવડીની આભડછેટ તેનાથી દૂર થાય છે.

4. માસ્તર કરીમ મહંમદ, પૂર્વોક્ત પેજ નં.- 355

5. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી મદીનાબેન અબ્દુલભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.20-8-08

મળતી માહિતી પ્રમાણે પુત્ર જન્મ થાય ત્યારે સવા પાંચ શેરની લાપસી અને પુત્રીના જન્મ સમયે સવાશેરની લાપસી કરવામાં આવે છે. કેટલાક કુટુંબોમાં તે ચોખ્ખા ઘી ની તો કેટલાક કુટુંબોમાં ઘી સાથે સવા ના દાણા લાપસીમાં નાખવામાં આવે છે. આ લાપસી દિવસ આથમ્યા પહેલાં જ ખાઈ લેવાની હોય છે. જો લાપસી વધે તો તેને દાટી દેવી પડે છે. તેમજ તે કુટુંબ સિવાય બહારની કોઈ જ વ્યક્તિને આપવામાં આવતી નથી. ભૂલે ચૂકે જો નાનું બાળક પણ કુટુંબ કે ગોત્ર બહારનું આ લાપસી ખાઈ જાય તો ફરીવાર આ લાપસી કરવી પડે છે અને તેને મોટું અપશુકન ગણે છે. આ વિધિને બાળકની શુકનની લાપસી કરી એવું કહેવામાં આવે છે. આ દિવસ બાદ બાળક નું પારણું બાંધવામાં આવે છે જ્યારે પારણું બાંધે તે દિવસે ઘઉંને બાફી તેમાં ગોળ નાંખી “ઠોઠા” (ઘુઘરી)બનાવવામાં આવે છે અને તે છોકરાઓને પ્રસાદ (ન્યાઝ) રૂપે વહેંચી દેવામાં આવે છે તેવું જાણવા મળે છે.⁶

બાળકના જન્મના ચાલીસમાં દિવસે બાળક અને માતા આગળ બતાવ્યા પ્રમાણે નહાય છે. નજીકની દરગાહ કે ધર્મસ્થળ પર જઈ મા-દીકરા-દીકરી દૂધ -ચોખાનો “ફાતીહા” દે છે. દૂધ ચોખા ખાધા પહેલાં તે દિવસે મા ચા-નાસ્તો કે કંઈ ખાતી નથી. મક્કાથી લાવેલ “ઝમઝમ” નું પવિત્ર પાણી માતા- બાળક બંને પીએ છે અને આ રીતે મા પાક (પવિત્ર) બને છે. મા-બાળક નવા કપડાં પહેરે છે અને દૂધ ચોખા પડોશમાં વહેંચી દેવામાં આવે છે. ચાલીસ દિવસ બાદ સુવાવડની ત્રણ “ગોયણી” જમાડવામાં આવે છે. ગોયણી એટલે કે કુટુંબમાં સુવાવડી સ્ત્રી ભૂતકાળમાં મૃત્યુ પામી હોય તેની રૂહ (આત્મા)ના મોક્ષ માટે અથવા સવાબ અર્થે કરવામાં આવે છે. ગોયણીમાં ત્રણ સ્ત્રીઓ હોય છે. તેમાંથી બે કન્યા અને એક વહુનો સમાવેશ થાય છે. આ રીતે ત્રણથી વધુ એકી સંખ્યામાં 3,5, કે 7 ની સંખ્યામાં જમાડે છે.⁷ આ ગોયણી જમાડવાનો રિવાજ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં નથી તેવી માહિતી મળે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં બાબરી વખતે બેલીમ જેવા અમુક ગોત્રમાં પીરના “કર” કરવામાં આવે છે. દરેક ગોત્રના અલગ અલગ પીર છે. જે બાળકના પીરના કર કરવામાં આવતા હોય ત્યારે બાળકના મોસાળીયા ભેટ સોગાદ આપે છે. પીરના કરમાં સવા દસ કીલો, સવા પાંચ કીલો અને સવા મણના ચોખ્ખા લાડવાનો જમણવાર કરવામાં આવે છે. જે સાંજ પહેલાં ખાઈ લેવાના હોય છે. જે વધે તેને દાટી દેવાના હોય છે. બેલીમ ગોત્રમાં બે પીર કાળુપીર અને શાહમદાર, ગઢવાડા ગોત્રમાં ગોરી, આલવી ગોત્રમાં શાહમદાર, જંદરાણ ગોત્રમાં હસનપીર અને ઉગામેડીગામના

6. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ઈબ્રાહીમભાઈ દાઉદભાઈ વાલમવાળા, ગાંધીનગર.- તા.17-7-09

7. અજમેરી આબેદાબેન કાદરભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ, તા.28-8-08

ગેબનપીર, દાયમા ગોત્રમાં બુખારી પીર, તગાળા ગોત્રમાં શાહમદારની સુખડી બનાવે છે. લગ્ન સમયે તથા પહેલા છોકરાના જન્મ સમયે આ કરની વિધિ કરે છે. ખાનજાદાના મહેમુદશાહ બુખારી પીર છે. ગૌડ લોકો દર વર્ષે ખોડિયાર માતાની આ રીતે લાપસી કરે છે. અગવાન આ રીતે મેલડીમાતાની સુખડી કરે છે. બેલીમ ગોત્રના લોકો કાળુપીરના ભાદરવા મહિનાના કોઈપણ એક સોમવારે દૂધની સફેદખીર પર ફાતીલા દઈ ઘરની અંદર જ રાખી સૂયસ્તિ પહેલા ખાઈ લે છે તેવું મળેલી માહિતીના આધારે જાણી શકાય છે.

મળતી માહિતીના આધારે જંદરાણ જાદવ કે યાદવમાંથી આવેલું કુળ ગણે છે. તગાળા સોલંકી કુળના ગણાય છે. આ કુળના લોકો વાછરડાની ખસી કરતા નથી કે ગૌહત્યા પણ કરતા નથી. આલ્વીની કુળદેવી કાલી માતા ગણાય છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકો શાહમદારને ઉત્તરપ્રદેશના મકનપુરના પીર-વલી ઓલીયા ગણે છે. તેઓ તેમને જીવતા પીર ગણે છે. અજમેરમાં આવેલી મદાર ટેકરી તેમના નામ પરથી ઓળખાય છે તેવું માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.⁸

2.2.4 ♦ બિસ્મીલ્લાહ પઢાવવાનો રિવાજ :

મળતી માહિતી પ્રમાણે અજમેરી સમાજના કેટલાક આર્થિક રીતે સધ્ધર હોય તેવા કુટુંબો પુત્ર-પુત્રી ચાર વર્ષ ચાર માસ અને ચાર દિવસના થાય ત્યારે બિસ્મીલ્લાહ પઢાવવામાં આવે છે. બાળકને નવા કપડાં પહેરાવી, ફૂલહાર કરીને મૌલવી સાહેબ કુરઆનમાંથી ચોક્કસ આયતો (પંક્તિઓ) બાળકને પઢાવડાવે છે. બાળકના હાથમાં બે લાડુ રાખવામાં આવે છે. બાળકના માતા પિતા મૌલવી સાહેબને હદિયો (ભેટ) રૂપે રોકડ રકમ આપે છે. બાળકના સગા સંબંધીઓને જમાડવામાં આવે છે. બાળક તે દિવસે મામાના ઘરના જ કપડાં પહેરે છે. જો કે તેમાં કુરિવાજ તરીકે કેટલાક કુટુંબ મામેરું ભરે છે અને મોટા ખર્ચાઓ કરે છે. બાળકને રોકડ ભેટ આપે છે. કુટુંબ પહેરામણી કરે છે અને સોનાના દાગીનાથી લઈ ઘણી જ ભેટ સોગાદો આપવામાં આવે છે. પાંચસોથી હજાર માણસનો જમણવાર પણ કરવામાં આવે છે. આર્થિક રીતે સધ્ધર ન હોય તેવા કુટુંબો બિસ્મીલ્લાહ પઢાવતા નથી તેવું જાણવા મળે છે.⁹

8. રૂબરૂ મુલાકાત, બેલીમ હબીબભાઈ પીરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, 2-6-10

9. રૂબરૂ મુલાકાત, પુર્વોક્ત અજમેરી મહેમુદાબેન ઈબ્રાહીમભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ, 28-8-08

2.2.5 ♦ ખત્ના અથવા સુન્નત :

પુત્રનો જન્મ થાય તો પુત્રની ખત્ના કરાવવામાં આવે છે. ખત્ના કરનાર વ્યક્તિ વાઢકાપનો જાણકાર વ્યક્તિ હોય છે. તે બાળકના લિંગની આગળના ભાગની વધારાની ચામડીને કાપી નાખે છે. દરેક મુસ્લિમમાં આ વિધિ ફરજિયાત હોય છે. જ્યાં સુધી બાળકની ખત્ના ન કરાવી હોય ત્યાં સુધી તે નમાઝ પઢી શકતો નથી કે મુસ્લિમ કહેવાતો નથી. આથી સામાન્ય રીતે બાળકના બાળપણમાં જ આ વિધિ સંપન્ન કરવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે બાળક સાત દિવસથી છ-સાત વર્ષનો થાય ત્યાં સુધી આ વિધિ કરી દેવામાં આવે છે. કેટલાક કુટુંબો પુત્રના ખત્નાના દિવસે મોટો જમણવાર કરે છે. મામા મામેરું ભરે છે અને બેન્ડબાજા સાથે બાળકનો વરઘોડો કાઢવામાં આવે છે. જો કે આવો કુરિવાજ બહુ ઓછા કુટુંબોમાં જોવા મળે છે. ખત્ના કરવી એ હ.પયગમ્બર સાહેબની ‘સુન્નત’ (આચાર) છે. કુરઆન શરીફનો હુકમ નથી. આમ છતાં તે અલ્લાહનું ફરમાન હોય તે પ્રમાણે અમલ કરવામાં આવે છે તેવું જાણવા મળે છે.

ખત્નાના દિવસે છોકરાને ઘેન રહે તેવી દવા આપવામાં આવે છે. ક્રિયા માટે ઠરાવેલા દિવસે છોકરાને સુવડાવવાનો હોય તે ઓરડામાં લાલ રંગનો ચાર ચોરસ ફૂટનો એક નવો કાપડનો ટૂકડો પાથરવામાં આવે છે. આ કપડા આગળ એક તાંબાની કથરોટ રાખોડી ભરીને મૂકવામાં આવે છે. જે છોકરાની ખત્ના કરવાની હોય છે તેને કેટલાક કુટુંબોમાં અફીણ અથવા માજુન, જાયફળ, જેનાથી નશો લાવે તેવી વસ્તુ ખવડાવે છે. પછી તેને કોઈ મજબૂત સગો ઊંચકી લાવી, રાતા કપડાં પર એકાદ ફૂટ ઊંચી એક લાકડાની ચોકી મૂકેલી હોય છે તેના પર પગ નીચે લટકતા રાખી બેસાડે છે. છોકરાને પકડી રાખનાર તેને મજબૂત રીતે, જરા પણ હાલી શકે નહીં તેવી રીતે પકડી રાખે છે. અને હજામ (ખલીફા) તેને વાતોમાં વળગાડે છે. ખત્ના કરતી વખતે છોકરો જરા પણ ઊંચો નીચો થાય તો તેને ઈજા થાય માટે આ પ્રમાણે તેનું ધ્યાન બીજે પ્રકારે દોરી હજામે ખાસ તૈયાર કરેલી સુંવાળી વાંસની સળી છોકરાની ઈન્દ્રીયના આગળના ભાગમાં દાખલ કરીને આગળની વધારાની ચામડી આગલા ફૂલને જરા પણ વળગી રહે નહીં તેની ખાત્રી કરી લે છે અને તેમ કરવાથી છોકરાની અતિશય પીડા થાય છે. ચામડી જરા પણ વળગી રહી નથી તેવી ખાત્રી થાય એટલે આગળની ચામડી ઉલટાવી તેને સાફ કરી પાછી હતી તે પ્રમાણે તે કરી દે છે. પછી વાંસનો નાનો સુંવાળો ચીપીયો લઈ, તેના આગળના

છેડા પહોળા કરી બહાર ખેંચી કાઢેલી આગળની વધારાની ચામડીની અંદર દાખલ કરે છે. હોંશિયાર હજામત (ખલીફા) આ વખતે એટલી ચાલાકી વાપરે છે કે, ચામડી બહાર ખેંચવી તેમાં ચીપિયો દાખલ કરવો અને એ વધારાની ચામડી તીક્ષ્ણ અસ્તરાથી કાપી લેવી. આ ત્રણે કામ એટલી ઝડપથી એક સાથે પળવારમાં કરી નાખે છે કે તે થઈ રહ્યા પછી છોકરાને “સોનાની ચકલી” જોવાનું કહી તેની નજર ફેરવી, ચીપિયો કાઢી લઈ, તે ચામડી ઈન્દ્રિયના ફૂલ ઉપર ચઢાવી લોહી બંધ કરવા એક નરમ રાતી ભૂકી ભભરાવે છે. અને કાપી કાઢેલી વધારાની ચામડી મેલા, પાથરેલા લાલ કપડાના ટૂકડામાં વીંટાળી સગા સ્નેહીઓના “મુબારક-સલામત” ના અભિનંદનો વચ્ચે ત્યાંથી વિદાય લે છે. આ પાછળ વૈજ્ઞાનિક કારણ એ છે કે, આમ કરવાથી ઈન્દ્રિયની સ્વચ્છતા જળવાય છે. અનેક જાતીય રોગોથી બચી શકાય છે.¹⁰

2.2.6 ♦ બાબરી :

બાળક જન્મના સવા મહિના બાદ બાબરી ઉતારવામાં આવે છે. બાળકના કપાયેલા વાળ ભારોભાર ફોઈને સોનું, દાગીનો અથવા બીજી કોઈ ભેટ આપવામાં આવે છે. કુટુંબની બેન-દીકરીઓને સાડી અથવા તે પેટે રોકડ રકમ આપે છે, તેમને જમાડે છે. આ રિવાજ બંને અજમેરી સમાજમાં છે તેવું માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.¹¹

2.2.7 ♦ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં સગાઈનો રિવાજ :-

બાળક પુખ્ત થાય ત્યારે તેની સગાઈ કરવામાં આવે છે. અન્ય મુસ્લિમોની જેમ લોહીની સગાઈ હોય ત્યાં સગાઈ થઈ શકે છે પરંતુ ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં અત્યંત નજીકના સગાઓમાં શક્ય હોય ત્યાં સુધી સગાઈ કરતા નથી. જો કે દૂરના સગાઓમાં સગાઈ થઈ શકે છે અથવા કરે છે. કાઠિયાવાડી સમાજમાં તો એક જ ગોત્રમાંથી પણ લેવડ દેવડ કરતા નથી. સગાઈની વિધિમાં કન્યા પક્ષના પંદર વીસ સગાઓ વર પક્ષના ત્યાં જાય છે. વરપક્ષના કુટુંબીજનો તથા કન્યાપક્ષના કુટુંબીજનો સામસામે બેસે છે. કન્યાપક્ષના વડીલ પુરુષ વરપક્ષના વડીલ પુરુષના હાથમાં રૂપિયો આપી આજુ બાજુ સંભળાય તે રીતે મોટેથી બોલે કે ફલાણા ભાઈની પુત્રીની સગાઈનો રૂપિયો ફલાણા-ફલાણાના પુત્રની સગાઈ પેટે તમને આપું છું. ત્યારબાદ શ્રીફળ અને સવાશેર ખાંડ આપે છે અને પછી સામ સામે એકબીજાને ગોળ ખવડાવે છે. વરપક્ષની નજીકની વહુ ખભે રૂમાલ મૂકી શ્રીફળ, ખાંડ અને રૂપિયો હોય તે થાળી પર કુંકુ

10. માસ્તર કરીમ મહંમદ, પૂર્વોક્ત પેજ નં. - 363-364

11. અજમેરી હુસેનાબેન ઈબ્રાહીમભાઈ, ગાંધીનગર- 17-07-09

છાંટણા કરી ચોખાથી વધાવી થાળીને લઈ જાય છે. કુટુંબની સ્ત્રીઓ ગીતો ગાય છે. પુરુષો માથે ટોપી કે રૂમાલ ઓઢે છે. આવેલા તમામ સગાસબંધીઓ પડોશીઓને ગોળ ખવડાવી મોં મીઠું કરાવવામાં આવે છે. તમામ સબંધીઓનો જમણવાર કરવામાં આવે છે. વરપક્ષ તરફથી કન્યા પક્ષને સગાઈની સાડી ઓઢાડવામાં આવે છે. મીઠાઈ, બંગડી અને અન્ય સૌંદર્ય પ્રસાધનો પણ લઈ જવાનો હવે નવો રિવાજ પણ ચાલુ થયો છે. વરપક્ષમાં વરની માતા ભાવિ વહુને સાડી ઓઢાડે, ત્યારબાદ તેમની સાથેની અન્ય નજીકના સબંધી સ્ત્રીઓ કન્યાને રોકડ ભેટ આપે છે. સામે કન્યા પક્ષ વર પક્ષની જેટલી સ્ત્રી કે પુરુષો સાડી ઓઢાડવા આવ્યા હોય તે બધાને વળતા વહેવાર તરીકે સાડીઓ અને શર્ટપીસ કે રોકડ આપે છે. ઈ. સ. 1960 પહેલાનાં સમયમાં અજમેરી સમાજમાં સગાઈ નાની ઉંમરે કે બાળક ઘોડિયામાં હોય ત્યારે જ કરી દેવામાં આવતી હતી. ઘોડિયામાં બાળકની સગાઈ થઈ હોય તો તેના માતા-પિતા માટે તે ગૌરવરૂપ ગણાતું. જો કે હવે બાળ સગાઈ તથા બાળલગ્નોનો રિવાજ અજમેરી સમાજમાં રહ્યો નથી.¹²

2.2.8 ♦ “કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સગાઈનો રિવાજ” :-

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં વરપક્ષ કન્યાપક્ષની સગાઈ કરવા જાય છે. જેમાં વરપક્ષ બે સાકરના પડા, બે શ્રીફળ (જેના પર નાળા છડી બાંધેલી હોય છે.) લઈને જાય છે. વરપક્ષ કન્યાપક્ષના વડીલને એક શ્રીફળ, એક સાકરનો પડો અને એક રોકડો રૂપિયો કન્યાપક્ષને આપે છે અને વડીલ રૂપિયો આપતી વખતે બંનેના નામ જાહેરમાં બોલી ચોખવટ કરે છે. બીજું શ્રીફળ કન્યાપક્ષ વરપક્ષવાળાને પરત ન આપે તો વરપક્ષે કન્યાપક્ષને 251 રૂા. “દેશ” તરીકે ઓળખાતી રકમ આપવી પડે અને જો કન્યાપક્ષ શ્રીફળ અને આપેલ રૂપિયામાં 25 પૈસા ઉમેરી સવા રૂપિયો વરપક્ષને પરત કરે તો સમજવું કે કન્યાપક્ષ કંકુકન્યા આપી તે “દેશ” તરીકે કોઈ રકમ લેવા માગતા નથી તેવું સમજે છે. દેશની રકમ વરપક્ષ જાન લઈને આવે ત્યારે થતા ખર્ચ પેટે લેવામાં આવતી રકમ ગણાય છે. જો કે આ રિવાજ હવે લુપ્ત થતો જાય છે. વરપક્ષ કન્યાપક્ષને એક જોડી કપડાં જે હરખચૂંદડી તરીકે ઓળખાય છે અને બીજા એક જોડી કપડાં સગાઈ પેટે એમ કુલ બે જોડી કપડાં આપે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં કાચી સગાઈ કરે તો આ સિવાય નાકની સોનાની ચુની, પગમાં ચાંદીના છડા આપે છે અને જો પાકી સગાઈ કરવાની હોય તો નાકની સોનાની ચુની, પગમાં ચાંદીની ઝાંઝરી અને કાનમાં સોનાના આશરે એક તોલાના ઝુમ્મર આપે છે. આર્થિક રીતે સધ્ધર વર્ગ વધુ સોનું આપે છે પરંતુ સામાન્ય

12. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, અજમેરી મઢીના બેન અબ્દુલભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, 20-8-08

વ્યક્તિ ઓછામાં ઓછું એકાદ -બે તોલા સોનું આપે છે તેવું જાણવા મળે છે. આ વિધિ પૂરી થયા બાદ કન્યાને પાટ પર બેસાડવામાં આવે છે. બંને પક્ષના બધા જ મહેમાનો કન્યાને રોકડ રકમ ભેટમાં આપે છે ત્યારબાદ જમણવાર થાય છે. કન્યાપક્ષ જમણવારમાં ભાતમાં ચોખ્ખું ઘી મેળવી ઉપર ખાંડ નાખી શુકનની મીઠાઈ તરીકે પીરસે છે. મહેમાનો વરપક્ષના ત્યાં જઈ વરને પાટે બેસાડી બંને પક્ષના લોકો વરને રોકડ રકમ ભેટમાં આપે છે. આ રિવાજને મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ “સલામી”ના રિવાજ તરીકે ઓળખે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં વળતી પહેરામણી કરવાનો રિવાજ નથી તેવું મળતી માહિતી આધારે જાણી શકાય છે. ¹³

2.2.9 ♦ લગ્નની કંકોત્રી:-

સગાઈ વિધિ સંપન્ન થયા બાદ લગ્નની નક્કી કરેલી તારીખથી પંદર દિવસ-મહિના પહેલા કન્યાપક્ષના સગાઓ વરપક્ષના સગાઓના ત્યાં કંકોત્રી લઈને જાય છે. કંકોત્રીમાં વિધિવત રીતે વરપક્ષ અને કન્યાપક્ષનું નામ - સરનામું લખેલું હોય છે અને નક્કી કરેલી તારીખના દિવસે જાન લઈને આવજો એવું ભાવભીનું આમંત્રણ પાઠવવામાં આવે છે. કન્યાપક્ષના સગાઓ આ કંકોત્રી લઈને આવે તેના આગલા દિવસે કન્યાપક્ષની વડીલ વ્યક્તિ કંકોત્રી લખે છે. તેના પર કંકુ છાંટણા કરવામાં આવે છે તથા કંકોત્રી લખતી વખતે વાર, ચાંદ અને ચોઘડિયાનો પણ ખ્યાલ કરવામાં આવે છે તેવું માહિતીના આધારે જાણી શકાય છે.

મળતી માહિતી પ્રમાણે કંકોત્રી કન્યાપક્ષની વડીલ વ્યક્તિ વરપક્ષની વડીલ વ્યક્તિને આપે છે. સાથે શ્રીફળ અને સાકર પણ આપે છે. શ્રીફળ પર નાળાછડી વીંટવામાં આવે છે. ત્યારબાદ વરપક્ષમાંથી કોઈ એક વ્યક્તિ ઊભા થઈ તમામ સંબંધી સાંભળે તે રીતે કંકોત્રી મોટેથી વાંચે છે અને ત્યારબાદ એકબીજાને મુબારકબાદી આપે છે. વરપક્ષના કુટુંબની વહુ શ્રીફળ કંકોત્રીને ચોખાથી વધાવી લે છે. લગ્ન વધાવતી વખતે વહુ તેના ખભા પર ઊંનનો રૂમાલ રાખે છે. કુટુંબની વરપક્ષની સ્ત્રીઓ ગીતો ગાય છે. ત્યારબાદ જમણવાર કરવામાં આવે છે. વરપક્ષના લોકો શ્રીફળ અને સાકરને ઘરમાં ઊંચી જગ્યાએ સાચવીને રાખે છે. આ શ્રીફળને નીચે મૂકવું અપશુકન માને છે. આ શ્રીફળ વરરાજા જાન લઈને જાય ત્યારે હાથમાં રાખવાનું હોય છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં આ વિધિ વરપક્ષ કન્યાપક્ષના ત્યાં જઈને

13. રૂબરૂ મુલાકાત, આલ્વી દિલાવરબાઈ રહેમાનબાઈ, તથા બેલીમ હબીબબાઈ પીરબાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, 2-6-10

કરે છે. તારીખવાર નક્કી કરી સામ સામે એકબીજાને કંકોત્રી આપે છે. જેમાં શ્રીફળ સાકર હોતા નથી. જે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની આગવી પ્રથા કહી શકાય. મળતી માહિતી પ્રમાણે મોંઘવારી વધતાં છેલ્લા પંદર-વીસ વર્ષથી સગાઈ અને લગ્નની કંકોત્રી આપવાનો પ્રસંગ ભેગો જ રાખવામાં આવે છે જેથી એક જ જમણવારમાં બંને વિધિ સંપન્ન થઈ જાય. જ્યારે આ બન્ને વિધિ સાથે રાખવામાં આવે ત્યારે પ્રથમ સગાઈની વિધિ પતાવી બેઠેલા તમામ પુરુષ લોકો એક મિનિટ માટે જગ્યા પરથી ઊભા થઈ જાય છે અને પછી ફરીથી બેસી લગ્નની કંકોત્રીની વિધિ શરૂ કરે છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં પહેલાં આ બંને વિધિમાં કન્યાપક્ષ તરફથી પુરુષો જ વરપક્ષને ત્યાં જતા હતા પરંતુ હવે આ પ્રસંગે થોડા પ્રમાણમાં સ્ત્રીઓ પણ વરપક્ષને ત્યાં જાય છે. લગ્નની કંકોત્રી આપવા કન્યાના માતા-પિતા વરપક્ષને ત્યાં જતા નથી. આ વિધિના જમણવારમાં કંસાર ફરજિયાત હોય છે. લગ્નની કંકોત્રી આવી ગયા બાદ વર કે કન્યા ઘરની બહાર નીકળતા નથી. જો સંજોગોવસાત બહાર નીકળવું પડે તો પાસે કટાર કે અન્ય લોખંડની વસ્તુ રાખે છે. લગ્નની કંકોત્રી વરપક્ષે સ્વીકાર્યા બાદ જ બન્ને પક્ષ આમંત્રણ પત્રિકા છપાવીને વહેંચે છે. લગ્નની કંકોત્રી વધાવી લીધા બાદ વર કન્યા બન્ને કોઈ બહારગામ તો જતા જ નથી, કન્યા કપડાં ધોવા કે પાણી ભરવા ગામના કૂવે કે ગામ તળાવે જતી નથી. વર લગ્ન સુધી પીળા છાંટણા કરેલ કપડા પહેરે છે અને માથે ટોપી પહેરી રાખે છે અને હાથમાં મીંઢળ બાંધી રાખે છે. આ પાછળનો તર્ક વર-કન્યા બીજાથી અલગ તરી આવે તેમજ તળાવ કૂવા જેવા જોખમી સ્થળોથી સલામતી રાખવા માટે છે તેવું જાણવા મળે છે. જૂની અદાવતમાં આ શુભ દિવસો દરમિયાન કોઈ વેર વસૂલાત ન કરે તે માટે પણ ઘરની બહાર ન જઈ સજાગ રહેવું વધારે જણાય છે. જો કે સમય બદલાતાં હવે આ રિવાજો લુપ્ત થતા જાય છે તેવું જાણવા મળે છે.¹⁴

2.2.10 ♦ માંડવો :

લગ્નના એક બે દિવસ અગાઉ માંડવો નાખવામાં આવે છે. માંડવો સારા શુભ દિવસ, વાર,ચાંદ ચોઘડિયું જોઈને રોપવામાં આવે છે. ખીજડાના વૃક્ષનું એક બે ફૂટ લાંબું લાકડું, કૂલડીમાં દહીં અને રૂપિયો કે પૈસો ઘરના આંગણામાં પ્રવેશદ્વારની જમણી બાજુ નાનો ખાડોખોદીને

14. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હાજરાબેન કાસમભાઈ, અજમેરી નજમાબેન મેયુદ્દીનભાઈ, અજમેરી વહીદાબેન મુનવ્વર હુસેન, આંબલિયાસણ, તા.જિ.મહેસાણા. તા.- 17-5-10

કૂલડી અને દહીં, રૂપિયો અને એક કે બે ફૂટ લાંબુ ખીજડાનું લાકડું ખાડામાં નાખવામાં આવે છે. ચાર થી પાંચ કુંવારા છોકરાઓ આ ખીજડાના લાકડાને લાવે છે, તેમના મોઢામાં ગોળની કાંકરી મૂકી આ લાકડાને નાળાછડી બાંધી વધાવી લેવામાં આવે છે. પછી તેને ખાડામાં મૂકી એકાદ ફૂટ લાકડું બહાર રહે તે રીતે માટી વાળવામાં આવે છે. આ વિધિને માંડવો રોપ્યો એવું કહેવાય છે. માંડવો રોપ્યા બાદ ઘર આગળ નાનકડી ચૂંદડી કે મંડપ બાંધવામાં આવે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં આ વિધિને માણેકસ્તંભ રોપ્યો તેવું કહે છે.¹⁵

2.2.11 ♦ વરધની માટલી :

કન્યાના લગ્ન હોય તો કુંભારના ત્યાં વરધની માટલી લેવા અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓ જાય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ વાગતા ઢોલે ગામના કુંભારના ત્યાં જાય છે. કુંભાર માટે પિત્તળની ચાળણીમાં ઘઉં, એક વાટકો ઘી, ગોળ અને કુંભારણ માટે એક સાડી લઈ જાય છે. કુંભાર પાંચ-સાત માટલીને સફેદ રંગથી ચિતરે છે. આ માટલી પર નાળાછડી બાંધેલી હોય છે. કુંભારણ પાંચ કે સાત સ્ત્રીઓને હાથમાં નાળાછડી બાંધે છે. પાંચ-સાત સ્ત્રીઓ વારાફરતી માટલી પર કંકુના ચાંદલા કરી ચોખાથી વધાવીને માટલી લઈને ઘેર આવે છે. વરધની માટલી લેવા કુટુંબની વહુઓ જાય છે. આ માટલી વિધવા કે ગર્ભવતી સ્ત્રી લેતી નથી આ માટલી ગોત્રજ સમક્ષ મૂકે છે અને લગ્ન બાદ કુટુંબમાં જ આ માટલીઓ વહેંચી દેવામાં આવે છે. આ રિવાજ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વધુ પ્રચલિત છે. જો કે હવે ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પણ આ રિવાજ ઓછો થતો જાય છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં પણ આ રિવાજ પ્રચલિત હતો તેઓ ઢોલીના ઢોલને પણ વધાવે છે. આ રિવાજ પાછળ, ઘરના શુભપ્રસંગે કુંભારને કે ઢોલીને સાચવવાનો છે તેવું માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.¹⁶

2.2.12 ♦ પીઠી કરવાનો રિવાજ :

વર અને કન્યા બંને પક્ષે પીઠી કરવામાં આવે છે. પીઠી હળદર, શેકીને દળેલા મગ, શેકીને દળેલા ઘઉં, થોડું તેલ અને પાણી ભેગું કરી બનાવવામાં આવે છે. પીઠી એકી સંખ્યામાં એટલે કે ત્રણ, પાંચ કે સાત વખત કરવામાં આવે છે. પીઠી ફક્ત સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી જ કરી

15. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ફરીદાબેન હસુભાઈ, સરખેજ, તા. 2-3-09

16. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હાજરાબેન કાસમભાઈ, આંબલિયાસણ, તા.જિ.મહેસાણા. તા. - 19-6-10

શકે છે. વર કે કન્યાને ચૂંદડી નીચે બાજઠ પર બેસાડવામાં આવે છે. તેનું મોં કાબા શરીફ (પશ્ચિમ દિશા) તરફ રાખીને વરની કાકી, ફોઈ, બેન, ભાભી, મામી, માસી, પીઠી ચોળે છે. પીઠી ચોળનારની સંખ્યા પાંચ, સાત કે નવ ની હોય છે. પીઠી ચોળનાર પ્રથમ પોતાના જમણા હાથે નાળાછડી બાંધી પીઠી હાથમાં લે છે. પીઠી ચોળનાર દરેક સ્ત્રી પ્રથમ સાકર કે ગોળનો કાંકરો વર કન્યાને ખવડાવી મોં મીઠું કરે છે. ત્યારબાદ બધા પીઠી ચોળે છે અને ગીતો ગાય છે. પીઠી ચોળનાર સ્ત્રીઓ ત્યારબાદ નાગરવેલના પાન તેલમાં ઝબોળીને (બે હાથમાં સ્ત્રી બે પાન રાખે છે.) સૌ પ્રથમ માથા પર પછી ખભા પર પછી ઢીચણ પર પછી ઘુંટી પર અડાડે છે. આ રીતે પીઠી ચોળનાર તમામ સ્ત્રીઓ વારા ફરતી આ વિધિથી તેલ ઉતારે છે. એક સ્ત્રી પાંચવાર માથાથી ઘુંટી સુધી પાન ઉતારે છે. આ વિધિને તેલ ઉતાર્યું કહેવાય ત્યારબાદ વિરૂદ્ધ દિશામાં તેલ ચઢાવે છે. આ રીતે વારા ફરતી બધી જ સ્ત્રીઓ પાંચ પાંચ વાર તેલ ચઢાવે છે, અને ઉતારે છે. બાકીની સ્ત્રીઓ ગીતો ગાય છે. આ વિધિ કન્યા પક્ષે પણ આજ પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. આ વિધિ પતી ગયા બાદ વરના(વર) જમણા હાથે કંગનો અને મીંઢળ બાંધવામાં આવે છે અને દુલ્હનના જમણા હાથે મીંઢળ અને પહોંચી બાંધવામાં આવે છે. આ રિવાજની વિધિ ઉત્તર - મધ્ય ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં અને કાઠિયાવાડી સમાજમાં એક સરખી છે તેવું મળતી માહિતીના આધારે કહી શકાય.¹⁷

2.2.13 ♦ હદિયો :- (કુરઆન પુરું કરવાની વિધિ)

મળેલી માહિતી પ્રમાણે પીઠી થઈ ગયા બાદ વર-કન્યા બંનેને હદિયો પઢાવવામાં આવે છે. વરને હાર પહેરાવીને વસ્ત્ર કરીને (હાથ-પગ-મોં ધોવાની ક્રિયા) ઊંચી જગ્યાએ બેસાડવામાં આવે છે. હાથમાં બે લાડું રાખવામાં આવે છે. વરને માથે ટોપી પહેરાવી વરરાજાને બાળપણમાં કુરઆન શિક્ષણ આપનાર મૌલવી તેને કુરઆન શરીફનું 55મું પ્રકરણ સુર એ રહેમાન પઢાવે (વંચાવે) છે. આ પ્રકરણમાં અલ્લાહે માણસ જાતને જે જે ન્યામતો, ભેટો આપેલી છે તેનું વર્ણન છે. આ પ્રકરણ પઢાવે ત્યારે સગાંસબંધી તથા વરરાજાના મા-બાપ મૌલવીને એક જોડી કપડાં અને રોકડ ભેટ આપે છે. આ રીતે વરરાજાને કુરઆન શિક્ષણ આપનાર મૌલવીની કદર આ પ્રસંગે કરે છે. જો દુલ્હાએ કુરઆન શિક્ષણ લીધું ન હોય તો આ વિધિ કરવામાં આવતી નથી. વરરાજાએ કુરઆન શિક્ષણ લીધું હોય તો કન્યાપક્ષ તરફથી પણ વરરાજાને એક જોડી કપડાં મોકલાવે છે તથા સાથે ચણા, મમરા, ચોકલેટ, કમળકાકડી, મગફળી, બદામ, અખરોટ, ભેગું

17. રૂબરૂ મુલાકાત, સલમાબેન દીનમહંમદ અજમેરી, ગાંધીનગર, તા. - 20-6-09

કરીને બે થી ત્રણ કિલો બાળકોને વહેંચવા મોકલે છે. કેટલીકવાર આ સાથે પતાસાં કે સાકર પણ કન્યાપક્ષ મોકલે છે. કન્યાપક્ષ તરફથી આ ભેટ લઈને આવનાર બે ચાર વ્યક્તિઓને રોકડ ભેટ વરપક્ષ તરફથી પણ આપવામાં આવે છે.

આ પ્રમાણેની વિધિ કન્યાપક્ષે પણ કરવામાં આવે છે. કન્યા હદિયો પઢવા બેસે ત્યારે ગળામાં હાર અને ચહેરો ઢંકાય તે રીતે ફૂલનો શેહરો પહેરે છે, બે હાથમાં ફુલોના ગજરા પહેરે છે અને હાથમાં બે લાડું પણ રાખે છે. કન્યાને કુરઆનનું શિક્ષણ આપનાર પુરુષ કે સ્ત્રી ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે કુરઆનનું 55મું પ્રકરણ પઢાવે (વંચાવે) છે. કન્યાને હદિયાની ભેટ રૂપે વરપક્ષ તરફથી પણ એક જોડી કપડાં તથા ચણા, મમરા, ચોકલેટ, કમળકાકડી, મગફળી, બદામ, અખરોટ અને પતાસાં બાળકોને વહેંચવામાં આવે છે. આ ભેટ લઈને જનાર વ્યક્તિઓને રોકડ ભેટ કન્યાપક્ષ તરફથી આપવામાં આવે છે. જો કન્યાએ કુરઆન શિક્ષણ લીધું ન હોય તો આ વિધિ કરવામાં આવતી નથી. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં ફક્ત કન્યાને જ હદિયો પઢાવવામાં આવે છે. વરપક્ષ કન્યાને એકજોડી કપડાં મોકલાવે છે તેવી માહિતી મળે છે.¹⁸

2.2.14 ♦ મામેરું :-

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં પુત્ર કે પુત્રીના લગ્ન પ્રસંગે મામા તરફથી મામેરું ભરવામાં આવે છે. માંડવો રોપાઈ ગયા બાદ લગ્નના આગલા દિવસે મામેરું ભરવામાં આવે છે. મામા તરફથી મામાના કુટુંબીજનોને મામેરાની કંકોત્રી આપવામાં આવે છે. મામા તેમના કુટુંબીજનોને લઈ બહેનના ઘેર વાજતે ગાજતે મામેરું ભરે છે. જો પુત્રીના લગ્ન હોય તો મામા તરફથી ભાણીને પૂરતના સાત વાસણ આપવામાં આવે છે. આ સાત વાસણમાં તાંબાનું બેડું, પિત્તળનું બુજરું, તાંબાનો લોટો, તાંબાનો મુસલમાની ઘાટનો થાળ, કાંસાનો વાડકો કે તાંસળું અને પિત્તળનો ગ્લાસ હોય છે. પુરતના સાત વાસણ આપવાનો તર્ક એ છે કે, ભાણી ભવિષ્યમાં સંયુક્ત કુટુંબમાંથી પોતાનું અલગ ઘર વસાવે ત્યારે અત્યંત જરૂરી જીવન જરૂરી વાસણો માટે તેને અગવડ વેઠવી ન પડે તેવું જાણવા મળે છે. બેડામાં સવા રૂપિયો અને સવા કિલો ખાંડ કે સાકર નાંખવામાં આવે છે. બેડા પર લીલા રંગનું કપડું મૂકી બુજરું ઢાંકવામાં આવે છે. લગ્નના કપડાં મામાના ઘરના હોય છે. મામા લગ્ન થતાં હોય તે ભાણા કે ભાણીના કપડાં લાવે છે. સામાન્ય રીતે મામાના ઘરના કપડાં પહેરીને જ ભાણા કે ભાણીના

18. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી કુલસુમબેન અનવરહુસેન, જુહાપુરા, અમદાવાદ. તા.- 17-7-09

લગ્ન થાય છે. આ સિવાય મામા પોતાની બહેન, જીજ્ઞા તથા અન્ય ભાણીયાં માટે પણ કપડાં લાવે છે. બહેનના સાસુ સસરા, કાકા સસરા, કાકી સાસુ, દિયર, દેરાણી, નણંદ, નણંદોઈ આ તમામને વહેવાર કરે છે. પુરુષો માટે શર્ટપીસ અથવા રોકડ અને સ્ત્રીઓ માટે સાડી કે પંજાબી ડ્રેસ આપે છે. પહેલાંના સમયમાં ધોતિયું અને સાડી વહેવાર પેટે આપતા હતા એવી માહિતી મળે છે કે, દિન પ્રતિદિન આ વહેવારનું પ્રમાણ વધતું જાય છે. મામા તથા કુટુંબીજનો બહેનના સાસરીના કુટુંબીજનોને વારાફરતી ઊભા કરી શર્ટપીસ કે સાડી ઓઢાડી આ વહેવાર કરે છે. આ વહેવારમાં શર્ટપીસ કે સાડી ઓઢવી એક સન્માન ગણવામાં આવતું હોઈ કેટલીકવાર શર્ટપીસ કે સાડી ઓઢાડવામાં કોઈ વ્યક્તિને બાકાત રાખવામાં આવે છે કે ભૂલથી નામ રહી જાય તો તેને અપમાન ગણવામાં આવે છે તેમજ તે વ્યક્તિ રીસાઈ જાય કે બહેનને મેણાં-ટોણાં મારવાના પણ કિસ્સા બને છે. મામેરું ભરનાર અને મામેરું લેનાર બન્ને પક્ષો સામસામા ગીતો ગાય છે. હાલના સમયમાં બહેન માટે સોનાનો દાગીનો લાવવાનો પણ નવો રિવાજ પ્રચલિત બનતો થાય છે. મામા અને તેમના કુટુંબીજનો મામેરાનો રોકડ વ્યવહાર પણ કરે છે. મામેરામાં આવેલો ચાંદલો/લાગ તેમજ સાડી-શર્ટપીસ, રોકડ બધું જ મામેરું ભરતી વખતે બહેનને આપી દેવામાં આવે છે. કાઠિયાવાડી સમાજમાં આ રિવાજ છેલ્લાં પચ્ચીસ વર્ષથી સદંતર બંધ છે. આ પહેલા તેઓ મામેરું ભરતા પણ કુટુંબ પહેરામણી તો આ સમાજમાં વર્ષોથી કરતા જ નથી. કાઠિયાવાડી સમાજમાં આ રિવાજ નથી તેથી આ રિવાજ ઉત્તર ગુજરાતના હિન્દુ સમાજનું અનુકરણ માત્ર છે તેવું જાણવા મળે છે. મામેરું ભરાઈ ગયા બાદ મામાના બધાં જ કુટુંબીજનોને જમાડવામાં આવે છે. મામેરાના મહેમાનો માટે અલગ ઉતારો આપવામાં આવે છે તેવું જાણવા મળે છે.¹⁹

2.2.15 ♦ જાન:-

આઝાદી પહેલા જાન ત્રણ દિવસ રોકાતી અને ત્રણ વખત તેમને મીઠાઈ જમાડવી તે ફરજિયાત હતી. ત્યારબાદ જાન બે દિવસ રોકાવા લાગી. 40 વર્ષ પહેલાં રાત્રિના લગ્ન રાખવામાં આવતા હતા. પરંતુ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં નવો સુધારો સૌ પ્રથમ ડિસેમ્બર તા.- 13-11-1973થી દિવસનો લગ્ન પ્રસંગ વાલમ-મહેસાણા ખાતે યોજવાની શરૂઆત થઈ હતી. ત્યારબાદ હવેથી દિવસના જ લગ્ન યોજાય છે. આ સુધારાની શરૂઆત કરાવવામાં સામાજિક કાર્યકર અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ અજમેરીનો મોટો ફાળો

19. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી શક્તિનાથેન અલ્લારખાભાઈ, દિલ્લી ચકલા, અમદાવાદ, તા.- 13-4-09

છે જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરીએ આ સુધારા લાવવા પ્રયત્નો કર્યા હતા. બંને અજમેરી સમાજમાં ૩૦ વર્ષ પહેલાં જાન કન્યાપક્ષે બેથી ત્રણ દિવસ રોકાતી હતી. પરંતુ સમય જતાં હવે એક જ દિવસમાં જાન પરત થાય છે. જાનમાં સોથી પાંચસો વ્યક્તિઓ હોય છે. અમદાવાદ શહેરમાં જગ્યાનો અભાવ હોવાથી કન્યા પક્ષ વાડી કે સ્કૂલ ભાડે રાખે છે અને જાનને સીધી જ આ જગ્યાએ તેડાવે છે.²⁰

2.2.16 ♦ વરરાજા (દુલ્હા)નો પહેરવેશ :-

પહેલાના સમયમાં વરરાજા ખમીસ કે ધોતી પહેરતા, માથે ફેંટો બાંધવામાં આવતો અને પગમાં મોજડી પહેરવામાં આવતી. આ સમયમાં વરરાજા સાસરીમાં જાય ત્યાં સુધી પીઠી કરેલા કપડામાં જ જતાં. સાસરીમાં ગયા બાદ ત્યાં નાહી ધોઈને કપડાં બદલતા પરંતુ હવે આ રિવાજ લુપ્ત થઈ ઘેરથી જ તૈયાર થઈને જાય છે. સમય જતાં વરરાજાના પહેરવેશમાં આધુનિકતા આવી અને વરરાજા સફારી અને હાલમાં શૂટ-બૂટ પહેરતાં થયા છે. માથે પાઘડીનું સ્થાન લાંબી મુસ્લિમ ટોપીએ લીધું છે તો ક્યાંય શેરવાની પણ જોવા મળે છે. વરરાજાના હાથમાં શ્રીફળ અને કટાર રાખવામાં આવે છે હાથમાં તલવારની જગ્યા એ કટાર જોવા મળે છે. હાથમાં કંગનો અને મીંઢળ બાંધે છે અને હાથમાં ફૂલછડી અને ગળામાં ગુલાબનો હાર હોય છે. આ રિવાજ બંને અજમેરી સમાજમાં એક સરખો જોવા મળે છે.

2.2.17 ♦ કન્યા (દુલ્હન)નો પહેરવેશ :-

ગુજરાતમાં અજમેરી સમાજમાં વર્ષો પહેલા કન્યા ગુજરાતી સાડી પહેરતી હતી અને ખાસ કરીને આ સાડી મામાના ઘરની જ હોય છે. આધુનિક ફેશન યુગમાં ચણિયાચોળી, સરારાએ તેનું સ્થાન લીધું છે. હાથમાં લીલી-લાલ રંગની કાયની બંગડી પહેરેલી હોય છે. હાથમાં વિશિષ્ટ “દુલ્હન મહેંદી” લગાવવાનો રિવાજ છે. કન્યાના પગમાં ચંપલ સાસરી પક્ષની હોય છે જેને દહેજમાં આપેલી ચંપલ તરીકે ઓળખાય છે. સાસરીપક્ષ તરફથી દહેજમાં કન્યાને સુહાગપડો તથા સવાશેર ખારેક, સવાશેર ખાંડ, શ્રીફળ, ચંપલ દહેજની સાડી (એક જોડી કપડાં) અને બંગડી , અન્ય સૌંદર્ય પ્રસાધનો, ચાંદીની હાંસડી અથવા તે બદલ સાત રૂપિયા મૂકે છે જે કન્યાપક્ષમાંથી કોઈ એકાદ સ્ત્રી આવી ચોખાથી વધાવી લઈ જાય છે.²¹

20. રૂબરૂ મુલાકાત, (1) પર્વોક્ત, અજમેરી ઈબ્રાહીમભાઈ દાઉદભાઈ વાલમવાળા, ગાંધીનગર, તા.- 17-07-09

(2) ખાનજીદા કાળુભાઈ મહંમદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ તા.- 2-6-10

21. રૂબરૂ મુલાકાત, હુસેનભાઈ દાઉદભાઈ અજમેરી, ગાંધીનગર, તા.- 18-07-09

2.2.18 ♦ કન્યાની પેટીની વસ્તુઓ:-

કન્યાની પેટીમાં અગિયાર, પંદર, સત્તર, એકવીસ જોડી કપડાં કન્યા માટે મૂકે છે. આર્થિક સ્થિતિ સારી હોય તો સોનાનો દાગીનો, ગળાનો નેકલેસ, બંગડી, ચુની, બુટ્ટી આપે છે. કન્યા ગરીબ હોય તો ચાંદીના દાગીના આપે છે. પેટીમાં કન્યા માટે કાંસકો, અરીસો, હેર ઓઈલ, શેમ્પુ, મુખવાસ, મીઠાઈનું બોક્ષ, રૂમાલ, જવેલરી, સૌંદર્ય પ્રસાધનો, સાસુ, દાદી સાસુ માટે સાડી મૂકવામાં આવે છે. આ સાડી સાસરીમાં આવી બીજા જ દિવસે સવારે સાસુ-દાદી સાસુના પગ દબાવી સાડી ભેટ આપે છે. આ રિવાજ ફક્ત ઉત્તર મધ્ય ગુજરાતી અજમેરી સમાજમાં છે. સાડી ભેટ આપતી વખતે સારો વાર, ચાંદ, ચોઘડીયું પણ ધ્યાનમાં લેવાય છે. દીકરી સાસરે જઈ સાસરીના કુટુંબીજનોને સલામ કરી ભેટીને પગ દબાવે છે અને 11, 21, 51 રૂપિયા આપે છે તેને “પગે પૈણું” કહે છે. આ પગ પૈણાની રકમ પણ પેટીમાં મૂકવામાં આવે છે. “પગ પૈણું” મૂકવાનો આ રિવાજ કાઠિવાવાડી અજમેરી સમાજમાં નથી. વહુ પગ દબાવે તો સામેની વ્યક્તિ વહુને રોકડ ભેટ આપે છે. નમાઝ પઢવા માટેનું કપડું “મુસલ્લો” પણ મૂકવામાં આવે છે. કન્યાને પેટીમાં કુરઆન શરીફ પણ આપવામાં આવે છે.²²

2.2.19 ♦ જાન પ્રસ્થાન :-

જાન વરપક્ષથી કન્યાપક્ષના ઘેર જવા વાજતે ગાજતે નીકળે છે. સામાન્ય રીતે 100 થી 500 વ્યક્તિ જાનમાં હોય છે. જાન કન્યા પક્ષના પાદરે પહોંચે કે તરત જ કન્યાપક્ષ તરફથી વરની સાસુ “અબોબો” લઈને આવે છે. સાસુ માથે તાંબાના લોટામાં પાણી અને તેના પર શ્રીફળ અને તે પર રૂમાલ ઢાંકેલો હોય છે. તેની સાથે કેટલીક સ્ત્રીઓ હોય છે. સાસુ અને કેટલીક સ્ત્રીઓ લગ્ન ગીતો ગાતા સામે જમાઈને વધાવવા નીકળે છે. જમાઈને નજર ન લાગે તે માટે સાસુ પાણીનો લોટો જમાઈના માથેથી ઉતારી લે છે અને જમાઈ પર ચોખા નાખી વધાવે છે. આ દરમિયાન સાસુ ચપળતાથી જમાઈનું નાક ખેંચે છે અને બંને પક્ષોની સ્ત્રીઓ સામ સામે આક્ષેપો કરતા ગીતો-ફટાણાં ગાય છે. જમાઈ પોતાનાં નાકનું રક્ષણ નાક પર રૂમાલ મૂકીને કરે છે. સાથે મિત્ર વર્તુળ પર રક્ષણ કરતું નજરે પડે છે. સમગ્ર વાતાવરણ મજાકથી ભરપૂર હોય છે. સાસુ જ્યારે નાક ખેંચી પરત ફરે ત્યારે જમાઈ પણ ચપળતાથી સાસુની સાડીનો છેડો પકડી લે છે અને આ છેડો છોડવા બદલ ભેટ માંગે છે જે હાલના સમયમાં રૂ. 101 થી રૂ. 501 સુધીની હોય છે. આ વિધિ દરમિયાન સામ સામેની સ્ત્રીઓ ગીતોમાં ગાળો પણ

22. રૂબરૂ મુલાકાત, સુગરાબેન ઈબ્રાહીમભાઈ અજમેરી, જમાલપુર, તા. - 22-01-09

દેતી હોય છે અને કેટલીકવાર આ દરમિયાન લડી પણ પડે છે. ત્યારબાદ વરરાજાની સાળીઓ વરરાજાને શરબત પીવડાવવા આવે છે કોઈવાર શરબતના બદલામાં મજાક સ્વરૂપે મીઠું નાખેલું પાણી પીવડાવે છે અને ત્યાં મજાક મશ્કરી થાય છે. વરરાજા સાળીને રોકડ ભેટ આપે છે. આ વિધિ બાદ જાન ઉતારા પર જાય છે. જાનમાં આવેલી વ્યક્તિઓ માટે અલગ ઘરની વ્યવસ્થાને જાનનો ઉતારો કહે છે. આમ, અજમેરી સમાજનો આ રિવાજ હિન્દુ સમાજને મળતો આવે છે તેવું મળતી માહિતીના આધારે કહી શકાય છે.²³

2.2.20 ♦ જમણવાર :-

જાન ઉતારે પહોંચી મુસાફરીનો થાક ઉતારે ત્યાં જ કન્યાપક્ષ તરફથી બે વ્યક્તિ જમવા માટે માંડવે તેડાવે છે આથી સમગ્ર જાન જમવા માટે ગીતો ગાતાં માંડવે જાય છે. પરંતુ વરરાજા અને તેની માતા માંડવે જમવા જતા નથી. તેમના માટે “વરભાણું” ઉતારા પર જ આવે છે મળતી માહિતી પ્રમાણે જાણવા મળે છે કે, પહેલાનાં સમયમાં વરરાજા પીઠીવાળા કપડામાં જ સાસરીમાં જતા ત્યારે વરરાજાને જાનના ઉતારા પર નવડાવવા માટે કન્યાપક્ષ તરફથી હજામ-નાઈ મોકલવામાં આવતો. જે વરરાજાને રાજાની સારવાર થતી હોય તે અદાથી નવડાવે છે. હજામ-નાઈ આ બદલ વરરાજાના પીઠીવાળા કપડાં લઈ જાય છે અને આ સિવાય જોડી કપડાં કે રોકડ ભેટ વરપક્ષ પાસેથી લઈ જાય છે. વરરાજા નાહી લે ત્યારે તેને પાટેથી ઉતારવા વરરાજાના મામા તૈયાર હોય છે. જે વરરાજાને તેડીને ઘરમાં લઈ જાય છે અને મામા પાટેથી ઉતારવા બદલ ભાણાને રોકડ રકમ ભેટ પણ આપે છે. કન્યાના મામા પણ કન્યાને આજ રીતે પાટેથી ઉતારે છે અને રોકડ રકમ ભેટ આપે છે. ત્યારપછી વરરાજાને તેના મિત્રો તૈયાર કરે છે. ત્યારબાદ વરપક્ષની કેટલીક સ્ત્રીઓ માંડવે જઈ કન્યાને ઉતારે લઈ આવે છે. ત્યાં ઉતારા પર વરપક્ષ તરફથી લાવેલી ચાંદીની પગની સેર, ચાંદીના હાથના પાટલા પહેરાવી શુકન કરે છે. આ સિવાય વરપક્ષની આર્થિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં લઈને સોનાનો હાર, બંગડી, સોનાની વીંટી, વગેરે પહેરાવે છે. તેના ખોળામાં સવાશેર ખારેક, સવાશેર સાકર, સવા રૂપિયો મૂકે છે. આ રિવાજ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં નથી. તેઓ વહુને દાગીના સગાઈ વખતે અથવા લગ્ન પહેલાં આપી દે છે. ત્યારબાદ કન્યાપક્ષની બે ચાર સ્ત્રીઓ કન્યાને ઉતારા પરથી માંડવે તેડી જાય છે.

23. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, તા.- 22-08-08

જમણવાર પૂરો થાય પછી જાન વરરાજાને લઈ ગીતો ગાતા ફરીવાર માંડવે નિકાહ પઢવા માટે નીકળે છે. વરરાજાનું મોં ઢંકાય તે રીતે મોઢેં ફૂલનો શેહરો બાંધે છે અને આ શેહરો વરપક્ષની સ્ત્રીઓ વધાવે છે. જેમાં દરેક સ્ત્રી રૂપિયો- બે રૂપિયા લઈ વરરાજાના માથા પર હાથ ફેરવી એક થાળીમાં નાંખે છે આ રીતે ભેગા થયેલા રૂપિયા હજામ લઈ જાય છે. આ વિધિને “શેહરો વધાવ્યો” કહેવાય છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં આ રૂપિયા અણવર લઈ જાય છે. અણવરની ભૂમિકામાં ખાસ કરીને વરરાજાનો બનેલી હોય છે.²⁴

વરરાજાનો વરઘોડો માંડવે નિકાહ પઢવા નીકળે ત્યારે બેન્ડવાજાં પણ કેટલીકવાર સાથે હોય છે. પહેલાના સમયમાં વરરાજા ઘોડા પર જ માંડવે નિકાહ પઢવા આવતા. મધ્ય, ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં આ માટેનો ખર્ચ કન્યાપક્ષ ભોગવે છે. ઘોડાની સાથે શરણાઈ, ઢોલ, નગારા પણ વગાડતા હતા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં વરરાજા નિકાહ પઢવા આવે ત્યારે વરરાજાની સાસુ-સાળી તથા અન્ય સ્ત્રીઓ ગીતો ગાતા સામૈયું કરવા આવે છે. સામ સામે ફટાણાં ગાય છે. સાસુ ચોખ્ખા ઘી અને ચોખાનો વરરાજાને ચાંદલો કરી વધાવે છે. સામૈયું લઈ આવવા બદલ વરપક્ષ રોકડ ભેટ કન્યા પક્ષને આપે છે તેવી માહિતી મળે છે.²⁵

2.2.21 ♦ નિકાહ :-

મળતી માહિતી પ્રમાણે વરરાજા માટે અન્ય લોકોથી ઉંચી જગ્યાએ આસન હોય છે જે આસન પર વરરાજા તેના અણવર મિત્રો અને નજીકના કુટુંબીજનો તેના પર બેસે છે. બંને બાજુએ વરપક્ષ અને કન્યાપક્ષના સ્ત્રીપુરુષો બેસે છે ગીતો ગાય છે. વરરાજા પાસે કાજી (નિકાહ પઢાવનાર વ્યક્તિ) બેસે છે. સૌ પ્રથમ કાજી પોતાના નિકાહના સર્ટિફિકેટમાં કન્યાના તરફના એક વકીલ (સાક્ષી) અને વરરાજાના બે ગવાહ-સાક્ષીઓના નામ, સરનામા અને ઉંમર નોંધે છે. ત્યાર પછી કન્યાના વકીલ, વરરાજાના ગવાહ અને સાક્ષી કન્યા જ્યાં બેઠી હોય ત્યાં ઘરમાં જાય છે. ત્યાં વરપક્ષના ગવાહ કન્યાને તેના વકીલ સાંભળે તે રીતે પૂછે છે કે ફલાણાં ફલાણાં ભાઈના દીકરા અ.બ.ક. સાથે તમારા નિકાહ નક્કી કરેલા છે જે તમને કબૂલ છે ? ત્યારે કન્યા જી હા મને કબૂલ છે એવું મોટેથી બોલે ત્યારે ખાત્રી કરતા હોય તે રીતે વરપક્ષના ગવાહ કન્યાપક્ષના વકીલને પૂછે છે કે તમે આ સાંભળ્યું ? અને કન્યા પક્ષના વકીલ ‘હા’ બોલે ત્યારપછી જ કન્યાની સહી લેવામાં આવે છે. કોઈ જગ્યાએ એક જ પ્રશ્ન ત્રણવાર

24. રૂબરૂ મુલાકાત, પટેલ રસુલભાઈ રજજબભાઈ, દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ, તા. - 17-11-09

25. રૂબરૂ મુલાકાત, જંદરાણ મહેબુબભાઈ સલીમભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા. - 2-6-10

પૂછવામાં આવે છે. અને કન્યા પાસે ત્રણ વાર જવાબ લેવામાં આવે છે તો કોઈ જગ્યાએ એક જ વખત પૂછવામાં આવે છે. કન્યાને તેની મહેરની રકમ પણ પૂછી લેવામાં આવે છે અને રજિસ્ટરમાં નોંધી લે છે. કન્યાને જ્યારે નિકાહ કબૂલ છે ? એવું પૂછવામાં આવે ત્યારે સ્થળ-સ્થિતિ સ્વતંત્ર મુક્ત હોય તેવી વ્યવસ્થા હોય છે જેથી કોઈ દાબ ,દબાણ, લોભ લાલચમાં આવી તેની પાસે મરજી વિરુદ્ધ નિકાહ કબૂલ કરાવે નહિ.

કન્યાની સહી સાથેનું રજિસ્ટર વકીલ - સાક્ષીઓ લઈને માંડવા નીચે વરરાજા પાસે આવે છે. કાજી ત્યારબાદ ઈસ્લામના પાંચ કલમા વરરાજાને પઢાવે છે. ત્યારબાદ કુરઆનની આયતો (શ્લોકો) પઢે છે અને પછી કાઝી વરરાજાને મોટેથી પૂછે છે કે ફલાણાં ભાઈના દીકરી અ.બ.ક. સાથે તમારા નિકાહ મુકરર કરેલા છે. કન્યાએ પણ તેને બે ગવાહ - વકીલની હાજરીમાં કબૂલ કર્યા છે. મહેરની રકમ આટલા રૂપિયા છે જે તમને કબૂલ છે ? ત્યારે વરરાજા જી હા મને કબૂલ છે એવું બોલે છે ત્યારે કાજી વરપક્ષ અને કન્યા પક્ષના ગવાહ વકીલને પૂછે છે કે તમે આ સાંભળ્યું ? બંને પક્ષના સાક્ષી-વકીલો હા પાડે ત્યારે વરરાજાની રજિસ્ટરમાં સહી લેવામાં આવે છે. કેટલીક જગ્યાએ આ પ્રશ્ન ત્રણ વાર તો કોઈ જગ્યાએ આ પ્રશ્ન એકવાર પૂછવામાં આવે છે. જે કાજી પર નિર્ભર છે. આ સાથે વરપક્ષ અને કન્યાપક્ષના ગવાહ-વકીલની પણ સહી લેવામાં આવે છે ત્યારબાદ કાજી પણ સહી સિક્કો કરે છે. નિકાહનું અસલ સર્ટીફિકેટ વરપક્ષને, બીજી કોપી કન્યાપક્ષને અને ત્રીજી કોપી કાજી પોતાની પાસે રાખે છે. આ સમગ્ર વિધિ દરમિયાન તમામ પુરુષો માથે રૂમાલ કે ટોપી પહેરે છે. આ વિધિ ચાલતી હોય ત્યારે સ્ત્રીઓ ગીતો પણ ગાતી નથી. નિકાહ વિધિ સંપન્ન થવા બદલ સૌ એકબીજાને ભેટીને મુબારકબાદી આપે છે. શરબતથી બધાનું મોં મીઠું કરાવવામાં આવે છે અને લગ્ન ગીતો ગવાય છે. (જુઓ પરિશિષ્ટ નં.-2) લગ્ન બાદ વર -કન્યા એકવાર અજમેર ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તીની દરગાહ પર સલામ કરવા જવાની ઈચ્છા રાખે છે તેવું જાણવા મળે છે. ²⁶

2.2.22 ♦ લગ્નવિધિ બાદના વહેવાર :

લગ્નવિધિ પૂર્ણ થયા બાદ કન્યાપક્ષ તરફથી “તખ્તનો વહેવાર” કરે છે. જેમાં વરરાજાને ફેંટો બાંધવામાં આવે છે, ચાંદીની અંગૂઠી પહેરાવે છે. વરરાજાના પિતાને શર્ટપીસ ઓઢાડે છે.

પહેલાંના સમયમાં ધોતી આપવામાં આવતી હતી. આ રીતે વરરાજાના પિતા, દાદા, કાકા

26. રૂબરૂ મુલાકાત, મનસુરી ગુલામઅલી નુરમહંમદ , જમાલપુર, અમદાવાદ, તા.12-7-09

એવી નજીકની ત્રણ પુરુષ વ્યક્તિ અને વરરાજાની મા,દાદી, કાકી એમ ચાર સ્ત્રીઓને સાડી એમ કુલ સાત વ્યક્તિઓને આ પ્રસંગે તપ્ત પર બેસાડ્યા હોવાના સન્માનરૂપે આ વહેવાર કરવામાં આવે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં વરના પિતા, માતા અને બેન અને વરને જોડી કપડાં આ વહેવાર પેટે ફરજિયાત હોય છે. આ સિવાય વધારામાં હાલના સમયમાં જમાઈને ચાંદીની વીંટી સાથે સોનાની વીંટી પણ આપવાનો રિવાજ ચાલુ થયો છે.

કેટલીક જગ્યાએ સગાઈની સાડી ઓઢાડવાની વળતી પહેરામણી કન્યાપક્ષ તરફથી આ માંડવા નીચે જ કરવામાં આવે છે. જે હાલમાં 25 થી 50 સાડી અને 10 થી 50 શર્ટપીસ સુધી કરવામાં આવે છે. સગાઈની સાડી ઓઢાડવાની વિધિ બાકી રાખી હોય તો તે આ માંડવા નીચે જ જાહેરમાં પૂરી કરવામાં આવે છે. આ વિધિ ફક્ત મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં જ પ્રચલિત છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સગાઈની વળતી પહેરામણી કરવામાં આવતી નથી તેવી માહિતી મળે છે. ત્યારબાદ “આણંવટિયા”નો વહેવાર કન્યાપક્ષ વરપક્ષને કરે છે. તેમાં કન્યાપક્ષ જેટલી વ્યક્તિ આણંવટિયાને વહેવાર કરવા ઉઠાડે તેનાથી બમણી વ્યક્તિ વહેવાર લેવા ઊભા થાય એવો રિવાજ છે. દા.ત. કન્યાપક્ષની એક વ્યક્તિ બોલે કે આણંવટિયાના વહેવાર પેટે પાંચ વ્યક્તિ ઊભી થાય તો વરપક્ષ દસ વ્યક્તિને ઊભા કરે. આણંવટિયામાં વરપક્ષના નવજુવાન છોકરા, વરપક્ષના અન્ય જમાઈઓ કે કુંવારી છોકરીઓ ઊભી થાય છે. તેમને 11 રૂ.થી રૂ.51 રૂપિયાનો વહેવાર રોકડમાં કરે છે. આ રિવાજ પણ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં નથી તેવું જાણવા મળે છે.²⁷

2.2.23 ♦ ગોત્રજ :

માંડવો રોપાઈ ગયા બાદ વર અને કન્યાના માતાપિતા તથા પરિવાર પક્ષ બંને પોત પોતાના ઘરના કોઈ એક સલામત ખૂણામાં, ખાસ કરીને પાણિયારા પાસે ગોત્રજ બેસાડે છે. એક બાજઠ પર લાપસીના સાત મૂઠિયા મૂકે છે. તેના પાસે ઘઉંની સાત ઢગલીઓ કરે છે. તેની પાસે ચોખ્ખા ઘીનો દીવો કરે છે જે લગ્ન પૂરા ન થાય ત્યાં સુધી સળગતો રહે છે. દીવા પાસે સવા રૂપિયોને શ્રીફળ મુકે છે. આ બાજઠ દીવાલ પાસે મૂકી દિવાલ પર લાપસીથી ગળામાં હાર પહેરાવતા હોય એ આકારે નાળાછડી ચોંટાડે છે અને દિવાલ પર સાત ઘીના ચાંલ્લા કરે છે. આ આકાર દેવીના રૂપનો આકાર જેવો બનાવે છે. ત્યારબાદ કુળદેવી “જીયામા” પાસે અવસરની

27. (1) રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી શકુરભાઈ પુંજાભાઈ, ગાંધીનગર, તા.12-12-09

(2) રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, આલ્વી દિલાવરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.2-6-10

ક્ષેમ કુશળતાની દુઆ માગે છે. આ વિધિ હાલમાં અજમેર આસપાસના રાજપૂતો અને રાજપૂતમાંથી મુસ્લિમ બનેલાઓ વર્તમાન સમયમાં પણ રાજસ્થાનમાં કરે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં આ રિવાજ છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી લુપ્ત થતો જાય છે. જોકે વર્ષો પહેલા તેઓ આ વિધિ કરતા હતા તેવું જાણવા મળે છે. નિકાહ પૂર્ણ થયા બાદ વરરાજા ઊભા થઈ કન્યાના ઘરમાં જઈ ગોત્રજ સમક્ષ (નમન) સલામ કરે છે. બાજઠ પર મૂકેલ શ્રીફળ તે લઈ લે છે અને પોતાના હાથનું શ્રીફળ તે બાજઠ પર મૂકે છે. આ વિધિને શ્રીફળ બદલવાની વિધિ કહે છે. આ વિધિ કરતાં વરરાજા ફરજિયાત તેના બૂટ ઉતારે છે. ત્યારે વરરાજાની સાળીઓ બૂટ સંતાડી દે છે અને આ બૂટ સંતાડી પાછા આપવા બદલ રોકડ ભેટ માગે છે.

ઉપરની વિધિબાદ કન્યા વિદાય થાય છે. કન્યા વિદાય થાય ત્યારે વરની ગાડીના પૈડાની નીચે શ્રીફળ વધેરવામાં આવે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં ગાડી નીચે વધેરેલું શ્રીફળ કન્યાના ખોળામાં રાખવામાં આવે છે. સાસરીમાં પહોંચ્યા પછી તે બાળકોને વહેંચી દે છે. કન્યાને તેના ભેટમાં આપેલ વાસણ ચીજવસ્તુઓ વરપક્ષને સોંપી દે છે જ્યારે કન્યાને આપેલ રોકડ ભેટ ચાંદલો કન્યાના પિતા પોતાની પાસે રાખે છે. સ્ત્રીઓ વિદાયના ગીતો ગાય છે. કન્યા ભેટીને રડે છે. અન્ય સમાજમાં કન્યા વિદાય સમય જેવું જ કડ્ડણ વાતાવરણ હોય છે.

વરરાજા અને વહુ ઘેર પરત ફરે ત્યારે વરરાજાની માતા ઘરના આંગણામાં પુત્ર-વહુને પાણીનો લોટો ભરી નજર વાળે છે અને તે લોટાનું પાણી પુત્ર-વહુની જમણી બાજુ ઢોળે છે અને ચોખાથી વધાવે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં વરની મા રાખના મૂઠિયાં બનાવી ચારે દિશામાં નાખે છે. હાલમાં રાખના મૂઠિયાંની જગ્યાએ ઈંડા ચારે દિશામાં નાખવામાં આવે છે. બે દશકા પહેલાં જમણા પગે ઠીકરું ભગાવવામાં આવતું હતું. ઘરમાં પેસતાં જ વરરાજાની બેન બારણું રોકે છે અને ભેટ માગે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં કન્યા વિદાય વખતે મા માટલું આપે છે. માટલું તાંબા પિત્તળનું હોય છે જેમાં સવા કિ.ગ્રા. મીઠાઈ અને સૂકો મેવો, તેના પર નાળિયેર મૂકી લીલા રંગનું કપડું ઢાંકી નાળાં છડીથી બાંધેલું હોય છે અને આ સાથે પ્રજવલિત ફાનસ આપવામાં આવે છે. ઠીકરી જ્યાં જાય ત્યાં અજવાળું થાય તેવો ફાનસનો ઉદ્દેશ હોય છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં લગ્ન થઈ ગયા બાદ બેચાર કે પાંચ દિવસે કન્યાનો ભાઈ બહેનના ઘેર વીર કોથળી લઈને જાય છે. જેમાં સૂકો-મેવો અને મીઠાઈ (અંદાજે સવા કિલો વજન) યથા શક્તિ રોકડ રકમ (રૂ.51 કે

રૂ.101) અને લીલા રંગનો બ્લાઉઝ હોય છે. બહેનને વીરકોથળી ભેટ આપી એકાદ દિવસ બહેનની સાસરીમાં રોકાઈને ભાઈ પરત ફરે છે.

2.2.24 ♦ વીંટી રમાડવાની વિધિ :

ઘરમાં પુત્ર-પુત્રવધુના પ્રવેશબાદ ગોત્રજના બાજઠ આગળ સલામ કરે છે. ત્યારબાદ વીંટીને રમાડવાની વિધિ વરરાજાની મોટી ભાભી, ફોઈ કે કાકી કરાવે છે. એક થાળમાં પાણી લઈ તેમાં કુંકુ નાખી તેને રંગીન કરવામાં આવે છે. આ પાણીમાં સાત પૈસા કે સાત રોકડા સિક્કા, એક રોકડો રૂપિયો, ચાંદીની વીંટી, એક સોપારી વીંટી રમાડનાર નાખે છે. વર-કન્યા બંને ચપળતાથી આ રંગીન પાણીમાંથી પહેલા રોકડો રૂપિયો શોધે છે. આવું સાત વખત કરવામાં આવે છે. જે વધુ વાર રોકડો રૂપિયો શોધવામાં સફળ થાય તે વિજેતા ગણાય છે, અને આ પરથી ઘર ચલાવવામાં કોણ સફળ થશે કે ઘરના વહીવટીમાં કોણ સર્વોપરી રહેશે તે નક્કી કરે છે. બંને સમાજમાં આ વિધિ પ્રચલિત હતી જો કે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં આ રિવાજ લુપ્ત થઈ ગયો છે. વર્ષો પહેલા જલવો રમાડવાનો રિવાજ પણ હતો તેવી માહિતી મળે છે. ²⁸

2.2.25 ♦ ગાંઠો છોડાવવાની વિધિ :

મળતી માહિતી પ્રમાણે વીંટી રમાડ્યા બાદ હાથરૂમાલનો છેડો અને કન્યાની સાડીના પાલવના છેડે મારેલી ગાંઠ સૌપ્રથમ કન્યા છોડે છે. (સાડીના પાલવના છેડે રૂમાલ કન્યાને જ્યારે દાગીના પહેરાવવા ઉતારે લાવે ત્યારે બાંધેલો જ હોય છે.) ત્યારબાદ કન્યા ગાંઠ મારે તે વરરાજા છોડે છે. આવું પાંચ કે સાત વખત કરવામાં આવે છે ત્યારબાદ વરરાજા કન્યાના હાથે બાંધેલું મીંઢળ અને કન્યા વરરાજાના હાથે બાંધેલા મીંઢળની ગાંઠો છોડે છે પછી એકબીજાના કંગનાની ગાંઠો છોડે છે. નજીકમાં કોઈ દરગાહ હોય તો ત્યાં સલામ કરવા જાય છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં પાલવ સાથે બાંધેલો રૂમાલના છેડો નણંદ છોડે છે અને આ છેડો છોડવા બદલ નણંદ રોકડ ભેટ મેળવે છે. મીંઢળના છેડા કુળના જે તે પીરની દરગાહે જઈ છોડે છે. જો કુળના પીરની દરગાહ ગામમાં ન હોય તો નજીકની કોઈપણ દરગાહમાં જઈ છેડા છોડે છે અને કુળના પીરના નામની ન્યાઝ (પ્રસાદી) વહેંચે છે. ²⁹

28. (1) રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી રહેમતબેન બચુભાઈ, મુ. જોડાણ, તા.જિ. મહેસાણા, તા.15-5-10

(2) રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, આલ્વી દિલાવરભાઈ રહેમાનભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.2-6-10

29. રૂબરૂ મુલાકાત, (1) તગાળા કરીમભાઈ વલીભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા. 2-6-10

(2) અજમેરી અમીનાબેન એહમદભાઈ, આંબલિયાસણ, જિ.મહેસાણા. તા. 20-6-10

2.2.26 ♦ અરસપરસ તેડવાની વિધિ :

લગ્નના સાતથી પંદર દિવસમાં કન્યાપક્ષ તરફથી પાંચ કે દસ વ્યક્તિ આવી કન્યાને તેડી જાય છે. કન્યાથી ઉંમરમાં નાના હોય તેવા દરેક ને રોકડામાં 21 થી 51 રૂપિયાનો વહેવાર કરે છે. આ વહેવાર કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ કરતો નથી. પ્રથમવાર સાસરીપક્ષ વહુ તેડવા જાય ત્યારે કુટુંબની પાંચથી દસ સ્ત્રીઓને કન્યાપક્ષ સાડીઓ ઓઢાડે છે. બીજીવાર વહુ તેડવા બે થી ત્રણ સ્ત્રીઓ જાય છે ત્યારે પણ તેમને સાડીઓ ઓઢાડે છે. આ રિવાજ પણ મધ્ય ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં જ છે તેવું મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.³⁰

2.2.27 ♦ સીમંત વિધિ :

વહુ જ્યારે ગર્ભવતી બને છે ત્યારે ગર્ભના પાંચમા કે સાતમા મહિને સીમંત વિધિ કરવામાં આવે છે. વરપક્ષ તરફથી કન્યાપક્ષને સીમંત વિધિ કરવાની હોઈ આપની પુત્રીને તેડવા પધારશો એવું લેખિત આમંત્રણ પાઠવવામાં આવે છે. સીમંતની વિધિ સ્ત્રીઓ કરે છે. વહુના પિયરમાંથી પાંચથી પચીસ વ્યક્તિ તેડવા આવે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં વહુ પિયરના કપડાં પહેરે છે. ગળામાં ગુલાબનો હાર પહેરાવવામાં આવે છે. વેણી, ગજરા, આભૂષણોથી શણગારવામાં આવે છે. તેને એક બાજઠ પર ઊભી રાખવામાં આવે છે. વહુની સૌભાગ્યવતી નણંદ, જેઠાણી કે કાકી સાસુ એક સૂપડામાં આશરે અઢી કિલો ઘઉં, સાત હળદરના ગાંગડા, વડના સાત ટેટા, કમળકાકડી, સોપારી, સવારૂપિયો શ્રીફળ વગેરે વસ્તુઓ લઈને વહુની સાડીના ખોળામાં મૂકે છે ફરી પાછી આજ વસ્તુઓ સૂપડામાં લેવામાં આવે છે. આવું સાતવાર કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ વહુને બાજઠ પર બેસાડી તેના ખોળામાં એક તંદુરસ્ત બાળકને બેસાડવામાં આવે છે અને તે બાળકને રોકડ ભેટ આપવામાં આવે છે. કુટુંબની સ્ત્રીઓ ગીતો ગાય છે ત્યારબાદ વહુ ઘરમાંથી પિયર તરફ જવા બહાર નીકળે ત્યારે તેના દરેક ડગલે તેના પગના અંગૂઠા આગળ પચીસ પૈસા, પચાસ પૈસા કે રૂપિયાનો સિક્કો તેના પિયરપક્ષની છોકરી મૂકે છે. ડગલું ભરાઈ ગયા બાદ આ સિક્કા વહુની નાની નણંદ કે વહુથી નાના છોકરાં હોય તે લઈ લે છે. આ રીતે ઘરની બહાર સુધી, ખડકી કે મહોલ્લાના નાકા સુધી પૈસા મૂકી પગ પૂરે છે.

30. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ગુલામનબી શકુરભાઈ, દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ, તા. 19-6-09

આ દિવસે ઘરમાં ખુશાલી હોય છે. કુટુંબની વ્યક્તિઓ અને તેડવા આવેલ મહેમાનોના જમણવારનું આયોજન કરવામાં આવે છે. તેડવા આવેલ વ્યક્તિઓમાંથી વહુથી નાની ઉંમરની દરેક વ્યક્તિને રોકડ ભેટ આપવામાં આવે છે. આ રોકડ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં આપવામાં આવતી નથી. વહુ પિયર જતાં રસ્તામાં જેટલી નદીઓ આવે તે તમામ નદીમાં પચાસ પૈસા કે રૂપિયાના ટકો નાખવાનો રિવાજ છે તેવું માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.³¹

2.2.28 ♦ તલ્લાક - છૂટાછેડા :

તલ્લાક એ ઈસ્લામમાં ફક્ત પુરુષનો અધિકાર માનવામાં આવે છે. પતિ પત્નીને તલ્લાક આપે છે પરંતુ પત્ની પતિને તલ્લાક આપી શકતી નથી. તલાકનો અમલ થવા માટે તે પૃથક પૃથક ત્રણ વખત આપવી જોઈએ. અજમેરી સમાજમાં ત્રણ વખત પતિ તલ્લાક બોલીને અથવા લખીને તલ્લાક આપી શકે છે. આમ, કરવાથી ત્યાર પછી સ્ત્રી પોતાને ફાવે તેમ વર્તવા સ્વતંત્ર થાય છે. જો તેને ફરીથી બીજા નિકાહ કરવા હોય તો તેણે ત્રણ ‘અટકાવ’ આવે ત્યાં સુધી રાહ જોવી પડે છે. આ મુદતને ઈદતનો સમય કહેવામાં આવે છે. તલ્લાક આપ્યા બાદ સ્ત્રીને સવા બે મહિના ઈદતમાં બેસવું પડે છે. આ સમય દરમિયાન તે કોઈ જ પારકા પુરુષનું મોં જોતી નથી કે પોતાનું મોં કોઈને બતાવી શકતી નથી. આ સમય દરમિયાનની ખાધાખોરાકીની રકમ લેવા પતિ પાસે તે હક્કદાર બને છે.

અજમેરી સમાજમાં પતિ પત્ની વચ્ચે અણબનાવ બને તો સૌપ્રથમ તો તે રિસાઈને પિયરમાં રહે છે. કુટુંબની વ્યક્તિઓ ભેગી થઈ આ અણબનાવ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે છે આમ છતાં આ અણબનાવ ચાલુ રહે તો સમાજની પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓ સમાધાન કરાવવા પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ જો પરિસ્થિતિમાં સુધારો ન થાય તો પતિ પત્નીને ત્રણવાર તલ્લાક, તલ્લાક, તલ્લાક બોલીને છૂટી કરે છે. હાલના સમયમાં બે સાક્ષીઓની હાજરીમાં તે જાતે લખીને અથવા તો વકીલ પાસે લખાણ કરાવી તલ્લાક આપે છે. તલ્લાક બાદ પત્ની ના પિયરમાંથી લાવેલી વસ્તુઓ પરત કરે છે. ઈદતની રકમ પેટે ઉચ્ચક રકમ આપવામાં આવે છે. જો બાળકો હોય તો પરસ્પર સમજૂતીથી તે એકબીજાની પાસે રહે છે. કોઈ જગ્યાએ પતિ બાળકોને મોટા કરે છે તો કોઈ જગ્યાએ પત્ની પણ બાળકોને મોટા કરી પરણાવ્યા હોય તેવા કિસ્સા બનેલા છે તેવું જાણવા મળે છે.

31. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી કમુબેન ગનીબાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ,તા. 8-11-09

સામાન્ય રીતે હાલમાં તલ્લાક માટે અદાલતનો આશરો પણ લેવામાં આવે છે અને બાદમાં પત્ની ઉચ્ચક રકમ લઈ પતિ પત્ની સમાધાન કરી છૂટા થાય છે. અન્ય મુસ્લિમ સમાજોની જેમ અજમેરી સમાજમાં ઈસ્લામી જ્ઞાન ઓછું હોવાથી તેમજ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં હિન્દુ સમાજ ભેગા રહેતા હોવાથી બહુ ઓછી સ્ત્રીઓ ઈસ્લામના શરિયત પ્રમાણે ઈદતનો સમય એકાંતમાં ગાળે છે. તલ્લાક બાદ સ્ત્રી બીજી જગ્યાએ આસાનીથી લગ્ન કરી શકે છે. જોકે આવી તલ્લાક શુદ્ધ સ્ત્રીને કુંવારા પતિ મળવું મુશ્કેલ બને છે.³²

2.2.29 ♦ મરણ :

દરેક મુસલમાન ઈચ્છે છે કે તેનું મરણ એકાએક ના થાય. કારણ કે કોઈપણ મુસલમાન જ્યારે મરણપથારી ઉપર હોય ત્યારે તેને કુરઆન શરીફનું ઉદ્દમું પ્રકરણ “સુરએ યાસીન”ની સૂરા પઢી સંભળાવવામાં આવે છે તે અચાનક મોત આવતાં શક્ય બની શકે નહિ. “યાસીન” ની સૂરામાં મરણ પછી યકીન (વિશ્વાસ) રાખનાર મુસ્લિમને અલ્લાહપાક કેવી રીતે માફ કરે છે અને તેના ઉપર પોતાની રહેમ વરસાવે છે તેનું વર્ણન છે. અજમેરી સમાજમાં મરનારના મોંમાં મધનું પાણી મૂકવામાં આવે છે. મધ ના હોય તો ખાંડ કે ગોળનું પાણી મૂકે છે. પરંતુ શક્ય હોય ત્યાં સુધી મક્કા શરીફથી લાવેલું “ઝમઝમ” ના કૂવાનું પાણી મૂકે છે. મરણ પામતી વ્યક્તિના કાનમાં ઈસ્લામનો પ્રથમ કલમા લાઈલાહા ઈલ્લલાહ મુહમ્મદુર રસુલુલ્લાહ (અલ્લાહ સિવાય કોઈ પૂજવાને લાયક નથી અને મહંમદ અલ્લાહના દૂત છે.) પઢવામાં આવે છે. ત્યારબાદ શબને એક સારી રીતે ધોએલા ખાટલા પર સુવાડવામાં આવે છે અને સહેજ નવશેકું પાણી કરી તે પાણીમાં બોરડીના પાન નાખી ગરમ કરવામાં આવે છે. આ પાન સાબુની ગરજ સારે છે. કેટલીક વખત સાબુ પણ વાપરવામાં આવે છે. શબને નવડાવવાની વિધિ જાણનાર વ્યક્તિ જ તેને સ્નાન કરાવે છે. નવડાવતાં કાન, નાક કે મોંથી પાણી અંદર ન જાય તેનું ધ્યાન રાખવામાં આવે છે. શબનું હલનચલન કર્યા વગર તેને સ્નાન કરાવે છે. સ્નાન કરાવનાર હાથમાં કપડાની થેલી કે પ્લાસ્ટીકની થેલી પહેરે છે. નવડાવ્યા પછી સુગંધિત અત્તર લગાવેલું સફેદ કફન તેને પહેરાવે છે. કેટલાક મુસ્લિમો કફનનું કાપડ મક્કા લઈ જઈ ત્યાંના પવિત્ર ઝમઝમના પાણીમાં પલાળીને તે જ કફન વાપરે છે. તે પવિત્ર કફન ઓઢવાની દરેક મુસ્લિમ ઈચ્છા રાખે છે. ત્યારબાદ તેના નજીકના સગાઓએ છેલ્લીવારનું મોં બતાવી તેને “જનાઝા” (bier) ઉપર મુકી સગાસ્નેહી પુરુષો શહાદતનો કલમો રસ્તે પઢતા જનાઝાને પોતાની ખાંધ

32. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, ગાંધીનગર, તા. 22-8-08

ઉપર ચઢાવી કબ્રસ્તાન લઈ જાય છે. શહાદતના કલમો આ પ્રમાણે છે. “હું સાક્ષી પૂરું છે કે એક અલ્લાહ સિવાય બીજો અલ્લાહ નથી તે એક જ છે અને તેનો સમોવડિયો કોઈ નથી. હું સાક્ષી પૂરું છું કે હજરત મહંમદ ખુદાના પયગમ્બર છે.”

જનાઝો ઘરમાં પડયો હોય ત્યારે અને ઘરમાંથી ઉઠાવે ત્યારે ઘેર ભેગી થયેલી સ્ત્રીઓ છેડો વાળીને રડે છે. મોટેથી પદ્ય સ્વરૂપમાં મરનાર પાછળ રડે છે. મુસ્લિમોના અન્ય ચૂસ્ત લોકો મોટેથી આ રીતે બોલી બોલીને રડતા નથી કારણ કે આ રિવાજ મહંમદ પયગંબર સાહેબના આદેશની વિરૂધ્ધ છે. જ્યારે પયગંબર સાહેબના દોઢ વર્ષના પુત્રનું મરણ વખતે આપની આંખમાંથી આંસુ પડી રહ્યા હતા પરંતુ આપ મોટેથી રડતા ન હતા ત્યારે આપે કહેલું કે આંખમાંથી આંસુ સરી રહ્યા છે દિલ કલ્પાંત કરી રહ્યું છે. તો પણ હજરત ઈબ્રાહીમ તારાથી જુદા પડતા અલ્લાહ પાક ને પસંદ છે તે સિવાય હું બીજું કંઈ કહેતો નથી તે એ છે કે આપણે સૌ અલ્લાહ પાસેથી આવ્યા છીએ અને અલ્લાહ પાસે પાછા જવાનું છે. ટૂંકમાં મરનાર પાછળ રડવાની મનાઈ નથી માત્ર મોટેથી રડવા છાતી ફૂટવા અથવા એવો બીજો દેખાવ કરવાની ઈસ્લામમાં મનાઈ કરેલી છે.³³

આમ છતાં અજમેરી સમાજમાં અને ખાસ કરીને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં મરણ પામનાર ઘરને થોડે દૂરથી જ મોટેથી લાજ કાઢીને પોક મૂકીને રડતાં રડતાં આવવાનો રિવાજ છે. જનાઝો (મૈયતને કબ્રસ્તાન સુધી લઈ જવા માટે બનાવેલો ખાસ ખાટલો) શહેરની દરેક મસ્જિદમાં આવા જનાઝાની વ્યવસ્થા હોય છે. પરંતુ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં હિન્દુ સમાજમાં રહેતા બે-ચાર અજમેરી સમાજના ઘરો માટે જનાઝાની વ્યવસ્થા ન હોય ત્યાં જનાઝાની જગ્યાએ ખાટલાનો ઉપયોગ કરે છે.

જો પુરુષનું મોત થાય ત્યારે તેની પત્નીની કાયની બંગડી અને નાકની ચુની કાઢી લેવામાં આવે છે. આવી સ્ત્રીને સાડા ચાર માસ સુધી ઘરમાં જ રહેવાનું હોય છે. તેને “ખૂણો પાડયો” એમ કહે છે. આ સમય દરમ્યાન તે જેની સાથે નિકાહ હરામ હોય તેવા પુરુષને જ મો બતાવી શકે છે. સગા પિતા, ભાઈ, પુત્ર, જમાઈનું મો જોઈ શકે છે અથવા બતાવી શકે છે.

33. માસ્તર કરીમ મહંમદ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં. તા. 478-479

અન્ય કોઈ પુરુષ સાથે વાત કરવી ફરજિયાત બની જાય તો પરદામાં રહી અથવા લાજ કાઢી વાત કરી શકે છે. મળતી માહિતી પ્રમાણે જાણવા મળે છે કે, અજમેરી સમાજની બહુ ઓછી સ્ત્રીઓ ઈસ્લામની શરિઅત પ્રમાણે આ ઈદતનો સમય ગુજારે છે. કારણ કે તેમનામાં ઈસ્લામી શરિઅતનું જ્ઞાન ઓછું હોય અથવા ક્યાંક ગરીબી એટલી હદે હોય છે કે સાડાચાર માસ ઘરમાં રહેવું તેના માટે આર્થિક રીતે પોસાય તેમ હોતું નથી.

મળતી માહિતી પ્રમાણે મૈયતને દફન કર્યાના ત્રીજા દિવસે જીયારત(બેસણું) રાખવામાં આવે છે. મરણ થયાના ત્રણ દિવસ સુધી આ ઘરમાં ચૂલો સળગાવવામાં આવતો નથી. આ ઘરની વ્યક્તિઓ અને નીકટના સગાસંબંધીઓ માટે આડોશી પાડોશી અથવા અન્ય અજમેરી સમાજના નજીકના સગાઓ આ ત્રણ દિવસ જમવાનું મોકલે છે તેને ભાતી કહે છે. જે ઘરમાં મરણ થયું હોય તો તેમના સાસરીપક્ષવાળા, પુત્રની સાસરીવાળા ભાતી રાંધે છે અન્ય નજીકના સંબંધીને રૂ. 51 રોકડા ભાતી પેટે મળે છે. જે ઘરમાં સ્ત્રીનું મરણ થયું હોય તો તેના કફન, દફન કરવાનો તમામ ખર્ચ તેના પિયરપક્ષવાળા આપે એવો રિવાજ છે પછી ભલે તે સ્ત્રી સો વર્ષની કેમ ન હોય ?³⁴

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં મૈયતમાં આવનાર તમામ અજમેરી ભાઈઓ હાલમાં નકકી કરેલી ચોક્કસ રકમ રૂપિયા 30 ભાતી તરીકે ઉઘરાવે છે. આ એકઠા થયેલા રૂપિયામાંથી ખીચડી બનાવી મૈયતમાં આવેલા લોકો જમે છે અને મૈયત થનાર ઘરની વ્યક્તિઓને જમાડીને જ ઘરે જાય છે. ત્રીજા દિવસે, દસમા દિવસે, વીસમા દિવસે અને ચાલીસમાં દિવસે જીયારત (બેસણું) રાખવામાં આવે છે. મોટી ઉંમરની વ્યક્તિ હોય તો મરણબાદથી ચાલીસ દિવસ સુધી જુદી જુદી વાનગીઓ બનાવી ફાતિહા દઈ બાળકોને વહેંચી દેવામાં આવે છે. જનાઝો ઉઠાવ્યા પહેલાં પણ જુદી જુદી જાતના ફળો અને દૂધ ચોખાનો ફાતિહા દઈ બાળકોને વહેંચી દેવામાં આવ્યા બાદ જ જનાઝો ઉઠાવવામાં આવે છે.³⁵

મોટી ઉંમરની વ્યક્તિ હોય તો ત્રીજા દિવસથી ચાલીસ દિવસ સુધી ચોખ્ખા ઘીનો શીરો કરીને ખવડાવવામાં આવે છે. કેટલાક લોકો ફક્ત ત્રીજા દિવસે જ શીરો કરી ખવડાવે છે. સાથે દાળ પુલાવ પણ હોય છે. મરણબાદ તેના પાછળ ખવડાવવાનો કુરિવાજ આર્થિક રીતે નબળા

34. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી દાઉદભાઈ પીરભાઈ તલોદવાળા, બહેરામપુરા, અમદાવાદ, તા. 13-3-09

35. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી એમ.કે., વટવા, અમદાવાદ તા. 17-4-09

કુટુંબને વધુ નબળું પાડે છે. જોકે સમાજમાં હવે જાગૃતિનો પવન ફૂકાયો છે અને અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ મરણબાદ ખવડાવવાનો રિવાજ નાબૂદ કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યું છે આમ છતાં તેમાં ઝાઝી સફળતા મળી નથી. આ કુરિવાજ બંને સમાજોમાં જોવા મળે છે તેવી માહિતી મળે છે.

ચાલીસમાં દિવસે અથવા સાઈઠમાં દિવસે કુટુંબની જેટલી પુત્રીઓ હોય તે બધી જ પુત્રીઓને શોકની સાડી બદલાવવામાં આવે છે અને કુટુંબની વહુઓ તેમના પિયરમાં શોકની સાડી બદલવા જાય છે. આ શોક દરમિયાન પુત્રીઓ, વહુઓ નાકમાં ચુની પહેરતી નથી તેમજ નવા કપડાં પણ પહેરતી નથી. આ સમય દરમિયાન કુટુંબમાં લગ્ન બંધ રાખવામાં આવે છે પરંતુ જો લગ્નની કંકોત્રી લખાઈ ગઈ હોય તો લગ્ન બંધ રાખવામાં આવતા નથી પરંતુ સાદાઈથી પણ નિકાહ કરવામાં આવે છે.

વિધવા થયેલી સ્ત્રી સાડાચાર માસ બાદ શોક ઉતારવા પિયર જાય છે અને ત્યાં પિયરપક્ષ જોડી કપડાં અને ચાંદીની બંગડીઓ આપે છે. મરણબાદ પહેલી શબે બરાત મુસ્લિમ શાબાન માસના ચૌદમો ચાંદના આગળના દિવસે મૃત્યુ પામનારનું શ્રાદ્ધ ઉજવતા હોય તે રીતે હરફો ઉજવવામાં આવે છે. ઘઉંના લોટની કણીનો હલવો બનાવવામાં આવે છે. તેના પર મૃત્યુ પામનારના પૂણ્યાર્થે ફાતિહા દેવામાં આવે છે. આ સિવાય લોટની કણીનો હલવો, શીરો, દહીં, ઘી, રોટલી, દૂધ ભેગું કરી કુરૂમ્બો નામની વાનગી બનાવે છે. બે પડવાળી રોટલી બનાવી આ રોટલી પર કુરૂમ્બો, હલવો આડોશ પાડોશી અને ગરીબોને આપવામાં આવે છે. કબ્રસ્તાનમાં જઈ મૃત્યુ પામનારના મોક્ષ માટે અલ્લાહ પાસે દુઆ માગવામાં આવે છે. જો બાળક મૃત્યુ પામે તો આ વિધિ સિવાય માટીની સાત નવ કુલડીમાં દૂધ ભરી ફાતિહા દેવામાં આવે છે.³⁶

2.3 ♥ તહેવારોની ઉજવણી :

મુસ્લિમોના ઈસ્લામિક માસના સમાંતર કેટલાક માસના નામ તેમાં આવતા તહેવારો પરથી પાડી દેવામાં આવ્યા છે. અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓ આ માસને જ ઓળખે છે.

36. પ્રમુખ શ્રી અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અજમેરી યુસુફભાઈ પી., અમદાવાદ તા. 20-09-09

2.3.1 ♦ ઈસ્લામી વર્ષના મહિના

અજમેરી સમાજમાં પ્રચલિત મહિના

૧	મોહરમ	મોહરમ
૨	સફર	તેજ્યો
૩	રબીઉલ અવ્વલ	મોલુદ
૪	રબીઉલ આખર	પીરાનપીર
૫	જમાદીલ અવ્વલ	મદાર
૬	જમાદીલ આખર	શાહઆલમ
૭	રજજબ	રજજબ
૮	શાબાન	શબેબરાત
૯	રમજાન	રમજાન
૧૦	સવ્વાલ	ઈદ
૧૧	જુલકદ	ખાલી
૧૨	જુલહજ	બકરી ઈદ ^{૩૭}

2.3.2 ♦ પવિત્ર દિવસો :

અજમેરી સમાજના લોકો મોહરમ, રમજાન, ઈદઉલફિત્ર અને ઈદઉલ ઝુહા (બકરી ઈદ) બારાવફાત(બારમી રબીઉલ અવ્વલ) રબીઉલ આખર (રબી ઉસ સાની) શબે મેરાજ, શબે બરાત, શબે કદ્ર અન્ય મુસ્લિમો (સુન્ની) ની જેમ પવિત્ર દિવસો તરીકે ઉજવણી કરે છે.

2.3.3 ♦ મોહરમ :

વરસનો શરૂઆતનો મહિનો મોહરમ છે. તે મહિનો હજરત ઈમામહુસેનની શહાદતની યાદગીરીમાં પવિત્ર મનાય છે. હજરત મહંમદ પયગંબર સાહેબના દોહિત્ર ઈમામહુસેનને કરબલાના રણમાં તેમના કુટુંબના 72 વ્યક્તિઓ સાથે શહીદ કરવામાં આવ્યા. દસ દિવસ સુધી ભૂખ્યા અને તરસ્યા રાખ્યા પણ અસત્યની સામે માથું ઝુકાવ્યું નહિ પરંતુ માથું આપી દઈ સમગ્ર માનવજાતને સત્ય પર અડગ રહેવા સંદેશો આપ્યો. અજમેરી સમાજ સુન્ની સંપ્રદાય પાળતો હોવાથી તેઓ શિયાપંથીઓની જેમ કાળા કપડાં પહેરતા નથી કે માતમ-મરશિયા કૂટતા નથી. પરંતુ શોકમાં આ દિવસો ગાળે છે. બીજા સુન્ની મુસ્લિમોની જેમ કેટલાક અજમેરી

37. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, અજમેરી સુગરાબેન ઈબ્રાહીમબાઈ, જમાલપુર અમદાવાદ તા. 22-01-09

સમાજના લોકો હજરત ઈમામહુસેનની યાદમાં રોજા રાખે છે. શરબત બનાવી બાળકોને વહેંચે છે. અજમેરી સમાજના કેટલાક લોકો તાજીયા સમક્ષ મન્નત માગે છે. મન્નત (ઈચ્છા) પૂરી થતાં તાજીયા સમક્ષ એ પૂરી કરે છે. શ્રીફળ વધેરે છે. આ મહિનામાં અજમેરીઓ સારું કામ કરતા નથી. લગ્ન કે સગાઈ કરતા નથી. નવા ઘરમાં રહેવા જતા નથી. સ્ત્રીઓ હાથમાં મહેંદી મુકતી નથી તેવું જાણવા મળે છે.

2.3.4 ♦રમજાન :

ઈસ્લામીક મહિના પ્રમાણે નવમો માસ એ રમજાન માસ છે. આજ દિવસમાં અન્ય મુસ્લિમોની જેમ અજમેરી સમાજના લોકો પણ રોજા રાખે છે. જકાત કાઢે છે. અજમેરી સમાજ આર્થિક રીતે નબળો હોવાથી બહુ ઓછાં લોકો જકાત આપવાને લાયક ઠરે છે. કેટલાક જકાત આપવાને લાયક હોય એવા લોકો અપૂરતા ઈસ્લામિક જ્ઞાનના કારણે જકાતનું દાન કરતા નથી કે અધૂરી જકાત આપે છે. છેલ્લા પાંચેક વર્ષથી અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ સમાજમાંથી જકાતનું ઉઘરાણું કરી શૈક્ષણિક અને મેડિકલ સહાય પેટે વાપરે છે. આ માસમાં અજમેરી સમાજમાં લોકો પાંચ ટાઈમ નમાજ પઢે છે. રોજા રાખે છે. રાત્રે “તરાવીહ” તરીકે ઓળખાતી ખાસ નમાજ પણ પઢે છે. ખેરાત (સ્વૈચ્છીક દાન) કરે છે. વ્યક્તિ દીઠ સવા બે કિલો ઘઉં કે તેટલી રકમ “ફિત્રહ” તરીકે આપે છે.³⁸

2.3.5 ♦શબે કદ્ર :

રમજાન માસની ૨૭મી રાત શબે કદ્ર મનાય છે. આ રાત્રિ ખૂબ જ પવિત્ર ગણાય છે. આ રાત્રે ઈસ્લામની પહેલી વહી (revelation) મહંમદ પયગંબર સાહેબ પર ઉતરી હતી. કુરઆનમાં કદ્ર નામની સૂરામાં છે કે ઈન્ના અન્જલનાહો ફીલયલતીલ કદ્ર અમે (અલ્લાહે) કુરઆનને કદ્રની રાતે ઉતાર્યું છે. અન્ય સુન્નીઓ માને છે તેમ અજમેરી સમાજ પણ માને છે કે કદ્રની રાત એટલે રમજાન માસની ૨૭મી રાત્રિ. આ રાત્રે લોકો જાગે છે અને ખુદાની ખૂબ જ બંદગી કરે છે. પોતે કરેલા પાપોનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે.³⁹

38. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ગુલામહુસેન નબુભાઈ, જમાલપુર અમદાવાદ તા. 17-7-09

39. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી યુસુફભાઈ પીરભાઈ, જમાલપુર અમદાવાદ તા. 20-09-09

2.3.6 ♦રમજાન ઈદ :

રમજાન માસ પૂરો થતાં બીજા દિવસે રમજાન ઈદ હોય છે. તેને અરબીમાં “ઈદઉલ ફિત્ર” કહે છે. આ ઈદ મુસલમાનોની બે ઈદ પૈકી મોટી ઈદ છે. આ દિવસે નાનાં મોટાં સ્ત્રી પુરુષો બધા જ નાહી ધોઈ ખુશબુદાર અત્તર લગાવી નવાં કપડાં પહેરે છે. દૂધ, સેવ અને સૂકો મેવો નાખી “શેરખુરમા” નામની વાનગી બનાવે છે. પુરુષો ઈદગાહમાં નમાઝ પઢે છે. ઈદની નમાઝ પઢી કાજી મસ્જિદની ઊંચી જગ્યા “મિમ્બર” પર ચઢી અરબી ભાષામાં ખુત્બો પઢે છે. નમાઝ પઢ્યા બાદ લોકો નજીકના સગાઓને મળવા જાય છે. સ્ત્રીઓ હાથમાં મહેંદી મૂકે છે ફરવા જાય છે આ રીતે ખુશાલી મનાવે છે.⁴⁰

2.3.7 ♦બકરી ઈદ (ઈદુલઝુહા) :

સમગ્ર મુસ્લિમ સમાજમાં એવી માન્યતા છે કે, હજરત મહંમદ પયગંબર (સ.અ.વ.) ના અગાઉના પયગંબર હજરત ઈબ્રાહીમ (અ.સ.)ની અલ્લાહે કસોટી કરી હતી અને તેમને આદેશ આપ્યો હતો કે જો તમે સાચે જ મારામાં શ્રદ્ધા રાખતા હોય તો તમારી વહાલામાં વહાલી ચીજની કુરબાની આપો. હ.ઈબ્રાહીમ (અ.સ.)એ અલ્લાહને કહ્યું કે તે મારા પુત્ર હજરત ઈસ્માઈલ (અ.સ.) છે. હજરત ઈબ્રાહીમ પુત્રની કુરબાની આપવાની તૈયારી કરી ત્યાં ચમત્કારીક રીતે “દુમ્બો” (ઘેટાંની જાતનું પ્રાણી) મૂકાઈ ગયું. આથી એ દિવસથી મુસ્લિમો જાનવરની કુરબાની આપી પોતે અલ્લાહને સમર્પિત છે એવું દર્શાવે છે.

અજમેરી સમાજનો સાધન સંપન્ન વર્ગ જ જાનવરની કુરબાની આપે છે. હિન્દુ સમાજ ભેગા રહેતા અને ગામમાં એકાદ બે ઘર અજમેરી સમાજના હોય તેવા અજમેરીઓ હિન્દુ સમાજની લાગણી દુભાવતાં નથી અને આવો એક પણ કિસ્સો બનેલ નથી. આ દિવસે પણ સુન્ની મુસ્લિમો સાથે અજમેરી સમાજના લોકો ઈદની ખાસ નમાઝ પઢે છે.⁴¹

2.3.8 ♦ઈદે મિલાદુન્નબી :

ઈસ્લામિક માસના ત્રીજા મહિનાનો બારમો ચાંદ એ હજરત મહંમદ પયગંબર સાહેબનો જન્મ દિવસ અને મૃત્યુ દિવસ છે. તેથી સુન્ની મુસ્લિમો આ દિવસને ઈદઉલ ફિત્ર અને ઈદઉલ ઝુહાની બે ઈદોથી ઉતરતો પણ અતિ પવિત્ર દિવસ ગણે છે. તે દિવસે સાંજે હ.પયગંબર સાહેબને

40. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી કમરૂદ્દીન રહેમાનભાઈ, દરિયાપુર અમદાવાદ તા. 14-4-09

41. રૂબરૂ મુલાકાત, સેકેટરીશ્રી અજમેરી એજ્યુ.એન્ડ થેરિ.ટ્રસ્ટ,અજમેરી અહેમદભાઈ નબીભાઈ, જુહાપુરા અમદાવાદ તા. 18-04-09

જેનો ખાસ શોખ હતો તે દૂધ ચોખાની ખીર રાંધી ને તેના ઉપર ફાતિહા પઢી આપ હજરતની રૂહ (આત્મા) ને બક્ષી દેવામાં આવે છે. રાત્રે મસ્જિદોમાં મજલિસો ભરાય છે. મૌલવીઓ મસ્જિદમાં વાયઝ (પ્રવચન) કરી હ.મહંમદ પયગંબર સાહેબ જેવું સાદું જીવન જીવવા પ્રેરણા આપે છે. કેટલીક જગ્યાએ હજરત મહંમદ પયગંબર સાહેબના કદમ મુબારક (Foot Prints) બાલ મુબારક (દાઢીના વાળ)ના દર્શન કરાવે છે. અમદાવાદ જેવા મોટાં શહેરોમાં ભવ્ય ઝુલુસ નીકળે છે. અજમેરી સમાજના લોકો પણ શ્રદ્ધા પ્રમાણે અન્ય સુન્ની મુસ્લિમોને અનુસરે છે.⁴²

2.3.9 ♦ પીરાનપીરનો ઉર્સ :

ચોથો મહિનો રબી ઉસ સાની અથવા રબીઉલ આખરનો અગિયારમો ચાંદ પીરાનપીર સૈયદ અબ્દુલકાદિર જીલાની (રહ.) નો જન્મ દિવસ છે. બગદાદ શહેરમાં તેમની સમાધિ આવેલી છે. પરંતુ અમદાવાદ જમાલપુર ખાતે તેમના ચિલ્લો (સ્મૃતિ ધરાવતી કબર) આવેલો છે. ત્યાં મોટો ઉર્સ ભરાય છે. રાત્રે ત્યાં ન્યાઝ (પ્રસાદી) નો પ્રોગ્રામ હોય છે. અજમેરી સમાજની જમાલપુરમાં સારી એવી વસ્તી હોઈ તેઓ પણ ભાગ લે છે અને શ્રદ્ધાપૂર્વક આ દિવસ ઉજવે છે.⁴³

2.3.10 ♦ ભડિયાદનો ઉર્સ :

રજજબ માસના પાંચમા ચાંદથી ઘોલેરા-ધંધુકા તાલુકામાં ભડિયાદ ખાતે શહીદ મહેમુદ બુખારી (રહ.) ઉર્સ ભરાય છે. જમાલપુર અમદાવાદ ખાતેથી ઘણાં સુન્ની મુસ્લિમો ચાલતાં મેદની (સંઘ) લઈ જાય છે. આ પીરમાં પણ ઘણાં અજમેરી લોકો શ્રદ્ધા ધરાવે છે અને ચાલતાં અમદાવાદથી ભડિયાદ જાય છે. મન્નત માંગે છે અને મન્નત પૂરી થતાં ભડિયાદ ચાલતા જાય છે.⁴⁴

2.3.11 ♦ અજમેરનો ઉર્સ :

ઈસ્લામી રજજબ માસના છઠ્ઠા ચાંદના રોજ ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી ગરીબ નવાઝ (ર.અ.)નો નિર્વાણ દિન હોવાથી અજમેરમાં ઉર્સ ભરાય છે. પોતે ખ્વાજા સાહેબના હસ્તેથી ઈસ્લામ કબૂલ કર્યો હોવાની માન્યતા હોવાથી અજમેરી સમાજના લોકો ઘણી શ્રદ્ધાથી ઉર્સમાં જાય છે પરંતુ અજમેર અમદાવાદથી ઘણું દૂર હોવાથી આર્થિક રીતે નબળા લોકો દર વર્ષે ત્યાં જઈ શકતાં નથી, આમ છતાં અજમેરી સમાજની દરેક વ્યક્તિની દીલની તમન્ના હોય છે કે તે એકવાર આ ઉર્સમાં હાજરી આપે.⁴⁵

42. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હાફેનભાઈ દાઉદભાઈ, બહેરામપુરા, અમદાવાદ તા. 13-03-09

43. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ઈકબાલભાઈ રસુલભાઈ, જમાલપુર અમદાવાદ તા. 20-5-09

44. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હુસેનભાઈ નબીભાઈ, ખંડોસણ, તા. વિસનગર, જિ. મહેસાણા.તા. 18-11-09

45. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી મહેમુદભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા. 7-04-09

2.3.12 ♦ શબે બરાત :

હિજરી સનનો આઠમો માસ શાબાનનો છે. તેની ૧૪મી રાત્રી શબે બરાત છે. શબ = રાત તેને વિધાતાની રાત્રિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે એવી માન્યતા છે કે, તે રાત્રે આસમાનમાં હજી નહીં જન્મેલી અરવાહો (આત્માઓ)ની તકદીર લખવામાં આવે છે. અજમેરી સમાજના લોકો તે દિવસે અને રાત્રે પોતાના અત્યાર સુધી ગુજરેલા સગાવહાલાં માટે ફાતિહા પઢે છે અને પોતાને ત્યાં બનાવેલી મીઠી વાનગીઓ અને ખાસ કરીને ઘઉં ના લોટમાંથી કણી પાડેલો હલવો સગાવહાલાંને વહેંચે છે. તે રાત્રે કબ્રસ્તાનમાં જઈ પોતાના સ્નેહીજનોની કબર પર ફૂલ ચઢાવે છે. અલ્લાહ સમક્ષ પોતાના સ્નેહીજનને જન્મત આપવા તથા તેના પાપોને માફ કરવા દુઆ ગુજારે છે. ઘરમાં મરણ થયું હોય ત્યારપછીની પહેલી શબેબરાતના આગલા દિવસે “હરફો” ઉજવે છે. ટૂંકમાં આ હિન્દુ સમાજના શ્રાધ્ધપક્ષના જેવો તહેવાર છે. આ દિવસે પોતાના સ્નેહીજનની કબરનું સમારકામ કરે છે. કબર પર પાણી છાંટે છે અથવા કળીચૂનો કરે છે. કેટલાક લોકો કબર પર રોશની કરે છે અને આખી રાત કબ્રસ્તાન કે મસ્જિદમાં રહી ખુદાની બંદગી કરે છે. પોતાના મર્હુમ સ્નેહીજનના હકમાં દુઆ ગુજારે છે.⁴⁶

2.3.13 ♦ શાહઆલમનો ઉર્સ :

મહાન સંત કુત્બેઆલમ (ર.અ.)ના સુપુત્ર હઝરત શાહઆલમ (ર.અ.) મહેમુદ બેગડાના સમયના મોટા સંત થઈ ગયા. તેમની ગણના ગુજરાતના મોટા સંતોમાં થાય છે. તેમનો જન્મ 17 મી ઝીલ્કદ હિજરી 817 માં થયો હતો. તેઓ મહેમુદ બેગડાના આધ્યાત્મિક અને રાજકીય સલાહકાર હતા. એવું માનવામાં આવે છે કે અજમેરી સમાજ જ્યારે અજમેરથી સ્થળાંતર કરી અમદાવાદમાં આવ્યો ત્યારે સૌ પ્રથમ હઝરત શાહઆલમ(ર.અ.)ના ખાનકાહ (મઠ) રસુલાબાદ ખાતે પડાવ નાખ્યો હતો અને હઝરત શાહઆલમ (ર.અ.) પર લખેલી ચિઠ્ઠીના આધારે તેમણે મહેમુદ બેગડાને આ કાફલાને ગુજરાતમાં આશરો આપવા ભલામણ કરી હતી અને તેમના અંગત શિષ્ય હઝરત અબ્દુલ લતીફ દાવરૂલ મુલક ઉર્ફે દાવલશાહ પીરને રાહત કેમ્પના વડા બનાવ્યા હતા. આજે પણ તેમના ઉર્સ પ્રસંગે શાહઆલમ જતા અજમેરી સમાજના લોકો પોતાની ઓળખાણ અજમેરી તરીકે આપે તો તેમને પ્રસાદી રૂપે વહેંચાતા લાડું અન્યને એક, પણ અજમેરી સમાજની વ્યક્તિને બે લાડું આપે છે. ગુજરાતમાં આશરો આપવા બદલ અજમેરી સમાજના લોકો ઘણી શ્રદ્ધાથી તેમના ઉર્સમાં ભાગ લે છે.⁴⁷

46. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અનવરહુસેન નાથુભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ તા. 1-06-09

47. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, અજમેરી ખાતુનબેન બાબુભાઈ, કલોલ, જિ. ગાંધીનગર તા. 18-08-09

2.4 ♥ મુખ્ય ધાર્મિક સિદ્ધાંતો (મુખ્ય ફરજો) :

ઈસ્લામનો મૂળભૂત ધાર્મિક સિદ્ધાંત “લાઈલાહા ઈલ્લાહ, મુહમ્મદુર રસુલુલ્લાહ” છે. એટલે કે અલ્લાહ સિવાય બીજો અલ્લાહ નથી અને હજરત મોહમ્મદ (સ.અ.વ.) તેના પયગંબર છે. આજ વાતને જરા વિસ્તારીને જોતાં આ પ્રમાણે છે. એક ખુદા તેના ફરિસ્તાઓ, તેણે વહી (Revelation) મારફતે ઉતારેલી કિતાબો તેણે દુનિયામાં મોકલેલા પયગંબરો, છેવટનો ઈન્સાફ કયામતમાં થશે અને દુનિયાના સુખ દુઃખ અલ્લાહ તરફથી જ છે. આ સિદ્ધાંતો મુસલમાનોમાં સર્વમાન્ય અને મૂળભૂત છે.⁴⁸ ઈમાન પછી પ્રત્યેક મુસલમાનની બીજી ફરજ નમાજની છે. સુન્નીઓની જેમ અજમેરી સમાજ પાંચ વખતની નમાજ પઢે છે.⁴⁹

- 1 ફજર - પ્રભાત થયા પછી પણ સૂર્યોદય પહેલાં પઢવાની નમાજ
- 2 ઝોહર - સૂર્ય આથમ્યા પછી બપોર પછીના પહેલાં ભાગમાં પઢવાની નમાજ
- 3 અસર - સૂર્ય બરાબર ઢળ્યા પછી પણ સૂર્યાસ્ત પહેલાં પઢવાની નમાજ
- 4 મગરીબ - સૂર્યાસ્ત પછી પણ રાત પડતાં પહેલાં પઢવાની નમાજ
- 5 ઈશા - રાત શરૂ થયાં પછી પણ મધ્યરાત્રિ પહેલાં પઢવાની નમાજ

કેટલાક વધારે ધાર્મિક વૃત્તિવાળા સુન્ની મુસ્લિમો અને અજમેરીઓ ઉપર કહેલી પાંચ ફરજિયાત નમાજો ઉપરાંત બે ઐચ્છિક નમાજો વધારે પઢે છે. તેમાંની 1. “તહજજુદ” પાછલી રાત્રે પણ પ્રભાત થતાં પહેલાં પઢવાની નમાજ 2. “ઈશરાક” સૂર્યાદય પછી પણ વધારે ગરમી થતાં પહેલાં પઢવાની હોય છે.

ત્રીજી ફરજ રમજાન માસના રોજ રાખવાની છે. આ 30 રોજ ફરજિયાત છે. બીજા મરજિયાત રોજ પણ છે.

ચોથી ફરજ સારી સ્થિતિવાળા મુસલમાનો માટે “ઝકાત” આપવાની છે. તે પોતાની વાર્ષિક આવકમાંથી ગરીબો માટે આપવાનો એક પ્રકારનો વેરો છે. “ઝકાત” નો મૂળ અર્થ “શુદ્ધિ” છે. અર્થાત્ તેટલી રકમ અલ્લાહને નામે આપવાથી બાકીની આવક પોતાના વપરાશમાં લેવા માટે “શુદ્ધ” થયેલી માનવામાં આવે છે. આથી ઝકાત આપવાની ફરજ છે. જે મુસલમાન પાસે સાડા બાવન તોલા ચાંદી અને સાડા સાત તોલા સોનાની કિંમત જેટલી મિલકત હોય અને તે મુસલમાનની કમાણી તેના કબજામાં વરસ સુધી રહેલી હોય તે ઉપર તેને અઢી ટકા જેટલી

48. માસ્તર કરીમ મહંમદ પૂર્વોક્ત - પેજ નં 469.

49. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, અજમેરી અનવરહુસેન નાથુભાઈ, જુહાપુરા અમદાવાદ તા. 1-06-09

“ઝકાત” આપવાની હોય છે. રહેવાનું ઘર, તેનું રાયરચીલું, પહેરવાના કપડાં, જરૂરી જાનવરો, ધંધો, દુકાન વગેરે ઉપર ઝકાત નથી. પરંતુ વધારાનાં મકાનો, જરૂર કરતાં વધારાના કપડાં, મોજશોખની વસ્તુઓની કિંમત, મોજશોખ માટે રાખવામાં આવેલા જાનવરો ઉપર ઝકાત આપવાની હોય છે. રમજાન માસ આખરે કુટુંબની વ્યક્તિદીઠ અઢી કિલો અનાજ અથવા તેટલી રકમ ગરીબોને “ફિત્રહ” પેટે દાનમાં આપવી પડે છે. અત્યંત ગરીબ વ્યક્તિને આમાંથી માફી છે.

પાંચમી અને છેલ્લી ફરજ જીવનમાં એક વખત મક્કા શરીફની હજ પઢવાની છે. તે માટે પ્રાથમિક શરત હોય છે કે હજ પઢવા જનારને દેવું ન હોવું જોઈએ અને પોતાની ગેરહાજરીમાં પોતાના કુટુંબને નિર્વાહની ચિંતા હોવી જોઈએ નહીં.⁵⁰

જો કે ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ આ તમામ બાબતોમાં ઝાઝો યુસ્ત (Orthodox) નથી. ઈસ્લામિક જ્ઞાન ધરાવતા લોકો જ દીનના ખાસ ફરમાનો સંભાળપૂર્વક અને ચીવટથી તેઓ પાળે છે. રોજની નમાજ માટે મસ્જિદમાં નિયમિત જનારાઓની સંખ્યા ઝાઝી હોતી નથી પરંતુ જુમ્માની નમાજ માટે ઠીક સંખ્યામાં લોકો ભેગા થાય છે અને રમજાન માસમાં રાત્રે ઈશાની નમાજ સાથે “તરાવીહ” પઢવા નમાઝીઓ સારી સંખ્યામાં ઉત્સાહથી ભેગા થાય છે.

ઝકાત જેમની શક્તિ હોય છે અને ઈસ્લામિક જ્ઞાન હોય તેમજ ધાર્મિક રીતે યુસ્ત અજમેરી સમાજના લોકો જ અલ્લાહનો ડર રાખી આપે છે. અજમેરી સમાજના કેટલાક લોકો વર્ષો પહેલાં વ્યાજે રૂપિયા ધિરાણ કરતા હોય એવા કિસ્સા પણ ધ્યાનમાં આવ્યા છે. જો કે જેમ જેમ અજમેરી સમાજ અન્ય મુસ્લિમોની નજીક આવ્યાં. વ્યાજ લેવું ઈસ્લામમાં શીર્ક ગુનો (ક્યારેક માફ ન થઈ શકે તેવો ગુનો) છે એવું સમજ્યા બાદ હવે વ્યાજે રૂપિયા ધિરાણ કરતા નથી. આમ છતાં બેંક, પોષ્ટ કે અન્ય સરકારી યોજનાઓનું વ્યાજ લેવામાં અજમેરી સમાજને કંઈ હરકત જેવું લાગતું નથી.⁵¹

2.4.1 ♦ મૌલવી :

ઈસ્લામની શરિયત (Canon-law) જાણનાર “મૌલવી” મુસલમાનોના દીનના અફસરોમાં સૌથી અગત્યની અને સૌથી વધુ આબરૂવાળી જગ્યા ભોગવે છે. તેમની વિશ્વતા

50. માસ્તર કરીમ મહંમદ, પૂર્વોક્ત, - પેજ નં 470 થી 472

51. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી કાદરભાઈ દાઉદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, 22-8-09

માટે જાણીતાં થોડા મૌલવીઓ સિવાય બીજા મૌલવીઓ પંદરમાં અને સોળમાં સૈકામાં ગુજરાતમાં આવેલા મહાન ધર્મ ઉપદેશકો અને વલી ઓલિયાઓના પ્રતિનિધિઓ રૂપે તેમના વંશજો છે. મૌલવીઓનો એક વર્ગ બુદ્ધિશાળી અને શિક્ષિત હોય છે. તેમાંના કેટલાક ઠીક ઠીક અરબી પણ જાણે છે. શરિયત સમજાવવાની અને શીખવવાની તેમની ફરજો ઉપરાંત કેટલાક મૌલવીઓ પીર મુરીદીનો ધંધો પણ કરે છે અને દોરા તાવીજોનો વડે દરદો મટાડી “હકીમનો” ધંધો પણ આદરે છે. ઈસ્લામની શરિયતના જાણકાર તરીકે મૌલવીઓ ઈસ્લામના કાયદા કાનૂનોની બાબતમાં પોતાનો અભિપ્રાય આપે છે. આવા અભિપ્રાયને ફતવા કહે છે. દીનના ઉપદેશકો તરીકે મૌલવીઓ કોઈ કોઈ વખત ખાનગી મકાનોમાં, કુરઆનની અમુક અમુક આયતો લઈ તે ઉપર વાચનો (ધાર્મિક પ્રવચનો) કરે છે.

અજમેરી સમાજના લોકો કુટુંબના આનંદ, શોક બંને પ્રકારના પ્રસંગોએ આવા ધાર્મિક પ્રવચનો કરવા મૌલવીઓને બોલાવે છે. શોકના પ્રસંગોમાં જ્યારત (બેસણાં)માં ત્રીજા, દસમાં અને ચાળીસમાં દિવસે આવા ધાર્મિક પ્રવચનો કરવા મૌલવીઓને બોલાવે છે. સ્ત્રીઓ સામે ધાર્મિક પ્રવચન આપવા બદલ તેને રોકડ ભેટ અને એક જોડ કપડાં આપે છે. જ્યારત પ્રસંગે આવનાર સ્ત્રીઓ કિરાઅત પઢે છે એટલે કે ધાર્મિક પ્રવચનને કાવ્યરૂપે પઢે છે. પ્રવચન શરૂ કરતી વખતે અને પુરું થાય ત્યારે આવા પઢનાર પયગંબર સાહેબની તારીફ ફારસી અને ઉર્દૂમાં ગાય છે. મીલાદ શરીફ અરબી અને ઉર્દૂમાં બંને રીતે પઢવામાં આવે છે.⁵²

2.4.2 ♦ આલીમ, હાફિઝ :

ઈલ્મ શીખવનાર તરીકે, મૌલવી 14 થી 20 વરસની ઉંમરના છોકરાઓને શરિયત, ન્યાયશાસ્ત્ર, નીતિશાસ્ત્ર અને તત્ત્વજ્ઞાન શીખવે છે. કેટલીક વખત મૌલવીઓ કુરઆનના “હાફિઝ” પણ હોય છે. આખું કુરઆન શરીફ જેને કંઠસ્થ હોય તેને “હાફિઝ” કહે છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સૌ પ્રથમ હાફિઝ મોહમ્મદ તેહસીન મુનાફભાઈ અજમેરી ઈ.સ.2006 માં બન્યા હતાં.તેઓ જુહાપુરા- અમદાવાદમાં રહે છે. આખું કુરઆન કંઠસ્થ કરવામાં તેમને ચાર વર્ષ લાગ્યા હતા. 14 વર્ષની ઉંમરે તેમણે આ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે. વળી તેમના માતા ગેર મુસ્લિમ હતા. અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટે આ સિદ્ધિ બદલ તા. 17-9-06 ના રોજ બીજા ઈનામ વિતરણ સમારંભમાં તેમનું સન્માન કર્યું હતું.⁵³

52. મનસુરી દીનમહમ્મદ દાઉદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, 22-8-09

53. અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અહેવાલ 2006-07, પૃષ્ઠ. નં.- 2

શિકાગો અમેરિકા સ્થિત એજાઝ ઈબ્રાહીમભાઈ અજમેરી (મેઉવાલા) નો જન્મ તા. 22-10-1981 ના રોજ થયો હતો. પાંચ વર્ષની ઉંમરે અમેરિકા ગયા બાદ ધો.12 સુધી અભ્યાસ કરી ઈ.સ. 1998 માં જહોનીસબર્ગ સાઉથ આફ્રિકાની મસ્જિદે ઝકરિયામાં સાત વર્ષ સુધી તાલીમ લઈ ઈ.સ. 2005 માં સમાજના પ્રથમ આલીમ બન્યા છે. મુફતી ઈબ્રાહીમભાઈ દેસાઈના માર્ગદર્શન નીચે અહીંથી તેઓ ઈ.સ. 2008 માં “ મુફતી” બન્યા છે. (ઈસ્લામી શરિયતના સંપૂર્ણ જ્ઞાતાને મુફતી કહે છે.) હાલમાં શરીયા બોર્ડ ઓફ અમેરિકામાં ઈસ્લામને લગતા પ્રશ્નોના ઉકેલ આપવાનું કાર્ય કરે છે. આ સિવાય અમેરિકામાં હાલમાં સુફિયાન શકીલભાઈ (મેઉ)(ઉંમર વર્ષ -9) તથા જુનેદ લતીફભાઈ (ધર્મજ) (ઉંમર વર્ષ- 10) હાફીઝ બની રહ્યા છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં પણ સાતથી વધુ હાફીઝ છે.સ્ત્રીઓ પણ આલીમા બની છે.⁵⁴

“હાફિઝ” ને કુરઆન કંઠસ્થ હોવાથી રમજાનમાસમાં પઢાતી ખાસ તરાવીહની નમાજમાં આખું કુરઆન 30 દિવસની નમાઝમાં અન્ય નમાઝ પઢનારાને સંભળાવે છે. કુરઆન આખા મહિનામાં એક વખત પઢી શકાય તે માટે તેના 30 સરખા વિભાગ કરેલા છે. તેથી હાફિઝની આ ખાસ લાયકાતને લીધે તેમને આ કામ માટે ખાસ પસંદ કરવામાં આવે છે. હાફિઝને મુસલમાનો ઘણું માન આપે છે તેથી આવા હાફિઝોને તરાવીહ પઢાવવા બદલ રમજાન માસની આખરે લોકો ઠીક ઉઘરાણું કરી આપે છે પરંતુ દરેક મૌલવી હાફિઝ હોય એવો કોઈ નિયમ હોતો નથી. કેટલીક વખત થોડું ભણેલા પણ “હાફિઝ” હોય છે. હાફિઝને કુરઆનના અર્થો જાણવાની જરૂર માનવામાં આવતી નથી. માત્ર આખું કુરઆન તેને કંઠસ્થ હોય, એટલે તેને “હાફિઝ” કહેવામાં આવે છે. મુસલમાનો માને છે કે જે શખ્સ “હાફિઝ” હોય તે પોતાના પૂર્વજોની અને પોતાની ઓલાદની બંને તરફની પેઢીને (નર્ક) જહન્નમની આગથી બચાવે છે.⁵⁵

2.4.3 ♦ શુકન-અપશુકન :

મળતી માહિતી પ્રમાણે ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ, અને ખાસ કરીને ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસેલો અજમેરી સમાજ શુકન-અપશુકનમાં આજે પણ ખૂબ જ શ્રદ્ધા રાખે છે. તેમના પર હિન્દુ સમાજની સ્પષ્ટ અસર દેખાઈ આવે છે કારણ કે સમગ્ર ગુજરાતમાં ફેલાયેલો અજમેરી સમાજ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં હિન્દુ સમાજથી એટલી હદે ઓતપ્રોત થયેલો છે કે હિન્દુ સમાજના શુકન-અપશુકનને સ્વીકારી લઈ જીવન સાથે વણી લીધા છે.

54. ટેલીફોનિક વાતચીત, મેઉવાળા સમસાદબેન ઈબ્રાહીમભાઈ, શિકાગો, અમેરિકા,તા. 13-9-10

55. માસ્તર કરીમ મહંમદ, પૂર્વોક્ત, પેજ નં 471

ઈસ્લામ ધર્મમાં શુકન-અપશુકન જોવા શીર્ક ગુનો (ક્યારેય માફ ન થાય) ગણાય છે. આમ છતાં આજે પણ અજમેરી સમાજ સારા નરસા પ્રસંગોએ શુકન-અપશુકનમાં શ્રદ્ધા રાખે છે. આ શ્રદ્ધા શહેરી-ગ્રામ્ય, શિક્ષિત, અશિક્ષિત તમામ લોકો રાખે છે. ફક્ત કેટલાક ચુસ્ત અજમેરી મુસ્લિમો જ આનાથી બાકાત છે.

લગ્ન પ્રસંગે તારીખ, વાર, ચાંદ, વીંછુડો, ચોઘડિયું, તિથિ બધું જ જોયા બાદ જ નક્કી કરે છે. સગાઈ, લગ્ન, નવા ઘરમાં રહેવા જવું વિદેશ જવું, વહુ-પુત્રીને તેડવા જતી વખતે, સારા નરસા તમામ પ્રસંગોએ અજમેરી સમાજ મુસ્લિમ ચાંદ, મહિનો તેમજ વાર, વીંછુડો, ચોઘડિયું, તિથિ આ હિન્દુ રીત રસમો આજે પણ પકડી રાખી છે. આજે પણ ઘણી લગ્નની કંકોત્રીમાં આ તમામ નો ઉલ્લેખ કરેલો હોય છે. બુધવારે પુત્રીને સાસરે મોકલતા નથી, મુસ્લિમ હીજરી સનના 3, 13, 23, 8, 18, 28મો ચાંદ હોય તો સારું કાર્ય કરતા નથી, બિલાડી, સાપ આડા ઉતરે તો અપશુકન માને છે. દૂધ-ઘી ઢળી જાય, સોનું ખોવાય કે મળે તો તેને અપશુકન ગણે છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં લોકો ગામમાં કોઈનું મૃત્યુ થાય તો “ભોંય ડાઘ” થયો કહી અપશુકન ગણી બહારગામ જવાનું ટાળે છે. બહારગામ જતી વખતે અમુક જાતિના લોકો સામે મળે તો અપશુકન ગણે છે. પરંતુ પનિહારી, કુંવારી કન્યા, તેલઢળે, કાચફૂટે તો શુકન ગણે છે. સારું કામ કરતાં દહીં કે ગોળ ખવડાવી શુકન કરે છે. ઘરમાં રાત્રે ઝાડું વાળવું પણ ખરાબ શુકન ગણે છે. શુક્રવારને સારો-પવિત્ર દિવસ ગણે છે. રવિવાર કે મંગળવારે બેસણાંમાં જતા નથી. ત્રણ વ્યક્તિના લગ્ન કરવા, ત્રણ વ્યક્તિનું તેડવા જવું અપશુકન ગણે છે. કોઈપણ સારું કાર્ય કરવા ત્રણ વ્યક્તિ જતા નથી તેવું મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.

બિલાડી કે કૂતરું રડે તો કોઈ વિધ્નની નિશાની ગણે છે. તે એવું સૂચવે છે કે કૂતરાં બિલાડીની આંખો મરનારના મકાન ઉપર ચમદૂત ઉતરતા જોઈ શકે છે. ડાબી આંખ ફરકે તો સારા શુકન અને જમણી આંખ ફરકે તો અપશુકન ગણે છે. જમણા હાથની હથેળીમાં ચળ આવે તો લક્ષ્મી યોગ મનાય છે. જમણા પગના તળિયે ચળ આવે તો મુસાફરીનો સંકેત છે એવું મનાય છે. બહારગામ જતી વખતે જમવા બેસવાનું કહીએ તો તેને અપશુકન ગણાય છે. ઘરમાં કરોળિયા જાળાં કરે તો મંદવાડની નિશાની ગણાય છે તેવું માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.⁵⁶

56. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હસુભાઈ નબુભાઈ, સરખેજ, અમદાવાદ તા. 28-07-09

2.5. ♥ અજમેરી સેવા સમાજની પ્રારંભિક પ્રવૃત્તિઓનો ઇતિહાસ :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ અમદાવાદમાં વસતો હતો પરંતુ મરાઠા શાસનની સ્થાપના અમદાવાદમાં થવાથી અમદાવાદની પડતીના દિવસો શરૂ થયા. અમદાવાદમાં અંધાધૂંધી ફેલાઈ ત્યારે અન્ય પ્રજાની જેમ કે અજમેરી સમાજના લોકો પણ કામધંધાની શોધમાં, રોજની શોધમાં ઈ.સ.1785 પછી ઉત્તર ગુજરાત તરફ નીકળી પડ્યા. ઉત્તર ગુજરાતમાં માણસા સ્ટેટ (અમદાવાદ થી 40 કિ.મી. દૂર) અને કટોસણ સ્ટેટ (અમદાવાદ થી 75 કિ.મી. દૂર) ગાયકવાડ સ્ટેટ તરફ હિજરત કરી. માણસા સ્ટેટમાં ઈંટાદરા, માણસા, ચરાડા, બોરુ. કટોસણ સ્ટેટમાં જોટાણા, લીંચ, ગુંજાલા, દેકાવાળા, રામપુરા, ડઢાણા. ગાયકવાડ સ્ટેટમાં કલોલ, કડી, ખોરજ, કરજીસણ, આંબલિયાસણ, ખરણા, વાલમ, વગેરે ગામોમાં જઈ વસવાટ કર્યો. ત્યાં જઈ કરિયાણાની દુકાન, કપાસ લોઢવાનું કામ, રૂ પીંજવાનું કામ, ગાદલા ગોદડાં ભરવાનું કામ, વાસણ વેચવાનું કામ કે ખેતમજૂર તરીકે કામ કરી ગુજરાત ચલાવતા હતા.

કાળક્રમે અમદાવાદ અંગ્રેજ શાસનમાં આવી ગયું, આ સમય દરમિયાન ઔદ્યોગિક ક્રાંતિની શરૂઆત થઈ. અમદાવાદમાં મીલોની શરૂઆત થઈ. ઈ.સ.1860માં અમદાવાદમાં પ્રથમ કાપડની મિલ નંખાઈ. આ મિલ ઉદ્યોગ શરૂ થવાથી ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી શહેર તરફ અન્ય પ્રજાની સાથે અજમેરી સમાજે પણ અમદાવાદમાં આવી મિલ મજૂર તરીકે વસવાટ શરૂ કર્યો. અમદાવાદમાં મુખ્ય વસવાટના સ્થળો દિલ્હીચકલા, જમાલપુર હતા કારણ કે દિલ્હીચકલા અને જમાલપુર વિસ્તારોની આસપાસ મિલ ઉદ્યોગ સારા પ્રમાણમાં હતો. કેટલાક સમાજ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં રોકાયો હોવાથી સમાજ ત્રણ વિભાગોમાં વહેંચાયો (૧) જમાલપુર વિભાગ (૨) દિલ્હીચકલા વિભાગ (૩) ગ્રામ્ય વિભાગ. વાહનવ્યવહારની અગવડતાના કારણે ગ્રામ્ય અને શહેરી વિભાગ વચ્ચે અંતર વધતું ગયું. અજમેરી સમાજમાં સામાજિક ન્યાય અન્ય સમાજની જેમ સામાજિક પંચાયતો આપતી હતી. દરેક ગોત્ર-કુટુંબ જેવા કે મઘવા, ભાટી, તગારા, તુંવર, ચંદેલ, ખોખર, ચૌહાણમાંથી એક વડીલ, મોભાદાર વ્યક્તિ પંચ તરીકે સામાજિક પંચમાં આવતી. આવી રીતે બાર શાખોમાંથી બાર સભ્યોનું એક પંચ બન્યું. આ પંચ સામાજિક ન્યાય કરતી હતી. સમય જતાં કુટુંબ મોટા થતા ગયા અને આ કુટુંબના ઘણાં સભ્યો શહેરમાં આવી વસી ગયા આથી એક જ ગોત્રની બે વ્યક્તિઓ એક ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી અને એક શહેરી વિસ્તારમાંથી લેવાઈ આમ પંચોની સંખ્યા વધતી ગઈ. ઈ.સ.1935-40 ના વર્ષના સમાજના કેટલાક પંચ સભ્યોની માહિતી મળી છે જે આ મુજબ છે.

2.5.1 ♦ ગોત્ર અને પંચોની વિગત :

ગોત્ર	પંચ	ગામ
મઘવા - ગ્રામ્ય	ઉમેદભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ	વડુવાળા (કલોલ)
ભઠી - ગ્રામ્ય	સુરભાઈ નુરભાઈ ચરાડુવાળા	ચરાડુ
ગેહલોત કે ગેહલોદ -	જીવાભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ	જોટાણા
બેહલીમ - ગ્રામ્ય	નથ્યુભાઈ કાળીદાસ	લીંચ
બેહલીમ - શહેર	કાળુભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ	જમાલપુર
ચૌહાણ - ગ્રામ્ય	સાયબાભાઈ માનજીભાઈ	વાલમ
તગાળા - ગ્રામ્ય	નબુભાઈ રસુલભાઈ	વાલમ
તગાળા - શહેર	ગફુરભાઈ ઉંમરભાઈ	દિલ્હી ચકલા
તગાળા - ગ્રામ્ય	અમથાભાઈ લાલાભાઈ	કરજીસણ
તુંવર - તોમર	નબુભાઈ લલ્લુભાઈ	જોટાણા
ચંદેલ (ચુંવાળ) -	ગુલાબચંદ ઉંમરભાઈ	બરિયપ
ખોખર - ગ્રામ્ય	મણીલાલ કાળુભાઈ	વસઈવાળા
મઘવા - શહેર	જીવાભાઈ ફતાભાઈ	જમાલપુર
અગવાન - શહેર	ભાઈચંદ (ઠમ ઠમ) નથ્યુભાઈ	જમાલપુર
ચંદેલ (ડંઢાય) -	સુલેમાનભાઈ	ઈંટાદરા
સાંખલા - શહેર	સુલેમાનભાઈ વાલાભાઈ	જમાલપુર ⁵⁷

2.5.2 ♦ પંચોની ન્યાય પદ્ધતિ :

આ પંચો બાર પંચો તરીકે ઓળખાતા. સમાજમાં કોઈ ફરિયાદ મળે તો આ પંચના સભ્યો એક જગ્યાએ ભેગા થવાનું નક્કી કરતા. ત્યારબાદ ફરિયાદી-આરોપીઓને ચોક્કસ સ્થળ સમયે હાજર રાખવામાં આવતા. પંચના સભ્યો “મોદ” (મોટી શેતરંજી) પર બેસતા હતા. બાર પંચમાં એક સભ્ય મુખ્ય પંચ કહેવાતા જે વડો પટેલ તરીકે ઓળખાતા અને બાકીના સભ્યો પટેલ તરીકે ઓળખાતા. આરોપીને પંચના સભ્યો મોદ (શેતરંજી) બહાર પગરખાં ઉતાર્યા હોય ત્યાં ઊભા પગે બેસાડવામાં આવતા. બંને વ્યક્તિઓને સાંભળી, સાક્ષીઓને તપાસી, આરોપીને બચાવપક્ષ રજૂ કરવાનો મોકો આપી પંચના સભ્યો અંદર ચર્ચા વિચારણા

57. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, ગાંધીનગર, અમદાવાદ તા. 22-08-08

કરી વડો પટેલ ચૂકાદો રજૂ કરતા. પંચનું સભ્યપદ વંશપરંપરાગત રહેતું. પંચના સભ્યો જ્યારે ચૂકાદો સાંભળવાનું ચાલુ હોય ત્યારે ચૂકાદાની કાર્યવાહીમાં હાજર વ્યક્તિઓ પોતાની પાસેના લાકડી કે દંડા પણ પંચથી દૂર મૂકવાની ફરજ પડતી હતી. પંચની સજા આ ચૂકાદો આના, પૈસા કે રૂપિયો દંડ કરતાં કે ગંભીર ગુનાઓમાં સમાજ બહાર પણ મૂકતા. પટેલોએ આપેલો ચૂકાદો કોઈ જ પડકારી ન શકતું. આ પંચ સમક્ષ સગાઈ તોડવાના, આંતરજાતીય લગ્ન, પ્રેમલગ્ન, છૂટાછેડા જેવી સામાજિક ફરિયાદો આવતી હતી. પંચના ચૂકાદાનું ઉલ્લંઘન કરનારનો દંડ બેવડો કરી દેવાયો હોય કે સમાજ બહાર મૂકાયાના દાખલા નોંધાયેલા છે. સમાજના પંચે નાનામાં નાનો દંડ કર્યો હોય તો પણ તે નાલેશીરૂપ ગણાતું. આવી વ્યક્તિઓના છોકરાંઓને સમાજમાં લગ્ન સંબંધ કરવો તકલીફભર્યું રહેતું હતું. આવા વારંવાર દંડ ભરનારા કુટુંબોની સમાજમાં એ હદે વગોવણી થતી કે તેમનાં છોકરા છોકરીઓ વૃદ્ધ થયાં હોવાં છતાં લગ્ન સંબંધ થતો ન હતો. આમ સામાજિક પંચનું સમાજમાં ખૂબ જ મહત્ત્વ હતું. તેમના વર્ચસ્વને કારણે લોકો સામાજિક નીતિ નિયમોને વળગી રહેતા હતા. વચન તોડવું એ મોટું પાપ ગણાતું કે સામાજિક રીતે મોટો ગુનો ગણાતો. સગાઈ-લગ્નમાં વડીલોએ આપેલા વચનોને કારણે કજોડું હોવા છતાં પણ નિભાવવા પડતા. આ પંચો વર્ષમાં ત્રણ ચાર પ્રશ્નો ઉકેલતાં તેવી માહિતી મળે છે.

સમાજ ભેગો થયો હોય ત્યારે દંડીત વ્યક્તિ સાથે જમવા પણ બેસી ન શકતી. સમગ્ર સમાજ ભેગા બેસી થાળમાં જમતા જ્યારે દંડીત વ્યક્તિને કાંસાની થાળીમાં ઊભા પગે બેસાડીને પીરસવામાં આવતું આ રીતે તેમનો સામાજિક બહિષ્કાર કરવામાં આવતો. આઝાદી બાદ સમાજમાં પરિવર્તનનો પવન ફૂંકાયો. દેશમાં લોકશાહી પસંદ કરવામાં આવી ત્યારે સમાજમાં પણ લોકશાહી હોય તેવો આગ્રહ રખાયો. છેલ્લા પંચો વૃદ્ધ થઈ એક પછી એક ગુજરી ગયા તેમ સમાજમાંથી એમની પકડ ઓછી થતી ગઈ અને ધીરે ધીરે પંચ બેસાડવાનું લુપ્ત થતું ગયું. આમ પંચ પદ્ધતિ ઈસ. 1950 પછી નાબૂદ થઈ ગઈ તેવું માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.⁵⁸

2.5.3 ♦ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સામાજિક પ્રવૃત્તિઓનો

ઈતિહાસ :

ઈ.સ. 1935 પહેલા સમાજમાં લગ્ન સમયે ત્રણ દિવસ સુધી જાન રાખવામાં આવતી.

58. રૂબરૂ મુલાકાત, (1) અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, ગાંધીનગર, અમદાવાદ તા. 22-08-08

(2) અજમેરી ચાંદભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ, આંબલિયાસણ, તા. જિ. મહેસાણા. તા. 17-09-08

કન્યાપક્ષ આ ખર્ચ-વ્યવસ્થામાં પાયમાલ થઈ જતો આથી જે તે સમયના સુધારાવાદી સમાજસેવકોએ બે દિવસ અને એક રાત જાન રાખવાનો સુધારો લાવ્યા જે “બે ટંક ના સુધારા” તરીકે સમાજમાં પ્રચલિત બન્યો આ સુધારામાં બે ટંક જુદી જુદી મીઠાઈ જમાડવામાં આવતી હતી. ત્રણ દિવસ જાન રોકાતી ત્યારે ત્રણ ટંક જુદી જુદી મીઠાઈ જમાડવામાં આવતી હતી. આ સુધારાવાદીઓમાં કલુભાઈ જીવાભાઈ બેહલીમ (જમાલપુર), ઉસ્માનભાઈ મણીલાલ (ગમાનપુરાવાળા) નબુભાઈ ભાયચંદભાઈ ઠમઠમ (જમાલપુર), સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈ કવિ (જમાલપુર), મહંમદભાઈ ઉમેદભાઈ (કલોલ), અલીભાઈ અમથાભાઈ (કરજીસણ), ઈસ્માઈલભાઈ સુરભાઈ (દિલ્હીચકલા), ઈસ્માઈલભાઈ ભાઈજીભાઈ (જમાલપુર) વગેરે તે સમયના નવયુવાનોએ આ સુધારો લાવવામાં પ્રયત્નો કર્યા હતા. આ સુધારો સફળ થયો અને સાથે સાથે દેશમાં પંચવર્ષીય યોજનાઓને કારણે પાયાના ઉદ્યોગો નંખાયા, વાહનવ્યવહાર થોડો ઝડપી બન્યો, રોડ, રસ્તાઓમાં સુધારો થયો. રેલવે ઉત્તર ગુજરાત, મધ્ય ગુજરાત સુધી પહોંચી હતી. તે વધુ ઝડપી બની હતી કારણકે રેલવેની ટીપમાં વધારો થયો હતો. ઈ.સ.1952-53 પછી રાજ્ય વાહન વ્યવહારની બસ વ્યવસ્થા ચાલુ થવાથી પરિવહન ઝડપી બન્યું. આથી શહેરમાંથી ગ્રામ્ય અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી શહેરી વિસ્તારમાં જાનની આવન-જાવન ઝડપી બની. આથી ધીરે ધીરે એક રાત અને એક દિવસ જાન રોકાણ શક્ય બન્યું. આ સુધારો સમાજમાં વધુ પ્રચલિત બન્યો. આ સમયમાં દરેક લગ્ન પ્રસંગો રાત્રિ સમયમાં યોજાતા. જેમાં બેન્ડવાજ, ઘોડા, ઢોલ, નગારા, ત્રાંસાનો મહિમા હતો.

આઝાદી બાદ ઈ.સ.1949માં દિલ્હીચકલામાં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કુટુંબોની સંખ્યા સારા એવા પ્રમાણમાં હતી. લગ્નપ્રસંગે અને મરણપ્રસંગે એકબીજાને ઉપયોગી થવા સામાજિક મદદ કરવા યુવાનોની એક સભા મળી હતી. આ સભામાં એક કમિટી બનાવી અને આ કમિટીએ તેનું નામ “અજમેરી જમાત ફંડ, દિલ્હીચકલા” રાખ્યું જેમાં પ્રગતિશીલ સુધારાવાદી વિચારોના યુવાનોનો સમાવેશ થતો હતો. આ કમિટીમાં સક્રિય હોય એવા કાર્યકરોમાં ઉસ્માનભાઈ ઉમેદભાઈ વડુવાળા, અલીભાઈ અમથાભાઈ કરજીસણવાળા, એહમદભાઈ ઉમેદભાઈ વડુવાળા, ઈસ્માઈલભાઈ સુરભાઈ ભઠી દિલ્લી ચકલા, ઉસ્માનભાઈ જીવાભાઈ ગોઝારીયાવાળા, ઈસ્માઈલભાઈ જીવાભાઈ ડોઢયા (કેશિયર), સુલ્તાનભાઈ સુરભાઈ ભઠી (મુલ્લા), સુલેમાનભાઈ રસુલભાઈ ટંકશાળવાળા, અલીભાઈ કાસમભાઈ મેઉવાળા, મહંમદભાઈ

ઈસ્માઈલભાઈ ચંદેલ, મહંમદઅલીભાઈ રસુલભાઈ ડોઢયા (પહેલવાન) વગેરે મુખ્ય હતા.

આ કમિટી સમાજમાં ખાસ કરીને દિલ્લી ચકલા વિસ્તારમાં લગ્નપ્રસંગે કે મરણ પ્રસંગે થતા જમણવારમાં સ્વંયસેવકો તરીકે કામ કરતા-કરાવતા. મરણપ્રસંગે કફન, દફન ની ક્રિયાના કામો કરવામાં સહકાર આપતા. અજમેરી જમાતફંડ આ સિવાય ઈ.સ.1950-51 માં દીની તાલીમ માટે મદ્રસાની શરૂઆત કરવા માટે એક મકાન સુરતી મીઠાઈ ઘર સામે, દિલ્લી ચકલા અમદાવાદ ખાતે ભાડે લીધું અને ત્યાં અન્ય સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી. આ ભાડાનું મકાન સવારે ઈસ્લામિક જ્ઞાન આપતો મદ્રસો અને બપોરે પછી તે નવયુવાનો માટે સામાજિક પ્રવૃત્તિઓની ઓફિસ બની. આ સંસ્થાના વહીવટ કર્તા ઈસ્માઈલ જીવાભાઈ ડોઢયા કેશિયરની કામગીરી કરતા હતા, આથી હજુ સુધી તેમને તથા તેમના પુત્રને પણ કેશિયરના ઉપનામથી લોકો સંબોધે છે. ઈ.સ.1960થી દિલ્હીચકલા વિભાગના નવયુવાનોએ એક સંસ્થા સ્થાપી જેનું નામ “અજમેરી સેવા મંડળ” રાખવામાં આવ્યું. તેના સ્થાપક પ્રમુખ એહમદભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરી, સેક્રેટરી મહંમદઅલી ભાઈ રસુલભાઈ ડોઢયા, ઉપપ્રમુખ - સુલતાનભાઈ સુરભાઈ ભઠી (મુલ્લા), ખજાનચી રમજાની ભાઈ દાઉદભાઈ ખોખર તેમજ અન્ય પચીસ-ત્રીસ યુવાનોએ આ સંસ્થામાં સક્રીય રીતે ભાગ ભજવ્યો હતો. અજમેરી જમાતફંડ ના કાર્યકરો સાથે મળી સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ કરતા હતાં. સંસ્થાના બધા જ કાર્યકરો મિલ કામદારો હતા. આ બધા જ કાર્યકરો પોતાની પાસેથી માસિક ચાર આના લવાજમ તરીકે ઉઘરાવતા હતા. આમ દિલ્હીચકલા, શાહપુર, ખાનપુર, દરિયાપુર, વિસ્તારમાં આશરે 100 જેટલા અજમેરી સમાજના કુટુંબો પાસેથી લવાજમ ઉઘરાવી માસિક 25 રૂપિયા આવક ઊભી કરી હતી. આ આવકમાંથી ગરીબ અજમેરી સમાજની વ્યક્તિને મૃત્યુ બાદ કફન-દફનની ક્રિયાનો ખર્ચ કરતા, આ ખર્ચ મૃત્યુ પામનારના વારસદાર પાસેથી ત્રણ માસિક હપ્તેથી વસુલ કરતા. કોઈવાર અત્યંત ગરીબનો ખર્ચ માફ કરવામાં આવતો. આવકમાંથી મકાનના ભાડામાં ખર્ચ કરવામાં આવતો. આ સિવાય લગ્ન પ્રસંગોએ અન્ય શુભપ્રસંગોએ સમાજમાંથી રોકડ ભેટ પણ મેળવતા.

ઈ.સ.1965થી આ સંસ્થામાં અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ અજમેરી કલોલવાળાએ રસ લેવાનું શરૂ કર્યું. જોકે આ સંસ્થામાં તેમનું યોગદાન ઈ.સ.1958થી હતું. પાલનપુર તાલુકામાં શિક્ષક હોવાથી તેઓ સક્રીય બની શક્યા ન હતા. તેમણે ઈ.સ.1958માં મહેસાણા મોજાપીરની

દરગાહ(હરીનગર સોસાયટી પાસે) એક મીટીંગનું આયોજન કર્યું હતું. આ મીટીંગ સંગઠન, શિક્ષણના પ્રસાર માટે બોલાવી હતી. જેમાં દાઉદભાઈ નથુભાઈ લીંચવાળાના પ્રમુખ સ્થાને આ મીટીંગનું આયોજન થયું હતું. આ મીટીંગમાં સાતથી આઠ સક્રીય કાર્યકરો (ખાસકરીને ગ્રામ્ય વિસ્તારના)એ ભાગ લીધો હતો. જેમાં નબુભાઈ ઉમેદભાઈ ગોઝારિયા, રહેમાનભાઈ મહંમદભાઈ ભઠી, આંબલિયાસણ,બાબુભાઈ જમાલભાઈ ચરાડા, મહંમદભાઈ નબુભાઈ નદાસા, સુલેમાનભાઈ રસુલભાઈ ટંકશાળવાળા દિલ્લી ચકલા અને મહંમદઅલી રસુલભાઈ ડોઢયા, ફકીરમહંમદભાઈ નબુભાઈ જમાલપુર, એહમદભાઈ દાઉદભાઈ શેરી જમાલપુર હાજર રહ્યા હતા. આ મીટીંગમાં સમાજની સૌ પ્રથમ વસ્તી ગણતરીનું આયોજન થયું હતું. જેમાં સામાજિક અને શૈક્ષણિક વિગતોને પણ આવરી લેવાઈ હતી. આ કામગીરી ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં મહંમદભાઈ નબુભાઈ નદાસાવાળા તથા બાબુભાઈ જમાલભાઈ ચરાડાવાળા, દિલ્લીચકલાની કામગીરી સુલેમાનભાઈ રસુલભાઈ ટંકશાળવાળા, જમાલપુરની કામગીરી ફકીરમહંમદ નબુભાઈ તથા એહમદભાઈ દાઉદભાઈ શેરી એ કરી હતી. આ સમયેની વસ્તીગણતરી પ્રમાણે દિલ્લી ચકલામાં અંદાજે 100 કુટુંબ, જમાલપુરમાં 110-115 કુટુંબ અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી 200 કુટુંબ વસવાટ કરતા હતા તેવી માહિતી મળે છે.

દિલ્હીચકલા અજમેરી જમાતફંડ અને અજમેરી સેવા મંડળના કાર્યકરોએ એક ઉજાણીનું આયોજન ઈ.સ.1960માં જમ્મનશાહ દરગાહ નવરંગપુરા, ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડીયા , અમદાવાદ ખાતે કર્યું હતું. આ ઉજાણીમાં દિલ્હીચકલાના 80 થી 100 કુટુંબો ઉજાણીમાં હાજર રહ્યા હતા. આ ઉજાણીમાં એક મીટીંગનું પણ આયોજન કર્યું હતું જેનો હેતુ શૈક્ષણિક અને સામાજિક સંપ-શાંતિનો હતો, જેમાં અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ અને તેમના પત્ની મદીનાબેન અલાઉદ્દીનભાઈએ હાજર વ્યક્તિઓને સંબોધન કર્યું હતું. શ્રીમતી મદીનાબેન અલાઉદ્દીનભાઈ વડુ કલોલવાળા મધ્ય અને ઉત્તરગુજરાત અજમેરી સમાજના સૌ પ્રથમ સ્ત્રી શિક્ષિકા હતા તેવું જાણવા મળે છે.

અજમેરી સેવા મંડળ ફક્ત દિલ્હીચકલા વિસ્તારના અજમેરી સમાજના કુટુંબો પૂરતું કામ કરતું હતું. સમગ્ર ઉત્તર અને મધ્યગુજરાતના અજમેરી સમાજને આવરી લે તેવું આયોજન કરવા ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી સેવા સમાજની સ્થાપના ઈ.સ.1973 કરવામાં આવી.

સમાજમાં શિક્ષણ ક્ષેત્રે જાગૃતિ આવે, કન્યા કેળવણી, સમાજમાં પ્રસરી ગયેલો જૂથવાદ, પ્રાંતવાદ મીટાવવો તેનું મુખ્ય ધ્યેય હતું. તત્કાલીન મુસ્લિમ અજમેરી સમાજના પ્રમુખ તરીકે નબુભાઈ ઉમેદભાઈ મઘવા (વડુવાળા) હતા. ઉપપ્રમુખ તરીકે નાયુભાઈ કાસમભાઈ ભઠી અને મહામંત્રી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ કલોલવાળા હતા. નુરમહંમદ જીવાભાઈ મઘવા તથા રસુલભાઈ રજજબભાઈ પટેલ વગેરે સક્રિય કાર્યકરો હતા.

ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી સેવા સમાજને ઈ.સ.1976માં સમાજના એક નિઃસંતાન વૃધ્ધ વિધવાએ પોતાનું દિલ્લી ચકલા ખાતેનું એક મકાન દાનમાં આપ્યું હતું અને તેના બદલામાં સંસ્થાએ વિધવા જીવે ત્યાં સુધી ભરણપોષણ આપવું એવો કરાર કરેલો હતો. આ મકાનના ઉપયોગનો હેતુ ગ્રામ્ય કે જમાલપુર વિસ્તારમાંથી જાન આવે તો તેના ઉતારા માટે ઉપયોગમાં લેવા, બહેનો માટે સીવણકલાસ કે ગૃહ ઉદ્યોગ કરવા, શિક્ષણના કોઈ હેતુ માટે, બહારગામના પરીક્ષા આપવા અમદાવાદ આવતા વિદ્યાર્થીઓ માટે રહેવાની સગવડનો હતો પરંતુ મકાનના કબજા બાબતે વિવાદ થતાં આ મકાન સંસ્થા લઈ શકી નહિ. આ કબજા માટે સંસ્થાએ વડી અદાલત સુધી કાર્યવાહી કરી હતી. અદાલતના વિલંબ, ખર્ચના કારણે યથાસ્થિતિ રહી અને માલિકી હક્ક સંસ્થા પાસે અને કબજા હક્ક કબજેદાર પાસે રહ્યો તેવું જાણવા મળે છે.

ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી સેવા સમાજ શિક્ષણમાં સમાજની ધોર ઉપેક્ષા તરફ ધ્યાન દોરવા પછાતપણું દૂર કરવા, સામાજિક ઉત્કર્ષ કરવા, વિદ્યાર્થીઓનું સન્માન જેવી પ્રવૃત્તિ કરવા સમગ્ર સમાજનું આઝાદીબાદ સૌ પ્રથમ ઐતિહાસિક સંમેલનનું આયોજન તા. 18 જૂન 1978ને રવિવારે ત્રણ દરવાજા પાસે, મોરબી ટંકારા હાલાઈ મેમણ જમાતના મેમણ હોલ, અમદાવાદ ખાતે યોજાયું હતું. આ સંમેલનમાં સ્વાગત પ્રમુખ એહમદભાઈ ઉમેદભાઈ મઘવા (ખાનપુર), સમારંભના પ્રમુખ સ્થાને તત્કાલિન સંસદ સભ્ય શ્રી અહેસાન જાફરી સાહેબ અને ઉદ્ઘાટક તરીકે તત્કાલીન ગુજરાત સરકારના પાર્લામેન્ટ સેક્રેટરી કાસમભાઈ અઘવા, અતિથિ વિશેષ તરીકે મહેરૂનીસાબેન મનસુરી (અગ્રગણ્ય મહિલા સામાજિક કાર્યકર) અને ગુલામ નબીભાઈ નાગોરી શાહપુરવાળા, (અગ્રગણ્ય સામાજિક, રાજકીય કાર્યકર) માજી ધારા સભ્ય કલોલના શ્રી વકીલ રસુલભાઈ કાસમભાઈ મલેકે હાજરી આપી હતી. આ સંમેલનમાં શિક્ષણ પર ખૂબ જ ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તેના નિષ્કર્ષ રૂપે અજમેરી કેળવણી મંડળની

સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. જેમાં હસનભાઈ નથુભાઈ (ચરાડાવાળા) મહેસાણા, આલમભાઈ રસુલભાઈ ઈન્દ્રપુરાવાળા, ઈબ્રાહીમભાઈ દાઉદભાઈ વાલમવાળા, નુરમહંમદભાઈ ભાયચંદભાઈનો કેળવણીમંડળમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ સંમેલનમાં ચાલુ અભ્યાસ કરતા અજમેરી સમાજના તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓ તથા ભૂતપૂર્વ મેટ્રીક પાસ વિદ્યાર્થીઓનો ઐતિહાસિક સૌ પ્રથમ વાર ઇનામ વિતરણ સમારંભ યોજાયો હતો. પોતાની આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોવા છતાં પણ સમાજ પ્રત્યે લાગણી, સમાજની લાંબી સેવાઓ અને સંનિષ્ઠ કાર્યકર તરીકે સેવા આપી હોવાથી શ્રી અલ્લાગિદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ કલોલવાળાનું આ સંમેલનમાં પાઘડી પહેરાવી સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. આ સંમેલનની વિશેષતા એ હતી કે સંમેલનમાં મેમણ હોલ ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો હતો. નજરે જોનારાઓનો અંદાજ છે કે 1500 થી વધુ વ્યક્તિઓની આ સંમેલનમાં હાજરી હતી. સ્ત્રીઓની સંખ્યા પણ સારા પ્રમાણમાં હતી તેવી માહિતી મળે છે.

આ ઉપરાંત આ સંમેલનમાં સમાજ માટે ગૌરવરૂપ વ્યક્તિઓનો પણ ફૂલહાર કરી સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાં ઉસ્માનભાઈ ઉમેદભાઈ વડુવાળા (ખાનપુર) તથા અબ્દુલભાઈ ઉમેદભાઈ વડુવાળા ખાનપુર બંને ભાઈઓનું ઉદ્યોગપતિ તરીકે, નુરમહંમદભાઈ ભાયચંદભાઈનું સમાજના પ્રથમ મેટ્રીક પાસ કરનાર તથા સરકારી અધિકારી તરીકે, તત્કાલીન અજમેરી સેવા સમાજના પ્રમુખ તરીકે નુરમહંમદ જીવાભાઈનું, કાસમભાઈ સુલેમાનભાઈ T.T. નું મેટ્રીક પાસ કરનાર તથા રેલ્વે અધિકારી તરીકે, કલુભાઈ જીવાભાઈ સામાજિક રાજકીય કાર્યકર તથા રમતવીર તરીકેનું ખાસ સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. આ ઉપરાંત બાબુભાઈ આલમભાઈ માણસા, શકુરભાઈ નથુભાઈ માણસાનું, સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. ઈસ્માઈલભાઈ સુલેમાનભાઈ માણસાનું સમાજ ના સૌ પ્રથમ સાયન્સ ગ્રેજ્યુએટ થવા બદલ સન્માનવામાં આવ્યા હતાં.

ઈ.સ. 1979 માં લાલાકાકા હોલ, શાહપુર દરવાજા, બહાર અમદાવાદ ખાતે બીજું સામાજિક શૈક્ષણિક સંમેલન યોજાયું હતું. આ સંમેલનમા પણ લોકોએ ઉત્સાહપૂર્વક ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારમાંથી સારા પ્રમાણમાં ભાગ લીધો હતો. જો કે આ સંમેલનમાં કોઈ ગણનાપાત્ર યોજના અમલમાં મૂકી શકાઈ ન હતી તેવું જાણવા મળે છે.

ઈ.સ.1976થી ઈ.સ.1984 સુધી અજમેરી સેવા સમાજ તથા અજમેરી કેળવણી મંડળના મહામંત્રી તરીકે અલાઉદ્દીનભાઈ અજમેરી સમસ્ત સમાજના વિદ્યાર્થીઓને બક્ષીપંચના પ્રમાણપત્ર આપતા હતા અને આ સામાજિક શૈક્ષણિક રીતે પછાતપણા (બક્ષીપંચ)ના પ્રમાણપત્ર સરકાર માન્ય હોઈ સમાજની ઘણી વ્યક્તિઓએ આ પ્રમાણપત્રના આધારે સરકારી નોકરીઓ મેળવી હતી તેમજ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં પ્રવેશ મેળવ્યો હતો. આ પ્રમાણપત્ર તેઓ દિલ્હીયકલા અજમેરી સેવા સમાજના મકાનથી તથા કાલુપુર, અમદાવાદમાં પોતાના નિવાસ સ્થાનેથી વિદ્યાર્થીઓને આપતા કરતા. ઈ.સ. 1984માં અલાઉદ્દીન મહંમદભાઈ અજમેરી કુટુંબ સાથે અમેરિકા જવાના હોઈ અજમેરી સેવા સમાજ તથા અજમેરી કેળવણી મંડળના હોદ્દા પરથી રાજીનામું આપ્યું. અજમેરી સેવા સમાજની ઈ.સ.1984 પછી મહામંત્રીના વિદેશ જવાના કારણે પ્રવૃત્તિઓ મંદ થતી ગઈ અને સામાજિક સેવાનો સમાજમાં શૂન્યાવકાશ સર્જાયો. આ તરફ જમાલપુરના કાર્યકરો સક્રીય બન્યા હતા. આ પહેલાં જમાલપુર અમદાવાદના અજમેરી સમાજના કેટલાક કાર્યકરો અલીભાઈ હાસમભાઈ, મીયાભાઈ નઝુભાઈ, ઉસ્માનભાઈ મણીલાલ ગમાનપુરાવાળા, સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈ કવિ, કાલુભાઈ આંબલીવાળું ડહેલું, નુરભાઈ વસઈવાળા, નબુભાઈ ભાયચંદભાઈ, સુલેમાનભાઈ વાલાભાઈ, ભાઈચંદભાઈ નથુભાઈ તથા નબુભાઈ ભાયચંદભાઈ પ્રથમ હરોળના કાર્યકરો હતા.

બીજો હરોળ (ઈસ. 1977-78) ના કાર્યકરોમાં ફકીરમહંમદ નબુભાઈ, એહમદભાઈ દાઉદભાઈ, પીરમહંમદ જીવાભાઈ, મીયાંભાઈ ઉમરભાઈ, હસનભાઈ અમથાભાઈ, ગુલામહુસેન નબુભાઈ, ઈસ્માઈલભાઈ સુલેમાનભાઈ, ઈસ્માઈલભાઈ ભાયચંદભાઈ, ઈસ્માઈલભાઈ મહંમદભાઈ, કાદરભાઈ સુલેમાનભાઈ, મહંમદભાઈ ઉમરભાઈ, ઉસ્માનભાઈ છગનભાઈ મુખ્ય હતા. આ કાર્યકરોના સામાજિક કાર્યોમાં લાયબ્રેરી ચલાવવી, ગરીબ બાળકોને પુસ્તકો આપવા, રાત્રિ મદ્રસા ચલાવી દિવસે મજૂરી જતા લોકો માટે રાત્રે કુરઆનનું શિક્ષણ આપવું, મરણ પ્રસંગે અંતિમ ક્રિયાની વ્યવસ્થા કરવી, લગ્ન પ્રસંગે વ્યવસ્થા જાળવવી વગેરે હતા, આ પ્રવૃત્તિઓ અમદાવાદમાં જમાલપુર અને દિલ્હીયકલા વિસ્તારોમાં થતી.⁵⁹

2.5.4 ♦ વર્તમાન સમયમાં અજમેરી સેવા સમાજની પ્રવૃત્તિઓ :

મળતી માહિતી પ્રમાણે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ અને કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ આર્થિક સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે ખૂબ જ પછાત છે આમ છતાં લીવીંગ

59. રૂબરૂ મુલાકાત, (1) અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, ગાંધીનગર (4) બોરૂવાળા દાઉદભાઈ અલીભાઈ, જિ. ગાંધીનગર.
(2) અજમેરી ચાંદભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ, આંબલિયાસણ, જિ. મહેસાણા. (5) અજમેરી દાઉદભાઈ મીયાજીભાઈ, ગાંધીનગર.
(3) પટેલ રસુલભાઈ રજ્જબભાઈ, દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ.
ગાંધીનગર સ્થિત અલાઉદ્દીનભાઈના નિવાસ સ્થાને રૂબરૂ માહિતી આધારે તા.17-5-10.

સર્ટિફિકેટમાં જાતિના કોલમમાં મુસ્લિમ-અજમેરી લખાવતાં તેમને સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાતવર્ગ- બક્ષીપંચનો લાભ મળતો નથી. આ માટે તેઓને જાતિમાં મનસુરી- પીજારા લખાવવું પડે છે. આ રીતે જાતિ અને અટક બદલતાં તેમને બક્ષીપંચના લાભો મળે છે.

ઈ.સ. 1985 સુધી સમાજના પ્રમુખ તેમના લેટરપેડ પર દાખલો આપે કે આ વ્યક્તિ અજમેરી સમાજની છે તેમજ તે મનસુરી- પીજારા જાતિના છે તો તેને સમાજ કલ્યાણ અધિકારી સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત- બક્ષીપંચનો દાખલો મળી જતો હતો. પરંતુ સમય જતાં કાયદામાં બદલાવ આવ્યો અને સરકારશ્રી લીવીંગ સર્ટિફિકેટની કોલમ-૨ માં ધર્મ અને પેટાજાતિમાં મનસુરી -પીજારા હોય એવી વ્યક્તિને જ બક્ષીપંચમાં સમાવેશ કર્યો. આથી અજમેરી-પીજારા સમાજને બક્ષીપંચનો લાભ મળવાનું બંધ થઈ ગયું છે.

ઉપરોક્ત વિષયના અનુસંધાને મધ્ય અને ઉત્તરગુજરાતના અજમેરી સમાજના અજમેરી સેવા સમાજ નામે સંસ્થા ચલાવતા આગેવાનો ભેગા થયા અને સમાજ આર્થિક, સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત હોવા છતાં અજમેરી સમાજને બક્ષીપંચનો લાભ મળતો નથી અને સમાજ દિન-પ્રતિદિન અધોગતિ તરફ ધકેલાતો જાય છે તેવો સૂર નીકળ્યો. તેઓ નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે આ જ મુશ્કેલી કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની પણ છે આથી બંને સમાજના આગેવાનો, સામાજિક કાર્યકર્તાઓએ ભેગા મળી આ અંગે સરકારશ્રીમાં વિધિસર રજૂઆત કરવી.

મળતી માહિતી પ્રમાણે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના આગેવાન અજમેરી મુસ્લિમ જમાતના સેક્રેટરી, સામાજિક કાર્યકર અને ઉંડી સૂઝ ધરાવતા નિવૃત્ત સબરજિસ્ટ્રાર અને ઈન્સ્પેક્ટર નુરમહંમદભાઈ ભાયચંદભાઈ મનસુરી (અજમેરી) જમાલુપરને આ અંગે વધુ કાર્યવાહી કરવા હાજર અજમેરી સમાજના આગેવાનોએ વિનંતી કરી આથી નિવૃત્તિમાં સમાજની સેવા કરવાના ઈરાદે તેમણે આ જવાબદારી સહર્ષ સ્વીકારી. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સેવા સમાજ અને કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના આગેવાનોએ આ બાબતમાં મદદ કરવાની ખાતરી આપી અને બંને સમાજ ભેગા મળી સરકારશ્રીમાં રજૂઆત કરવા યોગ્ય કાર્યવાહીની શરૂઆત કરવામાં આવી. આ અંગેની કાયદાકીય કાર્યવાહી કરવાની તમામ જવાબદારી હાજી નુરમહંમદભાઈ મનસુરીના સુપુત્ર ગુલામનબી (લાલભાઈ) નુરમહંમદભાઈ એડવોકેટે સહર્ષ સ્વીકારી.⁶⁰

60. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, મનસુરી ગુલામઅલીભાઈ નુરમહંમદભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ. તા. 1-5-10.

અજમેરી મુસ્લિમ જમાત, જમાલુપર ચકલા અમદાવાદે સૌ પ્રથમ તા.22-6-2000ના રોજ સમાજ કલ્યાણ અધિકારી શ્રી, અન્ય પછાતવર્ગો માટેના પંચ, બંગલા નં.-228 A ખ ટાઈપ, સેક્ટર 19, ગાંધીનગર ખાતે એક વિગતવાર અરજી કરવામાં આવી. આ અરજીમાં અજમેરી સમાજ પીંજરા સમાજનો જ એક ભાગ છે અને હાલમાં પણ તે પીંજરાનું કાર્ય કરે છે અને તેમને સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગમાં સમાવવા વિનંતી કરેલ અને આપ સાહેબ માગશો તેવા પુરાવા રજૂ કરવા બાંહેધરી અજમેરી મુસ્લિમ જમાતના સેક્રેટરી નુરમહમદભાઈ મનસુરીએ આપી હતી.⁶¹

તા. 27-7-2000 ના રોજ અન્ય પછાત વર્ગો માટેના પંચના સચિવશ્રીએ ગાંધીનગર ખાતેથી સેક્રેટરીશ્રી અજમેરી મુસ્લિમ જમાતના નુરમહમદ બી. મનસુરીને આપની જ્ઞાતિની ચર્ચા કરવા તા. 8-8-2000 ના રોજ બપોરના 12-00 થી 2-00 કલાકે કમિશનની કચેરીમાં હાજર રહેવા તેમજ સાથે જ્ઞાતિને લગતી તમામ માહિતી પણ સાથે લાવવા જણાવ્યું હતું.⁶²

તા. 1-8-2000ના રોજ નુરમહમદભાઈ મનસુરીએ સમાજના વ્યક્તિઓ ને પત્ર લખી જાણ કરી કે આપની પાસે પીંજરા અજમેરી સંબંધી જે કઈ પુરાવા હોય, જેવા કે સ્કૂલ લીવીંગ સર્ટિફિકેટ, પીંજરાનું, ગાદલાં, ગોદડાં બનાવવાનું કામ કરતા હોય તો તે અંગેની બિલબુક તે તાત્કાલિક અજમેરી મુસ્લિમ જમાત, જમાલપુર ચકલા, જમાલુપર ખાતે પહોંચાડવા નમ્ર અરજ કરી હતી. ⁶³

સમગ્ર અજમેરી સમાજમાંથી પુરાવા એકત્ર કરવાનું કામ સમય માગી લે તેવું હોવાથી પંચ પાસે એક માસની મુદત લઈ તા.8-9-2000 ના રોજ અરજી અને પુરાવા રજૂ કર્યા હતા. જેમાં સમાજ ખૂબ જ ગરીબ છે, અશિક્ષિત છે સમગ્ર સમાજ ગરીબીમાં સબડી રહ્યો છે વગેરે વિનંતીઓ કરી હતી ત્યારબાદ પૂરાવાઓ શિડયુલ એ થી ડી સુધીમાં રજૂ કર્યા.

શિડયુલ એ માં પાંચ પુરાવા રજૂ કર્યા હતા. જેમાં પીંજરા હકીમજી પીરભાઈનો તા. 15-8-1929નો આંબલિયાસણ, તા-જિ. મહેસાણાનો વેચાણ દસ્તાવેજ, પીંજરા દાદન સરતાન નો તા. 24-1-1935નો સંસ્થાન ભાવનગર દરબારનો વેચાણ દસ્તાવેજ, પીંજરા જીવા હાજી

61. અજમેરી મુસ્લિમ જમાત, જમાલપુર, અમદાવાદની તા. 22-6-2000 ની અરજીની નકલ પરથી.

62. અન્ય પછાત વર્ગો માટેના પંચના સચિવશ્રી, ગાંધીનગરનો 27-7-2000 નો પત્ર.

63. મનસુરી નુરમહમદભાઈ બી., જમાલપુર, અમદાવાદનો. તા. 1-8-2000 નો સમાજને વિનંતી કરતા પત્રના આધારે.

નો તા. 9-5-1916નો વાંટાવદર, જિલ્લો ધાંગધ્રાનો વેચાણ દસ્તાવેજ, પીંજારા દાદન અરમાનનું તા.8-10-1916નું કંડલા ખાતેનું વકીલાત નામું અને શ્રી વાંશીયાલી જૂથ વિવિધ કાર્યકારી મંડળી લિમીટેડ, પોષ્ટ પાંઠવાડી તરફથી શેરના નાણાં મળ્યાની રસીદ રજૂ કરી હતી.

શિડ્યુલ એ માં અજમેરી સેવા સમાજ, દિલ્હી ચકલા અમદાવાદ તરફથી “મોરબી રેલ સંકટ” અંગે વિનંતી કરતો 1979નો પત્ર, ધારાસભ્ય જમાલપુર ઉસ્માનગની આઈ. દેવડીવાલા એ ઓગષ્ટ 2000 માં અજમેરી સમાજને લખેલ પત્રની ઝેરોક્ષ, ગુજરાત ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ બોર્ડ, ગાંધીનગર તરફથી પ્રમુખશ્રી અબ્દુલભાઈ ઉમરભાઈ અજમેરી, જોટાણા, તા.જિ. મહેસાણાની 12-9-79 GWS યોજના અન્વયે નાણાં મળ્યા તેની રસીદ, ગુજરાત અજમેરી સેવા સમાજ આયોજિત ત્રીજા સમૂહ લગ્નની આમંત્રણ પત્રિકા “દાવતનામા” ફેબ્રુઆરી 1999 ગાંધીનગરની રજૂ કરી હતી. કામીલ સવાને ઉમરી હઝરત દાવલ શાહ પીર દરગાહ શરીફ અંગેની પુસ્તિકાના જરૂરી પાના, સુન્ની મુસ્લિમ અજમેરી પીંજારા જમાત, ભાવનગર તરફથી અજમેરી જમાતના નામ, ટેલીફોન ડાયરી તથા સૌરાષ્ટ્ર મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ અમદાવાદનો વાર્ષિક અહેવાલ જાન્યુ. 1999નો રજૂ કર્યો હતો અને બે રેશનકાર્ડની ઝેરોક્ષ પણ રજૂ કરી હતી.

શિડ્યુલ-બીમાં સ્કૂલ લીવીંગ સર્ટીફિકેટની ઝેરોક્ષ તથા શિક્ષણ સંબંધી સર્ટીફિકેટ રજૂ કર્યા હતા. આવા સાત એલ.સી.અને 11 વિદ્યાર્થીઓના પરીક્ષાના પરિણામ રજૂ કર્યા હતા.

શિડ્યુલ સીમાં મયુરનગર તાલુકો હળવદ, જિ. સુરેન્દ્રનગરનો તલાટી કમ્ મંત્રીનો દાખલો, સદર ગામનો નમૂનો પત્રક 9, આંબલિયાસણ, જોરણંગ, ડાંગરવા, જોટાણા તા-જિ. મહેસાણાના જન્મ તારીખના પ્રમાણપત્રો રજૂ કર્યા હતા.

શિડ્યુલ ડીમાં 45 વ્યક્તિઓના પોતે અજમેરી મુસ્લિમ-પીંજારા જમાતના છે. અમારા બાપ દાદાનો ધંધો રૂ પીંજવાનો તેમજ ગાદલાં-ગોદડાં ભરવાનો છે. અમારો સમગ્ર સમાજ આર્થિક સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત છે અને હાલમાં અમારો ધંધો ગાદલાં-ગોદડાં કે રૂ

પીંજવાનો તેમજ ગાદલાં-ગોદડાં ભરવાનો છે. અમારો સમગ્ર સમાજ આર્થિક સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત છે અને હાલમાં અમો ગાદલાં-ગોદડાં કે રૂ પીંજવાનો ધંધો કરીએ છીએ અને ધંધાનું નામ સરનામું રજૂ કરી ધર્મના નામે સોગંદ લઈ ડેકલેરેશન રજૂ કર્યા હતા.⁶⁴

ત્યારબાદ અજમેરી સેવા સમાજના પ્રમુખશ્રી અલાઉદ્દીનભાઈ એમ. અજમેરી ગાંધીનગરે પંચને તા. 27-3-2001 ના રોજ એક વિનંતી પત્ર અને જુદા જુદા જિલ્લાના જ્ઞાતિના કુટુંબપત્રો કમિશનને મોકલી આપ્યા હતા. જેમાં મહેસાણા જિલ્લાના 17, અમદાવાદ જિલ્લાના 184, આણંદના 9, સાબરકાંઠા જિલ્લાના 8 અને ગાંધીનગર જિલ્લાના 31 કુટુંબપત્રો મોકલી આપ્યા હતા. આથી આ અંગે રૂબરૂ ચર્ચા કરવા તા. 29-3-01 ના પત્રથી સમાજ કલ્યાણ અધિકારી અન્ય પછાતવર્ગો માટેનું પંચ ગાંધીનગરે સેક્રેટરીશ્રી અજમેરી મુસ્લિમ જમાત, જમાલપુર શ્રી નુરમોહમદભાઈ અજમેરી ને તા. 24-4-01 ના રોજ પંચ સમક્ષ હાજર રહેવા જણાવ્યું હતું. ત્યારબાદ પંચ સમક્ષ તા. 27-6-01 ના રોજ જમાત સબંધી 370 ફોર્મની માહિતી રજૂ કરવામાં આવી હતી. જેમાં વડોદરા-7, મોરબી-75, દહીસર જિ. રાજકોટ-6, આંબલિયાસણ-43, અમદાવાદ શહેરના 239 કુટુંબોની વિગતવાર માહિતી રજૂ કરી હતી.

તા. 16-7-01 ના રોજ જ્ઞાતિ કોમની ઓળખ-પરખ, જ્ઞાતિની અજમેરી, મનસુરી, પીંજારા, વહોરા, બેલીમ જેવી અટકો, સમાજના પછાતપણાના કારણો, કુરિવાજો, ગરીબાઈના કારણો વિગતવાર રજૂ કર્યા હતા અને ગુજરાતની મુસ્લિમ અજમેરી પિંજારા જમાત (સમાજ)નો ટૂંકમાં ઐતિહાસિક પરિચય (એહવાલ) સાત પાનામાં રજૂ કર્યો હતો.⁶⁵

આમ છતાં કમિશને આ વિગતો અધૂરી, અપૂરતી છે આથી તમારે કમિશન સમક્ષ એવું સાબિત કરવું પડશે કે તેઓ પીંજારા જ છે અને અજમેરી પીંજારા એ પીંજારાની પેટાકાસ્ટ છે અને કમિશને સમય લંબાવી આપી વધુ માહિતી પૂરી પાડવા જણાવ્યું હતું.⁶⁶

આમ વારંવાર મુદ્દતો પડેલી અને દરેક વખતે વધુ પુરાવાની માગણી થતી રહી હતી. આ તરફ અજમેરી સમાજના આગેવાનોમાં હવે વધુ પુરાવા શું રજૂ કરવા ? બાબતે મૂંઝવણ હતી. વારંવાર ગાંધીનગરના ધક્કા ખાવા તેમજ સમાજના લોકોની વારંવાર મીટિંગો કર્યા

64. અજમેરી નુરમોહમદભાઈ બી.ની અરજ તા.8-9-2000, તથા શીડ્યુલ A, A₁, શીડ્યુલ-B, શીડ્યુલ-C, શીડ્યુલ-D, આધારે રજૂ કરેલા પૂરાવા પરથી.

65. તા.23-7-2001, ના રોજ અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ એમ., ગાંધીનગરે રજૂ કરેલા કુટુંબપત્રો, વિનંતીપત્ર પરથી.

66. અન્ય પછાત વર્ગના કમિશન ગાંધીનગરનો તા.17-8-2001 નો પત્ર.

બાદ પણ પરિણામ નજીકમાં મળે તેવું ન હતું. આથી હતોત્સાહ બનેલા આગેવાનોએ આ કાર્યવાહી ઢીલી મૂકી અને અંતે નિરાશ થઈ પડતી મૂકી હતી તેવું મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.⁶⁷

2.6 ♥ દેશ સેવા ક્ષેત્રે ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું પ્રદાન :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજે દેશ સેવાના ક્ષેત્રે પણ પ્રદાન કર્યું છે. દેશ માટે, વતન માટે પોતાના પ્રાણ આપવામાં પણ અજમેરી સમાજે પાછી પાની કરી નથી. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના અબ્દુલભાઈ પીરભાઈ નામના નવયુવાને મહાગુજરાત આંદોલનમાં પોતાના પ્રાણની આહુતિ આપી દેશ-સમાજનું નામ રોશન કર્યું છે.⁶⁸

ગુજરાતની પ્રજાના અલગ રાજ્યની માગણી ન સંતોષાતાં મહાગુજરાત આંદોલનની શરૂઆત થઈ. આ માગણી કોઈ જાતિ કે ધર્મ પૂરતી સિમીત ન હતી. પરંતુ ગુજરાતી ભાષી દરેક ગુજરાતી આ આંદોલનમાં જોડાયો હતો.⁶⁹ 7 મી ઓગષ્ટ ઈ.સ. 1956 થી જે વિદ્યાર્થીઓએ અમદાવાદમાં રેલી કાઢી હતી. 8 મી ઓગષ્ટ ઈ.સ. 1956 અમદાવાદના વિદ્યાર્થીઓએ શહેરમાં રેલી-સરઘસ કાઢ્યું હતું. ત્યારે ભદ્ર લાલદરવાજા ખાતે કોંગ્રેસ હાઉસમાંથી થયેલા બેફામ અને આંધળા ગોળીબારમાં સૌ પ્રથમ શહીદ બનાસકાંઠાના પૂનમચંદ, બીજા કૌશીક ઈન્દુલાલ વ્યાસ, ત્રીજા સુરેશ જયશંકર ભટ્ટ અને ચોથા શહીદ અબ્દુલભાઈ પીરભાઈ અજમેરી થયા.⁷⁰ આ ગોળીબારથી એક નોંધપાત્ર સ્થિતિ એવી ઉભી થઈ કે, હિંદુ-મુસ્લિમનું લોહી એક જ સ્થળે રેડાયું અને મહાગુજરાત આંદોલનમાં હિંદુ મુસ્લિમ એકતાનું હવામાન આપોઆપ ઊભું થઈ ગયું. મહાગુજરાત આંદોલનના નેતા બ્રહ્મકુમાર ભટ્ટ લખે છે કે, હિંદુ મુસ્લિમની આવી એકતા મેં ક્યારેય આ અગાઉ કે પછી જોઈ નથી. ⁷¹ આમ, અજમેરી સમાજના એક વીરલાએ મહાગુજરાત આંદોલનમાં બલિદાન આપી આ લડતમાં હિંદુ-મુસ્લિમ એકતાનું નિમિત્ત બન્યા. અબ્દુલભાઈની શહીદી બાદ બીજા બે મુસ્લિમો પણ શહીદ થયા હતા. મિલકામદાર તથા વાસણની ફેરી કરતા ગરીબ પિતા પીરભાઈએ પુત્રને આંદોલનમાં જવા રોક્યા ત્યારે અબ્દુલભાઈએ કહ્યું હતું કે ભલે હું મરી જાઉં પણ ગુજરાતી હોવાના નાતે આંદોલનમાં જોડાઈને જ રહીશ. 22 વર્ષના જુવાન જોધ અબ્દુલભાઈના મૃત્યુ બાદ આઘાતથી તેમના ભાઈ રહીમ ભાઈ પણ ચાર માસ પછી અવસાન

પામ્યા હતા. બંને પુત્રો ગુમાવ્યા બાદ પિતા પીરભાઈ આખો દિવસ કબ્રસ્તાનમાં બેસી રહી શેષ

67. રૂબરૂ મુલાકાત, મનસુરી ગુલામઅલી નુરમહમદભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા.1-5-2010.

68. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી બાબુભાઈ પીરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.1-5-2010.

69. ગુજરાત ટુડે દૈનિક, શાહઆલમ, અમદાવાદ, તા.1-5-2010.

70. હરિહરખંભોજી, જનઆંદોલન મહાગુજરાત, શ્રી પ્રબોધરાવળ મેમોરીયલ ટ્રસ્ટ, ગાંધીનગર 2004 પેજ નં.-69.

71. ભટ્ટ બ્રહ્મકુમાર, લેકે રહેંગે મહાગુજરાત, દશરથ ગાંધી, અમદાવાદ, 1987, પેજ નં.-30.

જીવન વિતાવ્યું. તા.1-5-2010 ના રોજ ગુજરાત રાજ્યની સ્વર્ણિમ જયંતિ ઉજવણી નિમિત્તે અબ્દુલભાઈ પીરભાઈના ભાઈ અહેમદભાઈ પીરભાઈનું મુખ્યમંત્રીશ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીના હસ્તે સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું.⁷² મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે કે, મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના અમદાવાદમાં વસતા લોકો મિલકામદાર તરીકે કામ કરતા હતા. ઈ.સ.1942 ની હિંદ છોડો ઐતિહાસિક ચળવળમાં મિલકામદારો પણ મોટી સંખ્યામાં જોડાયા હતા. છ માસ સુધી મિલોમાં હડતાળ રહી હતી આથી અજમેરી સમાજના તમામ મિલકામદારો પણ આ લડતમાં જોડાયા હતા. રૂસ્તમ જહાંગીર મિલ શાહીબાગમાં મિલ કામદાર તરીકે નોકરી કરતા રેહમાનભાઈ દાઉદભાઈ ખોખરે આ લડાઈમાં જેલવાસ ભોગવ્યો હતો. ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી ચીમનભાઈ પટેલે તેમનું સન્માન કરી પ્રમાણપત્ર એનાયત કર્યું હતું.⁷³ સુલતાનભાઈ સાયબાભાઈ પણ મજૂર મહાજનના કાર્યકર હતા. મિલ કામદાર તરીકે ઈ.સ. 1942 ની ચળવળમાં તેઓ સહભાગી થયા હતા. અજમેરી સમાજના આવા ઘણાં લોકોએ આઝાદીની ચળવળમાં ભાગ લીધો હતો. પરંતુ જાગૃતિના અભાવે કોઈ માહિતી કે દસ્તાવેજોનો સંગ્રહ થઈ શક્યો નથી.⁷⁴ રાજકોટ પાસેના હડમતિયાના વતની કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના નુરીબેન આઝાદીની લડતમાં ભાગ લઈ જેલવાસ ભોગવ્યો હતો. ગુજરાતના આગેવાન સ્વાતંત્ર્ય વીર ઉછંગરાય ઢેબર સાથે તેમણે લડતમાં ભાગ લીધો હતો. પરંતુ તેમના વિશેની કોઈ જ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી.⁷⁵ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના માજી પ્રમુખ જમાલભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરી પણ ઈ.સ. 1942 ની હિંદ છોડો ચળવળમાં તથા ઈ.સ.1956-60 ની મહાગુજરાત ચળવળમાં ભાગ લીધો હતો.⁷⁶

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના અમદાવાદ સ્થિત અબ્દુલકાદરભાઈ સુલતાનભાઈ અજમેરી તા. 13-5-1964 માં ભારતીય ભૂમિદળમાં જોડાયા હતા. કામઠી-નાગપુરમાં તાલીમ લઈ સિપાહી, નાયક અને ત્યારબાદ વોરન્ટ ઓફિસર તરીકે નિમણૂક પામી તા. 31-3-96 ના રોજ નિવૃત્ત થયાં હતાં. તેમણે નાગપુર, ભૂતાન, દિલ્હી, કલકત્તા, જોધપુર, નાગપુર, શ્રીનગર, અખનુર, સીલાંગ, આસામ, બાડમેર જેવા સ્થળોએ ફરજ બજાવી હતી. શ્રીલંકામાં ઈન્ડિયન પીસ કટીંગ ફોર્સ (IPKF) ની શાંતિસેનામાં, ઈ.સ. 1965ના ભારત-પાકિસ્તાન યુદ્ધમાં ગૌહાટી-આસામ ખાતેથી, ઈ.સ. 1971 ના ભારત-પાકિસ્તાન યુદ્ધમાં શ્રીનગરથી પોતાની સેવાઓ આપી હતી.⁷⁷

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના પરવેઝભાઈ લાલભાઈ અજમેરી આંબલિયાસણ

જિ.- મહેસાણાના ભારતીય સૈન્યમાં જોડાઈને દેશસેવાક્ષેત્રે સુંદર પ્રદાન કર્યું હતું. તા. 6-1-85

72. (1) રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી લાલભાઈ પીરભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા. 2-8-10.

(2) રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી બાબુભાઈ પીરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા. 2-8-10.

73. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી કમરૂદ્દીનભાઈ રહેમાનભાઈ, દરીયાપુર, અમદાવાદ, તા. 17-6-09

74. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી મકબુલભાઈ સુલતાનભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા. 17-5-09.

75. રૂબરૂ મુલાકાત, (1) બાંભણીયા સલીમભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, મોરબી, તા. 28-6-08.

(2) બેલીમ હનીફભાઈ આદમભાઈ, મોરબી, તા. 28-6-08.

76. રૂબરૂ મુલાકાત, મંઘવા અજિતભાઈ જમાલભાઈ, અમદાવાદ, તા. 17-6-09. અને મુખ્યમંત્રી ચીમનભાઈ પટેલના હસ્તે મળેલા સન્માનપત્રના આધારે.

77. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અ.કાદર સુલતાનભાઈ, દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ, તા. 5-2-2010.

ના રોજ જન્મેલા પરવેઝભાઈ ધો-10 પાસ કરી સૈન્યમાં ભરતી થયા. હૈદરાબાદ ટ્રેનીંગ લઈ કારગિલમાં ઈ.સ.2005માં નિયુક્ત થયા ત્યાર પછી જમ્મુમાં ફરજ બજાવી બ્લેક કેટ કમાન્ડોમાં પ્રમોશન મળવાનું હતું આથી રજા પર વતન આવી વાગદત્તા સાથે બહાર નીકળ્યા હતા. કમનસીબે માર્ગ અકસ્માતમાં બંને તા. 5-6-2007 ના રોજ અકાળે અવસાન પામ્યા.⁷⁸

2.7 ♥ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સામાજિક કાર્યકરો :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કેટલાક સામાજિક કાર્યકરોએ સમાજના ઉત્થાન માટે આર્થિક, સામાજિક, શારીરિક રીતે પોતાનું પ્રદાન આપી સમાજના વિકાસમાં સહભાગી થયા હતા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના આવી કેટલીક વ્યક્તિઓમાં રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરી તથા તેમના ભાઈ જમાલભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરી, ગુલામહુસેન અલીભાઈ ગૌડ, કાસમભાઈ હસનભાઈ જંદરાણ, ઈબ્રાહીમભાઈ હસનભાઈ ચૌહાણ મુખ્ય છે.

રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરીનો જન્મ ઈ.સ.1911 ના આસપાસના વર્ષોમાં વાવેરા, તા. સાવરકુંડલા જિ. ભાવનગર (હાલ. જિ.-અમરેલી) માં થયો હતો. રહેમાનભાઈએ આર.જી. ઈન્ડસ્ટ્રીઝ સ્થાપી ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે તો પ્રદાન કર્યું જ છે પરંતુ તેમનું સામાજિક પ્રદાન પણ અમૂલ્ય છે. ઈ.સ. 1948 માં સાવરકુંડલા મુકામે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના પ્રથમ સંમેલનનાં તેઓ પ્રમુખ હતા તથા સમાજના પ્રમુખ તરીકે પણ તેઓ ચૂંટાયા હતા. સમાજમાં ચાલતા કુરિવાજો દૂર કરવા તેમણે ઘણા પ્રયત્નો કર્યા હતા. જાનને ત્રણ દિવસ બે રાત રોકી ત્રણ ટંક મીઠાઈ જમાડવાના રિવાજ બદલવામાં તેમનો ખૂબ મોટો ફાળો હતો. સમાજમાં એકતા, સંપ અને સંગઠન જળવાઈ રહે તેવા તમામ પ્રયત્નો રહેમાનભાઈએ કર્યા હતા. ઈ.સ. 1973 માં સરખેજ મુકામે મળેલા કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સંમેલનના તેઓ અધ્યક્ષ હતા. સમાજમાં આર્થિક રીતે નબળા વર્ગને રૂ પીંજવાનું મશીન ઉધાર આપીને તેઓ મદદરૂપ બનતા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સૌ પ્રથમ અમદાવાદમાં આવી વસનાર તેઓ હતા. શાહપુરમાં જમાલભાઈ સાથે મળી “બંગલો” બનાવેલો. આથી આજે પણ સમાજમાં આ કુટુંબ “બંગલાવાળા કુટુંબ” તરીકે ઓળખાય છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની કોઈપણ વ્યક્તિનું અમદાવાદમાં આ “બંગલો” આશ્રય સ્થાન બનતું. ઈસ્લામ-કુરઆન શિક્ષણ, સ્ત્રી શિક્ષણ પર પણ તેમનો ખૂબ મોટો ફાળો હતો. સમાજના એક સાચા રાહબર તરીકે આજે પણ રહેમાનભાઈને લોકો યાદ કરે છે. તા. 23-5-1983 ના રોજ તેઓ અવસાન પામ્યા.

78. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી લાલભાઈ રહેમાનભાઈ, આંબલિયાસણ, જિ. મહેસાણા, તા.20-7-2010.

રહેમાનભાઈના નાનાભાઈ જમાલભાઈ ગીગાભાઈ પણ સામાજિક કાર્યકર હતા. રહેમાનભાઈએ કાઠિયાવાડી સમાજના પ્રમુખપદેથી રાજીનામું આપ્યું તો કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજે જમાલભાઈને પ્રમુખપદની જવાબદારી સોંપી.તા. 9-2-1920 ના રોજ વાવેરા-સાવરકુંડલામાં તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમના ભાઈ બહેનોમાં સૌથી નાના જમાલભાઈ રહેમાનભાઈ સાથે ધંધામાં જોડાઈને અમદાવાદ આવ્યા. બંને ભાઈઓ વચ્ચે પ્રેમભાવના ખૂબ સારી હતી. શાહપુર અમદાવાદમાં રહેમાનભાઈ સાથે સંયુક્ત કુટુંબમાં આ વિશાળ કુટુંબ રહેતું. ઈ.સ. 1974 માં હજ પઢીને આવ્યા પછી જમાલભાઈ સામાજિક સેવામાં કાર્યરત થયા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનું લેખિત બંધારણ બંને ભાઈઓની મહેનતથી જ બન્યું હતું. કુરિવાજો, ખોટાખર્ચ, દુન્યવી અને ધર્મની તાલીમ, સમાજમાં ભાઈચારો, વેરઝેર દૂર કરવા પર તેમણે ખૂબ ભાર મૂક્યો હતો . સામાજિક સેવા ઉપરાંત તેમણે ઈ.સ.1942 ની હિંદ છોડો ચળવળ તથા ઈ.સ.1956ની મહાગુજરાત ચળવળમાં પણ ભાગ લીધો હતો. તા. 17-4-2008 ના રોજ જમાલભાઈનું અવસાન થયું હતું.⁷⁹

2.8 ♥ ઉપસંહાર :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સામાજિક રિવાજો પર રાજસ્થાનના રાજપૂત સમાજની તથા ગુજરાતના હિન્દુ સમાજની ગાઢ અસર દેખાય છે. જન્મ, લગ્ન, મરણ અન્ય રિવાજોમાં ઈસ્લામમાં બતાવ્યા પ્રમાણેની સાદગીનું પ્રમાણ ખૂબ જ ઓછું જોવા મળે છે. મુસ્લિમ તહેવારોની સાથે હિન્દુ સમાજ સાથે રહી હિન્દુ તહેવારો પણ તે ખૂબ જ ઉત્સાહપૂર્વક અને શ્રદ્ધાથી ઉજવે છે. શુકન-અપશુકન તેમજ હિન્દુ રિવાજોમાં આસ્થા રાખતો અજમેરી સમાજ ભારતની બિનસાંપ્રદાયિકતાને ઉજાગર કરે છે તો અજમેરી સમાજ છૂટક ધંધા તેમજ કારીગરી આધારિત ધંધા વડે પોતાની આજીવિકા મેળવે છે. આમ છતાં, ગુજરાતના આર્થિક વિકાસમાં અજમેરી સમાજનું નાનું પણ નોંધપાત્ર પ્રદાન રહ્યું છે.

79. રૂબરૂ મુલાકાત, (1) મંઘવા અજિતભાઈ જમાલભાઈ,અમદાવાદ, તા. 17-6-09.

(2) મંઘવા સરજુભાઈ ઈકબાલભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ, તા. 7-3-10.

(3) પ્રો. અજમેરી સુમનભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ, તા. 20-8-10.

પ્રકરણ -૩

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું
આર્થિક ક્ષેત્રે પ્રદાન.

પ્રકરણ - ૩
ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું આર્થિક ક્ષેત્રે પ્રદાન

3.1	♥ પ્રસ્તાવના :	140
3.2	♥ ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું આર્થિક ક્ષેત્રે પ્રદાન :	141
3.3	♥ ખેતી ક્ષેત્રે પ્રદાન :	141
3.4	♥ વ્યાપારક્ષેત્રે પ્રદાન :	144
3.5	♥ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે પ્રદાન :	146
	3.5.1 ♦ પાવરલુમ્સ ક્ષેત્ર :	147
	3.5.2 ♦ ફર્નિચર ક્ષેત્રે પ્રદાન :	150
	3.5.3 ♦ એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે પ્રદાન :	152
	3.5.4 ♦ કોટન વેસ્ટ ક્ષેત્રે પ્રદાન :	157
3.6.	♥ નોકરી :	158
	3.6.1 ♦ સરકારી અને અર્ધ સરકારી નોકરી :	158
	3.6.2 ♦ ખાનગી નોકરી અને રાષ્ટ્રીય બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીમાં નોકરી	160
3.7	♥ છૂટક મજૂરી તથા અન્ય છૂટક ધંધા :	160
3.8	♥ બેંકીંગ ક્ષેત્રે પ્રદાન :	161
	3.8.1 ♦ ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંક લિમિટેડ :	161
3.9	♥ વિદેશમાં વસવાટ કરતાં અજમેરી સમાજના લોકોનું પ્રદાન :	167
3.10	♥ ઉપસંહાર :	173

પ્રકરણ - ૩

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું આર્થિક ક્ષેત્રે પ્રદાન

૩.૧ ♥ પ્રસ્તાવના :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના આશરે ૨૦૦૦ કુટુંબ હાલમાં ગુજરાતમાં વસે છે. જેમાં સૌરાષ્ટ્ર, મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત અને દક્ષિણ ગુજરાતનો સમાવેશ થાય છે. (જુઓ પરિશિષ્ટ નં.- ૩,૪) ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો મુખ્ય ધંધો રૂ પીંજવાનો, ઘાણી ચલાવવાનો, વાસણ વેચવાનો, કરિયાણાનો વેપાર કરવાનો કે અન્ય છૂટક વેપાર કરવાનો હતો. અજમેરી સમાજના લોકોને વેપાર કરવો વધુ પસંદ છે કારણ કે વેપારની કુશળતા, કુનેહ, આવડત, દેશ તેવો વેશ કરવો એ અજમેરી સમાજના લોકોનું વારસાગત લક્ષણ છે. જો કે સમય બદલતા ધંધામાં પણ બદલાવ આવ્યા છે. જેમકે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લોકોમાં રૂ પીંજવાનો ધંધો કરનારા હવે રહ્યા નથી. જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકો આજે પણ પીંજવાના ધંધા સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલા છે. સૌરાષ્ટ્ર, મધ્ય ગુજરાત અને દક્ષિણ ગુજરાતના કોઈપણ શહેર, મોટું ગામ હોય ત્યાં કાઠિયાવાડી અજમેરીની રૂ પીંજવાની દુકાન જરૂર હોય. વળી અજમેરી સમાજના લોકોનો મોટાભાગનો ધંધો હિન્દુ સમાજ સાથે છે. બહુમતી હિન્દુ સમાજના ગામોમાં વસવું, હિન્દુ મહોલ્લાઓમાં જ ઓતપ્રોત થઈને રહેવું એ અજમેરી સમાજનું આગવું લક્ષણ છે. વળી ગુજરાતી ભાષા, હિન્દુ પહેરવેશ અને રીત રીવાજો હિન્દુ સમાજ સાથે ભળી જવામાં વધુ મદદરૂપ રૂપ બને છે. ગુજરાતના એવા ઘણાં ગામ હશે જ્યાં સમગ્ર હિન્દુ સમાજની વસ્તીમાં અજમેરી સમાજના એક બે ઘર હશે અને તે પણ દૂધમાં સાકર ભળે તેમ ભળી જઈને રહેતા હોય છે.

જો કે સમય જતાં ખાસ કરીને ઈ.સ. ૨૦૦૨ના કોમી તોફાનો બાદ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતા અજમેરી સમાજને પણ ઘણું વેઠવાનું આવ્યું છે અને આથી જ છેલ્લા આઠ-દસ વર્ષથી ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતા અજમેરી સમાજે સલામતી ખાતર પોતાના સ્વતંત્ર ધંધા છોડી શહેરમાં આવીને વસ્યા છે અને પ્રાઈવેટ નોકરી અને મજૂરી તરફ વળ્યા છે.

આર્થિક રીતે પછાત સમાજ હોવાથી અજમેરી સમાજના લોકો પોતાના આગવા અને સ્વતંત્ર મોટા ઉદ્યોગો સ્થાપી શક્યા નથી પરંતુ નાના પાયા પર કારીગરી આધારિત ધંધા, લઘુ ઉદ્યોગો, ગૃહ ઉદ્યોગોમાં અજમેરી સમાજનું આર્થિક પ્રદાન ખૂબ મોટું રહ્યું છે. અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓ પણ પતિને ધંધામાં મદદરૂપ થવામાં કે મજૂરી કરવામાં જરાય નાનમ અનુભવતી નથી. અજમેરી સમાજમાં પડદા પ્રથા બિલકુલ ન હોવાથી કરિયાણાની દુકાન ચલાવવી, અન્ય નાના વેપાર કરવા કે ખાનગી નોકરી જવામાં અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓનો પણ મોટો ફાળો રહ્યો છે. રૂ પીંજવાનો ધંધો કે ગાદલાં ગોદડાં ભરવાનો ધંધો હોય, અજમેરી સમાજની સ્ત્રી પતિને મદદ રૂપ થઈને ગુજરાન ચલાવવામાં મોટો સહયોગ આપે છે.¹

3.2 ♥ ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું આર્થિક ક્ષેત્રે પ્રદાન :

અજમેરી સમાજના મુખ્ય ધંધાઓને નીચેની રીતે વહેંચી શકાય. (1) ખેતી (2) વ્યાપાર (3) ઉદ્યોગ (4) નોકરી (5) છૂટક મજૂરી (6) અન્ય

3.3 ♥ ખેતી ક્ષેત્રે પ્રદાન :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મુખ્ય બે ફાંટાઓમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ અને મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજે ખેતી ક્ષેત્રે પણ પોતાનું પ્રદાન આપ્યું છે, જો કે ખેતીને મુખ્ય વ્યવસાય આ સમાજે ક્યારેય બનાવ્યો નથી. તેમની પાસેની જમીન બાપ દાદાઓ પાસેથી વારસામાં મળેલી જમીન છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો મુખ્ય ધંધો વેપાર હતો અને સાથે તેઓ શાહૂકારનો ધંધો પણ કરતા હતા આથી તેમની પાસેની જમીન ગીરો મુકેલી જમીનના તેઓ માલિક બન્યા હોય અથવા વેચાણ પેટે લીધેલી જમીનના તેઓ માલિક છે એવું મળેલી માહિતીના આધારે કહી શકાય.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મુ. નદાસા તા.-જિ. મહેસાણામાં રાજાભાઈ નુરભાઈ અજમેરી અને તેમના પાંચ પુત્રો ખેતીના વ્યવસાય સાથે જોડાયેલા હતા. મહેસાણા જિલ્લામાં પાકતા ધાન્ય અને રોકડીયા પાકોની ખેતી કરી તેઓ ખેત બજારોમાં પોતાનો માલ વેચી ગુજરાન ચલાવતા હતા. હાલમાં રાજાભાઈ નુરભાઈના સંતાનોમાંથી કેટલાક ખેતી કરી રહ્યા છે જ્યારે કેટલાક ખેતરને ભાડે આપી કે ભાગમાં વાવેતર કરાવી

1. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હાજી ગુલામનબી શકુરભાઈ, ભુતપૂર્વ પ્રમુખ અજમેરી સમાજ, દિલ્લી ચક્લા, અમદાવાદ તા.- 2-7-09

ખેતીના વ્યવસાય સાથે જોડાયેલા રહ્યા છે. આંબલિયાસણ તા.-જિ. મહેસાણામાં રહેમાનભાઈ મહંમદભાઈ અજમેરી અને તેમના ભાઈઓ હાલમાં ખેતી અને પશુપાલનના વ્યવસાયને મુખ્ય વ્યવસાય બનાવ્યો છે. પશુ પાલન કરી દૂધ ગામની દૂધ સહકારી મંડળીને આપી આવક ઊભી કરે છે. તેમના બાપ-દાદાની વારસાઈ ખેતી તેઓ સંભાળી રહ્યા છે. આ સિવાય બોરું - તા. માણસા, જિ. ગાંધીનગરમાં અમથાભાઈ કાળાભાઈ અજમેરી, અલીભાઈ કેશાભાઈ તથા અબ્દુલભાઈ નથુભાઈ ખેતીના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા હતા. પરંતુ ખેતીના વ્યવસાયમાં મહેનતના પ્રમાણમાં ઉપજ ન મળતાં તેમના વારસદારો અન્ય ધંધા તરફ વળ્યા છે. બાલસાસણ તા. વિરમગામ, જિ. અમદાવાદમાં કાળુભાઈ રસુલભાઈ તથા દાઉદભાઈ મીયાભાઈ ખેતીના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા છે. વિંછણ જિ. અમદાવાદમાં શકુરભાઈ પુંજાભાઈ ખેતી કરતા હતા પરંતુ પુત્રો અન્ય વ્યવસાય તરફ ધ્યાન કેન્દ્રીત કર્યું છે. ભેંસાણા જિ. મહેસાણામાં મણીલાલ રાજાભાઈ, નબુભાઈ આલમભાઈ તથા ઈબ્રાહીમભાઈ બેકરી ખેતી કરતા હતા. સમય જતાં ખેત મજૂરો પાસે ખેતી કરાવવા લાગ્યા અને અંતે આજે તેઓ પણ ખેતીના વ્યવસાયથી દૂર થયા છે. ગમાનપુરા, જોડાણા -જિ.-મહેસાણા, પાળજ, છનિયાર બાલસાસણ જિ.અમદાવાદ, ઈટાદરા તા. માણસામાં અજમેરી સમાજના લોકો ખેતી અને પશુપાલનના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા છે.

મળતી માહિતી પ્રમાણે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ખેડૂતો મહેસાણા અને અમદાવાદ જિલ્લાના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં રહી ખેતી તથા પશુપાલનના ધંધો કરી ગુજરાન ચલાવતા. ધાન્યની ખેતી, તથા કપાસ, જીરું, વરિયાળી અને તેલીબિયાંનું ઉત્પાદન કરી ગામમાં છૂટક અથવા ખેતીવાડી ઉત્પન્ન બજારોમાં પોતાના પાક વેચી આવક મેળવતા. જ્યારે વસ્તુ વિનિમયની પદ્ધતિ અમલમાં હતી ત્યારે પોતાના ખેત ઉત્પાદનના બદલામાં જીવન જરૂરિયાતની વસ્તુઓ મેળવતા. જો ખેતીની જમીન વધારે હોય તો પાક લણણીના સમયમાં ગામના મજૂર વર્ગ પાસે રોકડ કે અનાજ આપી કામ કરાવતા આમ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં તેઓનું ગુજરાન ચાલતું અને કારીગર વર્ગ તથા મજૂર વર્ગને રોજગારી આપવાનું કાર્ય પણ થતું. અત્રે એ નોંધનીય છે કે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં કોઈ મોટા જમીનદાર કે વધારે જમીન ધરાવતા ખેડૂત નથી. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના તમામ ખેડૂત નાના અને સીમાંત ખેડૂતો જ હતા તેવી માહિતી મળે છે.²

2. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ઈબ્રાહીમભાઈ નુરભાઈ ગુંજલાવાળા, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તથા અજમેરી દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોરું એ આપેલી માહિતીના આધારે તા. - 12-2-10

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ ખેતી સાથે વધુ સંકળાયેલો છે. સૌરાષ્ટ્રમાં વસતા ઘણાં અજમેરીઓ ખેતીક્ષેત્રે પોતાનું પ્રદાન આપી રહ્યા છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ઉદ્યોગપતિ હબીબભાઈ નાનાજીભાઈ તગાળા અને તેમના ભાઈઓ વતન વીજપડી તા.-સાવરકુંડલા, જિ. અમરેલી ખાતે ખેતી કરે છે. તેમનું કુટુંબ અંદાજે 100 વીધાના જમીન માલિક છે. વીજપડીના અન્ય અજમેરી કુટુંબો પણ ખેતી ક્ષેત્રે સંકળાયેલા છે. અમરેલી જિલ્લામાં કુંડલીયારા, સેંજળ, ભાડવાંકીયા, ઓઢા-સામઢીયાળા તથા ખેરાડી-વીજપડીના કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ખેતીક્ષેત્રે સંકળાયેલા મોટા ખેડૂતો છે. આ સિવાય રાજકોટ જિલ્લામાં હડમતીયા, ખોરાણા તથા અન્ય ગામોમાં પણ સારી એવી જમીનના માલિકો અજમેરી સમાજમાં છે. સુરેન્દ્રનગર જિલ્લામાં વાટાવદર, મયુરનગર તથા અમદાવાદ જિલ્લાના પડાણા, ધંધુકામાં તથા જૂનાગઢ જિલ્લાના ઉનામાં પણ અજમેરી સમાજના લોકો ખેતી ક્ષેત્રે જોડાયેલા છે. અમદાવાદમાં મહંમદભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડ ખેતીક્ષેત્રે જોડાયેલા છે. ઉપરના વિસ્તારોમાં વસતા તમામ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકો 25 વીધાથી 100 વીધા જમીનના માલિક છે. ખેતી અને પશુ પાલન તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય રહ્યો છે. સંયુક્ત કુટુંબમાં વસતા અજમેરી સમાજમાં શિક્ષિત વર્ગ અમદાવાદ આવી અન્ય ધંધા તરફ વળ્યો છે પરંતુ વતનમાં કુટુંબના અન્ય સભ્યો ખેતી અને પશુપાલન સાથે જોડાયેલા રહ્યા છે.

સૌરાષ્ટ્રમાં વસતા અજમેરી સમાજના ખેડૂતો ઋતુ પ્રમાણે વર્ષમાં બે થી ત્રણ પાક લે છે. જ્યાં સિંચાઈ વ્યવસ્થાની સગવડ હોય ત્યાં ખેતીનું પ્રમાણ ખૂબ સારું છે. વધુ જમીન ધરાવતા લોકો ખેત મજૂરો રાખીને, ભાગમાં વાવેતર કરાવી અન્ય લોકોને પણ રોજગારી આપે છે. કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ ખેતી ક્ષેત્રે મદદરૂપ બને છે. શિક્ષણનું પ્રમાણ વધતા હવે અજમેરી સમાજના ખેડૂતો શિક્ષિત બની વૈજ્ઞાનિક રીતે ખેતી કરી પાકનું ઉત્પાદન વધારવા પ્રયત્નશીલ બન્યા છે. નહેરો વાટેની સિંચાઈ વ્યવસ્થા ન મળતી હોય ત્યાં અજમેરી સમાજના ખેડૂતો પોતાના બોર બનાવી પાણી મેળવે છે. જમીન અને ઋતુ પ્રમાણે તમામ પ્રકારના અનાજ, કપાસ, તેલીબિયાં અને કઠોળનો પાક લે છે. અજમેરી સમાજના ખેડૂતો ખેતી સાથે પશુપાલન પણ કરે છે. ઘર વપરાશ જેટલું દૂધ રાખી બાકીના દૂધનું વેચાણ ગામની દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળીમાં કરી આવક ઊભી કરે છે. ખેતીમાં મદદ રૂપ થવા ઘણાં ખેડૂતો બળદ પણ રાખે છે જો કે હવે વૈજ્ઞાનિક રીતે ખેતી કરતા મોટા ખેડૂતોમાં ટ્રેક્ટર રાખવાનું ચલણ વધ્યું છે. સૌરાષ્ટ્રમાં વસતા અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં રહેતા અજમેરી સમાજના નાના ખેડૂતો ખેતી સાથે પોતાનો પરંપરાગત ધંધો પણ કરે

છે. કારણ કે જમીનનું પ્રમાણ ઓછું હોય ત્યારે તેમાંથી થતાં ઉત્પાદનથી ઘર ગુજરાન કરવું મુશ્કેલ બને ત્યારે ખેતીક્ષેત્રે વાવણી-લણણી સિવાયના સમયે પીંજવાના વ્યવસાય સાથે જોડાયેલાં રહે છે.

મળતી માહિતી પરથી જાણવા મળે છે કે, ગુજરાતમાં વસતા અજમેરી સમાજમાં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજ કરતાં સૌરાષ્ટ્ર સ્થિત કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં ખેતી કરનાર ખેડૂત વર્ગનું પ્રમાણ વધારે છે. આ સમાજમાં મોટા ખેડૂતોની સંખ્યા અંદાજે 30 જેટલી છે જ્યારે સૌરાષ્ટ્રમાં અન્ય નાના ખેડૂતો પણ ઘણાં છે. જો કે ખેતી ક્ષેત્રે સંકળાયેલા વર્ગની સંખ્યા કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સાત ટકાથી વધુ નથી જ્યારે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં મોટાં ખેડૂતો નથી જ્યારે નાના પાયા પર ખેતી કરતા ખેડૂતોની સંખ્યા એક- બે ટકાથી વધારે નથી. આમ છતાં ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું ખેતી ક્ષેત્રે પ્રદાન ખૂબ સારું છે³

3.4 ♥ વ્યાપારક્ષેત્રે પ્રદાન :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું વ્યાપાર ક્ષેત્રે ખૂબ મોટું પ્રદાન રહ્યું છે કારણ કે આ સમાજનો પરંપરાગત ધંધો રૂં પીંજવાનો છે અને ત્યારબાદ વેપાર ને તેમણે પોતાની આજીવિકાનું મુખ્ય સાધન બનાવ્યું છે. ઈ.સ. 1748 થી ઈ.સ. 1758 દરમિયાન મરાઠા સરદાર અને મુઘલ સેના વચ્ચે થયેલા ધર્ષણ પછી અમદાવાદની જાહોજલાલીના દિવસો પૂરા થયા અને અમદાવાદમાં વસતો અજમેરી સમાજ રોજીરોટીની શોધમાં ઉત્તર અને મધ્ય ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તાર તરફ ગયો. આમ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં જે લોકો ગયા તેમણે વેપારને પોતાની આજીવિકાનું સાધન બનાવ્યું . ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં જઈ તેમણે કરિયાણાની હાટડીઓ, વાસણ વેચવાની ફેરી, તેલીબિયાંની પીલવાની ઘાણી, રૂં પીંજવાનું તેમજ અન્ય નાના વેપાર તરફ વધુ ધ્યાન આપ્યું. જ્યારે સૌરાષ્ટ્રમાં વસતા અજમેરી સમાજે કપાસ લોઢવાનું, રૂં પીંજવાનું, ગાદલાં ગોદડાં ભરવાનું તથા ખેતીક્ષેત્રને પોતાની આવકનું મુખ્ય સાધન બનાવ્યું તેવું જાણવા મળે છે.⁴

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતો અજમેરી સમાજ આજે પણ વેપાર સાથે સંકળાયેલો છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતા કુટુંબોનો મુખ્ય ધંધો કરિયાણાની દુકાન છે. આ સિવાય આંબલિયાસણ તા.-જિ. મહેસાણામાં વસતા અજમેરી સમાજના કુટુંબો શિંગયણા

3. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, આલ્વી દિલાવરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તથા એમ.કે. અજમેરી વટવા એ આપેલી માહિતીના આધારે તા. 3-4-10

4. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, ગાંધીનગર, તા. 20-6-08

શેકવાનો વ્યવસાય, શાકભાજી માર્કેટમાં શાકભાજીનો છૂટક તથા જથ્થાબંધ વેપાર તથા જંતુનાશક દવાના વેપાર સાથે સંકળાયેલા છે. જ્યારે કેટલાક ગામોમાં અનાજ દળવાની ઘંટી, કરિયાણાની દુકાન, બુટ ચંપલના વેચાણ, સૌંદર્ય પ્રસાધનના વેચાણ તેમજ અન્ય જીવન જરૂરિયાતની વસ્તુઓના વેચાણની દુકાનો ચલાવે છે. મળતી માહિતી પરથી જાણવા મળે છે કે અમદાવાદમાં વસતો મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતી સમાજ પણ વેપાર સાથે સંકળાયેલો રહ્યો છે. જેમાં નાની કરિયાણાની દુકાન, કાચના વાસણોનું વેચાણ, કાપડની દુકાન, ગાડીઓના સીટ કવર બનાવવા, ઓટો પાર્ટસનું વેચાણ, મીઠાઈના બોક્ષ બનાવવા જેવા વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના રફીકભાઈ વાલમવાળા ગાંધીનગરમાં ‘દાવત’ રેસ્ટોરન્ટના નામે હોટલ વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજના લોકો હંમેશા જીવન જરૂરિયાતની ચીજ-વસ્તુઓના વેચાણનો ધંધો વધુ પસંદ કરે છે કારણ કે જીવન જરૂરિયાતની વસ્તુના વેચાણમાં મંદી આવવાનો ભય ઓછો રહે છે. વળી ઓછા નફા પર વધુ વેપાર કરી શકાય છે તેમજ તેમાં નુકશાન જવાનો ભય ઓછો છે તે તેનું મુખ્ય કારણ છે. વળી ઓછી મૂડીએ ઘરમાં બેઠાં બેઠાં પણ આ વેપાર થઈ શકે છે અને આથી જ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ પોતાનું નવું ઘર ખરીદે તો એ પહેલેથી જ ધ્યાન રાખે છે કે ઘર રસ્તા પરનું હોય જેથી ત્યાં એક નાનકડી દુકાન પણ થઈ શકે અને ઘરની સ્ત્રીઓ પણ ધંધામાં મદદરૂપ થાય. અજમેરી સમાજના નાના વેપારીઓ જથ્થાબંધ બજારમાંથી માલ ખરીદી છૂટક વેચાણ કરે છે.⁵

મળેલી માહિતી પરથી જાણવા મળે છે કે, કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકો વેપાર સાથે વધુ જોડાયેલા છે. પરંતુ તેમનો વ્યવસાય કરિયાણાની દુકાનો તથા અન્ય વેપાર કરતાં રૂં પીંજવાના પરંપરાગત ધંધામાં થોડું પરિવર્તન અને તેમાં આધુનિકતા લાવીને વેપાર કરે છે. ગુજરાતના મહત્વના અને મોટા ભાગના તમામ શહેરો જેવા કે અમદાવાદ, રાજકોટ, વડોદરા, ભાવનગર, મોરબી, અમરેલી તથા સુરતમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકોનું પ્રમાણ વધારે છે. આ શહેરમાં દરેક વિસ્તારોમાં તેઓ પોતાની પીંજવાની દુકાન તથા ગાદલાં, ગોદડાં ભરવાની દુકાનો ચલાવે છે, તેઓ પોતાની દુકાનમાં ગાદલાં, ગોદડાં ભરવા માટે રૂં તે માટેના કાપડનું વેચાણ તથા ફેક્ટરીઓમાં બનતા તૈયાર ગાદલાંનું પણ વેચાણ કરે છે ગ્રાહકની પસંદગીનું રૂં પીંજી ગ્રાહકની પસંદગીનું કાપડ અને જરૂરિયાત મુજબના માપ પ્રમાણે

5. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ચાંદભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ આંબલિયાસણ, તા. જિ.-મહેસાણા એ આપેલી માહિતીના આધારે તા. 17-3-10

તેઓ ગાદલાં, ગોદડાં તૈયાર કરી આપતા હોવાથી તેઓ આ વેપારમાં ખૂબ સફળ થયા છે અને આથી જ અમદાવાદ શહેરમાં આવી ગાદલાં, ગોદડા બનાવવાની દુકાનોની સંખ્યા અંદાજે 130 જેટલી છે, વડોદરા શહેરમાં અંદાજે 25, રાજકોટ શહેરમાં અંદાજે 65, ભાવનગર શહેરમાં અંદાજે 50, મોરબી શહેરમાં 6, અમરેલી શહેરમાં 3 જેટલી દુકાનોમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના વેપારીઓ આ વેપાર સાથે સંકળાયેલા છે તેવી માહિતી મળે છે. અમદાવાદ શહેરમાં જાણીતી બનેલી આવી દુકાનોમાં નવરંગ કોટન વર્ક્સ - નવરંગપુરા, જે. જે. અજમેરી કોટન વર્ક્સ - ઈન્કમટેક્સ, આર. જી. અજમેરી - દિલ્હી ચકલા, એમ. કે. મેટ્રીસીસ - દિલ્હી દરવાજા બહાર, એલીસબ્રીજ કોટન વર્ક્સ - એલીસબ્રીજ, મહાગુજરાત કોટન વર્ક્સ - પાલડી, એવન મેટ્રીસીસ એજન્સી - પાલડી, ભારત મેટ્રીસીસ - ગીતા મંદિર, જનતા કોટન - પાલડી ભદ્રા, એવન કોટન વર્ક્સ - વસ્ત્રાપુર, અજમેરી કોટન વર્ક્સ - જજીસ બંગલો, ગૌરવ મેટ્રીસીસ - વાડજ, એવન કોટન વર્ક્સ - સાબરમતી, ભારત કોટન વર્ક્સ - સેટેલાઈટ અને બ્લ્યુ ફાઈબર - વેજલપુર છે.⁶

3.5 ♥ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે પ્રદાન :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં પરંપરાગત ધંધા છોડી કેટલાક સાહસવીરોએ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે ઝંપલાવી ખૂબ જ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદાન કર્યું છે. જો કે છેલ્લી પાંચ સદીઓથી ગુજરાતમાં વસતા અજમેરી સમાજની આર્થિક ઉપાર્જનની પ્રવૃત્તિઓ રૂ પીંજવાની, સિપાહી તરીકે નોકરી, વેપાર તથા કારીગરી આધારિત તેમજ મજૂરી આધારિત રહી છે. તેઓ આર્થિક રીતે પછાત હોવાથી પોતાના સ્વતંત્ર ઉદ્યોગ ધંધા સ્થાપી શક્યા ન હતા. આમ છતાં અજમેરી સમાજમાં પણ કેટલાક સાહસિકોએ ઉદ્યોગ ક્ષેત્રમાં ઝંપલાવી શૂન્યમાંથી સર્જન કર્યું છે અને દેશના ઉદ્યોગ જગતમાં પોતાનું સ્થાન જમાવી આર્થિક રીતે પ્રદાન કર્યું છે. આઝાદી પહેલાં દાઉદભાઈ ચાંદભાઈ લાકડાનાં ધંધા સાથે સંકળાયેલા હતા જ્યારે મહેસાણા જિલ્લાના ખરણા ગામના ઉમેદભાઈ જીવાભાઈ બીડી બનાવવાના ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલા હતા.⁷

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના આવા કેટલાક ઉદ્યોગો અને ઉદ્યોગપતિઓનો પરિચય આ પ્રમાણે છે.

6. રૂબરૂ મુલાકાત, પૂર્વોક્ત, આલ્વી દિલાવરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, એ આપેલી માહિતીના આધારે. તા. 20-2-10

7. રૂબરૂ મુલાકાત, ખરણાવાળા અબ્દુલભાઈ ઉમેદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા. 20-11-2008

3.5.1 ♦ પાવરલુમ્સ ક્ષેત્ર :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ઉમેદભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ અજમેરીના પુત્રો એ પાવરલુમ્સ ક્ષેત્રમાં નોંધપાત્ર પ્રદાન આપ્યું છે. ઉમેદભાઈ પોતે પણ આઝાદી પહેલાં ધંધાની શોધમાં કરાંચી સુધી જઈ આવ્યા હતા પરંતુ તેમને સફળતા મળી ન હતી.

ઉત્તર ગુજરાતના વડુ-તા. કલોલ, જિ. મહેસાણામાં તા. 4-8-1932ના રોજ રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરીનો જન્મ થયો હતો. રસુલભાઈએ પ્રાથમિક શિક્ષણ વતનમાં મેળવ્યું અને અંગ્રેજી ચોથું ધોરણ ભણવા નાનકડાં શહેર કલોલમાં આવ્યા. પિતા ઉમેદભાઈનો મૂળ વ્યવસાય ખેતી હતો. વધુ અભ્યાસ માટે ઈ.સ. 1948 માં રસુલભાઈ અમદાવાદ મોટાભાઈ ઉસ્માનભાઈના ઘેર આવ્યા. વળી ઈ.સ. 1953માં પિતા ઉમેદભાઈનું અવસાન થતાં મિલકામદાર મોટાભાઈએ રસુલભાઈને ભણાવવાની જવાબદારી ઉપાડી. આ રીતે રસુલભાઈ મેટ્રીક સુધીનો અભ્યાસ કર્યો. સંગીતનો શોખ હોવાથી રસુલભાઈ સંગીતના વર્ગમાં પ્રેમદરવાજા, અમદાવાદ ખાતે મહંમદ હુસેન એહમદહુસેનના ત્યાં સંગીત શીખવા જતા. મહંમદહુસેનના પિતા એહમદહુસેન ફકીરભાઈ શેખ હાથ લારી બનાવવાનું તથા ભાડે આપવાનું કામ કરતા. આથી રસુલભાઈ ત્યાં માસિક 40 રૂપિયાના પગારે ઈ.સ. 1954માં નોકરીએ રહ્યાં. રસુલભાઈને નોકરીથી સંતોષ ન હતો અને આર્થિક સધ્ધરતા ન હતી કે સ્વતંત્ર ધંધો કરી શકે. આથી આ નોકરી છોડી પહેલવાન એન્જિનિયરિંગમાં એકાઉન્ટન્ટ તરીકે નોકરી સ્વીકારી. માસિક રૂપિયા 65ની નોકરી કરતા કરતા અહીં તેમને એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રનો અનુભવ મળ્યો. આ અનુભવનો ઉપયોગ કરી પ્રેમ દરવાજા બહાર, ગુજરાત જીનીંગ કમ્પાઉન્ડ, અમદાવાદમાં પોતાની સ્વતંત્ર ધાતું ગાળવાની ભઠ્ઠી તા. 23-9-1960 ના રોજ અરોરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝના નામથી નાખી. આ માટેની મૂડીમાં મોટાભાઈ ઉસ્માનભાઈએ રૂપિયા દસ હજારની મદદ કરી હતી. રસુલભાઈએ મિત્રની સલાહથી “અરોરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝ” નામ આપ્યું. ભાડાની જગ્યામાં શરૂઆત કર્યા બાદ વેપારીઓ સાથેના જૂના સંબંધોના કારણે તેમને સહકાર મળ્યો આથી સફળતા મળી તેવી માહિતી મળે છે.

રસુલભાઈએ સફળતા મળતાં “અરોરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝ”ની બાજુમાં બીજી જગ્યા લઈ પાવરલુમ્સ ક્ષેત્રે ઝંપલાવ્યું ઈ.સ. 1961માં તે સમયની સરકારી નીતિઓના કારણે મોટી મિલોમાં મંદી આવી આથી કાપડના ઉત્પાદન માટે નાની ફેક્ટરીઓની શરૂઆત થઈ. આ પરિસ્થિતિનો

રસુલભાઈએ ભરપૂર ફાયદો ઉઠાવી ફેક્ટરીઓમાં કાપડ વણાટ માટેના પાવરલુમ્સ બનાવી વેચાણ માટે મૂકી. ઈ.સ. 1961માં આ ધંધો શરૂ કરતાં જ તેમને સફળતા મળી. સુરત, માલેગાંવ, ધૂલીયા, ઈચલકરંજી, ભીવંડી, ઔરંગાબાદ, કલકત્તા, મવનાથભંજન જેવાં ભારતભરના શહેરોમાં રસુલભાઈ જાતે ફરી માર્કેટીંગ કરતા અને ઓર્ડર મેળવતા. આમ વેચાણ વધતાં વિશ્વાસુ વ્યક્તિઓની જરૂરિયાત ઊભી થઈ. આથી રસુલભાઈએ આ માટેની પસંદગી પોતાના મોટા ભાઈઓ ઉપર ઉતારી. મોટાભાઈ ઉસ્માનભાઈ, એહમદભાઈ, અબ્દુલભાઈને ધંધામાં સામેલ કર્યા અને ધંધાનો વિકાસ કરતા ગયા. પાવરલુમ્સની ગુણવત્તા માટે ભારતભરમાં અરોરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝની સારી શાખ હતી. શ્રીલંકા તથા બાંગ્લાદેશમાં પણ તેમના લુમ્સની માંગ રહેતી.

મળતી માહિતી પ્રમાણે ઈ.સ. 1988માં ઉસ્માનભાઈએ અરોરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝમાંથી છૂટા થઈ પોતાનો સ્વતંત્ર પાવર લુમ્સ બનાવવાનો ધંધો “અમર ઈન્ડસ્ટ્રીઝ”ના નામે શરૂ કર્યો. ઉસ્માનભાઈ સામાજિક સેવામાં જોડાયેલા હતા. અમદાવાદમાં કૉંગ્રેસ પક્ષના કાર્યકર અને લઘુમતી ઉદ્યોગ સેલના કન્વીનર તરીકે પણ સેવાઓ આપી હતી. અરોરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝમાં તમામ નાણાંકીય વહેવારો તેમના હસ્તક રહેતા. જ્યારે રસુલભાઈએ ઈ.સ. 1982માં પોતાની માલિકીની જગ્યા લઈ મલેકસાબાન સ્ટેડીયમ સામે, રખિયાલ, અમદાવાદ ખાતે અરોરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝને ખસેડી. મોટાભાઈ અબ્દુલભાઈએ “એરો ઈન્ડસ્ટ્રીઝ”ના નામથી પોતાનો અલગ ધંધો શરૂ કર્યો. આમ ધંધાનો વિકાસ થતો ગયો. રસુલભાઈના મોટાભાઈ એહમદભાઈએ સુપ્રભાત એસ્ટેટમાં કાપડ વણવાની ફેક્ટરી “અજમેરી ટેક્સટાઈલ્સ” નામથી શરૂ કરી.⁸ ઉસ્માનભાઈએ શાહપુર દરવાજા બહાર, મહીંદી કૂવા, પૂનમાજીના ઘાટ, અમદાવાદ ખાતે જગ્યા લઈ “અજમેરી ઉદ્યોગ નગર” વસાવ્યું, જ્યાં ઉસ્માનભાઈ અને તેમના હિન્દુ મિત્રો મળી પોતાના સ્વતંત્ર ધંધા શરૂ કર્યા. અજમેરી ઉદ્યોગનગર આજે પણ આ જગ્યાએ ચાલુ છે.

મળતી માહિતી પરથી જાણવા મળે છે કે, ઉસ્માનભાઈ, એહમદભાઈ, અબ્દુલભાઈ અને રસુલભાઈ અને અજમેરી સમાજના રહેમાનભાઈ જીવાભાઈ, નુરમહંમદ હસનભાઈ ગોરી મળીને ન્યુ માણેકચોક મીલના અમુક હિસ્સો ભાડે લઈને બારડોલપુરા, અમદાવાદ ખાતે “સુપ્રભાત ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટ” બનાવ્યું જ્યાં તેમના અન્ય વેપારી મિત્રોને શેડ બનાવીને

8. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ, તા. 2-8-2009

વેચ્યા અને સુપ્રભાત ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટ ખાતે સુપ્રભાત કોમર્શીયલ કો. ઓપરેટીવ બેંકની શરૂઆત કરી. આ અજમેરી ભાઈઓએ તથા હિન્દુ વેપારી મિત્રોએ મળી વડોદરા નજીક હાલોલ-કાલોલ ખાતે પાયોનીયર બેરલ લિમીટેડ નામે ઓઈલના પીપ બનાવતી ફેક્ટરી પણ ખરીદી હતી જો કે થોડો સમય રાખ્યા બાદ તે બર્મિસેલ કંપનીને વેચી દીધી હતી.

મળતી માહિતી પ્રમાણે એહમદભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરી મોટાભાઈ ઉસ્માનભાઈ સાથે અમદાવાદમાં આવી મિલ કામદાર તરીકે પોતાની કારકિર્દીની શરૂઆત કરી. એહમદભાઈ ન્યુ માણેકચોક મિલ કામદાર મજૂર મહાજનના સભ્ય રહ્યા હતા અને કામદાર યુનિયનના સભ્ય બની એક પ્રતિનિધિ મંડળમાં ઈ.સ.1958માં આસામ પણ ગયા હતા. ઈ.સ.1966માં ચામુંડા રોડ, ફાટક પાસે અમદાવાદમાં નાના પાયા પર તેમણે કાપડ વણાટની ફેક્ટરીની શરૂઆત કરી હતી. એ પહેલા પાવરલુમ્સના પરમીટ બનાવી આપવાનો, પાવરલુમ્સની મશીનરી લે વેચ કરવાનો ધંધો પણ તેમણે કર્યો હતો . તેમણે સુતરયાનનો ધંધો પણ કર્યો હતો. બંસીધર મીલ, ટાટા મિલ શાહીબાગ, વજેસમિલ પેટલાદ અને માણેકચોક મિલ અમદાવાદ સાથે સુતરયાનનો વેપાર પણ કર્યો હતો. જુદા જુદા ધંધા સાથે સંકળાયેલા એહમદભાઈએ મનુભાઈ પાલખીવાલા અને અહેસાન જાફરી જેવા કોંગ્રેસી આગેવાનો સાથે મળી તરંગ ટ્રાવેલ્સનો ધંધો પણ કર્યો હતો. દસ વર્ષ સુધી લકઝરી બસોના આ ધંધા સાથે સંકળાયેલા રહ્યા. સુપ્રભાત એસ્ટેટમાં “નીરોકેમ” નામની વૉશીંગ પાવડરની પ્રોડક્ટ બનાવી બજારમાં મૂકી હતી. ઈ.સ.1957માં હરીભાઈ માર્કેટ, કાલુપુર, અમદાવાદ ખાતે શાહ અજમેરી એન્ડ કંપનીના નામે કાપડ બજારમાં કાપડની દુકાન પણ કરી હતી. જે આજે પણ ચાલુ છે. બારડોલપુરા, અમદાવાદમાં ઈ.સ. 1957માં તેમણે અજમેરી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ પણ કર્યો હતો. એહમદભાઈએ પોતાના ભાઈઓ સાથે મળીને હિન્દુ તથા જૈન વેપારીઓ સાથે મળી જુદા જુદા પ્રકારના ઘણા ધંધામાં પોતાનું પ્રદાન આપ્યું છે. મિલ કામદાર તરીકે હતા ત્યારથી જ યુનિયનના સભ્ય હતા આથી રાજકારણ સાથે પણ જોડાયેલા રહ્યા હતા. તેઓ અમદાવાદ શહેર લઘુ ઉદ્યોગના કન્વીનર, પાવરલુમ્સ એસોસીએશનના કારોબારી સભ્ય તથા સુપ્રભાત બેંકમાં ચેરમેન અને ડિરેક્ટર પદે રહ્યા હતા. કોંગ્રેસી કાર્યકર હોવાથી ઘણાં રાજકીય નેતાઓ તેઓ સાથે સંબંધો ધરાવતા હતા. ઈ.સ. 1988માં એહમદભાઈનું અવસાન થયું તેવું જાણવા મળે છે. ⁹

9. ટેલીફોનિક વાતચીત, અજમેરી ઈકબાલભાઈ એહમદભાઈ, શિકાગો, અમેરિકા સાથે તા.- 2-6-2010

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના નુરમહંમદ હસનભાઈ ગોરી અને રહેમાનભાઈ જીવાભાઈ પણ કાપડ ઉત્પાદન ક્ષેત્રે અંપલાવી ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે પોતાનું પ્રદાન આપ્યું છે. બંને વ્યક્તિઓ રસુલભાઈ ઉમેદભાઈના નજીકના સંબંધી હોવાથી તેમણે પણ પાવરલુમ્સ વડે કાપડ વણાટના ધંધામાં અંપલાવ્યું. ઈ.સ. 1962થી બંનેની ભાગીદારીમાં સુપ્રભાત એસ્ટેટ બારડોલપુરા, અમદાવાદમાં 32 લુમ્સ વડે આ ધંધાની શરૂઆત કરી. તેમનું ઉત્પાદન અમદાવાદ કાપડ બજારમાં ખપતું. આ ધંધામાં અંદાજે 25 વ્યક્તિઓને રોજગારી પણ મળતી હતી તેવી માહિતી મળે છે. ઈ.સ. 1992માં આ ધંધો મંદીમાં ફસાયો અને બંને અજમેરી ભાઈઓ આ મંદીનો ભોગ બન્યા અને ધંધો બંધ કરવો પડ્યો.¹⁰

3.5.2 ♦ ફર્નિચર ક્ષેત્રે પ્રદાન :

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અગ્રણી ઉદ્યોગપતિ હબીબભાઈ નાનજીભાઈ અજમેરી સ્ટીલ વુડન અને પ્લાસ્ટીક ફર્નિચરના ઉત્પાદન ક્ષેત્રે પોતાનું આગવું અને નોંધપાત્ર પ્રદાન આપી રહ્યા છે. હબીબભાઈ હાલમાં રાજદીપ ફર્નિચરના નામે એક સ્વતંત્ર ધંધો કરી રહ્યા છે. હબીબભાઈની ઔદ્યોગિક સફર આ પ્રમાણે છે.

હબીબભાઈનો જન્મ 11મી જાન્યુઆરી ઈ.સ. 1946ના રોજ વીજપડી, તા. સાવરકુંડલા, જિ. ભાવનગર (હાલ-અમરેલી)માં નાનજીભાઈ અલીભાઈ (તગાળા) અજમેરીના ત્યાં થયો હતો. પિતા નાનજીભાઈની ગામમાં કાપડની દુકાન અને શાહુકારનો ધીરધારનો ધંધો હતો. નાનજીભાઈની ગામમાં સાધન સંપન્ન અને પ્રતિષ્ઠિત વર્ગમાં ગણના થતી હતી. હબીબભાઈના દાદા અલીભાઈ લાખાવાડમાં રહેતા અને કરાંચી સાથે વ્યાપારિક સંબંધો ધરાવતા હતા. ઓગણીસમી સદીના છેલ્લા દશકામાં કરાંચી જતા સ્ટીમરમાં જ તેમનું મૃત્યુ થયું અને દરિયામાં જ તેમની દફનવિધિ કરી હતી. આથી દાદી રાજબાઈ તેમના પિયર મેરિયાણા, તા. સાવરકુંડલામાં આવીને રહ્યા અને જીવન નિર્વાહ કરવા નજીકના વીજપડી ગામમાં વસ્યા તેવું જાણવા મળે છે.

હબીબભાઈએ છ માસની ઉંમરે પિતાની છત્ર છાયા ગુમાવી. હબીબભાઈને બે મોટાભાઈ અને પાંચ બહેનો હતી. પરિવારના સૌથી નાના એવા હબીબભાઈને મોટાભાઈ હુસેનભાઈએ પિતાનો પ્રેમ આપી મોટાં કર્યા. હબીબભાઈએ પ્રાથમિક શિક્ષણ વતનમાં મેળવી મેટ્રિક સુધીનું

10. રૂબરૂ મુલાકાત, ગોરી નુરમહંમદ હસનભાઈ, દિલ્લી ચકલા, અમદાવાદ, તા. 20-12-2008

શિક્ષણ સાવરકુંડલા મુકામે મેળવ્યું. ઈ.સ. 1965-67માં ભાવનગરની સર પી.ટી. ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સમાં કોલેજના પ્રથમ બે વર્ષનો અભ્યાસ કરી અમદાવાદ આવી ડિપ્લોમા ફાર્મસીમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ફાર્મસીમાં રસ ન પડતાં અમદાવાદ આવી સી. યુ. શાહ સાયન્સ કોલેજમાં પ્રથમ વર્ગ સાથે ઈ.સ. 1970માં કેમેસ્ટ્રી વિષય સાથે B.Sc.થયા. પોતાની કોલેજમાં તેઓ G. S. (જનરલ સેક્રેટરી) તરીકે ચૂંટાયા હતા. નાનપણથી જ તેમને રાજકારણમાં તથા નેતૃત્વ કરવાનો શોખ રહ્યો છે.

સ્નાતક થઈ વતનમાં જઈ મોટાભાઈ હુસેનભાઈની ઓઈલ મિલના ધંધામાં જોડાઈ ગયા. ઈ.સ. 1977થી 82 દરમિયાન વતન વીજપડી તા. સાવરકુંડલાના સરપંચ પદે ચૂંટાયા. સાવરકુંડલા તાલુકામાં ટૂંક સમયમાં જ સ્વચ્છ અને શિક્ષિત રાજકારણી તરીકેની છબી ઉપસાવી. તેમના સરપંચ પદે ગામમાં ભૂગર્ભ ગટર યોજના, હાઈસ્કૂલ અને પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રનો લાભ ગામને આપ્યો હતો. ગુજરાત સરકારની અંત્યોદય યોજનાની શરૂઆત ગુજરાતમાં સૌ પ્રથમ તેમના હસ્તે વીજપડી ગામમાં થઈ તેવી માહિતી મળે છે.

8મી ઓગષ્ટ ઈ.સ. 1982ના રોજ હબીબભાઈ એ ગીતામંદિર રોડ, અમદાવાદ ખાતેથી સ્ટીલ ફર્નિચરનો ધંધો ભાગીદારીમાં રાજ સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝના નામથી શરૂ કર્યો. આ માટે મોટાભાઈ હુસેનભાઈએ તેમને પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા. ઈ.સ. 1986માં ભાગીદારોથી છૂટા થઈ પોતાનો સ્વતંત્ર ધંધો શાહઆલમ, અમદાવાદથી શરૂ કર્યો અને તેનું નામ રાજદીપ સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ રાખ્યું. સ્ટીલનું તમામ પ્રકારનું ફર્નિચર તેઓ બનાવી છૂટક તથા જથ્થાબંધ વેચતા હતા. ધંધાનો વિકાસ થતાં ઈ.સ. 1996થી ચંડોળા તળાવ સામે, અમદાવાદ ખાતેની વિશાળ જગ્યામાં રાજદીપ સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝને ખસેડી. આ વિશાળ શેડમાં લાકડાંનું તમામ ફર્નિચર બનાવવાનું શરૂ કર્યું ત્યારબાદ પ્લાસ્ટીક ફર્નિચર પણ વેચાણ માટે મૂક્યું. આજે લાકડાંનું તથા સ્ટીલ ફર્નિચરનું મોટાપાયા પર ઉત્પાદન તથા વેચાણ કરે છે જ્યારે પ્લાસ્ટીક ફર્નિચરનું ફક્ત વેચાણ કરે છે. ઈ.સ. 2002 માં “પ્રાઈમ ફર્નિચર” નામે મહારાણા પ્રતાપ કોમ્પ્લેક્સ, પાલડી અમદાવાદમાં વિશાળ ફર્નિચરનો શો રૂમ પણ શરૂ કર્યો છે.

ઈ.સ. 1983 થી ઈ.સ.2003 સુધી હબીબભાઈ અમદાવાદ ફર્નિચર એસોસિએશનના મંત્રી તરીકે બિનહરીફ ચૂંટાયા હતા. ઈ.સ.2003 થી આજ સુધી અમદાવાદ ફર્નિચર

એસોસિએશનના પ્રમુખપદે પોતાનું પ્રદાન આપી રહ્યા છે. અંદાજે 500થી વધુ વેપારીઓના બનેલા આ એસોસિએશનમાં હબીબભાઈએ ખૂબ જ સુંદર રીતે વેપારીઓના હિતોનું રક્ષણ કર્યું છે. પ્રમુખપદે રહી અમદાવાદ શહેરની ઓકટ્રોય નાબૂદી કરાવવામાં, વેટનો દર ઘટાડવામાં સરકારમાં સક્રીય રજૂઆતો કરી સફળતા મેળવવામાં તેમનો ખૂબ મોટો ફાળો રહ્યો છે.

આ સિવાય નડિયાદમાં હુસેનભાઈ ગૌડ તથા ઈબ્રાહીમભાઈ અજમેરી નાના પાયા પર જનતા ફર્નિચરના નામે તથા મહુવામાં યુનુસઅલી અમીરહુસેન બાંભણિયા ગુજરાત કોટન એન્ડ ફર્નિચર નામથી ફર્નિચરનું વેચાણ કરી રહ્યા છે. તેઓ લાકડાંનું તમામ ફર્નિચર બનાવીને વેચે છે. જ્યારે સ્ટીલ તથા પ્લાસ્ટીક ફર્નિચર જથ્થાબંધ લાવી છૂટક વેચાણ કરે છે. તળાજામાં જલાલભાઈ જંદરાણ, ધંધુકામાં ઉસ્માનભાઈ તથા દિલાવરભાઈ જંદરાણ આ ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલા છે.¹¹

3.5.3 ♦ એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે પ્રદાન :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે પણ ખૂબ સારું પ્રદાન રહ્યું છે. સૌરાષ્ટ્ર સ્થિત કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ તેમજ સમાજના સૌ પ્રથમ ઉદ્યોગપતિ બનવાનું શ્રેય રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરીને જાય છે.

રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરી નો જન્મ ઈ.સ. 1911 ની આસપાસના વર્ષોમાં મું. વાવેરા, તા. સાવરકુંડલા, જિ. ભાવનગર (હાલ અમરેલી) માં થયો હતો. પ્રાથમિક શિક્ષણ પણ પૂરતું ન મેળવી શકનાર રહેમાનભાઈ ધંધા રોજગારની શોધમાં ઈ.સ. 1934-35 માં અમદાવાદ આવ્યા. અમદાવાદમાં નિરાશા સાંપડતા મુંબઈ જઈ મિલકામદાર તરીકે બે ચાર વર્ષ નોકરી કરી. તે સમયે મુંબઈની મિલોમાં માન્યેસ્ટર, ઈંગ્લેન્ડની આધુનિક યંત્ર સામગ્રી જોઈ તેમને ખૂબ નવાઈ લાગી અને આવું મશીન બનાવવાના વિચાર કરવા લાગ્યા. મુંબઈથી વિદેશ જવાની તક મળી પરંતુ ઘરના સભ્યોએ વિરોધ કરતાં અમદાવાદ પરત આવ્યા. પ્રથમ પત્ની ગુજરી જતાં ઈ.સ. 1940માં હાજુબેન સાથે બીજા લગ્ન કર્યા અને સરસપુર, અમદાવાદમાં આવી ઘર સંસાર શરૂ કર્યો. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં અમદાવાદમાં આવી વસવાટ કરનાર તેઓ પ્રથમ ગણાય છે તેવું જાણવા મળે છે.

11. રૂબરૂ મુલાકાત, તળાજા હબીબભાઈ નાનજીભાઈ, રાજદીપ સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ, ચંડોળા તળાવ, અમદાવાદ, તા. 12-7-2009

અમદાવાદમાં પોતાના ઘરમાં જ પીંજવાની શરૂઆત કરી અને બચતમાંથી પોતાના સપનાનું પીંજવાનું મશીન બનાવવામાં ખર્ચ કરતા. ઘણી જ મહેનત બાદ રહેમાનભાઈ ઈ.સ.1944-45માં પોતાની જાતે કાર્ટીંગ મશીન બનાવવામાં સફળતા મળી. શરૂઆતમાં તેઓ મિલની મશીનરીના ભંગારમાંથી મશીનની બોડીના ભાગો ખરીદી તેમાં સુધારા વધારા કરી નવું મશીન બનાવી વેચતાં. સફળતા મળતા રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈએ પોતાના નામ પરથી આર. જી. ઈન્ડસ્ટ્રીઝના નામે સરસપુર, અમદાવાદથી પીંજવાની દુકાન, મશીન બનાવવાનો ઉદ્યોગ અને રહેઠાણ એક જ જગ્યાએથી શરૂ કર્યું. તેમના બનાવેલા મશીનમાં જે કામ હાથ પીંજણમાં 30કલાકમાં થતું તે કામ એક કલાકમાં થઈ જતું

ઈ.સ.1960-61માં સરસપુર અમદાવાદથી આર. જી. ઈન્ડસ્ટ્રીઝ શાહપુર, અમદાવાદ ખાતે બદલી. રહેમાનભાઈના પુત્ર આદમભાઈએ પોતાના નામ પરથી આરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (આદમભાઈ રહેમાનભાઈ અજમેરી) રાખી કાર્ટીંગના નવા મશીન બજારમાં મુક્યા. ઈ.સ.1964-65 માં ઈંગ્લેન્ડ સ્થિત બાટલી બોય નામની વિશ્વ વિખ્યાત કંપનીને આરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝના મશીનોના વેચાણનું કામ સોંપ્યું. ઈ.સ. 1968 માં વાપી-જિ. વલસાડમાં જી.આઈ.ડી.સી.ની સ્થાપના થતી હોઈ આરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝે પોતાના મશીનો વાપી જી.આઈ.ડી.સી. માં બનાવવાનું શરૂ કર્યું. હવે આરા ઈન્ડસ્ટ્રીઝ વાપી - વલસાડ ખસેડાઈ હોવાથી રહેમાનભાઈના બીજા પુત્ર મહેબુબભાઈએ પોતાના નામ પરથી MR ઈન્ડસ્ટ્રીઝ શાહપુર, અમદાવાદથી શરૂ કરી. રહેમાનભાઈ તથા તેમના પુત્રો તેમના મશીનમાં સતત સુધારા કરી ગ્રાહકને સંતોષ આપવાનો પ્રયત્ન કરતા. ધંધો સતત વિસ્તરતો જતો હોઈ રહેમાનભાઈના ત્રીજા પુત્ર ઈકબાલભાઈ રહેમાનભાઈ પણ એમ. આર. ઈન્ડસ્ટ્રીઝમાં ઈ.સ.1970 થી જોડાયા. ઈકબાલભાઈ ડિપ્લોમા મીકેનીકલ એન્જિનિયર હોવાથી તેમણે મશીનમાં ઘણાં જ યાંત્રિક ફેરફારો કર્યા. ઈકબાલભાઈને ધંધાની જવાબદારી સોંપી રહેમાનભાઈ ઈ.સ. 1972માં હજજ યાત્રા એ ગયા અને ત્યારબાદ સમાજ સેવામાં ઝંપલાવ્યું. 23મી મે ઈ.સ. 1983ના રોજ રહેમાનભાઈનું અવસાન થયું.

મળતી માહિતી પ્રમાણે પુત્ર ઈકબાલભાઈ એમ. આર. ઈન્ડસ્ટ્રીઝને વધુ ઊંચાઈઓ પર લઈ ગયા. ઈકબાલભાઈ ઈ.સ.2000માં 51 વર્ષની નાની ઉંમરે અવસાન પામ્યા. આથી

ઈકબાલભાઈના પુત્ર સરજુભાઈએ ધંધો સંભાળ્યો. એમ. આર. ઈન્ડસ્ટ્રીઝના જુદી જુદી સાઈઝના કાર્ડીંગ મશીન આજે ભારતના દરેક શહેર, ગામડામાં વેચાણ માટે જાય છે. આ સિવાય વિદેશમાં ઉત્તર કોરિયા, યમન, સાઉદી અરેબિયા, પાકિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ, શ્રીલંકા, કેન્યા (નૈરોબી, મોમ્બાસા), સાઉથ આફ્રિકા, ઝિમ્બાબ્વે, યુગાન્ડા જેવા દેશોમાં એમ. આર. ઈન્ડસ્ટ્રીઝના મશીનો વેચાણ માટે જાય છે.¹²

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના અગ્રણી ઉસ્માનભાઈ જીવાભાઈ (તગાળા) એ પણ એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે સારું પ્રદાન કર્યું છે. તેમણે દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સની સ્થાપના કરી ધાતુ ગાળવાની ભઠ્ઠી તથા મેટલ કાસ્ટીંગ ક્ષેત્રે પોતાનું નામ ભારતભરમાં જાણીતું બનાવ્યું છે. ઉસ્માનભાઈ જીવાભાઈ નો જન્મ તા.30-8-1915 ના રોજ ગોઝારિયા, જિ. મહેસાણામાં થયો હતો. પ્રાથમિક શિક્ષણ પણ પૂરું પ્રાપ્ત ન કરી શકનાર ઉસ્માનભાઈ પિતાની સાથે રોજ રોટીની શોધમાં ઈ.સ.1940 માં અમદાવાદમાં આવ્યા. અમદાવાદમાં આવીને થોડો સમય કોલસાની દુકાન તો થોડો સમય કરિયાણાની દુકાન ચલાવી પરંતુ ફાવટ ન આવતા રામકૃષ્ણમિલ, ગોમતીપુર અમદાવાદમાં ભઠ્ઠીના કારીગર તરીકે નોકરી સ્વીકારી. સાત આઠ વર્ષના અનુભવ બાદ નોકરી છોડી ઓમકાર એન્જિનિયરિંગ વર્ક્સ દરિયાપુરમાં નોકરી શરૂ કરી. આ નોકરી છોડીને ઈ.સ.1958 માં દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સ નામે પોતાની ધાતુ ગાળવાની ભઠ્ઠી શરૂ કરી, જે હાથના પંખાથી ચાલતી હતી. ઈ.સ.1976માં તેઓ જે ઓમકાર એન્જિનિયરિંગમાં નોકરી કરતા હતા તે જગ્યા ખરીદી લીધી.

એક માહિતી પ્રમાણે આ ધંધામાં તેમને સફળતા મળી. દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સમાં એલ્યુમિનિયમ ગન મેટલ તથા બીડના દાગીનાનું કાસ્ટીંગ કરવાનું કામ કરતા હતા અને આજે પણ તે ચાલુ છે. ગુજરાતમાં કોઈપણ વેપારીને પાતળી મેટલ અને ઝીણું કાસ્ટીંગ કરાવવું હોય તો તેમણે દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સમાં જ આવવું પડે એવી એમના કામની ગુણવત્તા હતી. ઉસ્માનભાઈએ પુત્ર લાલભાઈને ઈ.સ.1973માં 15વર્ષની ઉંમરે ધંધામાં જોડી દીધા. એસ. કે. પંચાલ નામની કંપની દૂધેશ્વર, અમદાવાદ ખાતે ડ્રીલ મશીન બનાવતી કંપનીનું તમામ પ્રકારના કાસ્ટીંગનું કામ ઈ.સ. 1960 થી ઈ.સ. 2005 સુધી 45વર્ષ દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સે કર્યું છે. તેમણે ઘણીવાર આ ધંધામાં તેજ અને મંદીના અનુભવ પણ થયા છે. ઈ.સ. 1980 માં ઓઈલ ફરનેસ ભઠ્ઠી બજારમાં મૂકાઈ જેનાથી ઉત્પાદન ઝડપી થતું હતું આથી ગુજરાતમાં ધીમું ઉત્પાદન

12. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી સરજુભાઈ ઈકબાલભાઈ રહેમાનભાઈ, એમ.આર. ઈન્ડસ્ટ્રીઝ, શાહપુર, અમદાવાદ, તા. 8-3-2010

કરતી મુસ ભઠ્ઠી ધરાવતા વેપારીઓમાં મંદીનું મોજુ ફરી વળ્યું અને ઘણી ભઠ્ઠીઓ બંધ થઈ ગઈ. આમ છતાં મુસ ભઠ્ઠી ધરાવતું દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સ આ મંદીમાં પણ ટકી રહ્યું. આવી જ રીતે ઈ.સ.1992 પછી કપોલા ભઠ્ઠી બજારમાં મૂકાઈ, જેનું ઉત્પાદન મુસ ભઠ્ઠી કરતાં પચીસ ગણું વધારે હતું વળી તેનો ઉત્પાદન ખર્ચ પણ ઘણો ઓછો આવતો હોવાથી ગુજરાતનો મુસ ભઠ્ઠી ઉદ્યોગ પડી ભાંગ્યો. આમ છતાં દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સ તેનું પાતળું અને ઝીણું કાસ્ટીંગ તથા ઉચ્ચ ગુણવત્તાને કારણે આજે પણ ચાલુ છે.

ઈ.સ. 1980થી દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સ સબમર્સીબલ પંપ કાસ્ટીંગ, ચાંદી રીફાઈનરીની ડાઈઓ તથા ચોરસા ડાઈ બનાવવાનું તથા રીપેરીંગ શરૂ કર્યું છે. જેમાં ભારતમાં તેમનું નામ પ્રખ્યાત થયું છે. ઉસ્માનભાઈએ પુત્ર લાલભાઈ સાથે મળી તમામ પ્રકારની મંદીનો સામનો કરી ગુણવત્તાના આધારે ટકી રહ્યા અને 93 મા જન્મ દિવસે જ અવસાન પામ્યા. હાલમાં, લાલભાઈ અને તેમના પુત્ર રેનીશભાઈ પોતાની વારસાગત ભઠ્ઠી ચલાવી રહ્યા છે. હાલમાં તેમનું ઉત્પાદન ભારતના રાજસ્થાન, મહારાષ્ટ્ર, પશ્ચિમ બંગાળ, આંધ્રપ્રદેશ, મધ્ય પ્રદેશ તેમજ અન્ય રાજ્યો તથા ગુજરાત રાજ્યના તમામ શહેરોમાં કાસ્ટીંગનું, ડાઈ બનાવવાનું તથા રીપેરીંગનું કામ કરે છે. આમ દરિયાપુર મોલ્ડીંગ વર્ક્સ ઈ.સ.1958થી આર્થિક પ્રદાન કરી રહ્યું છે. અંદાજે દસ થી વધુ કામદારોને તે રોજગારી પણ આપી રહ્યું છે તેવું જાણવા મળે છે.¹³

મળતી માહિતી પ્રમાણે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ મહંમદભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણનું આર્થિક રીતે નોંધપાત્ર પ્રદાન રહ્યું છે. મહંમદભાઈ ઈ.સ.1964, ડિપ્લોમા મિકેનીકલ એન્જિનિયર બની અમદાવાદ અને મુંબઈની જુદી જુદી કંપનીઓમાં સેવાઓ આપી. ઈ.સ. 1975 માં પોતાનો સ્વતંત્ર ધંધો એમ. કે પેટર્ન ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ઓઢવ જી.આઈ.ડી.સી. અમદાવાદમાં શરૂ કર્યો. તેઓ પોતાની ફેક્ટરીમાં પેટર્ન ઈક્વીપમેન્ટસ, મીની કાર્ડીંગ મશીન તથા ડોમેસ્ટીક અને ઈન્ડસ્ટ્રીયલ પંપ બનાવે છે. હાલમાં તેમણે પોતાની ફેક્ટરી ઓઢવથી વટવા, અમદાવાદમાં ખસેડી છે. વર્ષોથી બજારમાં તેમના માલની ગુણવત્તાના કારણે હવે “એમ.કે. પેટર્ન” ના નામથી જ મહંમદભાઈ ઓળખાય છે. હાલમાં મહંમદભાઈના પુત્ર લાલભાઈ સાથે મળી પોતાનું આર્થિક પ્રદાન આપી રહ્યા છે.¹⁴

13. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી લાલભાઈ ઉસ્માનભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ, તા. 17-2-2010

14. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી એમ.કે., વટવા, અમદાવાદ, તા. 12-5-2009

એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે આવું જ પ્રદાન મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મહંમદભાઈ રસુલભાઈ ખરણાવાળા ઉર્ફ શાહભાઈની ઓનેસ્ટ એન્જિનિયરિંગનો ફાળો પણ ખૂબ મોટો છે. શાહભાઈનો જન્મ તા.13-3-1930 ના રોજ ઈન્દ્રપુરા, તા. માણસા, જિ-ગાંધીનગરમાં થયો હતો. મેટ્રિક પાસ કરી અમદાવાદમાં રોજગારની શોધમાં હતા ત્યાં તેમના મિત્ર અંબાલાલ દરજી સાથે ઈ.સ. 1955 માં ધર્મજ, તા.- પેટલાદ જિ. ખેડા ગયા. ધર્મજ માં રહી નજીકના બોચાસણ ગામમાં કારખાનામાં નોકરી કરી. ત્યારબાદ હિન્દુ મિત્ર સાથે ભાગીદારીમાં “લેથ મશીન” લઈ યાંત્રિક સામગ્રી બનાવવાનો ધંધો શરૂ કર્યો. ઈ.સ.1960 માં ભાગીદારથી અલગ થઈ પોતાનો સ્વતંત્ર ધંધો શરૂ કર્યો. પોતાના સ્વતંત્ર ધંધામાં યાંત્રિક સામગ્રી બનાવવી, ઓઈલ એન્જિન રીપેરિંગ તેમજ વેચાણના ધંધામાં તેમને ખૂબ જ સફળતા મળી. આથી વિશ્વાસુ વ્યક્તિઓની જરૂર પડતાં તેમણે તેમના બે ભાઈઓને પણ ધર્મજ, તા. પેટલાદ ખાતે બોલાવી ધંધામાં સામેલ કર્યા. આ ધંધામાં આર્થિક સધ્ધરતા હાંસલ કર્યા બાદ તેમણે ઈ.સ. 1974 થી ટ્રાવેલીંગના ધંધામાં પણ ઝંપલાવ્યું. પોતાની છ લકઝરી બસો ખરીદી મોડર્ન ટ્રાવેલ્સ તથા ઓનેસ્ટ ટ્રાવેલ્સ પેટલાદ અને બોરસદમાં શરૂ કરી.

ધર્મજ-તા.પેટલાદ માં પાટીદાર સમાજમાં એક માત્ર મુસ્લિમ અજમેરી કુટુંબ ઈ.સ.1958 થી ઈ.સ.2002 સુધી હળીમળીને રહ્યું. વળી મહંમદભાઈની રહેણીકરણી તથા વેપારી શાખ વાણિયાને શોભે તેવી હોવાથી લોકો તેમને “શાહભાઈ” ના હુલામણા નામથી બોલાવતા હતા. આજે પણ અજમેરી સમાજમાં તેઓ શાહભાઈના નામથી જ ઓળખાય છે. શાહભાઈનું તા. 8-2-1996 માં અવસાન થયા બાદ ઈ.સ.2002ના કોમી રમખાણોનો ભોગ તેમનું કુટુંબ બન્યું. હિજરત કરી હાલમાં તેમના પુત્ર અમદાવાદમાં રહે છે.મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના હસનભાઈ નથુભાઈ (ચરાડાવાળા) મહેસાણામાં પેટ્રોલપંપ અને ટ્રાવેલ્સના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા હતા તેવું જાણવા મળે છે.¹⁵

યુસુફભાઈ રમજાનભાઈ બેલીમ અમદાવાદ કમ્પ્યુટર ક્ષેત્રે ઈ.સ. 1984 થી સારું જ્ઞાન ધરાવતા હોઈ ઈ.સ.1992 માં મેન્ટેક સિસ્ટમ નામથી પોતાનો સ્વતંત્ર ધંધો શરૂ કર્યો. જેમાં કમ્પ્યુટર એસેમ્બલ કરી વેચવા, નેટવર્કીંગ અને કમ્પ્યુનિકેશનની સર્વિસ આપવી મુખ્ય કાર્ય હતું. તેમણે કમ્પ્યુટર એસેમ્બલ કરી મુંબઈની સીફકો કંપનીને પણ વેચ્યા હતા. આ પછી ઈ.સ. 1999

15. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી રોશનબેન લાલભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ- 17-2-10

માં તેમણે લુબી એન્ટરપ્રાઈઝ અમદાવાદ ખાતે શરૂ કરી ફાઈબર કંપનીના પ્લાસ્ટીક વેસ્ટને રિસાયકલ કરી પ્રક્રિયામાંથી પસાર કરી તેમાંથી ફાઈબરની શીટ બનાવવાના ધંધામાં પણ પોતાનું પ્રદાન આપ્યું હતું. આ સિવાય તેમણે નેટવર્કીંગ અને ઈન્ટરનેટની મુશ્કેલીઓનું નિવારણક્ષેત્રે પણ કામ કર્યું છે. રાજસ્થાન કો.ઓપરેટીવ ડેરી ફેડરેશનની ઉદેપુર ડેરીના “સરસ બ્રાન્ડ”ના પાઉચ પેકીંગનું માર્કેટીંગનું કામ પણ કર્યું હતું તેવી માહિતી મળે છે.¹⁶

3.5.4 ♦ કોટન વેસ્ટ ક્ષેત્રે પ્રદાન:

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના કેટલાક સાહસિકોએ પોતાના પરંપરાગત ધંધામાં બદલાવ અને આધુનિકતા લાવી કોટન વેસ્ટના ધંધામાં ઝંપલાવ્યું છે. આ ધંધામાં તેમને સફળતા મળી છે આ ક્ષેત્રે પણ તેમનું પ્રદાન નોંધવાપાત્ર છે. કાપડની મિલોમાં કાપડ વણાટ કરતા જે રૂ નકામું રહે તે “વેસ્ટ કોટન” તરીકે ઓળખાય છે. આ વેસ્ટ કોટન મિલોમાંથી જથ્થાબંધ લાવી પોતાની ફેક્ટરી પર મશીનમાં તેના પર પ્રક્રિયા કરી તે રૂ ને ગાદલાં ગોદડાં ભરવાને લાયક બનાવે છે. આ વેસ્ટમાંથી બેસ્ટ બનાવેલું રૂ તેઓ ગાદલાં-ગોદડાં ભરતા અજમેરી સમાજ વેપારીઓ તથા અન્ય વેપારીઓને વેચે છે. આ ધંધામાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના રામોલ, અમદાવાદ સ્થિત હાજી રાજુભાઈ ગુલામહુસેન ચૌહાણ ઈ.સ. 1994 થી આ ધંધા સાથે સંકળાયેલા છે. સરસ્વતી કોટન વર્ક્સ સરસપુર અમદાવાદમાં ગાદલાં ગોદડાં ભરવાની તથા રૂ પીંજવાની પરંપરાગત દુકાન ચલાવ્યા બાદ ઈ.સ. 1994 થી તેઓ આ ધંધામાં જોડાયા. દસેક વ્યક્તિઓ કારીગર તરીકે તેમની ફેક્ટરી પર કામ કરે છે અને નકામા રૂને વાપરવા લાયક બનાવી તેને વેચવાનું કામ હાજી રાજુભાઈ કરે છે. આ ધંધામાં રામોલ જનતાનગર અમદાવાદના યુનુસભાઈ હબીબભાઈ ગૌડ દસ વર્ષથી સંકળાયેલા છે. જ્યારે તેમના પુત્ર કોપર કેથોડ પ્લેટ જથ્થાબંધ લાવી છૂટક વેચાણ કરે છે. આ સિવાય ઉસ્માનભાઈ હસનભાઈ ગોરી, અમીન ગુલામ હુસેન ગૌડ વટવા, અમદાવાદથી નુરમહંમદ નાનુભાઈ ચૌહાણ, નરોડા, અમદાવાદથી અહેમદભાઈ કાસમભાઈ ગઢવાળા, પેટલાદથી મ. હનીફ કાસમભાઈ ગઢવાળા તથા ફિરોઝભાઈ અબ્દુલભાઈ તગાળા, વલીભાઈ રસુલભાઈ ખાનજાદા ખંભાતથી કોટન વેસ્ટના ધંધામાં સામેલ છે. ગુજરાતમાં અન્ય જગ્યાએથી પણ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની ઘણી વ્યક્તિઓ નકામા રૂ પર પ્રક્રિયા કરી વાપરવા લાયક રૂ બનાવવાના ધંધામાં સફળતા હાંસલ કરી છે તેવું જાણવા મળ્યું છે.¹⁷

16. રૂબરૂ મુલાકાત, બેલીમ યુસુફભાઈ રમઝાનભાઈ, રામોલ, અમદાવાદ, તા. 9-8-10

17. રૂબરૂ મુલાકાત, ચૌહાણ હાજી રાજુભાઈ ગુલામહુસેન, ગૌડ યુનુસભાઈ હબીબભાઈ રામોલ, અમદાવાદ, તા. 9-8-2010

3.6. ♥ નોકરી :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં નોકરિયાત વર્ગનું પ્રમાણ ઘણું મોટું છે અને તેઓ જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં નોકરી કરી અલગ અલગ પ્રકારનું પ્રદાન કરી રહ્યા છે. અજમેરી સમાજમાં નોકરી કરતા લોકોને બે વિભાગોમાં વહેંચી શકાય.

(1) સરકારી અને અર્ધ સરકારી નોકરી કરતા લોકો.

(2) ખાનગી નોકરી અને રાષ્ટ્રીય-બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીમાં નોકરી કરતા લોકો.

3.6.1 ♦ સરકારી અને અર્ધ સરકારી નોકરી :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લોકોમાં સરકારી અને અર્ધ સરકારી નોકરી કરતા લોકોનું પ્રમાણ ખુબ જ નીચું છે. જે લોકો સરકારી નોકરી કરે છે તેમનો સમાવેશ વર્ગ-3 અને વર્ગ-4 માં થાય છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં હિન્દુ-સમાજ સાથે રહી શિક્ષિત થયેલો વર્ગ સરકારી નોકરીઓ કરે છે. જેમાં ખાસ કરીને, પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષક તરીકે, કારકૂન તરીકે, નર્સ તરીકે, એસ.ટી. ડ્રાયવર, કંડક્ટર, ટાઈપીસ્ટ તરીકે કે પટાવાળા કે પોલીસમાં નોકરી કરે છે. અજમેરી સમાજમાં નોકરી કરતો વર્ગ મોટે ભાગે વાલમ, તા-વિસનગર, જોટાણા, જિ.-મહેસાણા. માણસા, જિ.-ગાંધીનગર, તથા અન્ય ગ્રામ્ય વિસ્તારના લોકો છે. જ્યારે અમદાવાદમાં જમાલપુર વિસ્તારમાં કેટલાક સરકારી કર્મચારીઓ છે. L.I.C.(લાઈફ ઈન્સ્યુરન્સ કંપની)માં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લતીફભાઈ ઉસ્માનભાઈ શેરી D.O. (ડેવલપમેન્ટ ઓફિસર) તરીકે તથા એક વ્યક્તિ કારકૂન તરીકે એમ ફક્ત બે વ્યક્તિ જ સેવા આપી રહ્યા છે. એ જ રીતે, ISRO માં વર્ગ - 3 માં ત્રણ કર્મચારી, ONGC માં 1 વ્યક્તિ, જ્યારે સિવિલ જજ અને જ્યુ.મેજિસ્ટ્રેટ તરીકે હનીફભાઈ નુરમહંમદભાઈ અજમેરી એકમાત્ર વર્ગ-1માં સેવા આપી રહ્યા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં હાઈસ્કૂલના શિક્ષક તરીકે હાલમાં કાર્યરત બે શિક્ષકથી વધારે સંખ્યા નથી જ્યારે હાયર સેકન્ડરી, કોલેજ કક્ષાએ સેવા આપનાર કોઈ જ નથી. G.C.E.R.T. ગાંધીનગરમાં રિસર્ચ એસોસિએટ તરીકે ઈકબાલભાઈ વોરા સેવા આપી રહ્યા છે. એક વ્યક્તિ પી.એસ.આઈ. તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે.¹⁸

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના નુરમહંમદભાઈ ભાઈચંદભાઈ મનસુરી

18. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હાઈસ્કૂલના હાઈટેચનીક બહેરામપુરા, અમદાવાદ, તા. - 17-4-10 તથા અજમેરી સમાજના અન્ય કાર્યકરો પાસેથી મળેલી માહિતી આધારિત.

સબ રજિસ્ટ્રાર તરીકે સમાજના પ્રથમ અધિકારી તરીકે સેવાઓ આપી હતી.તા.14-7-1924 ના રોજ જન્મેલા નુરમહંમદભાઈ અમદાવાદમાં મેટ્રિક સુધીનો અભ્યાસ કર્યો હતો. તા. 2-7-45 થી સબ રજિસ્ટ્રાર કારકૂન તરીકે 25 રૂપિયા માસિક પગારથી નોકરીની શરૂઆત કરી. ત્યાર પછી ફોટો રજિસ્ટ્રાર તરીકે પૂના-મહારાષ્ટ્રમાં સેવાઓ આપી સબ રજિસ્ટ્રાર તરીકે બઢતી મળી અને ગુજરાતના ઊંઝા, વિરમગામ, સિધ્ધપુર,પ્રાંતિજ, મોડાસા, વઢવાણ, વિજાપુર,ખેડા, નડિયાદ શહેરમાં સેવાઓ આપ્યા બાદ તા. 1-8-82 ના રોજ સેવા નિવૃત્ત થયા અને તા. 23-8-2006 ના રોજ અવસાન પામ્યા તેવી માહિતી મળે છે.¹⁹

મળતી માહિતી પ્રમાણે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કાસમભાઈ સુલેમાનભાઈ સમાજના પ્રથમ મેટ્રીક્યુલેટની પરીક્ષા પાસ કરનાર વ્યક્તિ માનવામાં આવે છે.તા. 22-6-1921 ના રોજ જમાલપુર,અમદાવાદમાં જન્મેલા કાસમભાઈ રેલવેમાં ટિકિટ ચેકર હતા.કાસમભાઈ હેડ ટિકિટ કલેક્ટર તરીકે ઈ.સ. 1979 માં નિવૃત્ત થઈ હાલમાં 90 વર્ષના છે.²⁰ ઈસ્માઈલભાઈ સુલેમાનભાઈ અજમેરી માણસા, જિ.- ગાંધીનગરના વતની હતા. કેમેસ્ટ્રી વિષય સાથે સમગ્ર સમાજમાં સૌ પ્રથમ તેઓ B.Sc. થયા હતા. ફિશરીઝ ઓફિસર તરીકે સેવાઓ આપ્યા બાદ ઈ.સ.2002 ના વર્ષમાં તેઓનું અવસાન થયું હતું.²¹

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સરકારી નોકરી કરતા લોકોનું પ્રમાણ ઘણું નીચું છે. વર્ગ - 1 અને વર્ગ - 2 માં નોકરી કરતા લોકોનું પ્રમાણ નહિવત્ છે. નાયબ મામલતદાર તરીકે નિવૃત્ત થયેલા અમરુભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણ છે જ્યારે હાઈસ્કૂલમાં ગોધરામાં આચાર્ય તરીકે મુસ્તફાભાઈ હસનભાઈ અજમેરી છે. સુમનભાઈ અજમેરી નિવૃત્ત પ્રોફેસર છે. એમ.એસ. યુનિવર્સિટીમાં કેમેસ્ટ્રી ડિપાર્ટમેન્ટમાં પ્રોફેસર તરીકે એકમાત્ર વ્યક્તિ ડૉ. અબ્દુલ સમદભાઈ બાંભણિયા છે. L.I.C. (લાઈફ ઈન્સ્યુરન્સ કોર્પોરેશન) મુંબઈ ખાતે A.O. (એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ઓફિસર તરીકે હિદાયત હક ખલીલમહંમદ ખાનજાદા ફરજ બજાવે છે. આ સિવાય G.E.B. (ગુજરાત ઈલેક્ટ્રીક બોર્ડ)માં ડેપુટી એન્જિનિયર તરીકે યુનુસભાઈ ભાઈજીભાઈ તગાળા મોરબી ખાતે સેવા આપી રહ્યા છે અને યુસુફભાઈ ઉસ્માનભાઈ અજમેરી ગાંધીનગરમાં સરકારી ઈજનેરી કોલેજમાં આસી. પ્રોફેસર તરીકે પોતાનું પ્રદાન આપી રહ્યા છે. જ્યારે દિલાવરભાઈ કરીમભાઈ દાયમા સિંચાઈ વિભાગમાં નાયબ કાર્યપાલક ઈજનેર તરીકે સેવા આપે છે તેવી માહિતી મળે છે.²²

19. મનસુરી નુરમહંમદભાઈ ભાઈચંદભાઈની સર્વિસબુક પરથી
20. રૂબરૂ મુલાકાત, કાસમભાઈ સુલેમાનભાઈ જમાલપુર, અમદાવાદ,તા.16-6-10.

21. ડૉ. મનસુરી હબીબભાઈ શકુરભાઈ માણસાવાળાએ આપેલી માહિતી આધારિત . તા.07-1-10.
22. રૂબરૂ મુલાકાત, જંદરાણ મહંમદભાઈ કાસમભાઈ, વટવા, અમદાવાદ, 2-8-10

3.6.2 ♦ ખાનગી નોકરી અને રાષ્ટ્રીય-બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીમાં નોકરી :

ગુજરાતના બંને અજમેરી સમાજમાં રાષ્ટ્રીય-બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીમાં તથા ખાનગી નોકરી કરતા લોકોનું પ્રમાણ વધારે છે. ખાસ કરીને શહેરી વિસ્તારમાં વસતા લોકોમાં પ્રાઈવેટ નોકરી કરી પોતાનું જીવન નિર્વાહ કરતાં લોકોનું પ્રમાણ ઘણું મોટું છે. કંપનીઓમાં ટેકનિશિયન તરીકે, ટર્નર, ફીટર, વેલ્ડર તરીકે કે કારકૂન તરીકે સેવા આપતા લોકો ઘણાં છે જ્યારે, ફેક્ટરીઓમાં કારીગરી આધારિત નોકરી કરતાં લોકોનું પ્રમાણ પણ ઊંચું છે. જો કે, રાષ્ટ્રીય અને બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીમાં સારા પગારની નોકરી કરતા લોકોનું પ્રમાણ ઘણું નીચું છે. અજમેરી સમાજમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઓછું હોવાથી સરકારી નોકરી મેળવવા પર લક્ષ ઓછું હોય છે. વળી ગરીબીને કારણે પોતાના બાળકોને સારું શિક્ષણ આપી શકતા નથી. જ્યારે પ્રાઈવેટ નોકરી કે મજૂરી કરતાં મા-બાપને પોતાનું બાળક, ખાસ કરીને પુત્ર જલદીમાં જલદી કમાતો થાય એ તરફ વધુ ધ્યાન હોય છે. આથી, પંદર-સત્તર કે વીસ વર્ષની ઉંમર થતાં જ તેને ક્યાંક પ્રાઈવેટ નોકરીએ લગાવી દેવામાં આવે છે. જેથી તે ઘરમાં ગુજરાન ચલાવવામાં મદદરૂપ થાય. જ્યારે અમદાવાદમાં મિલો ચાલતી ત્યારે અજમેરી સમાજનો એક મોટો વર્ગ મિલ કામદાર તરીકે કામ કરતો હતો. હવે જ્યારે મિલો બંધ થઈ છે ત્યારે આ મિલ કામદાર વર્ગ પ્રાઈવેટ ફેક્ટરીઓમાં કારીગરી આધારિત નોકરી કરે છે તેવી માહિતી જાણવા મળે છે.²³

3.7 ♥ છૂટક મજૂરી તથા અન્ય છૂટક ધંધા :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં છૂટક મજૂરી અને છૂટક ધંધા કરતા લોકોનું પ્રમાણ વધારે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં એક વર્ગ પેડલ રીક્ષામાં પીંજવાનું મશીન લઈ શહેર અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પીંજવાની ફેરી કરે છે જ્યારે ચોમાસામાં આ ધંધો સદંતર બંધ રહે ત્યારે તે બેકાર બેસી રહે તે તેને પોસાતું નથી. આથી તે સીઝન પ્રમાણેના છૂટક ધંધા કરી જીવન નિર્વાહ કરે છે અથવા તે ફેક્ટરી-દુકાનમાં પ્રાઈવેટ નોકરી કે મજૂરી કરી પેટગુજારો કરે છે કે ખેતમજૂર તરીકે કામ કરે છે. મળેલ માહિતીને આધારે કહી શકાય કે, મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં કડિયાકામ, દરજીકામ, જેવો કારીગરવર્ગ તથા અન્ય કારીગરો સાથે મદદ કરતો મજૂર વર્ગ મોટો છે. જ્યારે કલરકામ, ફેક્ટરીમાં, ખાનપાનની હોટેલોમાં મજૂરી કરતા કે મોટી દુકાનો, કાપડ બજાર જેવા મોટા બજારોમાં પોતાની નાની રેંકડી ચલાવતા હોય છે. જ્યારે ઢાલગરવાડ, અમદાવાદ વિસ્તારમાં નાની ચીજવસ્તુઓ વેચી જીવન નિર્વાહ કરતો

23. અજમેરી યુસુફભાઈ, પ્રમુખ શ્રી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટે આપેલી માહિતી આધારિત. તા. 17-8-08

એક વર્ગ પણ છે. રોજે રોજ પગાર લેતો અને થોડા થોડા સમયે નોકરી બદલતો વર્ગ પણ અજમેરી સમાજમાં છે. જ્યારે કેટલાક લોકો ગૃહ ઉદ્યોગ રેડીમેડ કપડાં સીવવા, મીઠાઈના બોક્ષ બનાવવા, જેવા વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં રિક્ષા ડ્રાઈવર તરીકે કામ કરતો વર્ગ ઘણો મોટો છે. શહેરી વિસ્તારમાં ખાસ કરીને અમદાવાદ શહેરમાં વસતા અજમેરી સમાજના લોકોમાં રિક્ષા ચલાવી જીવન ગુજારતા લોકોની સંખ્યા ઘણી વધારે છે. જેમાં પોતાની માલિકીની રિક્ષા માલિકો પણ છે જ્યારે રિક્ષાને રોજે રોજ ભાડે લઈ ચલાવતા લોકો પણ છે. આર્થિક રીતે બેહાલ વર્ગ રિક્ષા ભાડે લઈ ચલાવે છે. દિવસ દરમિયાન થયેલ ધંધાની બચતમાંથી રિક્ષા માલિકને ભાડું આપ્યા બાદ વધેલી રકમથી તેનું જીવન નિર્વાહ કરે છે. બંધ મિલ કામદારો રિક્ષા ડ્રાઈવરના ધંધામાં જંપલાવ્યું છે. જ્યારે કેટલાક લોકો પાનના ગલ્લા કે નાની દુકાનો ચલાવે છે, તો કેટલાક કુટુંબ લગ્ન પ્રસંગોએ મંડપ ડેકોરેશનના ધંધા અને બેન્ડબાજના ધંધા સાથે સંકળાયેલા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં મોચીકામ બુટ ચંપલ બનાવવા ક્ષેત્રે જંપલાવનાર સૌ પ્રથમ વ્યક્તિ અબ્દુલભાઈ મહંમદભાઈ મેઉવાળા હતા તેવી માહિતી મળે છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં અમદાવાદ શહેરમાં વસવાટ કરતી સ્ત્રીઓ પણ મજૂરી જાય છે. તેઓ રેડીમેડ કપડાં બનાવતી ફેક્ટરીઓમાં, ઘર, બંગલાઓમાં ઘરકામ અથવા લગ્નપ્રસંગોએ રસોઈયાને મદદરૂપ થતા મજૂર તરીકે મજૂરી કરે છે. અજમેરી સમાજની ઘણી સ્ત્રીઓ ઘરમાં જ રેડીમેડ કપડાં, સીલાઈકામ કે ભરતકામ કે દરજીકામ કરી પતિને ઘર ચલાવવામાં મદદરૂપ થાય છે. જ્યારે વૃધ્ધ સ્ત્રીઓ ઘરની આગળ જ એક ખાટલામાં બાળકોને લગતી ચીજ વેચી બે પૈસા કમાય છે. ધો-10 કે ધો-12 પાસ થયેલી મહિલાઓ પ્રાઈવેટ હોસ્પિટલો કે લેબોરેટરીમાં નોકરી કરી પતિને મદદરૂપ થાય છે.²⁴ (જુઓ પરિશિષ્ટ નં.5,6)

3.8 ♥ બેંકીંગ ક્ષેત્રે પ્રદાન :

3.8.1 ♦ ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંક લિમિટેડ :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં ઉમેદભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ અજમેરીના સુપુત્રો ઈ.સ. 1960 પછી ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે જંપલાવી સફળ થયા હતા. પાવર લુમ્સ બનાવવાની તથા કાપડ વણાટની તેમની ફેક્ટરીઓ ધમધમતી હતી અને ભારતભરમાં તેમનો માલ ખપતો

24. અજમેરી સમાજના પ્રમુખ દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોરૂએ આપેલી માહિતી આધારિત.તા. 21-12-09

હતો. બજારમાં તથા વેપારી આલમમાં તેમની શાખ ખૂબ સારી હતી. વળી હિન્દુ-જૈન વેપારી મિત્રો સાથે ખૂબ સારા સંબંધોને કારણે તેઓએ તેમના વેપારી મિત્રો સાથે મળી “ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંક લિમિટેડ” નામની સહકારી બેંકની સ્થાપના કરી હતી. આ બેંક સુપ્રભાત ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટમાં બારડોલપુરા, દરિયાપુર દરવાજા બહાર, અમદાવાદ ખાતે શરૂ કરવામાં આવી હતી.²⁵ બેંકની શરૂઆત તા. 24-10-1971 ના રોજ ગુજરાત રાજ્યના અગ્રગણ્ય ઉદ્યોગપતિ શ્રી જયકૃષ્ણ હરિવલ્લભદાસના હસ્તે કરવામાં આવી હતી. ઓડિટ વર્ગ - બ અને તેનો રજિસ્ટ્રેશન નંબર 11093 હતો.

બેંકની શરૂઆત - સ્થાપના સમયે તેના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ આ પ્રમાણે હતા.

શ્રી જદુભાઈ રામચંદ્ર પંડ્યા (એડવોકેટ)	ચેરમેન
ઉસ્માનભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરી	વાઈસ ચેરમેન
રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરી	મેનેજિંગ ડિરેક્ટર
મુકુન્દભાઈ ચીમનલાલ શાહ	જો.મેનેજિંગ ડિરેક્ટર
	—————→

● સભ્યો :-

મનુભાઈ પી. પટેલ	મંગળદાસ જી. શાહ
એહમદભાઈ યુ. અજમેરી	લાલભાઈ એમ. શાહ
અબ્દુલસમદ કે. લોખંડવાળા	હરિવદન ટી. પટેલ
ઈન્દ્રવદન કે. શાહ	સોહનલાલ કસ્તુરચંદ
આત્મારામ કે. પટેલ	પોપટલાલ એમ. શાહ

● શાખ સમિતિના સભ્યો :

રસુલભાઈ યુ. અજમેરી	રહેમાનભાઈ જી. અજમેરી
મુકુન્દભાઈ સી. શાહ	પ્રવિણચંદ એન.રાવલ
લાલભાઈ એમ. શાહ	
મનુભાઈ પી. પટેલ	
પોપટલાલ એમ. શાહ	
એહમદભાઈ યુ. અજમેરી	

25. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ- તા. 2-3-10.

● સલાહકાર સમિતિ :

શેઠ શ્રી જયકૃષ્ણભાઈ	બાબુભાઈ ઝીઝુવાડીયા
નરોત્તમભાઈ ઝવેરી	મુકુંદભાઈ સી. શાહ
મગનભાઈ આર. પટેલ	રસુલભાઈ અજમેરી
નુરમહંમદભાઈ અજમેરી	પોપટલાલ એમ. શાહ
વિક્રલભાઈ અમીન	ધનેશકુમાર આર. શાહ
રમણભાઈ એમ. પટેલ	વિનોદભાઈ એસ. શાહ
મનુભાઈ પી. પટેલ	અબ્દુલભાઈ અજમેરી
ઓડિટર્સ	મેનેજર
રમેશચંદ્ર એસ. શાહ	અજીતપ્રકાશ ઈશ્વરલાલ પારેખ ²⁶

પહેલા વર્ષે બેંકના સભાસદોની સંખ્યા 50 થી વધી 170 થઈ હતી. રીઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ સુપ્રભાત સહકારી બેંકને પ્રાયમરી (અર્બન) કો. ઓપરેટીવ બેંક તરીકે માન્ય કરી હતી. ઈ.સ.1972-73 માં બેંકના ચેરમેન તરીકે એહમદભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરીની વરણી કરવામાં આવી હતી. ચેરમેન તરીકે તેઓ ઈ.સ. 1985 સુધી સતત ચાલુ રહ્યા હતા. જ્યારે વાઈસ ચેરમેન રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરી હતા અને અબ્દુલભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરી તથા નુરમહંમદભાઈ હસનભાઈ અજમેરીને સલાહકાર સમિતિમાં તથા રહેમાનભાઈ જે. અજમેરીને શાખ સમિતિના સભ્ય તરીકે સ્થાન મળ્યું હતું. બીજા વર્ષે બેંકે સારી એવી પ્રગતિ હાંસલ કરી હતી. બેંકના સહ કાર્યકર બંધુઓ અને બેંકના સ્થાપકો રસુલભાઈ અજમેરી, મુકુંદભાઈ શાહ, જદુનાથ પંડ્યા અને ઉસ્માનભાઈ અજમેરીની ફરજની શુધ્ધ ભાવના, ખંત અને નિષ્ઠાપૂર્વક આપેલી સેવાઓ બદલ ચેરમેનશ્રી એ વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આભાર માન્યો હતો. આ સમયે બેંકના મેનેજર ઘનશ્યામ જાની તથા એકાઉન્ટન્ટ સૂર્યકાન્ત દેસાઈ હતા. ²⁷

ઈ.સ.1973-74 માં ભૂપેન્દ્રભાઈ શાહ મેનાજિંગ ડિરેક્ટર અને રહેમાનભાઈ અજમેરીને જોઈન્ટ મે.ડિરેક્ટર તરીકે સ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું. જ્યારે શાહજહાન એસ. અજમેરીને એકાઉન્ટન્ટ તરીકે સમાવવામાં આવ્યા હતા. જ્યારે નરેન્દ્ર એચ. પટેલને લોન ઓફિસર તરીકે નિમણૂક આપવામાં આવી હતી અને મેનેજર તરીકે સૂર્યકાન્ત દેસાઈ નિયુક્ત

26. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો પ્રથમ વાર્ષિક રિપોર્ટ પરથી. ઈ.સ.1971-72.

27. એજન

થયા હતા. ચાલુ વર્ષે નવનિર્માણ ચળવળ, મોંઘવારી આંદોલન, રેલવે હડતાળ તેમજ અતિવૃષ્ટિને કારણે બેંકની આર્થિક પરિસ્થિતિ કથળી હતી આમ છતાં, તમામ પરિબળોનો સામનો કરી બેંકે રૂા. 37442/- નો નફો કર્યો હતો. બેંક સભાસદો અને બીન સભાસદોની ચાલુ બચત, બાંધી મુદતની થાપણો, રીકરીંગ બચત ખાતા, ત્રણ વર્ષીય કેશ સર્ટીફિકેટ જેવી આકર્ષક યોજનાઓ અમલમાં મૂકી હતી. બેંકની સ્થાપનાનો મૂળ હેતુ અને ધ્યેય સમાજના મધ્યમ અને જરૂરિયાતવાળા વર્ગને ધિરાણની સગવડો પૂરી પાડવાનું, નબળાં વર્ગને દૂધાળા ઢોર ખરીદવા, રિક્ષા, ટેક્ષી ડ્રાઈવરો, નાનો વેપારી વર્ગ, નાના કારખાનેદાર, લઘુ ઉદ્યોગકારો વગેરેને ધિરાણ કરી સમાજવાદના ઝોકને અનુરૂપ વલણ રાખવાનો હતો.²⁸

ઈ.સ.1974-75 ના વર્ષમાં બેંક સારી એવી સધ્ધરતા હાંસલ કરી હતી. શેર ભંડોળ અને કુલ થાપણમાં સામાન્ય ઘટાડો નોંધાયો હોવા છતાં ડિવિડન્ડ 6% થી વધારી 9% કરવામાં આવ્યું હતું. ઈ.સ.1975-76 માં બેંકનો ઓડિટ વર્ગ ‘બ’ની જગ્યાએ ઓડિટ વર્ગ ‘ક’ માં સમાવેશ થયો હતો. બેંકના જનરલ મેનેજર તરીકે એ.એસ. પઠાણ ની નિમણૂંક થઈ હતી. અબ્દુલભાઈ યુ.અજમેરીની સભ્ય તરીકે નિમણૂંક કરવામાં આવી હતી. ડાહ્યાભાઈ એસ. પટેલને જો.મેનેજિંગ ડિરેક્ટર તરીકે તથા રહેમાનભાઈ જે. અજમેરીને બેંકના મેનજિંગ ડિરેક્ટર તરીકે બઢતી આપવામાં આવી હતી. આ વર્ષે ગતવર્ષની સરખામણીમાં નફો શેરભંડોળ, થાપણ અને ધિરાણ તથા કુલ કાર્ય ભંડોળમાં વધારો નોંધાયો હતો.²⁹

ઈ.સ. 1976-77 ના વર્ષમાં ચેરમેન- ડિરેક્ટર્સ યથાવત રહ્યા હતા. બેંકના નફામાં ઉછાળો નોંધાયો હતો. ગત વર્ષની સરખામણીએ બેંકે ખૂબ સારી પ્રગતિ કરી હતી. બેંક તેની ત્વરીત અને સંતોષકારક સેવા આપી થાપણ અને ધિરાણોમાં નોંધપાત્ર વધારો નોંધાયો હતો. બેંકે લઘુઉદ્યોગકારોને ધિરાણ કરી સમાજવાદ સ્થાપવાના રાષ્ટ્રહિતના પવિત્ર કાર્યમાં મોટું પ્રદાન આપ્યું હતું.³⁰

ઈ.સ.1977-78 ના વર્ષમાં ડિરેક્ટર્સમાં થોડા ફેરફાર નોંધાયા હતા. જેમાં વાઈસ ચેરમેન તરીકે રસુલભાઈના સ્થાને ઉસ્માનભાઈ અજમેરીને મૂકવામાં આવ્યા અને અબ્દુલભાઈ અજમેરીને બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સમાં તથા રસુલભાઈ અજમેરી મેનજિંગ ડિરેક્ટર તથા હરેન્દ્ર

28. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ.1973-74 પરથી.

29. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1974-75 પરથી,

30. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1975-76 પરથી,

એન. જૂઠાણી જો. મે. ડિરેક્ટર તરીકે સ્થાન મેળવ્યું હતું. આ વર્ષે બેંકનો નફો, શેર ભંડોળ, થાપણ, કુલ કાર્યભંડોળ, ધિરાણ દરેકમાં ગત વર્ષની સરખામણીમાં વધારો નોંધાયો હતો. બેંકે ચાલુ વર્ષે 12% ડિવિડન્ડ આપ્યું હતું. બેંકે ઓડિટ વર્ગ ‘અ’ મેળવ્યો હતો. આમ દરેક ક્ષેત્રે બેંકે પ્રગતિ કરી હતી.³¹

ઈ.સ.1979-80 માં હોદ્દાદારો યથાવત્ રહ્યા હતા. બેંકે તેની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ આ વર્ષે પણ ચાલુ રાખી. આ વર્ષે પણ ગત વર્ષની સરખામણીમાં દરેક ક્ષેત્રમાં પ્રગતિ કરી હતી. ઓડિટ વર્ગ ‘અ’ અને 12% ડિવિડન્ડ આપવાનો ક્રમ જળવાઈ રહ્યો હતો.³²

ઈ.સ.1980-81 માં પણ બેંકે ખૂબ સારી પ્રગતિ કરી હતી. આ વર્ષે બેંકે રૂપિયા 1,21,378/- જેટલો અભૂતપૂર્વ નફો કર્યો હતો. શેરભંડોળમાં નાનકડો ઘટાડો નોંધાયો હતો. જો કે, થાપણોમાં સારો એવો વધારો થયો હતો. જ્યારે કુલ ભંડોળ અને ધિરાણમાં પણ વધારો નોંધાયો હતો. બેંકે ચાલુ વર્ષે 12% ડિવિડન્ડ વહેંચ્યું હતું. અને ઓડિટરે બેંકનો ‘અ’ વર્ગમાં સમાવેશ કર્યો હતો.³³

ઈ.સ. 1981-82 માં કુલવંતસીંઘ દયાસીંઘને જો.મેને. ડિરેક્ટર અને શાહજહાન એસ. અજમેરીને બ્રાન્ચ મેનેજર, એ.એસ.પઠાણને જનરલ મેનેજર તથા સી.પી. પટેલને આસિ. મેનેજર બનાવવામાં આવ્યા હતા. આ વર્ષે બેંકે તેની બીજી એક શાખા પાંચકૂવા, કાલુપુર ખાતે શરૂ કરી હતી. સભાસદોની ધિરાણની જરૂરિયાતોને તેમના ધંધાના નજીકના સ્થળે, ઓછા સમયે અને કાર્યદક્ષતાથી પૂરી પાડવા અને થાપણ એકત્રિકરણ માટે નવી બ્રાન્ચ બનાવવાની જરૂરી લાગી હતી. આ નવી બેંકને પાંચકૂવા-કાલુપુર શાખાને મુખ્ય ઓફિસ બનાવવામાં આવી હતી. બેંક “ઈન્સ્યોર્ડ બેંક” તરીકે માન્ય હોવાથી દરેક ખાતેદારોની રૂપિયા. 30,000/- સુધીની ડીપોઝીટ વીમા રક્ષિત બની હતી. બેંકે આ વર્ષે પણ દરેક ક્ષેત્રે પ્રગતિ કરી હતી.³⁴

ઈ.સ.1982-83 ના વર્ષમાં હોદ્દાદારો યથાવત રહ્યા હતા. આ વર્ષે બેંકનું શેરભંડોળમાં વધારો નોંધાઈ રૂ. 7,87,450/- થયું હતું. બેંકે પોતાની થાપણો ઉપરાંત ધી અમદાવાદ ડીસ્ટ્રીક્ટ કો. ઓ. બેંકના સહયોગથી બેંકના સભાસદોને સારું એવું ધિરાણ રૂ. 7,20,34,307/- આપ્યું હતું.³⁵

31. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1976-77 પરથી.

32. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1977-78 પરથી.

33. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1980-81 પરથી.

34. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1981-82 પરથી,

35. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1982-83 પરથી,

ઈ.સ.1983-84 વર્ષમાં રસીકલાલ કે.શાહને ઉસ્માનભાઈ અજમેરીના સ્થાને વાઈસ ચેરમેન બનાવવામાં આવ્યા હતા. આ વર્ષે બેંકે રૂપિયા 2,77,518/- નફો કર્યો હતો. શેરભંડોળ રૂપિયા. 9,06,125/- બેંકના ઇતિહાસનું સૌથી વધુ શેરભંડોળ હતું. અન્યક્ષેત્રે પણ સારી પ્રગતિ નોંધાઈ હતી.³⁶

ઈ.સ.1984-85 ના વર્ષમાં બેંકનો ઇતિહાસનો સૌથી વધુ નફો રૂપિયા.3,09,163/- કર્યો હતો. કુલ થાપણ, કુલ ભંડોળમાં પણ વધારો નોંધાયો હતો. ચાલુ વર્ષે અબ્દુલભાઈ યુ. અજમેરી બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સમાં નિવૃત્ત થયા હતા. આ સિવાય મો. હનીફ કુરેશી પણ ડિરેક્ટર પદેથી નિવૃત્ત થયા હતા. આ વર્ષ ભરપાઈ થયેલા શેર ભંડોળ રૂપિયા. 8,66,125/- હતું. બેંકની થાપણોમાં પણ વધારો નોંધાયો હતો. ગત વર્ષે બેંકે રૂપિયા. 1,51,04,336/- નું ધિરાણ કર્યું હતું. જે ચાલુ વર્ષે રૂપિયા. 1,46,60,726/- થયું હતું. જો કે અમદાવાદમાં કોમી તોફાનો થવાથી અશાંત પરિસ્થિતિને કારણે ધિરાણ ક્ષેત્રે પ્રગતિ નોંધાઈ ન હતી.³⁷

ઈ.સ.1985 માં બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સની ચૂંટણી થઈ હતી. જેમાં અજમેરી સમાજના ડિરેક્ટરોએ ઉમેદવારી નોંધાવી ન હતી. નવું બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ આઠ માસ સુધી બેંક ચલાવી હતી. અને ત્યારબાદ બેંક ફંડમાં ગઈ હતી. આ સમયના વાર્ષિક રિપોર્ટ મળી શક્યા નથી આ અંગેની વધુ માહિતી જાણવા મળી નથી.

ઈ.સ.1987-88 ના વર્ષમાં ખોટ કરી હોવાથી કોઈ જ ડિવિડન્ડ ચૂકવવામાં આવ્યું ન હતું. ધી અમદાવાદ ડિસ્ટ્રીક્ટ કો. ઓ.બેંક લીમીટેડ તા. 22-4-87 થી આ બેંકમાં કસ્ટોડિયન તરીકેનો ચાર્જ સંભાળ્યા બાદ બેંકની આર્થિક પરિસ્થિતિ સુધારવા પ્રયત્નો શરૂ કરવામાં આવ્યા. જી.એસ. શેઠની કસ્ટોડિયન તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના નિયંત્રણોને કારણે બેંકની કામગીરી અંશતઃ ચાલતી હોવાથી બેંકના સ્ટાફના સભ્યોને રિટ્રેન કરવામાં આવ્યા હતા. આ ઉપરાંત જે તે સ્ટાફના સભ્યોએ બેંકમાંથી તેમની નોકરી દરમિયાન ગેરરીતિ આચરી હતી. તેમને સસ્પેન્ડ કરી “ડોમેસ્ટિક ઈન્કવાયરી” શરૂ કરવામાં આવી હતી.³⁸

36. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1983-84 પરથી.

37. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1984-85 પરથી.

38. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો પ્રથમ વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1987-88 પરથી,

ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકે કરેલ નુકશાન- ખોટની વિગત

1987 - 88	- 11,26,650/-
1988 - 89	- 13,27,972/-
1989 - 90	- 12,29,509/-
1990 - 91	- 41,91,739/-
1991 - 92	- 35,66,054/-
1992 - 93	- 77,31,434/-
1993 - 94	- 36,53,895/-
1994 - 95	- 29,38,117/-
1995 - 96	- 39,47,796/-
1996 - 97	- 1,40,92,943/- ³⁹

ઈ.સ.1995ના વર્ષ સુધીમાં વસૂલાતની પરિસ્થિતિ ઝડપથી સુધરતાં બેંક પાસે સારી એવી સિલક થતાં ડિપોઝિટરો, બચત ખાતેદારો વગેરેને પૂરેપૂરી રકમ ચૂકવી મોટાભાગના ડિપોઝિટરોની ડિપોઝિટ કસ્ટોડીયન દ્વારા ચૂકવવામાં આવી હતી અને લેણદારો પાસે બાકી રકમ વસૂલવાની કાર્યવાહી ચાલુ રાખવામાં આવી હતી.

ઈ.સ.1996-97 ના વર્ષ સુધીમાં રૂપિયા 4,25,000/- ની રકમ જ ડિપોઝિટરોને ચૂકવવાની બાકી હતી. આ સિવાયની તમામ રકમ ચૂકવી દીધી હતી. લેણદારો પાસે સમાધાનથી અથવા લવાદી દાવાઓ વડે વસૂલાતની કાર્યવાહી કસ્ટોડીયન જી.એ. પટેલ કરી રહ્યા હતા.⁴⁰ (વધુ માહિતી માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં.-7)

3.9 ♥ વિદેશમાં વસવાટ કરતાં અજમેરી સમાજના લોકોનું પ્રદાન :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના અંદાજિત 50 થી 60 કુટુંબ અમેરિકા, કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા, સ્પેન, ઈંગ્લેન્ડ તથા અન્ય અખાતી દેશોમાં વસે છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં વિદેશમાં વસતા અજમેરીઓએ વિદેશમાં પણ સારું એવું પ્રદાન આપ્યું છે. વિદેશમાં રહી સ્વદેશ માટે કંઈક કરી છૂટવાની તમન્ના ધરાવતા અજમેરીઓએ

39. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો પ્રથમ વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1996-97 પરથી.

40. ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકનો પ્રથમ વાર્ષિક રિપોર્ટ ઈ.સ. 1996-97

પોતાની ભારતીય સંસ્કૃતિ ત્યજી નથી. તેઓ પોતાના સામાજિક પ્રસંગો સ્વદેશ આવીને કરે છે. પોતાના પછાત જાતિ ભાઈઓને તથા અન્ય ગરીબ લોકોને આર્થિક રીતે મદદરૂપ પણ બને છે. વિદેશમાં રહી સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ કરતા કેટલાક અજમેરી સમાજની વિભૂતીઓનો પરિચય નીચે પ્રમાણે છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લતીફભાઈ ઉમેદભાઈ વોરાનું મૂળવતન ડેડાણા, તા.-બેચરાજી, જિ.- મહેસાણા છે. 18 ફેબ્રુઆરી ઈ.સ.1968 ના રોજ સમાજમાંથી સૌ પ્રથમ અમેરિકામાં પગ મૂક્યો હતો. અમેરિકામાં જઈ મિકેનિકલ એન્જિનિયરની ડીગ્રી લઈ સમાજના સૌ પ્રથમ એન્જિનિયર બન્યા હતા. અમેરિકા ગયા બાદ પોતાના સગા સંબંધીઓને અમેરિકા બોલાવ્યા. અમેરિકામાં વસતા મોટાભાગના અજમેરીઓ સીધા અથવા આડકતરી રીતે તેમના કારણે અમેરિકા ગયા છે. આથી જ તેમને લોકો અજમેરી સમાજના “કોલંબસ” તરીકે ઓળખે છે. અમેરિકામાં રહી તેમણે સામાજિક પ્રદાન પણ કર્યું છે.

મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે કે, શિકાગો અમેરિકા ખાતે મુસ્લિમ કમ્યુનિટી સેન્ટરના સ્વંયસેવકથી સમાજસેવા ચાલુ કરીને આ સંસ્થાના ટ્રાન્સપોર્ટેશન ચેરમેન તરીકે વરણી પામ્યા. ગુજરાત મુસ્લિમ એસોસિએશન ઓફ અમેરિકા શિકાગો ખાતેના પ્રમુખપદે ઈ.સ. 1996 થી 1999 સુધી રહ્યા હતા. આ પહેલાં ઈ.સ.1990 માં આ સંસ્થામાં સભ્યપદ મેળવ્યું. ત્યારબાદ બે વર્ષ સુધી સેક્રેટરીપદે રહ્યા. ઈ.સ.1994 થી ઈ.સ. 1996 સુધી ઉપપ્રમુખ પદે પોતાની સેવાઓ આપ્યા બાદ પ્રમુખપદ શોભાવ્યું. આ સંસ્થા ગરીબ દેશોમાં વસતા બાળકોના સ્વાસ્થ્ય, શિક્ષણ માટે આર્થિક મદદરૂપ થાય છે. ગરીબ, વિધવા મહિલાઓના ભરણપોષણ, સ્વાસ્થ્ય અને ગરીબી દૂર કરવા આર્થિક સહયોગ આપે છે. આ સંસ્થાના 300 સભ્યો છે અને વાર્ષિક 40 લાખ ડોલરનું ટર્ન ઓવર થાય છે.

લતીફભાઈ ફેડરેશન ઈન્ડિયન એસોસિએશન (FIA) શિકાગોના ઉપપ્રમુખ તરીકે ઈ.સ.2003 થી ઈ.સ.2005 સુધી રહ્યા હતા. આ સંસ્થા NRI (નોન રેસીડેન્ટ ઈન્ડિયન)ની અમેરિકામાં મુશ્કેલીઓનું નિવારણ કરે છે. મુશ્કેલીમાં હોય તેવા ભારતીયોને કાયદાકીય માર્ગદર્શન તથા આર્થિક સહયોગ કરે છે અને ભારતના સ્વાતંત્ર્ય દિનની ભવ્ય ઉજવણી કરે

છે. આમ, આ રીતે ભારતીય સંસ્કૃતિને જીવંત રાખવામાં આ સંસ્થાનો મોટો ફાળો છે.

શિકાગોના કેરોસ્ટ્રીમ વિસ્તારના પ્લાનીંગ ઝોનીંગ કમિટિના કમિશનર તરીકે રિપબ્લીકન પાર્ટીના મેયર રોસ ફારોએ લીતફ્ભાઈની નિમણૂક કરી હતી. આ પદ પર તેઓ ઈ.સ. 2004 થી ઈ.સ.2008 સુધી રહ્યા હતા. લતીફભાઈની આ સેવાઓ બદલ ગુજરાત મુસ્લિમ એસોસીએશન ઓફ શિકાગો, અમેરિકાએ કમ્યુનીટી સર્વિસ એવોર્ડ આપી તેમનું સન્માન કર્યું હતું.

લતીફભાઈ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટને પણ આર્થિક રીતે મદદરૂપ થાય છે. અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજ તથા અન્ય સંબંધીઓ પાસેથી ઝકાત તથા ફાળો એકઠો કરી તેઓ અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટને સહયોગ આપી રહ્યા છે. ડિસેમ્બર-2010 માં અજમેરી સમાજના એજ્યુકેશન સમિનારના સ્વપ્ન દષ્ટા પણ લતીફભાઈ હતા. આ સંમેલનમાં થનાર 75% ખર્ચ અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજના લોકોના સહયોગથી કરવામાં આવ્યો હતો.⁴¹

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મુસ્તુફાભાઈ હાજી મહંમદભાઈ અજમેરી પણ અમેરિકામાં સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક ક્ષેત્રે ખૂબ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદાન આપી રહ્યા છે. 18-જુલાઈ ઈ.સ.1950 ના રોજ કલોલ, જિ.- મહેસાણામાં મુસ્તુફાભાઈનો જન્મ થયો હતો. પોતાનું પ્રાથમિક, માધ્યમિક શિક્ષણ કલોલમાં મેળવી સી.યુ. શાહ કોલેજ અમદાવાદથી ઈ.સ.1971 માં B.Com. થયા અને ત્યારપછી તરત જ ઈ.સ.1971 માં અમેરિકા ગયા.⁴²

ઈ.સ.1971 થી ઈ.સ.1992 સુધી શિકાગો અને ત્યારપછી એટલાન્ટામાં વસવાટ કરતા મુસ્તુફાભાઈનો મુખ્ય વ્યવસાય સ્ટેજ શો કરવાનો છે. ભારતમાંથી કલાકારોને અમેરિકા બોલાવી સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમોનું આયોજન મુસ્તુફાભાઈ કરે છે. પરંતુ મુસ્તુફાભાઈએ નાણાં કમાવવા કરતા સેવા કરવામાં વધુ રસ દાખવ્યો છે. અમેરિકામાં વસતા કોઈપણ ગુજરાતીને કોઈપણ તકલીફ હોય તો મુસ્તુફાભાઈ સ્વખર્ચે પોતાનો સમય ખર્ચાને મદદરૂપ થાય છે અને આ સેવાભાવી સ્વભાવને કારણે જ મુસ્તુફાભાઈને એટલાન્ટામાં ગુજરાતી લોકો “એટલાન્ટાના મેયર”ના હુલામણાં નામથી સંબોધે છે. તેઓ ગુજરાતી સમાજ ઓફ અમેરિકા સાથે જોડાયેલા છે. રોટરી ક્લબ ઓફ એટલાન્ટાના તેઓ સભ્યપદે છે. “કલાગુર્જરી” સંસ્થાના ફાઉન્ડર મુસ્તુફાભાઈ છે.⁴³

41. વોરા લતીફભાઈ ઉમેદભાઈ સાથે ટેલીફોનીક વાતચીત તથા બાયોડેટાના આધારે તા. 2-8-09.

42. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી મુસ્તુફાભાઈ મહંમદભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ, તા.17-1-09

43. “ઈન્ડિયા ટ્રીબ્યુટ” સામાયિક એટલાન્ટા, અમેરિકા, તા.11-9-10

એટલાન્ટામાં નવરાત્રિના આયોજનમાં તથા કોઈપણ સાંસ્કૃતિક પ્રોગ્રામના આયોજનમાં મુસ્તુફાભાઈ સૌથી આગળ હોય છે. ભારતીય કલાકારો, ફિલ્મી કલાકારો સાથે તેમનો ગાઢ નાતો છે. બોલીવુડના મોટા ગજાના કલાકારો સાથે તેઓ સંબંધો ધરાવે છે. સામાજિક સેવાઓ આપવા બદલ ઈન્ડિયન અમેરિકન કલ્ચરલ એસોસિએશન અમેરિકા (IACA) તરફથી મુસ્તુફાભાઈનું સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. નરગીસ દત્ત ફાઉન્ડેશન તરફથી સુનિલદત્તના હસ્તે ઈન્ડિયન પ્રોફેશનલ નેટવર્ક એવોર્ડ એનાયત થયો હતો. ચિત્રહાર કમ્યુનિટી એવોર્ડથી પણ મુસ્તુફાભાઈ સન્માનિત થયા છે.⁴⁴

તાજેતરમાં મુસ્તુફાભાઈનું લીવર ટ્રાન્સપ્લાન્ટ કરવામાં આવ્યું ત્યારે અમેરિકામાં વસતા તેમના મિત્રોએ તેમના માનમાં “ફેન્ડઝ ઓફ મુસ્તુફા અજમેરી” (FOMA) નામનું મંડળ બનાવી હિન્દી કોમેડી નાટક કિશ્ન- કનૈયા નો શો એમના માનમાં એટલાન્ટામાં રાખવામાં આવ્યો હતો. જેના મુખ્ય કલાકાર બોલીવુડના જાણીતા કલાકાર પરેશ રાવલ હતા. ડૉ. પ્રકાશ દેસાઈ, તરલા દફતરી, અનીશા દફતરી, વિરેન માયાણી તથા રાષ્ટ્રીય પ્રમોટર ભાવના મોદી જેવા બુદ્ધિજીવી લોકો એટલાન્ટામાં ભેગા મળી “FOMA” ની રચના કરી હતી અને આ “શો” નું આયોજન કર્યું હતું. આ બાબત પરથી મુસ્તુફાભાઈની અમેરિકામાં કેટલી લોકપ્રિયતા હશે તેની માહિતી મળે છે.⁴⁵

મુસ્તુફાભાઈએ ગુજરાતી સમાજ દ્વારા સ્વર્ણિમ ગુજરાતની ઉજવણી કરી ત્યારે તેને સફળ બનાવવા અથાગ મહેનત કરી હતી. ગુજરાતમાં અવારનવાર મુસ્તુફાભાઈ અમેરિકન પ્રતિનિધિ મંડળ સાથે પધારે છે. વિશ્વ પ્રવાસી દિવસ, તથા ગુજરાત સરકાર દ્વારા વિદેશી ગુજરાતીઓ માટે આયોજિત કાર્યક્રમોમાં મુસ્તુફાભાઈ જરૂર ગુજરાતમાં આવે છે. મુસ્તુફાભાઈના પુત્ર આરીફ ડૉક્ટર બનવા જઈ રહ્યા છે. જ્યારે દીકરી ફરઝાના ફાર્મસીનાં સ્નાતક છે. જ્યારે બીજા પુત્રી શાહનાઝ બિઝનેસ એનાલીસીસ તરીકે ફોર્ચ્યુન 500 કંપનીમાં નોકરી કરી રહ્યા છે.⁴⁶

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ભૂતપૂર્વ- પ્રમુખ હાજી અલાઉદ્દીનભાઈ હાજી મહંમદભાઈ અજમેરી ઈ.સ.1984 થી અમેરિકામાં વસવાટ કરે છે. અમેરિકા ગયા તે પહેલાથી તેઓ સમાજ સેવા સાથે સંકળાયેલા હતા. તા. 10-10-1935 ના રોજ કલોલ.જિ.-

44. “એટલાન્ટા દુનિયા” માસિક એટલાન્ટા, અમેરિકા તા.15-1-09

45. “ખબર” માસિક નોરકોસ, એટલાન્ટા, અમેરિકા, ઓક્ટોબર તા.15-10-10

46. ટેલીફોનિક વાતચીત, અજમેરી મુસ્તુફાભાઈ, એટલાન્ટા, અમેરિકા, 2-10-10

મહેસાણામાં જન્મેલા અલાઉદ્દીનભાઈએ મેટ્રિક સુધીનો અભ્યાસ કલોલ વતનમાં મેળવ્યો. ત્યારબાદ અલાઉદ્દીનભાઈ તથા પત્ની મદીનાબેન શિક્ષક તરીકેનો વ્યવસાય મુ.ગઠામણ તા.પાલનપુરથી સ્વીકાર્યો. મદીનાબેન સમાજના પ્રથમ સ્ત્રી શિક્ષિકા હતા. અલાઉદ્દીનભાઈના પિતા હાજી મહંમદભાઈ સામાજિક કાર્યકર અને મહેસાણા જિલ્લાના કોંગ્રેસના કાર્યકર હતા.

મળતી માહિતી પ્રમાણે ઈ.સ.1958 થી સામાજિક-પ્રવૃત્તિઓમાં અલાઉદ્દીનભાઈ જોડાયા. સૌ પ્રથમ તેમણે મોજાપીરની દરગાહ પાસે, મહેસાણા ખાતે અજમેરી સમાજની એક મિટિંગનું આયોજન કર્યું હતું. શાંતિ, શિક્ષણ અને સંગઠન તેના મુખ્ય હેતુઓ હતા. આ મિટિંગમાં જ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સૌ પ્રથમ વસ્તી ગણતરીનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ ઈ.સ.1960 માં જમ્મનશાહની દરગાહ, નવરંગપુરા, અમદાવાદ ખાતે આયોજિત ઉજાણીમાં આ દંપતીએ શિક્ષણ પર ભાર આપવા આહ્વાન કર્યું હતું. જો કે, નોકરીનું સ્થળ સમાજથી દૂર હોવાથી તેઓ સક્રિય કાર્યકર બની શક્યા ન હતા. ઈ.સ. 1962 માં તેમણે શિક્ષક તરીકેની નોકરી છોડી અમદાવાદને પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર બનાવ્યું. અમદાવાદમાં આયોજિત ઈ.સ.1978 નું અજમેરી સમાજનું શૈક્ષણિક સંમેલન સફળ બનાવવામાં તેમનો મહત્વનો ફાળો હતો. આ સંમેલનમાં તેમનું સન્માન પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

ઈ.સ.1976 થી ઈ.સ.1984 સુધી અજમેરી સેવા સમાજ સાથે જોડાઈ અજમેરી કેળવણી મંડળના મહામંત્રી પદે રહી સમાજના બક્ષીપંચના પ્રમાણપત્રો આપવાનું કાર્ય તેમજ સમાજના વિકાસમાં સહયોગી રહ્યા હતા. ઈ.સ.1984 માં તેઓ અમેરિકામાં સ્થાયી થયા. અમેરિકાથી અવારનવાર ભારત આવી સામાજિક પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપવાનું કાર્ય કરતા હતા. ત્રીજા સમૂહલગ્નમાં તેઓ પ્રમુખ તરીકે, ચોથા સમૂહલગ્નમાં અધ્યક્ષ તરીકે તેમણે સેવાઓ આપી હતી. જ્યારે પાંચમાં સમૂહલગ્નમાં પણ તેમણે સક્રિય ભૂમિકા ભજવી હતી. પોતાની ના દુરસ્ત તબિયતના કારણે ઈ.સ.2000 માં પ્રમુખપદેથી રાજીનામું આપ્યું. તા. 26-12-2010 ને રવિવારે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજે તેમની લાંબી સેવાઓની કદર કરી તેમને લાઈફ ટાઈમ એચીવમેન્ટ એવોર્ડ આપી સન્માનિત કર્યા હતા.

હાલમાં અલાઉદ્દીનભાઈ અંધ અને બહેરા મુંગા બાળકોને કુરઆન શિક્ષણ તેમજ દુન્યવી શિક્ષણ અંગ્રેજી માધ્યમમાં મળી રહે તે માટે અનનુર બ્લાઈન્ડ ચિલ્ડ્રન એજ્યુકેશન ફાઉન્ડેશન નામની સંસ્થા સ્થાપી દાણીલીમડા અમદાવાદ ખાતે ઈ.સ.2009થી અલમદીના દીનીયાત સ્કૂલ અને હોસ્ટેલ ચલાવી રહ્યા છે. આ માટેની આર્થિક મદદ તેઓ અમેરિકાથી લાવે છે.⁴⁷

અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજના લોકો કુટુંબ સાથે અમેરિકામાં વસે છે. આથી તેઓ ત્યાં પણ પોતાની વેપારી કુનેહથી આર્થિક ઉપાર્જનની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે જ્યારે કેટલાક અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓના બાળકોએ અમેરિકામાં સારું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને ત્યાં જ સારી નોકરીઓ અને વેપારી તરીકે નામના મેળવી રહ્યા છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના આશરે 50 થી 60 કુટુંબ અમેરિકામાં વસે છે. તેમાં ફિરોઝ અ. હમીદ સુલ્તાનભાઈ 8 વર્ષની ઉંમરે અમેરિકા જઈ અભ્યાસ કર્યો. ધો.-12 માં સ્ટર્લીંગ હાઈસ્કૂલ, હ્યુસ્ટનમાં પ્રથમ પાંચ ક્રમાંકમાં પાસ થઈ યુનાઈટેડ સ્ટેટસ નેવીની મિલેટરી સ્કૂલમાં 4 વર્ષ અભ્યાસ કર્યો. આ અભ્યાસ દરમિયાન તેઓ ઝેટ ટેકનિશિયન, એરોનોટીકસ ક્ષેત્રે અનુભવ મેળવ્યો. ઈ.સ.1997 થી તેઓ હનીવેલ નામની એરક્રાફ્ટ કંપનીમાં નોકરી કરે છે.⁴⁸

સોહેલભાઈ હસનભાઈ અજમેરીનું મૂળ વતન કલોલ, તા. જિ.-મહેસાણા, ધો-12 વર્ષની ઉંમરે અમેરિકા જઈ બેવરી કોલેજ ઓફ શિકાગોથી કમ્પ્યુટર સાયન્સમાં સ્નાતક થયા છે. આરીફભાઈ મુસ્તુફાભાઈ અજમેરી એટલાન્ટાથી M.B.B.S ના પ્રથમ વર્ષમાં અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. જ્યારે ફરજાનાબેન મુસ્તુફાભાઈ અજમેરી ફાર્માસીસ્ટ બન્યા છે. શહેનાઝ મુસ્તુફા અજમેરી બિઝનેસ એનાલીસીસ્ટ તરીકે સન ફોર્ચ્યુન 500 કંપનીમાં નોકરી કરે છે. શિકાગો, અમેરિકાથી અશરફભાઈ, અકબરભાઈ અજમેરી 4 વર્ષની ઉંમરે અમેરિકા જઈ પબ્લિક પોલિસી અને એકાઉન્ટીંગ વિષય સાથે સ્નાતક થયા છે. તેમના પત્ની અસ્માબેને ન્યૂયોર્કથી ડોક્ટર ઓફ ફિઝિયોથેરાપીની પદવી પ્રાપ્ત કરી છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ધર્મજ જિ. ખેડાના વતની બાબુભાઈ આલમભાઈ અજમેરી હાલમાં કેનેડામાં પંદર વર્ષથી વસવાટ કરે છે. તેઓ ઈ.સ. 1974 માં B.E. મિકેનિકલ (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન મિકેનિકલ) બિરલા એન્જિનિયરિંગ સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વિદ્યાનગર, આણંદથી થયા હતા. ભારતમાં એન્જિનિયરિંગ પાર્ટસ તથા

47. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, તા.10-5-2010

48. શેખ ફિરોઝભાઈ અ.હમીદ (અજમેરી), અમેરિકા, બાયોડેટા તથા સર્ટીફિકેટ્સના આધારે તા.20-8-2010

હેકસો બ્લેડ બનાવવાના વ્યવસાય સાથે જોડાયેલા હતા. કેનેડામાં તેમના પુત્ર સૌરીન કમ્પ્યુટર હાર્ડવેર અને નેટવર્કીંગ ક્ષેત્રે તથા પરવેઝભાઈ મિકેનિકલ ટેકનોલોજીસ્ટ તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે. દક્ષિણ આફ્રિકામાં સમીર (બન્ટી) ગુલામ હુસેનભાઈ છેલ્લા પાંચ વર્ષથી સાઉથ આફ્રિકામાં કરિયાણાની દુકાનો ચલાવે છે. આ વેપારમાં તેઓ સફળ રહ્યા છે. અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજના બહુમતી લોકો નોકરી સાથે જોડાયેલા છે. જ્યારે કેટલાક લોકોએ પોતાના સ્વતંત્ર ધંધા પણ કર્યા છે. જો કે, આ સ્વતંત્ર ધંધા હજુ નાના પાયા પર છે.⁴⁹

3.10 ♥ ઉપસંહાર :

ગુજરાતમાં વસવાટ કરતાં અજમેરી સમાજની વેપારી તરીકેની કુશળતાને કારણે નાના અને લઘુઉદ્યોગોમાં તેનું નોંધપાત્ર પ્રદાન રહ્યું છે. ખેતી, વેપાર, ઉદ્યોગ, નોકરી અને મજૂરી કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા અજમેરી સમાજની કેટલીક વ્યક્તિઓનો આર્થિક પ્રદાનમાં મોટો ફાળો રહ્યો છે. સામાન્ય રીતે આર્થિક અને સામાજિક રીતે પછાત રહેલા અજમેરી સમાજના કેટલાક સાહસિકો ખેતી અને ઉદ્યોગક્ષેત્રે ગુજરાતના આર્થિક વિકાસમાં સહભાગી બન્યા છે. વિદેશમાં રહી આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ કરતા અજમેરી સમાજના લોકોની વતન પ્રત્યેની લાગણીમાં કોઈ જ ઓટ જોવા મળતી નથી. વળી, દેશ સેવાના ક્ષેત્રે પણ અજમેરી સમાજનો આગવો ફાળો રહ્યો છે. સમૂહલગ્નો તથા જુદી જુદી કલાઓ, સાહિત્ય ક્ષેત્રે તેમજ શિક્ષણ ક્ષેત્રે ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સાંસ્કૃતિક પ્રદાન પણ નોંધપાત્ર રહ્યું છે.

49. ઈ.મેઈલ તથા બાયોડેટા આધારિત:-

(1) અજમેરી સોહેલભાઈ હસનભાઈ, શિકાગો, અમેરિકા,
(2) અજમેરી મુસ્તુફાભાઈ મહંમદભાઈ, એટલાન્ટા, અમેરિકા,

(3) અજમેરી અસ્માબેન અશરફભાઈ, શિકાગો, અમેરિકા,
(4) અજમેરી સમીરભાઈ ગુ.હુસેનભાઈ, સાઉથ આફ્રિકા,

પ્રકરણ -4

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું
સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન.

પ્રકરણ - 4

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન

4.1	♥ પ્રસ્તાવના :	177
4.2	♥ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં સમૂહલગ્ન મહોત્સવના આયોજનો :	177
4.2.1	♦ પ્રથમ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :	178
4.2.2	♦ બીજો લગ્ન મહોત્સવ :	179
4.2.3	♦ ત્રીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :	179
4.2.4	♦ ચોથો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :	181
4.2.5	♦ પાંચમો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :	183
4.3	♥ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સમૂહલગ્ન મહોત્સવનું આયોજન:	185
4.3.1	♦ સામાજિક પ્રગતિમંચ અમદાવાદ દ્વારા આયોજિત પ્રથમ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ:	185
4.3.2	♦ રાજકોટ સ્થિત ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચ દ્વારા આયોજિત પ્રથમ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :	187
4.3.3	♦ સામાજિક પ્રગતિ મંચ અમદાવાદ દ્વારા આયોજિત બીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :	188
4.3.4	♦ રાજકોટ સ્થિત ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચ દ્વારા આયોજિત બીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :	188
4.3.5	♦ ‘ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ’ અજમેરી સામાજિક એકતા મંચ-મોરબી દ્વારા આયોજિત પાંચમો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :	189
4.3.6	♦ અજમેરી યુનુસઅલી અમીર હુસેન બાંભણિયા, મહુવાવાળાના સૌજન્યથી સમૂહશાદી સમારોહ.	190
4.3.7	♦ હઝરત ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી યંગ ગ્રુપ મોરબી આયોજિત સમૂહલગ્નમહોત્સવ	191
4.4	♥ ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું કલા, સંગીત, નાટક અને સાહિત્યક્ષેત્રે પ્રદાન :	191

4.4.1	♦ નાટ્ય, ફિલ્મ, લેખન, પત્રકારત્વક્ષેત્રે પ્રદાન :	191
4.4.2	♦ લોકકલા ક્ષેત્રે પ્રદાન :	196
4.4.3	♦ સાહિત્યક્ષેત્રે પ્રદાન :	197
4.5	♥ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ :	202
4.5.1	♦ પ્રથમ શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક સંમેલન :	202
4.5.2	♦ લોકશાહી પદ્ધતિથી થયેલી ચૂંટણીઓ અને તેના પરિણામો :	206
4.6	♥ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સેવા સમાજ જમાલપુર, અમદાવાદની શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ :	213
4.7	♥ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની પ્રવૃત્તિઓ :	219
4.7.1	♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સ્થાપનાનો ઇતિહાસ :	219
4.7.2	♦ સ્થાપના સમયે અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના હોદ્દેદારો :	221
4.7.3	♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સલાહકાર સમિતિ :	222
4.8	♥ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજ સંચાલિત અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટની વાર્ષિક પ્રવૃત્તિઓ :	223
4.8.1	♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની પ્રથમ વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ :	223
4.8.2	♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની બીજા વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ :	224
4.8.3	♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની ત્રીજા વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ :	225
4.8.4	♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની ચોથા વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ :	226
4.8.5	♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની પાંચમાં વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ :	227

	4.8.6 ♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની પાંચ વર્ષની પ્રવૃત્તિઓનું મૂલ્યાંકન :	228
	4.8.7 ♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ આયોજિત શૈક્ષણિક સેમિનાર :	230
4.9	♥ ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું શૈક્ષણિક પ્રદાન :	231
	4.9.1 ♦ તબીબી ક્ષેત્રે પ્રદાન :	232
	4.9.2 ♦ એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે પ્રદાન :	236
	4.9.3 ♦ વાણિજ્ય ક્ષેત્રે પ્રદાન :	246
	4.9.4 ♦ ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ ક્ષેત્રે પ્રદાન	247
	4.9.5 ♦ શિક્ષણ ક્ષેત્ર પ્રદાન:	248
	4.9.6 ♦ ન્યાયક્ષેત્રે પ્રદાન	252
	4.9.7 ♦ કમ્પ્યુટર ક્ષેત્રે પ્રદાન-	254
	4.9.8 ♦ રમતગમતક્ષેત્ર, રાજકીય ક્ષેત્રે અને અન્યક્ષેત્રની સિદ્ધિઓ -	254
4.10	♥ અજમેરી સમાજના વિવાદો :	255
4.11	♥ ઉપસંહાર :-	257

પ્રકરણ - 4

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન

4.1 ♥ પ્રસ્તાવના :

ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ ગુજરાતમાં છેલ્લી પાંચ સદીઓથી વસવાટ કરે છે એવું જાણવા મળે છે. આ સમય દરમિયાન અજમેરી સમાજે અન્ય સમાજની પ્રગતિનો અભ્યાસ કરી, કારણો શોધી અજમેરી સમાજની પણ પ્રગતિ થાય તેવા પ્રયત્નો કર્યા છે. ગુજરાતના સાંસ્કૃતિક વિકાસમાં અજમેરી સમાજનો મોટો ફાળો રહ્યો છે. સંગીત, નાટક, સાહિત્ય, શિક્ષણ, રમત ગમત, ફિલ્મ, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી ક્ષેત્રે અજમેરી સમાજનું આગવું પ્રદાન રહ્યું છે. સમૂહલગ્નના આયોજનો કરી ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે આવેલા પરિવર્તનોમાં સહભાગી બન્યો છે. સમાજની સાંસ્કૃતિક પ્રગતિ કરવા ગુજરાતના અજમેરી સમાજે સંગઠનો તેમજ ટ્રસ્ટોની સ્થાપના કરી સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપવા પ્રયત્નો કર્યા છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજે લોકશાહી પદ્ધતિથી ચૂંટણીઓ કરી સામાજિક સંગઠનો રચ્યા છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ નીચે પ્રમાણે છે.

4.2 ♥ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં સમૂહલગ્ન મહોત્સવના આયોજનો :

ઈ.સ. 1987 પહેલાંના સમયમાં ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં સમૂહલગ્નનાં કોઈ જ આયોજનો થતાં નહોતાં. પરંતુ મોંઘવારી વધતાં લગ્ન ખર્ચાઓ વધવા લાગ્યા. તેમજ શહેરી વિસ્તારમાં વસ્તીની ગીચતાને કારણે મજૂર અને કારીગરવર્ગની રહેણાંકની ચાલીઓ-મહોલ્લાઓ-સાંકડા થતા ગયા આથી, લગ્ન માટે જગ્યાનો અભાવ પણ ઊભો થયો. મિલોના બંધ પડવાથી કામદારો બેકાર બન્યા. આ સમયગાળામાં હિન્દુ-મુસ્લિમ શિક્ષિત સમાજ તથા આર્થિક રીતે સધ્ધર સમાજોમાં પણ સમૂહ લગ્ન મહોત્સવના આયોજનો થવા લાગ્યા. સ્વૈચ્છીક અને સેવાભાવી સંસ્થાઓએ પણ આવા સમૂહલગ્ન મહોત્સવોને ટેકો આપવા માંડ્યો. ધર્મગુરુઓ અને સામાજિક વડાઓ વગેરે પણ ખર્ચની બચત કરવા આવા મહોત્સવોને પ્રોત્સાહન આપવા માંડ્યું. સમાજમાં લગભગ દરેક જાતિઓમાં આવા સમૂહલગ્ન મહોત્સવના આયોજનો સફળ રીતે થવા લાગ્યાં. જેમાં ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગના કુટુંબોને આર્થિક ફાયદો થયો તથા વધુ બાળકોના માતાપિતા વાલીઓ માટે લગ્ન ખર્ચાઓથી બચવા એક આશાનું કિરણ બની રહ્યું. આની અસર અજમેરી સમાજ ઉપર પણ પડી હતી તેવું માહિતીના આધારે કહી શકાય.

4.2.1 ♦ પ્રથમ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

અજમેરી સમાજમાં પણ આવા એક સમૂહલગ્નના આયોજન માટે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના જમાલપુર, દિલ્હી ચકલા તથા ગ્રામ્ય વિસ્તારના સામાજિક કાર્યકરો ભેગા થયા. અન્ય સમાજમાં સમૂહલગ્ન મહોત્સવ થયા છે જે સફળ રહ્યા છે. અને મોંઘવારીના જમાનામાં સમૂહલગ્નો કરીને આર્થિક રીતે નબળા કુટુંબોને મદદરૂપ થવું જોઈએ એવી ચર્ચા થઈ, અંતે ગુજરાતના અજમેરી સમાજે સમૂહલગ્ન કાર્યકરોની એક સમિતિ બનાવી. આ સમિતિએ અથાગ મહેનત કરી સમાજમાં સમૂહલગ્ન થાય તે માટે જનસંપર્ક શરૂ કર્યા, તથા સમાજમાં સમૂહલગ્ન શક્ય બને અને સમૂહલગ્ન માટે લોકજુવાળ ઊભો થાય તેવા તમામ પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા. જુદી જુદી જગ્યાએ કાર્યકરો ભેગા થયા, મિટિંગોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. દરેક વરઘોડિયાના માતા-પિતા પાસેથી ફોર્મ ભરી 1000/- અંકે રૂપિયા એક હજાર પ્રવેશ ફી રાખવામાં આવી. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં વર-કન્યા મળી કુલ 10 દંપતિ લગ્નગ્રંથીથી જોડાયા હતા.¹ આ મહોત્સવોના મુખ્ય આયોજકોમાં

અહેમદભાઈ ઉમેદભાઈ (વડુવાળા)	ખાનપુર
દાઉદભાઈ મીંચાભાઈ (બાલસાસણ)	ગાંધીનગર
ચાંદભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ	આંબલિયાસણ
દાઉદભાઈ અલીભાઈ	બોરૂ
હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ	ગાંધીનગર
હસનભાઈ નથુભાઈ	મહેસાણા
ઉસ્માનભાઈ જીવાભાઈ	દરિયાપુર
નુરમહંમદ ભાઈચંદભાઈ	જમાલપુર

મુખ્ય રીતે કામગીરી બજાવી હતી. અજમેરી સમાજનો સૌ પ્રથમ સમૂહલગ્ન તા. 14-6-87 રવિવારના રોજ ગાંધીનગર મુકામે યોજાયા હતા. સમાજના દરેક કુટુંબને આમંત્રણ આપવાના બદલે વરકન્યાના સગાઓને આ મહોત્સવમાં આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું. આ લગ્ન મહોત્સવમાં કુલ ખર્ચ રૂ.23687 થયો હતો. દરેક કન્યાનો રૂ.570 એટલે કુલ 10 કન્યાને રૂ. 5700/- ના ચાંદીના સેટ (જેમાં ગળાની જવરી, બુટ્ટી, વીંટી અને હાથની બંગડી) આપવામાં આવ્યા હતા. મહોત્સવમાં સમાજના લોકોએ નવદંપતિને લાગ-ચાંદલાની રકમ આપી હતી તે સમૂહલગ્ન

આયોજક સમિતિએ આયોજનમાં વાપરી હતી. જે રૂ. 3637/- હતી.²

1. પ્રથમ સમૂહલગ્ન અજમેરી દાઉદભાઈ અલીભાઈ હસ્તલિખિત પુસ્તિકા, 1987.

2. એજન, પેજ નં. - 5

4.2.2 ♦ બીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

પ્રથમ સમૂહલગ્નની સફળતા બાદ સમાજમાં સમૂહલગ્ન મહોત્સવની લોકપ્રિયતા વધી અને આયોજકો પણ પ્રથમ સમૂહલગ્નના અનુભવો તથા મળેલ સફળતાથી ઉત્સાહિત હતા. આથી તા.28-4-91 ને રવિવારે રંગમંચ, સેક્ટર 29, ગાંધીનગર ખાતે બીજા સમૂહલગ્નનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં પ્રથમ સમૂહલગ્ન મહોત્સવની જેમ જ કોઈ એક વ્યક્તિને પ્રમુખપદ સોંપવામાં આવ્યું નહોતું. પરંતુ સામૂહિક જવાબદારી અદા કરતી એક સમૂહલગ્ન આયોજન સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી. જેમાં મુખ્યત્વે પ્રથમ સમૂહલગ્ન આયોજક સમિતિમાં કામગીરી બજાવેલ બધા જ સભ્યોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં ફંટુસ પુલાવ, (ઈસ્લામીક શાકાહારી વાનગી) નો જમણવાર રાખવામાં આવ્યો હતો. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં પણ કુલ દસ દંપતિ લગ્નગ્રંથિથી જોડાયા હતા. આ મહોત્સવમાં નવદંપતિને આવેલ લાગ-ચાંદલાની રકમ રૂ. 3674/- હતી જે મહોત્સવની આયોજક સમિતિએ આયોજનમાં વાપરી હતી. જો કે દ્વિતીય સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં સમાજની વ્યક્તિઓ પાસેથી દાન પણ લેવામાં આવ્યું હતું. જેની કુલ રકમ રૂ. 21661/- જેમાં સૌથી વધુ રકમ રૂ. 1111/- હતી. એક દાતાએ કન્યાઓને પંજાબી સૂટનું કાપડ આપ્યું હતું. સમગ્ર સમાજમાંથી ફક્ત એકાવન દાતાઓએ જ દાન આપ્યું હતું. આ પરથી અજમેરી સમાજ આર્થિક રીતે કેટલો નબળો હશે તેનો ખ્યાલ આવી શકે છે. 6 વરરાજા મધ્ય-ઉત્તર ગુજરાતના અને 4 વરરાજા અમદાવાદ શહેરના હતા. 6 કન્યા મધ્ય-ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારની અને 4 કન્યા અમદાવાદ શહેરની હતી.³

4.2.3 ♦ ત્રીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

દ્વિતીય સમૂહલગ્ન મહોત્સવના આઠ વર્ષ પછી ત્રીજા સમૂહલગ્ન મહોત્સવનું લગ્નવાડી સેક્ટર- 7, પોલીસ સ્ટેશન સામે, ગાંધીનગર ખાતે તા.- 14-2-1999 ને રવિવારે યોજાયા હતા. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં બપોરે બે થી પાંચ કલાક દરમિયાન શૈક્ષણિક પુરસ્કાર અને અન્ય કાર્યક્રમનું વધારાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ લગ્ન મહોત્સવમાં કુલ 20 નવ દંપતિ લગ્નગ્રંથિથી જોડાયા હતાં. આ લગ્ન મહોત્સવની લગ્ન કંકોત્રીમાં વર-કન્યાએ મેળવેલ શિક્ષણની પણ નોંધ કરવામાં આવી હતી. આ પરથી સમાજમાં શિક્ષણનું મહત્વ વધતું જોવા મળે છે. તેમજ શિક્ષિત નવ યુવાનો પણ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં જોડાય છે એ અનુભૂતિ

3. દ્વિતીય સમૂહલગ્ન મહોત્સવનો અહેવાલ, સમૂહલગ્ન આયોજન સમિતિ, પેજ નં.- 1-4.

સમાજને કરાવવાનો આશય આયોજક સમિતિનો સ્પષ્ટ પણે જણાઈ આવે છે. આ લગ્ન મહોત્સવમાં 7 વરરાજા અમદાવાદ શહેર, 13 વરરાજા મધ્ય-ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારના હતા. જ્યારે 4 કન્યાઓ અમદાવાદ શહેરની અને 16 કન્યા ઉત્તર-મધ્ય ગુજરાતના ગ્રામ્ય પ્રદેશની હતી.⁴ આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજના ભાઈ બહેનોએ દરેક વર કન્યાને નમાજ પઢવાની માર્ગદર્શક પુસ્તિકા, નમાજ પઢવા માટે મુસલ્લા (નમાજ પઢવા માટેનું ખાસ કપડું), પવિત્ર કુરઆનની 30 ભાગની પેટી અને દંપતિ દીઠ એક એક પ્રેશર કૂકર ભેટ આપ્યું હતું. હાજી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ અજમેરી દરેક દંપતિને પંચસુરહ (કુરઆનના શરૂઆતના પાંચ ભાગ) આપ્યા હતા. મહુમ મહંમદભાઈ નબુભાઈ નદાસાવાળા દરેક વર કન્યાને સ્ટીલની થાળી વાડકી અને ધી મહેસાણા અર્બન કો. ઓ. બેંક લિ. મહેસાણા તરફથી દરેક કન્યાને સ્ટીલની મોટી પવાલીની ભેટ આપી હતી.

આ સમૂહ લગ્ન સફળ બનાવવા સમાજના આગેવાનોની મિટીંગ બોલાવી પોતાના નિવાસ સ્થાને સ્વખર્ચે જમણવાર કર્યો તેવી વ્યક્તિઓ અને મિટિંગનું સ્થાન નીચે પ્રમાણે છે.

મિટિંગનો ક્રમ	મિટિંગનો ખર્ચ ઉઠાવનાર વ્યક્તિનું નામ	સ્થળ
1 લી	હાજી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ કલોલવાળા	ગાંધીનગર
2 જી	દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોરૂવાળા	બોરૂ, તા-વિજાપુર જિ.-મહેસાણા
3 જી	અબ્દુલભાઈ ઉમરભાઈ જોટાણાવાળા	જોટાણા- તા. જિ. મહેસાણા
4 થી	ગુલામનબીભાઈ શકુરભાઈ ડોઢ્યા લાલભાઈ ઉસ્માનભાઈ ખાનપુરવાળા હુસેનભાઈ નબુભાઈ દિલ્હીચકલાવાળા	દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ
5 મી	દાઉદભાઈ મીયાજી બાલસાસણવાળા હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ લીચવાળા	ગાંધીનગર

પ્રથમ, દ્વિતીય અને તૃતીય સમૂહલગ્નના પ્રોત્સાહક અને સમાજને સમૂહલગ્નનો નવો રાહ ચીંધનાર એવા માનનીય ચાંદભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ આંબલિયાસણવાળા તથા દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોરૂ તથા આલમભાઈ નથુભાઈ બોરૂવાળાનો પણ સમાજ તરફથી આ લગ્નોત્સવના અહેવાલમાં આભાર માનવામાં આવ્યો હતો. આ સિવાય આ સમૂહલગ્નમહોત્સવના આયોજકોમાં ઉપરના કોઠામાં બતાવેલા ખર્ચ ઉઠાવનાર વ્યક્તિઓ પણ મુખ્ય હતાં.

4. ત્રીજો સમૂહલગ્ન આમંત્રણ પત્રિકા, ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ, પેજ નં.- 1-4

આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવના પ્રમુખશ્રી હાજી અલાઉદ્દીન હાજી મહંમદભાઈ (U.S.A) ગાંધીનગર હતા. અગાઉના બંને સમૂહલગ્નમાં પ્રમુખ તરીકે કોઈ એક વ્યક્તિની નિમણૂક કરી ન હતી. જ્યારે આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવથી પ્રમુખ તરીકે વરણીની શરૂઆત કરી હતી. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવના ઉપપ્રમુખ હાજી ગુલામનબીભાઈ શકુરભાઈ દિલ્હીયકલા તથા અબ્દુલભાઈ ઉમરભાઈ જોટાણા અને મંત્રી તરીકે હબીબભાઈ શકુરભાઈ માણસાની વરણી કરવામાં આવી હતી. ખજાનચી તરીકે દાઉદભાઈ મીયાંભાઈ ગાંધીનગર, દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોરૂ અને હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ ગાંધીનગર હતા. આ સિવાય કારોબારી સભ્યોમાં જમાલપુર વિભાગમાંથી 11 વ્યક્તિઓ, દિલ્હીયકલા વિભાગમાંથી 11 વ્યક્તિઓ અને જુહાપુરા વિભાગમાંથી 5 વ્યક્તિઓ અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી 31 વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. આ કારોબારીમાંથી નિકાહખાની સમિતિ, પુરત ખરીદ સમિતિ, અનાજ કરિયાણાં ખરીદ સમિતિ અને રસોડા સમિતિ એમ વિવિધ સમિતિઓની રચના કરી હતી. આ ત્રીજા સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં ભાગ લેનાર વર અને કન્યા પાસેથી રૂ. 1001/- અંકે રૂપિયા એક હજાર એક સભ્ય ફી લેવામાં આવી હતી. જ્યારે સમાજમાંથી રૂ.16426/- લાગ ચાંદલા રૂપે આવક થઈ હતી. સમાજના દાનવીરો પાસેથી દાનમાં મળેલી રકમ રૂ. 46451/- હતી જેમાં કુલ દાતાઓની સંખ્યા 53 હતી. સૌથી વધુ રકમ રૂ.2001 અને સૌથી ઓછી રકમ રૂ.201/- હતી. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવનો કુલ ખર્ચ રૂ.1,12,919/- થયો હતો.

આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં સમાજની સૌથી વયોવૃદ્ધ વ્યક્તિ મેનાબેન નુરમહંમદ ભઠીનું (ઉંમર 100 વર્ષ) જાહેરમાં શાલ ઓઢાડી સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. આ લગ્નોત્સવના જમણવારમાં ગુજરાતી થાળી રાખવામાં આવી હતી. આ સિવાય અમેરિકાથી પધારેલ NRI અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓનું ફૂલહાર કરી સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. સમાજના સૌપ્રથમ મેજિસ્ટ્રેટ તરીકે નિમણૂક પામેલ હનીફભાઈ નુરમહંમદભાઈ મન્સુરીને સ્મૃતિ ચિહ્ન આપી તથા સમાજના સૌ પ્રથમ સ્ત્રી વકીલ વહીદાબેન અજમેરીનું પણ સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું.⁵

4.2.4 ♦ ચોથો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના બેનર નીચે તા- 30-5-2004 ને રવિવારે મધ્ય-ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો ચોથો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ કાજલવાલા કમ્પાઉન્ડ, જુહાપુરા-

5. ત્રીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવનો અહેવાલ, ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ, પેજ નં.- 5-8

ફતેહવાડી, અમદાવાદ ખાતે યોજાયો હતો. આ અગાઉના ત્રણ સમૂહલગ્ન ગાંધીનગર ખાતે યોજાયા હતા. પરંતુ સૌ પ્રથમવાર આ સમૂહલગ્ન અમદાવાદ ખાતે યોજાયો હતો. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં અધ્યક્ષ શ્રી અલાઉદ્દીનભાઈ હાજી મહંમદભાઈ ગાંધીનગર, અને પ્રમુખશ્રી ગ્રામ્ય વિભાગ અબ્દુલભાઈ ઉમરભાઈ જોટાણા, પ્રમુખશ્રી દિલ્હી ચકલા વિભાગ રસુલભાઈ રજજબભાઈ પટેલ, પ્રમુખશ્રી જમાલપુર વિભાગ યુસુફભાઈ પીરભાઈ તથા પ્રમુખશ્રી જુહાપુરા વિભાગ ઈબ્રાહીમભાઈ નુરભાઈ તથા પ્રમુખશ્રી ગાંધીનગર-કલોલ હાજી હુસનેભાઈ દાઉદભાઈ વાલમવાળા હતા. આ સમૂહલગ્નમાં એક અધ્યક્ષ અને પાંચ પ્રમુખોની સહિયારી જવાબદારીથી આ આયોજન પાર પાડવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમ સમૂહલગ્નથી ત્રણ વ્યક્તિઓ ખજાનચી તરીકે વરણી પામી હતી. તેઓને આ વખતે પણ ખજાનચી તરીકેની જવાબદારી સોંપવામાં આવી હતી. જેમાં દાઉદભાઈ મીયાભાઈ ગાંધીનગરવાળા, હાજી દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોરૂ તથા હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ ગાંધીનગર મુખ્ય હતા. આ સિવાય 20 થી 25 વ્યક્તિઓની કારોબારી સમિતિ તથા સ્વાગત સમિતિ, લાગ સમિતિ પણ હતી.

આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં 13 નવ દંપતિઓ લગ્નગ્રંથિથી જોડાયા હતા. જેમાં 8 વરરાજા અમદાવાદ શહેરના તથા 5 મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી હતા જ્યારે 8 કન્યા અમદાવાદ શહેરમાંથી તથા 5 કન્યા મધ્ય-ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી જોડાયા હતા. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં સમાજમાંથી રૂ.1,17,096/- દાતાઓ તરફથી મેળવવામાં આવ્યા હતા. જેમાં કુલ 72 દાતાઓએ દાન આપ્યું હતું. સૌથી વધુ દાનની રકમ રૂ.11,281/- અને સૌથી ઓછી રકમ રૂ. 250/- હતી. વર-કન્યાના વાલીઓ પાસેથી રૂ.786/- અંકે સાતસો છયાસી રૂપિયા ફી પેટે લેવામાં આવ્યા હતા. જેમાં અત્યંત ગરીબ વ્યક્તિઓને આ રકમમાંથી માફી આપવામાં આવી હતી. સમગ્ર સમાજમાંથી લાગ-ચાંદલા પેટે રૂ.30401/- આવક થઈ હતી. બીજા સમૂહલગ્નની બચતના રૂ.12,000/- ની થાપણ વધી રૂ.39201/- અને ત્રીજા સમૂહલગ્નની બચતના રૂ.14,000/- ની થાપણના રૂ.22,353/- થયા હતા. આ લગ્નોત્સવના રૂ.1,04,321/- કુલ ખર્ચ થયો હતો. જો કે આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં સમાજની વ્યક્તિઓ પાસેથી નવદંપતિઓ માટે જીવન જરૂરિયાતની ચીજવસ્તુઓની ભેટ મેળવવામાં આવી હતી. જેમાં તીજોરી, સ્ટવ, પુરતના વાસણો, કુરાને શરીફ, ડોલ, સ્ટીલની નળી, પ્લાસ્ટિકની ચટાઈ, થાળી, વાડકી, નાકની ચુની, થાળ, જગ, ઘડિયાળ, કૂકર વગેરે મુખ્ય હતા. ચોથો સમૂહલગ્ન અત્યાર સુધીના સમૂહલગ્નમાં સૌથી વધુ સફળ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ રહ્યા હતા.

સમૂહલગ્નના આયોજન માટે કાર્યકરોની મિટિંગ બોલાવી ખર્ચ ઉઠાવનાર વ્યક્તિઓ ⁶

મિટિંગનો ક્રમ	મિટિંગનો ખર્ચ ઉઠાવનાર વ્યક્તિનું નામ	સ્થળ
1 લી	રહેમતબેન શકુરભાઈ માણસાવાળા	જુહાપુરા, અમદાવાદ
2 જી	અબ્દુલભાઈ ઉમરભાઈ જોટાણાવાળા	જોટાણા, તા. જિ.-મહેસાણા
3 જી	અજમેરી સમાજ અમદાવાદ	દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ
4 થી	હાજી દાઉદભાઈ અલીભાઈ	બોરૂ- તા. જિ- ગાંધીનગર

4.2.5 ♦પાંચમો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

ગુજરાત અજમેરી મુસ્લિમ સમાજે તા. 8-11-2008 ને રવિવારે પાંચમો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ સાવન પાર્ટી પ્લોટ સરખેજ, અમદાવાદ મુકામે યોજાયો હતો. અમદાવાદ ખાતે ચોથા સમૂહલગ્નની સફળતા બાદ પાંચમાં સમૂહલગ્નનું આયોજન પણ અમદાવાદ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં પ્રમુખ તરીકે હાજી દાઉદભાઈ અલીભાઈ (બોરૂ)ની વરણી કરવામાં આવી હતી. આ ઉપરાંત 33 વ્યક્તિઓની એક વ્યવસ્થાપન સમિતિની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. આ ઉપરાંત પુરત અને ભેટ સમિતિ, રસોડા સમિતિ, લાગ સમિતિ અને નિકાહખાની સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી.

આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવની વિશેષતા એ હતી કે અત્યાર સુધી યોજાયેલા સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં સગાઈ અને લગ્ન કંકોત્રી વધાવવાની વિધિ વર-કન્યાના માતા-પિતા કે વાલી પોતાની રીતે ઘેર કરતા હતા અને આ વિધિ દરમિયાન ઘણાં વ્યક્તિઓનો જમણવાર ગોઠવી કુરિવાજોને પ્રોત્સાહન આપતા હતા. આથી સમૂહલગ્નમાં જોડાનાર વરકન્યાની સગાઈ-લગ્નવિધિ તા. 19-10-08 ના રોજ લગ્નવાડી સેક્ટર 23, ગાંધીનગર ખાતે સૌ પ્રથમવાર સમૂહમાં કરવામાં આવી હતી અને તેનો તમામ ખર્ચ સમૂહલગ્ન આયોજક સમિતિએ ઉઠાવ્યો હતો.

6. ચોથો સમૂહલગ્ન મહોત્સવનો અહેવાલ તથા આમંત્રણ પત્રિકા, ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ.

આવો જ અભૂતપૂર્વ નિર્ણય એ લીધો કે સૌ પ્રથમવાર સમૂહલગ્નમાં જોડાનાર વ્યક્તિ માટે 18 મુદ્દાઓનું એક બંધારણ ઘડવામાં આવ્યું હતું. જેનું ચુસ્તપણે પાલન કરનાર વ્યક્તિઓને જ સમૂહલગ્નમાં જોડવામાં આવ્યા હતા. આ અઢાર મુદ્દાઓમાં પુરતના સાત વાસણો સમૂહલગ્ન સમિતિ તરફથી આપવામાં આવશે, વરરાજાને ચાંદીની વીંટીનો ખર્ચ, નિકાહખાની પઢાવનાર મૌલવીને ભેટ આપવાનો ખર્ચ, સગાઈ લગ્નવિધિ સમૂહમાં કરવાનો ખર્ચ, સમૂહલગ્ન સમિતિ ભોગવશે તેમજ સરકારશ્રીના ધારા ધોરણ મુજબ લગ્ન માટે ઉંમરથી નાની ઉંમરનાને પ્રવેશને અપાત્ર ઠેરવવા. સમૂહલગ્નમાં જોડાયેલ વાલીઓએ કુરિવાજો સદંતર બંધ કરવા તેમજ સમૂહલગ્ન સમિતિએ નક્કી કરેલી સંખ્યા પ્રમાણે જ પહેરામણી કરવી તેમજ વર કન્યાના માતા-પિતાએ લગ્ન બાદ ઘેર જમણવાર કરવા પર પ્રતિબંધ જેવા મુદ્દાઓને આવરી લેવામાં આવ્યા હતા. સૌ પ્રથમવાર લાગ- ચાંદલાની ઓછામાં ઓછી રકમ રૂ.101/- પણ નક્કી કરવામાં આવી હતી. આ સમૂહલગ્નમાં 14 નવદંપતિઓ લગ્નગ્રંથીથી જોડાયા હતા. જેમાં 7 વરરાજા અમદાવાદ શહેરના 7 વરરાજા ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી અને 7 કન્યા અમદાવાદ શહેર 7 કન્યા ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી હતી. આ સમૂહલગ્નમાં સૌ પ્રથમવાર છૂટાછેડા ત્યકતા વ્યક્તિઓને નવદંપતિ તરીકે પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો ન હતો.

આ સમૂહલગ્નમાં રૂ.2,46,059/- ખર્ચ થયો હતો. દરેક વર-કન્યા પાસેથી રૂ. 1001/- પ્રવેશ ફી લેવામાં આવી હતી. સૌ પ્રથમ વાર વિસ્તાર પ્રમાણે લાગ- ચાંદલો લેવામાં આવ્યો હતો. જેમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી રૂ.28103/- જમાલપુર વિસ્તારમાંથી રૂ. 22,312/- દિલ્હી ચકલા દરિયાપુર વિસ્તારમાંથી રૂ. 23,669/- તથા જુહાપુરા વિસ્તારમાંથી રૂ. 15320/- મળી કુલ રૂ. 89,404/- અભૂતપૂર્વ ચાંદલા-લાગ પેટે આવક થઈ હતી.

સૌ પ્રથમવાર દરેક 14 નવદંપતિને રૂ.5000/- ની મુદતી થાપણ ભેટ આપવામાં આવી હતી. સમાજના દાતાઓ પાસેથી રૂ.1,56,771/- દાન પેટે મળ્યા હતા. જેમાં કુલ દાતાઓની સંખ્યા 59 હતી. સૌથી વધુ રોકડ દાન રૂ.11,111 અને સૌથી ઓછુ રોકડ દાન રૂ. 500/- હતું. આ સિવાય જમણવાર માટે ચોખાનું દાન જમાલપુરના ચાર દાતાઓએ મીઠાઈ માટે ગ્રામ્ય વિસ્તારના ચાર દાતાઓએ, તથા કઠોળ માટે ત્રણ ગ્રામ્ય વિસ્તારના દાતાઓએ દાન આપ્યું હતું. આ ઉપરાંત વર-કન્યાને પરણેતરના કપડાં, પુરતના વાસણો, સ્ટીલની

જીવન જરૂરી ચીજવસ્તુઓ તેમજ રસોડા સેટના તમામ વાસણો સમાજના દાતાઓ તરફથી ભેટ મળ્યા હતા. આમ, પાંચ સમૂહલગ્ન પૂર્ણ કર્યા બાદ સમૂહલગ્ન સમિતિ પાસે રૂ.1,90,995/- સિલક રહી હતી તેવું જાણવા મળે છે.

પાંચમાં સમૂહલગ્નમાં કેટલાક અભૂતપૂર્વ નિર્ણયો લઈ સમૂહલગ્ન કર્યા હતા. જમણવારમાં થોડી અવ્યવસ્થા બાદ કરતાં સમૂહલગ્ન સફળ રહ્યા હતા. સમાજની આર્થિક સ્થિતિમાં સુધારા પર હોય તેવું દાન અને આવકના સ્ત્રોતો પરથી જાણી શકાય છે.

સમૂહલગ્નના આયોજન માટે કાર્યકરોની મિટિંગનું સ્થળ અને આયોજકો ⁷

મિટિંગનો ક્રમ	મિટિંગનો ખર્ચ ઉઠાવનાર વ્યક્તિનું નામ	સ્થળ
1 લી	હાજી દાઉદભાઈ અલીભાઈ	બોરૂ, તા- જિ. ગાંધીનગર
2 જી	અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ	જમાલપુર, અમદાવાદ.
3 જી	હાજી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ દાઉદભાઈ મીંયાજીભાઈ હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ યુનુસભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ	ગાંધીનગર સેક્ટર - 24

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સમૂહલગ્ન મહોત્સવની વધુ માહિતી માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં.-8

4.3 ♥ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સમૂહલગ્ન મહોત્સવનું આયોજન.:

4.3.1 ♦ સામાજિક પ્રગતિમંચ અમદાવાદ દ્વારા આયોજિત પ્રથમ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ:

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સમૂહલગ્નનું આયોજન મોડું શરૂ થયું હતું. ઈ.સ.

2002 ના કોમી રમખાણોમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજને આર્થિક રીતે મોટું નુકશાન થયું

7. ચોથો સમૂહલગ્ન મહોત્સવનો અહેવાલ તથા આમંત્રણ પત્રિકા, ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ.

કારણ કે આ સમાજના બહુમતી લોકો પીંજવાના ધંધા સાથે સંકળાયેલા છે. વળી તેઓની પીંજવાની દુકાન, પેડલ રીક્ષા પર પીંજવાની ફેરી, તથા હાથપીંજણથી પીંજવાની ફેરી હિંદુ વિસ્તારોમાં જ હતી. આથી એકાદ વર્ષ ચાલેલા રમખાણોમાં તેઓનો કામધંધો બંધ રહ્યો. પીંજવાની દુકાનોમાં ભયંકર નુકશાન થયું આથી આ સમાજ આર્થિક રીતે પડી ભાંગ્યો. ઉંમર લાયક દીકરા દીકરીઓના લગ્ન કરવા તેમના માટે મુશ્કેલ બન્યું.

આ પરિસ્થિતિમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અમદાવાદ સ્થિત કેટલાક નવયુવાનોએ સમૂહલગ્ન કરી સમાજને લગ્નખર્ચાઓથી બચાવવાનું નક્કી કર્યું. આ નવયુવાનોએ ભેગા મળી ‘સામાજિક પ્રગતિ મંચ અમદાવાદ’ એવું નામ આપી બાર સભ્યોની એક સમિતિ બનાવી. સૌ પ્રથમ તેઓ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ધાર્મિક ગુરૂ અલ્હાઝ પીર સૈયદ (દાદા બાપુ) ના આશીર્વાદ મેળવ્યા. સામાજિક પ્રગતિ મંચના સભ્યો સમાજમાં ફેરીને લોકોનો સાથ સહકાર મેળવવા અને લોક જુવાળ પેદા કરવા પ્રયત્નો કર્યા.⁸ સમાજની વ્યક્તિઓ ગુજરાતમાં જે જે સ્થળે રહેતી હોય તે દરેક જગ્યાએ રૂબરૂ જઈ સમૂહલગ્નના ખર્ચને પહોંચી વળવા ફાળો એકઠો કર્યો. કુલ 100 વ્યક્તિ પાસેથી ફાળો, લગ્ન ફી, (રૂ. 251) અને મહેર (રૂ. 551) મળી રૂ. 2,05,171/- મળ્યા. સૌથી વધુ દાનની રકમ રૂ. 15,000/- હતી તેવી માહિતી મળે છે.

આ સમૂહલગ્નમાં કુલ 13 નવ દંપતિએ પ્રભુતામાં પગલાં માંડ્યા હતા. જેમાં નવ વરરાજા અમદાવાદ શહેરના અને 4 વરરાજા ગુજરાતના અન્ય વિસ્તારના અને 10 કન્યા અમદાવાદ શહેરની અને 3 કન્યા ગુજરાતના અન્ય વિસ્તારની હતી. આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ તા. 25-5-2003 ને રવિવારે જાગૃતિ સ્કૂલ, સરખેજ પોલીસ સ્ટેશન સામે, સરખેજ, અમદાવાદ મુકામે યોજાયો હતો. આ મહોત્સવમાં નવદંપતિને આશીર્વાદ આપવા અલ્હાઝ હઝરત પીર સૈયદ દાદાબાપુના દીકરા મુનીરબાપુ તથા હૈદર બાપુ હાજર રહ્યા હતા. દાતાઓ તરફથી તથા આયોજક મંડળ તરફથી નવ દંપતિને તિજોરી, રસોડા સેટ, સુટકેસ, પલંગ સેટ, કુરઆન શરીફ, મુસલ્લા વગેરે વસ્તુઓ ભેટમાં આપવામાં આવી હતી. સમાજમાંથી લાગ-ચાંદલા પેટે કોઈ જ રકમ લેવામાં આવી નહોતી. સમૂહલગ્નમાં કુલ રૂ. 1,52,869/- ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો અને રૂ. 52302/- બે પુરાંત બાકી રહી હતી. આ સમૂહલગ્નના આયોજક મંડળમાં

8. રૂબરૂ મુલાકાત, આલ્વી દિલાવરભાઈ તથા આલ્વી હબીબભાઈ પીરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ. તા. 9-8-10

સાદીકભાઈ નુરમહંમદ ચૌહાણ, દિલાવર ભાઈ રહેમાનભાઈ આલ્વી, હબીબભાઈ પીરભાઈ બેલીમ, આમદભાઈ સુલ્તાનભાઈ સાંખલા, સુલેમાનભાઈ રહેમાનભાઈ બાંભણીયા, સલીમભાઈ આમદભાઈ સાંખલા, મહેબુબભાઈ અલીભાઈ જંદરાણ, ઉસ્માનભાઈ ઉંમરભાઈ ગૌડ, યાકુબભાઈ બાબુભાઈ જંદરાણ, ફિરોઝભાઈ યાકુબભાઈ મંઘવા, કરીમભાઈ વલીભાઈ તગાળા, રહેમાનભાઈ નુરમહંમદ દાયમાનો સમાવેશ થતો હતો.⁹

4.3.2 ♦ રાજકોટ સ્થિત જ્વાળા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચ દ્વારા

આયોજિત પ્રથમ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના પ્રથમ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ સફળતાપૂર્વક આયોજન બાદ રાજકોટના કેટલાક નવયુવાનોને પણ સમૂહલગ્ન કરવા પ્રોત્સાહન મળ્યું. આથી તેમણે પ્રથમ સમૂહલગ્નના છ માસ બાદ જ રાજકોટમાં સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું. સૌરાષ્ટ્ર સ્થિત કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકોને અમદાવાદ દૂર પડતું હોઈ જે લોકો પ્રથમ સમૂહલગ્નમાં જોડાઈ શક્યા ન હતા તેમના માટે આ સમૂહલગ્નનું આયોજન રાજકોટ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું. આ માટે રાજકોટના નવયુવાનોએ “જ્વાળા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચની” સ્થાપના કરી સમાજના ધાર્મિક ગુરૂ અલ્લાઝ પીર સૈયદ દાદાબાપુના આશીર્વાદ મેળવી તા.7-12-2003 ને રવિવારે ભાવનગર હાઈવે પર, આજી ડેમ ચોકડી પાસે દારૂલ ઉલુમ રજવિયા બરકાતિયા, રાજકોટ ખાતે પ્રથમ સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું. આ સમૂહલગ્નમાં કુલ 17 નવદંપતિએ પ્રભુતામાં પગલાં પાડ્યાં. આ સમૂહલગ્નમાં તમામ નવદંપતિઓ સૌરાષ્ટ્રના હતા. દાતાઓ તરફથી નવદંપતિને કુરઆન શરીફ, તિજોરી, પલંગ સેટ, રસોડા સેટ, ભેટમાં આપ્યા હતા. આ સમૂહલગ્નમાં સમાજમાંથી લાગ ચાંદલા (વહેવાર) પેટે રૂ.18,468/- આવક થઈ હતી. કુલ 270 દાતાઓ પાસેથી રૂ.1,37,100/- ફાળા પેટે મળ્યા હતા. જેમાં સૌથી વધુ દાનની રકમ રૂ.11,111/- હતી. આ સમૂહલગ્નમાં કુલ ખર્ચ રૂ. 1,76,566/- થયો હતો અને રૂ. 24674/- પુરાંત રહી હતી. આ સમૂહલગ્નના આયોજક મંડળમાં રાજકોટના આમદભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ ગેહલોત, કરીમભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ બાંભણિયા, ઉંમરભાઈ કરીમભાઈ બેલીમ, મહેબુબભાઈ અબ્દુલભાઈ ગેહલોત, હબીબભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ તગાળા, ઈકબાલ ભાઈ બચુભાઈ બાંભણિયા, સલીમભાઈ રમઝાનભાઈ ગોરી, જમીલભાઈ સુલેમાનભાઈ તુંવર, હનીફભાઈ અલ્લારખાભાઈ ગોરી તથા મોરબીના હુસેનભાઈ અબુભાઈ બેલીમ અને રહીમભાઈ

જુમાભાઈ ગેહલોતનો સમાવેશ થતો હતો તેવી માહિતી મળે છે.¹⁰

9. સામાજિક પ્રગતિમંચ અમદાવાદ આયોજિત પ્રથમ સમૂહલગ્નની આમંત્રણ પત્રિકા અને અહેવાલ આધારિત.

10. જ્વાળા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચ રાજકોટ, આયોજિત, સમૂહલગ્નની આમંત્રણ પત્રિકા અને અહેવાલ આધારિત.

4.3.3 ♦ સામાજિક પ્રગતિ મંચ અમદાવાદ દ્વારા આયોજિત બીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અમદાવાદમાં વસવાટ કરતા લોકો માટે સામાજિક પ્રગતિ મંચ અમદાવાદ દ્વારા બીજા સમૂહલગ્નનું આયોજન તા. 9-5-2004 ને રવિવારે કાજલવાલા કમ્પાઉન્ડ, જુહાપુરા, ફતેહવાડી, અમદાવાદ ખાતે યોજાયો હતો.

આ સમૂહલગ્નમાં કુલ 24 નવદંપતિએ પ્રભુતામાં પગલાં માંડ્યા હતા. જેમાં 11 વરરાજા અમદાવાદ શહેર અને 13 વરરાજા ગુજરાતના અન્ય વિસ્તારના, 13 કન્યા અમદાવાદ શહેર અને 11 કન્યા ગુજરાતના અન્ય વિસ્તારની હતી તેવું મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ધર્મગુરુ અલ્લાઝ પીર સૈયદ દાદાબાપુએ રૂબરૂ હાજર રહી નવદંપતિને આશીર્વાદ આપ્યા હતા. દાતાઓ તરફથી નવદંપતિને કુરઆન શરીફ અને ગાદલાં તેમજ આયોજક મંડળ તરફથી તિજોરી, પલંગ, રસોડા સેટ, ભેટમાં આપવામાં આવ્યા હતા. આ સમૂહલગ્નમાં પણ આયોજક મંડળે લાગ-ચાંદલા પેટે કોઈ જ રકમ લેવામાં આવી ન હતી તેવું મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે. સમાજના દાતાઓ પાસેથી રૂ.2,13,932/- ફાળા પેટે આપ્યા હતા. જેમાં સૌથી વધુ રકમ રૂ.11,111/- હતી. આ સમૂહલગ્નમાં કુલ ખર્ચ રૂ.2,65,834/- થયો હતો. આ સમૂહલગ્નના આયોજક મંડળમાં હાજી હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળા, મહંમદભાઈ કાસમ ભાઈ જંદરાણ (વટવા), સાદીકભાઈ નુરમહંમદભાઈ ચૌહાણ, હબીબભાઈ પીરભાઈ બેલીમ, દિલાવરભાઈ રહેમાનભાઈ આલ્વી, મહેબુબભાઈ હાજીઅલીભાઈ જંદરાણ, ઉસ્માનભાઈ ઉમરભાઈ ગોડ, યાકુબભાઈ બાબુભાઈ જંદરાણ, ફિરોઝભાઈ યાકુબભાઈ મંઘવા, કરીમભાઈ વલીભાઈ તગાળા, સુલેમાનભાઈ રહેમાનભાઈ બાંભણીયા, રહેમાનભાઈ નુરમહંમદભાઈ દાયમાનો સમાવેશ થયો હતો.¹¹

4.3.4 ♦ રાજકોટ સ્થિત ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચ દ્વારા આયોજિત બીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના રાજકોટના ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચ દ્વારા બીજા સમૂહલગ્નનું આયોજન તા. 9-1-2005 ને રવિવારે ભાવનગર હાઈવે પર, આજી ડેમ ચોકડી પાસે, દારૂલ ઉલુમ રઝવિયા બરકાતિયા, રાજકોટ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.

11. સામાજિક પ્રગતિ મંચ અમદાવાદ, આયોજિત બીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવની આમંત્રણ પત્રિકા અને અહેવાલ આધારિત.

મળતી માહિતી પ્રમાણે સમૂહલગ્નમાં કુલ 18 નવદંપતિએ પ્રભુતામાં પગલાં પાડ્યા હતા. જેમાં 2 વરરાજા અને વડોદરાની 3 કન્યા, અમદાવાદ, વડોદરાના હતા. બાકી જ નવદંપતિ સૌરાષ્ટ્રના હતા.

દાતાઓ તરફથી નવદંપતિને કુરઆન શરીફ, ગાદલાં અને રસોડાના કેટલાક વાસણો તથા આયોજક મંડળ તરફથી તિજોરી, પલંગ તથા રસોડા સેટ આપવામાં આવ્યો હતો. લાગ ચાંદલા પેટે કોઈ જ રકમ લેવામાં આવી ન હતી. સમાજમાંથી કુલ 444 દાતા પાસેથી ફાળા પેટે રૂ.1,82,685/- મળ્યા હતા. જેમાં સૌથી વધુ રકમ રૂ.8000/- હતી. આ સમૂહલગ્નમાં કુલ ખર્ચ રૂ.2,53,523/- થયો હતો અને રૂ.6707/- પુરાંત રહી હતી. આ સમૂહલગ્નમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ધાર્મિક ગુરૂ અલ્લાઝ પીર સૈયદ દાદાબાપુ હાજર રહી નવદંપતિને આશીર્વાદ આપ્યા હતા. આ સમૂહલગ્નના આયોજક મંડળમાં રાજકોટના જમાલભાઈ દાઉદભાઈ ગોરી, ઉંમરભાઈ કરીમભાઈ બેલીમ, હુસેનભાઈ જાનમહંમદ તુંવર, મહેબુબભાઈ આદમભાઈ બાંભણિયા, મહેબુબભાઈ અબ્દુલભાઈ ગેહલોત, ઈકબાલભાઈ બચુભાઈ બાંભણિયા, સલીમભાઈ રમજાનભાઈ ગોરી, ફિરોઝભાઈ યુસુફભાઈ બાંભણિયા, ઉસ્માનભાઈ અબ્દુલભાઈ બાંભણિયા, જમાલભાઈ સુલેમાનભાઈ તુંવર અને અહેમદભાઈ ઉંમરભાઈ ગોરી તથા મોરબીના રહીમભાઈ જુમ્માભાઈ ગેહલોતનો સમાવેશ થતો હતો. ¹²

4.3.5 ♦ ‘જ્વાળા ગરીબ નવાઝ’ અજમેરી સામાજિક એકતા મંચ-મોરબી દ્વારા

આયોજિત પાંચમો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ :

અમદાવાદમાં સફળતાપૂર્વક સમૂહલગ્ન મહોત્સવના આયોજનથી પ્રોત્સાહિત થઈ મોરબીમાં પણ એક સમૂહલગ્ન થાય એવી માંગણી મોરબીના કાર્યકરોમાં થઈ જેને રાજકોટ અને ભાવનગરના કાર્યકરોએ સહકાર આપતાં તેમણે “હઝરત જ્વાળા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક એકતા મંચ” નામે એક કમિટી બનાવી સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું. મળતી માહિતી પ્રમાણે મોરબીમાં પ્રથમ વખત આયોજિત આ સમૂહલગ્ન તા. 22-4-07 ને રવિવારે હાથીપીરની દરગાહના મેદાનમાં જેલ રોડ, લીલાપર રોડ, મોરબી ખાતે યોજાયા હતાં.

આ સમૂહલગ્નમાં કુલ 11 નવદંપતિએ પ્રભુતામાં પગલાં પાડ્યા હતા. જેમાં 1 વરરાજા આણંદ અને 1 વરરાજા અમદાવાદ સિવાય તમામ વર-વધૂ સૌરાષ્ટ્રના હતા. આયોજન મંડળમાં

12. જ્વાળા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચ રાજકોટ, આયોજિત, સમૂહલગ્નની આમંત્રણ પત્રિકા અને અહેવાલ આધારિત.

મોરબીના રહીમભાઈ જુમ્માભાઈ ગેહલોત, હુસેનભાઈ અબુભાઈ બેલીમ, અબ્દુલભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ બેલીમ રાજકોટના હુસેનભાઈ જાનમહંમદ તુંવર, ઉમરભાઈ કરીમભાઈ બેલીમ, અનવરભાઈ દાઉદભાઈ બાંભણિયા, સલીમભાઈ રમજાનભાઈ ગોરી, ફિરોઝભાઈ યુસુફભાઈ બાંભણિયા, અમદાવાદના સુલેમાનભાઈ રહેમાનભાઈ બાંભણિયા, ઉસ્માનભાઈ હસનભાઈ ગોરી, ધ્રોલના યુનુસભાઈ દાઉદભાઈ જંદરાણ, વિદ્યાનગરના યુસુફભાઈ રહેમાનભાઈ બાંભણિયા, સલીમભાઈ અ.કરીમભાઈ ખાનજાદા, ભાવનગરના અબ્દુલભાઈ કાસમભાઈ બેલીમ, મહેમુદભાઈ વલીમહંમદભાઈ બીશા, વડોદરાના નજીરભાઈ હબીબભાઈ ખાનજાદાનો સમાવેશ થતો હતો.¹³

4.3.6 ♦ અજમેરી યુનુસઅલી અમીર હુસેન બાંભણિયા, મહુવાવાળાના સૌજન્યથી સમૂહશાદી સમારોહ.

મળતી માહિતી પ્રમાણે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના જનાબ યુનુસઅલી અમીરહુસેન બાંભણિયા મહુવા જિ. ભાવનગર ખાતે ફર્નિચર, ગાદલાં, ગોદડાંનો ગુજરાત કોટન વર્ક્સ નામે મહુવામાં વ્યવસાય કરે છે. તેમણે સ્વખર્ચે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સમૂહલગ્નનું આયોજન કરવાનો વિચાર આવ્યો હતો અને પોતાના સમાજના કાર્યકરો સમક્ષ વડોદરામાં આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવનું આયોજન કરવા તેમણે વિચાર રજૂ કર્યો પરંતુ સમાજના કેટલાક અગ્રણીઓનો વિરોધ થવાથી તેમણે મહુવામાં આ સમૂહલગ્ન મહોત્સવનું આયોજન તા.2-11-2008 ને રવિવારે વાટલીયા પ્રજાપતિ જ્ઞાતિ પાર્ટી પ્લોટ, ગાયત્રીનગર રોડ, મહુવા ખાતે આયોજન કર્યું હતું તેવી માહિતી મળે છે.

આ સમૂહલગ્નની વિશેષતાએ હતી કે સમાજમાંથી કોઈ જ પ્રકારનો ફાળો, લગ્નફી, લાગ-ચાંદલો કે ભેટ સોગાદ મેળવવામાં આવી ન હતી. સમૂહલગ્નનો તમામ ખર્ચ જનાબ યુનુસઅલી અમીર હુસેન બાંભણિયાએ ઉઠાવ્યો હતો. આ સમૂહલગ્નમાં કુલ 19 નવદંપતિએ પ્રભુતામાં પગલાં પાડ્યાં હતાં. જેમાં 4 વરરાજા અમદાવાદના અને 15 વરરાજા ગુજરાતના અન્ય વિસ્તારોમાંથી તેમજ 3 કન્યા અમદાવાદ અને 16 કન્યા ગુજરાતના અન્ય વિસ્તારની હતી. ખાસ મહેમાન તરીકે હઝરત અલ્લાહ પીર દાદા બાપુ હતા. સંજોગાવસાત્ તેઓ હાજર રહી ન શક્તાં તેમના ભાઈ અને તેમના પુત્ર હાજર રહ્યા હતા. તેમણે નવદંપતિને આશીર્વાદ આપ્યા હતા.

13. હઝરત ખ્વાજા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક એકતામંચ મોરબી આયોજિત સમૂહલગ્નની આમંત્રણ પત્રિકા, અહેવાલ આધારિત.

તમામ નવદંપતિને શ્રી યુનુસભાઈ તરફથી તિજોરી, પેટી પલંગ સેટ, સીલીંગ ફેન, હેન્ડ ગ્રાઈન્ડર, ઈસ્ત્રી, સુટકેશ, રસોડા સેટના બધા જ વાસણો, વરવધૂના કપડાં, ચંપલ જેવી 52 વસ્તુઓ ભેટમાં આપવામાં આવી હતી. લગ્નમાં હાજર રહેલાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના તમામ કુટુંબને લહાણી પેટે 1000 ટીફીન ભેટ આપવામાં આવ્યા હતા.¹⁴

4.3.7 ♦ હઝરત ખ્વાજા ગરીબ નવાઝ અજમેરી યંગ ગ્રુપ મોરબી આયોજિત સમૂહલગ્ન મહોત્સવ

મોરબીમાં નવયુવાન લોકો પણ પોતાના આયોજનમાં એક સમૂહલગ્નનું આયોજન કરવા “હઝરત ખ્વાજા ગરીબ નવાઝ અજમેરી યંગ ગ્રુપ મોરબી” નામનું મંડળ બનાવી તા.30-5-2010 ને રવિવારે હઝરત ચંગાલશાહ પીર વલી અલ્લાહની દરગાહનું મેદાન, માળીયા હાઈવે, માળીયા ચોકડી, મોરબી ખાતે એક સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું હતું.

આ સમૂહલગ્નમાં કુલ 9 નવદંપતિએ પ્રભુતામાં પગલાં પાડ્યાં. જેમાં અમદાવાદના 1 વરરાજા અને વડોદરાની 2 કન્યા સિવાય તમામ વરવધૂ સૌરાષ્ટ્રના હતા. આ સમૂહલગ્નના આયોજક મંડળમાં મોરબીના બસીરભાઈ બચુભાઈ તુંવર, યુનુસભાઈ જુમ્માભાઈ ગેહલોત, દીલાવરભાઈ બેલીમ, રહીમભાઈ ઓસમાણભાઈ બાંભણિયા, મહેબુબભાઈ હાજીભાઈ ગેહલોત, સલીમભાઈ હસનભાઈ દાયમા અને હનીફભાઈ રસુલભાઈ ગેહલોતનો સમાવેશ થતો હતો. આ સિવાય હઝરત ખ્વાજા ગરીબ નવાઝ સામાજિક એકતા મંચ રાજકોટ, હઝરત ખ્વાજા ગરીબ નવાઝ સામાજિક એકતા મંચ મોરબીએ સહયોગ આપ્યો હતો.¹⁵

4.4 ♥ ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું કલા, સંગીત, નાટક અને સાહિત્યક્ષેત્રે પ્રદાન :

4.4.1 ♦ નાટ્ય, ફિલ્મ, લેખન, પત્રકારત્વક્ષેત્રે પ્રદાન :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન નોંધપાત્ર રહ્યું છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અને અમદાવાદ સ્થિત અજિતભાઈ જમાલભાઈ અજમેરી (મંઘવા) એ નાટ્યક્ષેત્રે, ફિલ્મ ક્ષેત્રે, લેખન ક્ષેત્રે, પત્રકારત્વક્ષેત્રે સારું એવું પ્રદાન કર્યું છે.

14. રૂબરૂ મુલાકાત, યુનુસઅલી અમીરહુસેન બાંભણિયા મહુવાવાળા તા. 26-12-10 તથા સમુહશાદીની આમંત્રણ પત્રિકા.

15. હઝરત ખ્વાજા ગરીબ નવાઝ અજમેરી યંગ ગ્રુપ મોરબી આયોજિત સમુહ લગ્નની આમંત્રણ પત્રિકા પરથી.

28મી ઓગષ્ટ 1955ના રોજ અમદાવાદ ખાતે અજિતભાઈનો જન્મ થયો હતો. ઈ.સ. 1980માં ગુજરાત યુનિવર્સિટીથી તેમણે હિન્દી વિષય સાથે M.A. સુધી અભ્યાસ કર્યો તે પહેલા ઈ.સ. 1977 માં “ડિપ્લોમા ઈન ડ્રામા” ગુજરાત કોલેજમાંથી કર્યું હતું. મળતી માહિતી પ્રમાણે બાળપણથી જ નાટ્ય કલાકારીના ગુણ તેમનામાં જોવા મળતા હતા. કોલેજકાળ દરમિયાન જ તેમણે “અકબરશાહ” નાટક ભજવી પોતાનો કલાકારનો જીવ પ્રજા સમક્ષ મૂક્યો હતો. કોલેજકાળ દરમિયાન 19 જેટલા નાટકો ભજવ્યા હતા.¹⁶ વર્ષ 1984માં પત્રકારત્વ ક્ષેત્રે કામ કરવા પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએશન ઈન જર્નાલિઝમ ભારતીય વિદ્યાભવન મુંબઈથી પ્રથમ વર્ગથી પાસ કર્યું.¹⁷ આ સિવાય ગુજરાત ફિલ્મ વિકાસ નિગમ દ્વારા ફિલ્મ બનાવવાની (35mm) તાલીમ લીધી અને N.C.E.R.T. નવી દિલ્હી દ્વારા સ્ક્રીપ્ટ રાઈટીંગની તાલીમ પણ તેમણે ઈ.સ.1984માં લીધેલી છે. ઈ.સ.1987 થી ઈ.સ.1989 દરમિયાન ગુજરાત રાજ્યના માહિતી ખાતાના સમાચાર વિભાગમાં સ્વતંત્ર નિર્માતા તરીકે કાર્ય કર્યું હતું. ઈ.સ.1988માં દૂરદર્શનના માન્ય નિર્માણનું કાર્ય કર્યું હતું.¹⁸

ઈ.સ.1992થી ફરી એકવાર માહિતી ખાતા ગાંધીનગરની નિર્માતા પેનલમાં તેમણે કામ કર્યું. ઈ.સ. 2005થી વનવિભાગ ગુજરાતની પેનલમાં પણ તેઓ સામેલ છે. વન વિભાગ માટે તેમણે નળ સરોવરનું મહત્ત્વ અને પક્ષી વૈવિધ્ય, વનીકરણનો નગર પ્રવેશ, નહેર કાંઠે વનરાજી મહાલે તથા વનીકરણ દ્વારા ઔદ્યોગિક વિકાસની સંભાવનાઓ જેવી ફિલ્મો પણ બનાવી છે. દૂરદર્શન માટે તેમણે કેટલીક દસ્તાવેજી ફિલ્મો બનાવી હતી જેમાં અમદાવાદની શાહી મસ્જિદો, ઐતિહાસિક હસ્તપ્રતોનો ખજાનો, તિમિર બને જ્યોતિ, સિક્કો કહે ઇતિહાસ અને દૈનિક ગુર્જરી ની 20 જેટલી ફિલ્મોનો સમાવેશ થાય છે. દૂરદર્શન માટે તેમણે નાટક “હંધાય ગેલહાગરા” બનાવ્યું છે. ઉર્દૂ કાર્યક્રમો તોહફા એ નેઅમત, ઈદુલ ફિત્ર, ઈનામે મહેનત, ઈદ મુબારક અને પૈગામે ખુશી આપ્યાં છે. કોમી એકતા પર 100 થી વધુ શેરી નાટકોના “આવાઝ દો હમ એક હૈ”ના શેરી નાટકોના પ્રયોગો કર્યા છે.

માહિતી ખાતુ ગુજરાત રાજ્ય માટે તેમણે દસ્તાવેજી ચિત્રો આરોગ્યની કેડીએ (35mm), અભિલેખાગાર દસ્તાવેજી દર્પણ, અનુપમ કાષ્ટ કલા ગુજરાતની, ગુજરાતનું લોક ભરત, નિષ્કામ સેવા, આદિજાતિના વિકાસની વિસ્તરતી ક્ષિતિજો વગેરે બનાવ્યાં છે. આ બંને દસ્તાવેજી ચિત્રો પેરિસના ફેસ્ટિવલમાં અને સૂરજકુંડ (હરિયાણા)ના ફેસ્ટિવલમાં પ્રદર્શિત થઈ હતી તેવું મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.

16. રૂબરૂ મુલાકાત, મંધવા અજિતભાઈ જમાલભાઈ, શાહપુર, અમદાવાદ, તા.17-6-09.

17. અજમેરી અજિતભાઈ જમાલભાઈનું ભારતીય વિદ્યાભવન મુંબઈનું પ્રમાણપત્ર ઈ.સ.1984.

18. રૂબરૂ મુલાકાત, મંધવા અજિતભાઈ જમાલભાઈ, શાહપુર, અમદાવાદ, તા.17-6-09. તથા બાયોડેટા આધારિત.

તારા ચેનલ માટે પણ તેમણે કેટલાક દસ્તાવેજ ચિત્રો બનાવ્યા છે. જેમાં તરણેતર, ઓણમ સમેત શિખર ઉપરાંત વિવિધ વિષયો પર 190 જેટલા કાર્યક્રમોના નિર્માણ કર્યા છે. Arabic Influence on Imperial Mosques of Ahmedabad અને Priceless Treasurer નામના કાર્યક્રમોના સ્વતંત્ર નિર્માતા તરીકે અજિતભાઈએ બનાવ્યા છે. દૂરદર્શન પર એક બે મિનિટના ક્વીઝ પણ તેમણે બનાવ્યા હતા. જેમાં આવાઝ દો હમ કો એક હૈ, અમે ભારતવાસી, બે બસ, ફૂલ ને કરમાવા ન દેશો, બાળલગ્ન ગુનો છે, ઊર્જા બચાવો, સ્તન પાન શ્રેષ્ઠ પાન જેવા આરોગ્યલક્ષી સાંપ્રદાયિક એકતા તેમજ નાગરિકત્વના પાઠ ભણાવતા વિવિધ વિષયોનો સમાવેશ થાય છે. તારા ચેનલ પર તેમની રાષ્ટ્રીય ઐક્ય, આરોગ્ય, બાળમજૂરી, પર્યાવરણ, સ્ત્રી સમાનતા, ઊર્જા, કુટુંબ નિયોજન, દહેજ અને ડ્રગ્સ જેવી દસ્તાવેજી ફિલ્મો પ્રસારિત થઈ હતી તેવી માહિતી મળે છે.

મળતી માહિતી પ્રમાણે તેમના 35 વર્ષના અનુભવમાં તેમણે ફિલ્મ નિર્માતા, દિગ્દર્શક, લેખક અને નાટ્યકાર તરીકે જુદા જુદા ક્ષેત્રે કામ કર્યું છે. તેઓ ઈન્ડિયન ઓક્યુમેન્ટરી પ્રોડ્યુસર્સ એસોસિએશન મુંબઈના તથા ફિલ્મ રાઈટર્સ એસોસિએશન મુંબઈ અને ઈન્ડિયન મોશન પીકચર પ્રોડ્યુસર્સ એસોસિએશન મુંબઈના સભ્ય છે. “એક્વેરિયમની એક સોનેરી માછલી” નામના નાટકમાં (1979) સુંદર અભિનય કરવા બદલ ઝોન સ્પર્ધામાં ગુજરાત રાજ્ય નૃત્ય અકાદમી તરફથી ઈનામ પણ મેળવ્યું હતું. ગોર્જયસ (સુંદર) ગુજરાત વેબસાઈટ બનાવી ગુજરાતની બહુરંગીય સભ્યતા પર પ્રકાશ પાડી ગરિમામય ગુજરાતને ગૌરવપૂર્ણ જનજીવનના વિશાળ ફલક પર સંસ્કાર, સભ્યતા કલા, અને કૌશલ્યોનો જે મૂલ્યવાન ખજાનો છે તે પ્રતિપાદીત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. આકાશવાણી અમદાવાદ, વિવિધ ભારતી અમદાવાદ માટે અજિતભાઈએ સાંસ્કૃતિક રેડિયો પ્રોગ્રામનું નિર્માણ અને લેખન કર્યું હતું.

મળતી માહિતી પ્રમાણે તેમણે યાત્રાધામ વિકાસ બોર્ડ ગુજરાત માટે અંબાજી, ડાકોર, દ્વારકા, ગિરનાર, પાલીતાણા, સોમનાથ માટે ફિલ્મની સ્ક્રીપ્ટ લખી હતી. રાજસ્થાન યાત્રાધામ વિકાસ બોર્ડ માટે કુંભલગઢ, ઉદેપુર, બીકાનેર, જોધપુર, અજમેર, પુષ્કર, જયપુર, માઉન્ટ આબુ, રાજસ્થાનના જૈન મંદિરો, રાજસ્થાનના પ્રખ્યાત કિલ્લાઓ, રાજસ્થાનના અભ્યારણો, રાજસ્થાનના મ્યુઝિયમ માટે તથા શ્રી 108 પાર્શ્વનાથ તીર્થ ધામ (હિન્દી / ગુજરાતી) શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ મહાતીર્થ (હિન્દી / ગુજરાતી) શ્રીનાકોડા ભૈરવ (હિન્દી) માટે પણ સ્ક્રીપ્ટ લખી હતી.¹⁹

પોતાનું સ્વતંત્ર પ્રોડક્શન “અમને રંગ તારો લાગ્યો” ની ઓડિયો કેસેટ ગરબા, સ્તુતિ અને ગીતો આધારિત બનાવી છે. તેઓ સામાજિક દાન અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિ કરતાં નવાંકુર ટ્રસ્ટની સ્થાપના તા. 3-2-1982માં કરી હતી. સંસ્થાને 80G (5) પ્રમાણપત્ર મળેલું હતું જેના પ્રમુખપદે અજિતભાઈ પોતે છે. નવગુર્જરી પાક્ષિકના તેઓ તંત્રી હતા. આ પાક્ષિકનું ધ્યેય ગુજરાતની અસ્મિતાને સ્પર્શતા દરેક પાસાઓને આવરી લઈને ગરવી ગુજરાતની ગૌરવપૂર્ણ ગાથાનું ગરિમા પદ ગાન ગૂંજતું કરવાનો હતો. જેમાં ગુજરાતની અસ્મિતા પર સુંદર પ્રકાશ તેઓ લેખક તરીકે પાડતા.²⁰ પરંતુ કમનસીબે તેમાં તેમને સફળતા મળી નથી અને તેમનું પાક્ષિક બંધ કરવું પડ્યું તેવું જાણવા મળે છે. લેખન ક્ષેત્રે વર્ણાનુપ્રાસ તેમજ અંત્યાનુપ્રાસ મેળવવામાં તેમની સારી એવી હથોટી છે. તેમણે આર્ચીસ ગ્રીટીંગ એન્ડ ગિફ્ટ કાર્ડ બનાવતી કંપની માટેના દિપાવલી કાર્ડમાં શબ્દરચના પણ બનાવી હતી.²¹

પોતાની આ સફળતાનો શ્રેય તેઓ પ્રથમ માતા પિતા અને ત્યારબાદ પોતાના ગુરુ જનકભાઈ દવેને આપે છે. શ્રી જનકભાઈ દવેને તેઓ નાટ્યગુરુ, નાટ્યપિતા અને માટીના પીંડને નટનો આકાર આપનાર જનક તરીકે ઓળખે છે, જશવંત ઠાકરને પોતાના ગુરુમહ તરીકે ગણે છે. અજિતભાઈના પુત્ર આદિલ અજમેરી પણ કોલજકાળ દરમિયાન જ્ઞાનગોષ્ઠિ અને દર્પણ એકેડેમીમાં નાટ્ય શિક્ષણની તાલીમ લઈ “હમ” નામના કોમી એકતાના પ્રોજેક્ટમાં તથા દર્પણ એકેડેમીના અન્ય એકાંકીઓમાં કલાકાર તરીકે કામગીરી કરી હતી. મળતી માહિતી પ્રમાણે ઈ.સ. 2002ના કોમી તોફાનોમાં પોતાના ઘરને લૂંટી લીધું, બાળી દીધું હતું આમ છતાં બિલકુલ દ્વેશભાવ વગર આજે પણ અજિતભાઈ હિન્દુ મિત્રો સાથે હળી મળી ને સહકારથી કાર્ય કરે છે.²²

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના એક નાટ્યકલાકાર શ્રી આસીફભાઈ અનવરભાઈ બાંભણીયાનો જન્મ 7-મી ઓગષ્ટ 1983ના રોજ રાજકોટ માં થયો હતો. તેમણે ધો-12 સુધી અભ્યાસ કર્યો છે. બાળપણથી જ તેમને નાટ્યકલાનો શોખ હતો. શાળા કક્ષાએથી જ તેમણે નાટ્યકલામાં ઝંપલાવ્યું હતું.

ઈ.સ. 2007 માં અમદાવાદ ખાતે વાઈબ્રન્ટ ગુજરાતના પ્રોગ્રામમાં “સત્તાવન થી સુભાષ” મલ્ટીમીડીયા સાઉન્ડ શો ના સાંસ્કૃતિક પ્રોગ્રામમાં તેમણે ભાગ લીધો હતો. આ પ્રોગ્રામમાં તેમણે

20. નવગુર્જરી પાક્ષિક અંક તંત્રી શ્રી અજમેરી અજિતભાઈ, અમદાવાદ, તા. 3-9-03.

21. આર્ચીસ ગ્રીટીંગ એન્ડ ગિફ્ટ લીમીટેડ કંપનીના દિપાવલી કાર્ડ નં. 600DWL0101029ARGR પરથી.

22. રૂબરૂ મુલાકાત, મંથવા અજિતભાઈ જમાલભાઈ, પૂર્વોક્ત.

તારેદારખાન, છગન ખેરાજ (આઝાદીના લડવૈયા)ના સાથીદારનો અને જૂનાગઢના આરઝી હકૂમત વખતે લડત આપનાર વૈષ્ણવ હવેલીના મહંતનો ત્રેવડો રોલ ભજવ્યો હતો.²³ ગુજરાત રાજ્યના સ્થાપના દિન નિમિત્તે 1લી મે ઈ.સ.2008ના રોજ અમરેલી ખાતે મેગા કલ્ચરલ ઈવેન્ટ “સમુદ્રગાથા”માં ગુજરાતના પ્રથમ મુખ્યમંત્રી જીવરાજ મહેતાનો સુંદર અભિનય તેમણે કર્યો હતો. આ ઉપરાંત સંભવામિ યુગે યુગે ધ્વનિ પ્રકાશ નાટ્યપ્રયોગમાં કૃષ્ણનો અભિનય કર્યો હતો. તેમજ ગુજરાતી સાહિત્યના જાણીતા કવિ અને લાઠીના રાજવી સુરસિંહજી તખ્તસિંહજી ગોહિલ “કલાપી”નું નાટક કલાપીમાં પણ ટાઈટલ રોલ કરી ઈનામ મેળવ્યું હતું.²⁴

મળતી માહિતી પ્રમાણે તેમણે કેટલાક નાટકોનું લેખન કાર્ય પણ કર્યું હતું. તેમણે સ્નેહનું તર્પણ એકાંકી, પ્રેમ અમારે કરવો છે દ્વિઅંકી, હૃદય સમ્રાટ ધ્વનિ પ્રકાશ નાટ્યપ્રયોગ, ફૂલ લેન્થ, લાગણી ભીના સંબંધો, પણ મારી વાત તો સાંભળો એકાંકીનું લેખન તેમજ દિગ્દર્શન પણ કર્યું હતું. આમ નાટ્યકલા, લેખન અને દિગ્દર્શક તરીકેની કામગીરી દ્વારા કારકિર્દી શરૂ કરનાર આસીફભાઈને ગુજરાત સરકારના મુખ્ય સચીવ તરફથી, રાજકોટના કલેક્ટર અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ તરફથી પ્રમાણપત્રો મળ્યા છે. ગુજરાત ગૌરવદિન મેગા ઈવેન્ટમાં ભાગ લેવા બદલ જૂનાગઢના કલેક્ટર તરફથી તથા 26 જાન્યુઆરી ના રોજ પ્રજાસત્તાક દિન નિમિત્તે કાર્યક્રમમાં ભાગ લેવા બદલ કલેક્ટર રાજકોટ તરફથી પણ પ્રમાણપત્ર એનાયત થયું હતું.²⁵

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ અજમેરીએ પણ નાટ્યક્ષેત્રે પોતાનું પ્રદાન આપ્યું છે. બાળવયથી જ નાટ્યક્ષેત્રે રૂચી ધરાવતા હોવાથી શાળા કક્ષાએ અને કોલેજકક્ષાએ ઘણાં બધાં કાર્યક્રમોમાં ભાગ લીધો હતો. ઈ.સ. 1980 માં “મારું શું થશે?” નાટકમાં તેમનો નોકરનો રોલ ખૂબ વખણાયો હતો. આ સિવાય “પ્રેમ કી ગંગા” નાટકમાં આંધળાનો, તકદીર કા ખેલ નાટકમાં અપંગનો અભિનય લોકમુખે પ્રશંસાપાત્ર બન્યો હતો. ડાયરેક્ટર શબ્બીર શેખની આગેવાનીમાં આ નાટકો અમદાવાદના લગભગ દરેક નાટ્યગૃહમાં ભજવાયા હતા. વળી, અજિતભાઈ અજમેરી સાથે “હંધાય ગેલહાગરા” નામના શેરી નાટકોમાં પણ ભાગ લીધો હતો. ઈ.સ. 1991 થી અમેરિકાના શિકાગોમાં વસતા હોવાથી આ ક્ષેત્રે વધુ પ્રદાન કરી શક્યા નથી. આમ, છતાં, શિકાગોમાં પણ ઈ.સ. 2004 ના વર્ષ “મારું શું થશે?” નાટકનો એક શો કર્યો હતો તેવી માહિતી મળે છે.²⁶

23. રૂબરૂ મુલાકાત, બાંભણીયા આસીફભાઈ અનવરભાઈ, રાજકોટ, તા.29-6-08.

24. ‘ફૂલછાબ’ વર્તમાનપત્ર રાજકોટ, પેજ નં.12. તા.30-11-07. ‘સાંજ સમાચાર’ વર્તમાનપત્ર રાજકોટ, પેજ નં.8. તા.26-11-07.

25. ‘દિવ્યભાસ્કર’ વર્તમાનપત્ર રાજકોટ, પેજ નં.10. તા.7-4-08. ‘અકીલા’ વર્તમાનપત્ર રાજકોટ, પેજ નં.12. તા.29-03-08.

26. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, (અમેરિકા) જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.12-10-10

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અબ્દુલકરીમ હાજી કાસમભાઈ ખાનજાદા ઉર્ફે “રાહી” શાયર નો જન્મ તા. 7-7-1915 ના રોજ મોસાળ જસદણમાં થયો હતો. ફક્ત પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવી તેઓ બિસ્કીટ બેકરીના વ્યવસાયમાં જોડાયા હતા.. ઈ.સ. 1940માં નડિયાદમાં આવ્યા બાદ તેમને શેર શાયરીનો શોખ જાગ્યો. તેમણે ઘણી કવ્વાલીઓ, ભજન, ગઝલ ગુજરાતીમાં ગાયા છે. ગુજરાતમાં તેઓ “રાહી”ના હુલામણા નામથી જાણીતા બન્યા છે. જંબુસરમાં 30 વર્ષ રહ્યા આથી તેમણે ત્યાં પણ ઘણાં મુશાયરામાં ભાગ લીધો હતો. શૂન્ય પાલનપુરી, ગની દહીંવાલા, ગઝલ મંડળ ચલાવતા એહમદભાઈ બેકાર, અમૃત ધાયલ જેવા જાણીતા ગઝલકારોના મુશાયરામાં તેમણે પોતાની રચનાઓ રજૂ કરી તેમની શાબાશી મેળવી હતી. ભરૂચ, સુરત, વડોદરા, નડિયાદ, અમદાવાદ, સુરેન્દ્રનગર જિલ્લામાં યોજાયેલા ઘણાં મુશાયરામાં તેઓએ ભાગ લીધો હતો. આજે 95વર્ષની ઉંમરે પણ તેઓ સુંદર શાયરી રજૂ કરી શકે છે. જંબુસરના બારોટના ઠાકોર તરફથી તેમનું સન્માન પણ થયું હતું. હાલમાં વતન-સુસવાવ, તા. હળવદ ખાતે નિવૃત્ત જીવન વિતાવે છે.²⁷

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના કાળુભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ અજમેરી ઉર્ફે કાળુભાઈ કવ્વાલ પણ લોક સાહિત્યક્ષેત્રે સુંદર પ્રદાન કર્યું છે. ઈ.સ. 1951 ની ઉત્તરાયણના દિવસે જન્મેલા કાળુભાઈના પિતા પણ સુંદર ગાયક હતા. નાની ઉંમરેથી જ પિતા સાથે કાળુભાઈ બાળકલાકાર તરીકે ગાવા જતા. એકવાર જામનગર જામસાહેબની હાજરીમાં બાર વર્ષના કાળુભાઈએ પોતાના ગુલાબી કંઠનો પરિચય કરાવ્યો, ત્યારે ચાલુ કાર્યક્રમમાં બાર વર્ષના આ છોકરાને જામ સાહેબે ઊંચકી લીધો અને ભવિષ્યમાં મોટો કલાકાર બનશે એવી ભવિષ્યવાણી પણ કરી હતી. કાળુભાઈ ભજન, લોકવાણી, સંતવાણી, ડાયરો અને કવ્વાલીઓ ગાવામાં ખૂબ માહેર છે. ઘણાં કાર્યક્રમો અને મુશાયરામાં તેમણે ભાગ લીધો હતો. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી મુ. ફાતસર, મોરબીથી કરે છે. મોરના ઈંડા ચીતરવા ન પડે તેમ વારસાગત કંઠ કાળુભાઈના પુત્ર સત્તારભાઈ અને પુત્રી આબેદાબેનને પણ મળ્યો છે. બંને ભાઈ બહેન પણ સારા ગાયન કલાકાર અને ગીતકાર છે. લગ્ન થતાં આબેદાબેન ગાવાનું બંધ કરી ગૃહિણી બની ગયા પરંતુ સત્તારભાઈએ બાપદાદાનો વારસો ચાલુ રાખતા પોતાની સેવા આપી રહ્યા છે. 10 મે - ઈ.સ. 1986 માં તેમનો જન્મ થયો હતો. સત્તારભાઈ અંગ્રેજી વિષય સાથે સ્નાતક થયા છે. વિદ્યાનગર આણંદમાં સ્થાયી થયેલા સત્તારભાઈ ઈ.સ. 2007 માં E.T.V. ગુજરાતીના

27. ખાનજાદા અબ્દુલ કરીમ હાજી કાસમભાઈના બાયોડેટા આધારે તથા ટેલિફોનિક વાતચીત પરથી. તા.21-10-10

સુપર સીંગર કાર્યક્રમમાં ભાગ લીધો હતો. આ કાર્યક્રમના જજ તરીકે ભારતના જાણીતા ગઝલકાર મનહર ઉદાસ, કલ્યાણજી આણંદજીના પુત્ર વીજુ શાહ હતા. રામોજી ફિલ્મ સીટી હૈદરાબાદમાં યોજાયેલ આ હરિફાઈમાં સુપર સીંગર તરીકે તેઓ ગુજરાતમાં ત્રીજા નંબરે રહ્યા હતા. દૂરદર્શન ગિરનારીના “સદાબહાર” કાર્યક્રમમાં જૂના ફિલ્મી ગીતો પણ તેમણે ગાયા હતા. સત્તારભાઈ ગીતો ગાવાની સાથે ગીતો લખી પણ શકે છે, તેનું કમ્પોઝીંગ પણ તેઓ કરે છે. સૂરમંદિર સ્ટુડિયો, આણંદના આદર્શ સ્ટુડિયોમાં તથા ઓરકેસ્ટ્રામાં તેઓ ગાયન કલાકારની ભૂમિકા ભજવે છે તેવું મળતી માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે. કોઈપણ જાતની તાલીમ લીધા વગર સત્તારભાઈ ગાયન કલાકારની રીતે સુંદર પ્રદાન કર્યું છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના 24 વર્ષના ઉંમરના કલાકાર યાકુબભાઈ ફકીરમહંમદભાઈ અજમેરી પલિયડવાળા પણ ગુજરાતી ગીતો, ગરબા, ભજનની રચનાઓ બનાવે છે. પુરું પ્રાથમિક શિક્ષણ પણ ન મેળવી શકનાર યાકુબભાઈની આર્થિક સ્થિતિ ખૂબ જ કંગાળ છે અને મજૂરી કરી જીવન નિર્વાહ કરે છે.²⁸

4.4.3 ♦ સાહિત્ય ક્ષેત્રે પ્રદાન:

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈ અજમેરી પણ એક કવિ-શાયર જીવ હતા. સમાજના એક સમયના સામાજિક કાર્યકર, અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન-જમાલપુરના સ્થાપકોમાંથી એક એવા સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈને લોકો સમાજમાં આજે પણ કવિ કે શાયર તરીકે ઓળખે છે.

મળતી માહિતી પ્રમાણે સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈનો જન્મ ઈ.સ.1900માં મું જાકાસણા, તા. જિ.મહેસાણામાં થયો હતો. તેમના પિતા રૂસ્તમભાઈ મું. બોરિયાવી (લીંચ) તા. જિ. મહેસાણામાં કરિયાણાની દુકાન ચલાવતા હતા. સુલેમાનભાઈ ક્યારેય શાળાએ ગયા ન હતા. નાની ઉંમરમાં પિતાની છત્રછાયા ગુમાવતા તેમના માતા અને મોટાભાઈ નથુભાઈ તથા સુલેમાનભાઈને લઈ રોજીરોટીની શોધમાં અમદાવાદ આવ્યા. મોટાભાઈ નથુભાઈ સાથે સુલેમાનભાઈ પણ નાની ઉંમરે કેલીકો મિલમાં નોકરી લાગી ગયા તેવું માહિતીના આધારે જાણવા મળે છે.

નાની ઉંમરથી જ શેર, શાયરી, કવિતાઓનો તેમને શોખ હતો. આધ્યાત્મિક સુફી શાયરીઓ સાંભળવાનો, નવી શાયરી રચવાનો શોખ હોવાના કારણે અમદાવાદમાં શાયરોના

28. કાળુભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ અને સત્તારભાઈ કાળુભાઈના બાપોડેટા આધારે તથા ટેલિફોનિક વાતચીત પરથી. તા.12-10-10

મુશાયરા ભરાય ત્યાં સાંભળવા-જોવા પહોંચી જતા. આવા જ એક મુશાયરામાં તેઓ હાજર હતા અને ચાલુ મુશાયરામાં શ્રેષ્ઠ શાયરી રજૂ કરવા શાયરોમાં પડકાર ફેંકાયો. સુલેમાનભાઈ એ પોતાની કોઠાસૂઝથી એક શાયરી રજૂ કરી અને સુલેમાનભાઈની શાયરી શ્રેષ્ઠ શાયરી જાહેર થઈ. તેમને જાહેરમાં સન્માનવામાં આવ્યા હતા. આ બનાવ બાદ સુલેમાનભાઈનું કવિ હૃદય વધારે ખીલ્યું. થોડું લખી-વાંચી શકતા સુલેમાનભાઈ ગુજરાતી-ઉર્દૂ બંને ભાષામાં પોતાની રચના બનાવતા. ઈ.સ. 1935 થી ઈ.સ. 1950 ના સમયમાં તેમની કવિતાઓ શેર શાયરી મોરકસવાડ મીરઝાપુર અમદાવાદ ખાતેથી પ્રસિધ્ધ થતું “આબે હયાત” પાક્ષિક, કલમ માસિકમાં નિયમિત છપાતી. હઝરત મહંમદ પયગંબર સાહેબની શાનમાં લખાતી કવિતા “ના’ત શરીફ” ની તેઓ સુંદર રચના કરી શકતા હતા.

તેમણે પોતે એક હસ્તલિખિત નાટક રચ્યું હતું. જેના મુખ્ય કલાકાર તરીકે તેઓ પોતે રહી દેશી નાટક સમાજ, ભારત ભુવન થિયેટર, પ્રકાશ ટોકીઝ ધી કાંટા અમદાવાદ ખાતે ભજવ્યું હતું, અને લોકમુખે ખૂબ વખણાયેલું આમ છતાં આ નાટકના નિર્માતા તરીકે ખૂબ મોટી આર્થિક ખોટ તેમને થઈ હતી. સમય જતાં તેમનું મગજ ધૂની અને છેલ્લે અસ્થિર થઈ ગયું આથી એક દિવસે તેમની રચેલી હસ્તલિખિત કૃતિઓ તેમના પુત્રની નજર સામે જ ફાડી નાખી અને બાળી દીધી એવી માહિતી તેમના પુત્ર કાસમભાઈ સુલેમાનભાઈ (T.T.) પાસેથી મળી છે. કમનસીબે તેમની આવી કોઈ જ કૃતિ કે સમાચાર પત્રમાં છપાયેલ તેમની રચનાઓ હાથ લાગી નથી. આમ છતાં લોકમુખે કેટલીક રચનાઓ આજે પણ સાંભળવા મળે છે. તેમના પુત્ર કાસમભાઈ 90 વર્ષની ઉંમરે પિતાની રચેલી કેટલીક રચનાઓ મૌખિક સંભળાવે છે જેમાં કેટલીક આ પ્રમાણે છે.

- (1) કવિ બનકર કૌવત કરતા,
દિનભર કદુ નહીં ખાય ,
અપને આપ સમાયો નાહીં,
કવિજન નહીં કહલાય.
- (2) ઈલ્મ સીખો ઈલ્મ હૈ દૌલત બડી,
ઈલ્મ સે કોઈ નહીં દૌલત બડી,
ચોર ઉસે ચૂરા સકતા નહીં,
ઈલ્મ સીખો ઈલ્મ હૈ દૌલત બડી. ²⁹

29. રૂબરૂ મુલાકાત, કાસમભાઈ સુલેમાનભાઈ TT તથા ગુલામહુસેન નજુભાઈ ભાઈચંદભાઈ જમાલપુર, અમદાવાદ 2-5-10

સુલેમાનભાઈ રુસ્તમભાઈ એક સામાજિક કાર્યકર હતા. વળી “અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન” ના ટ્રસ્ટી હોવાના નાતે અજમેરી સમાજના કેટલાક વૃધ્ધ અને જાણકારોનું માનવું છે કે આ ટ્રસ્ટના વાર્ષિક હિસાબોમાં લખેલા શેર-રચનાઓ સુલેમાનભાઈની જ છે. ઈ.સ. 16-11-40 થી 30-6-45 ના વાર્ષિક રિપોર્ટના મુખપૃષ્ઠ પરનો શેર આ પ્રમાણે છે.

યે મદ્રસા હૈ કોમ કી ખિદમત કે વાસ્તે,
ચશ્મા હય ઈલ્મ કા યે હિદાયત કે વાસ્તે,
હુરમત કરો અઝીઝો તુમ કુરઆને પાક કી,
હય યે ચિરાગ કુફી ઝલાલત કે વાસ્તે.

આજ રિપોર્ટના પાના નં. 2 પર ખુદાની શાનમાં પ્રાર્થના કરતી રચના આ પ્રમાણે છે.

સતાઈસ કે તુ લાયક હય કે રબ્બે દોસરા તુ હય,
રહીમો મહેરબાનો માલિકો રોઝે જઝા તુ હય;
તુઝીકો પૂછતે હય હમ નહીં તેરે સિવા કોઈ,
ઈઆનત ચાહતે હય તુઝસે સબકા આસરા તુ હય;
ચલા હમકો તુ સીધી રાહ પર હય આરઝુ ઈતની,
કેહ ઈસ કજરવ ઝમાને મેં હમારા રેહનુમાં તુ હય;
તરીકા ઉન્કા હો જીનપર હુવા લુત્ફો કરમ તેરા,
કેહ હરકસ ઓર નાકસકા સહારા અય ખુદા તુ હય;
ન ઉન્કા રાસ્તા જીન પર હુવા કેહરો ગઝબ તેરા,
ન રસ્તા ગુમ રહોં કા જીનસે ના ખુશ ઓર ખફા તુ હય.³⁰

તા.1-1-49 થી તા. 31-12-50 ના અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆનના બે વર્ષના રિપોર્ટના મુખ્યપૃષ્ઠ પર તેમનો રચેલો શેર આ પ્રમાણે છે.

તાલીમગાહ મેં જાકર અપના મુકામ કરલેં,
મેહમુર ઈલ્મસેં યે સીના તમામ કરલેં,
રોઝા નમાઝ કો હમ ફરજે આમ કરલેં,
ઈસ આલમેં ફના મેં ઈતના તો કામ કરલેં

તો આજ રિપોર્ટના પાના નં. 3 પર કુરઆનની તાલીમનું મહત્ત્વ સમજાવતી એક રચના મૂકી છે જેમાં પંદરમી લીટીમાં સુલેમાનભાઈ પોતાને ‘સલીમ’ તરીકે ઓળખાવે છે સંભવતઃ આ રચના પણ તેમની જ હોવાનું માનવામાં આવે છે.

30. વાર્ષિક રિપોર્ટ 1940-45 મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન, જમાલપુર, અમદાવાદ. પેજ નં.- 3

તાલીમ ગાહસે નીકલા એહલે ઝબાન હોકર
 મહેરૂમ કબ રહા વો હાફીઝ કુરઆન હોકર
 કુરઆં પે મર મીટે જો મુસ્લિમ કી શાન હોકર
 ઉઠેંગે તુરબતોં સે વો નોજવાન હોકર
 સીનેમેં નુર જીસકે ટપકેગા રોઝે મેહશર
 જલ્વા નબીકા હોગા વકતે નશાન હોકર
 વો દિન ખુદા દીખા દે એકબાર ફીર ભી હમકો
 ગુંજે જહાન ભરમેં હમભી અઝાન હોકર
 પળ કર સુનાએં ઉનકો હદદે કુરઆન કયા હૈ
 મરકઝ પે ઠહર જાએ વો મહેરબાન હોકર
 ઉલ્ફતસે તેરી દીલ કા રોશન ચિરાગ હોગા
 દિલ મેં રહેગા તુ જો દિલ કા મીઝાન હોકર
 બેગાના બન રહા હે ગન્યે શબાબ જીસ કા
 અબ તો ખબર લા યા રબ તું મહેરબાન હોકર
 તાલીમ વો અતા કર યા રબ “સલીમ”કો તું
 નીકલે ન મરતે દમ તક ગયરત કી શાન હોકર ³¹

આમ અજમેરી સમાજના અગ્રગણ્ય સામાજિક કાર્યકર અને ઉચ્ચ કક્ષાના શાયર અને કવિની કૃતિઓ સચવાઈ શકી નથી જે ઘણી કમનસીબ બાબત કહી શકાય. સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈ પોતાની છેલ્લી અવસ્થામાં અસ્થિર મગજના બની ઈ.સ. 1953માં ખુદાને પ્યારા થઈ ગયા.³²

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના એક માત્ર પ્રોફેસર અને કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના પ્રો. સુમનભાઈ અજમેરી સરસપુર આર્ટસ એન્ડ કોમર્સ કોલેજના હિન્દીના પ્રાધ્યાપક તથા ત્યારબાદ વિભાગીય વડા બન્યા. હિન્દી વિષયના ફક્ત પ્રાધ્યાપક ન રહેતાં ઉચ્ચકોટીના કવિ અને લેખક તરીકે પણ તેમણે ખૂબ સારું પ્રદાન કર્યું છે. ડૉ. દિપક બારડોલીકર (માન્યેસ્ટર, ઈંગ્લેન્ડ)ના શબ્દો માં “અમેરિકાના ટેક્સાસ પરગણાંમાં જઈ વસેલા સુમન અજમેરી, કાવ્ય લેખનમાં હરણફાળ ભરતા એક ગુજરાતી ડાયસ્પોરિક શાયર છે” ભાષા પરનું એમનું પ્રભુત્વ

31. વાર્ષિક રિપોર્ટ 1949-50 મદ્રસએ તાલીમુલ કુરઆન, જમાલપુર, અમદાવાદ, પેજ નં.- 1 - 4.

32. રૂબરૂ મુલાકાત, કાસમભાઈ સુલેમાનભાઈ TT જમાલપુર, અમદાવાદ 2-5-10

પ્રશસ્ય છે. તેમના કાવ્યસંગ્રહો, પુસ્તકો જોતાં એવું લાગે છે કે તેમની પાસે વિષય વસ્તુનો કોઈ તોટો નથી. કવિતા લખવાની એમની પોતાની એક સ્ટાઈલ છે. એક નિજી રીતિ છે. વિશેષતઃ સુમનભાઈ નિજાનંદ ખાતર કવિતા લખતા હોય એવું લાગે છે.³³

પ્રો. સુમનભાઈ અજમેરીની રચનાઓ અને રચનાઓ પરના લેખો, રિવ્યુઓ અને સમીક્ષાઓ ગુજરાત, ઈંગ્લેન્ડ અમેરિકાના મળી કુલ 23 સામયિકોમાં પ્રગટ થયા છે. ગુજરાતના મુખ્ય વર્તમાન પત્રો અને ન્યૂયોર્કનું ગુજરાત ટાઈમ્સ, મુંબઈનું જન્મભૂમિ, પ્રવાસી અને ન્યૂયોર્ક સંદેશમાં પણ તેમની રચનાઓ પ્રગટ થઈ છે. કવિ શ્રી સુમનભાઈ અજમેરીના ગુજરાતી ભાષામાં અછાંદસ, છાંદસ-અછાંદસ, ગીત ગઝલ, પરંપરિત જોડકણાં, બાળકાવ્યો, કિશોરકાવ્યો અને ગદ્ય સંચય સ્વરૂપે ઘણી રચનાઓ આજ સુધીમાં પ્રગટ થઈ ચૂકી છે. જેમાં કવિતા સુમન, અંતઃસલિલા, કંઠે કોણું ગીત, સૂરજ ઝળાં હળાં, હલક હુલાસે ચઢી, તરન્નુમ, હિલોળ વિભોર, તરવરાટ મુખ્ય છે.³⁴

સુમન અજમેરી : વ્યક્તિત્વ અને કૃતિત્વ નામનું 596 પાનાનું દળદાર પુસ્તક ડૉ. જગદીશ દવે (લંડન) ડૉ. ગોવર્ધન શર્મા (ગાંધીનગર) પ્રો. જગદીશ શુક્લ (વડોદરા) પ્રો. રાજ અજમેરી (કેનેડા) કુ.મીના અજમેરી (અમદાવાદ) તેના સંપાદકો છે. સુમન અજમેરીના 21 ગીતોની ઓડિયો કેસેટસ “કંઠે કોણું ગીત” અને “રેશમ રેશમ” માં 23 ગીતોની બે ઓડિયો કેસેટસ પ્રકાશિત થઈ ચૂકી છે.³⁵

પ્રો. સુમન અજમેરીના કુલ નવ કાવ્ય સંગ્રહો પાંચ બાળ કાવ્ય સંગ્રહો, 44 ગીતો ગઝલો સંગીત સાથે સુમધુર કંઠે ગવાઈ ચાર ઓડિયો કેસેટસ, સમાયના નામનો એક ગદ્ય સંચય, કાવ્ય શાસ્ત્ર પરનું પુસ્તક, ગઝલ સંરચના અને છંદવિધાન નામનું 304 પાનાનું દળદાર પુસ્તક પ્રકાશિત થયું છે. વાર્તા સંગ્રહ, સુમન અજમેરીની ગઝલો જેમાં 900 શેરો નો સંગ્રહ છે. ગઝલ શેરોની અંતાક્ષરી, પરભોમમાં પાંગર્યા ફૂલ, (જેમાં વિદેશની ભાવભૂમિના કાવ્યો છે) નેજવા (અછાંદસ કાવ્યો) ‘તન્મય-તન્મય’ ગીત સંગ્રહ, ‘ઈબારત અને રિયાઝ’ (ગઝલ સંગ્રહો) ‘નગર આ માઝું’ અને ‘આભલામાં ઝલમલતું આકાશ’ (તરૂણ કાવ્યો) પણ પ્રકાશિત થઈ છે.

33. ડૉ. દવે જગદીશ, (લંડન) તથા અન્ય ચાર સંપાદકો ‘સુમન અજમેરી વ્યક્તિત્વ અને કૃતિત્વ’ સાગર પબ્લીકેશન અમદાવાદ, 2004, પેજ નં. 593

34. અજમેરી સુમન ‘શબ્દાયના’ સાગર પબ્લીકેશન અમદાવાદ, 2009, પેજ નં. 220-223.

35. ડૉ. દવે જગદીશ, (લંડન) તથા અન્ય ચાર સંપાદકો, પૂર્વોક્ત પેજ નં.1

કવિ અને ગઝલકાર સુમન અજમેરીના સત્તર હજારથી વધુ શેરોનો વિક્રમ સંગ્રહ ગુજરાતી ગઝલોનો શેર વૈભવ ખંડ 1 થી 6 ટૂંક સમયમાં પ્રકાશિત થશે.³⁶ “શબ્દાયના” નામના પુસ્તકમાં સુમન અજમેરી રચિત વિવિધ ગદ્ય-વિદ્યાઓનો સંચય છે. આ પુસ્તકમાં બિપિન આશર (પ્રોફેસર, ગુજરાતી, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટ) લખે છે કે “શ્રી સુમન અજમેરી ગુજરાતી સાહિત્યકારો સાથે ઘનીષ્ઠપણે સંકળાયેલા છે. અમેરિકામાં રહેતા હોવા છતાં તેમણે ગુજરાતી ભાષા, ગુજરાત, ગુજરાતી સાહિત્ય અને તેના સાહિત્યકારો સાથેનો જીવંત નાતો જાળવી રાખ્યો છે. તેઓ લખે છે કે સર્જક અને વિવેચકનું એક અદ્વૈતપણું સિધ્ધ કરવામાં સુમન અજમેરી સફળ રહ્યા છે. સુમન અજમેરી એમના કામથી સાહિત્ય સૃષ્ટિના અક્ષાંશ-રેખાંશને અતિક્રમતા રહ્યા છે. આ સર્જકના વ્યક્તિત્વમાં ત્રણ પાસાંઓ સૌ કોઈને સ્પર્શી ગયા છે. (1) ભારતીય સંસ્કૃતિ પ્રત્યેનો તેમનો અહોભાવ (2) ગુજરાતી ભાષા સાહિત્ય પ્રત્યેનો અકથ્ય લગાવ (3) પ્રેમાળ વ્યક્તિત્વ અને માનવતાવાદી અભિગમ.”³⁷

“શબ્દાયના” એ સુમનભાઈ અજમેરીનું 32મું સાહિત્યક પુસ્તક છે. જ્યારે પ્રથમ ગદ્ય સંકલન “સમાયના” પ્રકટ થયેલું. વાર્તા, નિબંધ, રેખા ચિત્ર, સમીક્ષા-વિવેચન-રિવ્યર, એકાંકી, રેડિયો રૂપક, નૃત્ય નાટિકા વૃત્ત લેખન (રિપોર્ટિંગ) જેવી સાત વિદ્યાઓમાં તેમની ગદ્યકૃતિઓ સંકલિત થઈ છે.³⁸ (વધુ વિગત માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં.-9)

પ્રો. સુમન અજમેરી દુનિયાભરમાં ઘણાં પ્રવાસ પણ કર્યા છે. સમગ્ર ભારતભરમાં તો તેઓ ફર્યા જ છે આ સિવાય કરાંચી (પાકિસ્તાન) મક્કા-મદીના, જિદ્દાહ (સાઉદી અરેબિયા) મસ્કત, અબુધાબી, દુબઈ (મીડલ ઈસ્ટ) સિંગાપુર (દક્ષિણ પૂર્વ) ઈટલી, જર્મની, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ, સ્વીડન, હોલેન્ડ, નેધરલેન્ડ, ફ્રાન્સ, ગ્રેટ બ્રિટન, ઈંગ્લેન્ડ, (યુરોપ) કેનેડા અને અમેરિકાનો પણ પ્રવાસ કર્યો છે.³⁹

4.5 ♥ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ :

4.5.1 ♦ પ્રથમ શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક સંમેલન :

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનું સૌ પ્રથમ શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક સંમેલન તા. 18-5-1948 ના રોજ સાવરકુંડલા મુકામે યોજાયું હતું. આ સંમેલનનું પ્રમુખ સ્થાન હઝરત પીર

36. અજમેરી સુમન ‘પરભોમમાં પાંગર્યા ફૂલ’ સાગર પબ્લીકેશન અમદાવાદ, 2009, પેજ નં. 140-143

37. અજમેરી સુમન ‘શબ્દાયના’ પૂર્વોક્ત, પેજ નં. 4-5.

38. એજન પેજ નં. 12

39. અજમેરી સુમન ‘નેજવાં’ સાગર પબ્લીકેશન અમદાવાદ, 2009, પેજ નં. 134.

ગુલામ અલી દાદાબાપુ તથા સભાનું પ્રમુખસ્થાન હાજી રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરીએ શોભાવ્યું હતું. આ સંમેલનની મુખ્ય કામગીરી સમાજ માટે ધારાધોરણો ઘડવાની, પ્રમુખની નિમણૂક અને પંચોની નિમણૂકની હતી.⁴⁰

મળતી માહિતી પ્રમાણે આ સંમેલન બાદ બનાવેલા નિયમોનું પાલન તો સમાજે કર્યું પરંતુ પંચોની નિમણૂક થઈ હતી તે પંચો પૈકી કેટલાક મૃત્યુ પામવાથી અન્ય પંચો એકલા પડી ગયા અને તેઓ સમાજની સેવા કરી શક્યા નહીં અને સમાજ તરફથી મળતો ફંડ ફાળો પણ બંધ થઈ ગયો. ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રી હાજી રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરી ઈ.સ. 1972 માં હજ પઢવા ગયા અને તેમણે પ્રમુખપદેથી રાજીનામું આપ્યું આથી નવા પ્રમુખ તરીકે ભાયજીભાઈ સુલ્તાનભાઈ ગૌડને પ્રમુખપદ સોંપાયું. પરંતુ કાર્યકરોના અભાવે તેઓ એકલા પડી ગયા. વળી, તેમની ના દુરસ્ત તબિયતના કારણે તેઓ અસરકારક કાર્ય કરી શક્યા નહિ. આથી સમાજમાં મુખ્ય આગેવાનોના અભાવે સામાજિક અને શૈક્ષણિક કાર્યોનો શૂન્યાવકાશ સર્જાયો. આ સમય દરમિયાન સમાજમાં કુરિવાજો, કુસંપ, વેરઝેરનું પ્રમાણ વધ્યું. કુરઆન, દીનીફર્જ અને હદીસ (હઝરત મહંમદ પયગંબર સાહેબનો ઉપદેશ) બાબતે અજ્ઞાનના કારણે ખોટા ખર્ચા વધી ગયા. આથી સમાજના કેટલાક સમજદાર ભાઈઓ ભેગા થઈ ચર્ચા વિચારણા કરી. જેમાં તેઓ એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે સમસ્ત કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનું સંમેલન યોજીને નવેસરથી પ્રમુખ પંચોની નિમણૂક કરવી અને કુરઆનના આદેશો મુજબ ધારાધોરણ અને બંધારણ ઘડવું અને આ માટે એક એડહોક કમિટીની રચના કરવામાં આવી. આ કમિટીએ ઘણી જ મહેનત કરી સંમેલનનું આયોજન કર્યું. નાણાં અને સમયનો ભોગ આપી સમાજમાં જાગૃતિ લાવવા પત્રિકાઓ વહેંચી અને અથાગ મહેનત બાદ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનું બીજું સંમેલન તા. 3-4-5 મી એપ્રિલ ઈ.સ. 1973 ના રોજ સરખેજ મુકામે મળ્યું હતું. આ સંમેલનમાં પણ સંમેલનનું પ્રમુખ સ્થાન પીર ગુલામઅલી દાદાબાપુ તથા સભાનું પ્રમુખ સ્થાન રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરીએ શોભાવ્યું હતું.⁴¹ આ સંમેલનને સફળ બનાવવામાં અથાગ મહેનત કરનાર તથા ગામે ગામ ફરી ફાળો ઉઘરાવનાર આયોજકો નીચે પ્રમાણે છે.

(1) કાસમભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ ગૌડ. (અમીર)

(2) જમાલભાઈ ગીગાભાઈ મંઘવા

40. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની બંધારણ અને હિસાબ પુસ્તિકા મુસ્લિમ અજમેરી જમાત - 1973, પેજ - 5

41. એજન્ડા પેજ નં.- 6-7

- (3) સુલેમાનભાઈ માનજીભાઈ ગૌડ
- (4) હબીબભાઈ માનજીભાઈ ગૌડ
- (5) રહીમભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડ.
- (6) ગુલામ હુસેન અલીભાઈ ગૌડ.
- (7) ગુલામ હુસેન નાનુભાઈ ચૌહાણ.
- (8) અલીભાઈ નુરજીભાઈ જંદરાણ.
- (9) કરીમભાઈ જીવાભાઈ બાંભણિયા.
- (10) અલારખાભાઈ પીરભાઈ ખોખર.

સમાજના સંમેલનમાં ધારાધોરણ તેમજ બંધારણના ઘડતરમાં મહત્વનો ફાળો આપનાર હાજી રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ મંઘવા તથા હાસમભાઈ પીરભાઈ દાયમા મુખ્ય હતા તેવું જાણવા મળે છે.⁴²

આ સંમેલનમાં મુસ્લિમ અજમેરી જમાત નામની એક સંસ્થા બનાવી તેના હેતુઓ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા હતા. જેમાં સમાજમાં સેવા, સમાનતા અને ભાઈચારો, દરેક વ્યક્તિની પ્રગતિની પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવી, દીની-દુન્યવી તાલીમની પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવી, સમાજની દરેક વ્યક્તિની સામાજિક, આર્થિક ઉન્નતિ માટેના કાર્યક્રમોનો અમલ, સમાજના નબળા વર્ગને વૈદિકિય સારવાર માટે સહાય, વિધવા, અનાથ, અપંગોને આર્થિક મદદ, મૈયત ફંડ, ઊભું કરવું, કુરિવાજો, વેરઝેર દૂર કરી સમાજને સ્વસ્થ અને મજબૂત બનાવવા ધારાધોરણો ઘડી તેનો ચુસ્ત અમલ, દર પાંચ વર્ષે લોકશાહી પધ્ધતિથી ચૂંટણી, તેમજ સંસ્થા માટે આર્થિક ભંડોળ ભેગું કરવું અને સમાજનું એક માસિકપત્ર પ્રકાશિત કરવું જેવા હેતુઓ સ્પષ્ટ કર્યા હતા.⁴³

આ સંમેલનની શરૂઆત 3 જુલાઈ 1973 ના રોજ સવારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની વાડીમાં, સરખેજ, અમદાવાદ મુકામે ઈબ્રાહીમભાઈ હસનભાઈ ચૌહાણે કુરઆનની તિલાવતથી કરી હતી. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ધાર્મિક ગુરૂ પીર સૈયદ ગુલામઅલી બાપુએ ઈસ્લામિક શરિયત પ્રમાણે બંધારણ ઘડવા પર ભાર મૂકી, સમાજમાં પ્રેમ, એકતા અને

42. એજન - મેન પેજ નં. 1

43. એજન પેજ નં.- 1

ઈમાન મજબૂત બને તેવા આશીર્વાદ આપ્યા હતા. સમાજના નિવૃત્ત પ્રમુખ હાજી રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરીએ કોમની પ્રગતિ માટે દુઆ માંગી અને પોતાનાથી સમાજની સેવા કરવામાં ઉણપ રહેવા બદલ સમાજની નિખાલસ દિલથી માફી માગી અને નવા બંધારણ અને નવી કમિટીને શુભેચ્છા પાઠવી હતી. ત્યારબાદ આદમભાઈ આલમભાઈ દાયમાએ હદીષની વાતો કરી સભા મહેફીલના આદાબ, તેમજ પ્રમુખ અને પંચોમાં ઈસ્લામિક ગુણોની ચર્ચા કરી. આ સંમેલનમાં જાણીતા અગ્રણ્ય સામાજિક કાર્યકર હરિપ્રસાદ વ્યાસ સમારંભના પ્રમુખ તરીકે હાજરી આપી પ્રાસંગિક પ્રવચન કર્યું હતું.⁴⁴

સંમેલનના બીજા દિવસે ડૉ. જયંતીભાઈ ઠાકોર અને અતિથિ વિશેષ તરીકે ઘનશ્યામભાઈ પંડિત (ધારાસભ્ય ગુજરાત રાજ્ય) એ હાજરી આપી હતી. બંનેએ સમાજને સંપ અને ઉત્સાહથી આગળ લાવવા પર હિમાયત કરી હતી. ઘનશ્યામભાઈએ સમાજમાં કારીગર વર્ગને સરકારશ્રીમાંથી મદદ અપાવવાની ખાતરી આપી હતી. સંમેલનના ત્રીજા દિવસે સાંજે બહેનોની સભા રાખવામાં આવી હતી અને આ સભામાં અતિથિ વિશેષ તરીકે શહેરના જાણીતા મુસ્લિમ મહીલા કાર્યકર તમીઝબેન કુરેશી પધાર્યા હતા. સમારંભના અધ્યક્ષ તરીકે શ્રીમતી કોકીલાબેન વ્યાસે (ધારાસભ્ય) હાજરી આપી હતી. બંને મહેમાનોએ બહેનોને જૂના રૂઢિગત રિવાજો ત્યજીને ધાર્મિક તથા દુન્યવી શિક્ષણ માટે આગળ આવવા આહ્વાન કર્યું હતું. સમારંભના અંતે પ્રશ્નોત્તરીનો રસપ્રદ કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો હતો.⁴⁵

ત્રણેય દિવસના ભરચક કાર્યક્રમની વિવિધ બેઠકોમાં સમાજની પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓએ પણ પ્રવચન આપ્યા હતા. પ્રોફેસર સુમન અજમેરીએ Demand of Time જમાનાની માંગના સંદર્ભમાં સમાજ ઘણો પછાત છે. જમાનાની માંગ પ્રમાણે કદમ મીલાવવા આહ્વાન કર્યું હતું. કન્યા કેળવણી લગ્નના ખોટા ખર્ચ દૂર કરી શિક્ષણ માટે ખાસ ફંડ એકત્રી કરવા, છૂટાછેડાના નિયમો કડક બનાવવા અને જન્મભૂમિના વાતાવરણ સાથે ઓતપ્રોત થવા જણાવ્યું હતું. સમાજના સૌ પ્રથમ આર્કિટેક્ટ અબ્દુલભાઈ કે. અજમેરીએ સમાજનું બંધારણ સમજી વિચારીને ઘડવા, યુવક પ્રવૃત્તિઓ વિકસાવવા, શૈક્ષણિક કાર્યક્રમોને વેગ આપવા, શિક્ષિત યુવાનોને સમાજના કાર્યમાં સાંકળવા, મફત પુસ્તક વિતરણ અને અમદાવાદ શહેરમાં એક હોસ્ટેલ ઊભી કરવા અને ખોટા રિવાજોને તિલાંજલી આપવા વિનંતી કરી હતી. કરીમભાઈ જીવાભાઈ

44. એજન પેજ નં. - 8-9

45. એજન પેજ નં. - 12-13

(નડિયાદ)એ સમૂહલગ્નનું મહત્વ સમજાવ્યું હતું. પ્યારઅલી ખાનજાદા (ધંધુકા)એ સમાજમાંથી રાગ, દ્વેષ, ઈર્ષા કે ટીકા વગર શાંતિપૂર્વક ચર્ચા - વિચારણા કરવા પર ભાર મૂક્યો હતો. મહંમદભાઈ કે. અજમેરી મિકેનિકલ એન્જિનિયરે (ખંભાત) શૈક્ષણિક કાર્યક્રમોને વેગ આપવા સમાજમાંથી આવેલા સૂચનો ધ્યાનમાં લઈ ધારાધોરણ ઘડવાનું સૂચન કર્યું હતું. આ સિવાય સુલ્તાનભાઈ કે. અજમેરી, ગુલામહુસેન નાનુભાઈ ચૌહાણ, ખલીલભાઈ ખાનજાદા (ધંધુકા) અબુભાઈ લાડભાઈ મોરબી, અલ્લારખા પીરભાઈ ખોખર અને નુરમહંમદભાઈ દાદનભાઈ બેલીમે પ્રવચનો કર્યા હતા.⁴⁶

બંધારણ સભાએ ઘડી કાઢેલા બંધારણને પ્રથમ સભામાં સમાજની સમક્ષ વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ ચર્ચા વિચારણાના અંતે સર્વાનુમતે નિર્ણય લેવામાં આવ્યા હતા.⁴⁷ પસાર થયેલ બંધારણ મંજૂર છે તેવી સ્વીકૃતિ આપનાર 249 પુરુષોએ બંધારણ નીચે સહી કરેલી છે. બંધારણ અને હિસાબની બુક-પ્રમાણે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સમગ્ર ગુજરાતમાં ઈ.સ.1973માં 403 કુટુંબ વસતા હતા. ⁴⁸

4.5.2 ♦ લોકશાહી પદ્ધતિથી થયેલી ચૂંટણીઓ અને તેના પરિણામો :

શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક સંમેલનના ત્રીજા દિવસે મંજૂર થયેલ નવા બંધારણ અનુસાર સમાજના પંચની ચૂંટણી યોજવામાં આવી હતી. સૌરાષ્ટ્ર, મચ્છુ કાંઠા અને દક્ષિણ ગુજરાતના વિભોગોમાંથી પ્રતિનિધિઓ સર્વસંમતિથી પસંદ કરાયા હતા જ્યારે અમદાવાદ વિભાગના પ્રતિનિધિઓ બેલેટ પદ્ધતિની ચૂંટણીથી ગુપ્ત મતદાન દ્વારા ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યા હતા. કુલ મતદાન 255 નું થયું હતું.

● ચૂંટણીનું પરિણામ :

નામ	મળેલા મત
પ્રમુખ - જમાલભાઈ ગીગાભાઈ મંઘવા	195 મત
મંત્રી - કાસમભાઈ હસનભાઈ જંદરાણ	172 મત
ખજાનચી - ગુલામ હુસેન અલીભાઈ ગૌડ	116 મત

46. એજન પેજ નં.- 1

47. એજન પેજ નં. 29

48. એજન પેજ નં.54-83

● કાર્યવાહક કમિટી પંચ :

નામ	મળેલા મત
જીવાભાઈ સીદ્દીકભાઈ બેલીમ	105 મત
કાસમભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ ગૌડ	104 મત
અલીભાઈ નુરભાઈ જંદરાણ	104 મત
હબીબભાઈ માનજીભાઈ ગૌડ	97 મત
રમજાનભાઈ પીરભાઈ બેલીમ	95 મત

● બિન હરીફ ચૂંટાયેલ પ્રતિનિધિ મંડળ :

- સૌરાષ્ટ્ર વિભાગ

- (1) બાબુભાઈ નાનજીભાઈ તગાળા - સાવરકુંડલા
- (2) કાસમભાઈ કાળુભાઈ બેલીમ - ભાવનગર
- (3) જમાલભાઈ અલારખાભાઈ બેલીમ - ભાવનગર
- (4) પ્યારમહંમદ ઈ. ખાનજાદા - ધંધુકા
- (5) રસુલભાઈ કાળુભાઈ બેલીમ - ધંધુકા
- (6) કાસમભાઈ ભીખાભાઈ બાંભણીયા - સેંજળ
- (7) આદમભાઈ ભાઈજીભાઈ બેલીમ - ખેરાળી
- (8) અબ્દુલભાઈ નુરજીભાઈ ખોખર - ઊના

- દક્ષિણ ગુજરાત વિભાગ

- (1) હાસમભાઈ પીરભાઈ દાયમા - ઉદવાડા
- (2) કરીમભાઈ જીવાભાઈ બાંભણા - નડિયાદ
- (3) નસરુદ્દીન માનજીભાઈ જંદરાણ - રાજપીપળા

- મચ્છુકાંઠા વિભાગ

- (1) કરીમભાઈ લાડભાઈ બેલીમ - મોરબી
- (2) કાસમભાઈ સુલેમાનભાઈ તુંવર - મોરબી
- (3) યુસુફભાઈ હુસેનભાઈ બાંભણા - રાજકોટ
- (4) સુલેમાનભાઈ માનજીભાઈ તુંવર - રાજકોટ
- (5) ઈબ્રાહીમભાઈ અમીભાઈ બાંભણિયા - ઘાંટીલા ⁴⁹

સંમેલન દરમિયાન આંતરિક વિખવાદને કારણે અંદરોઅંદર ઝઘડા પણ થયા હતા. સમજૂ વડીલોની દરમિયાનગીરીથી વાત શાંત પડી હતી. બંધારણ અને હિસાબ પુસ્તિકામાં પ્રમુખશ્રીએ આ ઘટનાની પ્રસ્તાવનામાં ટીકા કરી હતી.⁵⁰ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનું એપ્રિલ - 1973 ના આ બીજા અધિવેશનમાં જે ખર્ચ થયો તે સમાજની વ્યક્તિઓ પાસેથી ફાળા પેટે ઉઘરાવવામાં આવ્યો હતો. જેમાં કુલ 92 વ્યક્તિઓએ રૂ.7112 ફાળા પેટે આપ્યા હતા. જ્યારે કુલ ખર્ચ રૂ.8452/- થયો હતો. આથી સમાજની 20 વ્યક્તિઓએ આ બાકી રહેતી રકમ ચૂકવી હતી. સમગ્ર કાઠિયાવાડી સમાજની એક વાડી બનાવવાનું આયોજન પણ આ કમિટીએ કર્યું હતું અને આ અંતર્ગત રૂ.1403/- ફાળા પેટે પણ આપ્યા હતા.⁵¹ તા. 30-5-1973 થી તા. 31-8-75 સુધીનો આવક જાવકનો હિસાબનો રિપોર્ટ આ કમિટીએ રજૂ કર્યો હતો. જેમાં વાર્ષિક સભ્ય ફી વ્યક્તિ દીઠ રૂ. 6/- લેખે 852/- રૂા, વેવિશાળ ફી રૂ. 5/- લેખે, અને લગ્ન ફી રૂ.11/- લેખે, રૂ.959/- અને સમાજમાંથી ઉઘરાવેલ ભેટ રૂ. 839/- અને રૂ.640/- ઝકાત ખાતેથી, રૂ.148/- ખાલની આવક થઈ હતી. જ્યારે ખર્ચ ખાતે રૂ.760/- સ્ટેશનરી ખર્ચ, રૂ.350/- મોરબી રેલ સંકટમાં જરૂરિયાતમંદને મદદ પેટે, અને રૂ. 516/- જકાત પેટે સમાજના ગરીબોને મદદ કરી હતી. કુલ રૂ. 5580/- આવક રૂ.1651/- ખર્ચ ખાતે અને રૂ.3929/- સીલક વધી હતી. વાર્ષિક રિપોર્ટમાં સમાજના પ્રમુખશ્રી હાજી જમાલભાઈ ગીગાભાઈ મંઘવાએ બંધારણનું પાલન કરવા અને ઉદાર હાથે ફાળો આપવા તથા છૂટાછેડાના વધેલા પ્રમાણ પર ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી.⁵²

આ હોદ્દેદારો દ્વારા તા. 1-9-75 થી 31-12-80 સુધીનો 5 વર્ષનો હિસાબ અને રિપોર્ટ રજૂ કર્યો હતો. આ પાંચ વર્ષમાં સભ્ય ફી પેટે રૂ. 744/- , રૂ. 1975/- વેવિશાળ અને લગ્ન ફી પેટે, રૂ. 1650/- સમાજમાંથી મળેલ ભેટ, સમાજની વાડી બનાવવા માટે રૂ.8233/- , સમાજની વાડીને ભાડે આપીને થયેલી આવક રૂ.3680/- , ઈ.સ. 1977 થી 1980 સુધીની જકાત ખાતે આવક રૂ.1185/- થઈ હતી, ખાલ ખાતેની આવક રૂ.391/- થઈ હતી, મોરબી રેલ સંકટ ફંડમાંથી વધેલ રકમ રૂ.1340/- , જ્યારે ખર્ચ ખાતે સમાજની વાડીના સાત વર્ષના ભાડા પેટે રૂ.2016/- , સ્ટેશનરી ખર્ચ રૂ.572/- , ખેરાત ખર્ચ રૂ.277/- સમાજની વાડીના બાંધકામ પેટે ખર્ચ રૂ.13371/- બક્ષીપંચ તથા મોરબી પત્રિકાનો છપામણી ખર્ચ રૂ.313/- સમાજની વાડીમાં જાજરૂ તથા દરવાજા બનાવવાનો ખર્ચ પેટે રૂ.895/- વાડીના મકાન ભાડાના

50. એજન પેજ નં. 6

51. એજન પેજ નં.12

52. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનો તા.3-5-73 થી તા.31-8-75 સુધીનો 'હિસાબ અને રિપોર્ટ.' પુસ્તિકા પેજ નં.2-3

રૂ.275/- ખર્ચ થયો હતો, જ્યારે હાથ પર સિલક રૂ.5581/- વધી હતી. આ રિપોર્ટમાં પ્રમુખશ્રી જમાલભાઈ ગીગાભાઈ મંઘવા તથા મંત્રીશ્રી કાસમભાઈ હસનભાઈ જંદરાણે સમાજના કામમાં સહકાર આપવા, બંધારણનો અમલ કરવા, સંપ જાળવવા, બક્ષીપંચના સરકાર તરફથી મળતા લાભો મેળવવા અને તન મન ધનથી સમાજની સેવા કરવા અપીલ કરી હતી.⁵³

ઈ.સ.1973 ના અધિવેશન બાદ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સામાજિક પ્રવૃત્તિઓનો શૂન્યાવકાશ સર્જાયો. રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ જેવા અગ્રગણ્ય આગેવાન ઈ.સ.1983 માં ગુજરી ગયા હતા. આથી સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ કરવા, સમાજને એક પ્લેટફોર્મ પર લાવી શકે એવા કાર્યકરોની ખોટી ઊભી થઈ. ઈ.સ.1992 માં કોમી રમખાણો થયા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનો ધંધો રૂ પીંજવાનો હોઈ, તેમજ તેમના ધંધા હિન્દુ વિસ્તારોમાં હોઈ તેમને ભયંકર નુકશાન થયું. આથી સમાજમાં વ્યાપેલી ધોર નિરાશાને દૂર કરવા સમાજના કેટલાક કાર્યકરોએ APMC માર્કેટ વાસણા સામે ગુપ્તાનગર, અમદાવાદ ખાતે બાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડના અજમેરી કોટન વર્ક્સની ફેક્ટરી પર તેમના જ પ્રમુખ સ્થાને એક મિટિંગનું આયોજન જુલાઈ 1993 માં થયું. આ મિટિંગમાં ભેગા થયેલા વીસેક સમાજસેવકોએ નક્કી કર્યું કે સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ કરવા એક કમિટી બનાવવી અને આ કમિટીની ચૂંટણી લોકશાહી પદ્ધતિએ કરવી. આ કમિટીમાં અમદાવાદ શહેર અને અમદાવાદ જિલ્લાના ગ્રામ્ય વિસ્તારના રહીશોમાંથી ઘરદીઠ એક વ્યક્તિને મતદાર તરીકે પસંદ કર્યા, ઘર દીઠ ચૂંટણી ખર્ચ પેટે 30 રૂ. ફી લેવામાં આવી અને મતદારોનો જમણવાર કરવામાં આવ્યો. તા.22-9-96 રવિવારના રોજ ઉપરોક્ત મિટિંગના સરનામે જ ચૂંટણી થઈ. જેમાં પ્રમુખ સ્થાને બાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડ (148 મત) બહુમતીથી ચૂંટાઈ આવ્યા. બીજા ક્રમે હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળા, (119 મત), ત્રીજા ક્રમે મહંમદભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણ (વટવા) (110 મત), ચોથા ક્રમે દિલાવરભાઈ રહેમાનભાઈ આલ્વી (107 મત), પાંચમા નંબરે રજાકભાઈ હાજી રહેમાનભાઈ મંઘવા (98 મત), છઠ્ઠા ક્રમે અહેમદભાઈ હાજીહાસમભાઈ દાયમા (95 મત), સાતમાં ક્રમે ગુલામ હુસેન અલીભાઈ ગૌડ(95 મત), આઠમા ક્રમે યુસુફભાઈ રમજાનભાઈ બેલીમ (85 મત), નવમા ક્રમે સાદીકભાઈ નુરમહંમદભાઈ ચૌહાણ. (81 મત), દસમા ક્રમે બાબુભાઈ ગુલામભાઈ હુસેન ચૌહાણ (80 મત), અને અગિયારમા ક્રમે શબ્બીર ભાઈ હાજી અલીભાઈ જંદરાણ (76 મત) ચૂંટાઈ આવ્યા હતા. આ કમિટીની મુદત ત્રણ વર્ષની રાખવામાં આવી હતી.

53. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનો તા.1-9-75 થી તા.31-12-80 સુધીનો 'હિસાબ અને રિપોર્ટ.' પુસ્તિકા પેજ નં.1-5

આ કમિટીએ એપ્રિલ 1997 અમદાવાદ શહેર અને અમદાવાદ જિલ્લાના કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના તેજસ્વી તારલાઓનો સન્માન સમારંભનું આયોજન બાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડના પ્રમુખસ્થાને તેમની જ ગુપ્તાનગર સ્થિત ફેક્ટરીમાં કર્યું હતું. આ સન્માન સમારંભમાં અમદાવાદ શહેર અને જિલ્લાના ધો.- 1 થી સ્નાતક સુધીના પ્રથમ ત્રણ નંબર પાસ થનાર વિદ્યાર્થીઓને આશ્વાસન ઈનામો આપવામાં આવ્યા હતા. આ માટેનો તમામ ખર્ચ સમાજના આર્થિક રીતે સધર વ્યક્તિઓ પાસેથી ફાળો કરીને લેવામાં આવ્યો હતો. આ કમિટિએ ઘરદીઠ વાર્ષિક રૂ. 120 ફી, ગાઈડ ફી રૂ. 51, લગ્ન ફી રૂ. 151, લઈ આવક ઉભી કરી હતી.⁵⁴

પ્રથમ કમિટિનો ત્રણ વર્ષ બાદ કાર્યકાળ પૂરો થતાં બીજીવાર લોકશાહી પદ્ધતિથી ચૂંટણી મેમશ હોલ જુહાપુરા અમદાવાદ ખાતે યોજવામાં આવી. આ ચૂંટણીમાં અમદાવાદ શહેર અને અમદાવાદ જિલ્લાના કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના 18 વર્ષથી મોટી ઉંમરના તમામ પુરુષોને મતાધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો મતદારોનો જમણવાર કરવામાં આવ્યો હતો. ઘર દીઠ ચૂંટણી ખર્ચ પેટે રૂ. 30 લેવામાં આવ્યા હતા, અને ખૂટતી રકમ સમાજ ભંડોળમાંથી લેવામાં આવી હતી. આ ચૂંટણીમાં ઉતરતા ક્રમમાં મળેલા મતો નીચે પ્રમાણે છે.

- (1) હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળા- પ્રમુખશ્રી
- (2) દિલાવરભાઈ રહેમાનભાઈ આલ્વી
- (3) યુસુફભાઈ રમજાનીભાઈ બહેલીમ
- (4) બાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડ
- (5) મહંમદભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણ (વટવા)
- (6) સાદીકભાઈ નુરમહંમદભાઈ ચૌહાણ
- (7) ગુલામ હુસેનભાઈ અલીભાઈ ગૌડ
- (8) રજજાકભાઈ રહેમાનભાઈ મંઘવા
- (9) બાબુભાઈ નાનજીભાઈ જંદરાણ
- (10) ઈકબાલભાઈ બાબુભાઈ તગાળા
- (11) મહંમદશફી જમાલભાઈ ખોખર

54. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની ઠરાવ બુક તથા કમિટીના સદસ્ય એમ. કે. અજમેરી વટવાની રૂબરૂ મુલાકાત, તા.3-6-08.

(12) અબ્દુલભાઈ કાસમભાઈ ચૌહાણ

છેલ્લા બંને ક્રમ નંબર 11 અને 12 ને સરખા મત મળ્યા હતા આથી કમિટી 12 સભ્યોની બની.⁵⁵

આ કમિટિએ ઘર દીઠ વાર્ષિક ફી વધારી રૂ. 360, સગાઈ ફી રૂ. 151 અને લગ્ન ફી રૂ. 251 કરી આવક ઉભી કરી હતી. પહેલાં સમાજમાં કોઈ વ્યક્તિ ગુજરી જાય ત્યારે મૈયતના દિવસે ખીચડી બનાવવાનો ખર્ચ મૈયતમાં હાજર વ્યક્તિઓ પાસેથી ઘર દીઠ રૂ. 20 ઉઘરાવીને કરવામાં આવતો આથી દિવસે દિવસે મૈયતમાં લોકોની હાજરી ઘટવા લાગી આથી આ કમિટિએ આ ઉઘરાણું બંધ કરીને ખીચડી ખર્ચ સમાજના ભંડોળમાંથી આપવાનું શરૂ કર્યું. તેમણે વાર્ષિક ફી, સગાઈ ફી, અને લગ્ન ફીમાં વધારો કર્યો.⁵⁶ આ કમિટિએ “સૌરાષ્ટ્ર મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ” ના નામથી ટ્રસ્ટનું રજિસ્ટ્રેશન તા. 20/3/97 રજી.નં.- B-1086 થી કરાવી ટ્રસ્ટની ઓફિસ અમીરખાન મંઝીલ, પ્રથમ માળ, હલીમની ખડકી, શાહપુર, અમદાવાદ મુકામે ભાડાની જગ્યામાં શરૂ કરી. આ ટ્રસ્ટનું કાર્યક્ષેત્ર અમદાવાદ શહેર અને અમદાવાદ જિલ્લાના કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ પૂરતું રાખ્યું હતું. આ કમિટિએ “સંપર્ક સેતુ” નામે એક પુસ્તિકા છપાવી જેમાં તા. 25-6-96 થી તા. 31-12-98 સુધીના વાર્ષિક હિસાબો રજૂ કર્યા. આ પુસ્તિકામાં પ્રમુખ સ્થાનેથી હાજી હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળાએ સમાજમાં કાવાદાવા, વાંધા-વચકા દૂર કરી ભાઈચારો કેળવવા કેટલાક સૂચનો કર્યા હતા જેમાં લગ્ન જીવનના ઝઘડાઓ, તલ્લાકના પ્રશ્નને નાબૂદ કરવા સક્રિય પ્રયાસ, મનમેળ અને એકતા જાળવવા, ધાર્મિક અને દુન્યવી શિક્ષણ મેળવવા, ઈસ્લામિક શરિયતનો ભંગ ન થાય તે માટે વ્યવસ્થાતંત્ર ગોઠવવા આહ્વાન કર્યું હતું. ઉપપ્રમુખ મહંમદભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણે જૂના કાવાદાવા, સગાવાદ, ઈર્ષાવૃત્તિ, તકવાદ અને વેરવૃત્તિને દૂર કરી સમાજ માટે ઈમાનદાર, વફાદાર, હોંશિયાર કંઈક કરી છૂટવાની તમન્ના ધરાવતા અનુભવીઓને કાન્તિની મશાલ ઉઠાવવા આહ્વાન કર્યું હતું. અધ્યક્ષ હાજીબાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડે પોતાના લેખમાં સમાજે આપેલા ફેંસલાને ખેલદિલીપૂર્વક સ્વીકારવા વિનંતી કરી હતી. મંત્રીશ્રી યુસુફભાઈ રમઝાનભાઈ બેલીમે સમૂહલગ્ન, કેડિટ સોસાયટી બનાવવા, શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો જેવા રચનાત્મક કાર્યો કરવા જાહેર અપીલ કરી હતી. કારોબારી સભ્ય અને સહમંત્રી દિલાવરભાઈ રહેમાનભાઈ આલ્વી એ શિક્ષણ પર વધુ ભાર આપવા અને સમૂહલગ્નો કરી આર્થિક બચત કરવા પર વધુ ધ્યાન

55. એજન

56. રૂબરૂ મુલાકાત, ચૌહાણ સાદિકભાઈ નુરમહંમદભાઈ તથા આલ્વી દિલાવરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.2-6-10.

આપવા સહકાર માંગ્યો હતો. આ પુસ્તિકામાં અમદાવાદ શહેરમાં વસતા કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના દરેક ઘરનું સરનામું, ટેલીફોન નંબર તથા ઘરની મુખ્ય વ્યક્તિનું નામ છાપી અમદાવાદ શહેરમાં વસતા 203 કુટુંબોની માહિતી આપી હતી. આ પુસ્તિકા છાપવાનો ખર્ચ સમાજના ધંધાદારી વ્યક્તિઓ પાસેથી જાહેરાત લઈને પૂરો કર્યો હતો.⁵⁷

સૌરાષ્ટ્ર મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ ટ્રસ્ટનો ઈ.સ. 2000 માં તેજસ્વી તારલાઓનો બીજો સન્માન સમારંભ નરોત્તમ ઝવેરી હોલ, પાલડી ખાતે યોજાયો હતો. જેના પ્રમુખ સ્થાને હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળા હતા. ધો- 1થી સ્નાતક સુધીના સમાજના અમદાવાદ શહેર અને જિલ્લાના પ્રથમ ત્રણ વિદ્યાર્થીઓને આશ્વાસન ઈનામ તથા પ્રમાણપત્રો એનાયત કરી વિદ્યાર્થીઓને આ સમારંભમાં પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા. આ સમારંભમાં પ્રમુખ તરીકે હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળાએ પ્રમુખપદેથી રાજીનામું આપ્યું હતું અને બાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડ સર્વાનુમતે પ્રમુખપદે ચૂંટાઈ આવ્યા હતા.

આ કમિટીનો કાર્યકળમાં પૂરો થતો હતો પરંતુ ચૂંટણીમાં લોકોએ કોઈ જ રસ ન દાખવતાં બીજા ત્રણ વર્ષ સુધી કમિટીએ બાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડને પ્રમખ બનાવી કારોબારી સભ્યોને ચાલુ રાખવામાં આવ્યા હતા. ત્રણ વર્ષ સુધી આ - ટ્રસ્ટ સુષુપ્ત અવસ્થામાં જ રહ્યું. ત્યારબાદ 2002 માં કોમી રમખાણો ફાટી નીકળતા કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ધંધાઓ ફરી એકવાર હુલ્લડના ભોગ બન્યા. લોકોની આર્થિક સ્થિતિ પડી ભાંગી હતી. ધંધા રોજગાર માટે સમાજના લોકો વલખાં મારતા હતા. આવા સંજોગોમાં ઉંમરલાયક થયેલા બાળકોના લગ્ન કરવા મુશ્કેલ બન્યા હતા. આથી સમાજના નવયુવકોએ સતત સાત સમૂહલગ્નોનું આયોજન કર્યું.⁵⁸

બાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડનું અવસાન તા.27-9-06 ના રોજ થતાં તા. 19-11-06 ના રોજ સમાજના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળાના નિવાસ સ્થાને એક મિટિંગ યોજાઈ હતી. જેમાં પ્રમુખપદની ખાલી પડેલી જગ્યા પર મહંમદભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણ (વટવા)ની પ્રમુખપદ માટે પસંદગી થઈ. ત્યારપછી તા. 4-9-07 ના રોજ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની એક મિટિંગ મેમણ હોલ, જુહાપુરા, અમદાવાદ ખાતે મળી. જેમાં લોકશાહી

57. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની 'સંપર્ક સેતુ' પુસ્તિકા તથા ટ્રસ્ટની નોંધણી દાખલા નંબર 7962 તા.20-3-97.ના આધારે.

58. રૂબરૂ મુલાકાત, તગાળા હબીબભાઈ નાનજીભાઈ, ચંડોળા તળાવ, અમદાવાદ, તા.26-3-10.

પદ્ધતિથી હોદ્દેદારો ચૂંટવામાં આવ્યા જે નીચે પ્રમાણે છે.

- (1) મહંમદભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણ (વટવા) પ્રમુખ - 61 મત
- (2) મહંમદભાઈ ભાયજીભાઈ ગૌડ ઉપપ્રમુખ - 49 મત
- (3) દિલાવરભાઈ રહેમાનભાઈ આલ્વી - 38 મત
- (4) હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળા - 35 મત
- (5) એહમદભાઈ હાજી હાસમભાઈ દાયમા - 35 મત
- (6) સાદીકભાઈ નુરમહંમદભાઈ ચૌહાણ - 32 મત
- (7) હબીબભાઈ પીરભાઈ બેલીમ - 29 મત
- (8) યુસુફભાઈ રમજાનભાઈ બેલીમ - 17 મત
- (9) કરીમભાઈ વલીભાઈ તગાળા - 13 મત⁵⁹

ઈ.સ. 2007 માં ત્રીજો ઈનામ વિતરણ સમારંભ રોયલ હોલ, સરખેજ ખાતે, સમાજના નવયુવકોએ ભેગા મળીને કર્યો. આ સમારંભમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ધાર્મિક ગુરૂ અલ્હાજ પીર સૈયદ દાદાબાપુ કાદરી સાહેબ અતિથિ વિશેષ તરીકે હાજર રહી વિદ્યાર્થીઓને આશીર્વાદ આપ્યા હતા. આ સમારંભમાં ધો-1થી સ્નાતક સુધી સમાજના અમદાવાદ શહેર અને જિલ્લાના પ્રથમ ત્રણ વિદ્યાર્થીઓને આશ્વાસન ઈનામ અને પ્રમાણપત્રો એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા.⁶⁰

4.6 ♥ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સેવા સમાજ જમાલપુર, અમદાવાદની શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજે ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી રોજીરોટીની શોધમાં અમદાવાદ તરફ પ્રયાણ કર્યું ત્યારે અમદાવાદમાં જમાલપુર અને દિલ્હી ચકલા વિસ્તારો તેના રહેઠાણના મુખ્ય કેન્દ્રો હતા. કારણ કે તે સમયે આ બંને સ્થળોથી મિલો નજીક હતી વળી બંને વિસ્તારોમાં મુસ્લિમ બહુમતી હતી. જમાલપુર વિસ્તારમાં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના બાળકોને દીની શિક્ષણ (કુરઆનનું શિક્ષણ) મળી રહે તે માટે ઈ.સ.1936 માં “અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન” નામનું કુરઆન શિક્ષણ આપતો મદ્રસા શરૂ કરવામાં આવ્યો.⁶¹ આ મદ્રસાના સ્થાપકો વિશે કોઈ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી પરંતુ આ મદ્રસાનો ત્રીજો હિસાબ

59. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની ઠરાવ બુકના તા.19-11-06 અને તા.04-9-07 ના ઠરાવ આધારે.

60. રૂબરૂ મુલાકાત, ચૌહાણ સાદિકભાઈ નુરમહંમદભાઈ તથા આલ્વી દિલાવરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.2-6-10.

61. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ‘અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન જમાલપુર’ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ 1-1-49 થી 31-12-50 પેજ - 4

તા.16-11-1940 થી તા.30-6-45 સુધીનો પ્રાપ્ત થયો છે. આ સાડાચાર વર્ષનો હિસાબ રજૂ કરનાર (1) અલીભાઈ હાશમભાઈ (2) નબુભાઈ ભાઈચંદભાઈ (3) સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈ કવિ હતા.

સાડા ચાર વર્ષનો હિસાબ શુધ્ધ ઉર્દૂભાષામાં ગુજરાતી લિપિમાં લખાયો છે. મુખપૃષ્ઠ પર ઉર્દૂમાં સુંદર શાયરી તથા અહેવાલની શરૂઆતમાં ખુદાના વખાણ કરતી એક રચના મૂકેલી છે. જે સંભવતઃ મદ્રસાના સંચાલક સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈ કવિની રચના છે. કારણ કે તેમની આવી ઘણી રચનાઓ વર્તમાન પત્રોમાં પ્રકાશિત થઈ ચૂકી હતી. ખુદાનો આભાર વ્યક્ત કર્યા બાદ અહેવાલમાં જણાવ્યું હતું કે, “તે ખૂબ જરૂરી હતું કે, દર વર્ષે તમારી સામે વાર્ષિક રિપોર્ટ રજૂ કરીએ પરંતુ મોંઘવારીનું પ્રમાણ ખૂબ જ વધી ગયું, જેની અસર કાગળ પર પણ થઈ, જેથી વાર્ષિક રિપોર્ટ રજૂ કરવો મુશ્કેલ બન્યું જેથી સાડા ચાર વર્ષનો રિપોર્ટ રજૂ કરીએ છીએ” વળી આગળ લખ્યું હતું કે, “તમે જાણો છો કે આઝાદીની લડાઈના આ જમાનામાં શિક્ષણ આપતી સંસ્થા ચલાવવી કેટલી મુશ્કેલ છે. ઘણાં વર્ષોથી દિવસે મદ્રસા ચલાવવાનું આયોજન છે અને તેના ખર્ચને પહોંચી વળવા સભ્ય સંખ્યા વધારી દેવામાં આવે.” ફરી એકવાર મોંઘવારીનો ઉલ્લેખ કરતાં લખે છે કે, “મોંઘવારી એટલી હદે વધી ગઈ હતી જેથી થોડાં વર્ષ અમો ચૂપ થઈ ગયા પરંતુ હવે તા.25-6-1945 થી હિંમત કરી દિવસનો મદ્રસા પણ શરૂ કર્યો છે” સાંજે ચાલતા મદ્રસાના બાળકોની સંખ્યા 28 હતી. મોટી ઉંમરના લોકો પણ કુરઆન શીખી રહ્યા હતા. જ્યારે દિવસના મદ્રસામાં બાળકોની સંખ્યા 18 હતી. જેમાં છોકરીઓ પણ સામેલ હતી. આ કામમાં અહેમદઅલી ઉસ્તાદ અને બીજા ઘણાં ભાઈઓનો સહકાર મળ્યો હતો. અજમેરી મદ્રસાના બે જલ્સા (પદવીદાન સમારંભ) આ અગાઉ થઈ ચૂક્યા હતા. સભ્યોએ આપેલા ફાળાથી ઈ.સ.1945 માં પણ આવો એક કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. કારોબારી સમિતિ તરફથી હૈયાધારણ આપવામાં આવી હતી કે ટૂંક સમયમાં સ્ત્રીઓ માટે દિવસે મદ્રસા ચલાવવાની કોશીશ કરશે.⁶²

સાડા ચાર વર્ષના હિસાબમાં કુલ 140 વ્યક્તિઓ પાસેથી ફાળો ઉઘરાવી કુલ રૂ. 1132-0-09 અંકે એક હજાર એકસો બત્રીસ રૂપિયા શૂન્ય આના અને નવ પૈસા આવક થઈ હતી. જેમાં અજમેરી સમાજ સિવાય અન્ય સમાજના લોકોનો પણ ફાળો સામેલ હતો. ઉત્તર ગુજરાતના

62. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ‘અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન જમાલપુર’ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ 16-11-40 થી 30-6-45 પૃષ્ઠ - 2-3

ગ્રામ્ય વિસ્તારના ગામો જેવા કે, બળિયપ, વાલમ, બોરુ, ખોરજ, માણસામાં વસતા અજમેરી સમાજના લોકોનો પણ રોકડ ફાળો હતો. વળી કુરઆન શરીફના દોરમાંથી પણ રૂ. 189-7-0 અંકે એકસો નેવ્યાસી રૂપિયા સાત આના ઉપજયા હતા. મદ્રસાની દાન પેટીમાંથી રૂ. 154-7-3 અંકે એકસો ચોપન રૂપિયા સાત આના ત્રણ પૈસા અને બત્તીના ભાડા પેટે રૂ. 88-4-0 અંકે ઈઠ્યાસી રૂપિયા ચાર આના ઉપજયા હતા. સૌથી વધુ ફાળો સુલેમાન વલીભાઈનો રૂ.26-15-0 અંકે છવ્વીસ રૂપિયા પંદર આના હતો. ત્યારબાદ, મહંમદભાઈ ઈસબભાઈ, સુલેમાનભાઈ રુસ્તમભાઈ, અલીભાઈ હાસમભાઈ, ભાઈચંદભાઈ નથુભાઈ વગેરેનો ફાળો હતો.⁶³ સાડા ચારવર્ષના મદ્રસાના મકાનના ભાડા પેટે રૂ. 364-12-0 અંકે રૂપિયા ત્રણસો ચોસઠ રૂપિયા બાર આના, રૂ. 294-8-0 અંકે બસો ચોરાણું રૂપિયા આઠ આના ઉસ્તાદને પગાર પેટે, રૂ. 59-2-9 અંકે રૂપિયા ઓગણસાઠ બે આના નવ પૈસા ઈલેક્ટ્રીક પાવરના, રૂ. 142-15-3 અંકે એકસો બેતાળીસ રૂપિયા પંદર આના ત્રણ પૈસા કટલરી ખર્ચ પેટે, જ્યારે 25 રૂપિયા રીલિફ ફંડમાં અને રૂ. 19-9 અંકે ઓગણીસ રૂપિયા નવ આના રિપોર્ટ છપાઈના ખર્ચ પેટે થઈ કુલ ખર્ચ રૂ.905-15-0 અંકે નવસો પાંચ રૂપિયા પંદર આના થયો હતો.⁶⁴

“અજમેરી મદ્રસા તાલીમુલ કુરઆન” જમાલપુર અમદાવાદનો પાંચમો રિપોર્ટ તા.1-1-1949 થી તા. 31-12-50 સુધીનો ઉપલબ્ધ થયો છે. મંત્રી મીંયાભાઈ નન્નુભાઈ અજમેરીએ આ રિપોર્ટ રજૂ કર્યો હતો. જેમાં મદ્રસાના મુખ્ય વહીવટદારોમાં (1) નબુભાઈ ભાઈચંદભાઈ (2) ઉસ્માનભાઈ મહંમદભાઈ (3) આલમભાઈ નન્નુભાઈ (4) ઈબ્રાહીમભાઈ હસનભાઈ પ્રમુખ- મહંમદભાઈ ઈસબભાઈ, મંત્રી- મીંયાભાઈ નન્નુભાઈ, સહમંત્રી- સુલેમાનભાઈ હાજીભાઈ અને ખજાનચી- નબુભાઈ ભાઈચંદભાઈના નામ છે. કાર્યવાહક સમિતિમાં (1) ઉસ્માનભાઈ જીવાભાઈ (2) ઉસ્માનભાઈ મહંમદભાઈ (3) હસુભાઈ સુલેમાનભાઈ (4) રસુલભાઈ મીયાંભાઈ અને ઓડિટર તરીકે હસનભાઈ મહંમદભાઈ તથા મીંયાભાઈ ઉંમરભાઈના નામ છાપેલાં છે.

મુખ્ય પૃષ્ઠ પર સુંદર શાયરી અને અહેવાલની શરૂઆતમાં સોળ લીટીમાં કુરઆન શિક્ષણની શાનમાં ઉર્દૂમાં એક રચના છે. જેમાં પંદરમી લીટીમાં “તાલીમ વો અતા કર યા રબ “સલીમ” કો તું. નીકલે ન મરતે દમ તક ગયરત કી શાન હોકર લખ્યું છે.”⁶⁵ આ પરથી

63. એજન પેજ નં.- 4

64. એજન પેજ નં.- 6

65. પૂર્વોક્ત વાર્ષિક રિપોર્ટ 1-1-1949 થી 31-12-50 પેજ નં. - 2,3

કેટલાક જાણકારો આ રચના પણ અજમેરી સમાજના સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈ કવિની ગણે છે. કુલ આઠ પાનામાં છપાયેલ આ અહેવાલના પાના નં- 4 ની શરૂઆતમાં જ લખ્યું છે કે, “અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન” તેના ચૌદ વર્ષ પૂરા કરી ચૂક્યું છે અને હવે નવા વર્ષમાં પ્રવેશ કરી રહ્યું છે. 31-12-50 સુધીના આ અહેવાલ પરથી મદ્રસાની સ્થાપના ઈ.સ. 1936 માં થઈ હશે એવું સાબિત થાય છે. આ અહેવાલ પણ શુદ્ધ ઉર્દૂમાં ગુજરાતી લિપિમાં લખાયો છે. જેમાં જણાવે છે કે, “જે લોકો આ મદ્રસામાં તાલીમ મેળવી છે તેઓ ખૂબ ગર્વથી આજે જણાવે છે કે, મેં આ તાલીમ “મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન” જમાલપુરથી મેળવી છે.” આ પરથી મદ્રસાની તાલીમની ગુણવત્તાનો ખ્યાલ આવી શકે છે. આગળ દીલગીરી વ્યક્ત કરતા જણાવે છે કે, મદ્રસાને આગળ લઈ જવા અમે ઘણાં નિર્ધાર જાહેર કર્યા પરંતુ તે તમામ નિરર્થક રહ્યા, કારણ કે મોંઘવારીના જમાનામાં આવકને ઘણી જ સમજી વિચારીને ખર્ચ કરવી પડતી હતી. અમદાવાદમાં ઘણાં મદ્રસાઓ છે જેમાં પૈસાવાળા પણ છે અને તેને મદદ કરવાવાળા પણ છે. તેના મુકાબલામાં અમારી કોઈ હેસિયત નથી કે જેમાં અમારો સમાવેશ થઈ શકે. ચૌદ વર્ષથી મદ્રસાની આવક તમારા ધ્યાન બહાર નથી. કદાચ આ મદ્રસાને મદદ કરનાર કોઈ ધનવાન હોત તો મદ્રસા આજે ભાડાંના મકાનમાં નહોત. આ વાતને અમે વધારે ચગાવવા માગતા નથી. સમજદારને ઈશારો કાઢી છે. તમને ખબર છે કે, મદ્રસા તેના પગ પર ઊભો રહે એવો અમારો આશય છે. ચાલુ વર્ષે મદ્રસાની આવકમાં ઘટાડો નોંધાયો કે તરત જ સમિતિએ એક અપીલ પત્રિકા છપાવી આથી ઘણાં મુરબ્બીઓએ અમને મદદ કરી છે તેમના અમો આભારી છીએ આ લખાણ પરથી સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવે છે કે, ઈ.સ.1945 થી ઈ.સ. 1950 સુધીમાં ટ્રસ્ટી મંડળમાં મોટા ફેરફારો થયા હતા. વળી સમાજની કોઈ પૈસા પાત્ર વ્યક્તિએ મદદ કરવાની ના પાડી દીધી હોય એવું ટ્રસ્ટી મંડળના અહેવાલ પરથી જણાઈ આવે છે.

આ સમયમાં મદ્રસાના કુલ બાળકોની સંખ્યા 95ની હતી. જેમાં છોકરા 45 અને છોકરીઓની સંખ્યા 50 હતી. મદ્રસાના બુઝુર્ગ ઉસ્તાદ જનાબ અહેમદઅલી સાહેબનો ખૂબ ખૂબ આભાર માનવામાં આવ્યો હતો કે જેમણે મફતમાં પોતાની સેવા આપી હતી વળી પોતાનાથી સેવા આપી શકાતી ન હતી, છતાં રમજાન માસમાં ફાળો કરી મદ્રસાને પહોંચાડ્યો હતો. જરૂર પડે ત્યારે મદ્રસામાં આવી પોતાનું કામ કરતા હતા. આથી જ અભ્યાસ કરતાં બાળકો તેમને ઉસ્તાદના ઉસ્તાદ સમજતા હતા અને તત્કાલીન સમયમાં બાળકોને અભ્યાસ

કરાવતા ઉસ્તાદ પણ તેમના શિષ્ય હતા. આમ, આ બુઝુર્ગ ઉસ્તાદનો ખૂબ ખૂબ દિલથી આભાર માનવામાં આવ્યો હતો.⁶⁶

બે વર્ષના આ રિપોર્ટમાં રૂ. 1697-6-6 અંકે એક હજાર છસો સત્તાણું રૂપિયા છ આના છ પૈસા આવક થઈ હતી. કુલ 11 વ્યક્તિઓનો ફાળો હતો જેમાં અજમેરી સમાજ બહારની પણ કેટલીક વ્યક્તિઓ હતી. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાંથી બાલસાસણ, વાલમ, ઈન્દ્રપુરા, બોરૂ, બળિયપ, મેઉ, જિ. મહેસાણામાંથી પણ ફાળા પેટે રોકડા મળ્યા હતા. ફાળા પેટે કુલ આવક રૂ.794-9-3 અંકે સાતસો ચોરાણું રૂપિયા નવ આના ત્રણ પૈસા હતી. મદ્રસાની દાન પેટીમાંથી રૂ.320-10-0 અંકે ત્રણસો વીસ રૂપિયા દસ આના આવક મળી હતી. કુરઆન શરીફના દોર પળહાઈની મદદ રૂ. 66 પૂરા મળ્યા હતા. રૂ. 15-8-0 અંકે પંદર રૂપિયા આઠ આના બત્તીના ભાડા પેટે આવક થઈ હતી.

જ્યારે ખર્ચ પેટે રૂ. 353 ઉસ્તાદના પગાર પેટે, રૂ. 168/- મદ્રસાના મકાન ભાડાં પેટે તથા અન્ય ખર્ચ મળી કુલ બે વર્ષનું ખર્ચ રૂ. 753-3-3 અંકે સાતસો તેપન રૂપિયા ત્રણ આના ત્રણ પૈસા થઈ હતી અને રૂ. 944-3-3 અંકે નવસો ચુમાલીસ રૂપિયા ત્રણ આના ત્રણ પૈસા સીલક નબુભાઈ ભાઈચંદભાઈ પાસે હતી.⁶⁷

“અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન” હાજી બિલ્ડીંગ પાસે, જમાલપુર ચકલા, અમદાવાદ ખાતે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લોકો માટે કુરઆન શિક્ષણનું કામ આજે પણ કરી રહ્યું છે. હાલમાં અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટની ઓફિસ પણ આજ જગ્યાએ છે. આ મકાન ઈ.સ.1936થી ભાડે રાખેલ છે. આ મકાનનો કબજો મેળવવા ઈ.સ. 2002 ના વર્ષમાં હાલના મકાન માલિક મહેબુબમીયા અહેમદમીયા શેખ અદાલતમાં એક કેસ કરેલો કે આ મકાનનો વપરાશ થતો ન હોઈ તેનો કબજો માલિકને સોંપી દેવો જોઈએ. ઈ.સ. 2002 માં આ મકાનના ટ્રસ્ટીશ્રી, નુરમહંમદભાઈ ભાઈચંદભાઈ મનસુરી પર મકાનનો કબજો સોંપી દેવા અદાલતની નોટીસ આવી હતી. આથી તેમણે તેમના એડવોકેટ પુત્ર ગુલામનબી (લાલભાઈ) નુરમહંમદ મનસુરીને વકીલ તરીકે નીમી અદાલતમાં પોતાનો પક્ષ રજૂ કર્યો હતો. તેમણે અદાલતને જણાવ્યું કે ઈ.સ. 1936 થી આ સંસ્થાના ભાડૂઆત

66. એજન પેજ નં.- 4-5

67. એજન પેજ નં.- 8

તરીકે નિયમિત ભાડું ચૂકવે છે. વળી, ભાડું આપવામાં ક્યારેય ચૂક કરેલ નથી. હાલમાં પણ કુરઆન શિક્ષણનું કાર્ય ચાલુ છે અને અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ તેની શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ આ જગ્યાએથી કરે છે. માટે મકાન માલિકની એ અરજ ખોટી છે કે આ મકાનનો વપરાશ થતો નથી. અદાલતમાં આ કેસ ચાલુ હતો ત્યારે જ તા. 23-8-2006 ના રોજ નુરમહંમદભાઈ ભાઈચંદભાઈ મનસુરી મૃત્યુ પામ્યા અને તેમના એડવોકેટ પુત્ર ગુલામનબી (લાલભાઈ) નુરમહંમદભાઈ અમેરિકા સ્થાયી થયા આથી તેમના વતી આ કેસ એડવોકેટ અરૂણ એસ. પંડ્યા લડ્યા હતા અને કેસ અંગેનું અન્ય કામ ગુલામઅલી નુરમહંમદભાઈએ સંભાળ્યું હતું. અદાલતની લાંબી લડાઈ બાદ તા. 8-5-2008 ના રોજ અદાલતે ચૂકાદો આપ્યો હતો કે, માસિક આઠ રૂપિયા ભાડું, મ્યુનિસિપલ ટેક્સ, શિક્ષણ કર, ઇલેક્ટ્રીક બીલ ભાડુઆત એટલે કે, અજમેરી મુસ્લિમ જમાત ટ્રસ્ટ ભરે છે અને આ ટ્રસ્ટ આ મકાનનો ઉપયોગ બંધ ન કરે ત્યાં સુધી મકાન માલિક તેનો કબજો લઈ શકશે નહિ.⁶⁸ આ કેસ સમાજ વતી કોઈપણ જાતની ફી વગર ગુલામનબી (લાલભાઈ) નુરમહંમદભાઈ ભારતમાં હતા ત્યાં સુધી લડ્યા હતા.⁶⁹

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના વહીવટદારો વતી મીંચાભાઈ નન્નુભાઈ ગમાનપુરાવાળા તથા નબુભાઈ ભાઈચંદભાઈ તથા અન્યોએ વહોરવાડ જમાલપુર અમદાવાદ ખાતે તા. 15-4-1953 ના રોજ રાયખડ વોર્ડની 794, 795, 796, 804/4 પૈકીની મિલકત (એક મકાન) કુલ ચોરસવાર 12+8+9 = 29 અને એક ઓટલા સહીત 1000/- માં યાસીનમીંચા અમીરમીંચા ફારૂકી પાસેથી વેચાણ લીધી હતી.⁷⁰ આ મકાનના જુદા જુદા ઉપયોગ બાદ આવક ઊભી કરવા તા. 1-10-77 થી માસિક રૂ. 16 અબ્દુલભાઈ રસુલભાઈ મનસુરી તથા નાથીબેન કાળુભાઈ અજમેરીને ભાડે આપી હતી. ભાડુઆત અબ્દુલભાઈ રસુલભાઈ મનસુરીએ તેને ઉવેશખાન સબદરખાન પઠાણને વેચાણ પેટે વેચાણ દસ્તાવેજ કરી આપ્યો. આથી આ અંગે વિવાદ થતાં અજમેરી જ્ઞાતિ પંચના વહીવટદારો (1) ઈસ્માઈલભાઈ મહંમદભાઈ શેરી, (2) ગુલામઅલી નુરમહંમદભાઈ મનસુરી (3) મો. યુસુફ પીરમહંમદ અજમેરી એ ફેબ્રુઆરી 2007 માં આ મકાનનો કબજો મેળવવા અદાલતમાં અરજી કરી હતી. અંતે તા. 1-12-08 ના રોજ ઉવેશખાન સબદરખાન પઠાણે અજમેરી સમાજને મકાનનો શાંત કબજો સોંપી દઈ સમાધાન કર્યું હતું. આ કેસ અજમેરી સમાજના એડવોકેટ ફકીર મહંમદભાઈ લીંચવાલા લડ્યા હતા.

68. અમદાવાદ જયુ. મેજસ્ટ્રેટ અદાલતનો ચુકાદો તથા કેસ સંબંધિત કાગળો પરથી.

69. રૂબરૂ મુલાકાત, મનસુરી ગુલામઅલી નુરમહંમદ, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા. 2-5-10.

70. મકાનનો અસલ વેચાણ દસ્તાવેજ, પેજ નં. 1-4

ઉપર બતાવેલ ત્રણ જ્ઞાતિપંચોએ નાથીબેન કાળુભાઈ અજમેરીના વારસ રહેમતબેન ઉર્ફે મદીનાબેન જીવાભાઈ આલમભાઈ તથા તેમના પુત્રો તથા વારસદારો પર અન્ય કોઈ વ્યક્તિને મકાન ટ્રાન્સફર ન કરવા કે મિલકતનો કબજો ત્રાહિત શખ્સોને ન સોંપવા માટે તા.20-11-06 ના રોજ અદાલતમાં અરજી કરી હતી. તા.14-11-08 ના રોજ સ્મોલકોઝ કોર્ટ નં.- 9 ના જજ સાહેબે ઉપરનો દાવો મંજૂર કરી પ્રતિવાદીને કબજો અન્ય કોઈને ન સોંપવા હુકમ કરેલ છે. આ કેસ અજમેરી સમાજ તરફથી એડવોકેટ હનીફભાઈ કે. મનસુરી લડવા હતા. આ મકાનમાં સવારે કુરઆન શિક્ષણ માટે મદ્રસા અને સાંજે અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ સંચાલિત ટયુશન ક્લાસીસ ચાલે છે.⁷¹

4.7 ♥ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની પ્રવૃત્તિઓ :

4.7.1 ♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સ્થાપનાનો ઇતિહાસ :

અજમેરી સેવા સમાજ દિલ્હી ચકલા ખાતેથી અને ત્યારબાદ અજમેરી મુસ્લિમ જમાત જમાલપુર ખાતેથી સમાજ કલ્યાણનું કામ વર્ષોથી કરે છે. બંને ટ્રસ્ટના સેવકનું કોઈ જ બંધારણ ન હતું તેમજ ટ્રસ્ટના હોદ્દદારો આધેડ કે વૃદ્ધ હતા. આ બંને ટ્રસ્ટ બે ચાર વર્ષે સમૂહલગ્નનું આયોજન કરવાનું હોય ત્યારે જ મિટિંગોનું આયોજન કરે ત્યાં સુધી સુષુપ્ત અવસ્થામાં રહેતું હતું. સમૂહલગ્ન સિવાય અન્ય કોઈ ખાસ પ્રવૃત્તિ માટે સામાજિક કાર્યકર્તાઓ કોઈ ચોક્કસ સમયે, ચોક્કસ સ્થળે ભેગા મળી સમાજ સુધારણાને લગતું કોઈ જ ચિંતન થતું ન હતું.

ઈ.સ. 2004 ના મે માસમાં અજમેરી સેવા સમાજે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજ માટે ચોથા સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું આથી જમાલપુર, દિલ્હી ચકલા, જુહાપુરા અમદાવાદમાં અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં એક એક મિટિંગનું આયોજન થયું હતું. ગ્રામ્ય વિસ્તારની જોટાણા તા. જિ. મહેસાણા ખાતે પ્રથમ મિટિંગ થઈ અને સામાજિક કાર્યકર્તાઓ અને આગેવાનોએ સમૂહલગ્નના આયોજન બાબતે ચર્ચા કરી. ત્યારબાદની મિટિંગનું જુહાપુરા, અમદાવાદ ખાતે તા. 22-2-2004 ના રોજ ડૉ. હબીબભાઈ શકુરભાઈ મનસુરી માણસાવાળાના ઘેર આયોજન થયું. આ મિટિંગમાં ચર્ચાનો સૂર એવો હતો કે, સમૂહલગ્નના આયોજનમાં યુવાવર્ગને સામેલ કરવો જેથી તેઓ કામ કરી શકે, કરાવી શકે. સમાજ શિક્ષણ ક્ષેત્રે ખૂબ જ પછાત છે આથી સમૂહલગ્નનું આયોજન ગમે તેટલું સારું કરીએ આમ છતાં અશિક્ષિત લોકો

71 અમદાવાદ જી.પુ. મેજિસ્ટ્રેટ અદાલતનો ચુકાદો તથા કેસ સંબંધિત કાગળો પરથી તથા રૂબરૂ મુલાકાત, મનસુરી ગુલામઅલી નુરમહંમદ, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા.2-5-10.

તેમાં સહકાર આપતા નથી. ટૂંકમાં સમાજના શિક્ષણક્ષેત્રે વ્યાપેલી આ ઘોર ઉપેક્ષા અને આ અંધકારમાંથી બહાર લાવવા યુવાનોને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ એવી મહત્વની ચર્ચા આ મિટિંગમાં થઈ. સમૂહલગ્ન કમિટીમાં કેટલાક યુવાનોને સ્થાન આપવામાં આવ્યું.

ત્યારબાદ સમૂહલગ્નનું આયોજન જુહાપુરા અમદાવાદ ખાતે થયું. જુહાપુરા, અમદાવાદ ખાતેનો સમૂહલગ્ન બધા જ સમૂહલગ્નમાં સૌથી સફળ અને આયોજનબદ્ધ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ હતો. આ આયોજનથી પોરસાઈ જમાલપુર-અમદાવાદ ખાતે કેટલાક યુવાનો ભેગા થઈ પોતે એક એક હજાર રૂપિયા ઉઘરાવી 11 હજાર રૂપિયા ભેગા કરી જમાલપુર-અમદાવાદના ગરીબ બાળકો માટે મફત નોટબુક- ચોપડાનું વિતરણ કર્યું. આ સફળ આયોજનને સમાજમાં બિરદાવવામાં આવ્યું પરંતુ સમાજના વડીલોએ એક જ વિસ્તારમાં એક જ વિસ્તારના લોકો ફાળો ઉઘરાવે અને આ ફાળો તેમના વિસ્તારના જ ગરીબ બાળકોને આપે તો સમાજમાં પ્રાંતવાદને પ્રોત્સાહન મળવાની અને સમાજ ટુકડાઓમાં વહેંચાઈ જવાનો ભય વ્યક્ત કર્યો. આ યુવાનોને સમગ્ર સમાજને આવરી લે તેવી કોઈ કમિટી બનાવવાનું સૂચન પણ કર્યું.

આથી અમદાવાદ ખાતેના પાંચ-દસ ઉત્સાહી યુવાનોએ ભેગા મળી સમાજમાં વ્યક્તિ શિક્ષિત હોય, ઉત્સાહી હોય અને સમાજ પ્રત્યે કંઈક કરી છૂટવાની તમન્ના ધરાવતી હોય એવી વ્યક્તિઓની યાદી બનાવી. જેમાં ગ્રામ્ય વિસ્તાર અને અમદાવાદના વિસ્તારોની સમતુલા જળવાય તેવું આયોજન કર્યું. અજમેરી સેવા સમાજના તત્કાલિન- પ્રમુખ હાજી ગુલામનબીભાઈ શકુરભાઈ સીવીલવાળાએ પોતાના નિવાસસ્થાને ઈ.સ.2004 ના વર્ષમાં હજ પઢવા જતા હાજીઓના સન્માન સમારંભનું આયોજન કર્યું. આ સન્માન સમારંભ વખતે હાજર આગેવાનો, સામાજિક કાર્યકર્તાઓ, નાગરિકોની હાજરીમાં અજમેરી એજ્યુકેશન કમિટીની સર્વાનુમતે વરણી કરવામાં આવી. આ કમિટીમાં ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારના શિક્ષિતોને સ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું.⁷²

આ એજ્યુકેશન કમિટીએ પોતાનું બંધારણ ઘડવા અર્થે એક મિટિંગ જુહાપુરા અમદાવાદ ખાતે બોલાવી જેમાં સમગ્ર સમાજના લોકો મોટી સંખ્યામાં હાજર રહ્યા હતા. દરેકના સૂચનને ધ્યાનમાં લઈ એક બંધારણ ઘડી કાઢી ટ્રસ્ટનું નામ “અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ”

72. પ્રમુખશ્રી અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અજમેરી યુસુફભાઈ પી. , તથા સેક્રેટરી શ્રી અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અજમેરી અહેમદભાઈ એન. સાથે રૂબરૂ મુલાકાત, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા.29-8-08

રાખવામાં આવ્યું. જરૂરી વહીવટી કાર્ય પૂરું કરી તા. 26-3-05 શનિવારે રાત્રે 8-00 કલાકે અજમેરી મદ્રસા, જમાલપુર ખાતે એક મિટિંગ મળી, જેમાં બંધારણ અને ટ્રસ્ટના હોદ્દદારોને બહાલી આપવામાં આવી અને ટ્રસ્ટની નોંધણી કરાવવા મો. યુસુફભાઈ પીરભાઈ અજમેરીને જવાબદારી સોંપવામાં આવી.⁷³ આમ, ટ્રસ્ટનું રજિસ્ટ્રેશન ઈ.સ. 1950 ના મુંબઈ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટો બાબતના મુંબઈના 29 મા અધિનિયમ અન્વયે અમદાવાદ ખાતે સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ નોંધણી કચેરીમાં તા. 24-6-05 ના રોજ અમદાવાદમાં આ ટ્રસ્ટની નોંધણી થઈ. તેનો રજીસ્ટ્રેશન નંબર E 17225/અમદાવાદ મળ્યો.⁷⁴ (ટ્રસ્ટના બંધારણ માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં.- 10)

4.7.2 ♦ સ્થાપના સમયે અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના હોદ્દદારો :

મો. યુસુફ પીરમોહંમદભાઈ	- બહેરામપુરા	પ્રમુખ
ગનીભાઈ અબ્દુલભાઈ ભટ્ટી	- દિલ્હી ચકલા	ઉપપ્રમુખ
સલીમભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ	- જમાલપુર	ઉપપ્રમુખ
બાબુભાઈ પીરભાઈ	- જુહાપુરા	ઉપપ્રમુખ
ડૉ. દીનુભાઈ ધનાલીવાળા	- ધનાલી(જિ. મહેસાણા)	ઉપપ્રમુખ
અહેમદભાઈ નબીભાઈ	- જુહાપુરા	સેક્રેટરી
મુસ્તાકભાઈ અલીભાઈ	- જમાલપુર	જો.સેક્રેટરી
રફીકભાઈ રસુલભાઈ	- દિલ્હી ચકલા	જો.સેક્રેટરી
ઈબ્રાહીમભાઈ નુરભાઈ	- જુહાપુરા	જો.સેક્રેટરી
હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ	- ગાંધીનગર	જો. સેક્રેટરી
મો. અહેસાન અબ્દુલભાઈ	- જુહાપુરા	ખજાનચી
નઝીરભાઈ નબુભાઈ એડવોકેટ	- દિલ્હી ચકલા	લીગલ એડવાઈઝર
લતીફભાઈ ઉસ્માનભાઈ	- પાલડી	કારોબારી સભ્ય
ઈકબાલભાઈ રસુલભાઈ	- જમાલપુર	કારોબારી સભ્ય
હાફેઝભાઈ દાઉદભાઈ	- જુહાપુરા	કારોબારી સભ્ય
અબ્બાસભાઈ ઈસ્માઈલ ભાઈ	- દિલ્હી ચકલા	કારોબારી સભ્ય
લાલભાઈ ઉસ્માનભાઈ	- દરિયાપુર	કારોબારી સભ્ય
રહેમાનભાઈ નબીભાઈ	- જુહાપુરા	કારોબારી સભ્ય

73. ઠરાવબુક, અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના તા.26-3-05 ના ઠરાવ પરથી

74. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ નોંધણીનો દાખલો, તા.24-6-05

ઈકબાલભાઈ દાઉદભાઈ	- ગાંધીનગર	કારોબારી સભ્ય
યાસીનભાઈ મહંમદભાઈ	- વટવા	કારોબારી સભ્ય
મુબારકભાઈ રસુલભાઈ	-દિલ્હી ચકલા	કારોબારી સભ્ય ⁷⁵

4.7.3 ♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સલાહકાર સમિતિ :

અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સ્થાપના ઈ.સ. 2005 માં થઈ એ પહેલાં અજમેરી સેવા સમાજ દિલ્હી ચકલા ખાતેથી તથા અજમેરી મુસ્લિમ જમાત જમાલપુર ખાતેથી સમાજનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા હતા. મોટે ભાગે બંને સંસ્થાઓ સાથે રહીને જ દરેક કાર્ય કર્યું છે. આ બંને સંસ્થા રજિસ્ટર સંસ્થા ન હતી. બંને સંસ્થાની ચૂંટણી કે વરણી કરી હોદ્દદારોની નિમણૂક થતી ન હતી. ફક્ત પ્રમુખની સર્વાનુમતે વરણી થતી હતી અને પ્રમુખને સમાજના હિતમાં રસ હોય તેવા કાર્યકરો મદદ કરતા હતા. જ્યારે આ બંને સંસ્થા સમૂહલગ્નનું આયોજન કરે ત્યારે આ મહોત્સવ પૂરતું હોદ્દદારોની નિમણૂક થતી. આ સંસ્થામાં કાર્ય કરતા મોટાભાગના કાર્યકર્તાઓ મોટી ઉંમરના હતા.

હવે જ્યારે આ બંને સંસ્થાઓના પ્રોત્સાહનથી જ શિક્ષણક્ષેત્રે પ્રગતિ કરવા યુવાવર્ગને જવાબદારી સોંપવાની વાત આવી ત્યારે અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટમાં વૃદ્ધોને હોદ્દદારો તરીકે નિમણૂક આપવાનો તો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નહતો. પરંતુ આ વૃદ્ધ અનુભવી કાર્યકર્તાઓના માર્ગદર્શન- સલાહ વગર એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટની પ્રગતિ પણ શક્ય ન હતી. ખૂબ ચર્ચા અને વિચારણાના અંતે આવા અનુભવી કાર્યકર્તાઓની એક સલાહકાર સમિતિ બનાવવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો. જેમની સલાહ મુજબ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના હોદ્દદારો પોતાના ભાવિ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરે. આવા અનુભવી કાર્યકર્તાઓમાંથી કેટલાકની એવી માંગણી પણ હતી કે, ટ્રસ્ટના હોદ્દદારો અમારી સલાહને અવગણી પોતાની રીતે કાર્ય કરે એ તો અમારું અપમાન છે માટે તેમના નિર્ણય ઉપર બ્રેક-લગામ લગાવી શકાય એવી સત્તાની પણ જરૂર હતી. અંતે ટ્રસ્ટના ઉપપ્રમુખ તરીકે તથા કારોબારીમાં બે-ચાર અનુભવી પાકટ ઉંમરની વ્યક્તિઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો. જેથી પીઠ અનુભવી કાર્યકર્તાઓને પોતાની અવગણના થઈ રહી છે તેવો અહેસાસ ન થાય અને ટ્રસ્ટના હોદ્દદારો પર ટ્રસ્ટમાં રહીને જ લગામ રાખી શકાય.⁷⁶

75. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના બંધારણમાં દર્શાવેલ હોદ્દદારો, પૃષ્ઠ નં.- 4,

76. પૂર્વોક્ત, પ્રમુખશ્રી અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અજમેરી યુસુફભાઈ પી., તથા સેક્રેટરી શ્રી અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અજમેરી અહેમદભાઈ એન. સાથે રૂબરૂ મુલાકાત, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા.29-8-08

4.8 ♥ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજ સંચાલિત અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટની વાર્ષિક પ્રવૃત્તિઓ

4.8.1 ♦ પ્રથમ વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ(2005-06) : સમાજમાં શિક્ષણ ક્ષેત્રે પ્રવૃત્તિ કરવા એક ટ્રસ્ટની રચના થઈ હોવાથી સમગ્ર સમાજમાં એક પ્રકારની ઉત્તેજના, આશાઓ, આકાંક્ષાઓ, સમાજની દરેક વ્યક્તિને હતી. વર્ષોથી શિક્ષણક્ષેત્રે પછાત અજમેરી સમાજ માટે હવે એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ આશાનું કિરણ બન્યું હતું. આ તરફ હોદ્દદારો પણ કંઈક નવું કરવાની ઈચ્છા અને ઉત્સાહ ધરાવતા હતા. ટ્રસ્ટની સ્થાપના બાદ સૌ પ્રથમ બકરી ઈદ નિમિત્તે સમાજમાંથી ખાલ એકઠી કરવાનું કામ કર્યું. સમાજમાંથી સારો પ્રતિસાદ મળતાં રૂ. 23,000/- ની આવક થઈ. ત્યારબાદ મે, જૂન - 2005 માં સમાજના વેપારી વર્ગ પાસેથી શુભેચ્છા જાહેરાત લઈ રૂ. 40502/- એકઠા કર્યા અને તેમાંથી રૂ. 57461/- ની 332 ડઝન નોટબુક અને 248 ડઝન ચોપડાનું સમાજના વિદ્યાર્થીઓમાં મફત વિતરણ કર્યું. સમાજના તેજસ્વી તારલાઓને સન્માનવાનો એક કાર્યક્રમ જુહાપુરા, મેમણહોલ અમદાવાદ ખાતે પ્રથમ ઈનામ વિતરણ સમારંભ તા. 18-9-05 ના રોજ યોજવામાં આવ્યો. ધો- 10-12, ધો- 1 થી 9 અને ધો- 11, અને ગ્રેજ્યુએટ વિદ્યાર્થીઓને ચંદ્રક તથા પ્રોત્સાહક ઈનામ આપી સન્માન કરવામાં આવ્યું. ઈનામ વિતરણ ડોનેશન પેટે ટ્રસ્ટને રૂ.9800/- મળ્યા હતા. આ સમારંભમાં મુખ્ય મહેમાન સમાજના ઉદ્યોગપતિ શ્રી રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરી તથા સરખેજ રોજા કમિટીના પ્રમુખ અને એડવોકેટ અબરારઅલી સૈયદ હતા. અતિથિ વિશેષ તરીકે મકરબા ગ્રામ પંચાયત, સરખેજના સરપંચ શ્રી રામભાઈ ભરવાડ અને અમદાવાદ જિલ્લા કોંગ્રેસ સમિતિના મહામંત્રી શ્રી શફીભાઈ વોરાએ હાજરી આપી પ્રાસંગિક પ્રવચનો કર્યા હતા.

ત્યારબાદ રમજાન માસમાં ટ્રસ્ટના હોદ્દદારો સ્વખર્ચે ગ્રામ્ય તથા શહેરી વિસ્તારમાં ફરી ઝકાત ઉઘરાવી હતી. જેમાં 88 વ્યક્તિ પાસેથી રૂ. 38659/- આવક થઈ હતી. ઝકાત ફંડમાંથી સમાજની 120 વિધવા બહેનોને ઈદના તહેવાર નિમિત્તે ઈદ પેકેટ ભેટમાં આપી રૂ. 12109/- ખર્ચ કર્યો હતો. બકરી ઈદ નિમિત્તે ઈ.સ. 2006 માં ટ્રસ્ટે હિસ્સાવાળી કુરબાનીનું આયોજન કર્યું હતું. તથા ખાલની આવક મળી કુલ રૂ. 35350/- ની બચત કરી હતી. ટ્રસ્ટના સભ્ય પદની ફી રૂ.11 લેખે રૂ. 4257/- ની આવક થઈ હતી. ટ્રસ્ટ રજિસ્ટ્રેશન ખર્ચ રૂ.1500/- અને સ્ટેશનરી ખર્ચ રૂ. 1150/- થયો હતો. આમ, ટ્રસ્ટે પ્રથમ વર્ષમાં સારી એવી પ્રવૃત્તિ કરી હતી અને વર્ષાંતે ટ્રસ્ટ પાસે રૂ. 72671/- સીલક રહી હતી.

77. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનો પ્રથમ વાર્ષિક અહેવાલ, 2005-06.

4.8.2 ♦ બીજા વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ (2006-07) : રૂ.72671/- સીલક સાથે ટ્રસ્ટે બીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. ટ્રસ્ટે પ્રથમ વર્ષનો વાર્ષિક અહેવાલ છપાવી સમાજના વેપારી વર્ગ પાસેથી શુભેચ્છા જાહેરાત લઈ રૂ. 21000/- ની આવક કરી હતી. વેપારી વર્ગ પાસેથી જાહેરાત લઈ નોટબુક ચોપડા વિતરણ માટે રૂ. 42133/- ની આવક થઈ હતી. સભ્ય ફી પેટે રૂ. 4881/- ઉપજ્યા હતા. મે જૂન માસમાં સમાજના તમામ વિદ્યાર્થીઓને મફત નોટબુક ચોપડાનું વિતરણ કર્યું હતું. આ માટે રૂ.70297/- ની 353 ડઝન નોટબુક અને 316 ડઝન ચોપડાનું શહેરી -ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વિતરણ કર્યું હતું.

તા. 17-09-06 ને રવિવારે વસંત રજજબ હોલ, જમાલપુર, અમદાવાદ ખાતે બીજો ઈનામ વિતરણ સમારંભનું આયોજન કર્યું હતું. સમાજના તેજસ્વી તારલાઓનું તથા હજજયાત્રાએ જતા હાજીઓનું પણ આ સંમેલનમાં સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. સમારંભના મુખ્ય મહેમાન શ્રી સાબીરભાઈ કાબલીવાલા ધારાસભ્ય જમાલપુર, શ્રી શફીભાઈ વોરા મહામંત્રી શ્રી અમદાવાદ જિલ્લા કોંગ્રેસ સમિતિ હાજર રહ્યા હતા. અતિથિ વિશેષ તરીકે શ્રી અ.રહીમભાઈ શેખ, પ્રમુખશ્રી એફ.ડી. એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ, શ્રી મહેરૂનીસાબેન મનસુરી પ્રમુખશ્રી મહિલા મસ્તુરાત સેવા ટ્રસ્ટ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. સમાજના માજી પ્રમુખશ્રી અલાઉદ્દીનભાઈ અજમેરી આમંત્રિત મહેમાન તરીકે હાજરી આપી હતી. ઈનામ વિતરણ કાર્યક્રમમાં ડોનેશનની આવક રૂ. 9026/- ખર્ચ પેટે રૂ. 30752/- થઈ હતી. જુહાપુરા વિસ્તારમાં આવેલ પૂરગ્રસ્તોને 28 નંગ કીટ વિતરણનો પણ સમાવેશ થતો હતો. આ સન્માન સમારંભમાં કુલ 48 વિદ્યાર્થીઓને રૂ. 100/- લેખે હાજી લતીફભાઈ વોરા (અમેરિકા) તરફથી આપવામાં આવ્યા હતા.

રમજાન માસમાં સમાજમાંથી ઝકાત ઉઘરાવવામાં આવી હતી. ગત વર્ષની સરખામણીએ ઝકાતની આવકમાં વધારો નોંધાયો હતો. કુલ 117 વ્યક્તિઓએ રૂ. 51430/- નું ઝકાત પેટે દાન કર્યું હતું. બકરી ઈદ નિમિત્તે હિસ્સાવાળી કુરબાનીની બચત તથા ખાલ પેટે રૂ.21530/- ની બચત થઈ હતી. ચાલુ વર્ષે અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજના કુટુંબો પાસેથી ફાળો ઉઘરાવી સમાજના કાર્યકરશ્રી લતીફભાઈ વોરાએ રૂ. 84236/- અમેરિકાથી મદદ કરી હતી. ઝકાતફંડ તથા અમેરિકાથી આવેલ ફંડમાંથી સમાજની કુલ 90 વિધવા બહેનોને ઈદ નિમિત્તે રૂ. 200/- રોકડા ચૂકવવામાં આવ્યા હતા. આ સિવાય 7 વ્યક્તિઓને

મેડિકલ સહાય પેટે રૂ. 24000/- ચૂકવવામાં આવ્યા હતા. જ્યારે નિઃસહાય વ્યક્તિનો મૈયત ખર્ચ રૂ. 730/- કરવામાં આવ્યો હતો. 9 ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ સહાય પેટે રૂ. 18000/- ની મદદ કરવામાં આવી હતી. રૂ. 1,11,863/- ની સીલક સાથે ટ્રસ્ટે ત્રીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.⁷⁸

4.8.3 ♦ ત્રીજા વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ (2007-08) : દર વર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ ટ્રસ્ટે નોટબુક ચોપડા વિતરણનું આયોજન કર્યું હતું. જો કે આ વર્ષે સમગ્ર સમાજના તમામ વિદ્યાર્થીઓને આ વ્યવસ્થાનો લાભ ન આપતાં જરૂરિયાતમંદ વિદ્યાર્થીઓને જ આ લાભ આપવામાં આવ્યો હતો. આ માટે રૂ. 57923/- ની 207 ડઝન નોટબુક અને 264 ડઝન ચોપડાનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું હતું. હિસ્સાવાળી કુરબાનીમાં કાર્યકરોનો પૂરતો સહકાર ન મળતો હોવાથી આ વર્ષે તેનું આયોજન કર્યું ન હતું. ખાલની આવકમાં ગત વર્ષની સરખામણીએ ઘટાડો નોંધાયો હોઈ રૂ. 4075/- ની જ આવક થઈ હતી. જો કે, અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓના ઉત્સાહમાં કોઈ જ ઘટાડો થયો ન હતો થયો અને આ વર્ષે પણ રૂ. 90,000/- ની મદદ મોકલી આપી હતી. ચાલુ વર્ષે ઝકાતની આવકમાં પણ ઘટાડો થઈ કુલ 109 વ્યક્તિ પાસેથી રૂ. 39134/- ઝકાત પેટે આવક થઈ હતી. વાર્ષિક સભ્ય ફી પેટે રૂ. 4045/-, નોટબુક ચોપડા જાહેરાત પેટે રૂ. 13200/- અને ઈનામ વિતરણ ડોનેશન પેટે રૂ. 4751/- ની આવક થઈ હતી. તા- 21-10-07 ને રવિવારે મહેંદીનવાઝ જંગ હોલ, પાલડી, અમદાવાદ ખાતે ત્રીજો ઈનામ વિતરણ, સમારંભ યોજાયો હતો. આ સમારંભમાં મુખ્ય મહેમાન સાબીરભાઈ કાબલીવાલા ધારાસભ્યશ્રી જમાલપુર હતા. જ્યારે અતિથિ વિશેષ તરીકે હાજી ઈમામખાન જે. પઠાણ - પ્રમુખશ્રી બયતુલમાલ જુહાપુરા, અમદાવાદ અને આમંત્રિત મહેમાન તરીકે એડવોકેટ શબાનાબેન મનસુરી સહતંત્રી વિશ્વ ગુજરાતી સમાજ અને શ્રી શકીલએહમદ શેખ મ્યુ. કાઉન્સિલર બહેરામપુરા, અમદાવાદ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

ઝકાત ફંડમાંથી આ વર્ષે રૂ. 18000/- શિક્ષણ સહાય પેટે, રૂ. 10500/- મેડિકલ સહાય પેટે રૂ. 17400/-, સમાજની 87 વિધવાઓને રૂ. 200/- લેખે ઈદ સહાય અને એક વ્યક્તિના દફનખર્ચ પેટે રૂ. 2000/- ખર્ચ કર્યો હતો. આમ કુલ ઝકાત ખર્ચ, રૂ. 47900/- થયો હતો જ્યારે જનરલ ફંડમાંથી સમાજની 25 વિદ્યાર્થીઓને રૂ. 2000/- લેખે ટ્યુશન ફી ચૂકવવામાં

78. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનો બીજો વાર્ષિક અહેવાલ, 2006-07.

આવી હતી. ઈનામ વિતરણ સમારંભ ખર્ચ રૂ. 11,014/- થયો હતો જ્યારે સ્ટેશનરી ખર્ચ રૂ. 6350/- કર્યા બાદ રૂ. 94021/- ની સીલક સાથે ટ્રસ્ટે ચોથા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.

ત્રીજા વર્ષે ટ્રસ્ટ વિદ્યાર્થીઓ માટે એક વિદ્યાર્થી મંડળની યોજના અમલમાં મૂકી હતી. સમગ્ર સમાજના ચાલુ અભ્યાસ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી તેમની સંપૂર્ણ વિગત જેમ કે, છેલ્લા ત્રણ વર્ષનું પરિણામ, શાળા, જન્મ તારીખ, માતા-પિતા, દાદાનું નામ, અભ્યાસ ચાલુ હોય તેવા ભાઈ બહેનના નામની માહિતી ફોર્મમાં માંગી હતી. આજ ફોર્મમાં વિદ્યાર્થી ભવિષ્યમાં શું કરવા માંગે છે ? તે ટ્રસ્ટને કઈ રીતે મદદરૂપ થવા માંગે છે ? અને ટ્રસ્ટ વધુ પ્રગતિ કરે તે માટે વિદ્યાર્થીઓના સૂચન મંગાવવામાં આવ્યા હતા. ટ્રસ્ટનું આયોજન દરેક વિદ્યાર્થીઓને એક રજીસ્ટ્રેશન નંબર આપી દર વર્ષે તેના પરિણામમાં થતી પ્રગતિ, તેને આપવામાં આવતા લાભ અને તે વધુ પ્રગતિ કરે તે માટેના પ્રયત્નો થઈ શકે તે માટે, આ વિદ્યાર્થી મંડળ બનાવવાનું આયોજન હતું.⁷⁹

4.8.4 ♦ ચોથા વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ (2008-09) : ચોથા વર્ષે ટ્રસ્ટ નોટબુક ચોપડા વિતરણનો કાર્યક્રમ અમલમાં મૂક્યો હતો. રૂ. 72130/- ની 229 ડઝન નોટબુક અને 300 ડઝન ચોપડાનું વિતરણ સમાજના ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારમાં કર્યું હતું. જો કે આ વર્ષે નોટબુક- ચોપડા મફતમાં નહિ આપતા વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી તેની 25% રકમ વસૂલ કરવામાં આવી હતી અને અત્યંત ગરીબ વિદ્યાર્થીઓની 25% રકમ અજમેરી સમાજના એક ભાઈએ આ રકમ ચૂકવી હતી. આ નાણાંકીય વર્ષમાં અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓ તરફથી રૂ. 53779/- ની મદદ મળી હતી. આ વર્ષમાં બકરી ઈદ નિમિત્તે થયેલી ખાલની આવક અજમેરી સેવા સમાજને જમાલપુરમાં આંબલીવાળા ડહેલાના મકાનના કબજા માટે આપી હતી. 25% નોટ-ચોપડાની રકમ પેટે રૂ. 20693/- ની આવક થઈ હતી. નોટબુક ચોપડા પર જાહેરાતની આવકમાં થોડો સુધારો થઈ રૂ. 16100/- થઈ હતી. ઝકાત પેટે સમાજમાંથી રૂ. 45453/- ની આવક થઈ હતી. સમાજની કેટલીક વ્યક્તિઓ તરફથી શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપવા રૂ. 3150/- ભેટ રૂપે મળ્યા હતા.

79. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનો ત્રીજો વાર્ષિક અહેવાલ, 2007-08.

ચોથો ઈનામ વિતરણ સમારંભ મહેંદી નવાઝ જંગ હોલ પાલડી અમદાવાદ ખાતે તા. 15-2-09 ના રોજ યોજાયો હતો. જેમાં અતિથિ વિશેષ તરીકે ગુજરાત રાજ્યના પોલીસ વડા શ્રી એસ.એસ. ખંડવાવાલા ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. બચતુલમાલ - જુહાપુરાના પ્રમુખશ્રી ઈમામખાન પઠાણ, ઉપ સરપંચ મક્તમપુરાના શ્રી આસીફભાઈ ગેલીરીયા, ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ શ્રી યુસુફભાઈ મનસુરી, સમાજના ઉદ્યોગપતિ શ્રી રસુલભાઈ અજમેરીએ હાજરી આપી હતી. કાર્યક્રમમાં ધો- 10 અને 12 ના વિદ્યાર્થીઓને ઈનામ-ચંદ્રકો હાજી ગુલામનબી શકુરભાઈ સીવીલવાળા તરફથી, ધો-1 થી 9 અને ધો-11 ના વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહક ઈનામ હાજી દીનમહંમદ દાઉદભાઈ વાલમવાળા તરફથી તથા સમારંભમાં હાજર તમામ વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહક ઈનામ રૂપે 200 નંગ કંપાસ બોક્ષ લતીફ ભાઈ ઉસ્માનભાઈ શેરી તરફથી તથા ઈનામ પાત્ર તમામ વિદ્યાર્થીઓને રૂ. 51/- રોકડા પ્રમુખશ્રી હાજી દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોરૂ તરફથી આપવામાં આવ્યા હતા.

આ વર્ષમાં ટ્રસ્ટ ઝકાત ફંડમાંથી રૂ.8500/- સમાજના ગરીબ વ્યક્તિઓને મેડિકલ સહાય પેટે, રૂ.20,000/- સમાજના ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ સહાય અને રૂ.1500/- એક ગરીબ દીકરીને લગ્ન સહાય પેટે તથા રૂ 15,000/- અજમેરી સેવા સમાજને આંબલીવાળા હહેલા, જમાલપુર, અમદાવાદના મકાનને રીપેરીંગ માટે મદદ કરી હતી. રૂ.16927/ ત્રીજા ઈનામ વિતરણ સમારંભ ખર્ચ તથા રૂ.18960/- પત્રીકા અહેવાલ છપામણી તથા સ્ટેશનરી ખર્ચ કર્યા બાદ ટ્રસ્ટ પાસે રૂ. 81667/- સીલક અને રૂ. 11341/- ઉઘરાણી પેટે બાકી રહ્યા હતા.⁸⁰

4.8.5 ♦ પાંચમાં વર્ષની પ્રવૃત્તિઓ(2009-10): પાંચમાં વર્ષે ટ્રસ્ટે નોટબુક ચોપડા વિતરણની અગાઉના વર્ષની નીતિ ચાલુ રાખતાં વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી નોટ-ચોપડાના 25% રકમ વસુલી હતી. આ વર્ષે રૂ. 78456/- ના 304 ડઝન ચોપડા અને 303 ડઝન નોટબુકનું વિતરણ ગ્રામ્ય તથા શહેરી વિસ્તારમાં કર્યું હતું. આ વર્ષે અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજ તરફથી રૂ.45927/- મદદ મળી હતી. આ વર્ષમાં ઝકાતની આવકમાં અગાઉના વર્ષો કરતાં મોટો વધારો નોંધાયો હતો અને કુલ ઝકાતની આવક રૂ. 1,51,615/- થઈ હતી. આ વધારાનું કારણ અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓને ટ્રસ્ટ વિશ્વાસ આપવામાં સફળ રહ્યું કે ઝકાત ફંડમાં તમામ નાણાં જરૂરિયાતમંદ અજમેરી સમાજની વ્યક્તિને જ આપવામાં આવે

80. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનો ચોથો વાર્ષિક અહેવાલ, 2008-09.

છે. વળી, ગ્રામ્ય તથા શહેરી વિસ્તારમાં ઝકાત ઉઘરાવવા માટે આયોજન પણ વ્યવસ્થિત કરેલું હતું. જેની સીધી અસર ઝકાતની આવક પર થઈ હતી. ખાલની આવક પેટે રૂ. 8320/- ચોથા વાર્ષિક અહેવાલની જાહેરાત પેટે રૂ. 5000/- એજ્યુકેશન ફંડ ખાતે રૂ. 2301/- ની આવક નોંધાઈ હતી. નોટબુક ચોપડા જાહેરાત પેટે રૂ. 11500/- અને નોટબુક ચોપડાની રકમના 25% પેટે વેચાણના રૂ. 23824/- ઉપજ્યા હતા. ગત વર્ષની ઉઘરાણી વસૂલાત રૂ. 9841/- થઈ હતી. ટ્રસ્ટે ઝકાતની વધુ આવકનો ઉપયોગ શિક્ષણ સહાય પેટે રૂ. 73700/- મેડીકલ સહાય પેટે રૂ. 16000/- સમાજની ગરીબ વૃદ્ધાઓને અનાજ સહાય પેટે રૂ. 36339/- સમાજની વિધવાઓને સહાય પેટે રૂ. 44000/-, તેમજ અન્ય સહાય રૂ. 3104/- કરી હતી.

પાંચમાં વર્ષે ટ્રસ્ટે મુલજ-નડિયાદ જિ.ખેડામાં યોજાયેલ શૈક્ષણિક માર્ગદર્શન કેમ્પમાં સમાજના ધો- 10 અને 12 ના 90 વિદ્યાર્થીઓને લઈ જઈ શૈક્ષણિક પ્રવાસ યોજ્યો હતો. આ પાછળ રૂ. 8231/- ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે સાયન્સ સીટી, અમદાવાદ ખાતે સમાજના વિદ્યાર્થીઓને લઈ જઈ વિજ્ઞાન તરફ તેમની રૂચી કેળવાય તેવા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હતા. સાયન્સ સીટી પ્રવાસ ખર્ચ રૂ. 6466/- થયો હતો. ચાલુ વર્ષે ટ્રસ્ટે પોતાની જમાલપુર ચકલા, અમદાવાદ ખાતેની ઓફિસ માટે વિદ્યાર્થી મંડળની દર વર્ષની માહિતીને ઉમેરવા માટે કમ્પ્યુટર સેટ રૂ. 24220/- ની ખરીદી કરી હતી.

જો કે, દર વર્ષની જેમ પાંચમાં વર્ષે ઈનામ વિતરણ સમારંભનું આયોજન સંસ્થા કરી શકી ન હતી. સતત ચાર વર્ષથી ઈનામ વિતરણ સમારંભ યોજવામાં સફળ રહેલું અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ પાંચમો ઈનામ વિતરણ સમારંભનું આયોજન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યું હતું. પાંચમા ઈનામ વિતરણ સમારંભ માટે મહેંદી નવાઝ જંગ હોલ બુર્કીંગ માટેની રૂ. 3000/- ની રકમ પણ જતી કરી હતી.⁸¹ (વધુ વિગત માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં.-11,12)

4.8.6 ♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની પાંચ વર્ષની પ્રવૃત્તિઓનું મૂલ્યાંકન :

મધ્ય અને મધ્ય ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં ઈ.સ.2005 માં અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સ્થાપના થઈ ત્યારે કુલ 21 હોદ્દેદારોની નિમણૂક થઈ હતી. ત્યારપછી ઈ.સ. 2008માં હોદ્દેદારોની ફરી એકવાર વરણી કરવામાં આવી જેમાં નજીવા ફેરફાર બાદ

81. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનો પાંચમો વાર્ષિક અહેવાલ, 2009-10.

કરતાં મોટાભાગનાં હોદ્દેદારો જૂના જ ચાલુ રાખવામાં આવ્યા હતા. પાંચ વર્ષના સમયગાળામાં કુલ 21 હોદ્દેદારોમાંથી પાંચ-સાત હોદ્દેદારો સિવાય બાકીના હોદ્દેદારો સકીય ન હતા. જો બધા જ કાર્યકરો સકીય બન્યા હોય તો વધુ સારું પરિણામ મળી શક્યું હોત.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ જાગૃતિ લાવવામાં સફળ રહ્યું છે. શિક્ષણ ક્ષેત્રે જાગૃતિ આવવાથી સમાજનો દરેક વર્ગ તેની સાથે રહ્યો છે. પાંચ વર્ષના ટૂંકાગાળામાં જ ટ્રસ્ટની લોકપ્રિયતા સારી એવી છે. અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓ પણ તેમને તન-મન અને ધનથી પ્રોત્સાહિત કરે છે. જેમાં સમાજના શુભચિંતક અને ઘણાં વર્ષોથી અમેરિકામાં સામાજિક કાર્યો કરતા હાજી લતીફભાઈ વોરાનો ખૂબ સારો સહકાર ટ્રસ્ટ મેળવી શક્યું છે. આમ છતાં, અજમેરી સેવા સમાજના વયોવૃદ્ધ આગેવાનોનો વિશ્વાસ જીતવામાં ઉણપ રહી હોય એવું જણાઈ આવે છે. અજમેરી સેવા સમાજના વયોવૃદ્ધ આગેવાનો અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટમાં સલાહકારની ભૂમિકામાં છે. તેઓ ટ્રસ્ટના નિર્ણયોના અમલ પર પોતાની લગામ રહે એવી ઈચ્છા વ્યક્ત કરતા રહ્યા છે. જ્યારે યુવાવર્ગ પોતાને છૂટોદોર મળે એવું ઈચ્છી રહ્યો છે. આમ છતાં, અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ અને અજમેરી સેવા સમાજનું સંકલન સારું રહેવા પામ્યું છે. ટ્યુશન ફી, શિક્ષણ સહાય, મેડિકલ સહાય અને વિધવા સહાયથી સમાજના અત્યંત ગરીબ વર્ગને રાહત પહોંચી છે. વિદ્યાર્થીઓને બે શૈક્ષણિક પ્રવાસ કરી શિક્ષણ તરફ અભિરૂચિ કેળવવામાં સફળતા મળી છે. આમ, છતાં, હજુ પણ અજમેરી સમાજમાં ચાલુ અભ્યાસે શાળા છોડી દેતા વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ ખૂબ મોટું છે તે માટે અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ ભંડોળના અભાવે મોટા આયોજન કરી શક્યું નથી તેવી માહિતી મળે છે.

મળતી માહિતી પ્રમાણે સમાજના દરેક વર્ગ સુધી પહોંચવામાં ટ્રસ્ટ સફળ રહ્યું છે. વિદ્યાર્થી વર્ગ, સ્ત્રીવર્ગ, મજૂર વર્ગ સાથે ખૂબ સારો નાતો બનાવી શક્યું છે. આમ છતાં, ટ્રસ્ટને હજુ યુવા કાર્યકર્તાની ખૂબ મોટી ખોટ નડી રહી છે. યુવાવર્ગ ટ્રસ્ટના કાર્યક્રમોમાં રસ લેતો થાય તો ખૂબ જ સારું અને ઝડપી પરિણામ મળી શકે તેમ છે. નોટબુક-ચોપડા વિતરણ અને ઈનામ વિતરણ સમારંભોથી વિદ્યાર્થી મંડળ બનાવવાથી વિદ્યાર્થીવર્ગમાં ખૂબ સારી છાપ પડી છે. નોટબુક-ચોપડા વિતરણથી ગરીબ વર્ગને રાહત પહોંચી છે. ઈનામ વિતરણ સમારંભોથી સમાજના તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહન મળ્યું છે. સમાજના વિદ્યાર્થીઓ ઈનામ મેળવવા

હરિફાઈ કરતા જોવા મળે છે. આમ, છતાં નોટબુક- ચોપડા વિતરણ કાર્યક્રમ સ્વંયસેવકોની અછતને કારણે અસરકારક રહેતું નથી. ટ્રસ્ટ ઈ.સ. 2009-10નો ઈનામ વિતરણ સમારંભનું આયોજન કરી શક્યું નથી.

અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની પાંચ વર્ષની પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રમુખશ્રી યુસુફભાઈ અજમેરીની અથાગ મહેનત અને કુનેહથી એકંદરે ખૂબ સારો દેખાવ કર્યો છે. ટ્રસ્ટની આવકમાં વધારો થાય અને દર વર્ષે ટ્રસ્ટને સ્થિર આવક મળતી રહે એવા કાર્યક્રમો જરૂરી છે. ઝકાતની આવકમાં ઉત્તરોત્તર વધારો થઈ રહ્યો છે. સમાજની આર્થિક રીતે સધ્ધર દરેક વ્યક્તિ સમાજમાં જ ઝકાત આપે તો સમાજના ગરીબ વર્ગ માટે ઘણા કાર્યક્રમો અમલમાં મુકી શકાય તેમ છે આ માટે હજુ ઘણું કરવાનું બાકી છે. આમ છતાં પાંચ વર્ષના સમયગાળામાં ટ્રસ્ટની કામગીરી ઘણી જ સારી રહેવા પામી છે તેવું જાણવા મળે છે.⁸²

4.8.7 ♦ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ આયોજિત શૈક્ષણિક સેમિનાર :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં શિક્ષણક્ષેત્રે જાગૃતિ લાવવા, સમાજમાં ઈસ્લામ ધર્મના સંસ્કારોનું સિંચન કરવા તેમજ તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને સન્માનવા તા.26-12-2010 ને રવિવારે મો. હુસેન ગાંધી કમ્યુનીટી સેન્ટર, જુહાપુરા, અમદાવાદ ખાતે શૈક્ષણિક સેમિનાર તથા પાંચમો ઈનામ વિતરણ સમારંભ યોજાઈ ગયો.

આ સમારંભના મુખ્ય પ્રયોજક અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓ હતી જ્યારે બાકીનો ખર્ચ સમાજમાંથી ફાળા પેટે લેવામાં આવ્યો હતો. સમારંભના પ્રમુખ અને આ કાર્યક્રમના સ્વપ્ન દ્રષ્ટા શ્રી લતીફભાઈ વોરા આ કાર્યક્રમમાં હાજર રહેવા અમેરિકાથી સજોડે પધાર્યા હતા. સમાજના વિદ્યાર્થીઓ, સરકારી કર્મચારીઓ અને શિક્ષિતો મળી કુલ 1500 વ્યક્તિઓ આ કાર્યક્રમમાં હાજર રહી હતી.

આ સમારંભમાં ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટીના પૂર્વ કુલપતિ અને અંગ્રેજી વ્યાકરણ વિદ્ ડૉ. દાઉદભાઈ ઘાંચી, પ્રો. ડૉ. શ્રીમતી મહેરૂનીસાબેન દેસાઈ, પ્રો. ડૉ.શ્રી અ.સમદ અજમેરી, નિવૃત્ત I.A.S.ડૉ.શ્રી એચ.બી. વરિયા, પ્રો. ડૉ.શ્રી પંકજકુમાર વલવાઈ, કાઠિયાવાડી અજમેરી

82. પ્રમુખશ્રી અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અજમેરી યુસુફભાઈ પી., તથા સેક્રેટરીશ્રી અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, અજમેરી અહેમદભાઈ એન. અજમેરી, પ્રમુખશ્રી અજમેરી સેવા સમાજ, દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોર, માજીપ્રમુખશ્રી અજમેરી સેવા સમાજ, અજમેરી ગુલામનબી શકુરભાઈ સાથે રૂબરૂ મુલાકાત, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા.17-6-10

સમાજના ઉદ્યોગપતિ શ્રી હબીબભાઈ અજમેરી, તથા અજમેરી સમાજના દાનવીર શ્રી યુનુસઅલી અજમેરી, મુફતી મહંમદ અશરફ રઝવી, એડવોકેટ શ્રી અબરાર અલી સૈયદ, કોંગ્રેસ લઘુમતી સેલના વાઈસ ચેરમેનશ્રી વજીરખાન પઠાણ વગેરે વિદ્વાનોએ શિક્ષણ અને ઈસ્લામ, ઈસ્લામમાં સ્ત્રી શિક્ષણનું મહત્વ અને અજમેરી સમાજના કુરિવાજો પર જ્ઞાનપ્રદ વક્તવ્યો રજૂ કર્યા હતા. કાર્યક્રમમાં વતનને વફાદાર રહેવા, કુરિવાજો દૂર કરવા તથા સાચા ઈસ્લામ તરફ અભિમુખ થવા સંકલ્પ લેવડાવવામાં આવ્યા હતા. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજની માહિતી આપતી પ્રથમ ડિરેક્ટરીનું વિમોચન પણ કરવામાં આવ્યું હતું. વર્ષોથી સમાજની સેવા કરનાર 9 (નવ) સમાજ સેવકોને લાઈફ ટાઈમ એચીવમેન્ટ એવોર્ડથી સન્માનવામાં આવ્યા હતા. સ્ત્રી શિક્ષણનું મહત્વ સમજાવતી “અનપઢ” ફિલ્મના અંશો પણ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. આ સમારંભમાં અજમેરી સમાજના તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓનું સન્માન કરી પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવ્યા હતા.

આ કાર્યક્રમમાં બે ટંકનો જમણવાર કરવામાં આવ્યો હતો. હાજી અલાઉદ્દીનભાઈ હાજીમહંમદભાઈ અજમેરી તરફથી દરેક કુટુંબને નમાઝની પુસ્તિકા ભેટ આપવામાં આવી હતી, તેમજ તેમના તરફથી તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને કેટલાક એવોર્ડ આપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. અમેરિકામાં વસતા મુસ્તુફાભાઈ અજમેરીએ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટને 6 કમ્પ્યુટર તથા એડવોકેટ અબરારઅલી સૈયદ તથા બયતુલમાલના પ્રમુખ હાજી ઈમામખાન પઠાણ તરફથી એક એક કમ્પ્યુટર ભેટ મળ્યા હતા. સવારે 9 થી સાંજ 6 કલાક દરમિયાનનો કાર્યક્રમ ખૂબ જ સફળ રહ્યો હતો. રાષ્ટ્રગીતના ગાન બાદ કાર્યક્રમને પૂરો થયેલો જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો.⁸³

4.9 ♥ ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું શૈક્ષણિક પ્રદાન :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મુખ્ય બે ફાંટાઓમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ અને મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ અન્ય મુસ્લિમ સમાજની સરખામણીએ ઘણું ઓછું જોવા મળે છે. આમ છતાં, સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત અજમેરી સમાજની કેટલીક તેજસ્વી વિભૂતિઓનું શૈક્ષણિક પ્રદાન ખૂબ સારું રહ્યું છે. અજમેરી સમાજમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ જોતા સ્પષ્ટ રીતે જોવા મળે છે કે, જે કુટુંબમાં માતા-પિતા કે દાદા

83. રૂબરૂ મુલાકાત : (1) વોરા લતીફભાઈ યુ., (યુ.એસ.એ.), (4) અજમેરી લતીફભાઈ યુ., (સદસ્યશ્રી અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ), પાલડી, (2) અજમેરી યુસુફભાઈ પી. (પ્રમુખશ્રી અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ), અમદાવાદ, તા. 28-12-10 (3) અજમેરી અહેમદભાઈ એન., (સેક્રેટરીશ્રી અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ),

શિક્ષિત છે એ સમગ્ર કુટુંબમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઊંચું જોવા મળે છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં શહેર કરતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં હિન્દુ પ્રજા સાથે રહેતા અજમેરીઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઊંચું જોવા મળે છે. જેવા કે, માણસા જિ. ગાંધીનગર, વાલમ, નદાસા, જોટાણા, જિ. મહેસાણા, ધર્મજ- જિ. ખેડા જેવા વિસ્તારમાં વસતા અજમેરી સમાજના માતા-પિતા, દાદા-દાદી શિક્ષિત હતા જેથી આજે તેમના બાળકોમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ સારું છે અને શિક્ષણ અંગે જાગૃતિ પણ જોવા મળે છે. અજમેરી સમાજમાં અન્ય સમાજની સરખામણીએ ડૉક્ટર, વકીલ, એન્જિનિયર, શિક્ષકો, અધ્યાપકોનું પ્રમાણ ઓછું છે. આમ છતાં, અજમેરી સમાજમાં કેટલીક વ્યક્તિઓનું શિક્ષણ ક્ષેત્રે પ્રદાન અને કાર્યક્ષેત્ર આ પ્રમાણે છે.

4.9.1 ♦ તબીબી ક્ષેત્રે પ્રદાન: ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં આજે અંદાજે 2000 કુટુંબો ગુજરાતમાં વસે છે. અજમેરી સમાજ આશરે પાંચસોથી વધુ વર્ષથી ગુજરાતમાં વસવાટ કરતાં હોવા છતાં તબીબી ક્ષેત્રે એક માત્ર ડૉક્ટર બન્યા છે જ્યારે અન્ય ત્રણ ડૉક્ટર પોતાની કારકિર્દી આ ક્ષેત્રમાં ઘડી રહ્યા છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના આગેવાન, સમાજ પ્રત્યે લાગણી રાખનાર, સમાજ સુધારક, માજી પ્રમુખ એવા રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરીના પૌત્રી અને ઈકબાલભાઈ રહેમાનભાઈ તથા ખતીજાબેન ઈકબાલભાઈના દીકરી અસ્માબેન ઈકબાલભાઈ અજમેરી ઈ.સ.2007 માં સમાજના પ્રથમ ડૉક્ટર બન્યા છે.

ડૉ. અસ્માબેનનો જન્મ બીજી ડિસેમ્બર 1984 માં અમદાવાદમાં થયો હતો. માતા-પિતા તથા બે મોટા ભાઈઓ શિક્ષિત હતા. વળી, આર્થિક રીતે સધ્ધર હતા. આથી પરિવારની આ લાડલીને શરૂઆતથી જ અંગ્રેજી માધ્યમમાં નવચેતન સ્કૂલ, પાલડી અમદાવાદમાં મૂકી. પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવ્યા બાદ માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ જી.એલ.એસ. હાઈસ્કૂલ, લો ગાર્ડન અમદાવાદ ખાતે મેળવ્યું. અસ્માબેનના ચાલુ અભ્યાસે પિતા ઈકબાલભાઈ ઈ.સ. 2000 માં 53 વર્ષની ઉંમરે અવસાન પામ્યા. અસ્માબેનના મોટાભાઈ સરજુભાઈ તથા ગુલઝારભાઈએ પોતાની એકમાત્ર લાડલી અનુજબેનને પિતાની સહેજપણ ખોટ આવવા દીધા વગર અસ્માને વિજ્ઞાન પ્રવાહમાં અભ્યાસ કરાવી ડૉક્ટર બનવા દ્વાર ખુલ્લા કરી આપ્યા.

ઈ.સ. 2002 માં ગુજરાતમાં કોમી હુલ્લડો ફાટી નીકળ્યા ત્યારે ફફડાટ વચ્ચે અસ્માબેને

ધો- 12 ની પરીક્ષા આપી ઝળહળતી સફળતા 84% મેળવી M.B.B.S કરવા વી.એસ. હોસ્પિટલ સ્થિત એન.એચ.એલ. મેડીકલ કોલેજમાં પ્રવેશ મેળવ્યો અને ઈ.સ. 2007 માં અજમેરી સમાજના પ્રથમ ડોક્ટર બનવાનું બહુમાન મેળવ્યું. ચાલુ ઈન્ટર્નશીપમાં જ ડૉ. અસ્મા અજમેરીના લગ્ન મુસ્લિમ ધાંચી સમાજના ફઝલ યુનુસભાઈ લાખવા સાથે રાજકોટ ખાતે થયા. તેમના પતિ ઈલેક્ટ્રોનિક એન્ડ કમ્યુનિકેશન એન્જિનિયર નિરમા યુનિવર્સિટીથી થયા છે. અને અમેરિકાની કોલોરાડો યુનિવર્સિટીમાંથી માસ્ટર ડીગ્રી મેળવી છે.

ડોક્ટર-એન્જિનિયર દંપતી વધુ કારકિર્દી બનાવવા અમેરિકા જવાનું નક્કી કર્યું અને માર્ચ 2008માં શિકાગો અમેરિકામાં સ્થાયી થયા. ડૉ. અસ્મા અજમેરી M.D. (માસ્ટર ઓફ ડોક્ટર) બનવા ઈચ્છા રાખતા હતા. અમેરિકામાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ મેડિકલ લાઈસન્સિંગ એકઝામીનેશન (U.S.M.L.E.) નામની એન્ટ્રસ ટેસ્ટ પાસ કર્યા વિના દુનિયાના કોઈપણ દેશની કોઈપણ ગ્રેજ્યુએટ કે પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ મેડિકલ ડિગ્રી ધારક અમેરિકામાં પ્રેક્ટિસ કરી શકતી નથી. વળી, આ ટેસ્ટમાં 80% માર્ક્સ મેળવવા ફરજિયાત હોય છે. આ અઘરી અને ફરજિયાત ટેસ્ટ પાસ કર્યા બાદ મેડિકલ કોલેજમાં ત્રણ વર્ષ અભ્યાસ કર્યા પછી અમેરિકામાં ડોક્ટર તરીકે પ્રેક્ટીસ કરી શકાય છે. U.S.M.L.E.ની બંને પરીક્ષામાં વિશ્વના હજારો વિદ્યાર્થીઓની સ્પર્ધા વચ્ચે ડૉ. અસ્મા અજમેરીએ 99 % સાથે પાસ કરી આ અનેરી સિદ્ધી મેળવનાર એશિયાના પ્રથમ મહિલા બન્યા છે. ડૉ. અસ્મા અજમેરીએ ન્યુરો ફિઝિશિયન બનવાનું સપનું સેવ્યું છે. U.S.M.L.E.ની પરીક્ષાની પ્રથમ ટેસ્ટ તા.15-10-2008 અને બીજી ટેસ્ટ તા. 30-4-2009ના દિવસે આપી ત્યારે પોતે સગર્ભા હતા. ઘરનું તમામ કામ, જવાબદારી સંભાળીને આ બંને ટેસ્ટ તેમણે 99% માર્ક્સ સાથે પાસ કરી હતી. વળી, ડૉ. અસ્મા અજમેરી ધાર્મિક રીતે પણ ચુસ્ત મહિલા છે. તેઓ દિવસમાં 5 વખતની નમાઝ અદા કરે છે. રમઝાન માસમાં રોજ પણ રાખે છે અને ખુદામાં વિશ્વાસ પણ ધરાવે છે.

ડૉ. અસ્મા અજમેરીના સસરા યુનુસભાઈ લાખવા (B.E.) એ.વી.પી.ટી.માં નિવૃત્ત પ્રોફેસર છે જ્યારે સાસુ શરીફાબેન શિક્ષિકા (B.A.Bed.) છે. વળી, ડૉ. અસ્માના પિતા એન્જિનિયર અને માતા ખતીજાબેન B.Sc.કેમેસ્ટ્રીમાં અંગ્રેજી માધ્યમમાં સ્નાતક છે. ખતીજાબેન પણ અજમેરી સમાજમાં સ્ત્રીઓમાં સૌ પ્રથમ 1971માં B.Sc.સ્નાતક બનવાનું બહુમાન

મેળવ્યું છે. મોટાભાઈ સરજુભાઈ B.Com., DCPA (ડિપ્લોમા ઈન કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામિંગ એન્ડ એપ્લિકેશન) (U.K.) કર્યું છે. અને DCAC (ડિપ્લોમા ઈન કમ્પ્યુટર એપ્લિકેશન) દિલ્હીથી કર્યું છે. જ્યારે બીજાભાઈ ગુલઝારભાઈ ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ છે. આમ, ડૉ. અસ્માબેન અજમેરીએ શિક્ષિત કુટુંબમાં જન્મ, લગ્ન થવાના પરિણામે પ્રોત્સાહન મળ્યું અને સખત પરિશ્રમ કરીને આ જવલંત સિદ્ધિ હાંસલ કરી છે.⁸⁴

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના મધ્યમવર્ગ કુટુંબમાં તા. 5-10-1989 ના રોજ બિલિમોરા ખાતે જન્મેલા ફરહીનબેન બિલાલભાઈ અજમેરી પણ હાલમાં તબીબીક્ષેત્રે પોતાની કારકિર્દી ઘડી રહ્યા છે. પિતા બિલાલભાઈ અજમેરી સમાજનો પરંપરાગત ધંધો બિલીમોરામાં કરે છે જ્યારે માતા રસીદાબેન ગૃહકાર્ય સંભાળે છે. ફરહીનબેનના માતા-પિતા બંને ધો- 10 સુધી અભ્યાસ કર્યો છે. બિલાલભાઈના પરિવારમાં ફક્ત બે પુત્રીઓ જ છે. બંને અભ્યાસમાં ખૂબ જ તેજસ્વી છે. જેનો બિલાલભાઈ અને રસીદાબેનને ગર્વ છે. નાની પુત્રી ફરહીન પોતાનું શિક્ષણ એમ.સી.એમ. કન્યા વિદ્યાલય બિલીમોરા ખાતેથી મેળવ્યું. ઈ.સ.2006 માં ધો.-12 માં વિજ્ઞાન પ્રવાહમાં નવસારી જિલ્લામાં પ્રથમ નંબર(92%) પાસ થઈ પોતાની વિચક્ષણ બુદ્ધિનો પરચો બતાવ્યો હતો. બિલિમોરા કેન્દ્ર, નવસારી જિલ્લામાં ધો. 12 માં પ્રથમ આવવા બદલ ગુજરાતના મુખ્ય મંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદીના હસ્તે ફરહીનબેનનું સન્માન બિલીમોરા ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું. ધો.-12માં જવલંત સફળતા બાદ ફરહીનબેને દાંતના ડૉક્ટર બનવા B.D.S. (બેયલર ઓફ ડેન્ટલ સર્જન) માં બી.જે. મેડિકલ કોલેજ, અમદાવાદમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. હાલમાં (ઈ.સ..2010) તેઓ B.D.S. ના ચોથા વર્ષમાં અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. તેમનું છેલ્લું પરિણામ 67% સાથે પરીક્ષા પાસ કરી પોતાની કોલેજમાં ત્રીજા નંબરે રહ્યા છે.⁸⁵

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ડૉ. હબીબભાઈ શકુરભાઈ મનસુરી (અજમેરી)ના સુપુત્ર અતીક હબીબભાઈ અજમેરી હાલમાં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના પ્રથમ ડૉક્ટર બની રહ્યા છે. તા.19-9-90 ના રોજ જન્મેલા અતીકભાઈએ ધો.-12માં વિજ્ઞાન પ્રવાહ સાથે 78% થી પાસ થયા. ઈ.સ. 2008 માં તેઓ M.B.B.S. થવા ફિલિપાઈન્સ ગયા પરંતુ આ અભ્યાસક્રમ બંધ થવાથી તેઓ વતન પરત ફર્યા. હાલમાં કે.એમ. શાહ ડેન્ટલ કોલેજ, વાઘોડિયા, વડોદરામાં B.D.S.(બેયલર ઓફ ડેન્ટલ સર્જન) ના બીજા વર્ષમાં અભ્યાસ

84. (1.) રૂબરૂ મુલાકાત, ડૉ. અજમેરી અસ્મા, અજમેરી સરજુભાઈ, અજમેરી ગુલઝાર, અજમેરી ખતીજબેન, ખાનપુર, અમદાવાદ, તા.6-3-10

(2.) અકિલા, વર્તમાન પત્ર, રાજકોટ, તા.22-6-09, પેજ નં.- 16

(3.) અભિયાન સામાયિક, અમદાવાદ, તા.11-7-09, પેજ નં.- 13

(4.) ગુજરાત ટુડે દૈનિક, અમદાવાદ, તા.12-7-09,

પેજ નં.- 12 ના આધારે,

85. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી બીલાલભાઈ, વટવા, અમદાવાદ, તા.13-5-09, તથા બાયોડેટાના આધારે.

કરી રહ્યા છે. તેઓ જ્યારે ડોક્ટર બનશે ત્યારે સમાજમાં પિતા-પુત્ર ડોક્ટરની પદવી ધારક હોય તેવો સમાજમાં પ્રથમ કિસ્સો નોંધાશે. અતીકભાઈ 22 જાન્યુઆરી ઈ.સ.2011 ના રોજ ફિલિપાઈન્સના વેટીકન સીટીના એનલીન એસ્કોબાર સાથે અમદાવાદમાં પ્રેમલગ્ન કરી પ્રભુતામાં પગલા માંડ્યા. તેમના લગ્નમાં નવદંપતિને આશિર્વાદ આપવા ગુજરાત રાજ્યના મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી રૂબરૂ પધાર્યા હતા. અતીકભાઈના વાગદત્તા પણ B.Sc.માં નર્સિંગનો અભ્યાસ કરેલો છે.⁸⁶

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના મનુભાઈ અબ્દુલભાઈ ગઢવાળા તબીબીક્ષેત્રે તથા શિક્ષણક્ષેત્રે જુહાપુરા, અમદાવાદથી સેવા આપી રહ્યા છે. મનુભાઈ અલ્લાબાદથી આયુર્વેદ વિશારદ થઈ આયુર્વેદ વૈધ તરીકે જુહાપુરા, અમદાવાદથી પોતાની સેવા આપે છે. વ્યંધત્વ નિવારણમાં તેઓની ગણના સફળ વૈદ્યોમાં થાય છે. ગરીબ અને જરૂરિયાતમંદ વ્યક્તિઓની તેઓ ઓછા દરે કે મફત સારવાર કરે છે. જુહાપુરા, અમદાવાદમાં કેરવાન, પ્રાથમિક શાળાના તેઓ માલિક અને મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી છે. ગરીબ અને મધ્યમવર્ગના બાળકોને રાહતદરે અભ્યાસ કરાવી તેઓ શિક્ષણક્ષેત્રે પણ નોંધપાત્ર પ્રદાન કરી રહ્યા છે.⁸⁷

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ડૉ. મુનીર હુસેન ઈબ્રાહીમભાઈ અજમેરીનો જન્મ તા. 1-1-1975 માં મોસાળ-ગુંજાલા તા. વિરમગામમાં થયો હતો. પિતા ઈબ્રાહીમભાઈ બબાભાઈ એસ.ટી. નિગમમાં કંડક્ટર છે અને માતા ગૃહકાર્ય સંભાળે છે. મુનીર હુસેને પોતાનું પ્રાથમિક શિક્ષણ વતન સાંથળ, તા.જિ. મહેસાણામાં મેળવ્યું. ત્યારબાદ માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ, વિજાપુર વી. આર. ઝવેરી હાઈસ્કૂલમાં મેળવ્યું. ઈ.સ. 1993 માં ધો.-12 માં સાયન્સ પ્રવાહમાં 74% મેળવી આયુર્વેદિક તબીબી ક્ષેત્રે કારકિર્દી ઘડવા બી.એચ. આયુર્વેદિક મેડિકલ કોલેજ લોદરા, તા. વિજાપુરમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ. 1998 માં પ્રથમ વર્ગથી B.A.M.S (બેચલર ઓફ આયુર્વેદિક મેડિસીન એન્ડ સર્જન) ની પરીક્ષા પાસ કર્યા બાદ ઈ.સ. 1999 માં M.E.T.C. (મેડિકલ ઈમરજન્સી ટ્રીટમેન્ટ કોર્સ) એક વર્ષ સુધી ગાંધીનગરથી કર્યો. પોતાની ખાનગી પ્રેક્ટીસ તા. 24-1-2000 થી “શીફા કિલનીક” નામે રાધનપુરથી કરી રહ્યા છે. રાધનપુરમાં તેઓ રોટરી ક્લબમાં જોડાઈને સેવા આપી રહ્યા છે. જ્યારે I.S.M.(ઈન્ડિયન સિસ્ટમ ઓફ મેડિસીન) રાધનપુરના પ્રમુખ તરીકે છે. આ સિવાય જમીયતે ઉલેમાએ હિંદ રાધનપુરના સદસ્ય તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે.⁸⁸

86. રૂબરૂ મુલાકાત, ડૉ. મનસુરી હબીબભાઈ શકુરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.17-9-10, તથા મનસુરી અતીકના બાયોડેટાના આધારે.

87. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, અજમેરી મનુભાઈ અબ્દુલભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.20-9-10-

88. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, ડૉ.અજમેરી મુનીરહુસેન, અમદાવાદ, તા.10-05-10

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના યુનુસભાઈ ભાઈજીભાઈ તગાળાના પુત્રી પીનાઝ બેચલર ઓફ ફિઝિયોથેરાપીના ચોથા વર્ષમાં સિવિલ હોસ્પિટલ અમદાવાદ પેરામેડિકલ કોલેજમાં અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. તેઓ ફિઝિયોથેરાપીના બીજા વર્ષમાં પ્રથમ નંબરે અને યુનિવર્સિટીમાં બીજા નંબરે રહ્યા હતા. S.S.C. માં 84 % અને વિજ્ઞાન પ્રવાહ સાથે ધો-12માં 77 % મેળવી તબીબી ક્ષેત્રે પોતાની કારકિર્દી ઘડી રહ્યા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના શબાનાબાનુ આબીદ હુસેન અજમેરી બોપ્ટેનેપોયા ફિઝિયોથેરાપી કોલેજ, મેંગલોરથી બેચલર ઓફ ફિઝિયોથેરાપી ઈ.સ.2010 માં 62 % સાથે પાસ કરી હાલમાં મેંગલોરથી ઈન્ટર્નશીપ કરી રહ્યા છે. ⁸⁹

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મુનાફમહંમદ કાસમભાઈ અજમેરી (બી.ફાર્મ) ફાર્મસીમાં સ્નાતક થયા છે. જ્યારે ચાર થી વધુ વિદ્યાર્થીનીઓ નર્સિંગ ક્ષેત્રે કારકિર્દી બનાવી રહી છે. ⁹⁰

4.9.2 ♦ એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્ર :-

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સૌ પ્રથમ પ્રોફેસર સુમનભાઈ અજમેરીના પુત્ર અમીતભાઈ અજમેરી ડિપ્લોમા ઈન ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટેશન એન્ડ કન્ટ્રોલ સિસ્ટમ ઈ.સ.1981 માં ડિસ્ટિક્શન સાથે ગુજરાત યુનિવર્સિટીથી ગોલ્ડ મેડલ લઈ પાસ થયા. એલ.ડી. એન્જિનિયરિંગ કોલેજમાંથી એન્જિનિયર થઈ હાલમાં અમેરિકામાં વસે છે. અમીતભાઈ એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે શિકાગોમાં ચોકોગાવા કંપનીમાં રિસર્ચ ફિલ્ડમાં નામ મોટું કર્યું છે. આ પહેલા રોઝ માઉન્ટ, અમેરિકામાં સેવા આપતા હતા. જ્યારે સુમનભાઈના પુત્રી (B.Sc.) વિજ્ઞાનના સ્નાતક થઈ BSNL (ભારતીય સંચાર નિગમ લિમિટેડ) માં ડિવિઝનલ એન્જિનિયર તરીકે સેવાઓ આપી. ટેલીકોમ ડિપાર્ટમેન્ટની ઓલ ઈન્ડિયા લેવલની મોટાભાગની બધી જ ટ્રેનિંગો મેળવી પરિશ્રમના બળે ધીરે ધીરે પણ સુદૃઢતાપૂર્વક આગળ વધતાં ટેલીકોમ એન્જિનિયરિંગના પદ સુધી પહોંચ્યા હતા. ⁹¹

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ગાંધીનગર સ્થિત હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ લીંચવાળાના પુત્રી નાઝીયાબેને મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના પ્રથમ મહિલા એન્જિનિયર બનવાનું બહુમાન ઈ.સ. 2007 માં પ્રાપ્ત કર્યું છે. 24 જુલાઈ,

89. બાયોડેટાના આધારે, તગાળા પીનાઝ યુનુસભાઈ ભાઈજીભાઈ અને અજમેરી શબાનાબાનુ આબીદહુસેન.

90. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનો ચોથો વાર્ષિક અહેવાલ, 2008-09. આધારે.

91. ડૉ. દવે જગદિશ, (લંડન) તથા અન્ય ચાર સંપાદકો 'સુમન અજમેરી વ્યક્તિત્વ અને કૃતિત્વ', પૂર્વોક્ત, પેજ નં. 29,30,69.

ઈ.સ.1986 માં ગાંધીનગર મુકામે જન્મેલા નાઝીયાબેન હસનભાઈની પાંચ પુત્રીઓમાં સૌથી નાના પુત્રી છે.તેમણે ધો-12 સુધીનું શિક્ષણ ગાંધીનગરમાં મેળવ્યું હતું. નાઝીયાબેને ઈ.સ. 2001માં S.S.C. 89.97 % સાથે અને ઈ.સ. 2003 માં વિજ્ઞાન પ્રવાહમાં ધો-12 (61 %)પાસ કર્યું. ત્યારબાદ ગવર્નમેન્ટ એન્જિનિયરિંગ કોલેજ ચાંદખેડા, અમદાવાદમાં B.E.I.T. (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઈન્ફરમેશન ટેકનોલોજી) માં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ.2007 માં પ્રથમ વર્ગથી આ પરીક્ષા પાસ કરી મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના પ્રથમ મહિલા એન્જિનિયર બન્યા. એન્જિનિયર બન્યા પછી થોડો સમય ગવર્નમેન્ટ એન્જિનિયરિંગ કોલેજ ગાંધીનગરમાં એડહોક લેકચરર તરીકે સેવા આપી જાન્યુઆરી 2008 થી નવેમ્બર 2010 સુધી BISAG (ભાસ્કરાચાર્ય ઈન્સ્ટીટ્યુટ ફોર સ્પેસ એપ્લીકેશન એન્ડ જીઓ ઈન્ફરમેટ્રીક) માં સોફ્ટવેર ડેવલોપર તરીકે સેવાઓ આપી હતી. હાલમાં તેઓ સ્પીપા અમદાવાદ ખાતે પ્રોજેક્ટ એન્જિનિયર તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે. તેમના પતિ અહેસાનભાઈ ફરીદભાઈ અજમેરી B.Com. કરી એકાઉન્ટન્ટ અને (LIC) વીમાક્ષેત્ર પર પોતાની પસંદગી ઉતારી છે. નાઝીયાબેનના પિતા હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ ભારતીય સંચાર નિગમમાં સેવા આપી રહ્યા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સામાજિક કાર્યકર તથા અજમેરી સેવા સમાજ આયોજિત તમામ સમૂહલગ્નોમાં ખજાનચી રહ્યા છે.⁹²

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના પ્રથમ અને એકમાત્ર ચાર્ટડ આર્કિટેક્ટ બનવાનું બહુમાન કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અબ્દુલકરીમ કાસમભાઈ જંદરાણને જાય છે. અબ્દુલ કરીમભાઈનો જન્મ તા. 4-9-1947 ના રોજ ગારિયાધાર, જિ.ભાવનગરમાં થયો હતો. કાસમભાઈના 5 પુત્રો પૈકી સૌથી મોટા અબ્દુલકરીમભાઈના જન્મ પછી પિતા એ અમદાવાદ આવી વસવાટ કર્યો. અમદાવાદમાં પોતાનું પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શિક્ષણ એચ.બી. કાપડીયા હાઈસ્કૂલ, દિલ્હી દરવાજા પાસે મેળવ્યું. અભ્યાસમાં તેજસ્વી હોવાના કારણે પિતાને તેમને ભણાવવાનો ખૂબ શોખ હતો. મેટ્રિક થયા બાદ 1 વર્ષ પ્રિ સાયન્સ એમ.જી. સાયન્સ કોલેજ નવરંગપુરામાંથી કર્યું. ત્યારપછી આર્કિટેક્ટ બનવા ઈ.સ. 1962 માં સ્કૂલ ઓફ આર્કિટેક્ટ્સ, સેન્ટર ઓફ એન્વાયરમેન્ટ એન્ડ ટેકનોલોજી (CEPT) અમદાવાદમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ૯૭ વર્ષ સુધી સ્થાપત્ય કલાના પાઠ શીખી ઈ.સ. 1968 માં આ અભ્યાસ પૂરો કર્યો.

92. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, અજમેરી નાઝીયાબેન અહેસાનભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ તા.2-11-2010

ઈ.સ. 1970 માં આર્કિટેક્ટ માટે જરૂરી થીસીસ પુરો કરી રોયલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ બ્રિટીશ આર્કિટેક્ટ (RIBA) ની પદવી લંડનથી મેળવી. ત્યારપછી તેમણે પોતાની ચાર્ટડ આર્કિટેક્ટ તરીકેની પ્રાઈવેટ પ્રેક્ટિસ શરૂ કરી. પોતાની કારકિર્દી દરમિયાન તેમણે અમદાવાદની ઘણી ઈમારતોની ડિઝાઈન તૈયાર કરી હતી. જેમાં બહિયલ તા.દહેગામ, જિ. અમદાવાદમાં આવેલી એફ.ડી. એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ સંચાલિત એફ.ડી. યુનિવર્સિટીની ડિઝાઈન, ગુજરાતભરમાં કુલ 51 મસ્જિદોની ડિઝાઈન કોઈ જ જાતની ફી વગર તેમણે બનાવી છે. જ્યારે ભાલ પ્રદેશમાં ભડિયાદ ખાતે આવેલી હઝરત મહેમુદશાહ પીર દરગાહની ડિઝાઈન નિસ્વાર્થભાવે તેમના માર્ગદર્શન નીચે બનાવી હતી. તેમના પુત્ર અવેશભાઈ અબ્દુલકરીમ જંદરાણે પણ બેંગલોરથી ઈ.સ. 2006 માં સિવિલ એન્જિનિયરનો અભ્યાસ કર્યો છે અને હાલમાં પાલડી અમદાવાદથી કમ્પ્યુટર ડેટાબેઝનું કામ કરે છે. અબ્દુલ કરીમભાઈના પુત્રી જસ્મીનબેન સરજુભાઈ ગૌડ M.A.ની ડીગ્રી ધરાવે છે. સમાજના પનોતા પુત્ર- અબ્દુલકરીમભાઈ ટૂંકી માંદગી બાદ 15 મી જુલાઈ ઈ.સ. 2007 માં અવસાન પામ્યા.⁹³

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લતીફભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરીનો જન્મ તા. 31-3-1945 ના રોજ ડેડાણા, તા. ચાણસ્મા, જિ. મહેસાણામાં થયો હતો. તેમના પિતા ઉમેદભાઈનું મૂળ વતન ખોરજ-ડાભી તા. કલોલ હતું. પરંતુ રોજી રોટીની શોધમાં લતીફભાઈના ફૂઆએ ઉમેદભાઈને ડેડાણામાં કરિયાણાની દુકાન કરવા પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા. લતીફભાઈના પિતા તથા માતા અલ્લારખીબેન “ભણેલા ઓછું પણ ગણેલા વધારે.” અભ્યાસમાં તેજસ્વી પુત્રને ભણાવવાની અદમ્ય ઈચ્છા તેઓ ધરાવતા હતા. કરિયાણાની દુકાન સિવાય ગામના ખેડૂતો પાસેથી એરંડા, તલ, કપાસ જેવા રોકડિયા પાકો ખરીદી જથ્થાબંધ મોટા બજારમાં વેચવાનું કામકાજ પણ ઉમેદભાઈ કરતા હતા. લતીફભાઈ પ્રાથમિક શિક્ષણ ડેડાણા, જિ. મહેસાણામાં મેળવ્યું. માધ્યમિક શિક્ષણ સર્વોદય હાઈસ્કૂલ બેચરાજીથી પૂરું કરી ઈ.સ. 1963 માં ગુજરાત કોલેજ અમદાવાદમાં રસાયણ શાસ્ત્ર સાથે B.Sc.માં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ. 1967માં B.Sc. પ્રથમ વર્ગથી પાસ કર્યું. બે ત્રણ મિત્રો ભેગા મળી વધુ અભ્યાસ માટે અમેરિકા જવાનું નક્કી કર્યું અને મિત્ર બશીર કાદરી સાથે 18 ફેબ્રુઆરી ઈ.સ. 1968 ના રોજ અમેરિકા ગયા. અમેરિકાના વીસ્કોનસીન રાજ્યની મીલવોકી સ્કૂલ ઓફ એન્જિનિયરિંગમાં મિકેનિકલ એન્જિનિયરનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. ઈ.સ. 1968ના ડિસેમ્બરમાં શિકાગો જઈ શિકાગો ટેકનિકલ કોલેજમાંથી ઈ.સ. 1970માં

93. રૂબરૂ મુલાકાત, જંદરાણ આબેદાબેન અબ્દુલકરીમ, પાલડી, અમદાવાદ તા.18-8-10

મિકેનિકલ એન્જિનિયરની પદવી પ્રાપ્ત કરી. ઈ.સ.1970માં પત્ની જુબેદાબેન તથા દીકરીને અમેરિકા બોલાવી અમેરિકામાં વસવાટ શરૂ કર્યો હતો.

ઈ.સ. 1970 થી કોમર્સિયલ ટેસ્ટીંગ એન્ડ એન્જિનિયરિંગ કંપનીમાં એન્જિનિયર તરીકે નોકરી કરી. ઈ.સ. 1980 થી 85 ના સમયગાળામાં શાવર એજન્સી, કેમીકલ તથા કન્વેયન્સ ફૂડ સ્ટોરના ધંધામાં ઝંપલાવ્યું પરંતુ ધંધામાં ફાવટ ન આવતાં ઈ.સ.1985 થી સ્પેરિંગ સિસ્ટમ કંપનીમાં એન્જિનિયર તરીકે આજ સુધી સેવાઓ આપી રહ્યા છે. લતીફભાઈ અજમેરી સમાજના સૌ પ્રથમ એન્જિનિયર છે. વળી, ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં અમેરિકામાં વસવાટ કરનાર સૌ પ્રથમ વ્યક્તિ છે. તેમના કારણે જ આજે અજમેરી સમાજના અમેરિકામાં 50 થી 60 કુટુંબ વસવાટ કરી રહ્યા છે. આથી જ અજમેરી સમાજના “કોલંબસ” તરીકે લોકો તેમને ઓળખે છે.⁹⁴

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મુ. જોટાણા તા.- જિ. મહેસાણાના મધ્યમવર્ગ કુટુંબમાં તા. 30-11-1982 ના રોજ જન્મેલા તાહીરભાઈ લાલખાન અજમેરી બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઇલેક્ટ્રોનિક ની પદવી મેળવી છે. તાહીરભાઈના પિતા લાલખાન ધો- 10 સુધી અને માતા મુમતાજબેને ફક્ત પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવ્યું હતું. પિતાના નાનકડા વેપાર પર નિર્ભર કુટુંબમાં તાહીરભાઈએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શિક્ષણ જોટાણા, તા.- જિ. મહેસાણામાં મેળવ્યું. ધો-10 ઈ.સ.1998 માં 76% સાથે પાસ કરી ડિપ્લોમા ઇલેક્ટ્રીકમાં કે.ડી. પોલિટેકનિક પાટણમાં પ્રવેશ મેળવ્યો અને 82% મેળવી ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાં પ્રથમ નંબરે ઈ.સ. 2001 માં પાસ થયા. ત્યારબાદ ધો- 12 વિજ્ઞાન પ્રવાહ સાથે ઈ.સ. 2004 માં 70% સાથે પાસ કર્યું અને B.E. ઇલેક્ટ્રિકલમાં એલ.ડી. એન્જિનિયરિંગ અમદાવાદમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ. 2008 માં તેઓ ઇલેક્ટ્રિકલ એન્જિનિયર (70%) થઈ હાલમાં દેશની અગ્રગણ્ય ગણાતી કંપની રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડમાં દહેજ, જિ. ભરૂચ ખાતે મેન્ટેનન્સ મેનેજર તરીકે બે વર્ષથી સેવા આપી રહ્યા છે.⁹⁵

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના વકાસ એહમદ મહંમદ ઈદ્રીસ અજમેરી ઇલેક્ટ્રોનિક કમ્યુનિકેશનમાં એન્જિનિયર બન્યા છે. વકાસ એહમદનો જન્મ મોસાળ બોરૂ. જિ. ગાંધીનગરમાં તા. 26-3-1988 ના રોજ થયો હતો. તેમના પિતા એસ.ટી. નિગમમાં

94. ટેલીફોનિક વાતચીત તથા બાયોડેટાના આધારે, વોરા લતીફ ભાઈ ઉમેદભાઈ, શિકાગો, અમેરિકા. તા. 28-6-09

95. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, અજમેરી તાહીરભાઈ લાલખાન, જોટાણા, તા. જિ. મહેસાણા, તા.18-8-10

સ્ટોર કલાર્ક અને માતા રસીદાબેન ઘરકામ સંભાળે છે. પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શિક્ષણ ગાંધીનગરમાં મેળવી ઈ.સ.2003 માં ધો.10,68% થી અને ધો- 12 ઈ.સ. 2005 માં વિજ્ઞાન પ્રવાહ સાથે 48 % થી પાસ કરી B.E.E.C. (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઇલેક્ટ્રોનીક કમ્યુનિકેશન)માં સાંકળચંદ પટેલ કોલજ ઓફ એન્જિનિયરિંગ, ગાંધીનગરમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ.2010 માં તેઓ ઇલેક્ટ્રોનીક કમ્યુનિકેશન એન્જિનિયરિંગની પરીક્ષા 62 % થી પાસ કરી હાલમાં નોકરીની તકો તપાસી રહ્યા છે. વકાસ એહમદના નાનાભાઈ મૌલીન મહંમદ ઈદ્રીસ અજમેરી ઈન્ફરમેશન ટેકનોલોજીમાં એન્જિનિયરિંગનો અભ્યાસ કરી રહ્યા છે.⁹⁶

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ સામાજિક કાર્યકર મહંમદભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણ ડિપ્લોમા મિકેનિકલ એન્જિનિયર ઈ.સ.1964 માં થયા હતા. મહંમદભાઈનો જન્મ તા. 15-8-1943 ના રોજ ભાવનગર જિલ્લાના ગુંદાળામાં થયો હતો. ત્યારબાદ સ્વામીનારાયણના ધામ ગઢડામાં તેમણે અભ્યાસ કરી ઈ.સ.1960 માં મેટ્રિક થઈ ભાવસિંહજી પોલિટેકનિક, ભાવનગરથી ડિપ્લોમા મિકેનિકલ એન્જિનિયર બન્યા. યુનીલાલ ફાઉન્ડ્રી-ખંભાતમાં ફાઉન્ડ્રી એન્જિનિયર તરીકે, એર કંટ્રોલ એન્ડ કેમીકલ કંપની, બારેજડીમાં ફાઉન્ડ્રી એન્જિનિયર કમ પેટર્ન શોપ ઈન્ચાર્જ તરીકે, ભગવતી એન્ડ ગીરધરલાલ ફાઉન્ડ્રી પ્રા.લી. ઓઢવ, અમદાવાદમાં ઈન્સ્ટ્રક્શન એન્જિનિયર કમ પેટર્ન શોપ ઈન્ચાર્જ તરીકે સેવાઓ આપ્યા બાદ મહેન્દ્ર એન્ડ મહેન્દ્ર કંપનીની સંલગ્ન કંપની ટર્નર વોર એન્ડ કંપની, મુંબઈમાં ઈ.સ.1971 સુધી ઈન્વર્ડ ગુડ્ઝ ઈન્સ્ટ્રક્શન એન્જિનિયર તરીકે સેવાઓ આપી હતી. ત્યારબાદ, S.L.M. માણિકલાલ કંપનીમાં 2 વર્ષ એન્જિનિયર તરીકે અનુભવ મેળવી પોતાનો સ્વતંત્ર ધંધો એમ.કે. પેટર્ન ઈન્ડસ્ટ્રીઝની શરૂઆત કરી જે આજ સુધી કાર્યરત છે.⁹⁷

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના નાના માચિયાળા, અમરેલીના દિલાવરભાઈ કરીમભાઈ દાયમાએ ઈ.સ.1978 માં સિવિલ એન્જિનિયર બની ગુજરાત સરકારના ઈરીગેશન ડિપાર્ટમેન્ટમાં મદદનીશ ઈજનેર તરીકે સેવાઓ આપી હતી. હાલમાં ઈ.સ.2002 થી અમરેલીમાં સિંચાઈ વિભાગમાંથી નાયબ કાર્યપાલક ઈજનેર તરીકે સેવાઓ આપી રહ્યા છે. અમરેલીના વતની અને કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના યુસુફભાઈ ઉસ્માનભાઈનો જન્મ તા.9-11-1970 ના રોજ થયો હતો. ઉચ્ચતર માધ્યમિક સુધીનું શિક્ષણ અમરેલીથી મેળવી ભાવનગરની એસ.એસ.શાહ

96. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, અજમેરી વકાસએહમદ મો.ઈદ્રીસ, ગાંધીનગર તા.02-7-10

97. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી મહંમદભાઈ કાસમભાઈ,વટવા, અમદાવાદ તા.7-3-09

એન્જિનિયરિંગ કોલેજમાંથી બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટેશન ઈ.સ.1994 માં પાસ કર્યું. ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગની પરીક્ષા પાસ કરી ઈ.સ. 1996 થી ગાંધીનગરની સરકારી ઈજનેરી કોલેજમાં લેકચરર તરીકે પસંદગી પામ્યા હતા. ઈ.સ.2006 થી તેઓ ગાંધીનગરની સરકારી ઈજનેરી કોલેજમાં આસિ. પ્રોફેસર તરીકે સેવાઓ આપી રહ્યા છે.⁹⁸

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ઉસ્માનભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડનો જન્મ (શાહઆલમ, અમદાવાદ), 26 મી જુલાઈ, 1945 માં ધંધુકામાં થયો હતો. તેમનું પ્રાથમિક શિક્ષણ ઉદવાડા જિ.વલસાડ, બાવળા અને અમદાવાદમાં મેળવી ઈ.સ. 1963 માં મેટ્રિક પાસ કરી. એલ.ડી. એન્જિનિયરિંગ કોલેજ અમદાવાદમાં ડિપ્લોમા સિવિલ એન્જિનિયરિંગમાં પ્રવેશ લીધો. ઈ.સ.1969 માં ડિપ્લોમા કરી અમદાવાદ મ્યુ.કોર્પોરેશનમાં 1 વર્ષ સુધી સેક્શન ઓફિસર તરીકે સેવા આપી. ત્યાર પછી નોકરી છોડી PWD ના કોન્ટ્રાક્ટ રાખવાનું શરૂ કર્યું. ઈ.સ. 1972 માં “ઓમેગા બિલ્ડર્સ” ની સ્થાપના કરી અમદાવાદમાં બાંધકામ ક્ષેત્રે ઝંપલાવ્યું. ઈ.સ.1975-76 માં “વિજયન ટ્રાવેલ્સ” ના નામથી ટ્રાવેલ્સ અને કુરિયર એજન્સી શરૂ કરી. જો કે, તેમાં ધારી સફળતા મળી નહીં. હાલમાં તેઓ નિવૃત્ત જીવન વિતાવે છે. તેમના બે પુત્રો રૂ સાફ કરવાની પોતાની જાનીંગ ફેક્ટરી “રેહા કોટન” ના નામથી ચલાવે છે.⁹⁹

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના યુનુસભાઈ ભાઈજીભાઈ તગાળાનો જન્મ તા.15-6-1960માં બાવળા, જિ. અમદાવાદમાં થયો હતો. ધો.-12 સુધીનું શિક્ષણ બાવળામાં મેળવી ધો-12 માં વિજ્ઞાન પ્રવાહ લઈ 65% મેળવી અને ઈ.સ. 1979માં એલ.ડી. એન્જિનિયરિંગ કોલેજ અમદાવાદમાં સિવિલ એન્જિનિયરિંગમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ.1983માં સ્નાતક થઈ 8 માસ સુધી ગુજરાત રાજ્યના સિંચાઈ વિભાગની નોકરીમાં જોડાઈને તા. 24-1-1985થી ગુજરાત ઈલેક્ટ્રીક બોર્ડમાં જુનીયર એન્જિનિયર તરીકે નોકરી કરી. ઈ.સ. 1996થી આજ વિભાગમાં ડેપ્યુટી એન્જિનિયર તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે. ગુજરાતમાં લીમડી, નડિયાદ, વિજાપુર, પાલનપુર, હિંમતનગર, ઈડર વગેરે જગ્યાએ ફરજ બજાવ્યા બાદ હાલમાં મોરબી G.E.B. માં ફરજ બજાવે છે.¹⁰⁰

98. ટેલીફોનિક વાતચીત તથા બાયોડેટાના આધારે, દાયમા દિલાવરભાઈ કરીમભાઈ, તથા દાયમા યુસુફભાઈ ઉસ્માનભાઈ, તા.14-9-09

99. રૂબરૂ મુલાકાત, ગૌડ ઉસ્માનભાઈ ભાઈજીભાઈ, શાહઆલમ, અમદાવાદ તા.3-6-09

100. ટેલીફોનિક વાતચીત તથા બાયોડેટાના આધારે, તગાળા યુનુસભાઈ ભાઈજીભાઈ, તા.19-8-09

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના રફીકભાઈ બાબુભાઈ તગાળાનો જન્મ માંડવી તા-ગારિયાધાર, જિ-ભાવનગરમાં તા.- 16-8-1980 ના રોજ થયો હતો. તેમના પિતા બાબુભાઈ પીંજવાનું અને દરજીકામ કરી જીવન નિર્વાહ કરે છે. જ્યારે માતા જેનબબેન ગૃહિણી છે. રફીકભાઈએ પોતાનું પ્રાથમિક શિક્ષણ વતન માંડવીમાં, માધ્યમિક શિક્ષણ મોટી વાવડી તા.ગારિયાધારમાં મેળવ્યું. ધો. 10 ઈ.સ. 1997 માં 77% સાથે પાસ કર્યું અને વિજ્ઞાન પ્રવાહ લઈ ઈ.સ. 2000 માં ધો- 12 (78%) પાસ કરી એલ.ડી. કૉલેજ ઓફ એન્જિનિયરિંગ, અમદાવાદમાં B.E. કેમિકલ (બેયલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન કેમિકલ) માં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ. 2004 માં કેમિકલ એન્જિનિયરિંગ પ્રથમ વર્ગથી પાસ કરી ક્યુમેક એન્જિનિયરિંગ અમદાવાદમાં કેમિકલ એન્જિનિયરિંગ તરીકે ઈ.સ. 2005 માં સેવાઓ આપી હતી. ત્યારપછી અનિલ પ્રોડક્ટ લિમિટેડ અમદાવાદમાં એક વર્ષ નોકરી કરી માર્ચ 2009 થી દેશની જાણીતી નિરમા લિમિટેડ ભાવનગરમાં કેમિકલ એન્જિનિયરિંગ તરીકે પોતાનું પ્રદાન આપી રહ્યા છે.¹⁰¹

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના શાહીદભાઈ મહેબુબભાઈ દાયમા, નાના પોંઢા વલસાડના છે. તેઓએ, એલ.ડી. એન્જિનિયરિંગ કૉલેજ અમદાવાદથી બેયલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન કેમિકલની પદવી મેળવી વાપી અને સુરતની જુદી જુદી કંપનીમાં પોતાની સેવાઓ આપી હતી. છેલ્લા બે વર્ષથી તેઓ અલ જુબેલ, સાઉદી અરેબિયાની પ્રતિષ્ઠિત કંપનીમાં કેમિકલ એન્જિનિયર તરીકે પોતાની સેવા આપી રહ્યા છે.¹⁰²

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અકબરભાઈ હુસેનભાઈ બેલીમનો જન્મ તા.15-3-1968ના રોજ ધામેલ, તા. લાઠી, જિ.અમરેલીમાં થયો હતો. તેમના પિતા હુસેનભાઈ ભાટવદર તા. લાઠી માં GMPVF (ગુજરાત મેડિકલ પ્રેક્ટીસનર વિલેજ ફાર્મ) તરીકે તથા ખેતીવાડી સહકારી મંડળીમાં મંત્રી તરીકે લાંબો સમય સેવાઓ આપી છે. અકબરભાઈએ પ્રાથમિક શિક્ષણ ધામેલમાં, માધ્યમિક શિક્ષણ માનપુર-ગારિયાધારમાં મેળવી ઈ.સ. 1984 માં ધો.- 10. 67% સાથે પાસ કરી ડિપ્લોમા સિવિલ એન્જિનિયર ડૉ. જીવરાજ મહેતા પોલિટેકનિક અમરેલીમાંથી થયા. ઈ.સ. 1988 થી બાંધકામ ક્ષેત્રે કોન્ટ્રાક્ટર તરીકે પોતાની સેવા આપી રહ્યા છે.¹⁰³

101. રૂબરૂ મુલાકાત તથા બાયોડેટાના આધારે, તગાળા રફીકભાઈ બાબુભાઈ, જુહાપુરા તા.20-3-10

102. રૂબરૂ મુલાકાત, દાયમા મહેબુબભાઈ, પાલડી, અમદાવાદ, તા.17-11-10

103. રૂબરૂ મુલાકાત, બેલીમ અકબરભાઈ હુસેનભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ. તા.16-8-10

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના આદમભાઈ ભીખાભાઈ દાયમાનો જન્મ તા.26-1-1935 ના રોજ ઉદવાડા, જિ. વલસાડમાં થયો હતો. તેમણે પ્રાથમિક શિક્ષણ ઉદવાડા જિલ્લો વલસાડમાં અને માધ્યમિક શિક્ષણ ઉજજૈન અને ઈંદોરમાં મેળવ્યું હતું. ઈ.સ. 1960 માં પ્રથમ વર્ગમાં મેટ્રિકની પરીક્ષા પાસ કરી ડિપ્લોમા ઈલેક્ટ્રિકલ એન્જિનિયરનો ઈંદોરથી અભ્યાસ પૂરો કર્યો. તેમણે ઉજજૈન પાસે આગારમાં મધ્યપ્રદેશ ઈલેક્ટ્રિક કંપનીમાં ઈ.સ.1962 માં નોકરી કરી અમદાવાદ ઈલેક્ટ્રીસીટી કંપનીમાં જુનીયર એન્જિનિયર તરીકે ઈ. સ. 1963 માં જોડાયા. આ નોકરી છોડી ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશનમાં ઈ.સ. 1964 માં ઈલેક્ટ્રીકલ એન્જનીયર તરીકે જોડાઈ સિનિયર એન્જિનિયર બની ઈ.સ. 1993 માં પાવર પ્લાન્ટના ડેપુટી મેનેજરના પદેથી કોયલી વડોદરાથી નિવૃત્ત થયા. તેમના પુત્ર સ્વ.સાજીદભાઈ આદમભાઈ અજમેરી પણ ડિપ્લોમા ઈલેક્ટ્રિકલ એન્જિનિયર હતા. તા. 20-8-1967 માં જન્મેલા સાજીદભાઈ I.O.C. (ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન) સંચાલિત અંગ્રેજી માધ્યમની શાળામાં અભ્યાસ કરી ડિપ્લોમા ઈલેક્ટ્રિકલ એન્જિનિયર વડોદરા એમ.એસ. યુનિવર્સિટીથી થયા. પોતાની કોલેજમાં પ્રથમ નંબરે પાસ થઈ રેન્ક ઝેરોક્ષમાં ટ્રેઈની તરીકે જોડાયા અને ત્યાર પછી એરિયા સર્વિસ મેનેજર તરીકે સેવા આપી. ઈ.સ. 1997 થી પોતાનો અલગ ધંધો સર્વિસ કોન્ટ્રાક્ટર તરીકે શરૂ કર્યો હતો. સરકારી કંપનીઓના ઝેરોક્ષ મશીન રિપેરીંગના તેઓ કોન્ટ્રાક્ટર હતા. ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, મધ્ય ગુજરાત સુધી તેઓએ પોતાનું કાર્ય વિસ્તાર્યું હતું. બાવળા નજીક અકસ્માત થતા તા. 22-6-2001 ના રોજ અજમેરી સમાજના આ તેજસ્વી એન્જિનિયરનું અવસાન થયું. તેમના પત્ની અનીસાબેન દુબઈમાં પ્રાઈવેટ કંપનીમાં નોકરી કરે છે અને બંને પુત્રો અભ્યાસ કરે છે.

આદમભાઈ ભીખાભાઈ દાયમાના પિતા ભીખાભાઈ પીરભાઈ દાયમા ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન કોયલી, વડોદરામાં હોર્ટીકલ્ચર ગાર્ડનના સુપ્રિટેન્ડેન્ટ હતા. મુંબઈમાં તેમણે 20-25 વર્ષ નર્સરી ક્ષેત્રે કામ કર્યું. ઈન્દોરમાં ફળ-ફૂલ છોડની પોતાની ગુલશન નર્સરી હતી. તેમણે પોતાના અનુભવના આધારે ચીકુ અને આંબામાં સંશોધન કરી કલમ બનાવી હતી. ગ્વાલિયરની જે.સી. કોટન મીલ બિરલાએ ખરીદી ત્યારે તેઓ ત્યાં ગાર્ડન સુપ્રિટેન્ડેન્ટ તરીકે નોકરી કરતા હતા. તેમના કામથી ખુશ થઈ બિરલાએ ઉત્તર પ્રદેશના રેણુકર ખાતે હિન્દાલકો કંપનીમાં ગાર્ડન બનાવવાનું કામ ભીખાભાઈને સોંપ્યું હતું માહિતી મળે છે. આમ, આદમભાઈ ભીખાભાઈ દાયમાનું સમગ્ર કુટુંબ શિક્ષિત છે. તેમની ત્રણ પુત્રીઓમાં અંજુબેન મુન્શી B.Sc. B.Ed. થઈ

શિક્ષિકા તરીકે અને માજેદાબેન મલેક બેચલર ઈન ટેક્સટાઈલ ટેકનોલોજીનો અભ્યાસ કર્યો છે. જ્યારે નાઝ ખાન બેચલર ઈન ટેક્સટાઈલ ટેકનોલોજીનો અભ્યાસ કરી GSFC માં ડેપ્યુટી મેનેજર તરીકે સેવાઓ આપી 15 વર્ષની નોકરી બાદ સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ લીધી છે. જો કે તેમની ત્રણેય પુત્રીઓએ આંતરજ્ઞાતિય લગ્ન કરેલ છે.¹⁰⁴

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના શોકતભાઈ રહેમાનભાઈ અજમેરીનો જન્મ તા. 22-8-1984 ના રોજ પલિયડ તા. કલોલમાં થયો હતો. તેમણે પ્રાથમિક શિક્ષણ વતનમાં મેળવી માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ માણેક કૃપા હાઈસ્કૂલ હિંમતનગરમાં મેળવ્યું. ધો.12 વિજ્ઞાન પ્રવાહ સાથે ઈ.સ. 2002 માં પાસ કરી B.E. સિવિલ (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન સિવિલ) માં અભ્યાસ કરવા સી.યુ.શાહ એન્જિનિયરિંગ કોલેજ સુરેન્દ્રનગરમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ. 2009 માં બીજા વર્ગ સાથે પાસ થઈ હાલમાં ઓટોકેટ કમ્પ્યુટર કોર્સ કરી રહ્યા છે.¹⁰⁵

શાહીદ હબીબભાઈ અજમેરી કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ભીખાભાઈ પીરભાઈ દાયમાના પૌત્ર છે. જેઓ હોર્ટીકલ્ચર ગાર્ડન સુપ્રિટેન્ડેન્ટ હતા. શાહીદભાઈનો જન્મ 7 માર્ચ- ઈ.સ.1978 માં વડોદરા ખાતે થયો. તેમણે પોતાનું તમામ શિક્ષણ વડોદરાથી મેળવ્યું છે. તેમના પિતા હબીબભાઈ B.Sc. (ઈ.સ.1961) અને ડિપ્લોમા ઈન રેફ્રિજરેશન ઈન્દોરથી કર્યું હતું. વડોદરાની નવરંગ સિનેમા તથા ફાઈવ સ્ટાર હોટલ ઉત્સવના એ.સી. પ્લાન્ટના ઈન્ચાર્જ રહી ચૂક્યા છે. ઈ.સ. 1977 થી ઈ.સ. 1998 સુધી કુવેતમાં તથા ઈરાકમાં જુદી જુદી કંપનીમાં એસી પ્લાન્ટના ઈન્ચાર્જ રહ્યા છે. શાહીદભાઈ ધો.-12 વિજ્ઞાન પ્રવાહ સાથે ઈ.સ. 1995 માં 75% સાથે પાસ કરી એમ.એસ. યુનિવર્સિટી વડોદરામાં B.E.E.C. (બેચલર ઈન એન્જિનિયરિંગ ઈન ઇલેક્ટ્રોનિક્સ એન્ડ કમ્યુનિકેશન) માં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ.સ.1999 માં બીજા વર્ગ સાથે એન્જિનિયર બની થોડો સમય વડોદરાની સ્થાનિક કંપનીમાં નોકરી કરી. ત્યારબાદ દેશની જાણીતી કંપની વિપ્રો લિમિટેડમાં ઈ.સ.2000 માં બેંગ્લોર ખાતે સોલ્યુશન આર્કિટેક્ટ તરીકે જોડાયા. તાજેતરમાં તેમને વધુ સારી તક મળતા જૂનીયર નેટવર્ક લિમિટેડ, મુંબઈમાં સિસ્ટમ એન્જિનિયર તરીકે જોડાયા છે. કંપનીના કામથી વિદેશમાં તેમને વધુ મુસાફરી કરવાની રહે છે. તાજેતરમાં જ તેઓ ચીન, અમેરિકા અને ઈંગ્લેન્ડ જઈ આવ્યા છે.

104. રૂબરૂ મુલાકાત, દાયમા આદમભાઈ ભીખાભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ તા.16-8-10

105. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, અજમેરી શોકતભાઈ રહેમાનભાઈ, કલોલ, જિ. મહેસાણા તા.18-1-10

શાહીદભાઈ હબીબભાઈ અજમેરીના નાના ભાઈ સમીરભાઈ હબીબભાઈ અજમેરી પણ બેચલર ઈન ટેકનોલોજી ઈન ડેરી સાયન્સ થયા છે. સમીરભાઈનો જન્મ 1લી ઓગસ્ટ - ઈ.સ. 1980 ના રોજ વડોદરામાં થયો હતો. પોતાનું શિક્ષણ વડોદરામાં મેળવી ધો. 12 પછી તેઓ ડેરી સાયન્સનો અભ્યાસ કરવા એસ.એમ.સી. કોલેજ આણંદમાં જોડાયા. ઈ.સ.2003 માં અભ્યાસ પૂરો થતાં જ સાઉદી અરેબિયાની રિયાધ સ્થિત સૌથી મોટી ડેરી “અલ મરાઈ” માં જોડાયા. હાલમાં તેઓ લેબોરેટરી મેનેજર તરીકે પોતાની સેવાઓ રિયાધ ખાતે આપી રહ્યા છે. સમીરભાઈના પત્ની હુમાબેન ઈન્ટીરીયર ડિઝાઈનમાં ગોલ્ડ મેડાલીસ્ટ છે.¹⁰⁶

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના હુસેનભાઈ નબુભાઈ અજમેરી દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદમાં રહે છે. તેમણે પોતાની કુનેહથી એલ.પી.જી.થી ચાલતી ઈસ્ટ્રીની શોધ કરી છે. આ ઈસ્ટ્રીમાં ઈલેક્ટ્રીક ઈસ્ટ્રીના મુકાબલે પાંચ ગણો ખર્ચ ઓછો આવે છે. આ ઈસ્ટ્રીની શોધ પાછળ ઈ.સ.1990 થી તેઓ મહેનત કરતા હતા. ઈ.સ. 1992 માં અંશતઃ સફળતા મળી હતી. પરંતુ તેમાં રહેલી મુશ્કેલીઓનું નિરાકરણ કરી ઈ.સ. 2010 માં સંપૂર્ણ ગેસથી ચાલતી ઈસ્ટ્રી બજારમાં મૂકી છે. તેમનો મૂળ વ્યવસાય ગેસની સગડી રીપેર કરવાનો હતો. તેઓ મેટ્રિક પાસ થઈ ઈન્ડિઅન એરફોર્સમાં 6 વર્ષ સેવાઓ આપી હતી. 70 વર્ષની ઉંમરે હુસેનભાઈને આ સફળતા મેળવવામાં તેમના પુત્ર કૌસરભાઈનો પણ સહકાર પ્રાપ્ત થયો હતો.¹⁰⁷

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના અપ્તર હુસેન અજમેરીના બંને સુપુત્રો એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે પોતાની કારકિર્દી ઘડી રહ્યા છે. મોટા પુત્ર અકબરહુસેને ઈ.સ. 2006માં ધો.-12 માં વિજ્ઞાન પ્રવાહ સાથે 88% મેળવી B.E.E.C.(બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઈલેક્ટ્રોનિક્સ એન્ડ કમ્યુનિકેશન) નો અભ્યાસ કરવા વિશ્વકર્મા ગવર્નમેન્ટ એન્જિનિયરિંગ કોલેજ ચાંદખેડા, અમદાવાદમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ચાલુ વર્ષે ઈ.સ. 2010 માં જ વિશેષ યોગ્યતા સાથે તેમણે આ પરીક્ષા પાસ કરી એન્જિનિયર બની. હાલમાં નોકરીની તકો તપાસી રહ્યા છે. જ્યારે તેમના અનુજ બંધુ શાહીદહુસેન પણ મોટાભાઈના પગલે ચાલી ઈ.સ. 2007 માં ધો.-12 (વિજ્ઞાન પ્રવાહ)માં 83% મેળવી. B.E. મિકેનિકલ (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન મિકેનિકલ) કરવા એલ.ડી. એન્જિનિયરિંગ અમદાવાદમાં પ્રવેશ મેળવ્યો છે. ચાલુ વર્ષે છટું

106. ટેલીફોનિક વાતચીત તથા બાયોડેટાના આધારે અજમેરી શાહીદભાઈ હબીબભાઈ, અજમેરી સમીરભાઈ હબીબભાઈ, તા.20-7-10

107. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી હુસેનભાઈ નબુભાઈ, દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ તા.12-10-10, તથા ગુજરાત ટુડે દૈનિક, અમદાવાદ, તા.07-10-10 પેજ નં.- 12

સેમિસ્ટર પાસ કરી એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે પોતાની કારકિર્દી ઘડી રહ્યા છે. બંનેના પિતા ઈલેક્ટ્રીક વાયરમેન તરીકે ખાનગી કામ કરી રહ્યા છે.

આ સિવાય ફૈઝલભાઈ મુસ્તાકઅલી શેરી જમાલપુર, અમદાવાદ, એલ.સી. ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, ભાનુ મહેસાણાથી B.E.I.T.(બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઈન્ફરમેશન ટેકનોલોજી)ના સાતમા સેમિસ્ટરમાં, સૈલાબ લતીફભાઈ શેરી, પાલડી, અમદાવાદ યુનિવર્સલ કોલેજ વડસરથી B.E.I.T. (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઈન્ફરમેશન ટેકનોલોજી) ના ત્રીજા સેમિસ્ટરમાં, શેહઝાદ યુનુસભાઈ અજમેરી ગાંધીનગર L.D.R.C.કોલેજ ગાંધીનગરથી B.E.I.T. (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઈન્ફરમેશન ટેકનોલોજી)ના પાંચમા સેમિસ્ટરમાં, સોહીલ ભૂપેન્દ્રકુમાર અજમેરી (મેઉ) સી.યુ.શાહ એન્જિનિયરિંગ કોલેજ, સુરેન્દ્રનગરથી બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન બાયોમેડીકલ એન્ડ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટેશનના સાતમા સેમિસ્ટરમાં, મતીન મુસ્તાકભાઈ અજમેરી જમાલપુર, અમદાવાદ ઈન્ડસ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી એન્ડ એન્જિનિયરિંગ રાંચરડાથી B.E.Metllurgy (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન મેટલર્જી, ધાતુ શાસ્ત્ર)ના સાતમા સેમિસ્ટરમાં તથા સાહિલ ગનીભાઈ ધર્મજવાળા (B.E.I.T.) બેચલર ઓફ એન્જીનીયરીંગ ઈન ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજીના છેલ્લા વર્ષમાં તથા રોનક મહંમદ હનીફભાઈ અજમેરી અમદાવાદના પારૂલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી વાઘોડિયાથી B.E.મિકેનિકલ (બેચલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન મિકેનિકલ) ના સાતમા સેમિસ્ટરમાં અભ્યાસ કરી રહ્યા છે.¹⁰⁸

4.9.3 ♦ વાણિજ્ય ક્ષેત્રે પ્રદાન :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મોહંમદ ઈદ્રીસ દાઉદભાઈ અજમેરી મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના પ્રથમ M.B.A.(માસ્ટર ઓફ બિઝનેસ એડમિનિસ્ટ્રેશન) ઈ.સ. 2009 માં થયા છે. તેમણે હેદ્રાબાદથી M.B.A.ફાઈનાન્સ (VVISM) કર્યું છે.¹⁰⁹ જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના મનુભાઈ અબ્દુભાઈ વૈધના સુપુત્રી નીલોફર M.B.A. (માસ્ટર ઓફ બિઝનેસ એડમિનિસ્ટ્રેશન) થઈ એપોલો મ્યુનિક હેલ્થ ઈન્સ્યોરન્સ કંપનીમાં સેવા આપી રહ્યા છે. જ્યારે વસીમ મનુભાઈ B.B.A.(બેચલર ઓફ બિઝનેસ એડમિનિસ્ટ્રેશન) અને A.D.I.T. (એડવાન્સ ડિપ્લોમા ઈન ઈન્ફરમેશન ટેકનોલોજી) થઈ આરોહી મોટર્સ પ્રા. લિમિટેડમાં આસીસ્ટન્ટ મેનેજર (ફાઈનાન્સ) તરીકે ફરજ બજાવે છે.

108. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના વિદ્યાર્થી મંડળની માહિતીના આધારે.

109. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનો ચોથો વાર્ષિક અહેવાલ, 2008-09, પેજ નં.6

મનુભાઈની અન્ય બે પુત્રીઓ સમીરા અને અનીસા પણ M.Com. (માસ્ટર ઓફ કોમર્સ) ના પદવી ધારક છે.¹¹⁰

4.9.4 ♦ ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ ક્ષેત્રે પ્રદાન:

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સૌ પ્રથમ પ્રોફેસર સુમનભાઈ અજમેરીના પુત્ર પ્રો. રાજ સુમનભાઈ અજમેરીને સમાજના સૌ પ્રથમ C.A.(ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ્સ) થવાનું બહુમાન પ્રાપ્ત થયેલ છે. 1 નવેમ્બર- ઈ.સ. 1961 ના રોજ અમદાવાદમાં જન્મેલા રાજ અજમેરીએ પ્રાથમિક શિક્ષણ ન્યુ એજ્યુકેશન હાઈસ્કૂલ અમદાવાદથી મેળવ્યું હતું અને માધ્યમિક, ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ સાધના વિનયમંદિરથી મેળવી ધો- 12 ઈ.સ. 1978 માં પાસ થયા. ત્યારપછી ઈ.સ. 1981 માં B.Com. (71%) ઈ.સ.1983 માં, M.Com. (56%) પાસ થયા. ત્યારબાદ ઈ.સ. 1987માં સમાજના સૌ પ્રથમ ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ બન્યા. C.A.ની પરીક્ષા તેમણે પ્રથમ પ્રયત્ને પાસ કરી હતી. ત્યારબાદ ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ તરીકે પોતાની ખાનગી પ્રેક્ટિસ શરૂ કરી અને સાથે સાથે ઈ.સ. 1983 થી અમદાવાદની સી.યુ. શાહ કોમર્સ કોલેજ (14 વર્ષ)સહજાનંદ આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ (3 વર્ષ) રાષ્ટ્રભાષા કોમર્સ કોલેજ (2 વર્ષ) અને પ્રભુદાસ ઠક્કર કોલેજમાં (3-વર્ષ) અધ્યાપન કાર્ય કર્યું. લેક્ચરર પદનો બહોળા અનુભવ સાથે સી.એ. તરીકેની પ્રેક્ટિસ પણ જમાવી શક્યા. રાજ અજમેરી અમદાવાદના ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ વ્યવસાયીઓના ચેપ્ટરના વાઈસ પ્રેસિડેન્ટ તરીકે પણ વરણી પામ્યા હતા. ઈ.સ. 2002 માં તેઓ કેનેડા ગયા અને હાલમાં અમેરિકામાં વસવાટ કરી રહ્યા છે.¹¹¹

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ગુલઝારભાઈ ઈકબાલભાઈ મંઘવા પણ ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ (C.A.) બન્યા છે. 14મી મે ઈ.સ. 1976માં અમદાવાદમાં જન્મેલા ગુલઝારભાઈના પિતા ઈકબાલભાઈ ડિપ્લોમા મિકેનિકલ એન્જિનિયર અને માતા ખતીજાબેન રસાયણશાસ્ત્ર સાથે ગ્રેજ્યુએટ છે. ગુલઝારભાઈએ તેમનો તમામ અભ્યાસ અંગ્રેજી માધ્યમમાં નેલ્સન હાઈસ્કૂલ અને GLS હાઈસ્કૂલ અમદાવાદ ખાતે કર્યો. સહજાનંદ કોલેજમાંથી ઈ.સ. 1996 માં કોમર્સના સ્નાતક (B.Com.) થઈ ઈ.સ.1996 થી જ C.A.ની આર્ટિકલ શીપ ચાલુ કરી ઈ.સ. 2000 સુધી C.A. નો અભ્યાસ કર્યા બાદ પિતાના અચાનક અવસાનથી પિતાનો ધંધો સંભાળવા અભ્યાસ છોડી દઈ ધંધામાં જંપલાવ્યું. ચાર વર્ષ ધંધો કરી ફરી એકવાર ઈ.સ.2004 થી C.A.

110. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, અજમેરી મનુભાઈ અજુભાઈ, તા.20-9-10

111. ડૉ. દવે જગદિશ, (લંડન) તથા અન્ય ચાર સંપાદકો 'સુમન અજમેરી વ્યક્તિત્વ અને કૃતિત્વ', પૂર્વોક્ત, પેજ નં.31, તથા બાયોડેટાના આધારે અજમેરી રાજ સુમન.

નો અભ્યાસ ચાલુ કર્યો અને ઈ.સ.2007 માં C.A.બન્યા. થોડો સમય ખાનગી પ્રેક્ટિસ કરીને પોતાના કુટુંબ સાથે બેહરીન જઈ ગ્રેનટોન એસોસીએટ્સ કંપનીમાં જોડાયા. ઈ.સ. 2008 થી H.P. (હેલવેટ પેપર્સ) કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર બનાવતી કંપનીમાં હેડ મેનેજર તરીકે સેવાઓ આપી રહ્યા છે. તાજેતરમાં જ કંપનીએ તેમના ઉત્કૃષ્ટ પ્રદાન બદલ તેમને “સ્ટાર” નો દરજ્જો આપી બિરદાવ્યા હતા.¹¹²

4.9.5 ♦ શિક્ષણ ક્ષેત્ર પ્રદાન:

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કેટલાક લોકોએ શિક્ષણ ક્ષેત્રમાં ખૂબ સારું પ્રદાન કર્યું છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં શિક્ષક તરીકે ઘણાં લોકોએ સેવા આપી છે. આ સિવાય શાળા, મહાશાળામાં અધ્યાપક તરીકે સેવાઓ આપી ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું નાનું પણ નોંધપાત્ર પ્રદાન છે.

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સુમનભાઈ મામદભાઈ અજમેરીનો જન્મ તા. 4-9-1935 માં વાવેરા, જિ. ભાવનગર, હાલના અમરેલી જિલ્લામાં થયો હતો. પ્રાથમિક શિક્ષણ વતનમાં મેળવ્યું હતું. આઠ ભાઈ બહેનના મોટાં કુટુંબમાં ઘરની આર્થિક પરિસ્થિતિ બહુ સારી ન હતી. પિતા ૩ પીંજવાનું કામ કરતા, જ્યારે ઘરમાં પિતાને આર્થિક રીતે મદદરૂપ થવા ગામમાં ભરાતા મેળામાં પીપુડી અને રમકડાં વેચવા પણ સુમનભાઈ જતા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અગણ્ય આગેવાન રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ પોતાના ભત્રીજાને અભ્યાસ કરવા ધો. 5 થી અમદાવાદ લાવી મોડેલ હાઈસ્કૂલ ઘીકાંટામાં પ્રવેશ અપાવ્યો. ઈ.સ.1954 માં મેટ્રિકની પરીક્ષા 59 % સાથે પાસ કરી.¹¹³ ત્યારબાદ એલ.ડી.આર્ટસ કોલેજમાંથી હિન્દી અને ગુજરાતી વિષય સાથે B.A. ની પદવી ઈ.સ.1960 માં પ્રાપ્ત કરી. સેન્ટ ઝેવિયર્સ કોલેજ અમદાવાદમાંથી M.A ની પદવી ઈ.સ.1964 માં હિન્દી અને પાલી સાથે યુનિવર્સિટીમાં બીજા નંબરે આવીને મેળવી. ત્યારપછી 1965 માં B.ed. પ્રથમ વર્ગથી પ્રકાશ એજ્યુકેશન કોલેજમાંથી કર્યું. જો કે આ અગાઉ તેઓએ ઈ.સ. 1956 થી જ શિક્ષક તરીકે નોકરી શરૂ કરી દીધી હતી.

સુમનભાઈએ ભારતી વિદ્યાલય શાહપુર, અમદાવાદમાં 1 વર્ષ, સેન્ટ જોસેફ હાઈસ્કૂલ ગોમતીપુર, અમદાવાદમાં 1 વર્ષ, અંજુમન હાઈસ્કૂલ આસ્ટોડિયામાં 8 વર્ષ શિક્ષક તરીકે સેવા આપી. ઈ.સ. 1965 થી ઈ.સ. 1971 સુધી સરસપુર આર્ટસ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ અમદાવાદમાં

112. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી ગુલઝારભાઈ ઈકબાલભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ, તા.6-3-10

113. રૂબરૂ મુલાકાત, પ્રો. અજમેરી સુમનભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ તા.20-8-10

હિન્દી વિષયના અધ્યાપક તરીકે પોતાનું પ્રદાન આપ્યું. જ્યારે ઈ.સ.1971 થી ઈ.સ.1995 સુધી સરસપુર આર્ટસ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ અમદાવાદમાં 24 વર્ષ સુધી વિભાગીય વડા તરીકે તેમણે પોતાની સેવાઓ આપી વય નિવૃત્તિને કારણે નિવૃત્ત થયા. પ્રો. સુમનભાઈ અજમેરી ઈ.સ.1995 સુધી વિદ્યાર્થીમંડળના ઈન્ચાર્જ રહ્યા છે. ત્રણ વખત ગુજરાત યુનિવર્સિટી યુથ ફેસ્ટીવલમાં સેક્રેટરી રહ્યા હતા. ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાં બોર્ડ ઓફ સ્ટડીઝના 3 વખત સભ્ય પણ તેઓ રહી ચૂક્યા છે. હિમાલયન રેંજમાં પિંઢારી ગ્લેશિયર્સ, કુમાયુ હિલ્સ ખાતે યુથ હોસ્ટેલ એસોસિયેશન ઓફ ઈન્ડિયા (YHA) દ્વારા આયોજિત રાષ્ટ્રીય સ્તરના “સેકન્ડ હિમાલયન ટ્રેકીંગ પ્રોજેક્ટ” માં ગુજરાત રાજ્ય તરફથી 120 યુવકોને સામેલ કરી નૈનિતાલ બેઝ કેમ્પના ઉત્તમ સંચાલન માટે “બેસ્ટ પ્રોજેક્ટ ઓર્ગેનાઈઝેશન એવોર્ડ” ઈ.સ. 1972-73 માં ગુજરાત રાજ્યના તત્કાલિન શિક્ષણ, સાંસ્કૃતિક અને યુવા પ્રવૃત્તિઓના મંત્રીશ્રી મહારાજા ફતેહસિંહરાવ ગાયકવાડના હસ્તે એનાયત થયો હતો. છેલ્લા 14 વર્ષથી તેઓ અમેરિકામાં વસવાટ કરે છે.¹¹⁴

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ડૉ. અબ્દુલ સમદ અમીર હુસેન અજમેરી (બાંભણીયા)નું પણ શિક્ષણક્ષેત્રે ખૂબ સારું પ્રદાન રહ્યું છે. તા. 19-11-1973 ના રોજ મહુવા જિ.- ભાવનગરમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. ધો.-12 સુધી વતનમાં શિક્ષણ મેળવી વધુ અભ્યાસ અર્થે શિક્ષણની નગરી ગણાતી વડોદરા એમ.એસ. યુનિવર્સિટીમાં B.Sc. માં પ્રવેશ મેળવ્યો. શરૂઆતથી જ તેમને અભ્યાસ પ્રત્યે ખૂબ રૂચિ હતી. અભ્યાસમાં તેજસ્વી હોવાના કારણે ઈ.સ.1995 માં B.Sc. પ્રથમવર્ગ સાથે (61%) પાસ કરી પોતાના ઊંચા ઈરાદાઓનો પરિચય કરાવ્યો. ઈ.સ.1997માં M.Sc. (61%) પાસ કરી. B.ed માં પ્રવેશ લઈ ઈ.સ.1998 માં વિશેષ યોગ્યતા સાથે (74%) પાસ થયા. અબ્દુલ સમદભાઈ અભ્યાસમાં એટલા તેજસ્વી હતા કે N.E.T. (નેશનલ એલીજબીલીટી ટેસ્ટ) G.A.T.E. (ગ્રેજ્યુએટ એપ્ટીટ્યુડ ટેસ્ટ ઈન એન્જિનિયરિંગ), I.F.S. (ઈન્ડિઅન ફોરેસ્ટ સર્વિસ) G.R.E. (ગ્રેજ્યુએટ રેકોર્ડ એકઝામિનેશન) ની તમામ પરીક્ષા પ્રથમ પ્રયત્ને પાસ કરી હતી.

ઈ.સ.1998 માં ભવન્સ સ્કૂલમાં છ માસ શિક્ષણ કાર્ય કર્યું પરંતુ એમ.એસ. યુનિવર્સિટીમાં જૂનીયર લેકચરર તરીકે તક મળતાં શિક્ષકની નોકરી છોડી દીધી. હાલમાં આસિસ્ટન્ટ સિનિયર પ્રોફેસર તરીકે એમ.એસ. યુનિવર્સિટીમાં ઓર્ગેનિક કેમેસ્ટ્રીનું શિક્ષણકાર્ય કરી રહ્યા છે. ઈ.સ.2008 માં એમ.એસ. યુનિવર્સિટીથી ઓર્ગેનિક સેન્થેસીસ વિષય પર

114. પ્રો.અજમેરી સુમનભાઈ, ‘નેજવાં’ પૂર્વોક્ત પેજ નં.134.

પ્રોફેસર બી.વી.કામતના માર્ગદર્શન નીચે Ph.D. કરી ડોક્ટરેટની ડીગ્રી પણ મેળવી છે. ડૉ. અબ્દુલ સમદભાઈની જવલંત સફળતા બદલ દાદાબાપુ ટ્રસ્ટ, સાવરકુંડલા તરફથી તેમને સન્માનિત કરવામાં આવ્યા હતા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના દાનવીર અને પોતાના સ્વખર્ચે સમાજના સમૂહલગ્ન કરનાર યુનુસભાઈ અમીરહુસેન બાંભણિયાના તેઓ ભાઈ છે. આમ બંને ભાઈઓએ પોત પોતાના ક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રદાન કર્યું છે.¹¹⁵

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ખાનજાદા પરિવારના બાબુભાઈ મહંમદભાઈ અજમેરીએ શિક્ષણક્ષેત્રે સુંદર પ્રદાન કર્યું છે. તા.23-2-1977 ના રોજ ફિફાદ, તા.-સાવરકુંડલા,જિ-અમરેલીમાં જન્મેલા બાબુભાઈએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શિક્ષણ વતનમાં મેળવી ઈ.સ.1993 થી અમદાવાદ આવ્યા. સંસ્કૃત વિષય સાથે B.A. થયા ત્યાર બાદ ઈ.સ.1999 માં ભાષા સાહિત્ય ભવન ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી M.A. ની પદવી મેળવી. ઈ.સ. 2001 માં B.ed. માં વિશેષ યોગ્યતા સાથે પાસ થયા અને ઈ.સ. 2003 માં શિક્ષણ શાસ્ત્ર વિભાગ ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી M.Ed. (66%) ની પદવી પ્રાપ્ત કરી. શિક્ષણના વિષય સાથે M.Phil. ઈ.સ. 2009 માં પ્રથમ વર્ગથી પાસ થયા. ફેબ્રુઆરી ઈ.સ. 2010 થી ગુજરાત યુનિવર્સિટીથી ડભોઈ કોલેજના આચાર્ય ડૉ. કનુભાઈ આર. પટેલના માર્ગદર્શન નીચે “ગુજરાત રાજ્યની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ માટે આધ્યાત્મિક બુદ્ધિ કસોટીની રચના અને પ્રમાણીકરણ” વિષય પર Ph.D. નો મહાશોધ નિબંધ લખી રહ્યા છે. બાબુભાઈ ઈ.સ. 2003 થી ઈ.સ. 2005 સુધી સ્વસ્તિક કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન મોટેરા-અમદાવાદમાં લેકચરર તરીકે સેવાઓ આપી અને ઈ.સ. 2005 થી એમ.બી. પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન-ઝુંડાલ,જિ. ગાંધીનગરમાં લેકચરર તરીકે શૈક્ષણિક કાર્ય કરી રહ્યા છે. આ પદે રહી યુનિવર્સિટીની B.Ed. ની પ્રેક્ટિકલ પરીક્ષાના ચેરમેન પદે ચાર વર્ષ સુધી, પરીક્ષાના એસેસમેન્ટ કાર્યમાં તથા પરીક્ષાના ઓબ્જર્વર તરીકે પણ સેવા આપી છે.¹¹⁶

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ઈકબાલભાઈ દાઉદભાઈ અજમેરી ગાંધીનગરથી શિક્ષણક્ષેત્રે ઉત્કૃષ્ટ સેવા આપી રહ્યા છે. તા.-27-5-1972 ના રોજ ગાંધીનગરમાં જન્મેલા ઈકબાલભાઈએ તેમનું શિક્ષણ ગાંધીનગરથી મેળવ્યું છે. ઈકબાલભાઈએ ધો-12 વાણિજ્ય પ્રવાહ સાથે ઈ.સ. 1990 માં પ્રથમવર્ગથી પાસ કરી ઈ.સ. 1993માં કોમર્સ ગ્રેજ્યુએટ (58%)

115. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, ડૉ.અજમેરી અ.સમદ, તા.-23-6-10.

116. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, અજમેરી બાબુભાઈ મહંમદભાઈ, તા.-02-6-10.

બન્યા. ઈ.સ. 1995 માં M.Com. (53%) પાસ કરી એ.જી. ટીચર્સ કોલેજમાંથી B.Ed. (77%) થયા. ત્યારબાદ ઈ.સ. 1998 માં M.Ed. (65%) કરી. ઈ.સ. 2000 માં M.Phil પ્રથમવર્ગથી પાસ કર્યું. હાલમાં તેઓ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ અમદાવાદથી ડૉ. જયપ્રકાશ પંડ્યાના માર્ગદર્શન નીચે Ph.D. કરી રહ્યા છે. તેમના મહાશોધ નિબંધનો વિષય “ઉત્તર ગુજરાતના મુસ્લિમ સમુદાયમાં પ્રાથમિક શિક્ષણની પ્રવર્તમાન સ્થિતિ” છે. ઈકબાલભાઈ ઈ.સ. 1999 થી જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, ભૂજ ખાતે લેકચરર તરીકે જોડાયા હતા. ઈ.સ. 2005 થી ઈ.સ. 2008 સુધી જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન ગાંધીનગર ખાતે લેકચરર તરીકે રહ્યા હતા. હાલમાં G.C.E.R.T. (ગુજરાત કાઉન્સિલ એજ્યુકેશન રિસર્ચ એન્ડ ટ્રેનિંગ) માં રિસર્ચ એસોસીએટ તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે.

ભારત સરકાર અને ગુજરાત સરકારનો પ્રોજેક્ટ ગુજરાતની પ્રાથમિક શાળાઓને ગ્રેડ આપવાની કામગીરી ઈકબાલભાઈએ કરી છે. એક જ સાથે ગુજરાતના 16 લાખ વિદ્યાર્થીઓની ગ્રેડેશન પરીક્ષાનું પ્લાનીંગ અને વહીવટની કામગીરી તેમણે કરી હતી. CRC કક્ષાએ તથા જિલ્લા કક્ષાના રમતોત્સવની વહીવટી કામગીરી, નવી પી. ટી. સી. કોલેજની મંજૂરીની કામગીરી, નેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ ટીચર્સ ટ્રેનિંગની કામગીરી, NHRD (નેશનલ હ્યુમન રિસોર્સ ડેવલપમેન્ટ)ને લગતી કામગીરી તેમણે સુંદર રીતે નિભાવી છે. હાલમાં ધોરણ 1 થી 8 ના તમામ અભ્યાસક્રમની પુનઃગઠનની કામગીરી તેઓ કરી રહ્યા છે.¹¹⁷

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના આણંદ - વલ્લભવિદ્યાનગરના સમીરભાઈ દીલીપભાઈ અજમેરી (જંદરાણ) તથા તેમના ભાઈ સાગર દીલીપભાઈ અજમેરીનું શિક્ષણક્ષેત્રે સારું પ્રદાન રહ્યું છે. તા. 30-3-79 ના રોજ સમીરભાઈનો જન્મ મોસાળ મહુવામાં થયો હતો. તેમણે તેમનું શિક્ષણ વલ્લભવિદ્યાનગર, આણંદ ખાતેથી મેળવ્યું હતું. ઈ.સ. 1988માં ધો. 12 પાસ કરી અર્થશાસ્ત્રમાં B.A.(71%) પાસ કર્યું. 2003 માં પ્રથમ વર્ગથી M.A. પાસ કરી 1 વર્ષ સુધી આર.કે. પરીખ સાયન્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજમાં વ્યાખ્યાતા તરીકે સેવાઓ આપી. ઈ.સ. 2004 માં B.ed.(84%) પાસ કરી ઈ.સ. 2005 માં M. ed. વિદ્યાનગર ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એજ્યુકેશનથી (74%) પાસ કર્યું. ઈ.સ. 2006 થી શ્રીમતી પી. કે. ઈનામદાર કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશનમાં લેકચરર અને આસીસ્ટન્ટ પ્રિન્સીપાલ તરીકે પોતાની સેવાઓ આપી રહ્યા છે.

117. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, વોરા ઈકબાલભાઈ દાઉદભાઈ, તા.-11-2--10.

સમીરભાઈના ભાઈ સાગરભાઈનો જન્મ 7-4-1983ના રોજ આણંદમાં થયો. તેમણે ધો. 12 ઈ.સ. 2001 માં પાસ કરી અંગ્રેજી સાથે પ્રથમ વર્ગથી B.A.(63%)પાસ થયા. ઈ.સ.2006માં અંગ્રેજી વિષય માં M.A.(65%) થયા. વલ્લભ વિદ્યાનગરથી જ 83% સાથે B.ed. પાસ કર્યું. થોડો સમય પર્થ, ઓસ્ટ્રેલિયા રહી વતન પરત ફરી ઈ.સ.2009 માં અંગ્રેજી સાહિત્ય સાથે M.Phil. (63%) પાસ કર્યું અને સમીરભાઈ સાથે પી.કે. ઈનામદાર કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશનમાં લેક્ચરર તરીકે જોડાયા. એપ્રિલ- 2010 માં વિદ્યાસહાયક તરીકે તક મળતા આણંદ જિલ્લામાં વિદ્યાસહાયક તરીકે હાલમાં પોતાની સેવા આપી રહ્યા છે. હાલમાં તેઓ M.Ed. પણ કરી રહ્યા છે.¹¹⁸ (વિદેશમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં.-13)

4.9.6 ♦ ન્યાયક્ષેત્રે પ્રદાન:

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના માણસા, જિ.- ગાંધીનગરના વતની ડૉ. હબીબભાઈ શકુરભાઈ અજમેરીનો જન્મ તાં 23-7-1959 ના રોજ થયો હતો. પ્રાથમિક - માધ્યમિક સુધીનું શિક્ષણ માણસાથી મેળવી B.Sc. થવા અમદાવાદ સેન્ટ ઝેવિયર્સ કોલેજમાં આવ્યા. જો કે, એક વર્ષ અભ્યાસ કરી માણસા કોલેજમાંથી ઈ.સ. 1980 માં કેમેસ્ટ્રી વિષયમાં B.Sc. થયા. સર એલ.એ.શાહ લો કોલેજ અમદાવાદથી L.L.B. નો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. ઈ.સ. 1986 માં જનરલ L.L.B અને ઈ.સ.1987 માં સ્પેશ્યલ L.L.B પાસ કરીને ગ્રુપ-4 કિમીનોલોજી વિષયમાં L.L.M. ની પરીક્ષા ઈ.સ.2000 માં યુનિવર્સિટી સ્કૂલ ઓફ લો અમદાવાદથી પાસ કરી. ઈ.સ. 2007 માં સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીથી ડૉ. ધીરુભાઈ ડી. ધામેલીયાના માર્ગદર્શન નીચે “ધી કેપીટલ પનીશમેન્ટ આફ્ટર ઈન્ડીપેન્ડન્સ ધેન ગુજરાત ઈન કોન્ટેક્સ્ટ વીથ લીગલ,સોશિયલ એન્ડ કોન્સ્ટિટ્યૂશનલ આસ્પેક્ટસ - એન એનાલીટીકલ સ્ટડી” (ગુજરાતમાં આઝાદી પછી દેહાતદંડની સજાના કાનૂની, સામાજિક અને બંધારણીય ખ્યાલોના સંદર્ભમાં વિશ્લેષણાત્મક અભ્યાસ) વિષય પર સંશોધન કરી Ph.D. ની પદવી પ્રાપ્ત કરી. ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં Ph.D. ની પદવી પ્રાપ્ત કરનાર તેઓ સૌ પ્રથમ વ્યક્તિ છે.”

ઈ.સ. 1987 થી તેમણે વકીલાત ચાલુ કરી. અમદાવાદ, મહેસાણા, માણસા, વિવિધ જગ્યાએથી કાયદાકીય પ્રેક્ટિસ બાદ તા.1-8-2000 થી સિવિલ જજ અને જ્યુડીશીયલ મેજિસ્ટ્રેટ

118. ટેલીફોનિક વાતચીત, તથા બાયોડેટાના આધારે, અજમેરી સમીરભાઈ દિલીપભાઈ, તા.-20-6--10.

ફર્સ્ટ ક્લાસ તરીકે વરણી પામ્યા. ગુજરાતમાં હિંમતનગર, ભીલોડા, અમદાવાદ, નખત્રાણા, ડાકોર, નડિયાદ અને ભૂજની અદાલતોમાં ફરજો બજાવી તા. 8-4-2009 થી નોકરી છોડી અદાણી મુંદ્રા પોર્ટ અને સ્પેશિયલ ઈકોનોમી ઝોનમાં કન્સલટન્ટ અને લીગલ એડવાઈઝર તરીકે જોડાયા. હાલમાં અમદાવાદ ખાતે અદાણી એન્ટરપ્રાઈઝમાં કન્સલટન્ટ અને લીગલ એડવાઈઝર તરીકે સેવાઓ આપી રહ્યા છે. ડૉ. હબીબભાઈ સામાજિક ક્ષેત્રે પણ સારું અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રદાન કરી રહ્યા છે. અજમેરી સેવા સમાજ સાથે મળી સમૂહલગ્નોના આયોજનોમાં તેમનો મહત્વનો ફાળો હોય છે. અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના પણ તેઓ શુભચિંતક છે. તેમના પુત્ર અતીકભાઈ પણ ડોક્ટર બનવા જઈ રહ્યા છે. ડૉ. હબીબભાઈ ના પત્ની સલમાબેન પણ B.Com., L.L.B. થયેલા છે.¹¹⁹

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મહંમદહનીફ નુરમહંમદ મનસુરી (અજમેરી)ને સમાજના પ્રથમ ન્યાયાધીશ બનવાનું શ્રેય આપવામાં આવે છે. તા.17-7-1965ના રોજ જમાલપુરમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. અમદાવાદમાં B.Com. સુધીનો અભ્યાસ કરી સર એલ.એ. શાહ લો કોલેજ, અમદાવાદમાંથી L.L.B.ની પરીક્ષા પાસ કરી ઈ.સ. 1988 થી તેમણે અમદાવાદમાં વકીલાત શરૂ કરી. તા. 9-11-1995 થી સિવિલ જજ જૂનિયર ડિવીઝન અને જ્યુડીશીયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ તરીકે નોકરી સ્વીકારી. આ પદે રહી તેમણે ગુજરાતની નડિયાદ, ખેડા, મહેમદાવાદ, હિંમતનગર, મોડાસા, ઉપલેટા અને ખેરાલુની અદાલતોમાં ફરજ બજાવી. તા. 20-8-2004 થી સિવિલ જજ સિનિયર ડિવીઝન જ્યુડિશીયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસના પદે પ્રમોશન લઈ ભાવનગર, વડોદરા અને હાલમાં મહેસાણાની અદાલતમાં ન્યાયક્ષેત્રે પોતાની સેવા આપી રહ્યા છે. જજ મહંમદ હનીફભાઈ નુરમહંમદ મનસુરીના પુત્ર મહેબુબભાઈ મહંમદભાઈ મનસુરી ગુજરાત હાઈકોર્ટ અમદાવાદ ખાતે વકીલાતનો વ્યવસાય કરી રહ્યા છે.¹²⁰

મળતી માહિતી પ્રમાણે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મનસુરભાઈ કલુભાઈ, મહેબુબભાઈ સુલ્તાનભાઈ, ફકીરમહંમદ સુલ્તાનભાઈ, નઝીરભાઈ નબુભાઈ, શોકતભાઈ અમદાવાદથી તથા કરીમભાઈ હસનભાઈ મહેસાણાથી તથા વહીદાબેન બચુભાઈ ગાંધીનગરથી વકીલાતનો વ્યવસાય કરી રહ્યા છે. વહીદાબેન બચુભાઈ સમાજના પ્રથમ મહિલા

119. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, ડૉ. મનસુરી હબીબભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.-17-9--10.

120. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, મનસુરી મહંમદહનીફ નુરમહંમદ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.-22-8--10.

વકીલ બન્યા છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના રફીકભાઈ જમાલભાઈ મંઘવા અમદાવાદથી અને હબીબભાઈ સુલેમાનભાઈ ગઢવાળા ગારિયાધારથી વકીલાતનો વ્યવસાય કરી રહ્યા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના એડવોકેટ નઝીરભાઈ નબુભાઈને ભારતીય માનવ અધિકાર પંચના લીગલ એડવાઈઝર (ઓનરરી સભ્ય) તરીકે ઈ.સ. 2009 થી નિયુક્ત કર્યા છે.¹²¹

4.9.7 ♦ કમ્પ્યુટર ક્ષેત્રે પ્રદાન :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં શિક્ષણક્ષેત્રે જાગૃતિ આવ્યા બાદ કેટલાક લોકોએ કમ્પ્યુટરક્ષેત્રે પોતાનું પ્રદાન આપ્યું છે. જેમાં જાહીદભાઈ યાકુબભાઈ અજમેરી (સાંખલા) એ M.C.A. (માસ્ટર ઓફ કમ્પ્યુટર એપ્લીકેશન) થઈ કમ્પ્યુટરક્ષેત્રે પોતાની સેવા આપી રહ્યા છે. નડિયાદ પાસેની ઉત્તરસંડામાં તા.24-11-1980 ના રોજ જન્મેલા જાહીદભાઈએ વતનમાં શિક્ષણ મેળવી ઈ.સ. 2003 માં ડી.ડી.આઈ.ટી. કોલેજ નડિયાદથી B.C.A.(બેચલર ઓફ કમ્પ્યુટર એપ્લીકેશન) કર્યું અને ત્યારબાદ ઈ.સ.2006 માં સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી વલ્લભવિદ્યાનગરથી M.C.A. પાસ કરી હાલમાં T.C.S. (ટાટા કન્સલ્ટન્ટ્સી સર્વિસ) ગાંધીનગરમાં નોકરી કરી રહ્યા છે.¹²² મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મોહસીન દીનમહંમદ વાલમવાળા B.C.A.ઈ.સ. 2000 માં પાસ કરી M.C.A. ના ચાર સેમિસ્ટર પાસ કરી હાલમાં ACER ઈન્ડિયા પ્રા.લિ. માં સર્વિસ એન્જિનિયર તરીકે અમદાવાદમાં સેવા આપી રહ્યા છે.¹²³

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના યુસુફભાઈ રમજાનભાઈ બેલીમ ધો.- 12 પછી ડિપ્લોમા કમ્પ્યુટર સાયન્સ ઈ.સ.1986 માં પાસ થયા. I.I.C.M. અમદાવાદથી ડિપ્લોમા ઈન કમ્પ્યુટર એપ્લીકેશનનો કોર્સ કરી ગાંધીનગર સુસા ઈલેક્ટ્રોનિક્સમાં ટેકનિશિયન તરીકે જોડાયા ત્યારપછી કમ્પ્યુટર બનાવતી કંપનીમાં 5 વર્ષ કામ કરી કસ્ટમર સપોર્ટ એન્જિનિયર તરીકે કમ્પ્યુટરનું ઊંડું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. ઈ.સ.1992 થી ઈ.સ.1999 સુધી મેન્ટેક સિસ્ટમ નામથી કમ્પ્યુટર એસેમ્બલ કરી વેચવાનો ધંધો પણ કર્યો. તેમની સિધ્ધી એ છે કે, તેમણે ઈ.સ.2000ના વર્ષમાં y2k ના પ્રોબ્લેમ્સના નિરાકરણમાં મોટો ફાળો આપ્યો હતો.¹²⁴

4.9.8 ♦ રમતગમતક્ષેત્રે, રાજકીય ક્ષેત્રે અને અન્યક્ષેત્રની સિદ્ધિઓ:

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કલુભાઈ જીવાભાઈ અજમેરીનો જન્મ જમાલપુર અમદાવાદ ખાતે ઈ.સ.1907 માં થયો હતો. તેઓ એક સારા પહેલવાન હતા.

121. રૂબરૂ મુલાકાત, આધારે, અજમેરી અજિતભાઈ જમાલભાઈ, શાહપુર, અમદાવાદ, તા.-06-5-10, તથા અજમેરીનઝીરભાઈ નબુભાઈ, અમદાવાદ, તા.21-6-10

122 રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, સાંખલા જાહીદભાઈ યાકુબભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.-7-6--10.

123. રૂબરૂ મુલાકાત, આધારે, અજમેરી મોહસીન દીનમહંમદ, જુહાપુરા, અમદાવાદ, તા.-01-4-10.

124. રૂબરૂ મુલાકાત, તથા બાયોડેટાના આધારે, બેલીમ યુસુફભાઈ રમજાનભાઈ, રામોલ, અમદાવાદ, તા.-17-8-10,

જમાલપુરમાં અખાડો શરૂ કરવામાં તેમનો મોટો ફાળો હતો. ક્રિકેટર તરીકે તેઓ ખૂબ સારા ખેલાડી હતા. ભારતીય ટીમમાં સ્થાન મેળવી ચૂકેલા જશુ બારડ, વિનુ માંકડ સાથે તેઓ ક્રિકેટ રમ્યા હતા. મુસ્લિમ લીગના પણ તેઓ આગળ પડતા કાર્યકર હતા. જાણીતા એડવોકેટ એહમદમીયા શેખ સાથે તેઓએ રાજકીય ક્ષેત્રે પણ ઝંપલાવ્યું હતું. આઝાદી બાદ તેઓ કોંગ્રેસ પક્ષમાં જોડાયા હતા. લાકડાંનો, કરિયાણાંના વેપાર સાથે સંકળાયેલા રહી 100 વર્ષે ઈ.સ. 2007 માં અવસાન પામ્યા.¹²⁵ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સના લતીફભાઈ અજમેરી અમેરિકાના સ્ટેટ ડિપાર્ટમેન્ટ પ્રાયોજિત અમેરિકન ફિલ્ડ સર્વિસ દ્વારા સંચાલિત YES (યુથ એક્સચેન્જ એન્ડ સ્ટડી) પ્રોગ્રામ હેઠળ એક વર્ષ માટે અમેરિકાની શાળામાં અભ્યાસ અર્થે પસંદગી પામી એફ.ડી.હાઈસ્કૂલ, મક્તમપુરા, અમદાવાદમાં ધો-12 માં ચાલુ અભ્યાસે અમેરિકા 1 વર્ષ માટે જઈ આવ્યા છે. ભારતભરના 7 શહેરોમાંની 60 શાળાઓના 870 વિદ્યાર્થીઓમાંથી કુલ છ સ્ટેજના ટેસ્ટના અંતે 43 વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી થઈ તેમાં સના અજમેરીની પસંદગી થઈ હતી. મોટાભાગના વિદ્યાર્થીઓ અંગ્રેજી માધ્યમના હતા જ્યારે સના અજમેરી ગુજરાતી માધ્યમના વિદ્યાર્થી હતા.¹²⁶ મહેસાણા જિલ્લાના વિજાપુર તાલુકાના ચરાડાના વતની યુનુસભાઈ બાબુભાઈ અજમેરીની ગુજરાત રાજ્ય હજ સમિતિના સભ્ય તરીકે ઈ.સ. 1997 થી 3 વર્ષ માટે ગુજરાત સરકારે નિમણૂક કરી હતી. કુલ 39 સભ્યોની આ સમિતિમાં તેમણે 3 વર્ષ સુધી રાજ્યના હજ યાત્રીઓની સગવડો અને સવલતો માટે પ્રયત્નો કરવામાં સહયોગ આપ્યો હતો.¹²⁷ જુહાપુરા, અમદાવાદ સ્થિત ‘બયતુલમાલ’ નામની માનવ સેવા કરતી સંસ્થામાં બાબુભાઈ પીરભાઈ અજમેરી છેલ્લા બાર વર્ષથી સ્વંયસેવક તરીકે માનવ સેવાના કાર્યમાં સહયોગ કરી રહ્યા છે.¹²⁸

4.10 ♥ અજમેરી સમાજના વિવાદો :

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં કેટલાક રિવાજો વિવાદાસ્પદ બન્યા હોય એવું બન્યું છે. આવા રિવાજોથી સમાજને નુકશાન થયું છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં વ્યક્તિના મૃત્યુ બાદ સફેદ વસ્તુ પર ફાતિહા દઈ તે બાળકોને પ્રસાદી રૂપે વહેંચવાનો રિવાજ છે. તેમાં પૌઆ, દૂધ બધી જ જાતના ફળો જેવી વસ્તુઓ ભેગી કરી બાળકોને વહેંચવામાં આવે છે. આ પ્રસાદીને મેવો કહેવામાં આવે છે. હવે સમાજનું અમદાવાદ સ્થિત એક કુટુંબ એવું હતું કે જે આમાં બદલાવ લાવવા ઈચ્છતું હતું. તેઓ આ મેવા ની જગ્યાએ “જલેબી”ને પ્રસાદી રૂપે વહેંચવાનું શરૂ કર્યું. અમદાવાદ સ્થિત બીજા એક કુટુંબે તેનો

125. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી જાફરભાઈ કલુભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ, તા.-02-2-09.

126. અજમેરી એજ્યુ. એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટનો પ્રથમ વાર્ષિક અહેવાલ, 2005-06.

127. ગુજરાત સરકારના સામાન્ય વહીવટ વિભાગનો ઠરાવ ક્રમાંક હજસ. 1097- મુમ-102 થ નો તા.-23-9-1997. ના પરિપત્ર આધારે.

128. બયતુલમાલ, જુહાપુરા, અમદાવાદના પ્રમુખશ્રી પદાણ ઈમામખાનના પ્રમાણપત્ર આધારે,

વિરોધ કર્યો કે વંશપરંપરાગત ચાલી આવતી રૂઢી-રિવાજમાં બદલાવ લાવવો શક્ય નથી. બંને કુટુંબો આર્થિક તેમજ સામાજિક રીતે સધર હતા તેમજ સમાજમાં સારી એવી ઈજ્જત માન-મોભો હતો. બંને કુટુંબોમાં અરસ પરસ દીકરીઓની લેવડ દેવડ થયેલી હતી. તેમની વચ્ચે કોઈ જૂનું વેરઝરે ન હતું. આમ છતાં, આ રિવાજ વિવાદનું કારણ બન્યો.

એક કુટુંબ મૃત્યુ બાદ “મેવા” ને પ્રસાદી રૂપે વહેંચવામાં મક્કમ હતું તો બીજું કુટુંબ તેમાં બદલાવ લાવી “જલેબી” પ્રસાદી રૂપે વહેંચવા મક્કમ હતું. બંને કુટુંબોમાં સ્નેહી સ્વજનોનો સાથ - સહકાર મળવાથી અમદાવાદમાં વસતા અજમેરી સમાજના રીતસરના બે ભાગલાં પડી ગયા. સમાજમાં આ વિવાદ “મેવા જલેબીનો ઝઘડો” તરીકે ઓળખાયો. બંને કુટુંબો પોતાની દલીલ પર મક્કમ રહ્યા. બંને તરફ પોતાનો પક્ષ મજબૂત કરવા સમાજની અન્ય વ્યક્તિઓને બોલાવી ચા-પાણી જમણવાર કરાવી પોતાના પક્ષે કરવા પ્રયત્ન થવા લાગ્યા. ટૂંકમાં આ વિવાદ રિવાજને બદલે અહમનો ટકરાવ બની રહ્યો. બંનેમાંથી કોઈ પક્ષ નમતું જોખવા તૈયાર નહતા તેવી માહિતી મળે છે.

આમ, આ વિવાદ ઈ.સ.1960 થી ઈ.સ.1970 દસ વર્ષ સુધી ચાલ્યો. બંને કુટુંબો અબોલા રહ્યા. વેરઝરના બી રોપાઈ ચૂક્યા હતા અને બંને કુટુંબોને આર્થિક, સામાજિક રીતે ઘણું નુકશાન થઈ ચૂક્યું હતું. બંને કુટુંબોના વડીલો વૃધ્ધાવસ્થાએ પહોંચ્યા હતા તેમજ તેમના પુત્રો નવયુવાન બન્યા હતા. બંને કુટુંબોને વિવાદ કરી ભૂલ થઈ છે તેની સમજ પડી ચૂકી હતી. એક નાનકડા રિવાજમાં બદલાવ અહમનો ટકરાવ બની ઘણું જ નુકશાન કરી ચૂક્યો હતો. બંને કુટુંબના શાણા માણસોને પસ્તાવો થયો અને સમાજની સમજુ વ્યક્તિઓએ બંને કુટુંબો વચ્ચે સમાધાન કરાવ્યું. ફરી એકવાર બંને કુટુંબો ભેગા થયા અને વેરઝર મીટાવી દીધા અને ફરી લગ્નસબંધો ચાલુ થયા. આજે આ બંને કુટુંબો વચ્ચે સારી એવી મિત્રતા છે. વેરઝરને કોઈ જ સ્થાન નથી પરંતુ બંને કુટુંબો એક દાયકા સુધી માત્ર અહમના ટકરાવ ખાતર અબોલા રહેવા બદલ પસ્તાવો કરી પોતાના વડવાઓએ કરેલી ભૂલ પોતાના પુત્રોને ન કરવાની શિખામણ આપે છે. આમ, મેવા-જલેબીનો વિવાદ સમાજમાં ઘણો જ ચર્ચાસ્પદ રહ્યો.¹²⁹

129. રૂબરૂ મુલાકાત, અજમેરી લાલભાઈ ઉસ્માનભાઈ અને અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, ગાંધીનગર, તા.-20-4-10.

4.11 ♥ ઉપસંહાર :

ગુજરાતના અજમેરી સમાજે સમૂહલગ્નોના આયોજનો કરી સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પ્રદાન આપ્યું છે. સંગીત, નાટક, પત્રકારત્વ, ગાયન, લોકસાહિત્ય, લેખન ક્ષેત્રે અજમેરી સમાજનો ખૂબ મોટો ફાળો રહ્યો છે. સામાજિક અને શૈક્ષણિક ક્ષેત્રે હરણફાળ ભરવા લોકશાહી પદ્ધતિએ સેવકો ચૂંટી લોકશાહી ક્ષેત્રે પ્રગતિ કરી છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજે શિક્ષણ, ન્યાય, કમ્પ્યુટર, તબીબી, એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે પોતાનું આગવું પ્રદાન કર્યું છે. રમતગમત અને રાજકીય ક્ષેત્રમાં પણ તેની સિદ્ધિઓ નોંધપાત્ર રહી છે. એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટની સ્થાપના કરી અજમેરી સમાજે આધુનિક સમાજ સાથે કદમ મિલાવવા પ્રયત્નો કર્યા છે. શૈક્ષણિક સેમિનારોનું આયોજન કરી સમાજ શિક્ષણ તરફ અભિમુખ થાય તેવો અભિગમ અજમેરી સમાજનો રહ્યો છે. ટૂંકમાં અજમેરી સમાજનું સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે આગવું અને નોંધપાત્ર પ્રદાન છે.

પ્રકરણ -5

તારતમ્ય અને તારણો

પ્રકરણ - 5

તારતમ્ય અને તારણો

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ઉદ્ભવ અંગેના કોઈ જ દસ્તાવેજ નોંધ કે પુરાવા નથી. આથી સમાજના બારોટ-ભાટ કે વયોવૃદ્ધ લોકો પાસેથી મળેલી માહિતી પર આધાર રાખવો પડે છે. સમગ્ર ગુજરાતમાં આ સમાજ અજમેરી સમાજ તરીકે ઓળખાય છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજને મુખ્યત્વે ત્રણ વિભાગમાં વહેંચી શકાય. (1) મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ (2) સૌરાષ્ટ્ર સ્થિત કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ (3) મહારાષ્ટ્ર સ્થિત ખાનદેશી અજમેરી સમાજ. અજમેરી સમાજના ઉદ્ભવ અંગે પણ જુદા જુદા મતમતાંતરો છે. જેવા કે, અજમેર સ્થિત મહાન સુફી સંત ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી (ર.અ.) દ્વારા ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકાર્યો. બીજા મત પ્રમાણે અજમેર આસપાસના વિસ્તારોના રાજપૂતોએ સંત ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી (ર.અ.)ના શિષ્ય દ્વારા ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો, ગુજરાતના લોકોએ મુસ્લિમ સેના સામે હારી જવાથી ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકાર્યો. ગુજરાતના લોકોએ ખ્વાજા સાહેબના શિષ્ય દ્વારા ગુજરાતમાં જ ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકાર્યો અને નીચી ગણાતી હિન્દુ જ્ઞાતિમાંથી ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકાર્યો જેવા જુદા જુદા મત પ્રવર્તે છે. જો કે, સર્વ સ્વીકૃત મત એવા છે કે, અજમેર આસપાસના રાજપૂતોએ ખ્વાજા સાહેબના હસ્તે ઈસ્લામ ધર્મમાં પ્રવેશ કરી બસો વર્ષ સુધી ગરીબી અને ઉપેક્ષિત જીવન જીવી મહેમુદ બેગડાના સમયમાં ઈ.સ. 1460 થી ઈ.સ. 1510 સુધીના સમયગાળામાં ગુજરાતમાં રોજીરોટીની શોધમાં હિજરત કરી. મહેમુદ બેગડાના માસા અને આધ્યાત્મિક ગુરુ હઝરત શાહઆલમ અને મહેમુદ બેગડાના મુખ્ય અમીર અને સેનાપતિ તથા હઝરત શાહઆલમના મુખ્ય શિષ્ય અબ્દુલલતીફ દાવરૂલ મુલક ઉર્ફે હઝરત દાવલશાપીરે અજમેરથી આવેલા આ કાફલાને રોજી રોજગાર આપવામાં મદદ કરી. ગુજરાતમાં આવેલા આ સમાજે અમદાવાદથી મલીક અબ્દુલ લતીફ દાવરૂલ મુલક સાથે મોરબી તરફ, મહેમુદ બેગડાના જૂનાગઢના યુદ્ધ સમયે (ઈ.સ.1469-70) જૂનાગઢ તરફ અને સૌરાષ્ટ્રના અન્ય વિસ્તારો તરફ તથા ચાંપાનેરના યુદ્ધમાં ભાગ લેવા (ઈ.સ.1482) ચાંપાનેર અને ખાનદેશ તરફ પ્રયાણ કર્યું તેવી માન્યતા છે. કાફલામાંથી બાકી રહેલા લોકો મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં રોજીરોટીની શોધમાં સ્થળાંતર કર્યું. આમ એક જ કાફલો સૌરાષ્ટ્ર, ખાનદેશ અને મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત એમ ત્રણ વિભાગોમાં વહેંચાઈ ગયો. ત્રણે સમાજના વચ્ચે ભૌગોલિક દૂરીના કારણે રોટી કે

બેટી વ્યવહાર રહ્યો નહીં અને કોઈ જ સંપર્કમાં રહ્યો નહીં ફક્ત ત્રણે સમાજના બારોટ-ભાટ એક હતા. ત્રણે સમાજની પેટા શાખો, રિવાજો અને ખ્વાજા સાહેબ પરની આસ્થા એક સમાન રહી.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ અમદાવાદમાં રહી પીંજવાનું કરિયાણાની હાટડીઓ, ઘાણી પીલવાનું, વાસણ વેચવા જેવા કામો કરીને જ્યારે સૌરાષ્ટ્ર સ્થિત કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ તથા ખાનદેશી અજમેરી સમાજ કપાસ લોઢવાનું, રૂ પીંજવાનું, તથા ખેતી અને ખેતમજૂર તરીકે જીવન ગુજારો કરીને જીવન જીવવા લાગ્યા. ઈ.સ. 1748 થી ઈ.સ.1758 ના સમય દરમિયાન મુઘલ સેના અને મરાઠા સેના વચ્ચે થયેલા સંઘર્ષને પરિણામે અમદાવાદની જાહોજલાલીના દિવસો પૂરા થયા આથી અમદાવાદમાં વસતા અજમેરી સમાજે ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારોને પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર બનાવ્યું અને અમદાવાદમાં મિલ ઉદ્યોગ શરૂ થતાં ફરી અમદાવાદમાં પાછા આવી મિલ મજૂર તરીકે જીવન જીવવા લાગ્યા. મીલો નજીક હોવાથી અમદાવાદમાં જમાલપુર અને દિલ્હીચકલા વિસ્તાર તેમના વસવાટના મુખ્ય કેન્દ્રો બન્યા અને હવે છેલ્લા ત્રીસ વર્ષથી જુહાપુરા વિસ્તારમાં પણ વસવાટ શરૂ થયો છે. અજમેરી સમાજમાં પીંજવાનો ધંધો સ્વીકારવા બાબતે પણ જુદા જુદા મત પ્રવર્તે છે. એક મત પ્રમાણે ગુજરાતમાં આવી આ ધંધો સ્વીકાર્યો છે જ્યારે બીજા મત પ્રમાણે ખ્વાજા સાહેબે જ આ ધંધો કરવા આશીર્વાદ આપ્યા હતા. જો કે, પ્રથમ મત વધુ સ્વીકાર્ય છે. ખાનદેશમાં વસતો અજમેરી સમાજ ધુલિયા, નંદુરબાર, શાહદા વિસ્તારમાં વસતો હતો. પરંતુ હાલમાં તેમનું “અજમેરી સમાજ” તરીકે કોઈ જ અસ્તિત્વ નથી આથી તેઓ સમય જતાં અન્ય સમાજમાં વિલિન થઈ ગયા હશે એવું માનવામાં આવે છે.

ગુજરાતમાં અજમેરી સમાજ જેવા જ ધંધા અને રહેણી કરણી ધરાવતી જાતિઓમાં મનસુરી, વહોરા અને ઘાંચી છે આથી અન્ય હિન્દુ, મુસ્લિમ સમાજ તેમને મનસુરી, વહોરા કે ઘાંચી સમાજ તરીકે જ ઓળખે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજે સાવરકુંડલા સ્થિત પીર મોહંમદ ગુલામ અલી બાપુને ધાર્મિક ગુરુ બનાવ્યા છે. આઝાદીના સમયે સૌરાષ્ટ્રના અજમેરી સમાજના કેટલાક લોકો પાકિસ્તાનમાં જઈને પણ વસ્યા છે.

સૂફી સંત ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન હસન ચિશ્તી (ર.અ.) નો ભારતમાં ઈસ્લામનો ફેલાવો કરવામાં મોટો ફાળો છે. તેઓ ઈ.સ.1143 માં ઈરાનમાં જન્મી 15 વર્ષની ઉંમરે ઘર છોડી ઈસ્લામની રાહમાં ચાલી નીકળ્યા. ઈરાકમાં ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન મેળવી ઈસ્લામીક દેશોનો પ્રવાસ કરી આધ્યાત્મિક તત્ત્વોને જાણવાનો પ્રયાસ કર્યો અને ત્યારબાદ ભારતમાં આવ્યા. ખ્વાજા સાહેબે પૃથ્વીરાજ ચૌહાણના પતન પહેલા કે પતન પછી ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો તે બાબતોમાં ઇતિહાસકારોમાં મતભેદ છે. ટુંકમાં ખ્વાજા સાહેબ બારમી સદીના છેલ્લા દશકામાં ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો હોય તેવી શક્યતા છે. અજમેરમાં આવી ખ્વાજા સાહેબે પોતાના ચારિત્ર્ય અને વ્યક્તિત્વથી લોકોને આકર્ષ્યા. ફકીર જેવું જીવન, માનવસેવા અને ઉચ્ચ પ્રકારની ખુદાની બંદગીને કરણે કારણે લોકો ઈસ્લામ ધર્મમાં દાખલ થયા, જેમાં ઊંચ નીચ બધી જ જાતિઓનો સમાવેશ થાય છે. ઈ.સ.1235 માં તેઓનું અવસાન થયું. ચિશ્તી સંપ્રદાય સિવાય અન્ય સંપ્રદાયોના સૂફી સંતોએ ભારતમાં ઈસ્લામનો ફેલાવો કર્યો. સૂફી સંતોનું સાદુ જીવન, ઉદારતા, દુઃખી લોકોને મદદ અને નિસ્વાર્થ સેવા એ તેમની લોકપ્રિયતાના કારણો હતા.

ઈસ્લામના ઉદય પહેલા આરબો મૂર્તિપૂજક, અંધ વિશ્વાસુ અને અજ્ઞાન હતા. ઈ.સ. 510 માં અરબસ્તાનના મક્કામાં હઝરત મહંમદ પયગંબર સાહેબ (સ.અ.વ.) નો જન્મ થયો. ચાલીસ વર્ષની ઉંમરે તેમણે દીર્ઘકાલીન દિવ્ય આધ્યાત્મિક અનુભવ પ્રાપ્ત કરી ખુદાના દિવ્ય દર્શન કર્યા. પોતે ખુદાના દેવદૂત છે અને ખુદા એક છે એવું તેમણે જાહેર કર્યું. ઈસ્લામનો પ્રચાર કરવાથી અંધ વિશ્વાસુ અને મૂર્તિપૂજક આરબોએ તેમને ત્રાસ આપ્યો અને પયગંબર સાહેબ ઈ.સ.622 માં મદીના હિજરત કરી અને ત્યાં તેમની લોકપ્રિયતા વધી ગઈ. વિરોધીઓના આક્રમણોને વિફળ બનાવી મક્કા કબજે કરી ધીરે ધીરે આખા અરબસ્તાનને તેમનું અનુયાયી બનાવ્યું. ઈસ્લામથી અરબસ્તાનમાં રાજકીય એકતા સ્થાપિત થઈ નવી ઉત્કૃષ્ટ સભ્યતા સ્થાપિત થઈ. પયગંબર સાહેબના અવસાનથી 300 વર્ષ સુધીમાં વિશ્વના ઘણાં દેશોમાં ઈસ્લામનો ફેલાવો થયો. એકેશ્વરવાદ, નમાઝ, રોઝા, ઝકાત અને હજ એ ઈસ્લામ ધર્મના મુખ્ય ધાર્મિક સિદ્ધાંત છે. હઝરત મહંમદ પયગંબર સાહેબની નૈતિકતા, ઉદારતા, સદગુણો અને સદાચારથી આરબોના જીવન પર ક્રાંતિકારી પ્રભાવ પડ્યો. પયગંબર સાહેબનું આદર્શ વ્યક્તિત્વ, ઈસ્લામનો સરળ આદર્શ અને પ્રભાવશાળી બોધ, પવિત્ર ખિલાફત અને ધાર્મિક જોશના કારણે સમગ્ર વિશ્વમાં ઈસ્લામ લોકપ્રિય બન્યો.

પ્રાચિન સમયથી ભારત અને અરબ વચ્ચે વ્યાપારી સંબંધો હતા. ઈસ્લામના ઉદયની સાથે જ આરબોએ ભારત જીતવાનો પ્રયત્નો કર્યા હતા. ભારતમાં તે સમયે કોઈ શક્તિશાળી કેન્દ્રીય સરકાર ન હતી. દેશ કુસંપ અને નાના નાના રાજ્યોમાં વિભાજિત હતો. ભારત સામાજિક રીતે ચાર વર્ષોમાં વહેંચાયેલો, અનેક સામાજિક બદોઓથી ખદબદતો હતો. આમ છતાં, આર્થિક રીતે સુખી હતો. આવા સમયે અરબોએ સિંધ પર આક્રમણ કરી ઈ.સ. 711માં સિંધ જીતી લીધું. ઈ.સ.1000 થી ઈ.સ. 1200 સુધીની ભારતની રાજકીય સ્થિતિ સારી ન હતી. નાના નાના રાજ્યોમાં વિભાજિત દેશમાં રાષ્ટ્રીય એકતાનો અભાવ હતો. ઉત્તરભારતમાં નાના નાના રાજપૂત રાજ્યો હતા. સામાજિક રીતે પણ સ્પૃશ્ય અસ્પૃશ્યમાં વહેંચાયેલો હતો. આ સમયે દેશમાં ઈસ્લામ ધર્મના પ્રચાર માટે અનેક સૂફી સંતો ભ્રમણ કરતા હતા.

ગુજરાતમાં ગુપ્ત શાસન બાદ મૈત્રક વંશ, ચાવડા વંશ, શાસન કર્યા બાદ સોલંકી વાઘેલા વંશની સત્તાનો અંત અને મુસ્લિમ સત્તાનો ઉદય થયો અને એક સદી સુધી દિલ્હી સલ્તનતના મુસ્લિમ શાસન પછી ગુજરાતમાં ગુજરાતના સુલતાનોના વંશની આણ પ્રવર્તી જે દોઢ સદીથી વધુ સમય ચાલી. આમ. ઈ.સ.1304 થી ઈ.સ.1572 સુધી ગુજરાતમાં આ બંને સલ્તનતોએ શાસન કર્યું. ઈ.સ. 1304 માં અલાઉદ્દીન ખલજીએ કરણ ઘેલાને હરાવી આ સલ્તનતનો પાયો નાંખ્યો હતો. ત્યાર પછી જુદા જુદા નાઝિમોની નિમણૂક દિલ્હીથી થતી. કેટલાક નાઝિમો સામે બળવા થયા, ખૂન થયા. કેટલાકને પદ ભ્રષ્ટ કરવામાં આવ્યા તો કેટલાકને દિલ્હી પાછા બોલાવી લેવામાં આવ્યાં. ઈ.સ. 1403 માં ગુજરાતના નાઝિમ ઝફરખાનનો પુત્ર તાતારખાન સ્વતંત્ર સત્તા ધારણ કરી દિલ્હી સાથેનો સંપર્ક તોડી નાંખ્યો અને ગુજરાતમાં સ્વતંત્ર ગુજરાતના સુલતાનોના વંશની સત્તા શરૂ થઈ. તાતારખાનના પુત્ર અહમદશાહે અમદાવાદ વસાવી રાજધાની પાટણથી અમદાવાદ ખસેડી. અહમદશાહે ઘણાં બાંધકામો કરાવ્યા.અહમદશાહ પછી તેના અનુગામીઓમાં મહેમુશાહ બેગડો વિચક્ષણ ગુણોવાળો સુલતાન હતો. સૂફી સંતો હઝરત શાહઆલમ તેના સગા માસા અને આધ્યાત્મિક ગુરૂ ઉપરાંત રાજકીય સલાહકાર પણ હતા. મહેમુદ બેગડો મહાન અને પ્રજાપ્રિય સુલતાન ઉપરાંત અપરિમિત ઉદારતામાં મહત્વાકાંક્ષી સુલતાનોમાં તેની ગણના થાય છે. તેના શાસનકાળમાં અજમેરી સમાજ અજમેર તરફથી ગુજરાત અમદાવાદમાં આવ્યો હોય એવું માનવામાં આવે છે. મહેમુદ બેગડા બાદ તેનો પુત્ર મુઝફ્ફરશાહ બીજો અને ત્યારબાદ બહાદુરશાહ ગાદીએ બેઠો. દિલ્હી પર મુગલ સલ્તનતનો ઉદય થતાં

ગુજરાતના સ્વતંત્ર સલ્તનતના છેલ્લા સુલતાન મુઝફ્ફર ત્રીજો ઈ.સ. 1592 માં અકબર સામે હારી ગયો અને ગુજરાતમાં મુઘલ સલ્તનતનો પાયો નંખાયો.

અમદાવાદની સ્થાપના 26 ફેબ્રુઆરી, ઈ.સ. 1411 ના રોજ અહમદશાહ બાદશાહ સાથે ચાર અહેમદ ભેગા મળીને કરી ત્યારપછી અમદાવાદનો ખૂબ વિકાસ થયો. મુઘલ બાદશાહ અકબરે ગુજરાત જીત્યા પછી અમદાવાદને વડુ મથક બનાવ્યું. શાહજહાંના સમયમાં સત્યાશિયાકાળ તરીકે ઓળખાતો દુકાળ પડ્યો હતો અને ઔરંગઝેબના સમયમાં ઈ.સ. 1644-46 અને ઈ.સ. 1681 માં હિંદુ મુસ્લિમોનું હુલ્લડ પણ થયું હતું. અમદાવાદમાં ઈ.સ. 1681 માં દુકાળ, ઈ.સ. 1683 માં પૂર અને ઈ.સ. 1684 માં ફરી એકવાર દુકાળ પડ્યો. વળી, ઈ.સ. 1707 માં ઔરંગઝેબના મૃત્યુબાદ મુઘલ શાસન નબળું પડ્યું. વળી મુઘલ બાદશાહોના સૂબા અને મરાઠાઓ વચ્ચે ધર્ષણ થવાથી અમદાવાદની જાહોજલાલી ઓછી થઈ ગઈ. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ ગ્રામ્ય વિસ્તાર તરફ આ સમયમાં પ્રયાણ કર્યું હોય એવું માનવામાં આવે છે. ત્યારપછી મરાઠા શાસન અને અંગ્રેજ શાસન આવવાથી અમદાવાદનું મહત્ત્વ ઘટી ગયું. આમ, છતાં, ગુજરાતના સુલતાનો અને મુઘલ સમયમાં અમદાવાદ વેપારનું મુખ્યમથક હતું. અમદાવાદના કિનખાબ, મશરૂ અને સુતરાઉ કાપડ ખંભાતથી દેશાવર જતા. રેશમી કાપડ માટે અમદાવાદ આખા દેશમાં મશહૂર હતું. સુતરાઉ કાપડ અને રેશમી કાપડ પર બાંધણી બાંધવાના હુન્નર અમદાવાદમાં સારો ચાલતો.

હઝરત મહંમદ પયગંબર સાહેબના ગુજરી ગયા પછી તરત જ ગુજરાત ઉપર મુસલમાનોનાં આક્રમણ શરૂ થઈ ગયા હતા અને ગુજરાતમાં ઈસ્લામના ફેલાવાની શરૂઆત થઈ ચૂકી હતી. આરબોએ ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો એ અગાઉ ઘણી સદીઓથી આરબો ભારત સાથે વ્યાપારિક-સંબંધો હતા. આમ, ગુજરાતની સમૃદ્ધિથી આરબો વાકેફ હતા જ. ઈ.સ. 711માં મુહમ્મદ બીન કાસીમે સિંધ જીતી લીધું ત્યારપછી સિંધના હાકેમ જુનેદ બીન અબ્દુરરહેમાન મારવાડ, પંચાસર અને ભરૂચ જીતી લૂંટના માલ સાથે ભીનમાલ થઈ સિંધ પરત પહોંચ્યો. ખલીફા અલૂમહદી અબ્બાસીએ ઈ.સ. 776 માં ભાડભૂત બંદર પર આક્રમણ કર્યું અને આ આક્રમણ બાદ વલભીનો વિનાશ થયો હોય એવું માનવામાં આવે છે. તે સમયે ગુજરાતમાં મુસ્લિમોની વસ્તી પણ થોડા પ્રમાણમાં હતી. ઈ.સ.ની આઠમી સદીથી મુસ્લિમ સંતો સૂફીઓ,

ફકીરો, દરવેશો, અરબસ્તાન તથા ઈરાનથી જળમાર્ગે તેમજ જમીન માર્ગે ભારતમાં આવી ઈસ્લામનો પ્રચાર કરતા અને તેમણે ઘણાં લોકોને ઈસ્લામમાં દાખલ કર્યા હતા. સોલંકી અને વાઘેલાકાળમાં પણ આરબ વેપારીઓ ગુજરાતમાં આવતા અને વસવાટ કરતા. અગિયારમી સદીમાં વહોરા, ખોજા, મેમણ જાતિઓ પ્રચારકોના સિદ્ધાંતો પસંદ પડવાથી ઉદ્ભવી હતી. શાહબુદ્દીન મહંમદ ઘોરીનું લશ્કર પરાજીત થઈ પાછું ગયું ત્યારે મુસલમાન સૈનિકો કેદ પકડાયા હતા તેમને ગુજરાત તથા સૌરાષ્ટ્રની પ્રજામાંની જાતિઓમાં વહેંચી દેવાની તથા ધંધો આપવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. તેઓ ધંધો કરનારી વિવિધ જાતિઓના વસવાયા કહેવાયા. કેટલાક મુસલમાનો રાજાઓના સૈન્યમાં પણ જોડાયા હતા. ગુજરાતમાં વિદેશી તથા દેશી મુસ્લિમો વસતા હતા. ભારતમાં હિંદુમાંથી મુસ્લિમ બનેલાઓએ તેમના હિંદુ રિવાજો જાળવી રાખ્યા હતા.

ગુજરાતમાં હિંદુમાંથી મુસ્લિમ બનેલા મુસ્લિમોની 78 જાતો, પરદેશી મુસલમાનોની 17 કોમો છે. જેને છ પેટા વિભાગોમાં વહેંચી શકાય. (1) ધાર્મિક જાતો (2) વેપારી જાતો (3) ખેડૂત વર્ગ (4) કારીગર વર્ગ (5) નોકરિયાત વર્ગ (6) મજૂરી કરનાર વર્ગ. મુસલમાનોના મુખ્ય બે પેટા વિભાગોમાં શિઆ અને સુન્ની મુખ્ય છે. ગુજરાતમાં જ્યારથી સ્વતંત્ર મુસ્લિમ રાજ્યનો ઉદય થયો ત્યારબાદ દેશી અને વિદેશી મુસ્લિમો મોટા પાયા પર આવીને વસ્યા હતા.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું મૂળ રાજસ્થાન છે. રાજસ્થાનમાં વિદેશી આક્રમણોના કારણે સંસ્કૃતિના અપમિશ્રણનો ખતરો પેદા થયો ત્યારે રાજસ્થાનના શાસકોએ મળીને નક્કી કર્યું કે પોતાની સ્વતંત્રતાને અખંડ રાખવા લડતા રહીશું અને અંદરો અંદર લગ્ન કરીશું અને સ્ત્રી, ગાય અને બ્રાહ્મણની રક્ષા કરીશું. ધર્મનું પાલન કરવાવાળા રાજાઓ અને તેમના પુત્રો “રાજપૂત” કહેવાયા. રાજસ્થાન પ્રદેશ પહેલા “રાયથાન” અને ત્યારબાદ રાજપૂતાના કહેવાયો. પોતાનું રક્ષણ કરવા રાજપૂતોએ મજબૂત કિલ્લા બાંધ્યા. રાજસ્થાનની આબોહવા વિષમ છે. રાજસ્થાનની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ દોઢલાખ વર્ષ જૂની છે. રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ જનપદકાળ, માલવ, અર્જુનાયન તથા ચૌદેયોના પ્રભુતાનાકાળથી ગુજરી હતી અને યશોવર્મને ઈ.સ.532માં હૂણોને હરાવી શાંતિ સ્થાપિત કરી ત્યાં સુધી વિસ્તરેલો છે. સાતમી સદીમાં પુષ્યભૂતિવંશના સમ્રાટ હર્ષવર્ધન બાદ રાજપૂત વંશોએ પોતાની સત્તાઓ સ્થાપિત કરી.

રાજપૂતોની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ બાબતે ઇતિહાસકારોમાં મતભેદ છે. કેટલાક તેમને પ્રાચીન ક્ષત્રિયોની સંતાન તો કેટલાક વિદેશી દેશી ક્ષત્રિયો મિશ્રિત લોહી માને છે. જનશ્રુતિ અનુસાર દેવતાઓ દ્વારા અગ્નિકુંડથી ઉત્પન્ન ચાર યોદ્ધાઓનું સંતાન તો કેટલાક વિદ્વાન હુણ અને સીધિયાઈ જેવી વિદેશી આક્રમણકારીના વંશ જ તો કેટલાક વૈશ્ય, ક્ષત્રિય અને બ્રાહ્મણની સંતાન માને છે પરંતુ મોટાભાગના વિદ્વાન વીર સૈનિકોના પુત્રો રાજપુત્રો કહેવાયા જે આગળ જતાં રાજપૂત તરીકે ઓળખાયા એવું માને છે. બધા જ મતો કરતાં આ મત સત્યની વધુ નજીક લાગે છે કે, મુસ્લિમોના આક્રમણોનો સામનો કરવા રાજસ્થાનના ક્ષત્રિયો ભેગા થઈ આજીવન સંઘર્ષ કરવાના સોગંધ લીધા અને તેમના વંશજો રાજપૂત કહેવાયા.

રાજપૂતોના જુદા જુદા વંશોમાં ગુહિલ કે ગોહિલ પ્રતાપી રાજાના નામ પરથી, પ્રતિહારો રાજસ્થાનથી બંગાળ સુધી શાસન કરનાર અને ગુર્જર પ્રદેશ સુધી કીર્તિ ફેલાવનાર તરીકે ગુર્જર પ્રતિહાર, જાલોરના પ્રતિહાર તરીકે વિખ્યાત થયા. પરમારનો શાબ્દિક અર્થ શત્રુને મારનાર એવો થાય છે. પ્રતિહારને નબળા પાડી આબુના પરમાર, માળવાના પરમાર, વાગડના પરમાર અને જાલોરના પરમાર અસ્તિત્વમાં આવ્યા. તંવર કે તોમરોનો વંશ પાંડવોથી જોડાયેલો છે. એવી માન્યતા છે. જ્યારે રાઠોડ સૂર્યવંશી બ્રાહ્મણવંશી હોય અથવા ભગવાન રામના પુત્ર કુશના સંતાનો હોય એવી ધારણા છે. ચાહુમાન તરીકે પ્રસિદ્ધ રાજપૂતોમાં સૌથી શૂરવીર જાતિ ચૌહાણને માનવામાં આવે છે. ભાટી કે ભટ્ટી રાજપૂતોની ચંદ્રવંશી યાદવોની શાખા છે જ્યારે ગૌડ બંગાળના પ્રાચીન રાજાની જાતિ પરથી ઉતરી આવ્યા હોય એવું માનવામાં આવે છે. દાહિમા કે દાયમા જાતિના રાજપૂતો પૃથ્વીરાજ ચૌહાણના શક્તિશાળી સેનાપતિઓ હતા. સાંખલા પરમારોની જ એક શાખા છે. ગેહલોત વંશ ભગવાન રામના પુત્રોના વંશજ હોય એવું માનવામાં આવે છે. મંગરાલ કે મંઘરાલ રાજસ્થાનના મૂળ બિકાનેરના રાજપૂત યોદ્ધા અને પુંછ અને કોટલી પંજાબના રાજકર્તા હતા અને ખોખર મૂળ જાટ ગૌત્રના છે તેઓ આર્યજાતિના અને ચંદ્રવંશી હતા.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું મૂળ વતન રાજસ્થાનમાં અજમેર આસપાસનો વિસ્તાર છે. અજમેર રાજસ્થાનના પશ્ચિમ ભાગમાં આવેલો જિલ્લો છે. અજમેર ભારતનો સર્વોચ્ચ મેદાની ભાગ છે. તેમજ તેની આબોહવા વિષમ છે. પદ્મસેન નામના રાજાએ તારાગઢ પર્વત

પરથી પદ્મવલી નામનું શહેર ઈસ.પૂર્વે વસાવ્યું હતું. ઈ.સ. ૯૬૬ સદીની આસપાસ ચૌહાણોનો ઉદય થયા બાદ ઈ.સ. 1113માં ચૌહાણ રાજા અજયરાજ અજમેરને પોતાની રાજધાની બનાવી ત્યારે અજમેરનું નામ અજયસર ગામ હતું. અજયરાજના પુત્રે અનાસાગર તળાવ બંધાવ્યું હતું. એમ મત પ્રમાણે શાકંભરી 23માં ચૌહાણ રાજા અજયદેવ બીજાએ અજમેર શહેર વસાવ્યું હતું. ચૌહાણ રાજા સોમેશ્વર ગાદીએ બેઠો તે સિદ્ધરાજ જયસિંહનો દોહિત્ર તથા દિલ્હીના તુલર રાજા અનંગપાલનો જમાઈ થતો હતો. સોમેશ્વરનો પુત્ર પૃથ્વીરાજ ભારતીય ઇતિહાસમાં ખૂબ પ્રસિદ્ધ રાજા છે જે અજમેરની ગાદીએ આવ્યો. તે ખૂબ બહાદૂર હતો. તે સુંદર ન હતો પણ તેનામાં સૌંદર્ય બોધ ખૂબ સારો હતો. સંયોગિતાને સ્વંયવરમાંથી ઉઠાવી લાવી પૃથ્વીરાજ તેની સાથે પરણ્યો જો કે કેટલાક ઇતિહાસકારો આ ઘટના પર શંકા વ્યક્ત કરે છે. ઈ.સ. 1191 તરાઈની પહેલી લડાઈમાં શાહબુદ્દીન મહંમદ ઘોરીને ઘોર પરાજય આપ્યો પરંતુ બીજા ૪ વર્ષ ઈ.સ. 1192માં પૃથ્વીરાજનો શાહબુદ્દીન સામે પરાજય થયો. પૃથ્વીરાજના મૃત્યુ બાબતે ઇતિહાસકારોમાં મતભેદ પ્રવર્તે છે.

પૃથ્વીરાજની હાર બાદ શાહબુદ્દીને પૃથ્વીરાજના પુત્રને ગાદીએ બેસાડ્યો ત્યારબાદ પૃથ્વીરાજનો ભાઈ ગોવિંદરાજ ગાદીએ આવ્યો. ઈ.સ. 1194માં કુતુબુદ્દીન ઐબકે અજમેર પર અધિકાર કર્યો. ત્યારપછી અજમેર થોડાક વર્ષ ચૌહાણ રાજાઓ પાસે તો કોઈવાર મુસ્લિમ શાસકો પાસે રહ્યું. ઈ.સ. 1287 થી 13વર્ષ સુધી હમ્મીરદેવ ચૌહાણ પાસે, ઈ.સ. 1301થી 64વર્ષ સુધી મુસ્લિમ શાસકો પાસે, ઈ.સ. 1364 થી ઈ.સ. 1438 સુધી રાજપૂત રાજાઓ પાસે, ફરી પાછુ ખીલજીવંશના રાજાઓ પાસે ચાલ્યું ગયું. આમ, ઈ.સ. 1558 માં મુગલ સેનાએ અજમેર પર અધિકાર કર્યો ત્યાં સુધી બંને વચ્ચે વહેંચાતું રહ્યું. અજમેરની રાજકીય અસ્થિરતાના કારણે અજમેરમાં અવ્યવસ્થા સર્જાઈ હશે અને રોજી રોજગાર મેળવવા મુશ્કેલ બન્યા હશે અને આથી જ અજમેરી સમાજે રોજી રોટીની શોધમાં અજમેરથી સ્થળાંતર કર્યું હશે એવું અનુમાન કરવામાં આવે છે.

મહાન મુગલ સમ્રાટ અકબરે અજમેરનો વિકાસ કર્યો, તે ઘણીવાર પગપાળા આગ્રાથી અજમેર ચાલીને આવ્યો. અજમેરના વિકાસથી અકબરના સમયમાં પોતાની ખોઈ દીધેલી પ્રતિષ્ઠા અજમેરે ફરી પ્રાપ્ત કરી. જહાંગીરના સમયકાળમાં પણ અજમેરનો વિકાસ થયો.

જહાંગીર અજમેરમાં હતો ત્યારે જ અંગ્રેજ સરકારનો દૂત સર ટોમસ રો અજમેરના દરબારમાં આવ્યો હતો. શાહજહાંના સમય ગાળામાં પણ અજમેરમાં શાંતિ રહી. ઔરંગઝેબના મૃત્યુ (ઈ.સ. 1710) પછી ફરી એક વાર અજમેરમાં રાજકીય અસ્થિરતા આવી. મરાઠાઓના શાસનકાળ દરમિયાન અજમેર મરાઠાઓ અને રાજપૂતો વચ્ચે વહેંચાતું રહ્યું. ઈ.સ. 1818માં અજમેર અંગ્રેજો પાસે ગયું ત્યારે યુદ્ધોનો સમય સમાપ્ત થયો.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મુખ્ય બે ફાંટાઓ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ અને મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતનો અજમેરી સમાજનો વર્ષોથી અલગ અલગ જગ્યાએ વિકાસ થયો છે. આમ છતાં, મોટાભાગના સામાજિક રિવાજો એક સરખા છે. જે તે પ્રદેશની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ તેમજ સ્થાનિક હિંદુ રિવાજોની તેમના પર ગાઢ અસર દેખાય છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં જન્મ સમયની વિધિઓ હિન્દુ સમાજ જેવી જ છે. જ્યારે મુસ્લિમ રિવાજ પ્રમાણે બાળકના કાનમાં ‘અઝાન’ દઈ મુસ્લિમ સંસ્કારોનું સિંચન કરવામાં આવે છે. ગળથૂંથી આપવી, વધામણી આપવી વગેરે રિવાજો બંને સમાજમાં છે. અજમેરી સમાજમાં બીજી ત્રીજી પેઢીના નામ હિન્દુ સમાજના નામ જેવા હોય છે. બાળકનું નામ ફોઈ બા પાડે છે અને તે બદલ ભેટ મેળવે છે. માતા દસ દિવસે દસોડી, વીસ દિવસે વીસોડી, મહિનો અને ચાલીસામાં દિવસે કંકોડીના મૂળનો પાવડર પાણીમાં નાખી નહાય છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં આ રિવાજ પ્રચલિત હોવાનું કારણ હિન્દુ સમાજની ગાઢ અસર દેખાય છે. પુત્ર જન્મને આ સમાજમાં અન્ય સમાજની જેમ શુભ માનવામાં આવે છે. આથી જ પુત્ર જન્મ થાય તો સવા પાંચ શેરની લાપસી અને પુત્રી જન્મે તો સવાશેરની લાપસી કરી કુટુંબ-ગોત્રના લોકો જ દિવસ આથમ્યા પહેલા ખાઈ લે છે. બાળકનું પારણું બાંધે ત્યારે ટોઠા (ઘુઘરી) બનાવવાનો હિન્દુ રિવાજ પણ પ્રચલિત છે. ગોયણી જમાડવાનો રિવાજ પણ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં છે. જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ પીરના ‘કર’ કરે છે. દરેક ગોત્રના અલગ પીર કે માતા હોય છે. અન્ય મુસ્લિમ સમાજની જેમ અજમેરી સમાજના અમુક કુટુંબો બિસ્મિલ્લાહ પઢાવે છે. જો કે, આ રિવાજ બહુ જૂનો નથી કે હાલમાં બહુ પ્રચલિત નથી. દરેક મુસ્લિમની જેમ આ સમાજમાં પુત્રની ખત્ના કરી બાળકના લિંગની આગળની વધારાની ચામડી કાપી નાંખવામાં આવે છે. જો કે, આ વખતે મામેરું ભરવાનો કુરિવાજ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કેટલાક લોકોમાં છે. બાળક જન્મના સવા મહિને મુંડન કરાવી ફોઈને વાળ ભારોભાર સોનું આપવાનો રિવાજ અજમેરી સમાજમાં છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં તથા કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં સગાઈની વિધિમાં નાનકડો ફરક દેખાય છે જેમાં સ્થાનિક રિવાજોની ગાઢ અસર દેખાય છે. લગ્નની કંકોત્રી આપવાનો રિવાજ હિન્દુ રિવાજના જેવો છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં લગ્નની કંકોત્રી આપવા કન્યાપક્ષ વરપક્ષના ત્યાં જાય છે જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં વરપક્ષ કન્યાપક્ષના ત્યાં જાય છે. મોંઘવારી પ્રમાણે હવે સગાઈ અને લગ્નની કંકોત્રી આપવાની વિધિ એક જ દિવસે કરી ખર્ચની બચત કરવામાં આવે છે. લગ્નના રિવાજમાં પણ અજમેરી સમાજ હિન્દુ સમાજના રિવાજોને અનુસરે છે. લગ્નગીતો ગુજરાતી ભાષામાં ગાય છે. માંડવો રોપવો કે માણેકસ્તંભ રોપવો, વરધની માટલી લેવા કુંભારના ઘેર વાજતે ગાજતે જવું, પીઠી કરવાનો રિવાજ, તેલ ચઢાવવાના રિવાજમાં હિન્દુ રિવાજોની છાંટ દેખાય છે. મુસ્લિમ રિવાજ પ્રમાણે હદિયો પઢાવી કુરઆન શિક્ષણને મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં દીકરીના ઘેર મામેરૂ ભરવાનો રિવાજ, પહેરામણી, સાડી તથા ધોતી ઓઢાડવાની વિધિ, હિન્દુ સમાજના જેવી જ છે. જો કે, કેટલાક વર્ષથી મામેરૂ ભરવાનો રિવાજને કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજે તિલાંજલી આપી છે.

વર-કન્યાનો પહેરવેશ પણ હિન્દુ પહેરવેશને મળતો આવે છે. સારો દિવસ, ચોઘડિયું જોવું, મુહુર્ત જોઈ લગ્ન નક્કી કરવા વગેરે રિવાજ પણ હિન્દુ સમાજના રિવાજને મળતા આવે છે. દીકરી મામાના ઘરની ગુજરાતી સાડી પહેરીને જ લગ્ન કરે છે. જાન પહેલાંના સમયમાં ત્રણ દિવસ રોકાતી હતી જેમાં સામાજિક કાર્યકરોના પ્રયત્નોથી સુધારો આવી એક દિવસ જ જાન રોકાય છે. રાત્રિના લગ્નનો રિવાજ પણ લુપ્ત થતો જાય છે. વાજતે ગાજતે જાન જોડીને જવું, સાસુ ‘અબોખો’ લઈને આવી જમાઈની નજર ઉતારવી, કંકુ ચોખાથી જમાઈને વધાવવા, જમાઈનું નાક ખેંચવું, સાસુની સાડીનો છેડો પકડી ભેટ માંગવી, સામ સામે ફટાણાં ગાવા જેવા રિવાજ બિલકુલ હિન્દુ સમાજના જેવા જ છે. વરરાજાને તથા જાનને ઉતારો આપવામાં આવે છે, વરરાજાને હજામ નવડાવે, મામા દ્વારા પાટેથી ઉતારવાનો રિવાજ, વરપક્ષ તરફથી કન્યાને ચાંદીની બંગડી પહેરાવી શુકન કરવાનો રિવાજ ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં આજે પણ છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં લગ્નનો જમણવાર શાકાહારી અને હિન્દુ સમાજ જેવો જ હોય છે. વરરાજા નિકાહ પઢવા આવે ત્યારે સામેયું કરવું, સાસુ દ્વારા ઘી અને ચોખાનો ચાંદલો કરવાનો રિવાજ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં નિકાહ પઢવાનો રિવાજ

મુસ્લિમ સમાજ જેવો છે. પરંતુ લગ્ન બાદ ‘તખ્ત’ની પહેરામણીનો રિવાજ, આંણવટિયાની પહેરામણીનો રિવાજ રાજપૂત હિન્દુ સમાજ જેવો છે. વરપક્ષ તરફથી કન્યા પક્ષને સગાઈની સાડી ઓઢાડ્યા બાદ કન્યા પક્ષ તરફથી વળતી પહેરામણીનો રિવાજ ફક્ત મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં જ છે. લગ્ન સમયે ઘરના પાણિયારા પાસે ગોત્રજ બેસાડવાનો રિવાજ, ગોત્રજ સમક્ષ દીવો કરી દિવાલ પર દેવીના રૂપનો આકાર કરવો, ધીના ચાંદલા કરવાનો રિવાજ અને “કુળદેવી જીયામાં” સમક્ષ અવસરની ક્ષેમકુશળતા માંગવીએ રાજસ્થાનના રાજપૂત સમાજના રિવાજ આજે પણ ચાલુ છે. વરરાજાની ગાડીના પૈડા નીચે શ્રીફળ વધેરવું અને ગુજરાતી વિદાય ગીતો હિન્દુ સમાજ જેવા જ હોય છે. ઘરમાં પ્રવેશ કરતી વખતે વહુ પરથી પાણીનો લોટો વાળવો, ચોખાથી વધાવવી, વરરાજાની બેન બારણું રોકી ભેટ માગવાનો રિવાજ અન્ય મુસ્લિમ સમાજમાં નથી. જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં વરની મા રાખના મુઠીયાં ચારે દિશામાં નાખે છે. વહુ પાસે ઠીકરું ભગાવવું. કન્યા વિદાય વખતે મા માટલું આપવું (જેમાં મીઠાઈ અને સૂકો મેવો હોય છે.) અને ફાનસ આપવાનો રિવાજ છે જે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં નથી. વર-વહુને વીંટીઓ રમાડવાનો રિવાજ અને ગોત્રજ સમક્ષ મીંઢળની ગાંઠો છોડવાનો રિવાજ પણ અન્ય મુસ્લિમ સમાજમાં નથી.

દીકરીને સાસરેથી તેડી જવી અને વહુને પિયરમાંથી તેડવા જવાની વિધિ બંને સમાજમાં છે પરંતુ કન્યાપક્ષ તરફથી વરપક્ષને સાડીઓ ઓઢાડવાનો રિવાજ ફક્ત મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં જ છે. વહુ ગર્ભવતી બને ત્યારે સીમંત વિધિ બંને સમાજમાં સરખી છે. દીકરીને સીમંત વિધિ કરીને ઘરે લઈ જતી વખતે રસ્તામાં આવતી નદીઓમાં રૂપિયો- પૈસો નાંખી ‘ટકો’ નાખવાનો રિવાજ પણ બંને સમાજમાં છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં તલ્લાક-છૂટાછેડા અન્ય મુસ્લિમ રિવાજની જેમ જ આપવામાં આવે છે. પરંતુ તલ્લાકશુદ્ધ સ્ત્રીને ઈસ્લામની શરિયત પ્રમાણે સવા બે મહિના ઈદતનો સમય અજમેરી સમાજની બહુ ઓછી સ્ત્રીઓ પાળે છે. અજમેરી સમાજમાં મરણની વિધિ ઈસ્લામની રીત પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. ત્રણ દિવસ, દસ દિવસ, વીસ દિવસ અને ચાલીસ દિવસે જીયારત કરવામાં આવે છે. ત્રીજા દિવસે જમણવાર કરવામાં આવે છે. હિન્દુ સમાજની જેમ મોટેથી પોક મૂકીને રડવાનો રિવાજ પણ છે. અજમેરી સમાજમાં વિધવા સ્ત્રીની હાલત અન્ય સમાજની વિધવાની જેમ દયનીય હોય છે. અજમેરી સમાજ ઈસ્લામી વર્ષના મહિનામાં, આવતા તહેવારો પરથી માસને

ઓળખે છે. અજમેરી સમાજના લોકો મોહરમ,ઈદે મિલાદુન્નબી રમઝાન, શબેકદ્ર, રમઝાન ઈદ (ઈદુલ ફિત્ર),બકરી ઈદ(ઈદુલઝુહા), જેવા મુસ્લિમ તહેવારોની ઉજવણી કરે છે. જો કે, તેમાં ઈસ્લામના તત્વોનું પ્રમાણ ઘણું જ ઓછું હોય છે. રમઝાન માસમાં ચુસ્ત મુસલમાનની જેમ નમાઝ રોઝાની નિયમિતતા બહુ ઓછા લોકો રાખે છે. મુસ્લિમોના મેળા-ઉર્સમાં અજમેરી સમાજ પણ ભાગ લે છે.

ઈસ્લામના નિયમો પ્રમાણે દિવસમાં પાંચવાર નિયમિત નમાઝ પઢવી, મિલકતના અઢી ટકાના દરે ગણતરી કરી ઝકાત કાઢવી, આર્થિક રીતે સધર વ્યક્તિએ હજ કરવા જવું જેવા નિયમો ચુસ્ત રીતે પાળનાર અજમેરી સમાજમાં બહુ ઓછા લોકો છે.ધાર્મિક ચુસ્તતા અજમેરી સમાજમાં ક્યાંય નજરે પડતી નથી. અજમેરી સમાજમાં આલીમ, (ઈસ્લામના શરીયતને જાણકાર), હાફિઝ (કુરઆન કંઠસ્થ કરેલ વ્યક્તિ) અને મુફ્તી (ઈસ્લામના શરીયત પર ચૂકાદા આપનાર) છેલ્લા દસ વર્ષમાં બન્યા છે. જેમની સંખ્યા બે આંકડામાં નથી. અન્ય મુસ્લિમ સમાજની જેમ મુસ્લિમો જેવો પહેરવેશ પહેરવો કે દાઢી રાખવી વગેરે મુસ્લિમ ઓળખ પણ અજમેરી સમાજમાં ગણ્યાં ગાંઠ્યા લોકો પાસે જ છે. અજમેરી સમાજમાં બહુમતી લોકો શુકન અપશુકનમાં શ્રદ્ધા રાખે છે. જેમાં શિક્ષિત અને અશિક્ષિત બધા જ લોકોનો સમાવેશ થાય છે.

અજમેરી સમાજ સદીઓથી રોજીરોટીની શોધમાં સ્થળાંતર કરતો રહ્યો છે. અજમેરી સમાજના લોકો ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પરંપરાગત ધંધા કે ખેતમજૂર તરીકે અને શહેરી વિસ્તારમાં મિલ મજૂર કે રીક્ષા ડ્રાઈવર તરીકે કામ કરી ગુજરાન ચલાવતા હતા. અજમેરી સમાજમાં ઈ.સ.1940 પહેલા સામાજિક ન્યાય માટે દરેક ગોત્રના પંચો હતા અને આ સામાજિક પંચ ન્યાય આપતું. પંચોએ આપેલા ન્યાયને સમાજના લોકો ચુસ્ત રીતે પાળતા. આઝાદી બાદ પંચો વૃદ્ધ થઈ એક પછી એક ગુજરી ગયા અને દેશમાં લોકશાહીનો પવન ફૂંકાયો આથી પંચ પદ્ધતિ નાબુદ થઈ ગઈ. ઈ.સ.1935 પહેલાં જાનને ત્રણ દિવસ બે રાત્રિ રાખીને ત્રણ ટંક મીઠાઈ જમાડવાનો રિવાજ હતો જેમાં નવયુવાનો દ્વારા અવારનવાર સુધારા થતાં હાલમાં ફક્ત દિવસના જ લગ્નો લેવાય છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં અમદાવાદના દિલ્હી ચકલા અને જમાલપુર વિસ્તારમાં નવયુવકોએ જુદા જુદા મંડળોની સ્થાપના કરી હતી

જેના મુખ્ય હેતુઓ સમાજમાં કુરઆન શિક્ષણ આપવાના તથા લગ્ન, મરણ પ્રસંગે સહકાર આપવાના હતા. ઈ.સ.1958 માં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સૌ પ્રથમ વસ્તી ગણતરીનું આયોજન થયું હતું. આ સમાજ આર્થિક અને સામાજિક રીતે પછાત હોવાથી નાણાં ભંડોળના અભાવે આ મંડળો કોઈ મોટી યોજના અમલમાં મૂકી શકતા ન હતા. ઈ.સ.1978 માં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું સૌ પ્રથમ શૈક્ષણિક સંમેલન તથા તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓનો ઈનામ વિતરણ સમારંભ ત્રણ દરવાજા અમદાવાદ ખાતે યોજાયો હતો. ઈ.સ.1979 થી ઈ.સ.1984 દરમિયાન અલાઉદ્દીનભાઈ અજમેરી સમાજના સેક્રેટરી પદે રહી બક્ષીપંચના સર્ટિ આપવાનું તેમજ નાના મોટા સામાજિક કામો કરવાનું કાર્ય કર્યું હતું. ઈ.સ.2000 ના વર્ષમાં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના નુરમહંમદ ભાઈચંદભાઈ મનસુરી તથા અન્ય સામાજિક કાર્યકરોએ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનો સહકાર લઈ સમાજ કલ્યાણ અધિકારી, ગાંધીનગરને સમગ્ર અજમેરી સમાજને બક્ષીપંચમાં આર્થિક અને સામાજિક-શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગમાં સમાવવા માટે કાર્યવાહી કરી હતી. જેમાં ઘણી મુદ્દતોના અંતે ઘણાં બધા પુરાવાઓ રજૂ કર્યા હોવાં છતાં સારા પરિણામની આશા ધૂંધળી બનતાં કાર્યવાહી પડતી મૂકી હતી.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ગુજરાતમાં આશરે 2000 કુટુંબો વસે છે. ગુજરાતમાં તેઓ સૌરાષ્ટ્ર, મધ્ય ઉત્તર ગુજરાત અને દક્ષિણ ગુજરાતમાં વસે છે. અજમેરી સમાજનો મુખ્ય ધંધો કપાસ લોઢવાનો, રૂ પીંજવાનો, ઘાણી ચલાવવાનો, કરિયાણાની દુકાન, વાસણ વેચવાનો હતો. સમય જતાં તેમાં બદલાવ આવતો ગયો. અજમેરી સમાજના લોકોમાં વેપાર કરવાની કૂનેહ અને આવડત હોવાથી તે નોકરી કરતાં નાનો વેપાર કરવો વધુ પસંદ કરે છે. હિન્દુ સમાજ સાથે ઓતપ્રોત થઈ રહેવું તેમના માટે વધુ સહેલાઈ ભર્યું છે કારણ કે હિન્દુ સમાજ જેવો ગુજરાતી પહેરવેશ અને ગુજરાતી ભાષા તથા હિન્દુ તહેવારોને ઉજવણી તેમાં મદદરૂપ બને છે. જો કે ઈ.સ.2002 માં કોમી તોફાનોમા આ સમાજને મોટું નુકશાન થયું હતું. આથી ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં સ્વતંત્ર ધંધા છોડીને તેઓ શહેરમાં સલામત વિસ્તારમાં આવી પ્રાઈવેટ નોકરી કરવી તથા મજૂરી તરફ વળ્યા છે. આર્થિક રીતે પછાત હોવાથી અજમેરી લોકો પોતાના સ્વતંત્ર ઉદ્યોગો સ્થાપી શક્યા નથી પરંતુ નાના પાયા પર કારીગરી આધારિત લઘુ ઉદ્યોગો, ગૃહઉદ્યોગો દ્વારા અજમેરી સમાજે આર્થિક પ્રદાન કર્યું છે. અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓ પણ પતિને ધંધામાં

મદદરૂપ થવામાં કે મજૂરી કરવામાં નાનમ અનુભવતી નથી. અજમેરી સમાજના મુખ્ય ધંધાઓને પાંચ વિભાગમાં વહેંચી શકાય.

- (1) ખેતી
- (2) વ્યાપાર
- (3) ઉદ્યોગ
- (4) છૂટક મજૂરી
- (5) અન્ય.

ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં રહેતો અજમેરી સમાજ ખેતીના વ્યવસાય સાથે જોડાયેલો છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજનાં નાના તથા સીમાંત ખેડૂતો છે જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં કેટલાક મોટા ખેડૂતો પણ છે. ખેતી સાથે તેઓ પશુપાલન પણ કરે છે. અનાજ, કઠોળ, તેલીબિંયા તથા કપાસ, મગફળી અને અન્ય રોકડીયા પાકોનું વાવેતર કરી ખેતીવાડી ઉત્પન્ન બજાર સમિતિમાં પોતાની ઉપજ વેચી આવક ઊભી કરે છે. પશુપાલન કરતા ખેડૂતો ગામની દૂધ સહકારી મંડળીમાં દૂધનું વેચાણ કરી આવક મેળવે છે. જો કે, અજમેરી સમાજમાં ખેતી કરતા લોકોની સંખ્યા પાંચ ટકાથી વધુ નથી.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજનો મુખ્ય ધંધો વેપાર છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લોકો મોટેભાગે કરિયાણાંની દુકાનો ચલાવે છે. આ સિવાય અનાજ દળવાની ઘંટી, શાકભાજીના બિયારણ, જંતુનાશક દવાની દુકાન, શિંગયણા શેકવાના ભદ્દા, બૂટચંપલની દુકાન, કાયના વાસણની દુકાન કે અન્ય સૌંદર્ય પ્રસાધનોની દુકાન કરી ગુજરાત ચલાવે છે. જીવન જરૂરિયાતની ચીજવસ્તુઓના વેપારમાં મંદીનો ભય ઓછો હોવાથી તેઓ જીવન જરૂરિયાતની ચીજવસ્તુઓ વેચાણ માટે વધુ પસંદ કરે છે. જ્યારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકોનો મુખ્ય ધંધો પીંજવાનો હોઈ તેઓ ગાદલા ગોદડાં બનાવવાની દુકાનો દરેક શહેર અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં કરે છે. આર્થિક રીતે નબળા લોકો પેડલ રીક્ષામાં પીંજવાની ફેરી કરી ગુજરાત ચલાવે છે. કેટલાક લોકો અન્ય વેપાર તરફ પણ વળ્યા છે જો કે, તેમની સંખ્યા જૂજ પ્રમાણમાં છે. ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કેટલાક સાહસવીરોએ ઉદ્યોગક્ષેત્રે ઝંપલાવી સફળતા હાંસલ કરી છે. જેમાં પાવરલુમ્સ ક્ષેત્રે તથા ફર્નિચર ક્ષેત્ર મુખ્ય છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી

સમાજના રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ, ઉસ્માનભાઈ ઉમેદભાઈ અને અબ્દુલભાઈ ઉમેદભાઈ પાવર લુમ્સ બનાવવાની ફેક્ટરીઓ ચલાવતા હતા. કાપડ વણાટની પાવર લુમ્સ તેઓ બનાવી ભારતના દરેક શહેરમાં વેચતા. તેમના લુમ્સ બાંગ્લાદેશ અને શ્રીલંકા સુધી વેચાતી હતી. આ ધંધામાં તેમને ખૂબ સફળતા મળી હતી. અમદાવાદમાં જૈન અને હિંદુ વેપારીઓ સાથે મળી તેમણે સુપ્રભાત ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટ બનાવ્યું હતું જ્યારે શાહપુર અમદાવાદ મુકામે અજમેરી ઉદ્યોગનગર પણ વસાવ્યું હતું. જ્યારે તેમના અન્ય એક ભાઈ એહમદભાઈ ઉમેદભાઈ કાપડવણાટની ફેક્ટરી કરી હતી. આ સિવાય કાપડવણાટ ક્ષેત્રે અન્ય અજમેરી ભાઈઓ પણ જોડાયા હતા. એહમદભાઈ ઉમેદભાઈ અજમેરીએ ટ્રાવેલ્સક્ષેત્રે, વૉશિંગ પાવડરની પ્રોડક્ટ બનાવવા, જથ્થાબંધ કાપડના વેચાણ, સુતરયાનના ધંધામાં, પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના ધંધામાં પણ હાથ અજમાવ્યો હતો. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના હબીબભાઈ નાનજીભાઈ તગાળાએ ફર્નિચર ક્ષેત્રે ખૂબ મોટું પ્રદાન આપ્યું છે. રાજદીપ સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ અમદાવાદમાં તેઓ તમામ પ્રકારના લાકડાંનું, સ્ટીલના ફર્નિચરના ઉત્પાદક છે. જ્યારે પ્લાસ્ટિક ફર્નિચરના મોટા વિકેતા છે. અમદાવાદના ફર્નિચર એસોસિએશનના મંત્રી તથા છેલ્લા 15 વર્ષથી પ્રમુખ છે. કાઠિયાવાડી સમાજના અન્ય લોકો પણ નડિયાદ, મહુવા, તળાજામાં ફર્નિચર ક્ષેત્રમાં સંકળાયેલા છે.

એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે પણ અજમેરી સમાજના લોકો સંકળાયેલા છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ તથા તેમના પુત્રો, પૌત્રો એમ.આર. ઈન્ડસ્ટ્રીઝ અમદાવાદ, પીંજવાના મશીન બનાવવાના ઉદ્યોગ સાથે ઈ.સ.1945 થી સંકળાયેલા છે. વિદેશમાં પણ તેમના મશીનો નિકાસ થાય છે. દરિયાપુર અમદાવાદના ઉસ્માનભાઈ જીવાભાઈ તથા તેમના પુત્ર મોહીંગ વર્કસના ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલા છે. મેટલ પર ઝીંણું કાસ્ટીંગ કરવાનું, સબમર્સીબલ પંપ કાસ્ટીંગ, ચાંદી રીફાઈનરીની ડાઈ બનાવવાનું તથા રીપેરિંગ કરવાનું કામ તેઓ કરે છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મહંમદભાઈ ઉર્ફે શાહભાઈ લેથ મશીન પર યાંત્રિક સામગ્રી બનાવવી, ઓઈલ એન્જિનના પંપ રીપેરિંગ તેમજ ટ્રાવેલ્સ ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલા હતા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના કેટલાક વેપારીઓ કોટનવેસ્ટના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા છે. મિલમાંથી બિન ઉપયોગી રૂ લાવી તેને મશીનમાં વાપરવાલાયક બનાવી ગાદલાં ગોદડાં બનાવતા વેપારીઓને તે વેચે છે.

અજમેરી સમાજના બહુ ઓછા લોકો સરકારી તથા અર્ધસરકારી નોકરી સાથે જોડાયેલા છે. સમાજમાં એકમાત્ર વર્ગ-1ના અધિકારી સિવિલ જજ અને જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ છે. જ્યારે બે વ્યક્તિઓ L.I.C. (લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની)માં ડેવલપમેન્ટ ઓફિસર તથા એડમિનિસ્ટ્રેટીવ ઓફિસર તરીકે ફરજ બજાવે છે. આ સિવાયના અજમેરી સમાજના લોકો વર્ગ-3અને વર્ગ-4ની નોકરીઓ જેવી કે, શિક્ષક, ડ્રાઈવર, કંડક્ટર, કારકૂન, નર્સ, ટાઈપીસ્ટ, પોલીસ કે પટાવાળામાં નોકરી કરે છે. ISRO માં ત્રણ અને O.N.G.C.માં 1 વ્યક્તિ નોકરી કરે છે. હાઈસ્કૂલમાં કુલ ત્રણ શિક્ષકો છે. સુમનભાઈ અજમેરી પ્રોફેસર તરીકે હતા જ્યારે ડૉ. અબ્દુલ સજ્જાદ અજમેરી રસાયણ શાસ્ત્રના પ્રોફેસર છે જ્યારે ઈકબાલભાઈ વોરા ગાંધીનગરમાં G.C.E.R.T.માં રિસર્ચ એસોસિએટ છે. આમ, અજમેરી સમાજમાં શિક્ષણના અભાવે સરકારી નોકરી કરતા લોકોનું પ્રમાણ ઘણું નીચું છે. ખાનગી અને રાષ્ટ્રીય બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીમાં નોકરી કરતાં લોકોનું પ્રમાણ વધારે છે પરંતુ તે નોકરી મોટેભાગે કારીગરી આધારિત કે મજૂરી આધારિત હોઈ ઊંચા પગારની નોકરી કરતા લોકોનું પ્રમાણ નહીંવત્ છે.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં છૂટક મજૂરી અને છૂટક ધંધા કરતા લોકોનું પ્રમાણ વધારે છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં પેડલ રીક્ષામાં પીંજવાની ફેરી કે ખેતમજૂરોનું પ્રમાણ વધારે છે, જ્યારે મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં ફેક્ટરીઓમાં, મોટી દુકાનોમાં પ્રાઈવેટ નોકરી કે મજૂરી કરનાર વર્ગ મોટો છે. કડિયાકામ, દરજીકામ, કલરકામ જેવા કારીગર વર્ગ પણ છે. ફૂટપાથ પર નાની છૂટક વેચાણ કરતી રેંકડી કરતા લોકો અથવા કાપડની દુકાનોમાં સેલ્સમેન તરીકે નોકરી કરતા લોકો પણ છે. કેટલાક લોકો ગૃહ ઉદ્યોગ જેવા કે રેડીમેઈડ કપડાં સીવવા, મીઠાઈના બોક્ષ બનાવવા જેવા વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા છે. બંધ મિલ કામદારો ભાડાંની કે માલિકી રીક્ષા ચલાવી પેટ ગુજારો કરે છે. રિક્ષા ડ્રાઇવર કે પાનના નાના ગલ્લા ચલાવનાર વર્ગ મોટો છે. અજમેરી સમાજમાં સ્ત્રીઓ પણ ઘર-બંગલાઓમાં ઘરકામ, લગ્નપ્રસંગોએ રસોઈયાને મદદ કરવા મજૂર તરીકે, રેડીમેડ કપડાં બનાવતી ફેક્ટરીઓમાં મજૂરી આધારિત કામ કરી પતિને મદદરૂપ બને છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં ઉમેદભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈના સુપુત્રો ઈ.સ.1960 માં ઉદ્યોગક્ષેત્રે ઝંપલાવી સફળ થયા બાદ પોતાના હિન્દુ-જૈન મિત્રો સાથે સારા સંબંધોને કારણે વેપારી મિત્રો મળી સુપ્રભાત ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટ ખાતે, બારડોલપુરા, અમદાવાદ સુપ્રભાત સહકારી બેંકની સ્થાપના ઈ.સ.1971માં કરી હતી. શરૂઆતના વર્ષમાં ઉમેદભાઈના ચાર મિત્રો મળી કુલ છ અજમેરી ડિરેક્ટર્સ હતા જ્યારે દસથી વધુ અજમેરી કર્મચારીઓ બેંકમાં હતા. ઈ.સ.1971થી 85 સુધી બેંકે ઉત્તરોત્તર સારી પ્રગતિ કરી હતી. બેંક ઓડિટ વર્ગ ‘બ’ થી ‘અ’ મેળવ્યો હતો. વેપારી આલમમાં તેની શાખ સારી હતી. બેંકની સ્થાપનાનો મૂળ હેતુ અને ધ્યેય મધ્યમ અને જરૂરિયાતવાળા વર્ગને ધિરાણની સગવડો પૂરી પાડવાનું, નબળા વર્ગને દૂધાળા ઢોર ખરીદવા, રિક્ષા ટેક્ષી ડ્રાઈવરો, નાનો વેપારીવર્ગ, નાના કારખાનેદાર, લઘુ ઉદ્યોગકારો વગેરેને ધિરાણ કરી સમાજવાદના ઝોકને અનુરૂપ વલણ રાખવાનો હતો. જેમાં તેઓ સફળ પણ થયા. ઈ.સ. 1985 માં બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સની ચૂંટણી થઈ જેમાં અજમેરી સમાજના ડિરેક્ટરો ચૂંટાયા નહિ અને નવા ડિરેક્ટરોની આઠ માસના કાર્યકાળમાં બેંકના કર્મચારીઓની નાણાંકીય ઉચ્ચાપતના કારણે બેંક ફડયામાં ગઈ. ઈ.સ. 1995 સુધીમાં વસૂલાતની પરિસ્થિતિ ઝડપથી સુધરતાં બેંક પાસે સારી એવી સિલક થતા ડિપોઝીટરો બચત ખાતેદારો વગેરેને પૂરેપૂરી રકમ ચૂકવી આપવામાં આવી હતી અને લેણદારો પાસેથી વસૂલાતની રકમની વસૂલાત આજ સુધી ચાલુ છે.

વિદેશમાં વસતા મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત અજમેરી સમાજના અંદાજિત 50 થી 60 કુટુંબ અમેરિકા, કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા, સ્પેન, ઈંગ્લેન્ડ તથા અન્ય અખાતી દેશોમાં વસે છે. વિદેશમાં રહી સ્વદેશ માટે કંઈક કરી છૂટવાની તમન્ના અજમેરી સમાજના લોકો ધરાવે છે. વર્ષોથી વિદેશમાં રહેતા હોવા છતાં તેઓએ ભારતીય સંસ્કૃતિ ત્યજી નથી. લગ્ન તથા અન્ય સામાજિક પ્રસંગો કરવા તેઓ ભારતમાં આવે છે. ઝકાત તથા અન્ય આર્થિક મદદ તેમના જાતભાઈઓને કરે છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સૌ પ્રથમ એન્જિનિયર લતીફભાઈ વોરાએ અમેરિકામાં ઈ.સ.1968 માં સૌ પ્રથમ વસવાટ કર્યો તેમના પ્રયત્નોથી આજે ઘણા અજમેરી કુટુંબો અમેરિકામાં વસ્યા છે આથી તેઓને લોકો અજમેરી સમાજના “કોલંબસ” તરીકે ઓળખે છે. અમેરિકામાં તેઓ શિકાગોમાં સામાજિક સેવા કરતી ઘણી સંસ્થાઓ સાથે જોડાઈને સામાજિક સેવા કરે છે. ગુજરાત મુસ્લિમ એસોશીએશન ઓફ અમેરિકા,

શિકાગોના પ્રમુખપદે પણ તેઓ રહ્યા હતા. તેઓ ફેડરેશન ઈન્ડિઅન એસોસિએશન (FIA) ના ઉપપ્રમુખ તરીકે સેવાઓ આપી છે. શિકાગોના મેયર દ્વારા કેરોસ્ટ્રીમ વિસ્તારના પ્લાનીંગ ઝોનીંગ કમિટીના કમિશનર તરીકે પણ તેમની વરણી થઈ હતી. અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના પણ તેઓ શુભચિંતક છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના મુસ્તફાભાઈ મહંમદભાઈ અજમેરી અમેરિકામાં સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે સુંદર પ્રદાન આપી રહ્યા છે. વિદેશમાં ભારતીય કલાકારોને બોલાવી “સ્ટેજ શોના” વ્યવસાય સાથે જોડાઈ સામાજિક કાર્યો સાથે સંકળાયેલા છે. એટલાન્ટામાં કોઈપણ ગુજરાતીને મદદની જરૂર હોય તો તે મુસ્તફાભાઈની મદદ લે છે. આથી જ લોકો તેમને “એટલાન્ટાના મેયર”ના હુલામણાં નામથી ઓળખે છે. અમેરિકામાં નવરાત્રિનું આયોજન, સ્વાતંત્ર્ય દીનની ઉજવણીમાં પણ તેઓ આગળ પડતો ભાગ લે છે. ઈન્ડિઅન કલ્ચરલ એસોસિએશન (IACA) તરફથી નરગીસ દત્ત ફાઉન્ડેશન તરફથી સુનિલ દત્તના હસ્તે તેમનું સન્માન થયું છે. તાજેતરમાં તેમના લીવર ટ્રાન્સપ્લાન્ટના પ્રસંગે “ફેન્ડઝ ઓફ મુસ્તફા અજમેરી” (FOMA)ની રચના તેમના મિત્રોએ કરી, તેમના માનમાં બોલીવુડના જાણીતા કલાકાર પરેશ રાવલનો કોમેડી શો રાખવામાં આવ્યો હતો. વિશ્વપ્રવાસી દિને તેઓ ભારતમાં જરૂર પધારે છે.

મુસ્તફાભાઈના મોટાભાઈ અલાઉદ્દીનભાઈ અજમેરી ઈ.સ.1984 થી અમેરિકામાં સ્થાયી થયા છે એ પહેલાં તેઓ ભારતમાં રહી અજમેરી સેવા સમાજના સેક્રેટરી તથા પ્રમુખ રહી સામાજિક સેવા કરી હતી. વ્યવસાયે શિક્ષક અલાઉદ્દીનભાઈ અજમેરી સમાજમાં એકતા, સંપ, શિક્ષણ, શાંતિ, સંગઠન જેવા હેતુઓ માટે ખૂબ ઉમદા પ્રદાન કર્યું છે. અમેરિકામાં વસતા અજમેરીએ સમાજના લોકો પણ અમેરિકામાં શિક્ષણ અને વેપાર ક્ષેત્રે ખૂબ સારું પ્રદાન કર્યું છે. કેટલાક વ્યક્તિઓ કમ્પ્યુટર સાયન્સ, ફાર્મસી, બિઝનેસ એનાલીસીસ તરીકે પણ સેવા આપી રહ્યા છે. અમેરિકામાં MBBS ડોક્ટર પણ બની રહ્યા છે. અમેરિકામાં વસતા અજમેરી સમાજના લોકોએ પોતાના સ્વતંત્ર ધંધાઓ કર્યા છે. જો કે, હજુ તે નાના પાયા પર છે. વિદેશમાં વસતા અજમેરી સમાજના લોકોએ નોકરીઓ પર વધુ ધ્યાન કેન્દ્રીત કર્યું છે.

ઈ.સ.1980 પછી ગુજરાતના હિન્દુ-મુસ્લિમ બંને સમાજોએ મોંઘવારી તથા લગ્નના ખોટા ખર્ચાઓ પર કાપ મૂકવા સમૂહલગ્ન મહોત્સવના આયોજન કર્યા ત્યારે અજમેરી સમાજમાં

મિલો બંધ પડવાથી મિલ કામદારો બેકાર બન્યા આથી લગ્નના ખર્ચાઓથી બચવા સમૂહલગ્નના આયોજન થયા. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કાર્યકરોએ તા. 14-6-87 ને રવિવારે ગાંધીનગર મુકામે સમૂહલગ્નનું આયોજન થયું હતું. આ સમૂહલગ્નમાં સમગ્ર સમાજને આમંત્રિત ન કરતાં ફક્ત વર-કન્યાના સગાઓને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું. સફળતા મળતા બીજો સમૂહલગ્નોત્સવ તા.28-4-1991 ને રવિવારે ગાંધીનગરમાં યોજાયો હતો. ત્યારપછી આઠ વર્ષ બાદ તા.14-2-1999 ને રવિવારે ગાંધીનગરમાં ત્રીજો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ યોજાયો હતો. પ્રથમ બે સમૂહલગ્નમાં કોઈ એક વ્યક્તિને પ્રમુખપદ આપવાને બદલે સામૂહિક જવાબદારી આપવામાં આવી હતી જ્યારે આ સમુહ લગ્નમાં હાજી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ અજમેરીને પ્રમુખ બનાવવામાં આવ્યા હતા.ત્રીજા સમૂહલગ્ન મહોત્સવમાં અમેરિકાથી પધારેલ અજમેરી ભાઈઓનું તથા સમાજના સૌ પ્રથમ મેજિસ્ટ્રેટ, સૌ પ્રથમ મહિલા વકીલ અને સૌથી વૃદ્ધ વ્યક્તિનું સન્માન પણ કરવામાં આવ્યું હતું. ચોથો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ તા. 30-5-2004 ને રવિવારે જુહાપુરા અમદાવાદ ખાતે યોજાયો હતો. આ સમૂહલગ્નમાં એક અધ્યક્ષ અને પાંચ પ્રમુખોને જવાબદારી સોંપાઈ હતી. આ સમૂહલગ્નને સૌથી સફળ સમુહ લગ્ન માનવામાં આવે છે. પાંચમો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ તા. 8-11-2008 ને રવિવારે સરખેજ, અમદાવાદ ખાતે કરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં પ્રમુખ તરીકે હાજી દાઉદભાઈ અલીભાઈ બોરૂવાળાની વરણી થઈ હતી. આ સમૂહલગ્નમાં સૌ પ્રથમ વાર સગાઈ અને લગ્ન કંકોત્રી વધાવવાની વિધિ સામૂહિક રીતે ગાંધીનગર મુકામે રખાઈ હતી તેમજ સૌ પ્રથમવાર સમૂહલગ્નમાં જોડાનાર વ્યક્તિઓ માટે 18 મુદ્દાનું બંધારણ અમલમાં મૂક્યું હતું. જેમાં વર કન્યાના માતાપિતાએ ઘેર અલગથી જમણવાર કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકાયો હતો. સૌ પ્રથમવાર 14 નવદંપતિની રૂ. 5000/- ની મુદતી થાપણ ભેટ આપવામાં આવી હતી. તમામ સમૂહલગ્નમાં ત્રણ વ્યક્તિઓ જ ખજાનચી તરીકે સતત ચાલુ રહ્યા હતા.

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં જુદા જુદા મંડળોએ સમૂહલગ્નોના આયોજનો કર્યા હતા. વળી, કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજને ઈ.સ.2002 ના કોમી તોફાનોમાં ભયંકર નુકશાન થવાથી આર્થિક સામાજિક પ્રગતિમંચના નેજા હેઠળ અમદાવાદના નવયુવકોએ તા. 25-5-2003 ને રવિવારે સરખેજ અમદાવાદ મુકામે સૌ પ્રથમવાર સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું હતું. આ સમૂહલગ્ન સફળ થતાં રાજકોટના નવયુવાઓએ સૌરાષ્ટ્રમાં વસતા કાઠિયાવાડી

અજમેરીઓને લાભ આપવા તા.7-12-2003 નો રવિવાર રાજકોટ ખાતે ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક મંચ બનાવી સમૂહલગ્ન મહોત્સવનું આયોજન કર્યું હતું. અમદાવાદના નવયુવકોએ ફરી એક વાર સામાજિક પ્રગતિ મંચ બનાવી તા.9-5-2004 ને રવિવારે જુહાપુરા અમદાવાદ ખાતે સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું. સૌરાષ્ટ્રના કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના લોકોને અમદાવાદ દૂર પડતું હોવાથી રાજકોટના નવયુવાનોએ ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી મંચે રાજકોટ ખાતે બીજીવાર તા. 9-1-2005 ને રવિવારે સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું. અમદાવાદ અને રાજકોટ ખાતે બે બે સમૂહલગ્ન સફળ રહ્યા આથી મોરબીના નવયુવાનોએ ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી સામાજિક એકતા મંચ બનાવી મોરબીમાં તા. 22-4-2007 ને રવિવારે સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું હતું. તમામ સમૂહલગ્ન મહોત્સવ સમાજમાંથી દાતાઓ પાસે દાન લઈ કરવામાં આવ્યા હતા. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં યુનુસઅલી અમીરહુસેન મહુવાવાળાએ પોતાના સ્વખર્ચે મહુવામાં તા. 2-11-2008 ને રવિવારે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનો સમૂહલગ્ન મહોત્સવ યોજાયો હતો. તમામ નવદંપતિને તેમણે તમામ પ્રકારની ચીજવસ્તુઓ ભેટ આપી તેમજ સમાજના દરેક હાજર કુટુંબને પણ લહાણી પેટે ભેટ આપી હતી. આ સમૂહલગ્નમાં લાગ, ચાંદલો કે દાન પેટે કોઈ જ રકમ લેવામાં આવી ન હતી. મોરબીમાં ખ્વાઝા ગરીબ નવાઝ અજમેરી યંગ ગ્રુપે ફરી એકવાર તા. 30-5-2010 ને રવિવારે મોરબીમાં સમૂહલગ્નનું આયોજન કર્યું હતું. આમ, મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજે કુલ પાંચ અને કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજે કુલ સાત સમૂહલગ્ન મહોત્સવ યોજ્યા હતા.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજે સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે ખૂબ સારું પ્રદાન આપ્યું છે. અજમેરી સમાજની કેટલીક વ્યક્તિઓએ કલા, નાટક, સંગીત અને સાહિત્ય ક્ષેત્રે નોંધપાત્ર પ્રદાન કર્યું છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અજીતભાઈ નાટ્યક્ષેત્રે, લેખન અને પત્રકારત્વક્ષેત્રે સુંદર દેખાવ કર્યો છે. બાળપણથી જ તેમના નાટ્ય કલા જોવા મળી હતી.

તેમણે ફિલ્મ બનાવવાની તાલીમ ગુજરાત ફિલ્મ વિકાસ નિગમ દ્વારા તેમજ NCERT દ્વારા સ્ક્રીપ્ટ રાઈટીંગની તાલીમ મેળવી હતી. અજીતભાઈએ દસ્તાવેજી ફિલ્મોનું નિર્માણ કર્યું છે. તારા ચેનલ માટે 190 જેટલા કાર્યક્રમોના નિર્માણ દૂરદર્શન માટે બે મિનિટના કવીકીઝ, તીર્થધામો માટે હિન્દી-ગુજરાતીમાં ફિલ્મની સ્ક્રીપ્ટ પણ લખી છે. પોતાનું સ્વતંત્ર પ્રોડક્શનની

ઓડિયો કેસેટ ગરબા, સ્તૂતિ અને ગીતો આધારિત છે. નવગુર્જરી પાક્ષિકના તેઓ તંત્રી હતા. આ પાક્ષિકના ગુજરાતની અસ્મિતા પર પ્રકાશ પાડતા લેખક પણ તેઓ પોતે છે. આ સિવાય રાજકોટના આસીફભાઈ અજમેરી પણ સારા નાટ્યકાર તરીકે ઉભરી રહ્યા છે. વાઈબ્રન્ટ ગુજરાતના પ્રોગ્રામમાં, ગુજરાત રાજ્યના સ્થાપના દિને અમરેલી ખાતે મેગા કલ્ચરલ ઈવેન્ટમાં સુંદર અભિનય બદલ ગુજરાત રાજ્યના મુખ્ય સચીવ તથા રાજકોટ કલેક્ટર તરફથી આસીફભાઈને પ્રમાણપત્રો એનાયત થયા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ પણ સારા નાટ્યકલાકાર હતા. અમેરિકામાં પણ તેમણે નાટક શો કરેલા છે. સુલેમાનભાઈ રૂસ્તમભાઈ અજમેરી અજમેરી સમાજના શાયર અને કવિ તરીકે સુંદર પ્રદાન આપ્યું હતું. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના અબ્દુલકરીમ ખાનજાદા ઉર્ફે રાહી શાયર પણ 85 વર્ષની ઉંમરે સુંદર કવ્વાલી, ભજન, ગઝલના રચયિતા છે. ફાતસર મોરબીના કાળુભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ તથા તેમના પુત્ર સત્તારભાઈ ત્રણ પેઢીથી કવ્વાલી, ભજન, લોકવાણી, ડાયરો અને સંતવાણીના સારા કલાકારો રહ્યા છે.

કવિ અને લેખક તરીકે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના પ્રોફેસર સુમનભાઈ અજમેરીએ ઘણાં પુસ્તકો લખ્યા છે. તેમના કાવ્યસંગ્રહો, ગઝલો, ગદ્યસંચય તથા ગીતોની ઓડિયો કેસેટસ પ્રકાશિત થઈ ચૂકી છે. તેમણે 32 સાહિત્યિક પુસ્તકો લખ્યા છે. હાલમાં અમેરિકામાં વસતા સુમનભાઈ અજમેરીએ વિદેશમાં રહીને પણ ઘણાં પુસ્તકો લખ્યા છે.

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનું સૌ પ્રથમ શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક સંમેલન તા. 18-5-1948 ના રોજ સાવરકુંડલા મુકામે યોજાયું હતું. ત્યારપછી 3 થી 5 એપ્રિલ ઈ.સ.1973 માં સરખેજ મુકામે ત્રણ દિવસનું શૈક્ષણિક સંમેલન ભરાયું હતું. આ સંમેલનમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજનું બંધારણ ઘડીને અમલમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું. સમારંભમાં ચૂંટણી કરી જમાલભાઈ ગીગાભાઈ મંઘવાને પ્રમુખ તરીકે ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યા હતા. બંને સંમેલનમાં અધ્યક્ષ હાજી રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ અજમેરી રહ્યા હતા. વિવિધ ક્ષેત્રની વ્યક્તિઓએ શૈક્ષણિક પ્રવચનો આ સંમેલનમાં કર્યા હતા. આ સંમેલન બાદ ઈ.સ.1992 કોમી તોફાનો બાદ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજને બેઠો કરવા ઈ.સ. 1993 માં લોકશાહી પદ્ધતિથી ચૂંટણી કરી હોદ્દાદારોને ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યા. જેમાં પ્રમુખ તરીકે બાબુભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડ ચૂંટાઈ આવ્યા હતા.

ઈ.સ. 1996 માં ફરી એકવાર લોકશાહી પદ્ધતિથી ચૂંટણી કરી હબીબભાઈ નાનજીભાઈ અજમેરી પ્રમુખ તરીકે તથા અન્ય હોદ્દાઓ ચૂંટાયા હતા. ઈ.સ. 1997 માં સૌરાષ્ટ્ર મુસ્લિમ અજમેરી સમાજના નામના ટ્રસ્ટનું રજિસ્ટ્રેશન કરવામાં આવ્યું હતું. આ હોદ્દાઓએ કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની એક ડીરેક્ટરી બનાવી હતી. આ કમિટીએ ઈનામ વિતરણ સમારંભોના આયોજન પણ કર્યા હતા. ત્યારબાદ મહંમદભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણ વટવાવાળા પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાયા હતા. હાલમાં મહંમદભાઈ ભાઈજીભાઈ ગૌડ પ્રમુખપદે છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં જમાલપુર અમદાવાદ ખાતે ઈ.સ. 1936 થી શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ કરવા “અજમેરી મદ્રસાએ તાલીમુલ કુરઆન” નામનો મદ્રસા શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો. જેના વાર્ષિક રિપોર્ટ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. આ મદ્રસા દ્વારા સમાજના લોકોને કુરઆન શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. ભાડાના મકાનના કબજા માટે ઈ.સ. 2002 માં તેના મૂળ મકાન માલિકે અદાલતનો આશરો લીધો હતો જો કે , અદાલતનો ચૂકાદો અજમેરી સમાજની તરફેણમાં આવ્યો હતો. જમાલપુર અમદાવાદના સામાજિક કાર્યકરોએ ઈ.સ. 1953 માં એક મકાન સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ કરવા વેચાણે રાખ્યું હતું. આ મકાને ભાડે આપી દેવામાં આવ્યું હતું. ભાડુઆતે આ મકાન બીજાને વેચાણ આપી દેતાં સમાજના જ્ઞાતિપંચો એ અદાલતનો આશરો લઈ મકાનનો કબજો મેળવ્યો હતો. હાલમાં આ બંને મકાનનો ઉપયોગ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ટ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ કરે છે. અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સ્થાપના તા. 24-6-05 ના રોજ સમાજમાં શિક્ષણનો ફેલાવો કરવા માટે કરવામાં આવી હતી. જેનો રજિસ્ટ્રેશન નંબર E-17225 છે. એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટના હોદ્દાઓને સલાહ આપવા તથા તેના પર લગામ રાખવા વયોવૃદ્ધ લોકોની એક સલાહકાર સમિતિ પણ બનાવવામાં આવી છે. એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ પાંચ વર્ષથી સમગ્ર મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં નોટબુક, ચોપડા વિતરણ, ઈનામ વિતરણ સમારંભ, ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ સહાય, ટ્યુશન ફી આપે છે તેમજ ટ્યુશન કલાસીસ ચલાવે છે. સમાજના તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને સન્માનવા ઈનામ વિતરણ સમારંભનું આયોજન કરે છે. ટ્રસ્ટ સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં વિધવા સહાય, વૃદ્ધ સહાય, નિઃસહાય વ્યક્તિનો દફન ખર્ચ, ઈદ સહાય કરે છે. ટ્રસ્ટ સમાજમાંથી દાન ઉઘરાવી, ઝકાત ઉઘરાવી તથા અમેરિકામાં વસતા અજમેરીઓ પાસેથી ફાળો લઈ આવક ઉભી કરે છે. આમ છતાં, ટ્રસ્ટ પાસે જરૂરી

નાણાં ભંડોળ તથા યુવા કાર્યકર્તાઓની અછત છે. ટ્રસ્ટ ચાલુ વર્ષે એક શૈક્ષણિક સંમેલન બોલાવી, ઈસ્લામના પરિક્ષેપ્યમાં શિક્ષણક્ષેત્રે વ્યાપેલી ઉદાસીનતા દૂર કરવા, કુરિવાજો તથા સ્ત્રી શિક્ષણ ક્ષેત્રે જાગૃતિ લાવવા પ્રયત્નો કરે છે.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં ગુજરાતી ભાષી અન્ય મુસ્લિમ સમાજની સરખામણીએ શિક્ષણનું પ્રમાણ ખૂબ ઓછું છે. પિતા મિલકામદાર તરીકે અથવા પીંજવાના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા હોય ત્યારે તે પુત્રને ભણાવવા કરતાં જલદી કમાતો થઈ ઘર ગુજરાન ચલાવવામાં મદદરૂપ થાય એવી ઈચ્છા રાખતા હોય છે. વળી અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓમાં પણ શિક્ષણનું પ્રમાણ ઓછું હોવાથી તેઓ બાળકોના શિક્ષણને મહત્ત્વ ઓછું આપે છે. ગરીબીને કારણે કેટલાક તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓ વધુ અભ્યાસ કરી શકતા નથી તો કોઈ જગ્યાએ માર્ગદર્શનનો પણ અભાવ જોવા મળે છે. ચાલુ અભ્યાસે શાળા છોડી દેતા બાળકોનું પ્રમાણ અજમેરી સમાજમાં ખૂબ મોટું છે. અજમેરી સમાજમાં શહેર કરતાં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં હિન્દુ સમાજ સાથે રહેતા લોકોમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ સારું જોવા મળે છે.

આમ છતાં, અજમેરી સમાજની કેટલીક વ્યક્તિઓનું શિક્ષણક્ષેત્રે નોંધપાત્ર પ્રદાન રહ્યું છે. અજમેરી સમાજના પ્રથમ ડોક્ટર બનવાનું શ્રેય ડૉ. અસ્માબેન ઈકબાલભાઈ અજમેરી (ઈ.સ.2007)ને જાય છે. અમદાવાદમાં M.B.B.S. થઈ આંતરજ્ઞાતિય લગ્ન કરી તેઓ શિકાગો અમેરિકામાં સ્થાયી થયા છે. વધુ અભ્યાસ કરવા તથા ડોક્ટરની પ્રેક્ટિસ કરવા અમેરિકાની જરૂરી પરીક્ષા USMLE (યુનાઈટેડ સ્ટેટસ મેડિકલ લાઈસન્સીંગ એક્ઝામ) 99% સાથે પાસ કરી આ અનેરી સિદ્ધિ મેળવનાર એશિયાના પ્રથમ મહિલા બન્યા છે. અજમેરી સમાજના પ્રથમ ડોક્ટર સાગરભાઈ સુમનભાઈ અજમેરી બન્યા હોત પરંતુ M.B.B.S. ના પ્રથમ વર્ષમાં પ્રવેશ મેળવ્યા બાદ ઈ.સ.1984 માં ડિપ્રેશનનો શિકાર બની પોતાનું જીવન ટૂંકાવી દીધું. હાલમાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના બિલિમોરાના ફરહીનબેન બિલાલભાઈ અજમેરી B.D.S (બેચલર ઓફ ડેન્ટલ સર્જન)ના ચોથા વર્ષમાં, મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના અમદાવાદના અતીક હબીબભાઈ અજમેરી B.D.S. (બેચલર ઓફ ડેન્ટલ ઓફ સર્જન) ના બીજા વર્ષમાં અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. ફિઝિયોથેરોપીના ચોથા વર્ષમાં મીનાઝ અજમેરી અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. આ સિવાય B.A.M.S. (બેચલર ઓફ આયુર્વેદિક મેડિસીન

એન્ડ સર્જન) એક વ્યક્તિ, આયુર્વેદ વિશારદ થઈ વૈદકીય સારવાર કરનાર એક વ્યક્તિ, અજમેરી સમાજમાં ડૉક્ટર તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના પ્રથમ મિકેનિકલ એન્જિનિયર બનનાર ઈ.સ.1970 માં અમેરિકામાં વસતા લતીફભાઈ વોરા હતા. જ્યારે સમાજના ઈતિહાસના એક માત્ર આર્કિટેક્ટ એન્જિનિયર અબ્દુલભાઈ કાસમભાઈ જંદરાણે ઈ.સ.1968 માં આ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી. સમાજના પ્રથમ મહિલા એન્જિનિયર બનવાનું બહુમાન નાઝીયાબેન હસનભાઈ અજમેરીને પ્રાપ્ત થયું છે. તેઓ ઈ.સ. 2007 માં B.E.I.T. (બેયલર ઓફ એન્જિનિયરિંગ ઈન ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજી) થયા છે. મીનાબેન સુમનભાઈ અજમેરી ભારતીય સંચાર નિગમમાં ટેલિકોમ એન્જિનિયર તરીકે સેવાઓ આપી હતી. બંને અજમેરી સમાજમાં છેલ્લા પાંચ સાત વર્ષમાં દસ જેટલા એન્જિનિયરો બન્યા છે જ્યારે બીજા ડઝન વિદ્યાર્થીઓ એન્જિનિયરનો અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજમાં ઈ.સ. 1970 થી ઈ.સ. 1980 સુધીમાં ત્રણથી ચાર ડીપ્લોમા એન્જિનિયરો થયા હતા.

શિક્ષણ ક્ષેત્રે કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સુમનભાઈ મામદભાઈ અજમેરી સમાજના પ્રથમ પ્રોફેસર બન્યા હતા. તેઓ કવિ અને લેખક તરીકે પણ સારું પ્રદાન આપ્યું છે. ડૉ. અબ્દુલ સજ્જાદ અમીરહુસેન અજમેરી રસાયણ વિજ્ઞાનના પ્રોફેસર તરીકે એમ.એસ. યુનિવર્સિટી વડોદરામાં સેવા આપી રહ્યા છે. કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના પ્રથમ Ph.D. થયેલ એકમાત્ર વ્યક્તિ તેઓ છે. સમગ્ર અજમેરી સમાજમાં પ્રથમ Ph.D. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ડૉ. હબીબભાઈ શકુરભાઈ મનસુરીએ ન્યાય ક્ષેત્રમાં આ સિદ્ધિ હાંસલ કરી હતી. અજમેરી સમાજમાં હાલમાં ઈકબાલભાઈ દાઉદભાઈ વોરા તથા બાબુભાઈ મહંમદભાઈ ખાનજાદા શિક્ષણક્ષેત્રમાં Ph.D. કરી રહ્યા છે. બાબુભાઈ ખાનજાદા અમદાવાદમાં B.Ed. કોલેજમાં લેકચરર તરીકે તથા સમીરભાઈ દીલીપભાઈ અજમેરી આણંદ નજીક લેકચરર તેમજ ઈન્ચાર્જ પ્રિન્સીપાલ તરીકે સેવા આપી રહ્યા છે. મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ઈકબાલભાઈ દાઉદભાઈ વોરા G.C.E.R.T.માં ગાંધીનગરમાં રિસર્ચ એસોસિએટસ તરીકે સેવા આપે છે. અજમેરી સમાજના સૌપ્રથમ સિવિલ જજ અને જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ તરીકે ઈ.સ.1995 માં મહંમદહનીફ નુરમંહમદભાઈ મનસુરી ન્યાયક્ષેત્રે પ્રદાન આપી

રહ્યા છે. ડૉ. હબીબભાઈ શકુરભાઈ મનસુરી પણ ઈ.સ.2000 થી 2009 સુધી સિવિલ જજ અને જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ તરીકે સેવા આપી હતી.

દેશ સેવામાં પણ અજમેરી સમાજે પ્રદાન આપ્યું છે. ઈ.સ.1960માં મહાગુજરાતની ચળવળમાં પોલીસગોળીબારમાં શહીદી વહોરનાર અબ્દુલભાઈ પીરભાઈ મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ગરીબ ઘરના વ્યક્તિ હતા. પરવેઝભાઈ લાલભાઈ આંબલિયાસણ જિ.મહેસાણા સૈનિક તરીકે કારગીલ અને જમ્મુમાં ફરજ બજાવતા હતા. કમનસીબે ટુંકી કારકીર્દી દરમિયાન માર્ગ અકસ્માતમાં તેઓ અવસાન પામ્યા.

તારણો

- 1 ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લોકોએ આજે પણ પોતાની સંસ્કૃતિ જાળવી રાખી છે જે સંશોધનના આધારે કહી શકાય.
- 2 અજમેરી સમાજના રીતરિવાજો, રૂઢિઓ, માન્યતાઓ, અંધશ્રદ્ધા વગેરે પર હિંદુ સમાજની તથા રાજસ્થાનના રાજપૂત સમાજની સ્પષ્ટ અસર જોવા મળે છે.
- 3 ગુજરાતમાં વસવાટ કરતા અજમેરી સમાજના લોકો અન્ય સમાજના લોકો સાથે શાંતિ અને સુમેળથી મળી રહે છે. દેશ તેવો વેશ કરવો, અન્ય લોકો સાથે સહેલાઈથી ભળી જવું, અન્ય સમાજોના રીત રિવાજો, તહેવારો, ઉત્સવોની ઉજવણીમાં ભાગીદાર થવું વગેરે ગુણોથી તે ગુજરાતમાં દૂધમાં સાકર ભળે તેમ ભળી ગયો છે. આમ, ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ બિનસાંપ્રદાયિક, શાંત અને નિરૂપદ્રવી હોય તેવું મારા સંશોધનના આધારે લાગ્યું છે.
- 4 ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ વસ્તીની દૃષ્ટિએ લઘુમતીમાં હોવા છતાં સામાજિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિકક્ષેત્રે તેનું આગવું અને મહત્વપૂર્ણ યોગદાન રહ્યું છે તેવું મારા સંશોધનના આધારે લાગે છે.
- 5 ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કેટલાક લોકો વિદેશમાં ભારતીય સંસ્કૃતિને ઉજાગર કરે છે તેમજ લોકહિતના કાર્યો કરી વિદેશમાં સન્માન પ્રાપ્ત કર્યું છે જે સમાજ, દેશ અને રાજ્ય માટે ગૌરવની બાબત કહી શકાય.

- 6 ગુજરાતના અજમેરી સમાજે દેશ સેવા ક્ષેત્રે તેમજ મહાગુજરાતની ચળવળમાં બલિદાન આપી, જેલવાસ ભોગવી પોતાનું પ્રદાન કર્યું છે.
- 7 ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ શૈક્ષણિક રીતે પછાત છે, આ પછાતપણું દૂર કરવા અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સ્થાપના કરી છે. આ ટ્રસ્ટ શિક્ષણક્ષેત્રે જાગૃતિ માટેના પ્રયત્નો કરે છે જે એક સારી બાબત કહી શકાય.
- 8 ગુજરાતના અજમેરી સમાજે સમૂહલગ્ન મહોત્સવના આયોજનો કરી મોંઘવારીના સમયમાં નાણાંનો વ્યય અટકાવ્યો છે જે આવકારદાયક પ્રવૃત્તિ કહી શકાય.
- 9 ગુજરાતનો અજમેરી સમાજ સામાજિક, આર્થિક અને શૈક્ષણિક રીતે અન્ય સમાજની સરખામણીએ ખૂબ જ પછાત છે. સમાજને આ પછાતપણાંમાંથી બહાર લાવવા જે પ્રયત્નો થયા છે તે અપૂરતા, અધૂરા અને આયોજનપૂર્વકના ન હતા તેવું સંશોધનના આધારે લાગે છે.
- 10 ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં કુરિવાજો દૂર કરવા સામાજિક આગેવાનો એ જે પ્રયત્નો કર્યા છે તે સંતોષકારક નથી તેવું સંશોધનના આધારે કહી શકાય.

પરિશિષ્ટની યાદી

પરિશિષ્ટ નં.- 1
રાજસ્થાનના છત્રીસ રાજવંશો ની નામાવલી

સંખ્યા	પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથ	ચંદ બરદાઈ આધારિત	કુમારપાલ ચરિત સંસ્કૃત હસ્તલિખિત ગ્રંથ	કુમારપાલ ચરિત ગુજરાતી હસ્તલિખિત ગ્રંથ	ખીચિઓના બારોટ પાસેથી	લેખક દ્વારા સંશોધિત નામાવલિ
1	ઈક્વાકુ	રવિ અથવા સૂર્ય	ઈક્વાકુ	ગોતચાર ગોહિલ	ગેહલોત	ઈક્વાકુ, કાકુસ્થ અથવા સૂર્ય
2	સૂર્ય	શશિ અથવા સોમ	સોમ	અની ગોહિલ	પરમાર	અન્વી, ઈન્દુ, સોમ અથવા ચન્દ્ર
3	સોમ અથવા ચન્દ્ર	યદુ	યદુ	કટ્ટી અથવા કાઠી	ચૌહાન	ગ્રહલોત અથવા ગેહલોત 24 શાખા
4	યદુ	કકુસ્થ	પરમાર	કિસેર	સોલંકી	યદુ 4 શાખા
5	ચહુમાન (ચૌહાન)	પરમાર	ચૌહાન	નિકુમ્પ	રાઠોડ	તંવર 17 શાખા
6	પરમાર	ચૌહાણ	ચાલુક્ય	બરબેટા	તંવર	રાઠોડ 13 શાખા
7	ચાલુક્ય યા સોલંકી	ચાલુક્ય	છિન્દક	બાવરિયા	બડગૂજર	કુશવાહ અથવા કછવાહા
8	પરિહાર	છિન્દક	સિલાર (રાજતિલક)	મારુ	પડિહાર	પરમાર 35 શાખા
9	ચાવડા	સિલાર	ચાપોતકટ	મકવાના	ઝાલા	ચાહુમાન અથવા ચૌહાન 26 શાખા
10	ડોડિયા	અભીર	પ્રતિહાર	દાહિમા	યદુ	ચાલુક્ય યા સોલંકી 16શાખા
11	રાઠોડ	મકવાના	સકરંક	ડોડિયા	કછવાહા	પડિહાર 12 શાખા
12	ગોહિલ	ગોહિલ	કુરપાલ	બલ્લા	ગૌડ	ચાવડા 1 શાખા
13	ડાખી	ચાપોતકટ	ચન્દેલ	બધેલા	સેંગર	ટક,તાઉક અથવા તથક
14	મકવાન	પડિહાર	ઓહિલ	યદુ	બલ્લા	જીટઅથવાજેટ્ટી(જાટ)
15	નરૂકા	રાઠોડ	પાલુક	જેઠવા	ખરવડ	હન અથવા હૂણ
16	અસુરિયા	દેવડા	મોરી	જાડેજા	ચાવડા	કાઠી
17	સિલારા અથવા સિલાર	ટાંક	મકવાહન	જિટ	દાહિમા	બલ્લા

18	સિન્દા	સિન્ધુ	ધનપાલ	સોલંકી	દાહિયા	ઝાલા 2 શાખા
19	સેપત	અનંગ	રાજા પાલિકા	પરમાર	બૈસ	જેઠવ અથવા કામરી
20	હન અથવા હૂણ	પૌતક	દાહિયા	કાબા	ગહડવાલ	ગોહિલ
21	કિરજાલ	પ્રતિહાર	તુરંદલિકા	ચાવડા	નિકુમ્મ	સરવૈયા
22	હુરૈરા	દિદિયોટા	નિકુમ્મ	ચૌરાસિભા	દેવત	સિલાર
23	રાજપાલી	કરિતપાલ	હૂણ	ખાંટ	જોહિયા	ડાબી
24	ધનપાલી	કોટપાલ	બલ્લા	ખેરા	સીકરવાલ	ગૌડ 5 શાખા
25	અગ્નિપાલી	હૂલ	હૂરિલ	રાવલી	ડાભીયા	ડોડા અથવા ડોર
26	બલ્લા	ગૌડ	મોકર	મસાનિયા	ડોડા	ગહડવાલ
27	ઝાલા	નિકુમ્મ	પોકર	પલાની	મોરી	બડગૂજર 3 શાખા
28	ભાગડોલા	રાજપાલિકા	x	હાલા	મોકરા	સેંગર 1 શાખા
29	મોતદાન	કાની	x	ઝાલા	આભીર	સીકરવાલ 1 શાખા
30	મોહોર	કલચુરક અથવા કુરકરા	x	દાહિરિયા	કલ- ચૂરક (હયવંશ)	બૈસ 1 શાખા
31	કગૈર	x	x	બહુરિયા	અગ્નિ- પાલ	દાહિયા
32	કરજેવ	x	x	સરવૈયા છત્રીય ત્રીનસર	અસ્વારિયા અથવા સરજા	જોહિયા
33	ચદેલિયા	x	x	પરિહાર	હૂલ	મોહિલ્
34	પોકર	x	x	ચૌહાન	માનતવાલ	નિકુમ્મ
35	નિકુમ્મ	x	x	x	માલિયા	રાજપાલી
36	સલાલા	x	x	x	ચાહિલ	દાહિમા

પાલીવાલ દેવીલાલ, રાજપૂત જાતિયોંકા ઈતિહાસ, પેજ નં.- 141,142 આધારે.

પરિશિષ્ટ નં.- 2

ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લગ્ન ગીતો

પીઠી વખતે:-

- આજ રે મોટાના કુંવર પીઠીમાં બેઠા રાજ,
પીઠીમાં બેઠા પડદે રહી બોલ્યા રાજ,
દીકરો કહે દાદા કડી શહેરના આણં ચીપાવો રાજ,
કડીના આછા રૂડાં કડલાં વસાવો રાજ,
આજ રે મોટાના કુંવર....

માંડવો :-

- લીલી પીળી માંડવાની છાંય મારા રાજ
મારો માંડવો રણિયાલો લીલી પાંદડીએ શોભાવો મારા રાજ
ભાઈને દાદા જોઈએ તો અબકને તેડાવો મારા રાજ
લાડે કોડે પૌત્ર પરણાવો મારા રાજ...

મામેરું ભરતી વખતે :-

- હું તો ચંપો ચુંને કેવડ ઉતરું રે
હું તો જોઉં મારા માડી જાયા વીરને
મામેરા મોંઘા મોલના રે....
મારા વીરા આવ્યાને વાડીએ ઉતર્યા,
હું તો જોઉં મારા માડી જાયા વીરને....
મારી બેનીને અહીંયા તેડાવો મામેરા મોંઘા...
બેની કહો તમારા મામેરાની રીત કેવી રીતે ચાલીએ,
મારા સસરાને લાવો રૂડી પાઘડી,
મારી સાસુને સાડીઓની રીત એવી રીતે ચાલીએ....

કોઈને મારા માડી જાયા વીર દીઠા રે....

ઓવ બેની સુરત શહેરમાં દીઠા રે....

લાલ લાલ લાકડી એ રે....

કસુંબલ પાઘડીએ રે....

કેડે પાતડીઆ રે....

મુખડે સોહામણા રે....

ઓવ બેની સાડીઓ વસાવતા દીઠા રે....

● **વરધની માટલી કુંભારના ત્યાંથી લેતી વખતે :-**

ઓઝા રે ઓઝા માટી ક્યાંથી લાયો ?

દૂધર શહેરની મક્કાથી માટી લાયો

પેલો ઓઝો બેઠો ભડકે સે,

એ શા માટે ભૈ ભડકો સે,

એને અશિયાણું થોડું તે માટે...

થાળીમાં પવાલું નીચે ભમરાજી રે

અબક ભાઈની નાર નાચે ભમરાજી રે

જાડી છે પણ ઝબડૂ નાચે ભમરાજી

● **સામૈયુ કરવા જતી વખતે :-**

ઝાંઝર ઝમકેને ઘુઘરીએ ધમકે,

આશા (સરસ) બન્યા છે બેનના વીરા, સામૈયુ શોભે....

ઝાંઝર ઝમકે ને ઘુમરીએ ધમકે

આશા (સરસ) બન્યા છે બેનના મામા રે સામૈયું શોભે....

● **જાન આવે ત્યારે : (કન્યા પક્ષ)**

ચ્યોંથી આયા રે ચ્યોંથી આયારે પેલા વિલાયતી

વાંદરા ચ્યાંથી આયા રે....

કાઢી મેલો રે કાઢી મેલો રે મારા અબક (ગામનું નામ) ના શેઠીયા લાજી મર્યા રે...

● **વરપક્ષ :**

- હાથમાં નાળિયેર ભૈ ને કોટે વરમાળા

આવડી વરમાળા વીરલા ક્યાંથી રે લાવ્યા.

- અબક તે ગામ એમના માતા દેશ રે એમના બાપાએ મોકલાવી

અબકને ગામ વીરલે વીસારી મેલ્યા,

અબક તે ગામ (સાસરીયું ગામ) વહાલા રે લાગ્યા,
બાપાના ખોળા વીરલે વીસરી મેલ્યા.
સસરાના ખોળા વીરને વાલેરા લાગ્યા.

● વિદાય વેળાએ કન્યાપક્ષ:-

ગુલાબનો ગોટો તમને સોંપ્યો વરરાજા,
તેને કરમાવો ના દેશો વરરાજા,
પાણી માગે દૂધડા દેજો વરરાજા,
ગુલાબનો ગોટો તમને....
મનહરનો દીવો તમને સોંપ્યો વરરાજા,
તેને બુઝાવા ન દેશો વરરાજા.

● લાડા રે લાડા રે ચમ કાળો મેશ
તારી માએ જાંબુ ખાઘા, જાંબુ ખાઈને જન્મયો એમાં કાળો મેશ.
લાડા લાડા રે ચમ ઢીલો ઢસ
તારી માએ ઘેંસ ખાધી, ઘેંસ ખાઈને જન્મ્યો
એમાં ઢીલો ઢસ..

નગરીના લોકોએ પૂછીયું રે આ કોણ રાણા પૈણવા જાય
નથી રાણા નથી રાજવીર મારા અબકભાઈ પૈણવા જાય
સો ઘોડાને બસો હાથીડા રે મારી જાનનો સંઘ ન માય
ઘોડા બાંધો ઘોડારમાં મારા હાથીડા બાંધો દરબાર
ઘોડાને ચોળા, ચીભડું રે ને હાથીડાને નાગરવેલ
જાનૈયા જમે શીરા લાપસી રે મારી જાનડીઓને પાંચ પકવાન

પરિશિષ્ટ નં.- 3

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કુટુંબ અને સ્ત્રી-પુરુષની
માહિતી દર્શાવતું કોષ્ટક.

- અમદાવાદ-જમાલપુર વિભાગ :-

	કુટુંબ	પુરુષ	સ્ત્રી
જમાલપુર-રાયખડ	187	470	509
બહેરામપુરા- દાણીલીમડા	31	84	76
વટવા-પાલડી	20	51	55
કુલ	238	605	640

- અમદાવાદ-દિલ્હી ચકલા વિભાગ :-

	કુટુંબ	પુરુષ	સ્ત્રી
દિલ્હી ચકલા	96	252	243
દરિયાપુર	22	75	80
શાહપુર	60	181	163
શાહીબાગ	08	19	19
ખાનપુર	14	38	32
નવરંગપુરા/નારોલ	03	05	06
કુલ	203	570	543

- અમદાવાદ- જુહાપુરા વિભાગ :-

	કુટુંબ	પુરુષ	સ્ત્રી
જુહાપુરા- સરખેજ	190	452	436
કુલ	190	452	436

- ગ્રામ્ય વિભાગ :-

	કુટુંબ	પુરુષ	સ્ત્રી
ગાંધીનગર શહેર	35	116	94
માણસા - બોરૂ	25	85	70
કલોલ, કડી, બાલસાસણ	47	111	127
પાટણ જિલ્લો, બનાસકાંઠા જિલ્લો	07	20	24
જોટાણા (જિ. મહેસાણા)	30	76	78
મહેસાણા જિલ્લાના અન્ય ગામો	58	185	186
વડોદરા- ગોધરા	02	05	06
કુલ	204	598	585

- મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના કુલ કુટુંબ અને પુરુષ, સ્ત્રીની વિગત :

	કુટુંબ	પુરુષ	સ્ત્રી	
જમાલપુર વિભાગ	238	605	640	
દિલ્હી ચકલા વિભાગ	203	570	543	
જુહાપુરા સરખેજ વિભાગ	190	452	436	
ગ્રામ્ય વિભાગ	204	598	585	
કુલ	835	2225	2204	= 4429

- જૂન - 2010 ની સમાજની વસ્તી ગણતરી આધારિત.

પરિશિષ્ટ નં.- 4
કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના કુટુંબોની સંખ્યા
દર્શાવતો કોષ્ટક

- વિભાગ-1
- અમદાવાદ શહેર, ગ્રામ્ય વિભાગ : 295
- અમદાવાદ શહેર :- 265
- અમદાવાદ ગ્રામ્ય:- 30

વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા	વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા
જુહાપુરા	146	પાલડી	03
વટવા	20	ગુપ્તાનગર	04
સરખેજ	20	રખિયાલ	02
શાહઆલમ	16	શાહીબાગ	02
રામોલ	12	દરિયાપુર	02
શાહપુર	15	વાડજ	02
દિલ્હીચકલા	05	નરોડા, ગીરધરનગર	02
દુધેશ્વર	05	બહેરામપુરા, દાણીલીમડા	02
રાણીપ	05	સૈજપુર, દહેગામ	02
	અમદાવાદ શહેર કુલ		265

અમદાવાદ ગ્રામ્ય :

વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા
ધંધુકા	12
ધોળકા	06
ગાંધીનગર	02
પડાણા, નવાગામ	02
જોટાણા, કટોસણ	02
વસો, લીંબાસી	02
બારેજા, માતર	02
બોરિયાવી, બાવળા	02
અમદાવાદ ગ્રામ્ય કુલ	30

● વિભાગ-2

વડોદરા વિભાગ, કુલ કુટુંબની સંખ્યા - 170

વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા	વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા
વડોદરા શહેર	75	ઉમરગામ	02
આણંદ	10	સંજાણ	02
વાપી	08	કીલાપારડી	02
ખંભાત	08	અતુલ	02
મુંબઈ	05	મિલાડ	02
સુરત	05	ભરૂચ	02
ધરમપુર	05	બોરસદ, જંબુસર	02
દમણ	05	પાદરા, ઉમરેઠ	02
વિદ્યાનગર	05	બિલિમોરા, ડુંગરી	02
નડિયાદ	04	નાના, મોટા પૌઢા	02
વલસાડ	04	તારાપુર, મીરોલી	02
ઉદવાડા	04	સરીગામ, ખેરગામ	02
પેટલાદ	04	સોજીત્રા	01
રાજપીપળા	03	કુલ વડોદરા વિભાગ	170

● વિભાગ-3

રાજકોટ વિભાગ, કુલ કુટુંબની સંખ્યા - 254

વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા
રાજકોટ શહેર	230
હડમતીયા	10
જેતપુર	04
ચોટીલા	02
પોરબંદર	02
પડધરી, મૈકા	02
તંબા, મોટી પાનેલી	02
જુનાગઢ, નવાગઢ	02
કુલ રાજકોટ વિભાગ	254

● વિભાગ-4

ભાવનગર વિભાગ, કુલ કુટુંબની સંખ્યા - 150

વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા	વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા
ભાવનગર શહેર	75	ડુંગર	03
ગારિયાધાર	10	રાજુલા	03
માંડવી	09	ધોળા	03
મહુવા	07	પરવાળા	03
દાઢા	06	માંડવી	02
ખીજડીયા	05	ફિફાદ	02
તળાજા	04	ઢસા	02
પાલીતાણા	04	ટાણા, સોનગઢ	02
શિહોર	04	પરવડી, કાત્રોડી	02
ગઢડા	04		
		કુલ ભાવનગર વિભાગ	150

● વિભાગ-5

મોરબી વિભાગ, કુલ કુટુંબની સંખ્યા - 108

વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા	વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા
મોરબી શહેર	65	ખોડાપીપર	03
જામનગર	08	ધ્રોલ	02
હળવદ	07	વાટાવદર, સુસવાવ	02
લતીપર	06	રણજીતવઢ, જેતપુર	02
મોટાદહીંસરા	05	વાંકાનેર, મજોઠ	02
ધ્રાંગધા	04	આમરણ, ખરેડા	02
		કુલ મોરબી વિભાગ	108

● વિભાગ-6

અમરેલી વિભાગ અને કુલ કુટુંબની સંખ્યા - 79

વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા	વિસ્તાર	કુટુંબોની સંખ્યા
અમરેલી શહેર	06	દામનગર	03
વીજપડી	20	આસોદર	03
ઊના	06	જાફરાબાદ	02
સમઢિયાળા	05	પીઠવડી	02
સાવરકુંડલા	04	બાબરા	02
મેરીયાણા	04	ભાડવાંકીયા	02
ખેરાળી	04	કોડીનાર,લાઠી	02
સેંજળ	04	વંડા, ધારી	02
રાજુલા	03	ભમોદરા, ઈગોરાળા	02
કુંડલીયારા	03	કુલ અમરેલી વિભાગ	79

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના કુલ કુટુંબ દર્શાવતું કોષ્ટક

ક્રમ	વિભાગ	કુટુંબ
1	અમદાવાદ વિભાગ	295
2	વડોદરા વિભાગ	170
3	રાજકોટ વિભાગ	254
4	ભાવનગર વિભાગ	150
5	મોરબી વિભાગ	108
6	અમરેલી વિભાગ	79
	કુલ કુટુંબ	1056

પરિશિષ્ટ નં.- 5

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના લોકોના
આર્થિક સ્ત્રોતની ટકાવારી દર્શાવતું કોષ્ટક

વિસ્તાર	પ્રાઈવેટ નોકરી	છૂટક મજૂરી	વેપાર	રિક્ષા ડ્રાયવર અને અન્ય ડ્રાઈવીંગ	સરકારી નોકરી
જમાલપુર વિભાગ	28 %	27 %	31 %	33 %	37 %
દિલ્હી ચકલા વિભાગ	27 %	33 %	19 %	27 %	11 %
જુહાપુરા વિભાગ	24 %	25 %	13 %	28 %	18 %
ગ્રામ્ય વિસ્તાર	21 %	15 %	37 %	12 %	34 %
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સરેરાશ આવકનો સ્ત્રોત	45 %	09 %	26 %	13 %	6 %

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના સરકારી કર્મચારીની
વિગત દર્શાવતું કોષ્ટક.

	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ
વર્ગ- 1 ના કર્મચારી	01	00	01
વર્ગ- 2 ના કર્મચારી	00	00	00
વર્ગ- 3 ના કર્મચારી	51	11	62
વર્ગ- 4 ના કર્મચારી	06	03	09
કુલ કર્મચારી	58	14	72

પરિશિષ્ટ નં.- 6

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજની આર્થિક સ્ત્રોતની ટકાવારી દર્શાવતું કોષ્ટક

	કાપડ ભરાઈની દુકાન	રૂ પીંજવાની ફેરી	સરકારી અર્ધસરકારી નોકરી	છૂટક મજૂરી પ્રા.નોકરી	ઉદ્યોગ ફર્નીચર, કોટન વેસ્ટ વગેરે	ખેતી	અન્ય વેપાર દુકાન
અમદાવાદ વિભાગ	41%	37%	5%	12%	4%	0.5%	1%
વડોદરા વિભાગ	43%	35%	5%	11%	3%	0%	3%
રાજકોટ વિભાગ	21%	18%	1%	42%	0%	02%	16%
ભાવનગર વિભાગ	37%	35%	1%	18%	3%	03%	3%
મોરબી વિભાગ	23%	42%	0%	8%	2%	08%	17%
અમરેલી વિભાગ	27%	29%	3%	11%	0%	27%	3%
એકંદરે કુલ સરેરાશ	32%	33%	2.5%	17%	2%	7%	7%

નોંધ :- વ્યવસાયની ટકાવારી દર્શાવતા આંકડા સમાજના કાર્યકરો પાસેથી મેળવેલા

અંદાજિત આંકડા છે. જેમાં નજીવા ફેરફારને અવકાશ છે.

પરિશિષ્ટ નં.- 7

ધી સુપ્રભાત સહકારી કો.ઓ.પ. બેંક ની કામગીરીના આંકડા દર્શાવતું કોષ્ટક

વર્ષ	ચોખ્ખો નફો	અધિકૃત શેર ભંડોળ	વસુલ આવેલ શેર ભંડોળ	કુલ થાપણ	કુલ કાર્ય ભંડોળ	રિવિઝન્ડ	ધિરાણો	ઓડિટ વર્ગ
1971-72	33,426/-	20,00,000	2,20,800/-	15,87,000/-	24,43,000/-	6%	18,35,068/-	ક
1972-73	45,669/-	20,00,000	2,38,300/-	10,03,978/-	18,50,887/-	6%	12,94,722/-	ક
1973-74	37,742/-	20,00,000	1,55,000/-	17,01,000/-	20,65,264/-	6%	09,05,191/-	ક
1974-75	અપ્રાપ્ય	20,00,000	1,41,800/-	12,00,848/-	15,88,060/-	9%	10,89,909/-	ક
1975-76	38,238/-	20,00,000	1,57,100/-	20,15,997/-	25,95,346/-	9%	16,07,713/-	ક
1976-77	63,491/-	20,00,000	1,47,400/-	11,22,094/-	20,00,204/-	9%	12,44,108/-	ક
1977-78	61,306/-	20,00,000	2,57,275/-	17,33,000/-	27,72,185/-	અપ્રાપ્ય	14,40,063/-	ક
1978-79	89,128/-	20,00,000	4,41,500/-	21,37,607/-	36,51,269/-	12%	20,64,000/-	ઓડિટ વર્ગ-અ
1979-80	96,858/-	20,00,000	5,84,725/-	28,94,682/-	55,49,307/-	12%	39,22,407/-	અ
1980-81	1,21,378/-	20,00,000	5,05,950/-	40,11,335/-	69,47,044/-	12%	52,26,227/-	અ
1981-82	1,22,000/-	20,00,000	6,18,950/-	84,98,041/-	1,35,42,375/-	12%	89,06,153/-	અ
1982-83	1,90,701/-	20,00,000	7,87,450/-	66,15,481/-	1,67,02,735/-	12%	1,20,34,307/-	અ
1983-84	2,77,518/-	20,00,000	9,06,125/-	79,93,472/-	2,18,91,499/-	અપ્રાપ્ય	1,51,04,336/-	અ
1984-85	3,09,163/-	20,00,000	8,66,125/-	86,84,988/-	2,41,19,328/-	-	1,46,60,726/-	અ
1986-87	-	20,00,000	10,94,325/-	92,16,717/-	16,00,926/-	-	2,74,08,717/-	ક
1987-88	1,26,650/-બોટ	20,00,000	10,94,325/-	86,35,930/-	13,03,340/-	NIL	2,84,54,888/-	ક
1988-89	13,27,972/-	20,00,000	10,94,325/-	81,97,978/-	12,99,487/-	NIL	3,06,37,515/-	ક
1989-90	12,29,509/-	20,00,000	10,94,325/-	80,54,567/-	12,42,963/-	-	3,25,45,469/-	ક
1990-91	41,91,739/-	20,00,000	10,94,325/-	81,87,529/-	-	-	-	-

ઈ.સ. 1971 થી ઈ.સ 1991 સુધીના ધી સુપ્રભાત સહકારી બેંકના વાર્ષિક રિપોર્ટ પરથી

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજ આયોજિત
સમૂહલગ્નમાં જોડાયેલ નવ દંપતિની યાદી
પરિશિષ્ટ - 8

- પ્રથમ સમૂહલગ્ન ગાંધીનગર તા. 14-6-1981 રવિવાર માં જોડાયેલ નવદંપતિની યાદી

- (1) રસીદાબેન શકુરભાઈ અબ્દુલભાઈ, બોરૂ
ઈદ્રીસભાઈ કાસમભાઈ હસનભાઈ, ડાંગરવા
- (2) વહીદાબેન મહંમદભાઈ અબ્દુલભાઈ, બોરૂ
મુનવ્વરહુસેન રહેમાનભાઈ મહંમદભાઈ, આંબલિયાસણ
- (3) સલમાબેન મહંમદભાઈ અબ્દુલભાઈ, બોરૂ
સલીમભાઈ ભીખુભાઈ દાઉદભાઈ, લીંચ
- (4) જરીનાબેન ભીખુભાઈ દાઉદભાઈ, લીંચ
યુનુસભાઈ કાસમભાઈ હસનભાઈ, ડાંગરવા
- (5) શબ્બીરભાઈ ચાંદભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ, આંબલીયાસણ
રજીયાબેન બયુભાઈ શકુરભાઈ, દરિયાપુર
- (6) દિનમહંમદ આલમભાઈ નથ્યુભાઈ, બોરૂ
કમુબેન ઉસ્માનભાઈ રસુલભાઈ, દરિયાપુર
- (7) સલીમભાઈ મનુભાઈ જમાલભાઈ, ચરાડા
જરીનાબેન કાસમભાઈ નુરમહંમદભાઈ, લીંચ

- (8) હસનભાઈ પીરભાઈ અલીભાઈ, બોરૂ
મુમતાજબેન મણીલાલ રાજાભાઈ, સરખેજ
- (9) શબ્બીરભાઈ બાબુભાઈ પૂંજાભાઈ, વટવા
જેબુન્નીશા ગુલામનબી રસુલભાઈ, દિલ્હીચકલા
- (10) મહેતાબબેન હસુભાઈ બાબુભાઈ, ચરાડા
યુનુસભાઈ મહંમદભાઈ નબુભાઈ, જોટાણા

● દ્વિતિય સમૂહલગ્ન, રંગમંચ સેક્ટર-29, ગાંધીનગર તા. 28-4-1991,
રવિવાર

- (1) તસ્લીમબાનુ દાઉદભાઈ મીંચાભાઈ, ગાંધીનગર
દીનમહંમદ દાઉદભાઈ અલીભાઈ, બોરૂ
- (2) તાહેરાબાનુ જુસબભાઈ શકુરભાઈ, મહેસાણા
જાહીદહુસેન જાફરભાઈ સુલેમાનભાઈ, દિલ્હીચકલા
- (3) મીનાબેન હુસેનભાઈ નબુભાઈ, દિલ્હીચકલા
ફરીદહુસેન રહેમાનભાઈ ઉંમરભાઈ, બોરૂ
- (4) ચીરાગબાનુ હુસેનભાઈ નબુભાઈ, દિલ્હીચકલા
રફીકભાઈ ગનીભાઈ અબ્દુલભાઈ, દિલ્હીચકલા
- (5) રઝીયાબાનુ હુસેનભાઈ નબુભાઈ, દિલ્હીચકલા
મહંમદસલીમ એહમદભાઈ સુલેમાનભાઈ, દિલ્હીચકલા

- (5) નરગીસબાનુ નબીભાઈ ગફુરભાઈ, દિલ્હીચકલા
મુનાફહુસેન બાબુભાઈ સુલેમાનભાઈ, કલોલ
- (6) જરીનાબાનુ કાદરભાઈ અમથાભાઈ, છનીયારવાલા
ઈકબાલહુસેન હુસેનભાઈ મણીભાઈ, લીંચવાળા (કડી)
- (7) કુલસુમબાનુ મહંમદભાઈ નબુભાઈ, જોટાણા
ઈદ્રીસભાઈ અબ્દુલભાઈ સુલેમાનભાઈ, નદાસા
- (8) આયશાબાનુ પીરભાઈ અલીભાઈ, બોરૂ
રફીકભાઈ અબ્દુલભાઈ સુલેમાનભાઈ, નદાસા
- (9) મુમતાજબાનુ ગફુરભાઈ નબુભાઈ, વાલમ
મૈયુદીન એહમદભાઈ અમથાભાઈ, જમાલપુર

● તૃતીય સમૂહલગ્ન, લગ્નવાડી સેક્ટર-7 પોલીસ સ્ટેશન સામે, ગાંધીનગર
તા. 14-2-1999 રવિવાર

- (1) સલીમભાઈ (B.Com.)મહંમદભાઈ નબુભાઈ, શાહપુર
રસીદાબેન (B.Com. LLB) નુરમહંમદભાઈ નથુભાઈ, મહેસાણા
- (2) શબ્બીરહુસેન (ATD) ગનીભાઈ મણીલાલ, માણસા
ઝરીનાબેન (M.A.) નુરમહંમદભાઈ નથુભાઈ, મહેસાણા
- (3) મહેમુદભાઈ અબ્દુલભાઈ ઉંમરભાઈ, જોટાણા
નજમાબાનુ નાથુભાઈ સુલેમાનભાઈ, ઈટાદરા

- (4) જુસબભાઈ મહંમદભાઈ સાયબાભાઈ, મંડાલી
આયશાબેન (B.A.) બચુભાઈ અલીભાઈ, આંબલિયાસણ
- (5) ફારુકહુસેન રજ્જબભાઈ સુલેમાનભાઈ, દિલ્હીચકલા
શબીનાબાનુ લાલાભાઈ નથુભાઈ, આખજ
- (6) યુસુફભાઈ મકબુલહુસેન ચાંદભાઈ, આંબલિયાસણ
રેશમાબેન બચુભાઈ દાઉદભાઈ, મહેસાણા
- (7) જાહીદહુસેન શકુરભાઈ અબ્દુલભાઈ, બોરૂ
મહેરૂનીસા બચુભાઈ શકુરભાઈ, જોટાણા
- (8) રફીકભાઈ રહેમાનભાઈ ઉમરભાઈ, બોરૂ
રહીમભાઈ બચુભાઈ શકુરભાઈ, જોટાણા
- (9) મહેબુબહુસેન દીનમહંમદ શકુરભાઈ, ગાંધીનગર
મહેરૂનીસા અબ્દુલભાઈ સુલેમાનભાઈ, આંબલિયાસણ
- (10) યાસીનભાઈ દિનમહંમદભાઈ શકુરભાઈ, ગાંધીનગર
રીઝવાનાબેન જુસબભાઈ શકુરભાઈ, મહેસાણા
- (11) અકબરભાઈ હસુભાઈ શકુરભાઈ, ગાંધીનગર
પરવીનબેન શાહબુદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, વટવા
- (12) ફિરોઝભાઈ આલમભાઈ મહંમદભાઈ, વટવા
મુમતાજબેન અબ્દુલભાઈ સુલેમાનભાઈ, આંબલિયાસણ

- (13) ડૉ. મુનીરહુસેન(BAMS) ઈબ્રાહીમભાઈ બબાભાઈ, વિજાપુર
શીતલબેન (DCA, હોમસાયન્સ) સુલતાનભાઈ રસુલભાઈ, ધર્મજ
- (14) યાસીનભાઈ પીરભાઈ દાઉદભાઈ, ભાલક
શબાનાબાનુ નુરમહંમદ નાથુભાઈ, દરિયાખાન ધુમ્મટ, અમદાવાદ
- (15) સલીમભાઈ મહંમદભાઈ શકુરભાઈ, વડુ
તસ્લીમબાનુ કાદરભાઈ પીરભાઈ
- (16) મુસ્તાકભાઈ ગનીભાઈ મણીલાલ, માણસા
પરવીનબાનુ અલીભાઈ સુલેમાનભાઈ, કલોલ
- (17) સીરાજભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ સુલેમાનભાઈ, શાહપુર
સુહાનાબાનુ ગફુરભાઈ રસુલભાઈ, કલોલ
- (18) અલ્તાફહુસેન એહમદભાઈ દાઉદભાઈ, જમાલપુર
ફરજાનાબાનુ ગનીભાઈ રસુલભાઈ, કલોલ
- (19) સલીમભાઈ અબ્દુલભાઈ ઉમેદભાઈ, રાણીપ
જાહેદાબેન ફકીરમહંમદભાઈ નથુભાઈ, જુહાપુરા
- (20) અનવરહુસેન ફકીરમહંમદભાઈ નથુભાઈ, જુહાપુરા
શહેનાઝબાનુ દીનમહંમદભાઈ ઉમેદભાઈ, રાણીપ
- ચોથા સમૂહલગ્ન, કાજલવાલા કમ્પાઉન્ડ, ફતેહવાડી, સરખેજ,
અમદાવાદ. તા. 30-5-2004 રવિવાર
- (1) મહંમદરફીક ફતેમહંમદ સુલેમાનભાઈ, આંબલિયાસણ
સાયરાબાનુ અહેમદભાઈ ગફુરભાઈ, જોટાણા

- (2) ઝહીરઅબ્બાસ અકબરભાઈ રજજાનીભાઈ, દિલ્હીચકલા
યાસ્મીનબાનુ અનવરભાઈ ઉસ્માનભાઈ, દરિયાપુર
- (3) રશીદમહંમદ કાસમભાઈ મનુભાઈ, ગાંધીનગર
શમીમબાનુ બાબુભાઈ અબ્દુલભાઈ, જમાલપુર
- (4) ઝાકીરભાઈ રસુલભાઈ જમાલભાઈ, જુહાપુરા
સલમાબાનુ જહાંગીરભાઈ નથુભાઈ, શાહપુર
- (5) મહંમદ ફિરોઝ મહંમદરફીક કાલુભાઈ, દિલ્હીચકલા
નસીમબાનુ ગનીભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, લીંચ
- (6) સમીરભાઈ જમાલભાઈ સુલેમાનભાઈ, વટવા
નજમાબાનુ ઈબ્રાહીમભાઈ અલીભાઈ, બોરૂ
- (7) શાહીદહુસેન જમાલભાઈ સુલેમાનભાઈ, વટવા
હીનાબાનુ સમસુદીનભાઈ બાબુભાઈ, તલોદવાલા
- (8) નઝીરભાઈ વલીમહંમદ સુલેમાનભાઈ, દરિયાપુર
મુમતાઝબાનુ ઉસ્માનભાઈ નાનાભાઈ, જુહાપુરા
- (9) સિરાજભાઈ કાદરભાઈ અલાબક્ષભાઈ, ખાનપુર
નફીસાબાનુ સુલતાનભાઈ મીંયાભાઈ, આંબલીયાસણ
- (10) સીકંદરભાઈ ભીખાભાઈ નથુભાઈ, આખજ
નઝમાબાનુ આદમભાઈ સુલેમાનભાઈ, શાહપુર

(11) મહંમદ આરીફ અલીભાઈ સુલેમાનભાઈ, કલોલ
રેશમાબાનુ હસુભાઈ મહંમદભાઈ, સરખેજ

(12) મહંમદઅહેસાન અલીભાઈ સુલેમાનભાઈ, કલોલ
શબાનાબાનુ દિલીપભાઈ મહંમદભાઈ, જુહાપુરા

(13) ઝાકીરહુસેન બાબુભાઈ નથ્યુભાઈ, દરિયાખાન ઘુમ્મટ
સમશાદબાનુ યુસુફભાઈ ઉસ્માનભાઈ, બહેરામપુરા

● પાંચમો સમૂહલગ્ન, સાવન પાર્ટી પ્લોટ, સરખેજ, અમદાવાદ. તા. 9-11 2008
રવિવાર

(1) મહંમદ સજજાદ યાસીનભાઈ ગફુરભાઈ, દિલ્હીચકલા
સોહીનબાનુ રહીમભાઈ લાલભાઈ, જોટાણા

(2) મોહસીન લાલભાઈ ઉસ્માનભાઈ, જોટાણા
મેહજબીન ઈકબાલહુસેન પીરુભાઈ, શાહપુર

(3) નદીમભાઈ હુસેનભાઈ રસુલભાઈ, કલોલ
અલ્ફીનાબાનુ નિઝામુદ્દીન ઉસ્માનભાઈ, દિલ્હીચકલા

(4) આબીદહુસેન ફકીરમહંમદ કાલુભાઈ, જમાલપુર
પરવીનબેન ગનીભાઈ નબુભાઈ, વિજાપુર

(5) ઈરફાન લાલભાઈ નથ્યુભાઈ, આંબલિયાસણ
નિલોફર મૈયુદ્દીન સુલ્તાનભાઈ, આંબલિયાસણ

(6) મુસ્તાક મો. યુસુફ પીરમહંમદ, જમાલપુર
જસ્મીનબાનુ સિરાજભાઈ ફકીરમહંમદ, જમાલપુર

- (7) મુનાફહુસેન મુર્તુજાભાઈ સુલ્તાનભાઈ, શાહપુર
ફરહાનાબાનુ રહીમભાઈ લાલભાઈ, જોટાણા
- (8) સમસીર ફકીરભાઈ કાલુભાઈ, જમાલપુર
રજયાબાનુ અલીભાઈ દાઉદભાઈ, વટવા
- (9) નુરમહંમદ સુલેમાનભાઈ જમાલભાઈ, માણસા
નસીમબેન કાસમભાઈ મનુભાઈ, ગાંધીનગર
- (10) મુબારક અખ્તરહુસેન સુલ્તાનભાઈ, શાહપુર
નઝમાબેન મીયાભાઈ જીવાભાઈ, બોરૂ
- (11) અબ્દુલલતીફ હાજી હસુભાઈ નબીભાઈ, સરખેજ
ફરાનાબાનુ ઈકબાલહુસેન ફકીરમહંમદ, જમાલપુર
- (12) જાનમહંમદ ઈબ્રાહીમભાઈ અલીભાઈ બોરૂ
યાસ્મીનાબાનુ ઈબ્રાહીમભાઈ હુસેનભાઈ, નારોલ
- (13) શૌકત રહેમાનભાઈ કચરાભાઈ, કલોલ
દિનાજ અનવરહુસેન મહંમદભાઈ, જુહાપુરા
- (14) સીરાજ ગનીભાઈ રસુલભાઈ, જમાલપુર
અલપીનાબેન યુનુસભાઈ ચાંદભાઈ, આંબલિયાસણ

પરિશિષ્ટ - નં.9

સુમન અજમેરી પ્રકાશિત રચનાઓ :

(ક) કાવ્ય-સંગ્રહો :

કૃતિ રચના શૈલી	પ્રવેશક લેખક	પ્રકાશક
1. કવિતા સુમન (અછાંદસ)	---	સાગર
2. કંઠે કોળ્યું ગીત : (ગીત અને ગઝલ)	ડૉ. ભાનુમતી જાની	સાગર
3. હલક હુલાસે ચઢી : (ગીત અને ગઝલ)	ડૉ. યોગેન્દ્ર વ્યાસ શ્રી રાધેશ્યામ શર્મા (અમદાવાદ) પ્રિ. હરીશ મહંત (મીનિયાપોલિસ, USA)	સાગર
4. હિલ્લોળ વિભોર : (ગીત સંગ્રહ)	ડૉ. રમણલાલ જોશી (અમદાવાદ) પ્રો. ચિમનલાલ ત્રિવેદી (અમદાવાદ)	સાગર
5. તરનુમ : (ગઝલ-સંગ્રહ)	ડૉ. રશીદ મીર (વડોદરા) શ્રી રાધેશ્યામ શર્મા (અમદાવાદ)	સાગર
6. અંતઃસલિલા : (અછાંદસ-છાંદસ)	પ્રો. બી. એચ. ગુર્જર (માણસા) પ્રો. તુષાર વ્યાસ (પાટણ)	સાગર
7. સૂરજ ઝળાંહળાં : (અછાંદસ-છાંદસ)	ડૉ. ચીનુ મોદી (અમદાવાદ) પ્રિ. વિનોદ અધ્વર્યુ (અમદાવાદ) ડૉ. રજનીકાંત જોશી (અમદાવાદ)	સાગર
8. અંતરના ઓજસ : (અછાંદસ)	ડૉ. ચંદ્રકાન્ત શેઠ (અમદાવાદ) ડૉ. લલ્લુમાર દેસાઈ (વડોદરા) ડૉ. પ્રસાદ બ્રહ્મભટ્ટ (અમદાવાદ)	સાગર
9. આકારનાં અમીજળ : (છાંદસ કાવ્યો)	ડૉ. હેમન્ત દેસાઈ (અમદાવાદ)	સાગર

(ખ) બાળ કાવ્ય-સંગ્રહો :

10. લોકજીભે રમતાં જોડકણાં : (પરંપરિત જોડકણાં)	પ્રિ. મોહનભાઈ શં. પટેલ	સંસ્કાર- ગુર્જર
11. નવતર જોડકણાં (મૌલિક જોડકણાં)	ડૉ. ઉષા ઉપાધ્યાય (અમદાવાદ)	પાર્શ્વ
12. શમણાં રૂપેરી કોરના (બાળકાવ્યો)	ડૉ. મોહનભાઈ શં. પટેલ (અમદાવાદ)	પાર્શ્વ
13. શમણાં ફાલ્યાં થોકથોક (બાળકાવ્યો)	ડૉ. ઉષા ઉપાધ્યાય (અમદાવાદ)	પાર્શ્વ
14. તરવરાટ (કિશોર કાવ્યો)	ડૉ. શ્રદ્ધા ત્રિવેદી (અમદાવાદ)	પાર્શ્વ

(ગ) ઓડિયો કેસેટ્સ : (44 ગીતો-ગઝલો સંગીત સાથે સુમધુર કંઠે ગવાયા)

કેસેટ સંગીત-નિર્દેશન ગાયક કલાકારો :

15. કંઠે કોળ્યું ગીત-વોલ્યુમ-1	પ્રસૂન ચૌધરી	હેમાંગિની સોની-ભૂપેન્દ્ર બારોટ
16. કંઠે કોળ્યું ગીત-વોલ્યુમ-2	હેમાંગિની સોની	નમ્રતા શાહ - રૂપેન ખંધારિયા
17. રેશમ રેશમ-વોલ્યુમ-1	ભૂપેન્દ્ર બારોટ	અર્યના ત્રિવેદી-ભૂપેન્દ્ર બારોટ
18. રેશમ રેશમ-વોલ્યુમ-2	નયનેશ જાની	ધ્રુમલ વ્યાસ - અતુલ બ્રહ્મભટ્ટ રોશની શેલત

(ઘ) ગદ્ય-સંચય :

કૃતિ	રચના શૈલી	પ્રવેશક
19. સમાયના (વિવિધ ગદ્યરૂપ)	ડૉ. મધુસૂદન પારેખ (અમદાવાદ) પ્રો. પ્રકાશ ક. શાહ (અમદાવાદ)	સાગર

(ચ) ‘સુમન’ વ્યક્તિત્વ અને કૃતિઓ પર થયેલ વિવેચન :

કૃતિ	સંપાદકો	
20. ‘સુમન અજમેરી’ :	ડૉ. જગદીશ દવે (લંડન)	
વ્યક્તિત્વ અને કૃતિત્વ	ડૉ. યોગેન્દ્ર વ્યાસ (પ્રવેશક.)	સાગર
(640 પાનાંનો ગ્રંથ)	ડૉ. જી. ડી. શર્મા (ગાંધીનગર)	
	પ્રો. જગદીશ શુક્લ (ખંભાત) (વડોદરા)	

(ઝ) કાવ્યશાસ્ત્ર પરનું પુસ્તક :

21. ગઝલ : સંરચના અને છંદવિધાન આમુખ :

(ગઝલ જેમાં રચાયા છે, તેવા	પ્રો. વારિસ હુસેન અલવી	પ્રવીણ પ્રકાશન,
અરૂજીય અરબી-ફારસી	ચેરમેન, ગુજરાત રાજ્ય	રાજકોટ
છંદોનું શિક્ષણ આપતું 304	ઉર્દૂ સાહિત્ય એકેડમી, ગાંધીનગર	
પૃષ્ઠોનું દળદાર પુસ્તક)	પ્રાક્કથન : પ્રો. શકીલ કાદરી (વડોદરા)	

સુમનની કૃતિઓના પ્રકાશકો : (1) સંસ્કાર સાહિત્ય મંદિર - ગુર્જર પ્રકાશન ગૃહ (અમદાવાદ), (2) પાર્શ્વ પ્રકાશન - અમદાવાદ, (3) સ્ટેટ બોર્ડ ઓફ સ્કૂલ ટેક્સ્ટ બુક્સ, ગાંધીનગર, (4) પ્રવીણ પ્રકાશન, રાજકોટ (5) સી. જમનાદાસની કંપની, અમદાવાદ, મુંબઈ, (6) સાગર પબ્લિકેશન - અમદાવાદ

● સુમનનાં પુસ્તકો :

વાર્તા-સંગ્રહ	પ્રવેશક
22. પોત, પડઘા અને પડછાયા (મૌલિક વાર્તાઓ)	ડૉ. સતીશ ડણાક (વડોદરા)
	હરનિશ જાની (ન્યૂ જર્સી, USA)
23. સુમન અજમેરી ગઝલો (૯૦૦ શેરોની સંગ્રહ) હૈદરઅલી જીવાણી (વેનકુંવર, કેનેડા)	
ના પ્રતિનિધિ શેર	ગુલામ અબ્બાસ 'નાશાદ' (વડોદરા)
સંપાદકો : ચંદુ મહેસાનવી (અમદાવાદ), ડૉ. શેહનાઝ મનસુરી (ટોરેન્ટો, કેનેડા)	
ગુણવંત ઉપાધ્યાય (ભાવનગર), રસિક મેઘાણી (સ્ટેફર્ડ, હ્યુસ્ટન, USA)	
24. ચાલો રમીએ ગઝલના	પ્રો. ડૉ. રવીન્દ્ર ઠાકોર (અમદાવાદ)
શેરોની અંતાક્ષરી	દિનેશ દેસાઈ (અમદાવાદ)
25. શબ્દાયના	ડૉ. બિપિન આશર (રાજકોટ)
(સુમન રચિત ગદ્ય)	ડૉ. ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટ (વલ્લભ વિદ્યાનગર)
26. પરભોમમાં પાંગર્યા ફૂલ	ડૉ. જગદીશ દવે (લંડન)
(વિદેશની ભાવભૂમિનાં કાવ્યો)	જય ગજજર (ટોરોન્ટો, કેનેડા)
27. નેજવાં	ડૉ. યશવંત ત્રિવેદી (મુંબઈ)
(અછાંદસ કાવ્યો)	રતિલાલ બોરીસાગર (અમદાવાદ)
	ડૉ. સુમન શાહ (અમદાવાદ)
28. તન્મય તન્મય	ડૉ. ભાનુપ્રસાદ પંડ્યા (રાજકોટ)
(ગીતસંગ્રહ)	ડૉ. હરિકૃષ્ણ પાઠક (ગાંધીનગર)
29. ઈબારત	ડૉ. ચિનુ મોદી (અમદાવાદ)
(ગઝલ સંગ્રહ)	ગુણવંત ઉપાધ્યાય (ભાવનગર)
30. રિયાઝ	ડૉ. રઈશ મનિયાર (સુરત)
(ગઝલ સંગ્રહ)	ડૉ. હરેશ તથાગત (રાજકોટ)
31. નગર આ મારું	ડૉ. શ્રદ્ધા ત્રિવેદી (અમદાવાદ)
(તરુણ કાવ્યો)	
32. આભલામાં ઝલમલતું આકાશ	હર્ષદ ત્રિવેદી (ગાંધીનગર)
(તરુણ કાવ્યો)	

33. સુમન અજમેરી : વ્યક્તિત્વ અને કૃતિત્વ, ખંડ-૨ સંપાદક : ડૉ. જી. ડી. શર્મા (ગાંધીનગર)
ડૉ. સતીશ ડણાક (વડોદરા)
જગદીશ દવે (લંડન)
34. ગઝલ : સ્વરૂપ, લક્ષણો, ગઝલની રવીન્દ્ર પારેખ (સુરત)
અને સ્થિતિ તાત્વિક ચર્ચા ડૉ. રશીદ મીર (વડોદરા)
35. ગઝલનો આસ્વાદ ગઝલ આસ્વાદ ડૉ. હરીશ વટાવવાળા
(વડોદરા)
36. ગઝલનો આસ્વાદ - ભાગ -૨ પ્રો. મનોજ શાહ (લુણાવાડા)
ભગવતીકુમાર શર્મા (સુરત)
37. આદિલ મનસુરી : ગઝલને ડૉ. ચીનુ મોદી (અમદાવાદ)
સમર્પિત વ્યક્તિ આદમ ટંકારવી (બોલ્ટન, UK)
38. વિદેશમાં વસતા દેશીઓની સમસ્યાઓ ડૉ. પ્રવીણ શેઠ (અમદાવાદ)
પ્રો. પ્રકાશ શાહ (અમદાવાદ)
39. દરિયાપારના દેશોમાં સરજાતું ગુજરાતી સાહિત્ય
(ડાયસપોરિક ગુજરાતી સાહિત્ય) ડૉ. જગદેશ દવે (લંડન)
ડૉ. રઘુવીર ચૌધરી (અમદાવાદ)
- બૃહદ્ શેર સંગ્રહ (17000 શેરોનો વિક્રમ સંગ્રહ)
40. ગુજરાતી ગઝલોનો શેર વૈભવ-ખંડ-1 ડૉ. આદમ ટંકારવી (બોલ્ટન, યુકે)
41. ગુજરાતી ગઝલોનો શેર વૈભવ-ખંડ-2 શ્રી જલન માતરી (અમદાવાદ)
42. ગુજરાતી ગઝલોનો શેર વૈભવ-ખંડ-3 ડૉ. ચંદ્રકાંત શેઠ (અમદાવાદ)
43. ગુજરાતી ગઝલોનો શેર વૈભવ-ખંડ-4 ડૉ. રઘુવીર ચૌધરી (અમદાવાદ)
44. ગુજરાતી ગઝલોનો શેર વૈભવ-ખંડ-5 ડૉ. હેમંત દેસાઈ (અમદાવાદ)
45. ગુજરાતી ગઝલોનો શેર વૈભવ-ખંડ-6 ડૉ. સતીશ ડણાક (વડોદરા)
શ્રી ગુલામ અબ્બાસ નાશાદ (વડોદરા)
46. તલાશ રૂપાંતરિત વાતઓ પ્રિ. મોહનભાઈ પટેલ (અમદાવાદ)
પ્રો. શરીફા વીજળીવાળા (સુરત)
પ્રો. પ્રિયકાંત પરીખ (અમદાવાદ)
શ્રી વર્ષા અડાલજા (મુંબઈ)

કાવ્ય-સંગ્રહો :

પ્રકીર્ણ

47. મારા ખંડકાવ્યો અને પ્રલંબ કથાકાવ્યો
48. મારા પર્વો અને ઋતુઓ સંદર્ભિત કાવ્યો
49. ચિત્રિત શ્રાવણી : સુમનના પ્રેમકાવ્યો
50. ઊંડા ઊંડા રંગો - સુમનના અધ્યાત્મક કાવ્યો
51. મારા દ્વારા રચિત સુગેય ગીતો
52. બંદનવાર (છાંદસ કાવ્યો)
53. બિંબ પ્રતિબિંબ (રૂપાંતરિત એકાંકી)
54. પગે બાંધી પાંખ (પ્રવાસ વિવરણ)
55. કક્કાની કહાણી (બાળ નાટ્ય : એક પ્રયોગ)

પરિશિષ્ટ - નં.10

ઉત્તર અને મધ્ય ગુજરાતના અજમેરી સમાજનું અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ નું બંધારણ

- નામ :- આ ટ્રસ્ટનું નામ અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ રહેશે.
- ટ્રસ્ટનું સરનામું :- જમાલપુર ચકલા, અજમેરી મદ્રસા, હાજી બિલ્ડીંગ પાસે, અમદાવાદ.
- કાર્યક્ષેત્ર :- આ ટ્રસ્ટનું કાર્યક્ષેત્ર ગુજરાત રાજ્ય પૂરતું સીમિત રહેશે.
- હેતુઓ :-
 - (1) આ સંસ્થાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સમાજના વ્યક્તિઓની શારીરિક, માનસિક અને બૌદ્ધિક, આર્થિક વિકાસ કરવો અને વિકાસની ભાવના જાગૃત કરી તેઓને આદર્શ નાગરીક બનાવવાના રહેશે.
 - (2) આર્થિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગો અને પીડિતોના ઉત્કર્ષ માટે કાર્ય કરશે.
 - (3) ધર્મ અને જાતિના ભેદભાવથી અલગ રહીને શૈક્ષણિક સાહિત્યીક સાંસ્કૃતિક, રમત ગમત ક્ષેત્રે વિવિધ કાર્યક્રમો અને પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન અને સંચાલન કરશે.
 - (4) શૈક્ષણિક અને રમત ગમતના હેતુઓ પાર પાડવા માટે બાલવાડી, પૂર્વ પ્રાથમિક, પ્રાથમિક, માધ્યમિક વિદ્યાલય સુધીના વિદ્યાર્થીઓ તથા રમતવીરોના ઉત્કર્ષ અને વિકાસ માટે કાર્ય કરશે.
 - (5) કવિઓ, લેખકો, સાહિત્યકારોના ઉત્કર્ષ અને વિકાસ માટે કાર્ય કરશે.
 - (6) વિવિધ શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓમાં અક્ષરજ્ઞાનના પ્રસાર અને પ્રચાર માટે રાજ્ય સરકાર અને કેન્દ્ર સરકારની મદદથી પ્રૌઢ શિક્ષણના વર્ગો ખોલશે.
 - (7) સમાજની શૈક્ષણિક જાગૃતિ અને ઉત્કર્ષ માટે સાહિત્યીક પુસ્તકો અને સામાયિકો પ્રકાશિત કરશે.
 - (8) લાયબ્રેરીની સ્થાપના કરશે.
 - (9) સમાજના વિકાસ માટે પૂર્વ પ્રાથમિક, પ્રાથમિક, હાઈસ્કૂલ અને હાયર સેકન્ડરી અને કૉલેજની તથા શિક્ષણના વર્ગો વ્યવસાય અને વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓની સ્થાપના કરવી અને નિભાવવી તથા ચલાવવી.
 - (10) કૃત્રિમ અને કુદરતી આફતોમાં જીવ પ્રાણી માત્રને મદદ કરવી.

- (11) બેકારી દૂર કરવા નાના ગૃહ ઉદ્યોગો અને લઘુ ઉદ્યોગો સ્થાપીને મહિલા અને યુવકોને પૂરક રોજી રોટી આપી પગભર થાય તેવા પ્રયાસ કરવા.
- (12) સમાજની ઉન્નતી અને ઉત્કર્ષ માટે શિક્ષણ, સિલાઈ, કમ્પ્યુટર, ટાઈપ વર્ગો સ્થાપવા અને ચલાવવા.
- (13) ઉપરોક્ત જણાવેલ ઉદ્દેશોને પાર પાડવા માટે અને વહીવટ કાર્યક્ષેત્ર ને કૃશળ બની રહે તે માટે અને યોગ્ય જરૂરિયાત પ્રમાણે જમીન, મકાન અને સાધનો તથા અર્થવ્યવસ્થાનું સંચાલન અને સંપાદન કરશે.
- (14) સમાજની સમસ્યાઓ સમજીને તેનો યોગ્ય ઉકેલ લાવવામાં મદદ રૂપ બનવું તેમજ માર્ગદર્શન આપવું.
- (15) સમાજમાં આરોગ્યની સુખાકારી વધે તેવા તમામ પ્રયત્નો કરશે.
- (16) જીવન સાથી માટે પસંદગી મેળા યોજવા.
- (17) સંસ્થા આવક લક્ષી કાર્ય કરશે.
- (18) વિદ્યાર્થીઓને સહાયરૂપ પાઠ્ય પુસ્તકો પર આધારિત સ્વાધ્યાયપોથી, નકશા પોથી વગેરે સહાયક પુસ્તકો પ્રકાશિત કરશે.
- (19) સોસાયટીમાં તથા શેરીઓ, ચાલીઓમાં ઉત્પન્ન થતાં કચરાના નિકાલ અર્થે મુખ્ય કચરા પેટી સુધી પહોંચાડવાની કામગીરી કરશે તથા કરાવશે.
- (20) મ્યુ. કોર્પોરેશનની સાથે રહી સફાઈ અંગેના કોન્ટ્રાક્ટ મેળવી શહેરને સ્વચ્છ અને પ્રદૂષણ મુક્ત વાતાવરણ પુરું પાડશે.
- (21) પ્રદૂષણ અને સ્વચ્છતાને અભાવે ઉભી થતી બિમારીઓથી લોકોને જાગૃત કરશે. નિદાન કેમ્પોનું આયોજન કરશે અથવા કરાવશે.

● **સભાપદ :-**

- (1) મંડળના કાર્યક્ષેત્રનાં વિસ્તારમાં વસતા 18 વર્ષથી ઉપરની વયના કોઈપણ ભાઈ-બહેનને નાત જાતના ભેદભાવ વિના આ મંડળનું સભ્યપદ પ્રાપ્ત કરી શકશે.
- (2) સભ્ય થવા ઈચ્છતા ભાઈ બહેને મંડળનું નિયત પ્રવેશ પત્ર ભરવાનું રહેશે.
- (3) મંડળના સભ્યપદ મેળવવા માટે સભ્ય ફીનું ધોરણ નીચે મુજબ છે.
સામાન્ય સભ્યપદ માટે આજીવન સભ્ય ફી રૂ.101 રહેશે આ સભ્યપદ સભ્ય જીવશે ત્યાં સુધીનું ગણાશે.

(4) સભ્યપદ માટેની વાર્ષિક સભ્ય ફી રૂ.11 રહેશે.

● સભ્યપદ ગેર લાયક :-

- (1) મંડળના હિત વિરુદ્ધની કોઈપણ પ્રવૃત્તિઓ કરશે.
- (2) અસભ્ય વર્તન કે ગેર કાનૂની કાર્ય કે પ્રવૃત્તિ કરશે.
- (3) કારોબારી સભ્ય સતત ત્રણે વખત સભામાં જાણ કર્યા વિના ગેરહાજર રહેશે.
- (4) દેશ દ્રોહી, અસ્થિર મગજ કે નાદાર ઠરે તો.

● જોડાણ :-

- (1) આ મંડળ તેના ધ્યેયની અનુરૂપ પ્રવૃત્તિઓ કરતી અન્ય મંડળો સાથે જોડાણ મેળવી શકશે.
- (2) મંડળના ધ્યેય અને નીતિ નિયમો સ્વીકારે અને તેને અનુરૂપ પ્રવૃત્તિઓ કરતી હોય તેવી અન્ય યુવાનો અને મહિલા મંડળોને જોડાણ આપી શકશે.

● કાર્યપદ્ધતિ અને નિયમો :-

(અ) સામાન્ય સભા :-

- (1) મંડળનું સામાન્ય સભ્યપદ પ્રાપ્ત કરનાર સભ્યો સામાન્ય સભાના સભ્યો ગણાશે.
- (2) મંડળની વાર્ષિક સામાન્ય સભા મંડળનું હિસાબી વર્ષ પુરું થયા બાદ ઓછામાં ઓછા ત્રણ માસની અંદર બોલાવવામાં આવશે.
- (3) જરૂર કરતાં એકથી વધુ વખત વિશેષ સામાન્ય સભા કે ખાસ સભા બોલાવી શકશે.
- (4) વાર્ષિક સામાન્ય સભાની જાણ દરેક સભ્યને 20 દિવસની નોટિસથી કરવામાં આવશે.
- (5) વિશેષ સામાન્ય સભાની જાણ દરેક સભ્યને 10 દિવસની નોટિસથી કરવામાં આવશે.

(બ) સામાન્ય સભાના કાર્યો :-

- (1) કારોબારી સમિતિની નિમણૂક ચૂંટણી પસંદગીથી થશે.
- (2) કારોબારી સમિતિએ રજૂ કરેલ અહેવાલ, અંદાજપત્ર, આયોજન, વાર્ષિક હિસાબો વગેરે મંજૂર કરાવશે.
- (3) આયોજન અને અંદાજપત્ર મુજબ કારોબારી સમિતિને તે પ્રમાણે કરવાની કે ભંડોળ એકત્ર કરવાની પરવાનગી આપશે.

- (4) અગાઉ સામાન્ય સભાની નોંધ વંચાણમાં લઈ મંજૂર કરશે.
- (5) કારોબારી સમિતિએ અગાઉ રજૂ કરેલ અગત્યના કામોનો નિકાલ કરવાનું કામ કરશે.
- (6) કાર્યપાલક સંખ્યાના સભ્યો એ મુલતવી રાખેલી સભાના અડધા કલાક પછી કોરમ ગણી કાયદેસરની કાર્યવાહી કરવામાં આવશે.

(ક) કારોબારી સમિતિ :-

- (1) કારોબારી સમિતિ 21 સભ્યોની રહેશે. જેની નિયુક્તિ વાર્ષિક સભામાં ચૂંટણી/વરણી થી કરવામાં આવશે.
- (2) કારોબારી સમિતિની મુદત 3 વર્ષની રહેશે.
- (3) કારોબારી સમિતિની મિટીંગ દર ત્રણ માસે મળશે.
- (5) મંડળના કામ વધુ અસરકારક થાય તે માટે જરૂરિયાત મુજબ કારોબારી સમિતિમાં સહકાર આપશે.
- (6) જરૂર પડે તો મંડળના કાર્યો સાથે સંકળાયેલી અન્ય બહારની વ્યક્તિ કારોબારી સમિતિમાં રાખી શકાશે.
- (7) કારોબારી સમિતિની કોઈ જગ્યા ખાલી પડે તો તે જગ્યાએ કારોબારી સમિતિ સર્વસંમતિથી નિર્ણય લઈ કોઈ અન્યની નિમણૂક કરી શકશે.
- (8) કારોબારી સમિતિની મીટીંગની જાણ દરેક સભ્યને 7 દિવસની આગોતરી નોટિસથી કરવામાં આવશે. ખાસ સંજોગોમાં આ મુદતમાં ઘટાડો કરી શકાશે.
- (9) કારોબારી સમિતિને મદદ રૂપ થાય તે માટે જરૂરી માર્ગદર્શન અને સલાહ સૂચનો માટે 15 સભ્યોની સલાહકાર સમિતિની રચના કરવાની રહેશે.

(ખ) કાર્યસાધક હાજરી :-

- (1) સામાન્ય સભામાં કુલ સામાન્ય સભાની 2/5 સંખ્યાના સભ્યોની હાજરી કાર્યસાધક હાજરી ગણાશે.
- (2) કારોબારી સમિતિની સભામાં કારોબારી સભ્યોની 2/5 હાજરી કાર્યસાધક હાજરી ગણાશે.

(ઢ) હોદ્દાલો અને ફરજો :-

આ મંડળનું સંચાલન કરવા દર વર્ષે ચૂંટણી કે વરણી દ્વારા હોદ્દાલોની નિમણૂક મંડળની 3 વર્ષ માટે રચાયેલી કારોબારી સમિતિમાંથી થશે. જેમાં પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, મંત્રી, ઉપમંત્રી, ખજાનચી, ઉપખજાનચી જેવા હોદ્દાલો જરૂર પ્રમાણે રાખી શકે.

(1) પ્રમુખ :-

- (1) સામાન્ય સભા તથા કારોબારી સમિતિની સભાનું અધ્યક્ષ સ્થાન સંભાળી સભાનું સંચાલન કરશે.
- (2) પ્રમુખ મંડળના બંધારણીય વડા ગણાશે.
- (3) દરેક મીટીંગની કાર્યસૂચી નક્કી કરી સામાન્ય મંત્રીને મીટીંગ બોલાવવા સૂચન આપશે.
- (4) મંડળની પ્રવૃત્તિ ઉપર દેખરેખ રાખી સલાહ સૂચન અને માર્ગદર્શન આપશે.
- (5) જરૂર પડે નિર્ણાયક મત આપશે.
- (6) મંડળની નાણાંકીય લેવડ દેવડ કે દસ્તાવેજો ઉપર સહી સિક્કા કરશે.

(2) ઉપપ્રમુખ :-

- (1) અસાધારણ સંજોગોમાં પ્રમુખનો નિર્ણય આખરી ગણાશે.
- (2) પ્રમુખશ્રીને તેમનાં કાર્યોમાં મદદ કરશે.
- (3) પ્રમુખશ્રીની ગેરહાજરીમાં પ્રમુખ તરીકેની ફરજ અદા કરશે.

(3) સામાન્ય મંત્રી :-

- (1) પ્રમુખશ્રીની સંમતિથી સભાઓ બોલાવશે.
- (2) દરેક સભાના કામકાજની ટૂંકી નોંધ ઠરાવબુકમાં રાખશે.
- (3) સભાઓની સૂચના અને ઠરાવનું અમલીકરણ કરશે-કરાવશે.
- (4) મંડળવતી જરૂરી પત્રવ્યવહાર કરશે.
- (5) મંડળનું દફતર તથા કાર્યાલય જાળવશે.
- (6) મંડળનો વાર્ષિક અહેવાલ, વાર્ષિક અંદાજપત્ર, વાર્ષિક કાર્યક્રમનું આયોજન તૈયાર કરી રજૂ કરશે.
- (7) ખર્ચના મંજૂર થયેલા અંદાજ પ્રમાણે આવેલા બિલો તપાસી મંજૂર કરી ખર્ચ પાડવા સારું પ્રમુખને મોકલશે.

- (8) આકસ્મિક ખર્ચ માટે પોતાની પાસે સભાએ નક્કી કરેલ રકમ હાથ ઉપર રાખી શકશે.
- (9) મંડળની નાણાંકીય લેવડ-દેવડ અને દસ્તાવેજો ઉપર સહી સિક્કા કરશે.

(4) સહમંત્રી :-

- (1) સહમંત્રી મંત્રીશ્રીને તેમના કાર્યમાં મદદ કરશે.
- (2) સહમંત્રી મંત્રીની ગેરહાજરીમાં તેમની ફરજો અદા કરશે.

(5) ખજાનચી :-

- (1) મંડળના હિસાબો રાખશે.
- (2) મંડળનું નાણાંકીય ભંડોળ વધારવા પ્રયત્ન કરશે.
- (3) મંડળવતી નાણાંકીય લેવડ દેવડ કરશે.
- (4) હિસાબ ઓડિટ કરાવવાની જવાબદારી સામાન્ય મંત્રી તથા ખજાનચીની રહેશે.

(6) ઉપખજાનચી :-

- (1) ખજાનચી ને તેમનાં કાર્યોમાં મદદ કરશે.

(ફ) નાણાંકીય વ્યવસ્થા :-

- (1) મંડળનું હિસાબી વર્ષ 1 એપ્રિલથી 31મી માર્ચ સુધીનું ગણાશે.
- (2) મંડળનું પોતાનું ભંડોળ નીચે મુજબ એકત્ર કરી શકશે. સભાસદ લવાજમ, દાન, બક્ષીસ કે ભેટ, સરકારી સહાય કે અનુદાન લોકફાળો, ખાસ કાર્યક્રમો કે આર્થિક ઉપાર્જનની પ્રવૃત્તિઓ.
- (3) એન. આર. આઈ. તેમજ વિદેશીઓ તરફથી મળતું દાન કે ભેટ-બક્ષીસ મેળવી શકશે.
- (4) રાજ્ય સરકાર, કેન્દ્ર સરકાર, વર્લ્ડ બેન્ક વગેરે પાસેથી સહાય મેળવી શકશે.
- (5) મંડળ દાન, ભેટ કે બક્ષીસ મેળવવા આવકવેરા મુક્તિ પ્રમાણપત્ર મેળવશે.
- (6) મંડળના ધ્યેય અનુરૂપ પ્રવૃત્તિઓ કે કાર્યકરની અન્ય મંડળોનો દાન ભેટ બક્ષીસ આપી શકશે.

- (7) મંડળના નાણાં કે બક્ષીસ પર સમસ્ત સમાજનો સહિયારો અધિકાર રહેશે.
- (8) ભંડોળ અને નાણાંકીય વ્યવસ્થા માટે કારોબારી સમિતિ મંડળનાં બેંકર્સની નિયુક્તિ કરશે. સંસ્થાનું ખાતું શક્ય હોય ત્યાં સુધી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકમાં રાખવું.

● **સુધારા વધારા :-**

આ બંધારણમાં સંજોગોવસાત જો કોઈ સુધારા-વધારાની જરૂર જણાય તો તે સામાન્ય સભામાં 2/3 બહુમતીથી કરી શકાશે.

અર્થ ઘટન :-

આ બંધારણના કોઈપણ ભાગ કે કલમનાં અર્થ માટે વિવાદ ઉભો થાય તો તેનો અર્થ પ્રમુખશ્રી કારોબારી સમિતિના સહયોગથી બોમ્બે પબ્લીક ટ્રસ્ટ એક્ટ 1950 હેઠળ ઘટાવાશે અને આ બંધારણનો અમલ ધી બી. પી. ટી. એક્ટ 1950ની કલમોને આધીન રહીને કરશે.

● **પ્રકીર્ણ :-**

- (1) જો સભામાં પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખ બન્ને ગેરહાજર હોયતો હાજર રહેલા સભ્યો પોતાનામાંથી સભાના પ્રમુખની વરણી કરી કામ કરશે.
- (2) જરૂર જણાશે તો કારોબારી સમિતિ ઉપરાંત અન્ય કાર્ય સમિતિઓ કે પેટા સમિતિઓની રચના કરી શકશે.

અંતે સર્વાનુમતે એક સલાહકાર સમિતિની રચના થઈ જે નીચે મુજબ છે.

- (1) હાજી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ, U.S.A.
- (2) હાજી દાઉદભાઈ અલીભાઈ, બોરૂ/વિજાપુર
- (3) હાજી ગુલમનબીભાઈ શકુરભાઈ, દિલ્હી ચકલા
- (4) રસુલભાઈ રજજબભાઈ પટેલ, દિલ્હી ચકલા
- (5) યાસીનભાઈ ગફુરભાઈ, જમાલપુર
- (6) કાદરભાઈ રસુલભાઈ, જમાલપુર
- (7) મહંમદભાઈ ઉમરભાઈ, જમાલપુર
- (8) ઈસ્માઈલભાઈ મહંમદભાઈ, જમાલપુર
- (9) ગુલામહુસેન નબુભાઈ, જમાલપુર

- (10) ગુલામઅલી નુરમહંમદભાઈ, જમાલપુર
- (11) અલ્લારખા શકુરભાઈ, જમાલપુર
- (12) મનસુરભાઈ કલુભાઈ એડવોકેટ, જમાલપુર
- (13) જાવેદ મૈયુદ્દીનભાઈ, જમાલપુર
- (14) સબ્બીરભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, જમાલપુર
- (15) હાજી રજાકભાઈ અલાઉદ્દીનભાઈ, જમાલપુર
- (16) શબ્બીરભાઈ નાથુભાઈ, જમાલપુર
- (17) નુરભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, જમાલપુર
- (18) કાદરભાઈ હુસેનભાઈ, જમાલપુર
- (19) હાજી મૈયુદ્દીનભાઈ કકલભાઈ, જમાલપુર
- (20) કાદરભાઈ દાઉદભાઈ , જમાલપુર
- (21) અબ્દુલભાઈ મહંમદભાઈ, જમાલપુર
- (22) અબ્દુલભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ, જમાલપુર
- (23) અલાઉદ્દીનભાઈ દાઉદભાઈ, જમાલપુર
- (24) દાઉદભાઈ મીંયાભાઈ, ગાંધીનગર
- (25) હાજી હુસેનભાઈ દાઉદભાઈ, ગાંધીનગર
- (26) અબ્દુલભાઈ ઉંમરભાઈ, જોટાણા
- (27) એહમદભાઈ (ભુરાભાઈ) પીરભાઈ, આંબલિયાસણ
- (28) અનવરભાઈ અલાઉદ્દીનભાઈ, કલોલ
- (29) યુનુસભાઈ માસ્ટર, માણસા
- (30) ચાંદભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ, આંબલિયાસણ
- (31) ગફુરભાઈ રસુલભાઈ, કલોલ
- (32) ઈબ્રાહીમભાઈ ઉસ્માનભાઈ , દરિયાપુર
- (33) ફકીરમહંમદ સુલ્તાનભાઈ, દિલ્હીચકલા
- (34) કમરુદ્દીનભાઈ રહેમાનભાઈ, દિલ્હીચકલા
- (35) સિકંદરભાઈ રમજાનીભાઈ, દિલ્હીચકલા
- (36) કાદરભાઈ સુલ્તાનભાઈ, દિલ્હીચકલા

- (37) નુરમહંમદભાઈ હસનભાઈ, દિલ્હીયકલા
- (38) બાબુભાઈ અલુભાઈ, દિલ્હીયકલા
- (39) ફકીરભાઈ સુલ્તાનભાઈ, શાહપુર
- (40) કાસમભાઈ બાબુભાઈ નદાસાવાળા, મુદરડા/ મહેસાણા
- (41) ડૉ. અબ્દુલભાઈ જમાલભાઈ, ખોરજ- કલોલ
- (42) રફીકભાઈ શકુરભાઈ, માણસા
- (43) ઝાકીરભાઈ કાળુભાઈ, માણસા
- (44) રસુલભાઈ દાઉદભાઈ, માણસા
- (45) હાજી દાઉદભાઈ પીરભાઈ (તલોદ), જુહાપુરા
- (46) અબ્દુલભાઈ કાળુભાઈ ધર્મજવાળા, જુહાપુરા

પરિશિષ્ટ - નં.11

અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની આવક દર્શાવતો કોઠો

આવકની વિગત	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10
નોટબુક ચોપડા જાહેરાત પેટે	40,502	42,133	13,200	16,100	11,500
ઈનામ વિતરણ ડોનેશન	9,800	9,026	4,751	10,100	-
ખાદાની આવક	23,621	7,880	4,075	-	8,320
હિસ્સાવાળી કુરબાની	35,350	13,650	-	-	-
વાર્ષિક અહેવાલ જાહેરાત પેટે	-	21,000	1,000	1,000	5,000
વાર્ષિક સભ્ય ફી	4,257	4,881	4,075	101	-
ચોપડા વેચાણ પેટે	-	-	640	20,693	23,824
અમેરીકાથી મળેલા મદદ	20,000	84,236	90,000	53,779	45,927
જકાત ખાતે આવક	38,659	51,430	39,134	45,453	1,51,615
ગત વર્ષની પુરાંત	-	72,671	1,11,863	94,021	81,667
એજ્યુકેશન ફંડ	-	-	-	3,150	2,301
બેંક વ્યાજ	-	-	-	1,628	-
ઉધરાણી વસુલાત	-	-	-	-	9,841
કુલ આવક	1,72,189	3,06,907	2,68,708	2,46,025	3,39,995

પરિશિષ્ટ - નં.12

અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની જાવક દર્શાવતો કોઠો

જાવકની વિગત	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10	
નોટબુક ચોપડા વિતરણ ખર્ચ	57,461	76,012	57,923	72,130	78,456	
ઈનામ વિતરણ સમારંભ ખર્ચ	12,558	30,752	11,014	16,927	3,000	
જકાત ખર્ચ (મેડીકલ સહાય)	26,849	42,730,	47,900	45,000	1,73,743	
જનરલ ફંડમાંથી એજ્યુ. સહાય	-	18,000	50,000	-	-	
સ્ટેશનરી ખર્ચ	2,650	1,800	1,550	14,960	31,282	
અહેવાલ છપાવવાનો ખર્ચ	-	25,750	4,800	4,000	6,500	
શૈક્ષણિક પ્રવાસ ખર્ચ	-	-	-	-	14,697	
કુલ જાવક	99,518	1,95,044	1,73,187	1,53,017	3,08,576	

પરિશિષ્ટ - નં.13

વિદેશમાં અભ્યાસ કરતાં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના
વિદ્યાર્થીઓ

1	સલીમ ઈકબાલહુસેન અજમેરી જમાલપુર, અમદાવાદ	USA	MBA
2	ઈરફાન ઈકબાલહુસેન અજમેરી જમાલપુર,અમદાવાદ	UK	HND Computer
3	અનીશા સલીમભાઈ અજમેરી, જમાલપુર,અમદાવાદ	UK	MBA
4	મોહસીન અબ્દુલભાઈ અજમેરી ખોરજ ડાભી	ઓસ્ટ્રેલીયા	હોટલ મેનેજમેન્ટ
5	ઈમ્તીયાઝ અબ્દુલભાઈ અજમેરી, સરખેજ,અમદાવાદ	ઓસ્ટ્રેલીયા	ઓટો મોટીવ
6	મુનાફ કાસમભાઈ અજમેરી મુદરડા, મહેસાણા.	ઓસ્ટ્રેલીયા	M.Pharm.
7	નસરુદ્દીન ફરીદભાઈ અજમેરી ખાનપુર,અમદાવાદ	UK	-
8	શુફીલ અનવરભાઈ અજમેરી જમાલપુર,અમદાવાદ	USA	MBA
9	આસીફ ઈકબાલભાઈ શેરી, ગાંધીનગર	ઓસ્ટ્રેલીયા	-
10	આશીષ અબ્દુલભાઈ અજમેરી (ધર્મજ),અમદાવાદ	UK	-
11	શમા સમસુદ્દીનભાઈ અજમેરી જમાલપુર,અમદાવાદ	UK	MBA
12	રૂબીના ગુ. હુસેન અજમેરી (મેઉવાળા),અમદાવાદ	ઓસ્ટ્રેલીયા	હોસ્પિટલ મેનેજમેન્ટ

● અજમેરી એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટના વાર્ષિક રિપોર્ટ આધારિત

વિદેશમાં અભ્યાસ કરતાં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના વિદ્યાર્થીઓ

1	આદીલ અજિતભાઈ મંઘવા શાહપુર,અમદાવાદ	UK	MBA
2	ઝુબેર યુનુસભાઈ ગૌડ રામોલ,અમદાવાદ	UK	MBA

નોંધ :- ક્રમાંક-11 શમાબાનુ સમસુદ્દીનભાઈ અજમેરીનું ઈંગ્લેન્ડમાં ચાલુ અભ્યાસે સપ્ટેમ્બર-
2010 માં નિધન થયું છે.

- ગુજરાતી સંદર્ભ

- (1) અજમેરી અલાઉદ્દીભાઈ મહંમદભાઈ, ગુજરાત મુસ્લિમ અજમેરી સમાજ પિંજરા જમાતનો ઐતિહાસિક અહેવાલ, ગાંધીનગર. ઈ.સ.2000.
- (2) અજમેરી સુમન, શબ્દાયના, સાગર પબ્લિકેશન, અમદાવાદ.ઈ.સ.2009.
- (3) અજમેરી સુમન, પરભોમમાં પાંગર્યા ફૂલ, સાગર પબ્લિકેશન, અમદાવાદ.ઈ.સ.2009.
- (4) અજમેરી સુમન, નેજવાં, સાગર પબ્લિકેશન, અમદાવાદ.ઈ.સ.2009.
- (5) ભટ્ટ બ્રહ્મકુમાર, લે કે રહેંગે મહાગુજરાત, દશરથ ગાંધી, અમદાવાદ. ઈ.સ.1987.
- (6) ચોપરા ડૉ.પી.એન., સંપાદક : ભારતનું ગેઝેટિયર (ઈતિહાસ એવં સંસ્કૃતિ) યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.ઈ.સ.1984.
- (7) દવે ડૉ. જગદીશ, (લંડન) તથા અન્ય ચાર સંપાદકો, સુમન અજમેરી વ્યક્તિત્વ અને કૃતિત્વ. સાગર પબ્લિકેશન અમદાવાદ.ઈ.સ.2004.
- (8) જોટે રત્નમણીરાવ ભીમરાવ, ઐતિહાસિક નગરી અમદાવાદ, અકદસ પ્રકાશન, સુરત.ઈ.સ.2006.
- (9) ખંભોળજી હરિહર, જનઆંદોલન મહાગુજરાત, શ્રી પ્રબોધરાવળ મેમોરિયલ ટ્રસ્ટ, ગાંધીનગર.ઈ.સ.2004.
- (10) માસ્તર કરીમ મહંમદ, મહાગુજરાતના મુસલમાનો, એમ.એસ. યુનિવર્સિટી, વડોદરા. ઈ.સ.1969.
- (11) પટેલ અબ્દુલ્લાહ , અવલિયાએ ગુજરાત, દારૂલ ઉલુમ ભરૂચ. ઈ.સ.1990.
- (12) પરીખ રસીકલાલ છોટાલાલ, શાસ્ત્રી હરિપ્રસાદ ગંગાશંકર, સંપાદકો, ગુજરાતનો રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ ભાગ- 3 થી 6 બી.જે અધ્યયન સંશોધન વિદ્યાભવન, અમદાવાદ.
- (13) સિકંદર ઈબ્ને મોહંમદ, મીરાંતે સિકંદરી, (ગુજરાતી) સરખેજ રોજા કમિટી, અમદાવાદ.ઈ.સ.2006.
- (14) સૈયદ મોતીમીયા હામેદમીયા પ્રકાશક-લેખક, કામીલ સવાને ઉમરી, આમરણ, મોરબી.ઈ.સ.1996.
- (15) ટોડ કર્નલ જેમ્સ, અનુવાદ, સ્વ.પરમાર રત્નસિંહ, રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ ગ્રંથ - 1લો, ત્રિકુ અખંડાનંદ, અમદાવાદ.

- અન્ય ગુજરાતી સંદર્ભ :

- (1) અજમેરી મુસ્લિમ જમાત, જમાલપુર, અમદાવાદની તા. 22-6-2000 અરજીની નકલ.
- (2) અન્ય પછાત વર્ગોના પંચના સચિવ શ્રી, ગાંધીનગરનો તા. 27-7-2000 નો પત્ર.
- (3) મનસુરી નુરમહંમદભાઈ બી., જમાલપુર, અમદાવાદનો તા. 1-8-2000 નો પત્ર.
- (4) અન્ય પછાત વર્ગ માટેના પંચને આપેલ પૂરાવા શિડ્યૂલ A, B, C, D.
- (5) અજમેરી સમાજના વસ્તી ગણતરીના કુટુંબપત્રકો.
- (7) મનસુરી નુરમહંમદભાઈ ચાંદભાઈની સર્વિસબુક.
- (8) ધી સુપ્રભાત સહકારી બેન્કના વાર્ષિક રિપોર્ટસ, ઈ.સ. 1971 થી 1997.
- (9) પ્રથમ સમુહ લગ્ન હસ્તલિખિત પુસ્તિકા- 1987 થી મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત અજમેરી સમાજ.
- (10) કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના સમુહલગ્ન મહોત્સવોની આમંત્રણપત્રિકા અને અહેવાલો.
- (11) નવગુર્જરી પાક્ષીક અંક તંત્રી શ્રી અજમેરી અજિતભાઈ.
- (12) આર્યોજિ ગ્રીટીંગ્સ એન્ડ ગીફ્ટ લીમીટેડ કંપનીના દિપાવલી કાર્ડ નં.- 600 DWL 01029 ARGR.
- (13) ‘ફુલછાબ’ વર્તમાનપત્ર, રાજકોટ.
- (14) સાંજ સમાચાર’ વર્તમાનપત્ર, રાજકોટ.
- (15) ‘દિવ્યભાસ્કર’ વર્તમાનપત્ર, રાજકોટ.
- (16) ‘અકીલા’ વર્તમાનપત્ર, રાજકોટ.
- (17) ગુજરાત ટુડે દૈનિક, શાહઆલમ, અમદાવાદ,
- (18) અભિયાન સામાયિક અમદાવાદ.
- (19) વાર્ષિક રિપોર્ટસ મદ્રસએ તાલીમુલ કુરઆન, જમાલપુર, અમદાવાદ, 1940 થી 1950.
- (20) કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ‘બંધારણ અને હિસાબ’ અને હિસાબ અને રિપોર્ટ પુસ્તિકા.
- (21) કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના ઠરાવ બુક, સંપર્ક સેતુ પુસ્તિકા, ટ્રસ્ટ નોંધણીનો દાખલો.
- (22) મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત અજમેરી સમાજના મકાનનો અમદાવાદ જયુ. મેજસ્ટ્રેટ સા. નો ચુકાદો તથા કેસ સંબંધી અન્ય જરૂરી કાગળો તથા મકાનનો અસલ વેચાણ દસ્તાવેજ.

- (23) અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની ઠરાવબુક, નોંધણીનો દાખલો, બંધારણ તથા વાર્ષિક અહેવાલો ઈ.સ.2005 થી 2010 સુધીના વિદ્યાર્થી મંડળની માહિતી.
- (24) ગુજરાત સરકારના સામાન્ય વહિવટ વિભાગનો ઠરાવ ક્રમાંક હજસ 1097.
- (25) બયતુલમાલ, જુહાપુરા, અમદાવાદના પ્રમુખશ્રી ઈમામખાન પઠાણનું પ્રમાણપત્ર.

- હિન્દી સંદર્ભ

- (1) ગેહલોત જગદીશસિંહ, રાજસ્થાન કે રાજવંશો કા ઇતિહાસ, રાજસ્થાન મંચ, જોધપુર.ઈ.સ.1980.
- (2) ડૉ.ગુપ્તા કે.એસ., ડૉ.વ્યાસ ગોપાલ, ડૉ.ઓઝા જે.કે., રાજસ્થાન કા ઇતિહાસ, શિવા પબ્લિશર્સ, ઉદયપુર.ઈ.સ.1996.
- (3) ગુપ્તા મોહનલાલ, રાજસ્થાન જિલેવાર સાંસ્કૃતિક એવં ઐતિહાસિક અધ્યયન પ્રથમખંડ રાજસ્થાની ગ્રંથાગાર, જોધપુર.ઈ.સ.2004.
- (4) મંડાવા દેવીસિંહ , રાજપૂત શાખાઓંકા ઇતિહાસ, રાજસ્થાની ગ્રંથાગાર, જોધપુર.ઈ.સ.2002.
- (5) મુહમ્મદ યાસીન, ઇસ્લામી ભારતકા સામાજિક ઇતિહાસ, ન્યુ દિલ્હી.ઈ.સ.1997.
- (6) ડૉ. નાગોરી એસ.એલ., ભારતીય સંસ્કૃતિ કે મૂલ આધાર, સમ લાઈમ પબ્લિકેશન જયપુર.ઈ.સ.2001.
- (7) ઓઝા રાયબહાદૂર ગૌરી શંકર , રાજપૂતાને કા ઇતિહાસ, રાજસ્થાની ગ્રંથાગાર, જોધપુર.
- (8) પાલીવાલ દેવીલાલ, રાજપૂત જાતિયોંકા ઇતિહાસ, રાજસ્થાન ગ્રંથાગાર, જોધપુર.ઈ.સ.2005.
- (9) પાઠક રશ્મિ, દિલ્હી સલ્તનત કા ઇતિહાસ, અર્જુન પબ્લિકેશીંગ હાઉસ, દિલ્હી.
- (10) ડૉ.સિંહા વીપીન બિહારી, મધ્યકાલિન ભારતીય સભ્યતા એવં સંસ્કૃતિ, જ્ઞાનદા પ્રકાશન, દિલ્હી.ઈ.સ.2004.

- અંગ્રેજી સંદર્ભ

- (1) Ahluvalia M.S. , Muslim Expansion in Rajasthan, Yugantar Prakashan, Delhi. A.D.1978.
- (2) 'Atlalnta Duniya' Monthly, Atlanta, America.
- (3) 'India Tribute' Megazine Atlanta, America.
- (4) 'Khabar' Monthly, Norcross Atlanta, America.
- (5) Khokhar : Wiki Pedia the free encyclopedia.
- (6) Mangral : Wiki Pedia the free encyclopedia.
- (7) Mishra Satish , Muslim communities in Gujarat, M.S. University baroda.A.D.1964.
- (8) Dr. Moini Liyakat H. , The chisti Shrine of Ajmer, Publication scheme, Jaipur. A.D.2000.
- (9) Sharda Harvilas , Ajmer historical and descriptive, book treasure, Jodhpur.A.D.2002.
- (10) Weston c.c. Ajmer Merwara district gazetteer,A.D.1904.

- ઉર્દૂ, અરબી સંદર્ભ

- (1) દમીષ્કી હાફિઝ ઈબ્ને કશીર, અલ બિદાયતુ વન નિહાયતુ (અરબી) દારૂલ કુતુબ અલ ઈલ્મીયા, બૈરૂત, લેબેનોન.ઈ.સ.1997.
- (2) ઈલાહાબાદી અલ્લામા હકીમ એહમદ હુસેન ભાષાંતરકર્તા- તારીખ ઈબ્ને ખલ્લદૂન (ઉર્દૂ) ઈદારતુર રશીદ દેવબંદ (U.P.)ઈ.સ.1989.
- (3) નઝીબાદી મૌલાના અકબરશાહ, તારીખે ઈસ્લામ, મક્તબે રહેમત, દેવબંદ, (U.P.) ભાગ - 1.ઈ.સ.1999.
- (4) સૈયદ અલ્લામા મૌલાના અમીરઅલી, 'ફતાવા આલમગીરી', કુતુબખાના સીદીકીયા, નવી દિલ્હી, ભાગ- 1.ઈ.સ.1996.
- (5) સૈયદ સલાહુદ્દીન એ.રહેમાન, દારૂલ મુસન્નીફીન, આઝમગઢ (U.P.) બઝમે સુફિયા (ઉર્દૂ).ઈ.સ.1979.

- (6) શેખ અબ્દુલહકક મોહમ્મદ દહેલવી (અરબી) ભાષાંતર: મૌલાના સુબ્હાન મહેમુદ અદબી દુનિયા, દિલ્હી, અખબારૂલ અખિયાર (ઉર્દૂ).ઈ.સ.1981.
- (7) શેખ મહંમદઈકરામ, આબે કૌસર, (ઉર્દૂ) ઈદારએ શકાફતે ઈસ્લામિયા, લાહોર, પાકિસ્તાન.ઈ.સ.1986.
- (8) તબરી અલ્લામા અબુ જાફર મોહંમદ બીન ઝરીર 'તારીખે તબરી' (ઉર્દૂ) નફીસ એકેડેમી કરાંચી, પાકિસ્તાન.ઈ.સ.1988.

- શોધનિબંધ સંદર્ભ :

- (1) ભાવસાર ઉર્વી અરૂણકુમાર, ગુજરાતની ભાવસાર જ્ઞાતિ : ઐતિહાસિક અધ્યયન, અપ્રકાશિત મહાશોધ નિબંધ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.
- (2) ચૌહાણ કુમારી વીણાદેવી, અજમેર જિલ્લા ઐતિહાસિક અધ્યયન, અપ્રકાશિત લઘુશોધ નિબંધ, મહર્ષિ દયાનંદ સરસ્વતિ યુનિવર્સિટી, અજમેર.ઈ.સ.2001.
- (3) દેસાઈ પ્રો. મહેરૂનીસા, ઈસ્લામે આપેલ મહિલાઓના કૌટુંબિક અધિકારો અને તેની વાસ્તવિકતા, અપ્રકાશિત લઘુશોધનિબંધ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.

- અભ્યાસ દરમિયાન રૂબરૂ મુલાકાત લીધી હોય તેવી અજમેરી સમાજની વ્યક્તિઓ તથા અન્ય મહાનુભાવો અને સ્થળ:

- (1) અજમેરી અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ , (U.S.A.) ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ, મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત અજમેરી સમાજ ગાંધીનગર.
- (2) અજમેરી ગુલામનબીભાઈ શકુરભાઈ, ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ, મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત અજમેરી સમાજ દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ.
- (3) આલ્વી દિલાવરભાઈ રહેમાનભાઈ , ભૂતપૂર્વ સદસ્ય, કાઠિયાવાડી અજમેરી મંડળ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (4) અજમેરી ખાતુનબેન બાબુભાઈ , કલોલ, જિ.- ગાંધીનગર.
- (5) અજમેરી શકીનાબેન રમજાનીભાઈ , દિલ્હીચકલા, અમદાવાદ.
- (6) તગાળા કરીમભાઈ વલીભાઈ , જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (7) શહેરી લતીફભાઈ ઉસ્માનભાઈ , પાલડી, અમદાવાદ.
- (8) અજમેરી અબ્દુલભાઈ મહંમદભાઈ , જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (9) તૈલી બાબુભાઈ , ધૂલિયા, મહારાષ્ટ્ર.
- (10) પ્રો.અજમેરી સુમનભાઈ (U.S.A.) ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (11) અજમેરી મહંમદભાઈ કાસમભાઈ, દિલ્હી દરવાજા બહાર, અમદાવાદ.
- (12) દબૂક જમશેદએહમદ આચાર્ય, ઉંટરા, કિશનગઢ (રાજસ્થાન).
- (13) મંઘવા અજિતભાઈ જમાલભાઈ, શાહપુર, અમદાવાદ.
- (14) ડૉ. મનસુરી હબીબભાઈ શકુરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (15) પીંજરા મો.શફી અબ્દુલભાઈ, પ્રમુખ, ધુલિયા પીંજરા સમાજ, ધુલિયા, મહારાષ્ટ્ર.
- (16) ખાનજાદા કાળુભાઈ મહંમદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (17) જંદરાણ મહંમદભાઈ કાસમભાઈ, ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ, કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજ વટવા, અમદાવાદ.
- (18) અજમેરી દાઉદભાઈ અલીભાઈ, પ્રમુખશ્રી, મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાત અજમેરી સમાજ બોરૂ, જિ. ગાંધીનગર.
- (19) વોરા હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, ગાંધીનગર.
- (20) અજમેરી મહેમુદાબેન ઈબ્રાહીમભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ.

- (21) અજમેરી રૂકૈયાબેન સમસુદ્દીનભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ.
- (22) અજમેરી મદીનાબેન અબ્દુલભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (23) અજમેરી ઈબ્રાહીમભાઈ દાઉદભાઈ, વાલમવાળા, ગાંધીનગર.
- (24) અજમેરી આબેદાબેન કાદરભાઈ , દરિયાપુર, અમદાવાદ.
- (25) બેલીમ હબીબભાઈ પીરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (26) અજમેરી હુસેનાબેન ઈબ્રાહીમભાઈ, ગાંધીનગર.
- (27) અજમેરી હાજરાબેન કાસમભાઈ, મું. આંબલિયાસણ તા. જિ.મહેસાણા.
- (28) અજમેરી નજમાબેન મૈયુદ્દીનભાઈ, મું. આંબલિયાસણ તા. જિ.મહેસાણા.
- (29) અજમેરી વહીદાબેન મુનવ્વરહુસેન. મું. આંબલિયાસણ તા. જિ.મહેસાણા.
- (30) અજમેરી ફરીદાબેન હસુભાઈ, સરખેજ, અમદાવાદ.
- (31) અજમેરી સલમાબેન દીનમહંમદ, ગાંધીનગર.
- (32) અજમેરી કુલસુમબેન અનવરહુસેન, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (33) અજમેરી હુસેનભાઈ દાઉદભાઈ, ગાંધીનગર.
- (34) અજમેરી સુગરાબેન ઈબ્રાહીમભાઈ, જમાલપુર.
- (35) અજમેરી રસુલભાઈ રજજબભાઈ પટેલ, દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ.
- (36) જંદરાણ મહેબુબભાઈ સલીમભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (37) મનસુરી ગુલામઅલી નુરમહંમદ, જમાલપુર, અમદાવાદ.
- (38) અજમેરી શકુરભાઈ પુંજાભાઈ, ગાંધીનગર.
- (39) અજમેરી હસુભાઈ શકુરભાઈ, ગાંધીનગર.
- (40) અજમેરી રહેમતબેન બયુભાઈ, મુકામ જોટાણા,તા.જિ. મહેસાણા.
- (41) અજમેરી અમીનાબેન એહમદભાઈ , આંબલિયાસણ,તા.જિ.મહેસાણા.
- (42) અજમેરી કમુબેન ગનીભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (43) અજમેરી દાઉદભાઈ પીરભાઈ તલોદવાળા,બહેરામપુરા, અમદાવાદ.
- (44) અજમેરી યુસુફભાઈ પી., પ્રમુખશ્રી, અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, જમાલપુર, અમદાવાદ.
- (45) અજમેરી ગુલામહુસેન નબુભાઈ , જમાલપુર, અમદાવાદ.
- (46) અજમેરી કમરુદ્દીન રહેમાનભાઈ ,દરિયાપુર, અમદાવાદ.

- (47) અજમેરી એહમદભાઈ નબીભાઈ , સેક્રેટરીશ્રી, અજમેરી એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (48) અજમેરી હારૂનભાઈ દાઉદભાઈ, બહેરામપુરા, અમદાવાદ.
- (49) અજમેરી ઈકબાલભાઈ રસુલભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ.
- (50) અજમેરી હુસેનભાઈ નબીભાઈ, ખંડોસણ, તા.વિસનગર, જિ.-મહેસાણા.
- (51) અજમેરી મહેમુદભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ.
- (52) અજમેરી અનવરહુસેન નાથુભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (53) અજમેરી કાદરભાઈ દાઉદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (54) મનસુરી દીનમહંમદ દાઉદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (55) ટેલીફોનિક વાતચીત- મેઉવાળા સમસાદબેન ઈબ્રાહીમભાઈ , શિકાગો, અમેરિકા.
- (56) અજમેરી હસુભાઈ નબીભાઈ, સરખેજ, અમદાવાદ.
- (57) અજમેરી ચાંદભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ, આંબલિયાસણ, તા. જિ.- મહેસાણા.
- (58) અજમેરી દાઉદભાઈ મીંચાજીભાઈ ગાંધીનગર.
- (59) અજમેરી બાબુભાઈ પીરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (60) અજમેરી લાલભાઈ પીરભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ.
- (61) અજમેરી મકબુલભાઈ સુલ્તાનભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ.
- (62) બાંભણીયા સલીમભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ, મોરબી.
- (63) બેલીમ હનીફભાઈ આદલભાઈ, મોરબી.
- (64) અજમેરી અ.કાદર સુલ્તાનભાઈ, દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ.
- (65) અજમેરી લાલભાઈ રહેમાનભાઈ , આંબલિયાસણ, જિ.- મહેસાણા.
- (66) મંઘવા સરજુભાઈ ઈકબાલભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (67) ગુંજલાવાળા ઈબ્રાહીમભાઈ નુરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (68) ખરણાવાળા અબ્દુલભાઈ ઉમેદભાઈ, જુહાપુરા, ગાંધીનગર.
- (69) અજમેરી રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ , ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (70) ટેલીફોનિક વાતચીત, અજમેરી ઈકબાલભાઈ એહમદભાઈ , શિકાગો, અમેરિકા.
- (71) ગોરી નુરમહંમદ હસનભાઈ , દિલ્હીચકલા, અમદાવાદ.
- (72) તગાળા હબીબભાઈ નાનજીભાઈ, રાજદીપ, સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ, ચંડોળા તળાવ, અમદાવાદ.

- (73) અજમેરી લાલભાઈ ઉસ્માનભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ.
- (74) અજમેરી રોશનબેન લાલભાઈ, દરિયાપુર, અમદાવાદ.
- (75) બેલીમ યુસુફભાઈ રમજાનભાઈ, રામોલ, અમદાવાદ.
- (76) ચૌહાણ હાજી રાજુભાઈ ગુલામહુસેન, રામોલ અમદાવાદ.
- (77) ગૌડ યુનુસભાઈ હબીબભાઈ, રામોલ અમદાવાદ.
- (78) વોરા લતીફભાઈ ઉમેદભાઈ, (U.S.A.) ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (79) અજમેરી મુસ્તફાભાઈ મહંમદભાઈ, (U.S.A.) ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (80) બાંભણિયા યુનુસઅલી અમીરહુસેન, મહુવા.
- (81) બાંભણિયા આસીફભાઈ અનવરભાઈ, રાજકોટ.
- (82) અજમેરી હસનભાઈ ઈબ્રાહીમભાઈ (U.S.A.), જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (83) અજમેરી કાસમભાઈ સુલેમાનભાઈ ટી.ટી. જમાલપુર, અમદાવાદ.
- (84) ચૌહાણ સાદીકભાઈ નુરમહંમદભાઈ, જુહાપુરા.
- (85) અજમેરી લતીફભાઈ ઉસ્માનભાઈ, પાલડી, અમદાવાદ.
- (86) ડૉ. અસ્મા અજમેરી તથા ભાઈઓ સરજુભાઈ, ગુલઝારભાઈ, માતા અજમેરી ખતીજબેન, ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (87) અજમેરી બીલાલભાઈ (બિલિમોરા), વટવા, અમદાવાદ.
- (88) અજમેરી મનુભાઈ અબ્દુલભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (89) અજમેરી ડૉ. મુનીરહુસેન ઈબ્રાહીમભાઈ (રાધનપુર), જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (90) અજમેરી નાઝીયાબેન અહેસાનભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (91) જંદરાણ આબેદાબેન અ.કરીમ, પાલડી, અમદાવાદ.
- (92) અજમેરી તાહીરભાઈ લાલખાન, જોટાણા, તા. જિ.-મહેસાણા.
- (93) અજમેરી વકાસ એહમદ મો.ઈદ્રીસ, ગાંધીનગર.
- (94) ટેલીફોનિક વાતચિત- દાયમા દિલાવરભાઈ કરીમભાઈ, દાયમા યુસુફભાઈ ઉસ્માનભાઈ.
- (95) ગૌડ ઉસ્માનભાઈ ભાઈજી, શાહઆલમ, અમદાવાદ.
- (96) ટેલીફોનિક વાતચીત તગાળા યુનુસભાઈ ભાઈજીભાઈ.
- (97) તગાળા રફીકભાઈ બાબુભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (98) દાયમા મહેબુબભાઈ, પાલડી, અમદાવાદ.

- (99) બેલીમ અકબરભાઈ હુસેનભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (100) દાયમા આદમભાઈ ભીખાભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (101) અજમેરી શોકતભાઈ રહેમાનભાઈ, કલોલ, જિ.- મેહસાણા.
- (102) ટેલીફોનિક વાતચીત- અજમેરી શાહીદભાઈ હબીબભાઈ, અજમેરી.
- (103) અજમેરી હુસેનભાઈ નબુભાઈ, દિલ્હી ચકલા, અમદાવાદ.
- (104) પ્રો. અજમેરી ડૉ. અ.સમદ , અમદાવાદ.
- (105) અજમેરી બાબુભાઈ મહંમદભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (106) વોરા ઈકબાલભાઈ દાઉદભાઈ, ગાંધીનગર.
- (107) ટેલીફોનિક વાતચીત- અજમેરી સમીરભાઈ દિલીપભાઈ .
- (108) મનસુરી મહંમદહનીફ નુરમહંમદ, (જયુ. મેજીસ્ટ્રેટ) જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (109) અજમેરી નઝીરભાઈ નબુભાઈ, દિલ્હીચકલા, અમદાવાદ.
- (110) સાંખલા જાહિદભાઈ યાકુબભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (111) અજમેરી મોહસીન દિનમહંમદ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (112) અજમેરી જાફરભાઈ કલુભાઈ, જમાલપુર, અમદાવાદ.

● બાયોડેટા

- (1) અજમેરી ફિરોઝભાઈ અ.હમીદભાઈ શેખ ,અમેરિકા.
- (2) અજમેરી સોહેલભાઈ હસનભાઈ,શિકાગો, અમેરિકા.
- (3) અજમેરી મુસ્તુફાભાઈ મહંમદભાઈ,એટલાન્ટા, અમેરિકા.
- (4) અજમેરી અસ્માબેનઅશરફભાઈ, શિકાગો, અમેરિકા.
- (5) અજમેરી સમીરભાઈ ગુ.હુસેનભાઈ, સાઉથ આફ્રિકા.
- (6) મંઘવા અજિતભાઈ જમાલભાઈ.
- (7) ખાનજાદા અબ્દુલકરીમ હાજી કાસમભાઈ.
- (8) અજમેરી કાળુભાઈ ઈસ્માઈલભાઈ તથા સત્તારભાઈ કાળુભાઈ.
- (9) અજમેરી ફરહીનબાનુ બિલાલભાઈ, બિલિમોરા.
- (10) મનસુરી અતીક ડૉ. હબીબભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (11) વૈધ મનુભાઈ અબ્દુલભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.

- (12) અજમેરી ડૉ. મુનીરહુસેન ઈબ્રાહીમભાઈ, રાધનપુર.
- (13) તગાળા પીનાઝ યુનુસભાઈ.
- (14) અજમેરી શબાના આબીદ હુસેન .
- (15) અજમેરી નાઝીયા અહેસાનભાઈ, ખાનપુર, અમદાવાદ.
- (16) વોરા લતીફભાઈ ઉમેદભાઈ, શિકાગો, અમેરિકા.
- (17) અજમેરી તાહીરભાઈ લાલખાન, જોટાણા, તા.જિ.-મહેસાણા.
- (18) અજમેરી વકાસ એહમદ મો.ઈદ્રીસ, ગાંધીનગર.
- (19) દાયમા દિલાવરભાઈ કરીમભાઈ.
- (20) દાયમા યુસુફભાઈ ઉસ્માનભાઈ.
- (21) તગાળા યુનુસભાઈ ભાઈજીભાઈ .
- (22) તગાળા રફીકભાઈ બાબુભાઈ.
- (23) અજમેરી શોકતભાઈ રહેમાનભાઈ, કલોલ,જિ. મહેસાણા.
- (24) અજમેરી શાહીદભાઈ હબીબભાઈ તથા અજમેરી સમીરભાઈ હબીબભાઈ.
- (25) પ્રો. અજમેરી ડૉ.અ.સમદ વડોદરા.
- (26) અજમેરી બાબુભાઈ મહંમદભાઈ, અમદાવાદ.
- (27) વોરા ઈકબાલભાઈ દાઉદભાઈ, ગાંધીનગર
- (28) અજમેરી સમીરભાઈ દિલીપભાઈ, આણંદ.
- (29) મનસુરી ડૉ.હબીબભાઈ શકુરભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (30) મનસુરી મહંમદહનીફ નુરમહંમદ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (31) સાંખલાજાહીદભાઈ યાકુબભાઈ, જુહાપુરા, અમદાવાદ.
- (32) બેલીમ યુસુફભાઈ રમજાનભાઈ, રામોલ, અમદાવાદ.

ફોટોગ્રાફસ

મધ્યકાળના અજમેરી સમાજના
પુરુષનો પહેરવેશ

ઈ.સ.1947 માં સુલેમાનભાઈ વાલાભાઈ તથા ભાઈચંદભાઈ નથુભાઈ

હજજ યાત્રાએ જતાં લેવાયેલ તસ્વીર

ડાબેથી પ્રથમ બેઠેલા સુલેમાનભાઈ વાલાભાઈ અજમેરી, રસુલભાઈ ઘંટીવાળા,
ભાઈચંદભાઈ નથુભાઈ, નબુભાઈ ભાઈચંદભાઈ,
ડાબેથી પ્રથમઉભેલા કવિ સુલેમાનભાઈ રુસ્તમભાઈ, અહેમદ હુસેન (હસુભાઈ) સુલેમાનભાઈ
તથા અન્ય સમાજની વ્યક્તિઓ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના ‘અજમેરી નવજવાન સેવા મંડળ’-
જમાલપુર ના સદસ્યો

ડાબેથી પ્રથમ-નુરમહંમદ ઈસ્માઈલભાઈ, ઈકબાલભાઈ અહેમદભાઈ, નબુભાઈ ભાઈચંદભાઈ (કાળી ટોપીમાં),
ઈસ્માઈલભાઈ મહંમદભાઈ શહેરી, હસનભાઈ કચરાભાઈ (દાઢીમાં), અબ્દુલભાઈ ઉમેદભાઈ, અલાઉદ્દીનભાઈ મહંમદભાઈ,
અહેમદભાઈ ઉમેદભાઈ, ઉસ્માનભાઈ ઉમેદભાઈ, રસુલભાઈ ઉમેદભાઈ દષ્ટિગોચર થાય છે.

ઈ.સ.1972 માં કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના પ્રમુખ રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ
હજયાત્રાએ જતાં મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના
ઉસ્માનભાઈ ઉમેદભાઈ ફૂલહાર કરતાં દષ્ટિગોચર થાય છે.

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના
કવિશ્રી સુમનભાઈ અજમેરી

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના
ભૂતપૂર્વ પ્રમુખશ્રી જમાલભાઈ ગીગાભાઈ

કાઠિયાવાડી અજમેરી સમાજના
ભૂતપૂર્વ પ્રમુખશ્રી રહેમાનભાઈ ગીગાભાઈ

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજના
ભૂતપૂર્વ પ્રમુખશ્રી
હાજી અલાઉદ્દીનભાઈ અજમેરી

ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓ લગ્ન સમયે
તેલ ચઢાવવાની વિધિ કરતી નજરે પડે છે.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓ લગ્ન સમયે
પીઠી કરવાની વિધિ કરતી નજરે પડે છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સ્ત્રી
સગાઈ, લગ્ન વધાવતી દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સ્ત્રી લગ્ન
સમયે વરધની માટલી વધાવતી નજરે પડે છે.

મધ્ય અને ઉત્તર ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં
મામેરાના પૂરતના સાત વાસણો.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજની સ્ત્રીઓ લગ્ન સમયે
અબોખો લઈ સામૈયુ કરતી દેખાય છે.

ગુજરાતના અજમેરી સમાજમાં
લગ્ન સમયે ગોત્રજની વિધિનું દ્રશ્ય